

РОБЕР МЕРЛ

МАЛВИЛ

НАРОДНА КУЛТУРА

РОБЕР МЕРЛ МАЛВИЛ

Превод: Ангелина Терзиева

chitanka.info

АНГЕЛИНА ТЕРЗИЕВА

КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

„Малвил“ не е роман в общоприетия смисъл на думата и ти, читателю, ще останеш разочарован, ако очакваш да намериш в него обичайната любовна интрига, психологически конфликти или умопомрачителни страсти.

„Малвил“ е своеобразен дневник на човек, преживял трагедията на термоядрен взрив и оцелял по чудо заедно с неколцина свои приятели; повествование, в което се преплитат спомени за живота *преди* и преживелици *след събитие*; разказ на човек от двадесетия век, притежавал всичко, което една напреднала цивилизация може да даде, и озовал се след мигновеното и пълно унищожение на тази цивилизация в условия на нулев стадий на култура.

„Малвил“ съдържа същевременно дискретно предадена изповед на една чувствителна, нежна и богата душевност, надарена с тънки струни и отекваща на всяка тръпка на човешко страдание, на всяка неправда, на всякаква проява на „дивачество“ и първобитност, душевност, болезнено поразена от Нищото — дело на човешка ръка.

Тази книга се чете бавно, също така, както съкровеният душевен разговор изисква търпеливо изслушване и мълчалива съпричастност.

Но „Малвил“ далеч не е само това. И авторът не би бил Мерл, ако се беше задържал изключително в рамките на дневника, изповедта, съкровения разговор, а и необикновеният сюжет в никакъв случай не позволява затваряне в сферата на личното. И този път писателят-комунист Робер Мерл, познат на българската културна общественост от преведените у нас други негови творби^[1], се е спрял по обичая си на един от най-важните проблеми на нашето съвремие, всъщност на най-навременния, на въпроса, стоящ днес тревожно пред хората от цялата планета и който гласи: *как да запазим човечеството от смърт?*

Онова, което прави преди всичко силно впечатление и веднага насочва вниманието в посока на авторовия замисъл, е съвременността

на темата. Не е нужно да се питаме защо Мерл ситуира *събитието* — както той го нарича, — тоест избухването на бомбата именно през пролетта на 1977 година, когато поради „неволно натискане на копчето“, техническа неизправност или политическо безумие — това никой никога няма да узнае, — човечеството загива и само тук-там остават зашеметени от безбрежността и от непоправимостта на катаклизма малки групи люде — жалки и безпомощни островчета по опожарената Земя. Годината 1977 е само пътен знак, предупредителен белег за правителствата *днес* — не „утре“, не „някой ден!“ — знак за опомняне, за изтрезняване, за осъзнаване на неизмеримостта на надвисналата беда.

Натам ни води цялото доста подробно описание на *двата живота* на Еманюел Конт: първият — детство, юношество, младост, първи стъпки в зрелостта — значително по-дълъг, но предаден сравнително накратко, ретроспективно, под формата на картини, образи, срещи, вълнения, чувства, спомени за сърдечни привързаности, за политически страсти, за партизански борби в съвременна Франция, в които героят се вкопчва като в опорни точки, за да „намери себе си“ *след събитието*, тъй като настоящето унищожава със страшната си и невероятна реалност действителността на миналото; вторият му живот, една година — миг от вечността, вечност по всеобхващащата обемност на преживяванията, обхваща трите четвърти на романа; крачка по крачка той ни превежда през различните кръгове на ада, но не през християнския ад „отвъд смъртта“, а през оня, който за жалост човекът подготвя тук на земята за себеподобните си.

Тази единствена година не се води по обичайното леточисление. Тя започва на Великден в прохладните избени помещения на средновековния замък Малвил някъде в Южна Франция и завършва през май 1978 година, когато получилият остра апандиситна криза Еманюел Конт умира поради несъществуването на медицинска помощ. Най-дълга в живота му тя се измерва — като изключим самия взрив — по няколко зашеметяващи съзнанието случки и явления: изненадата от откритието, че съществуват и други оцелели хора; бързото превръщане на тези до вчера цивилизовани люде в първобитни същества, ръководени изключително от пробудилите се у тях животински инстинкти; превръщането — по силата на новите обстоятелства — на

homo sapiens в хладнокръвен убиец; промените в мисленето, настъпили вследствие променилото се битие, и — най-вече! — изникващите с всеки изминал ден все по-важни проблеми, свързани с бъдещето на това ново общество.

Наистина нужно е огромно въображение, огромно богатство на словото, за да се види мислено и предаде със съответната сила на внушение една такава плетеница от случки, отношения, характери, поставени в най-сложната от всички възможни ситуации. Нужен е голям талант, за да се изобрази с такова проникновено разбиране лишената завинаги от духовни и материални ценности човешка личност. В това се състои и второто важно предупреждение на Мерл: да, страшна е войната, да, много по-ужасна ще бъде ядрената война! Но не по-малко страшни, не по-малко ужасни ще бъдат метаморфозите на човека след една такава война! Не е достатъчно да оцелееш, по-важно е да запазиш човешкото в себе си, а то не е лесно, когато си загубил всичките блага на прогреса.

Въпреки сдържаността в повествованието от романа струи нескрито вълнение, но то не произтича единствено от трагично-зловещия призрак, който витае над героите. Успоредно с тревожния вик, долитащ едва ли не от всеки ред на тази необикновена творба, от нея се носят силни навеи на радост от живота. Те подчертават голямата идея на автора: *„Да пазим този живот, той не е толкова дълъг!“*, в която се заключава и философската същност на романа. Мерл предупреждава: *„Всеки миг е ценен; да не го разрушаваме!“* Това живо чувство за стойността на живота е навсякъде: в разказаните случки от миналото на героя, от настоящето, от ежедневието, в незначителните шеги или леки закачки, които си разменят жителите на Малвил, в лекия тънък хумор, с който са описани отделни характери, в неподправената простота, с която ни се поднасят някои интимни подробности, в почти пантеистичната радост от новороденото слънце, от отново зародилата се природа, от първите зелени кълнове, от падналите след дълги месеци сив мрак потоци животворен дъжд, от допира с останалите живи животни. И още — в дълбоката, искрена и по-силна от смъртта неизразена любов между Еманюел Конт и Евелин, с която са пропити повече от половината страници на романа и която е като нежно ухание в това ново Битие.

Всъщност завършва ли романът със смъртта на главния герой? Сюжетно — да. Той отваря обаче вратички пред въображението и продължава вътре в самите нас, тъй като ни подтиква да мислим за всички тези герои на Мерл, останали да живеят в Малвил и в Малжак, за тяхното евентуално бъдеще и насоки на развитие. Защото няма съмнение, че според автора Малвил е символичен образ на едно ново общество. Ще помъдрее ли това ново общество, преминало през пожара на унищожението, оцеляло от най-страшната смърт и изградено на колективния принцип на живот, ще успее ли да запази Живота — този път завинаги? Неколкократно, по протежение на фабулната нишка, авторът изразява недвусмислено вярата си в човешкото благоразумие и разсъдък, както и огромната си любов към хората, която именно го тласка да ги предпази от гибел. Последните редове в романа обаче са в чувствително противоречие с подобна увереност, тъй като сам Мерл, изобразявайки колектива на Малвил в процес на „подготовка за отбрана“, в която „резултатите надминават всякакви очаквания“, сякаш се отказва да вярва в здравия смисъл на човешкия, род. Наистина тези последни редове не ни оставят никаква надежда. И все пак ние не затваряме последната страница на книгата с чувство на безнадеждност, униние или обреченост. И ако в романа, „в края на това начало“ — както ни уверява главният герой в последния си час, — искаме да видим едно ново бъдеще на люде, пречистени от страданията и братски свързани чрез общия труд, общите цели и общи интереси, бъдеще, чиито хоризонти не ще вещаят никога вече войни, в съвременната на нас действителност, това означава, че човечеството все пак ще намери начини и средства да накара разсъдъчните сили в света да вземат превес.

---

[1] „Смъртта е моят занаят“ НК, 1957 г., „Островът“ НСОФ, 1966 г., „Животно надарено с разум“ НМ, 1970 г. ↑

На Фернан Мерл

I

В педагогическия институт за основни учители имахме един преподавател, влюбен в „мадлената“ на Пруст. Под негово ръководство изучавах възторжено прочутия текст. Сега обаче, от разстояние, описанието на този сладкиш ми се струва твърде литературно. О, знам добре, че вкусът на нещо или една мелодия ни възвръщат съвсем живо спомена за някакъв миг. Но той трае секунди. Кратко светване, завесата се спуска и властно, настоящето отново е тук. Колко би било чудесно, стига да беше вярно, да намериш цялото си минало в един омекнал от чая сладкиш.

Помислих за „мадлената“ на Пруст, защото онзи ден открих в дъното на едно чекмедже някакъв стар, много стар пакет сив тютюн, който навярно е принадлежал на чичо ми. Дадох го на Колен. Пощурял от радост, че след толкова време пак намира любимата си отрова, той си натъпква лулата и запалва. Гледам го и още с вдъхването на първите струи дим пред мен се появяват чичо ми и предишният свят. До секване на дъха. Но, както казах, много за кратко.

А Колен се разболя. Беше съвсем отвикнал, а и тютюнът бе много остарял.

Завиждам на Пруст. За да възстанови миналото си, той се е облягал на нещо здраво: сигурно настояще, несъмнено бъдеще. За нас обаче миналото е отлетяло два пъти, времето е двойно загубено, защото с него сме изгубили и света, в който то е протичало. Получило се е скъсване. Настъпателният ход на вековете се е пресякъл. Ние вече не знаем къде сме и има ли още някакво бъдеще.

От само себе си се разбира, че се опитваме да прикрием мъката си с думи. За да отбележим скъсването, употребяваме перифрази. Отначало казвахме като малко превзетия по военному Мейсоние „деня Де“. Но това пак звучеше прекалено войнствено. И възприехме един по-некрепящ евфемизъм, подсказан от старата Мену и от селското ѝ благоразумие: „Деня на събитието“. Може ли да се мечтае за нещо побезобидно?

Все така с помощта на думите ние въведохме ред в хаоса и дори възстановихме известна линейна прогресия във времето. Казваме „преди“, „в деня на събитието“, „след това“. Такива са езиковите ни хитроумия. Те ни дават чувство за сигурност право пропорционално на тяхната измамност. Защото „след това“ бележи както несигурното ни настояще, така и предполагаемото ни бъдеще.

И без „мадленки“ и тютюневи струи ние често мислим за света *преди*. Всеки в ъгълчето си. В разговорите упражняваме някакъв взаимен контрол: тези възвръщания назад не са твърде полезни за оцелелия ни живот. Гледаме да не са много.

Но като останеш сам, работата е съвсем друга. Макар че едва съм навършил четиридесет години, от „деня на събитието“ ме кара на безсъние, както при старците. И точно нощем си спомням. Употребявам този глагол без допълнение, защото допълненията се променят с нощите. За да се оправдая в собствените си очи за тази склонност, казвам си, че тъй като по-раншият свят съществува вече само в ума ми, той ще престане да съществува, щом престана да мисля за него.

Отскоро различавам случайния спомен от обичайния. В края на краищата разбрах разликата между тях — обичайният спомен ми служи да се убедя в самоличността си, убеждение, от което твърде много се нужда в така нареченото „след това“, където са изчезнали всички опорни точки. Така че ето накратко какво правя в безсънните си нощи: в тази пустиня, в тези подвижни пясъци, в това двойно преминало минало аз поставям спасителни знаци от едно място до друго, за да съм сигурен, че няма да се изгубя. И като казвам „да се изгубя“, искам да кажа „да изгубя себе си“.

1948 година е един от тези „километрични камъни“. Дванадесетгодишен съм. Току-що са ми дали свидетелство за завършено основно образование — неизразима гордост: първенец на кантона. В кухнята на Гранж Форт по време на обед се опитвам да убедя родителите си да обработим цялата ни земя. Което изглежда най-разумно. От четиридесет и пет хектара ние имаме — както всички тук — само десет хектара орна земя и ливади. Останалото е гори, и то ненужни сега, когато вече не се събират диви кестени, нито се правят обръчи за каци.

Родителите ми не ме слушат особено. Все едно, че говориш на буци пръст. Между впрочем, както са мургави и кестеняви, цветът на лицето им е като на пръст. И аз съм такъв, само че съм наследил сините очи на чичо ми.

Отново виждам тази сцена, от разстояние, с очите си на възрастен, мисля, че по-добре я разбирам и я намирам много неприятна.

Майка ми например. Тя непрекъснато се оплаква и повтаря все едно и също; като всички посредствени хора неин недостатък е да хвърля упреци. Наивно алиби за еснафщината. Щом всичко е зле, няма защо да си помръдваме и малкото пръстче. Предложението ми за обработваемата земя я засяга.

— И с какви пари? — подхвърля тя язвително. — Ти ли ще платиш за булдозера?

Освен дето тонът е презрителен, много добре зная, че в спестовната книжка има суми, които се обезценяват с всеки изминат месец. Зная, че се обезценяват, чичо ми го бе обяснил. И аз го обяснявам, без да споменавам чичото. Напразна предпазливост.

Баща ми слуша, но дума не обелва. Съображенията ми засягат отново майка ми. Те се плъзгат по дебелия й глава с редки коси. Тя дори не ме гледа. Говори само на баща ми.

— Това момче е одрало кожата на брат ти Самюел — казва тя. — Високомерен. Ще ми учи другите. А откакто си взе свидетелството, главата му съвсем се замая.

Двете ми по-малки сестри, Полет и Пелажи, прихват и аз ритвам под масата по-близката до мене, от което тя започва да пищи.

— И коравосърдечен на това отгоре — заключава майка ми.

Ще има да слушаме за сърдечната ми коравост. През цялото време, докато изям две чинии супа и пия малко вино. Защото майка ми има счетоводителски ум. Простъпките ми биват повтаряни в подробности при всяка нова грешка. Обстоятелството, че са били наказвани, нищо не променя. Нито забравяни, нито пък прощавани, престъпленията ми запазват същата тежест.

Това опяване се извършва освен другото с плачевни нотки, от които ме хваща ужас: злоба, обвита в пихтия. Пелажи пищи, Полет, която не съм докоснал, хленчи. Театрален ефект: Пелажи вдига полата

си и показва крака си: той е зачервен. Майчината жалба се повишава с няколко тона и преминава в крясъци:

— ... И какво чакаш, Симон, та не зашлевиш един шамар на сина си?

Защото, разбира се, аз съм син на баща ми, не неин. Бащата мълчи. Такава е ролята му в този дом. Недостъпна за здравия разум, чужда на всякаква логика, майката не държи никога никаква сметка за онова, което казва той. Тя го е докарала до мълчание и почти до робство просто със собствения си словесен поток.

— Чуваш ли, Симон?

Оставям вилица и нож и отлепям задника си от стола, готов да избягна плесницата на бащата. Той обаче не помръдва. Мисля, че му е необходима смелост, защото за тази вечер в брачното ложе му се подготвя назидателно слово, в което ще му бъдат предъвквани всичките му прегрешения.

Но това е вероломна смелост. Виждал съм — възхитително зрелище! — как чичо ми става, крещи и прави на пух и прах съпругата си, която много прилича на майка ми, тъй като двамата братя са се оженили за две сестри. Питам се: какво им е на жените от това семейство, че са толкова сухи, остри, мърморани, неженствени?

Лелята не можа да издържи. Умря на четиридесет години от омраза към живота. И чичото си навакса, взе да тича подир момиченцата. Не го осъждам, и аз бях такъв, когато възмъжах.

Успокоявам се. Никаква плесница не идва откъм бащата, няма плесници и откъм майката. Не че ѝ липсва желание, но в последно време съм си подготвил отбранителен удар с лакътя, който, без да излиза от границите на привидното уважение, причинява болка на майчината ръка. Тази отбрана не е пасивна: вдигам силно ръката си срещу нейната.

— Няма да получиш десерт — казва майка ми след кратко размишление. — Така ще се научиш как се изтезават тези нещастни деца!

Баща ми цъка с език. Това е всичко, което ще каже. Аз мълча надменно. И като се възползувам от това, че баща ми е увесил тъжно нос над чинията си и че майка ми е станала да вземе от печката соса, който къкри там още от снощи, правя на кресливата Пелажи ужасна

гримаса. Тя начаса се разпищява и с бедния си език се оплаква на майката, че съм я бил „погледнал“.

— Е, и? — казвам аз, като оглеждам всички с невинни очи (двойно невинни, защото са сини). — Сега вече нямам право и да те погледна!

Мълчание. Преструвам се, че ям насила чудесната майчина рататуй^[1]. В смелостта си стигам дотам, че отказвам допълнителната порция, която ми се предлага по задължение. И докато всички на масата се угощават, гледам втренчено една нацвъкана от мухи гравюра над бюфета. Тя представлява „Завръщането на блудния син“. В единия ъгъл на картината добрият син гледа много тъжно. Намирам, че е прав. Защото той се е трепал безспирно за баща си, а са отказали да му дадат поне едно агънце да пирува с другарите си. А за оня мръсник, който се е завърнал в чифлика, след като е прахосал частта от наследството си с уличници, не се поколебават да заколят угоено теле.

Стискам зъби и си мисля: сестрите ми и аз — същото. Повлекани, глупачки. И въпреки това майка ми все ги глези, залива ги с одеколон, вчесва ги, прави им хубави букли с маша. Мълком хихикам. Миналата неделя се промъкнах крадешком зад тях и сложих на красивите им букли паяжина.

Този щастлив спомен ми стига, за да не се поддам на отчаяние, а през това време погледът ми слиза от гравюрата с *Блудния син* към сладкиша с кайсии; усещам аромата му и различавам златистата му кръгла форма отгоре на скрина. В този момент майка ми става и не без известна тържественост го слага на масата под носа ми.

Ставам веднага и с ръце в джобовете се отправям към вратата.

— Е, хубаво — казва баща ми дрезгаво като хората, които не говорят много, — не искаш ли от сладкиша?

Закъсняла заповед, отменяща първата, за която не съм му ни най-малко признателен. Обръщам се, без да си извадя ръцете от джобовете, и казвам сухо, през рамо:

— Не съм гладен.

— Я гледай! Така ли говориш на баща си! — казва веднага майка ми.

Не оставам да чуя продължението. Безкрайното продължение. Тя ще му развали вкуса от сладкиша, на баща ми, тъй както ме лиши от него.

Излизам на двора на *Гранж Форт* и вървя насам-натам със свити в джобовете пестници. В Малжак казват, че баща ми е като топъл хляб. Точно така. Прекалено много среда и недостатъчно кора.

Размишлявам с гняв и огорчение. Невъзможно е да се води сериозен разговор с тази мухла (точно това е думата, която употребявам). Тя ме унижава, подлага ме на присмеха на ония глупачки и като връх на всичко ме наказва. Този сладкиш остана да ми лежи на сърцето. Не заради него, а за унижението. С юмруци в джобовете се разхождам назад-напред, като издувам вече наедрелите си рамене. Да лиши от десерт първенеца на основното училище в кантона!

Това е знаменитата последна капка и аз преливам. Беснея в студена ярост. Тридесет години по-късно се виждам как беснея. Струва ми се, като погледна назад, че не съм бил много добър Едип. Йокаста не е рискувала нищо, дори в мислите ми. „Изкарвам“ си комплекса, но не върху нея, а върху нашата бакалка Аделаид. Освен дето се смее весело и щедро раздава бонбони, тя е пищна блондинка с гърди — мечта! Отъждествявам се — какъв език! — но не с баща ми, а с чичо ми. Чичо ми — само че тогава още не го знаех — е в отлични отношения с Аделаид. Така че, без да знам, имам истинско семейство покрай другото, от което се отказвам.

И още едно семейство, което обичам и което сам съм си изградил: *Клуба*. Свръхтайно общество от седем члена, основано от мен в училището на Малжак (401 жители, църква от XII век), в което на свой ред аз съм главният и където проявявам предприемчивост, липсваща на моя родител, и твърдост, твърдост, скрита под мекия ми външен вид.

Решението ми е взето: там, в онова семейство ще се приютя аз, обиденият. Изчаквам баща ми да се качи за следобедната си почивка, а майка ми да се залови с миене на съдовете с лепнатите за полата й две накъдрени повесма. Отивам в таванската си стаичка, натъпквам раницата си (подарък от чичото) и след като я закопчавам, хвърлям я върху купчината дърва под прозореца. Преди да избягам, оставям на масата бележка. Тя е адресирана церемониално до господин Симон Конт, земевладелец — *Гранж Форт*, Малжак.

Мили ми татко,
Отивам си. В тази къща не се отнасят с мене както
заслужавам. Целувам те.

Еманюел

И докато горкият ми баща още спи зад затворените кепенци, без дори да знае, че чифликът му няма вече наследник, аз карам колелото под жаркото слънце с раница на гръб по посока към Малвил.

Малвил е полуразрушен голям укрепен замък от XIII век, кацнал на сред стръмна скала, извишена над малката долина на река Рюн. Собственикът му го е изоставил и откакто от бойниците на главната кула откъсналият се каменен блок уби един турист, влизането в него е забранено. Службата „Исторически паметници“ постави две табелки, а кметът на Малжак затвори единствения път към него по склона на хълма с четири реда телена мрежа. Втора преграда след телените мрежи, но която нищо не дължеше на общината, бяха петдесетте метра непроходими и с всяка година все по-гъсти трънаци по протежение на стария път между скалата и стръмнината, която дели шеметно високия Малвил от хълма, където се издигат *Седемте* бука на чичо ми.

Там е. Под вдъхновеното ми ръководство *Клубът* наруши всякакви забрани. Направихме невидим отвор в телените мрежи. В огромните трънаци пробихме и поддържахме тунел, прикрит откъм пътя с хитър завой. На първия етаж на главната кула възстановихме отчасти изчезналия под, като заковахме от една греда до друга, стари дъски, взети от скелето на чичо ми. Така стигнахме до една стаичка в дъното на огромната зала, а Мейсоние, който умееше вече доста добре да дърводелствува в работилницата на баща си, ѝ сложи прозорец и врата с катинар.

Кулата е настрана от водата. Покритият с нарезни свод е устоял на времето. Освен това в нашето убежище има огнище, стар сламеник, покрит с чували, маса и столчета.

Тайната бе запазена. Стана вече година, откакто *Клубът* си е уредил това неизвестно за възрастните помещение. Смятам до началото на учебната година да се укривя тук. По пътя се уговарям с Колен да се обади на Мейсоние, той — на Пейсу, а Пейсу — на останалите. Взел съм и сухари.

Прекарвам следобеда в стаичката, също — нощта и следващия ден. Не е толкова приятно, колкото си мислех. Месец юли е, другарите ми помагат в полската работа, ще ги видя едва вечерта. А не смея да изляза от Малвил. От *Гранж Форт* сигурно са изпратили жандарми по петите ми.

В седем часа се чука на вратата на *Клуба*. Очаквам големия Пейсу, който трябва да ми донесе храна. Махнал съм катинара и от твърдия сламеник, където съм се изтегнал с една книга с кървави приключения в ръка, извиквам силно:

— Влизай, глупако!

Това е чичо ми Самюел. Той е протестант, оттам и библейското му име. Ето го в цял ръст, с карирана риза, разтворена на мускулестия му врат, и със стари каубойски панталони (служил е в кавалерията). От рамката на ниската врата, опрял глава на горния ѝ каменен праг, той ме гледа със засмени очи и сбръчкано чело.

Запечатвам този образ. Защото малкото момче на сламеника, това съм аз. Но и чичото, изправен на прага — пак съм аз. Чичо Самюел е бил тогава горе-долу с година разлика на възрастта ми днес, а всички единодушно твърдят, че много му приличам. И струва ми се, че в онази сцена, където малко думи бяха разменени, виждам момченцето, което съм бил, редом с мъжа, който съм станал.

Като обрисувам портрета на чичо Самюел, все едно, че обрисувам себе си. Той е малко по-висок от среден ръст, набит, но тесен в кръста, с четвъртито лице, обгорял, с въгленочерни вежди и сини очи. В Малжак хората общуват от сутрин до вечер с дребен успокоителен брътвеж. Чичо ми не говори, когато няма какво да каже. А заприказва ли, то е по същество, отривисто, без излишни думи. Движенията му също са пестеливи. Тази стегнатост, ето кое ми е приятно у него. Защото у мен, у баща ми, майка ми, у сестрите ми всичко е мекушаво. Мисълта — неясна. Словото — усукано.

Възхищавам се също от предприемчивостта на чичо си. Той е обработил до крайни предели имота си. Разделил е на вади един от минаващите през него ръкави на Рюн и там отглежда пъстърви. Сложил е двадесетина кошера. Купил е дори на ocasion гайгеров брояч, за да изследва урания във вулканичните скали до един от склоновете на неговия хълм. А след като навсякъде започнаха да се

появяват разни „ранчо“ и коневъдни центрове, продаде кравите си и ги замени с коне.

— Знаех, че ще те открия тук — каза той.

Гледам го като онемял. Но ние двамата се разбираме добре. Той ми казва:

— Дъските. Дъските, които си отмъкнал миналото лято от скелето ми. Не си могъл да ги носиш. Влачил си ги. Разбрах по следите.

Знаел е, и то от една година! Но никога нищо не е казал на никого, дори и на мен.

— Проверих — продължава чичо ми. — Бойниците на кулата ще издържат, няма да има друго срутване.

Залива ме чувство на благодарност. Чичото е бдял за сигурността ми, само че отдалеч, без да ми го каже, без да ми досажда. Гледам го, но той отбягва погледа ми, не иска да се разнежи. Взема едно столче и след като проверява здраво ли е, сяда на него като на кон. Тогава поема в галоп, право към целта.

— Изслушай ме, Еманюел, те никому нищо не са казали и не са предупредили жандармите.

Лека усмивка.

— Ти я познаваш, страх от хорски приказки. А пък виж аз какво ти предлагам. Вземам те при мен до края на ваканцията. Когато настъпи учебната година, няма проблеми, отиваш в интернат в Ла Рок.

Мълчание.

— А събота и неделя? — питам аз.

Очите на чичо ми заблестяват. И аз като него се изразявам с половин дума. Ако мислено вече съм „тръгнал“ на училище, то е, защото съм приел да прекарам в дома му остатъка от ваканцията.

— При мен, ако искаш — казва той бързо и със замах.

Кратко мълчание.

— И от време на време хранене в *Гранж Форт*.

Точно толкова, нежна майко, колкото да се запази фасадата. Виждам прекрасно: от това разрешение печелят всички.

— Добре — казва чичо ми и става пъргаво. — Ако приемаш, приготвяш си раницата и идваш при мен на реката, където събирам сено за добитъка.

Той си тръгва, а аз вече закопчавам раницата си.

След тунела в трънаците и след отвора в телените мрежи се спускам с колелото си надолу по коритото на някогашния поток, което разделя стръмната скала на Малвил от заобления хълм на чичо ми. Доволен съм, че съм излязъл от моята пещера. Поникналите навсякъде между разрушените стени дървета хвърлят сянка върху тях, така че си отдъхвам, когато излизам на осветената долина на река Рюн.

Грее последното слънце на деня, слънцето между шест и седем часа, а то е най-приятното. Знам, че е така, откакто чичо ми ми обърна внимание на това. Във въздуха има нещо сладостно. Поляните са зелени, сенките — удължени, а светлината — златиста. Карам към червения трактор на чичо ми. Зад него е ремаркетото с голяма купа жълтеникаво сено. А по-далеч в успоредни редици покрай Рюн — тополите с танцуващи сребърносиви листа. Обичам шумоленето им: сякаш шум от проливен дъжд.

Без да продума, чичо ми взема колелото и го прикрепя с въже отгоре на сеното. Настанява се зад кормилото, а аз сядам на калника на трактора. Нито дума. Нито поглед дори. Но по леко разтрепераната му ръка отгатвам колко е щастлив — той, който не е имал деца от мършавата ми леля, — че отвежда един син в дома си при *Седемте бука*.

Старата Мену ме чака на прага, скръстила скелетовидните си ръце на липсващата си гръд. Усмивка бърчи черепоподобната ѝ глава. Любовта ѝ към мен е засилена от омразата към майка ми. И към леля ми, докато е била жива. И да не мислите, че старата Мену спи с чичо ми. Тя не му е и слугиня. Добър човек е. Той коси ливадите ѝ, тя се грижи за домакинството му. Той я храни.

Старата Мену е самата мършавост, само че жизнерадостна. Тя не хленчи; мърмори с въодушевление. Четиридесет килограма заедно с черните дрехи. Но в хлътнолите орбити черните ѝ очи блестят от любов към живота. Като оставим настрана младините ѝ, възплъщение е на добродетелта, на всички добродетели. Включително и на пестеливостта. От много пестене, казва чичото, икономисала си е и „от месото, така че няма и задник да седне“.

Страшно трудолюбива също. Ръце като кибритени клечки, но каква само работа свършва, като вземе да плеви лозето си! А през това време единственият ѝ син Момо, който кара осемнадесет години, вози някакво влакче на връвчица и вика: „Тю-тю!“

За да не бъде безсолен животът, старата Мену е в непрекъснат спор с чичо ми. Той обаче е нейният бог. Аз имам дял в това обожествяване. За да ме приеме в *Седемте бука*, тя е приготвила такава вечеря, че трябва да си разпускаш колана. Венец на вечерята е една изненада: огромна торта.

Ако бях филмов деятел, щях да покажа тази торта в едър план. С постепенно избледняване на образа, завършващо с ретроспективен кадър: 1947 година, лятото. Друг „километражен камък“.

Единадесетгодишен съм. Влюбвам се в Аделаид, настанявам Клуба в Малвил и започвам да гледам по нов начин на религията.

Казах вече каква бе ролята на бакалката от Малжак за възмъжаването ми. Тя е тридесетгодишна, зрелостта ѝ ме омайва. Забелязвам, че и днес, въпреки толкова противоречиви преживявания, аз продължавам да свързвам — благодарение на нея — добротата с обилието на форми и заради едно известно вам лице — мършавостта със сърдечна безчувственост. Жалко, че не това е темата ми. Бих искал да опиша цялостно онази трескавост с всичките ѝ криволици. Когато абат Люба, разтревожен от вниманието, което отделяме на мъжките си атрибути, ни говори в час по вероучение за „плътското прегрешение“, аз не мога да повярвам, тъй като съм само нерви и мускули, че въпросната „плът“ е моята. Съобщавам израза на Аделаид и понятието за греховност ми се вижда прекрасно.

Мене дори не ме дразни това, че моята любима, макар и тежичка по размери, е с име на лекодостъпна жена. Напротив, това ми вещае добро бъдеще. Но годините, които щяха да превърнат петлето в петел, ми се виждат още много дълги.

Дотогава — особено през лятото — времето ми е запълнено. Войната е в разгара си. Затворен в Малвил с братята си по религия, храбрият калвинистки военачалник Еманюел Конт защитава крепостта от кръвожадния Мейсоние, водач на Лигата. Казвам „кръвожаден“, защото целта му е да оплячкоса замъка и да подложи на безмилостна сеч еретиците — мъже и жени. Жените са представени от по-големи снопове клони, а децата — от по-малки.

Не се знае предварително на чия страна ще бъде победата; тя зависи от това къде попада оръжието. Засегнатият или дори докоснатият от копие, стрела, камък или — в ръкопашен бой — с върха на сабята, извиква: „Свършено е с мен!“ и пада. След боя е

позволено ранените да бъдат заклани и жените избити, но не както направи един ден големият Пейсу, който се нахвърли върху дебел сноп клони с цел изнасилване. Ние сме чисти и корави, каквито са били дедите ни. Поне пред хората. Безпътството е личен въпрос.

Чувствувам се много щастлив, когато един следобед забивам от крепостните стени стрела в гърдите на Мейсоние. Той пада. Аз показвам глава през бойницата, размахвам юмрук и се провиквам гръмогласно:

— Смърт на теб, мръсен католик такъв!

Този страшен вик дотолкова смразява от изненада нападателите, че те забравят да се прикрият и нашите стрели начаса ги прострелват.

Тогавя излизам с бавни крачки от крепостта, изпращам лейтенантите си, Колен и Жиро, да довършат Дюмон и Конда, а сам прерязвам със сабята си гърлото на Мейсоние.

Колкото до големия Пейсу, отначало му отрязвам органите, с които той се гордее, после забивам сабя в рамото му, въртя я в раната и го питам със студен глас приятно ли му е така. Винаги запазвам големия Пейсу за края, защото предсмъртното му хъркане е чудесно.

Топлият ден свършва. Събираме се около масата на скривалището в кулата за една последна цигара и за дъвката, която ще премахне миризмата ѝ.

И там, само по начина, по който си движи челюстите, виждам, че Мейсоние е недоволен. Под тясното му чело, увенчано с ниско остригани коси, сивите му доста доближени очи непрекъснато премигват.

— Какво, Мейсоние — казвам му сърдечно, — не върви ли нещо? Сърдит ли си?

Клепачите му трепкат още по-усилено. Той се колебае дали да ме критикува, защото обикновено критиката се обръща срещу него. И все пак чувството му за дълг напруга отвсякъде тесния му череп.

— Това — избликва най-после той буйно, — че ти не трябваше да ме наричаш „мръсен католик“!

Дюмон и Конда издават одобрително мърморене. От солидарност Колен и Жиро мълчат, но с някакъв нюанс, който не ми се изплъзва. Единствен Пейсу, по чието едро, кръгло лице се е разляла широка усмивка, стои спокоен.

— Как! — казвам дръзко аз. — Това беше игра! В играта аз съм протестант; сигурно няма да взема да говоря хубаво за католика, дошъл в дома ми да ме убие!

— Играта не е извинение — заявява Мейсоние натъртено. — В играта има една граница. Например ти замахваш да отрежеш нещо на Пейсу, но не му го отрязваш наистина.

Усмивката на Пейсу се разширява още повече.

— Освен това никога не сме казвали, че ще се обиждаме — продължава Мейсоние, втренчил очи в масата.

— Особено на религия — добавя Дюмон.

Поглеждам Дюмон. Тоя с неговата чувствителност ми е добре познат.

— Аз теб не съм те обидил — опитвам се аз да го откъсна от Мейсоние. — На него говорех.

— Все едно — казва Дюмон, — нали и аз съм католик.

Развиквам се:

— Но и аз съм католик!

— Точно така — пресича ме Мейсоние, — не би трябвало да говориш лошо за религията си.

В този момент големият Пейсу се намесва с думите, че „всичко това са глупости и че католицизъм или протестантизъм е все тая“.

Веднага всички се нахвърлят върху него. Той да си гледа работата; да се бие и да върши разни мръсотии — там е „спец“. Да не се бърка в религията!

— Че ти дори не знаеш и десетте божии заповеди — казва презрително Мейсоние.

— Че може и да ги знае — заявява големият Пейсу.

Той става както в час по вероучение, започва бързо да ги изрежда, но след четвъртата засича. Освиркваме го и той си сядва посрамен.

Докато трае разправията с Пейсу, успявам да поразмисля.

— Добре — казвам с вид на добродушна откровеност. — Да допуснем, че не съм бил прав. И преди всичко аз, когато не съм прав, не съм като някои, признавам си веднага. Е това е, сбърках, доволен ли си?

— Не е достатъчно да кажеш, че си сбъркал — отговаря свадливо Мейсоние.

— Как така! — казвам възмутено. — Да не мислиш, че ще ти падна на колене, защото съм те нарекъл „мръсник“?

— Пет пари не давам, дето ме нарече „мръсник“, мога да ти го върна тъпкано. Но ти ми каза „мръсен католик“ — отвърща Мейсоние.

— Точно така — продължавам, — не съм обидил теб, а религията.

— Така е — казва Дюмон.

Поглеждам го. Мейсоние губи най-добрия си съюзник.

— Хайде стига! — казва изведнъж малкият Колен, като се обръща към Мейсоние. — Втръсна ми всичко това. Щом като Конт си признава грешката, какво искаш още?

Мейсоние се готви да каже нещо, но Пейсу, щастлив, че може да се реваншира, възкликва с ръкомахания:

— Всичко това са глупости!

— Слушай, Мейсоние — казвам с вид на човек, който иска да бъде справедлив. — Аз те нарекох „мръсник“ и ти ме нарече „мръсник“ и толкова: значи, сме квит.

Мейсоние се изчервява.

— Не съм те нарекъл „мръсник“ — заявява той с възмущение.

Поглеждам членовете на Клуба, клатя глава тъжно и мълча.

— Ти дори каза „мога да ти го върна тъпкано“ — допълва Жиро.

— Ама то не е същото — казва Мейсоние, който чувствава, без да може да я изрази, цялата разлика между една възможна обида и обида, която действително е нанесена.

— Прекаляваш, Мейсоние — казвам аз тъжно.

— Няма значение — възклицава той в някакъв последен порив, — ти оскърби религията, това не можеш да отречеш.

— Че аз не отричам! — отговарям, като разтварям искрено ръце. — Няма и минута дори го признах. Не е ли така?

— Така е — извикват членовете на Клуба.

— Добре — продължавам аз решително, — щом като съм оскърбил религията, ще се извиня пред когото се следва. („Пред когото се следва“ е израз на чичо ми.)

Клубът ме гледа разтревожен.

— Все пак няма да намесиш свещеника в нашите истории! — възклицава Дюмон.

Защото ние считаме, че абат Лъоба е покварен в мислите си. По време на изповед той окачествява като „дреболии“, и то по начин, много унизителен за нас, всичките ни прегрешения, с изключение на едно.

Разговорът започва по следния начин: „Отче, покаявам се, защото бях горделив.“ — „Добре, добре. Друго?“ — „Отче, покаявам се, защото злослових за ближния си.“ — „Добре, добре. Друго?“ — „Отче, покаявам се, защото откраднах десет франка от портмонето на майка ми.“ — „Добре, добре. Друго?“ — „Отче, покаявам се, защото извърших лоши неща.“ — „А-ха! — казва абат Лъоба. — Изплю камъчето!“

И инквизицията започва: „С момиче? С момче? С някакво животно? Сам? Гол или с дрехи? Легнал или прав? На леглото? В клозета? В гората? В клас? Пред огледало? Колко пъти? За какво мислеше, като правиш това? («Ами мисля, че го правя» — отговаря Пейсу.) За кого мислиш? За някое момиче? За някой другар? За жена? За някоя роднина?“

Когато основахме нашия *Клуб*, едно от първите неща, за които положихме клетва, бе да оставим свещеника в неведение за дейността ни, дотолкова ни се струваше очевидно, че той никога не би повярвал в невинността на едно тайно общество, събиращо се скришом на място, неизвестно за възрастните. А при това *Клубът* наистина бе „невинен“ в смисъла, в който абатът разбираше тази дума.

Вдигам рамене.

— Разбира се, че няма да взема да разправам на свещеника. За да си навлека целия номер ли? Хич и не го мислете. Казах, че ще отида да се извиня пред когото се следва. И отивам.

Ставам и изричам кратко и внушително:

— Идваш ли, Колен?

— Да — отвръща малкият Колен, горд, че съм избрал него.

И като подражава на моето изражение, той излиза след мене и оставя *Клуба* в изумление.

Велосипедите ни са скрити в гъсталаците пред Малвил.

— Посока Малжак — казвам кратко.

Двамата караме редом, обаче мълчим дори и по равното. Обичам малкия Колен и много пъти го бях защитавал през първите му години в училището, защото сред онези развити момчета, които на дванадесет

години карат трактор, той е слаб и нежен като едnodневка, със светлокафяви живи и хитри очи, счупени под ъгъл вежди и с уста, чиито ъгълчета сочат към слепоочията.

Смятам, че ще намеря църквата празна, но едва се настанявам на скамейката на новооглашените, и от одеждохранителницата излиза прегърбен и с провлачени крачки абат Лъоба. Виждам с голямо неудоволствие как в полумрака иззад една колона се появяват дългият му увиснал нос и издадената напред брада.

Щом ни съзира в такъв необичаен час в църквата, той се спуска към нас като ястреб към полска мишка и забива остър поглед в очите ни.

— Какво правите тук, вие двамата? — пита той грубо.

— Идвам да се помоля мъничко — отговарям аз и го гледам с най-ясния си поглед, сложил прилично двете си ръце кръстосани на копчелъка на панталоните ми.

После добавям мило:

— Както вие сте ни съветвали.

— А ти? — обръща се той грубо към Колен.

— И аз — отговаря Колен, но насмешливата му уста и бляскащите очи накърняват доста сериозността на отговора му.

С потъмнели от подозрения черни очи абатът ни разглежда един подир друг.

— А да не би да сте дошли за изповед? — обръща се той към мен.

— Не, отче — отговарям уверено.

И добавям:

— Аз вече се изповядах в събота.

Той се изправя гневно и ми казва с тежък и многозначителен поглед:

— И ти ще ми разправяш, че от събота до днес не си грешил?

Обърквам се. Уви, абатът не е да не знае за кръвосмесителната ми страст към Аделаид. Кръвосмесителна: мисля, че е такава, откакто свещеникът ми каза: „Не те ли е срам! Жена на годините на майка ти!“ И не знам защо добави: „При това двойно по-тежка от теб!“ Защото всъщност любовта не е въпрос на килограми. Особено когато се отнася до „лоши помисли“.

— О, да — казвам, — но нищо особено.

— Нищо особено! — възкликва той и с възмущение скръства ръце. — Какво например?

— Ами... — отговарям наслуки — излъгах баща си.

— Добре, добре — казва абат Лъоба. — После?

Гледам го. Все пак няма да вземе да ме изповядва ей така, хоп-троп, без съгласието ми и сред черквата! Че и пред Колен!

— Няма друго — отвърщам твърдо.

Абат Лъоба ми хвърля пронизващ поглед, но аз го поемам с ясните си очи и той пропада омаломощено на увисналия му нос.

— А ти? — обръща се той към Колен.

— И аз — казва Колен.

— „И аз“! — иронизира абатът. — И ти ли си излъгал баща си? И смяташ, че това не е нищо?

— Не, отче — отговаря Колен и ъгълчетата на устата му се вдигат нагоре, — аз излъгах майка си.

Побоявам се да не би абат Лъоба да избухне и да ни изгони от това свято място. Той обаче успява да се овладее.

— Така — казва той почти заплашително, като продължава да говори на Колен. — И просто си се сетил ей така да влезеш в църквата и се помолиш?

Отварям уста да отговоря, но абат Лъоба ме спира.

— Ти, Конт, мълчи! Познавам те! Ти винаги намираш какво да кажеш! Остави Колен да отговори!

— Не, отче — казва Колен, — не се сетих аз, а Конт.

— А! Конт! Отлично! Прекрасно! Още по-допустимо! — отвърща абат Лъоба с тежка ирония. — И къде бяхте, когато ви дойде това нещо наум?

— На пътя — отговаря Колен. — Както си карахме колелата така, без да мислим нещо лошо, изведнъж Конт ми казва: „Слушай, я да влезем за малко в църквата да се помолим!“ — „Не е лошо“ — отговарям аз. Това е — добавя малкият Колен, а мимо волята му ъгълчетата на устата му се издигат още повече.

— „Слушай, я да влезем за малко в църквата да се помолим!“ — имитира го абат Лъоба, като едва сдържа яростта си.

После добавя стремително, сякаш забива в нас кама: — А откъде идвахте, когато карахте колелата си по тоя път?

— От *Седемте бука* — отговаря без колебание Колен.

И това от негова страна е гениално, защото единственият човек в Малжак, когото абат Лъоба не може да запита какво сме правили, е чичо ми.

Мрачният поглед на абат Лъоба се мести ту на моите ясни очи, ту на ладиевидната усмивка на Колен. Той е в положението на дуелиращ се мускетар, който вижда, че сабята му е отлетяла на десет крачки: такъв е поне образът, който измислям, за да разкажа по-късно в *Клуба* разговора ни.

— Добре, молете се, молете се! — казва ни най-после остро абатът. — И двамата имате нужда от молитва!

И той ни обръща гръб, сякаш ни оставя на сатаната. С провлачени стъпки, приведен, с устремен напред тежък профил, той влиза в одеждохранителницата, чиято врата се затръшва след него.

Когато всичко отново потъва в тишина, аз скръствам ръце на гърди, втренчвам очи в светилника на дарохранителницата и изричам тихо, но така, че Колен да ме чуе:

— Боже мой, прости ми, задето оскърбих религията.

Ако в оня момент вратата на дарохранителницата се беше осветила и отворила и ако някакъв плътен и звучен глас като на говорителите по радиото ми беше казал: „Дете мое, прощавам ти и за наказание ще кажеш десет пъти «Отче наш»“, нямаше да бъда особено учуден. Нищо не се случи обаче, така че трябваше да приема собствения си глас за неговия и сам да си наложа десетте „Отче наш“. За да има симетрия, съм готов да прибавя и десет „Аве“, но бързо се отказвам, мислейки, че ако случайно бог е протестант, няма да ми е никак благодарен, че поставям Богородица толкова на преден план.

Не съм казал и три пъти „Отче наш“, и Колен ме бутва с лакът.

— Какво те прихваща? Няма ли да си ходим?

Обръщам глава към него. Гледам го строго.

— Почакай! Трябва да изпълня наказанието, което той ми наложи.

Колен замълчава. И по-късно пак ще мълчи. Като ням. Никакво учудване. Никакви въпроси.

Що се отнася до мен, въпросът, който днес ме занимава, не е дали съм бил искрен. На единадесетгодишна възраст всичко е игра, няма проблеми. Поразява ме — и това съм запомнил, — че съм посмял, през главата на абат Лъоба, да установя пряка връзка с бога.

Април 1970 година: следващият „километричен камък“. Скок от около двадесет години. С мъка съм оставил късите панталонки, за да обуя дългите панталони на възрастен човек. На тридесет и четири години съм, директор на училището в Малжак; срещу мен в кухнята е седнал чичо ми и пуши лулата си. Коневъдството му се развива добре, дори много добре. За да го разшири, той закупува земя, а тъй като го смятат за богат, щом се появи, имотите, които пожелава да купи, стават двойно по-скъпи.

— Например Берто. Познаваш Берто. Две години ме залъгва. А какви пари само иска! Всъщност пикая на чифлика на Берто. В най-лошия случай ще се обърна към него. Не, Еманюел, ще ти кажа от какво бих имал нужда: от Малвил.

— Малвил!

— Да — казва чичо ми. — Малвил.

— Ама чакай — казвам слисано. — Това са само гори и развалини.

— Охо — отговаря чичо ми, — трябва да те науча какво е Малвил. Малвил, това са шестдесет и пет хектара първокласна земя, обрасла с гора, няма и петдесет години. Малвил са лозя, които даваха най-хубавите вина в тоя край по времето на баща ми. Всичко трябва отново да се засади, разбира се, но земята е тук. Малвил е изба, каквато няма втора в Малжак: със сводове, прохладна и просторна като училищния двор. Малвил е крепостна стена, до която можеш да строиш пристройки, и то от дялан камък, само се наведи и вземай колкото си искаш за конюшни и боксове. На това отгоре Малвил е до нас. Граничи със *Седемте бука*. Ще речеш, че е продължение на *Седемте бука* — добавя той с някакъв хумор, като че ли замъкът е бил собственост на чифлика.

Това става след вечеря. Чичото е седнал, но не пред, а успоредно на кухненската маса, смуче лулата си, отпуснал с една дупка на мършавия си корем колана на панталона си.

Поглеждам към него и той вижда, че съм отгатнал.

— Е да! — казва. — Изпуснах тази сделка.

Отново лулата.

— Наругах Гримо.

— Гримо?

— Довереното лице на графа. За това, че думата му минавала и че графът, който живеел в Париж, нямало нищо да предприеме без него, поиска ми рушвет. Нарече го „възнаграждение за преговарянето“.

— Мило казано.

— И ти мислиш като мен — казва чичо ми.

Той смуче лулата си.

— Много ли?

— Два милиона.

— Я гледай!

— Не е малко. Можехме обаче да поговорим. Вместо това писах на графа, а той, какъвто е глупак, предал писмото ми на Гримо. И Гримо дойде и ме упрекна.

Въздишка, смесена с облак дим.

— Втора грешка и тя е непоправима: наругах Гримо. Доказателство, както виждаш, за това, че и на шестдесет години се правят грешки. В деловите отношения не трябва никога никого да ругаеш, Еманюел, запомни добре това, дори и мошеника! Защото и мошеникът, колкото и да е измамник, си има честолубие. От тоя ден Гримо ми заприщи пътя. Два пъти писах на графа. Не ми отговори нито веднъж.

Мълчание. Познавам много добре чичото, за да се включвам словесно във вътрешните му съжаления. Не обича да го съжालяват. Впрочем той разтърсва рамене, слага крака на един стол, вмъква левия си палец в колана и продължава:

— Изпуснах, изпуснах. В края на краищата мога да живея и без Малвил. И не живея лошо. Печеля доста добре и най-вече правя, каквото си ща. Никой не ми стои на главата или до мен да ми додява. Според мен животът е интересен. И тъй като съм добре със здравето, може да карам така още двадесет години. Повече не ми трябва.

Както изглежда, и това бе много. Този разговор стана една неделна вечер. А на следващия неделен ден, на връщане от футболен мач в Ла Рок, чичо ми загина заедно с родителите ми при автомобилна катастрофа.

Само петнадесет километра делят Малжак от Ла Рок, но това бе достатъчно един автобус да смаже малолитражната кола в едно дърво. Чичо ми трябваше да отиде на мача както друг път с приятелите си със своя „Пежо“, но колата му бе на поправка у гаражиста, а „Ситроенът“

му — камионетка, с която превозваше конете, не бе в къщи, тъй като един от неговите клиенти бе настоял стоката да му бъде изпратена в неделя. И аз трябваше да бъда в колата, но понеже същата сутрин един от моите ученици бе паднал много тежко със скутера си, бях отишъл следобеда в болницата в града да разбера как е.

Ако беше жив, абат Льоба щеше да каже: „Провидението те запази, Еманюел.“ Да, но защо мен? Ужасяващото при такива думи е, че те само отсрочват въпроса. По-добре би било нищо да не се казва. Но точно това не може да се направи. Събитието е толкова безсмислено и така силно е — въпреки всичко — желанието то да бъде разбрано.

Докараха трите осакатени тела в *Седемте бука* и двамата със старата Мену изпълнихме посмъртното бдение, докато пристигнат сестрите ми. Бдението мина без нито една сълза, в пълно мълчание, заедно със седналия в един ъгъл на стаята Момо, който на всичко отговаряше с „не“. Късно през нощта конете започнаха да цвелят: беше забравил зоба им. Старата Мену го погледна, но настръхнал, той направи знак „не“ с глава. Станах и отидох да им раздам храната.

Тъкмо се връщам в стаята с покойниците, и сестрите ми пристигат с кола от околийския град. Бързината им ме изненадва, а още повече — облеклото им. Облечени са от глава до пети в черно, сякаш са предвидили от доста време кончината на родителите си. Едвам престъпили прага на *Седемте бука*, още преди да са си свалили шапките и воалите, и сълзите — заедно с думите — избликват. Двете бръмчат като оси в буркан.

Те имат една мания, която страшно ме дразни. Всяка по реда си става ехо на другата. Каквото каже Полет, Пелажи го повтаря или обратно, въпросът, зададен от Пелажи, се задава повторно от Полет. Нищо по-отвратително. При всички случаи имаме две версии от една и съща глупост.

Впрочем те си приличат; отпуснати, с измито-руси накъдрени коси, те излъчват някаква неискрена кротост. Казвам „неискрена“, защото зад тези овчи профили не е да липсва острота.

— И защо майка ни и баща ни не са в леглата си в *Гранж Форт*? — блее Полет.

— Вместо да са тук, в дома на чичо, като че ли си нямат дом — казва Пелажи.

— Защото горкият ни баща, ако беше жив, щеше да е много недоволен да не си умре в къщи — подема Полет.

— Във всеки случай — казвам — не е умрял в къщи, а внезапно, в колата си. И заради бдението не можех да се разкъсам на две — една част в *Гранж Форт*, а другата — в *Седемте бука*.

— Все пак — казва Пелажи.

— Все пак — подема Полет. — Горкият ни баща нямаше да е много доволен, че е тук. Нито майка ни.

— Особено като знаеш чувствата й към горкичкия чичо — казва Полет.

Виж каква деликатност! И „горкичкия“ ме дразни, защото и те не обичаха твърде чичо ни.

— Като си помислиш — подхваща Пелажи, — че сега няма кой да погледне животните в *Гранж Форт*!

— Че бащините ни крави все пак са по-важни от конете — казва Полет.

Тя не казва „конете на чичо“, защото чичото е там, ужасно обезобразен, пред очите й.

— Пейсу се грижи за тях — казвам аз.

Те се споглеждат.

— Пейсу! — казва Полет.

— Пейсу! — повтаря Пелажи. — А, вярно, Пейсу!

Прекъзвам ги грубо:

— Какво, какво Пейсу? Какво имате против Пейсу?

И добавям ехидно:

— Вие не винаги сте му желали злото, на Пейсу!

Те не поемат. Презаети са: трябва да дадат път на порой от ридания. След като той преминава, настъпва драматичен сеанс на попиване на сълзи и секнене. После Пелажи влиза в атака.

— Докато стоиш тук — заявява тя, след като разменя многозначителен поглед със сестра си, — Пейсу върши каквато си иска в *Гранж Форт*.

— Да не мислиш, че Пейсу ще се стеснява да рови из чекмеджетата? — казва Полет.

Вдигам рамене. Мълча. Отново хлипания, секнене и жалби. Дълго мълчание, преди дуетът да започне отново. Но той започва.

— Тревожа се за горките животни — казва Пелажи. — Мисля си дали да не се отбия в къщи, за да се успокоя.

— Можеш да си сигурна — казва Полет, — че Пейсу едва ли се е погрижил за тях.

— О, вярно, Пейсу! — казва Пелажи.

Ако в този момент отворех сърцето на сестрите си, вътре щях да намеря, отпечатан в естествена големина, ключа на *Гранж Форт*. И едната, и другата се съмняват, че той е в мен. Но под какъв предлог да ми го поискат? Не за да се погрижат за добитъка, разбира се.

Изведнъж на мен ми се втръсва от техните редуващи се вайкания. Слагам им точка, като казвам, без да повишавам тон:

— Знаете какъв беше баща ни. Не би тръгнал на футболен мач, без да заключи навсякъде. Когато докараха тялото му, намерих у него ключа.

Продължавам, отсичайки внимателно думите си:

— Взех ключа. Не съм мърдал отгук, откакто докараха родителите ни, всички ще ви го потвърдят. А колкото до отиването в *Гранж Форт*, там ще отидем вдругиден и тримата, след погребението.

Те се развикват, широко размахали черни воали:

— Ама ние имаме доверие в теб, Еманюел! Познаваме те! И можеш да вярваш, че не сме и помислили за това! Особено в такъв момент!

Сутринта в деня на погребението старата Мену ме моли да ѝ помогна да изкъпе Момо. Вече съм присъствувал на подобен род тоалети. Не е дребна работа. Момо трябва да се хване ненадейно, да се смъкнат от него дрехите както кожата на заек, да се натопи в един чебур и да се натиска вътре, защото той се бори като бесен и крещи с див глас: „*Осаетеенамиа, таолтаисеме! Неоиамоата!*“ (Оставете ме на мира, дявол да ви вземе! Не обичам водата!)

Тази сутрин яростният му отказ не е като обичайната му съпротива. Чебурът на дворните плочи вдига пара на априлското слънце. Аз държа Момо под мишниците, докато Мену смъква панталоните му заедно с долните гащи. В момента, в който краката му докосват отново земята, Момо ме спъва. Падам. Гол като червей, той изчезва, мършавите му крака се носят с невиждана скорост. Достига един от големите дъбове в долната част на ливадата, скача, увисва,

задържа се, покатерва се от клон на клон и остава далеч от всякакво посегателство.

Аз съм облечен, пък и каквото и да е, не смятам да предприемам съревнование по гоненица от дърво на дърво с Момо. Задъхана, Мену застава до мен. Започвам преговори. Макар че с шест години съм по-млад от Момо, той гледа на мене като на копие на чичото и влиянието ми върху него е почти като на баща.

Не успявам обаче. Сблъсквам се със стена. Момо не извиква обичайното „*Осаеенеамиа таолтаисеме, неоитамотата!*“ Той не казва нищо. Гледа ме отгоре и стене, а черните му очи блестят сред пролетните листенца.

Не получавам друг отговор освен „*Немааойа!*“ (Няма да дойда), но не с крясък, а тихичко, с клатене на главата, тялото и ръцете отдясно наляво, за да се изрази отрицание. Пак започвам да го убеждавам:

— Слушай, Момо. Бъди малко по-разумен. Трябва да се измиеш, за да отидеш в църквата (казвам „църква“, тъй като той няма да разбере думата „храм“).

— *Немааойа! Немааойа!*

— Не искаш ли да отидеш на църква?

— *Немааойа! Немааойа!*

— Но защо? Обикновено ти обичаш много да ходиш на църква.

Седнал удобно на един клон, той размахва ръце пред себе си и ме гледа тъжно през лъскавите листенца на дъба. Това е всичко. Няма да получа друг отговор, само този поглед.

— Трябва да го оставим — казва старата Мену, която се е сетила да донесе дрехите му и тя ги оставя в подножието на дървото. — Каквото и да е, няма да слезе, преди да сме си тръгнали.

Тя се връзва и тръгва нагоре по ливадата. Поглеждам часовника си. Няма време. Предстои ми дълга обществена церемония, много малко свързана с онова, което изпитвам. Момо е прав. Защо не мога и аз като него да остана да поплача на някое дърво, вместо заедно с плачещите ми сестри да давам гротескно представление на синовна обич?

И аз тръгвам нагоре по ливадата. Изкачването ми се струва трудно. Поглеждам в краката си и с почуда забелязвам, че ливадата е обсипана със снопове яркозелена нова трева. За няколко слънчеви дена

те ще поникнат в невероятно изобилие. Мисля, че няма да мине и месец и ще трябва заедно с чичо ми да започнем коситбата.

Тази мисъл обикновено ме изпълва с радост и — странно! — радостта започва да избликва. И изведнъж усещам нещо като удар. Спирам посред полето. Сълзи текат по бузите ми.

---

[1] Ястие от домати, патладжани и тиквички. — Б.пр. ↑

II

Събитията следват устремно. Следващият „километричен камък“ е много наблизно. Година след катастрофата нотариусът Кайак ми телефонира и ме моли да намина в кантората му в града.

Когато пристигам на срещата, той отсъства и първият му помощник ме въвежда в празния му кабинет. Предлага ми да *си отпочина*, докато чакам, и аз сядам в едно от кожените кресла, където толкова много задници, свити от тревога да не загубят, са се настанявали преди мене.

Затишие. Празни мигове. Очите ми оглеждат помещението. Вижда ми се много потискащо. Зад бюрото на нотариуса по цялата стена от горе до долу има множество чекмедженца, пълни с погребани дела. Те напомнят малките отделения в крематориума, в които затварят праха на покойниците. Тази човешка мания всичко да се подрежда...

Завесите са тъмнозелени, зелени са и тапицираните с плат стени, зелени са чекмедженцата, зелена е най-сетне кожата, с която е тапицирано отгоре бюрото. И там, до една монументална мастилница от фалшиво злато, стои зловеща играчка, която винаги ми е действувала омагьосващо: една умряла мишка, затворена в къс прозрачна като стъкло материя. И тя е класирана.

Предполагам, че са я изненадали, като е гризяла някакво дело, и че за наказание са я осъдили на доживотен затвор в пластмаса. Навеждам се и я вземам в ръка заедно с килията ѝ. Доста тежи. И сега си спомням, че преди тридесет години, когато съм придружавал чичо при нотариуса, съм виждал бащата на господин Кайак да си служи с нея като с преспание. Гледам я, разглеждам тази осъдена на вечност малка гризачка. Когато господин Кайак-младши се оттегли на свой ред, предполагам, че ще я завещае на сина си, както и чекмедженцата на своя крематориум и гробището от дела на тавана си. Тъжно нещо — тези поколения нотариуси, които си предават една и съща мишка. Не зная защо, но това прави за мен смъртта твърде настояща.

Господин Кайак влиза. Мургав, източен, с жълтеникав цвят на лицето и вече посивял. Приема ме с някаква поизмъчена любезност. После, като се обръща гърбом, отваря едно от чекмедженцата си, взема отвътре една папка и от папката — запечатано с червен восък писмо, опипва го, преди да ми го връчи, по средата с крадливо и уморено движение, сякаш учуден, че е толкова тънко.

— Ето, господин Конт.

И с известна вялост в гласа започва дълго и съвсем излишно обяснение, защото аз чета на плика написано със старателния почерк на чичо ми: „Да се предаде на племенника ми Еманюел Конт една година след смъртта ми, в случай че, както вярвам, той продължи стопанисването на *Седемте бука*.“

Преди да се прибера, трябва да ходя на много места в града, така че през целия следобед нося писмото на чичо в джоба на сакото си. Отварям го едва вечерта, след вечеря, когато се прибирам в малкия кабинет в таванския етаж на *Седемте бука*. Докато отварям плика с ножа за разрязване на книги във форма на къс меч — подарък от чичо ми, — ръката ми леко трепери.

Еманюел,

Тази вечер мисля за смъртта си без всякаква причина, понеже съм здрав, и решавам да напиша това писмо. Странно ми се вижда, че ти ще го четеш, когато вече няма да ме има, и че ще продължиш да се занимаваш вместо мен с конете. Както се казва, човек все трябва да умре един ден. Доказателство за нашата глупост, тъй като не виждам защо е необходимо това.

Имуществото, което ти оставям, не се състои само от *Седемте бука*; в него е и моята Библия и десетте тома на „Ларус“.

Зная, че вече не си вярващ (чия е вината?), но все пак прочитай от време на време Библията, за да си спомняш за мен. В тази книга не е нужно да се спираме на животоописанието, ценното в нея е мъдростта.

Докато бях жив, никой друг освен мене не е отварял моя „Ларус“. Когато го отвориш, ще разбереш защо.

Накрая, Еманюел, искам да ти кажа, че без теб животът ми щеше да бъде пуст и че ти ми даде много радост.

Спомняш ли си деня след бягството ти, когато отидох да те взема в Малвил? Целувам те.

Самюел

Четох и препрочитах това писмо. Щедростта на чичо ми будеше у мен чувство на срам. Винаги всичко ми бе давал и пак той ми благодареше. От думите му „даде ми много радост“ на човек му се свиваше сърцето. Сама по себе си кратка, неловко изразена мисъл, но с огромна обич във всяка дума и аз не виждам как бих могъл да се смятам достоен за нея.

Прочетох писмото за трети пъти думите „чия е вината?“ приковаха вниманието ми. В тях познах маниера на чичо ми да говори със загатвания. Той оставяше на мен да направя избора си и да попълня многоточието, подсказано от въпроса. Вината бе може би на баща ми, задето бе преминал към „недобрата религия“? Или у майка ми с нейното обедняло сърце? У абат Лъоба с инквизицията му на пола?

Запитах се също защо чичо ми прави намек за идването си в Малвил в помещението на *Клуба* след бягството ми от къщи. За да ми посочи за пример един ден, когато съм го бил „много зарадвал“? Или бе имал нещо друго на ум, на което не се бе решил да даде по-предно място? Твърде добре познавах предпочитанията на чичо ми към половинчати изказвания, за да реша на бърза ръка този въпрос.

Извадих от джоба си огромната връзка ключове на чичо ми и веднага намерих ключа от дъбовия шкаф. Познавах го добре. Беше плосък и зъбчест; отключваше секретна брава, която затваряше шкафа с отвесно металическо резе, едновременно от горе и от долу. Отворих и там сред лавици, пълни с папки, пред очите ми се открииха на една полица речникът „Ларус“ и Библията — всичко четиринадесет тома, защото самата Библия беше монументална, подвързана с кафява гравирана кожа. Тя бе в четири тома. Извадих ги и четирите, сложих ги на масата и ги запрелиствах. Илюстрациите ме поразиха. В тях имаше нещо величествено.

Художникът не бе помислил нито за миг да разкрасява свещените образи. Обратно, бе запазил грубата и дива външност на племенни вождове. Кокалести, мършави, с неправилни черти, босоноги, те сякаш издаваха мирис на овча вълна, на камилски фъшкии, на пустинен пясък. Напрегнат, мощен живот трептеше около тях. Самият бог — така, както го бе видял художникът — не се различаваше от тези груби скитници, които брояха богатствата си по броя на децата и стадата си. Само като го погледнеше човек — по-едър и по-свиреп, — и разбираше, че той бе създал тези люде „по свой образ“. Освен, разбира се, ако не беше обратното.

На последната страница на Библията видях дълъг списък думи, написани от ръката на чичо ми, който ме заинтригува. Изброявам първите десет: actodrome, albergier, alèochare, alpargate, anastome, bactridie, balanobius, baobab, barbacou, barbastelle.^[1]

Пресметнатостта и неестественият вид на този списък ми се хвърлиха в очи. Взех първия том на „Ларус“ и го отворих на думата „actodrome“. И там, между двата листа, залепени със скок на средата на страницата, видях един чек на стойност 10 000 франка. Други чекове с различна стойност бяха пръснати в десетте тома срещу редките думи, на които чичо ми бе направил списък.

Цялата сума — 315 000 франка — ме учуди, но не ме главозамая. Отбелязвам, че това посмъртно дарение не предизвика у мен нито за един момент чувство на собственост. По-скоро имах впечатлението, че съхранявам този капитал, както вече бе станало със *Седемте бука*, със задължението да се отчете пред чичо ми за начина, по който бих го изразходвал.

Решението ми бе взето така бързо, че се запитах дали всъщност то не бе съществувало преди моето откритие. Преминах веднага към изпълнение. Спомнях си, че погледнах часовника на ръката си. Беше девет и половина и за миг изпитах детинска радост, като видях, че не е много късно да телефонирам. Потърсих номера на Гримо в чичовото тефтерче с адреси и го извиках по директния телефон.

— Господин Гримо?

— На телефона.

— Обажда ви се Еманюел Конт, бивш директор на училището в Малжак.

— С какво мога да ви услужа, господин директоре?

Гласът му беше сърдечен и добродушен, но съвсем не такъв, какъвто очаквах.

— Мога ли да ви запитам нещо, господин Гримо? Продава ли се все още замъкът Малвил?

Кратко мълчание, после същият глас, но вече сдържан, предпазлив и малко по-сух отговаря:

— Доколкото зная, да.

Замълчавам на свой ред и Гримо продължава:

— Мога ли да ви запитам, господин директоре, роднина ли сте на Самюел Конт от *Седемте бука*?

Очаквах въпроса му и се бях подготвил за него:

— Негов племенник съм, но не знаех, че чичо ми ви е познавал.

— Така е — отговаря Гримо със същия предпазлив, остър глас. — Той ли ви даде телефонния ми номер?

— Той почина.

— А, не знаех — казва Гримо със съвсем друг тон.

Замълчах, за да го оставя да говори, но той не добави нищо, нито съболезнования, нито съжаления. Продължих:

— Господин Гримо, би ли било възможно да се видим?

— Когато пожелаете, господин директоре. — Гласът му е както в началото: топъл и сърдечен.

— Утре към обед?

Той дори не се престори, че е много зает.

— Разбира се, елате, когато обичате. Аз съм тук.

— В единадесет часа?

— Когато обичате, господин директоре. На ваше разположение съм. Елате в единадесет часа, ако искате.

И той стана изведнъж толкова учтив и внимателен, че ми бяха нужни пет минути, за да приключа един разговор, основното в който бе казано с две думи.

Оставих слушалката и погледнах червените завеси на прозореца в кабинета на чичо. Изпитвах непреодолимо две противоречиви чувства: бях щастлив от взетото решение и стъписан от огромния му обхват.

Един отсъстващ собственик, предал всичко в ръцете на довереника си; един продажен довереник; един решителен купувач:

след осем дни Малвил премина в други ръце. Последвалите шест години бяха изпълнени с множество дейности.

Движех всичко едновременно: коневъдството в *Седемте бука*, подготовката на имението Малвил за посеви, реставрацията на замъка. Бях на тридесет и пет години, когато се хвърлих в двете последни начинания, на четиридесет и една, когато ги завърших.

Ставах рано и лягах късно, съжалявах, че нямам няколко живота, за да ги посветя всичките на целите си. Всред тази работа Малвил бе наградата ми, любовта ми, лудостта ми. По време на Втората империя финансистите са имали танцьорки. Аз притежавах Малвил. Но и аз имах една танцьорка, за това ще разкажа по-късно.

Впрочем купуването на Малвил бе не лудост, а необходимост, щом исках да разширя стопанството на чичо ми, тъй като семейните неразбирателства ме бяха принудили да продам *Гранж Форт*, за да дам на сестрите си техния дял. Освен това в *Седемте бука* нямаше вече място за непрекъснато увеличаващия се брой на конете: едни отглеждах, други купувах за продан, а трети приемах на временна прехрана. Намерението ми, когато купувах Малвил, бе да разделя на две конете, като оставя една част в замъка, където да отида заедно с Мену и Момо, а другата част да остане в *Седемте бука* на грижите на моя работник Жермен.

По този начин реставрирането на Малвил не бе само безкористно спасяване на един средновековен архитектурен шедьовър.

Между Впрочем никак не ми е трудно да призная, че колкото и да е внушителен и колкото и да съм привързан към него, Малвил не се налага с красотата си. В това отношение той естествено се отличава от други замъци в околността, които до един са с приятни архитектурни измерения, закръглени очертания и се сливат много по-добре с околната среда.

Защото тук гледката е засмяна, със свежи ручеи, с полегнали по склоновете ливади и със зелени хълмове, обрасли с кестенови дървета. Всред мекотата на закръглените очертания, изправен отвесно, Малвил стърчи неприветлив.

Замъкът се възвишава на брега на Рюн, която през средните векове навярно е била голяма река, по средата на стръмна скала, тежко надвиснала над него откъм север. Скалата е непристъпна от всички страни и аз съм сигурен, че единственият път откъм запад е бил

направен чрез насипи, с оглед да се стигне до скалната площадка, където са замислили построяването на замъка и на пристройките му.

От другата страна на Рюн, срещу Малвил, се издига замъкът Рузи, също феодален, но с изящество, с мяра, защищаван и същевременно украсяван от съразмерно поставените, не много високи и приятни за окото кръгли кули, където дори бойниците имат вид на украса.

Разглеждате ли Рузи, откривате още от пръв поглед, че намиращият се насреща му Малвил не е „тукашен“. Наистина камъкът, от който е изграден, е от местните кариери, но архитектурният му стил е внесен отвън. Малвил е английско творение. Бил е построен от нашите завоеватели по време на Стогодишната война и е служел за убежище на Черния принц^[2].

Далеч от техните мъгли, англичаните сигурно са се чувствували добре в тази страна с ясно слънце, вино и мургави момичета. Те са гледали да останат по-дълго тук. Това тяхно намерение личи навсякъде. Малвил е бил замислен като непревземаема крепост, откъдето шепа въоръжени мъже могат да държат в подчинение една голяма страна.

Никакви извивки, никакво изящество. Само което е полезно. Например малкият замък при входа. В Рузи той представлява свод с две малки кръгли кули от двете страни: творба с изящност в линиите и с мяра в съотношението. В Малвил англичаните са пробили чисто и просто врата посред назъбените крепостни стени и до нея са издигнали една правоъгълна двуетажна постройка, в чиято висока, гола и неподатлива стена са пробили дълги бойници. Постройката е голяма, четвъртата и — сигурен съм — ефикасна от военно гледище. В подножието на крепостните стени и на малкия замък при входа те са пробили в скалата ровове, два пъти по-широки от онези в Рузи.

Като минете през вратата на малката крепост при входа, не се озовавате в замъка, а в една първа крепостна стена, петдесет на тридесет метра, където е било селището. Тук има една хитрост: замъкът наистина е закрилял градчето, но и той се е пазил чрез него. Ако някой враг успее да нахлуе в замъка при входа и в първите укрепления, той е щял да бъде въвлечен в несигурен бой по тесните улички.

Дори и да спечелел тази битка, мъките му нямало да свършат. Врагът е щял да си счупи врата във втора крепостна стена, намираща се — както и първата — между скалата и отвесната стена, която е защищавала и още защитава самия замък.

Тези назъбени стени са много по-високи от първите, рововете са още по-дълбоки. И при тях нападателят вече не намира — както при първата крепост — удобствата на най-обикновен мост, а допълнително препятствие — подвижен мост, над който се издига малка четвъртита кула.

В тази малка четвъртита кула има някакво изящество, но по мое мнение английските строители не са го постигнали нарочно. Необходимо им е било да построят помещение, където да се постави машинарията на подвижния мост. Имали са късмет: съотношението е било добро.

Когато се смъкне подвижният мост (аз го реставрирах), вас ви смазва отляво масата на величествената четиридесетметрова четвъртита главна кула, която накрая завършва с втора пак четвъртита куличка. Тя не служи само за защита. Тя обслужва замъка с вода, тъй като в нея е каптажът на извор, бликащ направо от скалата, чиято обилна вода — нищо не се губи — пълни рововете.

Вдясно откривате стъпала, които водят в онази огромна изба, която бе пленила чичо ми, а отсреща, по средата, под прав ъгъл с главната кула, каква изненада да откриете след толкова много суровост едно красиво двуетажно жилище с долепена до него прекрасна кръгла кула, в която е поместено стълбището. Това жилище не го е имало по време на Черния принц. Било е построено доста по-късно, през Възраждането, в по-спокойни времена от някакъв френски велможа. Трябваше обаче да реставрирам дървения му скелет и тежкия покрив от плоски камъни, защото те не бяха устояли на времето така, както каменният свод на главната кула.

Такъв е Малвил: английски и ъглест. Такъв го обичам. За чичо ми и за мене по времето на *Клуба* той притежаваше в допълнение и очарованието, че през религиозните войни е служил за убежище на един протестантски предводител, който през целия си живот е спъвал, заедно с другарите си, действията на мощните въоръжени сили на Лигата. Този предводител, бранил така ревностно принципите и

независимостта си против властта, бе първият герой, с когото се отъждествявах.

Казах, че от градчето в първите крепостни стени бяха останали само камъни. Но тези камъни — от които имам още голяма купчина — ми бяха много полезни. Благодарение на тях можах да построя до южната стена на крепостта — тя пази откъм стръмнината, която сама по себе си е много добра защита — и до скалата откъм север боксове за конете.

Почти по средата на първите укрепления в скалата се разкрива голям и дълбок прорез. В него има няколко следи от праисторически живот, не толкова много, че да се класира пещерата, но все пак достатъчно, за да се докаже, че милиони години преди замъкът да е бил построен, Малвил е служел вече за човешко убежище.

Подредих тази пещера. Пресякох я напреки по средата с дъсчен под и на него натрупах най-значителната част от запасите от сено. Отдолу построих прегради за животни, които мислех да държа отделно: коне с тикове, необуздани бичета, свини, които предстоеше да се опрасват, крави или кобили по време на раждане. Тъй като бъдещите майки бяха много в тези преградки на пещерата — прохладни, проветрени и без мухи, — Биржита, за която ще разкажа по-нататък и за която не бих повярвал, че има чувство за хумор, нарече цялото помещение *Родилното*.

В главната кула — шедьовър на английска здрава изработка — трябваше да направя само дъсчени подове и прозорци с малки четвъртити стъкла, обковани по края с олово, за да се затворят дупките с отвесни прегради, пробити по-късно от французите. Разпределението на трите етажа — приземния, първия и втория — е едно и също: грамадна площадка, десет на десет метра, от която се влиза в две зали, всяка пет на пет метра. В приземния етаж превърнах тези „малки“ помещения в котелно помещение за отоплението и килер. На първия направих баня и спалня. На втория — две спални.

Заради красивата гледка на изток към долината на Рюн за себе си уредих спалня-кабинет на втория етаж, въпреки неудобствата — баня на първия в някогашното помещение на *Клуба*. Колен ме увери, че водата, събирана от четвъртитата кула, не би могла да се изкачи само по силата на закона за гравитацията чак до втория етаж, а аз исках да избягна в Малвил неприятния шум от мотора на помпите.

В стаята на втория етаж, която бе до моята, настаних през лятото на 1976 година Биржита. Това е предпоследният ми „километричен камък“ и в безсънните ми нощи аз често се ориентирам по него.

Биржита бе работила за чичо ми в *Седемте бука* преди няколко години, а на Великден 1976 година получих от нея писмо, в което тя настойчиво си предлагаше услугите за юли и август.

Тук искам да кажа — като начално обяснение, — че моят истински житейски път би бил, струва ми се, изграждането на здраво семейство с една любеща съпруга. Не успях в тази посока. Разбира се, възможно е двата несполучливи брака, които бях наблюдавал като дете — на баща ми и на чичо ми, — да са допринесли за този неуспех. Във всеки случай най-малко три пъти работите бяха отишли твърде надалеч, към женитба, после спряха. Първите два пъти — по моя вина, третият — през 1974 година — по вина на избраницата.

1974 година: една от „опорните ми точки“, но аз я изтръгнах от себе си. За известно време това ужасно момиче ме бе отвратило от жените и аз не искам да си спомням за него.

С една дума, от две години живеях като в пустиня, когато Биржита се появи в Малвил. Не че се влюбих в нея. О, не! И дума не може да става! Бях на четиридесет и две години, бях твърде много опитен и същевременно — емоционално прекалено уязвим, за да се поддам на подобно чувство. Но именно защото бе на едно по-незначително равнище, историята с Биржита ми помогна. Не знам кой бе казал, че човек можел да лекува душата си чрез сетивата. Вярвам, че е така, защото го изпитах.

Когато приех предложението на Биржита, не мислех ни най-малко за този вид лечение. По време на първия ѝ престой в *Седемте бука* бях я поухажвал, на което тя не обърна внимание. Впрочем не задълбочих закачките си, защото забелязах, че залагам примките си в земите на чичо. Обаче, когато тя писа на Великден 1974 година, отговорих ѝ, че я чакаме. В работата тя щеше да ми бъде от голяма помощ. Тя бе ездачка, надарена с известен усет към конете, а щавенето на кожата вършеше търпеливо и организирано.

Трябва да ви кажа, че тя ме учуди: още при първата ни вечеря се показва страшно кокетлива с мен. Кокетниченето ѝ бе така очебийно, че дори Момо бе поразен. Той забрави да отвори прозореца, за да повика с нежно изцвилване любимата си кобила Беламур и когато старата

Мену, като вдигаше супника от масата, измърмори на тукашно наречие: „След чичото и племенника“, той се разсмя и извика: „*Пайсе, Емамуел!*“ (Пази се, Еманюел!)

Биржита бе баварка със златисторуси коси, навити като шлем около главата, с безцветни очички, доста некрасиво лице и едра долна челюст. Обаче тялото ѝ бе красиво, стегнато, пращящо от здраве. Седнала срещу мен, без каквато и да било умора от дългото пътуване, розова и свежа като след ставане от сън, тя нагъваше една след друга филийки сурова шунка и ме поглъщаше с очи. Всичко бе предизвикателство: погледите ѝ, усмивката, въздишките, начинът, по който правеше топчета хляб и по който се протягаше.

Като си спомнях за някогашните и грубости, не знаех какво да мисля или по-скоро страхувах се да не си мисля за доста обикновени неща. Старата Мену обаче нямаше такива угризения и в края на вечерята, докато слагаше в чинията на Биржита голямо парче торта, каза на диалект, без нито едно мускулче да трепне на мършавото ѝ лице:

— Не ѝ стига клетката, и птичката и трябва сега.

Видях Биржита на другия ден в *Родилното*. Спускаше през един отвор наръчи сено. Доближих се до нея мълчаливо, взех я в обятията си (тя бе висока колкото мен) и започнах да опипвам този паметник на арийско здраве. Тя отговори на милувките ми с устрем, който ме учуди, защото я мислех за користна.

Тя наистина бе такава, но на два фронта. Задълбочих атаките си, но бях прекъснат от Момо, който, не виждайки да пристигат долу нови наръчи сено, се изкачи по стълбата, провря рошавата си глава през отвора и взе да се смее, като викаше: „*Пайсе, Емамуел!*“ После изчезна и го чух, че тича към входа на замъка, навярно за да предупреди майка си за станалото.

С едва разрошен златист шлем Биржита се изправи на сеното, където се бе повалила, погледна ме с малките си студени очички и каза на своя грижлив и граматически правилен френски:

— Няма никога да се дам на мъж, който гледа на брака като вас.

— Чичо ми имаше същите разбирания — отвърнах, след като дойдох на себе си от изненадата.

— Не е същото — каза Биржита, извъртайки срамежливо глава встрани. — Чичо ви беше стар.

Бях, значи, на възраст да се ожена за нея. Погледнах Биржита и мълчаливо се развеселих от посредствеността ѝ.

— Нямам намерение да се женя — отговорих твърдо.

— Нито пък аз имам намерение да ви се отдам — заяви тя.

Не поех предизвикателството ѝ. Но за да ѝ покажа колко малко внимание обръщам на подобни отвлечени умозрения, поднових милувките си. Лицето ѝ скоро се отпусна и тя се остави в ръцете ми.

През следващите дни още по-малко се опитвах да я убеждавам. Галех я обаче всеки път, когато ми паднеше подръка, и забелязах, че това сигурно ѝ харесва, защото случайните ни срещи показаха тенденция към увеличаване. Въпреки това трябваша ѝ още цели три седмици, за да изостави своя план №1 и да премине към план №2. Но дори и тогава това не бе безредно поражение, а отстъпление, извършено организирано, по график, съобразно заплануваното.

Една вечер, когато бях отишъл в стаята ѝ (дотоам бяхме стигнали), тя ми заяви:

— Еманюел, утре ще ти се отдам.

Веднага запитах:

— Защо не сега?

Тя не бе предвидила този въпрос и остана изненадана и дори изкусена. Но спазването на плана надви.

— Утре — повтори тя твърдо.

— В колко часа? — запитах иронично.

Но иронията отиде напусто за Биржита и тя ми отговори сериозно:

— През обедната почивка.

От деня на тази именно обедна почивка (през юли 1976 година, беше много горещо) настаних Биржита в стаята до моята.

Биржита бе очарована от това съжителство. Тя идваше в леглото ми сутрин призори, в два часа по време на обедната почивка и вечер доста късно. Доволен бях, когато идваше, но бях доста доволен и когато биваше неразположена: можех най-сетне да спя колкото си искам.

Точно тази непринуденост бе, което ме отморяваше у Биржита. Тя търсеше сладострастие, както децата искат сладкиш. А след като го получеше, казваше ми учтиво „благодаря“. Най-вече наблягаше на удоволствието, което предизвиквали у нея милувките ми („Ах,

Еманюел, ръцете ти!“). Бях малко учуден от тази благодарност, защото не вършех с нея нищо необикновено и не виждах също така да имам заслуга, задето я опипвам.

Действуваше ми освежаващо и това, че като се оставят настрана ръцете ми, пола и кесията ми, аз не съществувах за нея. Казвам „кесията ми“, защото отидехме ли в града, тя спираше пред витрините с „дрънкулки“ — както ги наричаше чичо ми — и с разширени от желание малки очички като на прасе сочеше какво си е избрала.

И семплите хора могат да бъдат сложни. Биржита не беше умна, но тя разбираше добре характера ми и без да е изтънчена, имаше вкус. Така че знаеше точния момент, в който трябваше да възпре желанията си, а покупките ѝ никога не бяха безвкусни.

Отначало се бях позапитвал какъв ли е нравственият ѝ лик. Но доста скоро забелязах, че изследванията ми бяха без обект. Биржита не беше нито добра, нито зла. Тя просто *беше*. В края на краищата това бе напълно достатъчно. Харесваше ми в два момента: когато я държах в обятията си. И още, когато я оставях, тъй като я забравях начаса.

Краят на август настъпи и аз замолих Биржита да остане още една седмица. За моя изненада тя отказа.

— Нали имам родители? — каза тя.

— Пет пари не даваш ти за родителите си!

— О! — възкликна Биржита възмутено.

— Ти никога не им пишеш.

— Мързелива съм за писане.

Не беше никак мързелива за писане, бъдещето го доказва. Но датата си е дата. И заплануваното е запланувано. Заминаването ѝ бе насрочено за 31 август.

През последните дни Биржита изпадна в меланхолия. Тя бе добре приета в Малвил. Другият ни ратай, който работеше срещу храна и квартира, я ухажваше. Двамата ни работници, особено Жермен, се възхищаваха от размерите ѝ. Застанал с ръце в джобовете, на Момо му течаха лигите, като я гледаше. И дори старата Мену, като оставим настрана не чак толкова принципната ѝ неприязън към половата разюзданост, изпитваше уважение към нея. „Силна уличница — казваше тя, — работи като кон.“

И на Биржита ѝ харесваше при нас. Обичаше нашето слънце, кухнята ни, нашите вина и джунджурийки и моите милувки. Поставам

себе си на последно място: не зная какво място заемах в йерархията на хубавите неща. Но последните не я караха все пак да загуби усета за стойностите. Да не смесваме: от една страна, френският рай, а от друга, нейното немско бъдеще. И там някъде някакъв доктор или нещо подобно, който ще поиска ръката ѝ.

28 август бе неделя и Биржита, която не беше жена да си приготвя багажа в последната секунда, започна да подрежда нещата си. В един миг изпита ужас: откри, че в куфарите ѝ няма да има достатъчно място, за да отнесе всичките подаръци от мене. Неделя, понеделник — магазините бяха затворени. Трябваше да се чака вторник, тоест „последната минута“ — нещо ужасно! — за да се купи куфар.

Спасих я от ужасите, като ѝ дадох един от моите. И по настоящата ѝ молба повторих писмено на лист пилюрена хартия — първия, който ми попадна — описанието, направено от мен предната вечер в ресторанта, на милувките, с които щях да я обсипя, като се върне в Малвил. Занесох ѝ го, като го свърших. Макар че литературната му стойност бе слаба, тя го прочете с блеснали очи и зачервени бузи. Обеща ми, като се върне в Германия, да го препрочита веднъж седмично в леглото си. Не ѝ бях искал такова обещание. Тя ми го даде сама, пророни една сълза, след което скъта грижливо моя жълт лист хартия между останалите дарове в отнасяната от нея плячка.

Биржита не можа да дойде за Коледа и аз бях много разочарован, отколкото предполагах. Във всеки случай Коледа никога не е била нещо много приятно за мене. Пейсу, Колен и Мейсоние празнуваха със семействата си. Аз оставах сам с конете си. А в Малвил през зимата, независимо от удобствата, които бях въвел, не беше много уютно. С изключение може би за някоя млада двойка; тя би се чувствувала на топло в дебелиите му стени, които биха ѝ се сторили романтични.

Не споменах нищо за лошото си настроение, но старата Мену го почувствува и докато се хранехме в студеното снежно утро, ергенлъкът ми стана предмет на един от онези дълги мърморени монолози, чийто герой бях станал след чичо ми.

Какви само случаи съм бил пропуснал! Особено Анес! Тя я била срещнала сутринта при Аделаид, Анес де, дошла в Малжак да прекара празниците при родителите си и питала за мен, макар че е омъжена за

книжаря от Ла Рок! Анес била здраво момиче, тя била тъкмо жена за мене. Както и да е. Все пак не трябвало да зарязвам тая работа. И други случаи съм можел да не пропускам. Например в Малжак колко много момичета има! Можел съм да си избира една, щом поискам, въпреки годините ми, щото сега съм богат и все още хубав мъж и ако ще се женя, по-добре да си взема тукашно момиче, а не някаква си немкиня. Вярно, че Биржита работи като кон, но все пак немците не са хора да стоят на едно място. На три пъти нахлуват у нас, ето ти доказателството. То моята францужойка може да не е толкова добра като онази шваба, но в края на краищата човек не се жени толкова за удоволствие, колкото за да има деца, и много ли ще спечеля, като работя така, а да няма на кого да оставя Малвил.

През следващите месеци не се ожених, но поне си намерих един приятел. Бе на двадесет и пет години, наричаше се Тома Льо Култр. Срегнах го един ден в гората на *Седемте* бука с джинси, с един грамаден мотоциклет „Хонда“ до него и с изцапани с пръст колене. Удряше лекичко с чук по един камък. Научих, че работи дисертация по петрография. Поканих го в Малвил, услужих му няколко пъти с гайгеровия брояч на чичото и като разбрах, че не се чувства удобно в семейния пансион в Ла Рок, предложих му стая в Малвил. Той прие. И оттогава не ме е напуснал.

Тома ми харесва заради непримиримостта в разсъжденията си и макар че страстта му към камъните остава за мен необяснима, обичам открития му нрав. Харесвам го и външно: Тома е красив, но — и това е хубавото — не го осъзнава. Той притежава не само чертите, но и спокойното и сериозно изражение на гръцка статуя и почти същата неподвижност.

Април, 1977 година: последен „километричен камък“.

Когато днес си помисля за онези няколко седмици щастлив живот, които ни оставаха, изпитвам някакво почти раздиращо чувство на ирония, като си спомня, че за членовете на бившия *Клуб* и за мене най-важното нещо тогава, върховната ни грижа, делото, в което влагахме страсти, обхватното и важно начинание, замислено от нас, се състоеше в това да свалим общинското управление на Малжак (412 жители) и да вземем властта. О, ние не бяхме заинтересовани! Мислехме само за общото благо!

През април, когато наближиха общинските избори, заживяхме в треска. На 15 или 16 — във всеки случай през един неделен ден — свиках опозицията у дома, в голямата зала в ренесансов стил, тъй като учителят господин Пола имал, като казваше той, някакви задръжки да ни събере в училището.

Току-що бях мебелирал тази зала, гордеех се с това и докато очаквах приятелите си, се разхождах назад-напред и я разглеждах със задоволство. Осемметрова маса, манастирски модел, с дванадесет стола с висока облегалка, тапицирани в унгарски мотиви, бе сложена по средата. Стената между двата пресечени с отвесни пречки прозорци бе отрупана със старинни камии и ножове. Отсрещната стена бе заета от витрина с документи, от двете страни на която бяха два от селските скринове Луи XV от *Гранж Форт*, на които Мейсоние бе сменил краката и затегнал вратите. Матилд Мейсоние ги бе излъскала старателно, така че топлият и тъмен цвят на ореховото дърво ми се виждаше много красив на фона на златистожълтата каменна стена. Лъщяха и големите каменни плочи на пода, току-що измити от старата Мену. Въпреки слънцето, чиито лъчи проникваха косо през малките цветни стъкла, старата Мену, която твърдеше, че уж „въздухът бил студен“, а всъщност смяташе, че огънят ще допринесе за внушителността на обстановката, бе запалила и двете монументални срещуположни камини.

Бях замолил Мену да удари камбаната на малката крепост при входа, когато чуе членовете на Клуба да спират колите си в паркинга пред първата крепостна стена. Момо бе поставен като съгледвач в машинното отделение на втората крепост със задачата да свали подвижния мост върху рововете, щом приятелите ми се появят.

Приемам, че в тези нареждания имаше известна театралност, но най-после това не беше никакъв си замък и приятелите не бяха кои да е.

Щом чух камбаната, изтичах от дома и се изкачих през четири стъпала до малката четвъртита кула, където Момо навиваше макарата. Всичко вървеше отлично с глухия и драматичен шум на добре смазани вериги, които спускаха тържествено и бавно въртящите се около оста си дървета, на чиито край две други вериги поддържаха моста. Система от скрипци и уравновесяващи тежести улесняваха операцията при вдигане и спускане, а Момо, сериозен, извил като дъга слабото си

тяло, задържаше, както го бях учил, ръчките на рудана, за да докара моста без сътресение до земята.

През четвъртитото прозорче аз можех да видя как моите грима другари, вдигнали очи към нас, изминават един зад друг петдесетте метра в първите крепостни стени, които ги отделяха от рова. Те се движеха бавно и мълчаливо, сякаш съзнаваха, че играят някаква роля в тази сцена.

Впрочем във въздуха се чувствуваше своего рода тържествено очакване, засилено от конете в техните боксове, които бяха издали на една и съща височина дълга редица проврени през вратичките глави и втренчили хубавите си чувствителни очи върху подвижния мост, слушаха скърцането на веригите.

Когато челото на моста се закрепил на място, аз слязох да отворя на моите приятели портата или по-точно вратцата, врязана в дясното ѝ крило.

— Това се казва пристигане! — казва малкият Колен с подобната си на ладия усмивка и ме гледа хитро с игривите си очи.

С широка усмивка, разляна по доброто му лице, големият Пейсу се възхищава от солидното сечение на въртящите се около оста си дървета, от дебелината на веригите и от здравината на обкованата с желязо челна част на моста. Мейсоние не казва нищо. В суровата му душевност на член на комунистическата партия нямаше място за такива детинщини.

Пейсу поиска веднага да се изкачи на малката четвъртита кула и сам да вдигне моста, което и стори със съвсем излишно мускулно напрежение, защото малкият Колен, който настоя да го смени от половината нататък, завърши операцията без усилие. Разбира се, след като бе вдигнат, мостът отново трябваше да се свали, тъй като господни Пола още не бе дошъл. Но тук Момо се намеси енергично: „*Ямеосае те намиа, таолтаусеме!*“ (Я ме оставете на мира, дявол да ви вземе!) и отново се зае с машинарията си. Мейсоние ни бе последвал, но без нищо да каже и без да участва, отвратен от реакционния ни възторг от феодалната архитектура.

Едва седнахме около грамадната маса в залата и Пейсу ме запитва знам ли нещо за Биржита и кога пак ще я видим тая хубава уличница.

— На Великден.

— На Великден ли? — каза големият Пейсу. — Абе гледай, не я оставяй много да се мъкне из гората с крантата си, че ако я срещна, няма да се церемоня и да се превземам пред нея. „Госпожице — ще ѝ кажа много учтиво, — конят ви си е загубил едната подкова.“ — „Не е възможно“ — ще ми рече тя учудено и ще слезе. И какво си мислиш, щом слезе, хопвам се веднага отгоре ѝ и хайде на тревата, както е с ботушите.

— Само се пази от шпорите! — предупреждава го малкият Колен.

Смеем се. Дори и Мейсоние се усмихва. Не че тази шега с Биржита е нещо ново. Пейсу я прави всеки път, когато се съберем. Пейсу е земевладелец на средна възраст, сериозен човек, който не изневерява на жена си. Но той е останал верен на представата, която сме си изградили за него по времето на *Клуба*, и ние сме му благодарни за тази вярност.

Разговорът взе сериозен обрат веднага с идването на господин Пола, моя заместник в училището. Той бе в черно, с хлътнали бузи, жълто-зелен цвят на лицето и с академичното палмово клонче на ревера. Посрещнахме го учтиво — доказателство, че ни е чужд. Различен от нашия югозападен акцент (който малко клони към произношението на Южна Франция), неговият особен, малко остър изговор ни стесняваше, особено безжизненият му, безвкусен и неударен френски език. Освен това ние отлично знаехме, че макар по принцип да е приобщен към усилията ни, той се е бронира с недоизказани тайни мисли по отношение на нас.

С Мейсоние например той се ръкуваше с крайчеца на пръстите си. Мейсоние беше член на комунистическата партия и като такъв бе самият дявол. Бил заплашвал непрекъснато, че ще подрони дейността на съюзниците си и че без те да се усетят, ще им извади душата (влюбена във формални свободи) в очакване, при победа на партията, да ги унищожи физически. Колен — добър човек — бе водопроводчик, Пейсу — невежа и доста глупав земеделец, а пък аз бях напуснал училището, за да отглеждам коне.

— Господа — каза господин Пола, — позволете ми най-напред да благодаря от ваше и от мое име на господин Конт, че бе така добър да ни предложи гостоприемството си, тъй като по съвест намирам, че

училището, което се издържа от общината, не може да бъде място за нашето събрание.

Той млъкна доволен. Но ние не бяхме толкова доволни. Защото всичко в краткото му слово — както тонът, така и съдържанието — ни се видя неуместно. Господин Пола забравяше един велик републикански принцип: светското училище принадлежеше на всички. Така че господин Пола можеше да бъде подозиран, че тайно поддържа опозицията, а същевременно пред света запазва добри отношения с кмета.

Погледнах другарите си, докато той говореше. Мейсоние бе навел над масата тясното си чело и продълговатото си слабо лице. Твърде доближените му очи бяха скрити, но аз знаех съвсем точно какво мислеше той в онази минута за събеседника си.

И Пейсу — четях това по лицето му — не го уважаваше. Както и господин Пола мислеше, той наистина не бе много умен и нямаше никакво образование. Обаче у него имаше според мен едно качество, неизвестно на господин Пола: чувствителност вместо изтънченост. Това, че учителят гледаше и вълкът да е сит, и агнето — цяло, не се изплъзваше от вниманието му, а на това отгоре той много добре виждаше колко малко го зачита господин Пола. Колкото до малкия Колен, щом срещнах погледа му, очите му засвяткаха.

Мълчанието натежа, но господин Пола не разбра какво означава това, защото веднага си даде отново думата.

— Събрали сме се, за да обсъдим някои неотдавнашни събития, станали в Малжак, и да обмислим какъв отговор да им дадем. Преди това обаче смятам, че би било добре да се уточнят фактите, защото, що се отнася до мен, аз чух две версии на станалото и много бих искал да бъде наясно по въпроса.

Като застана по този начин над тълпата и пое изгодна за него роля на съдник, господин Пола млъкна, но остави на другите честта да се натопят, като хвърлят вината на кмета. „Другите“, това очевидно бе Мейсоние, когото той погледна многозначително, когато казваше, че би било добре да се уточнят фактите, сякаш „версията“ на Мейсоние, тоест на един комунист, можеше да възбуди априори недоверие у честния човек.

Мейсоние разбра всичко това. Но мисълта му бе мудна и поради това в говора му липсваше гъвкавост. Така че отговорът му съдържаше

озлобление, което като че ли даде право на противника му.

— Няма две версии — каза той троснато. — Има само една и всички я знаят. Кметът, закоравял реакционер, не се побоя да направи постъпки пред митрополията да назначи свещеник в Малжак. От митрополията отговориха: добре, но при условие, че ще възстановите дома на свещеника и епископията и че ще прокарате вода. И кметът веднага се подчини на нарежданията. Направиха изкоп, докараха вода от един извор и хвърлиха доста пари за подреждането на къщата. Всичко това, разбира се — на наш гръб!

Господин Пола поприсви очи и като се облакът на масата, опря пръстите си едни о други, включително и палците. След като натъкми така този символ на равновесие и мяра, той го разлюля назад-напред, после каза със съкрушително безпристрастие:

— Дотук не виждам нищо много окайващо.

Той си позволи една тънка усмивка при „окайващо“, за да покаже, че този религиозен термин не му е съвсем присъщ.

— Господин Найрдийон има зад себе си едно католическо мнозинство — наистина доста слабо, — което се надяваме да свалим. Нормално е той да се опита да го задоволи, като доведе в Малжак свещеник само за тукашната енория (нова усмивка), вместо свещеникът от Ла Рок да бъде и за двете енории, както е било досега. От друга страна, свещеническият дом е старо жилище от XVII век с дърворезба по капандурите и с фронтон над вратата, така че би било жалко да се остави да рухне.

Мейсоние се изчерви и наведе язвителното си лице, сякаш щеше да се втурне в атака. Не му дадох време. Сам аз взех думата.

— Господин Пола — казах учтиво, — ако болшинството от жителите в Малжак искат свещеник за постоянно и ако се стараят да получат такъв чрез уреждане на свещеническият дом, аз съм съгласен с вас: не намирам това за много „окайващо“. (Разменихме си тънки усмивки.) От друга страна, съгласен съм и с това, че общинските власти имат задължението да не допускат рухването на сградите, за които те са длъжни да се грижат. Но все пак трябва да се спазва известен ред. Защото за свещеническият дом нямаше опасност от рухване. Покривът му дори е в чудесно състояние. И жалко е, че са ремонтирали пода в стаите, преди да бъде поправен вътрешният двор на училището, който събира всички деца на Малжак независимо от

убежденията. Също така жалко е, че е докарана вода само за къщата на свещеника, преди да има текуща вода във всички къщи на Малжак, което отдавна трябваше да е направено. И още по за съжаление е, че след като канализацията на свещеническия дом минава пред къщата на една вдовица, която няма нито кладенец, нито водохранилище, кметът не е помислил да се направи едно отклонение, та вдовицата, която е майка на пет деца, да не трябва да ходи за вода на уличната помпа.

Навел очи, склучил пръсти, господин Пола поклати няколкократно глава и каза:

— Разбира се.

В този момент Мейсоние поиска да каже нещо, но аз му направих знак да не говори, тъй като исках да предоставя на господин Пола необходимото време да изрази ясно и публично неодобрението си. Той обаче се задоволи да поклати отново глава и да повтори съкрушено:

— Разбира се, разбира се.

— Най-лошото, господин директоре — каза малкият Колен с почителност, опровергавана от усмивката му, — е, че всичките разноски за свещеническия дом са направени на вятъра. Защото, когато старият свещеник на Ла Рок си замина — оттогава едва има седмица, — митрополията назначи по обикновеному нов свещеник за двете селища: Ла Рок и Малжак, като при това му е препоръчала да живее в Малжак. Но и новият предпочел Ла Рок.

Откъде знаете това? — запита господин Пола, като гледаше строго Колен.

— Ами от самия свещеник, абат Реймон — отговори Колен. — Както навярно знаете, господин Пола, аз живея в Малжак, но в Ла Рок имам една работилничка и кметът на Ла Рок ми поръча някои водопроводчески работи в дома на свещеника.

Господин Пола свъси вежди.

— Та новият свещеник ви бил казал...

— Не че ми „бил казал“, господин Пола, преизказната форма тук е неуместна. Каза ми.

Това пресрещане бе направено с любезна усмивка, без повишаване на тона. По слабото и жълто-зелено лице на господин Пола бързо премина някаква тръпка.

— Каза ми — продължи Колен, — „за жилището ме оставиха да избирам между Малжак и Ла Рок, като наблегнаха на Малжак. Но ще се съгласите, че Малжак е дупка. В Ла Рок има млади хора. А аз смятам, че мястото ми е сред младите“.

Настъпи мълчание.

— Разбира се — каза господин Пола.

И това бе всичко. Тогава Мейсоние заговори за „отговора“, който трябваше да дадем на случилото се, и аз отслабих вниманието си, тъй като този „отговор“ го бях вече приготвил и той бе от естество да затрудни господин Пола.

Зачаках прочее пререканията да ударят на камък и тогава да го предложи, а за издебването на този момент ми стигаше и половин ух.

Погледнах Колен с усмивка в погледа. Щастлив бях, че успя да засече учителя и че го засече така хубаво в името на граматиката и на преизказното време.

Докато Мейсоние говореше, аз барабанех по масата и се отдавах на някои съжаления. Преди господин Пола да дойде, нещата бяха ясни: на общинските избори опозицията щеше да представи срещу листата на кмета единната листа на Прогресивния фронт и щеше да спечели с минимален брой гласове. Колен, Пейсу, Мейсоние, аз и още двама селски стопани, които споделяха гледищата ни, щяхме да станем общински съветници, а за кмет щяхме да поставим Мейсоние.

Въпреки партийните си обвързаности той щеше да бъде един добър кмет. Предан, безкористен, лишен от всякакво тщеславие; нетърпимостта му нямаше да е и наполовина така голяма, колкото изглеждаше. С него като кмет щяхме да докараме вода в домовете на Малжак, електричество по улиците, щяхме да учредим футболно игрище за младежта и да инсталираме напоителна система на реката, за да могат стопаните да напояват тютюна и царевицата.

Поне за момента господин Пола наруши тези планове. На политиката той гледаше по градски, така че тайно продължаваше да мечтае за центризм. Да стъпи с един крак във всеки от двата лагера, така че да бъде избран от левицата, а да управлява заедно с десницата. Но в Малжак ние не бяхме толкова покварени.

Тъй като господин Пола беше седнал срещу мене, наблюдавах го, докато разискванията продължаваха. Лицето му беше с цвят на горена захар, носът му — чип, имаше нещо отпуснато и непроницаемо в

профила. Езикът му сякаш бе прекалено голям за устата му: той непрекъснато излизаше между дебелиите му устни, разливаше говора му и предизвикваше безспирни слюнчени пръски. Дълбоки бръчки около устата издаваха лошо храносмилане, а над бялата му яка виждах зачервения му от цирейчета сухожилест врат. Чувствувах, че тези цирейчета щяха да се умножат след приключването на разговора ми с него.

Същевременно обаче изпитвах и известно съжаление. Забелязал съм, че такива бледожълти, пъпчиви и с лошо храносмилане хора никога не са щастливи в живота. Те биват обземани от амбиции, тоест не се отдават на неща, които наистина биха им доставили удоволствие, а на такива, които другите хора считат за важни.

Има един момент, когато трябва да слушаш говорещите, и друг, когато ухото става излишно; достатъчно е да ги гледаш. Колен например искреше като хубаво вино. Господин Пола приличаше на плужек, Мейсоние напомняше един от онези сигурни, порядъчни момци, които са силата на армията или на политическите партии. И Пейсу, въпреки грубоватата си селска обвивка, откликваше на всичко като момиче. Впрочем засега той не откликваше на нищо. Беше се отпуснал на стола в стил Луи XIII и само като го видях как си чопли носа с крайчеца на палеца, разбрах, че здравата се отегчава и че спорът бе стигнал до мъртва точка.

Долових няколко думи, които потвърдиха това.

— Все пак трябва да се направи нещо — казах аз, — не можем да не реагираме. Имам едно предложение, което поставям на гласуване.

Замълчах за малко, след което продължих:

— Предлагам да напишем писмо на кмета. Всъщност написал съм го и с ваше съгласие ще ви го прочета.

И веднага, без да дочакам исканото съгласие, извадих текста от джоба си и зачетох.

— Не! Не! — развика се господин Пола с разтреперан глас, като ръкомахаше пред себе си. — Никакво писмо! Никакво писмо! Абсолютно съм против такъв подход!

Той пръскаше слюнки, заекваше, бе напълно вън от себе си. Естествено мъчно може да се отрече нещо написано, след като си сложил подписа си, особено ако написаното е срещу кмета.

Господин Пола започна тогава да води в продължение на час и половина боеве на отстъпление, укри се в края на краищата в процедурни въпроси и поиска да отложим нашия спор. Това предложих веднага да се гласува. Господин Пола поиска преди това да се гласува необходимостта от гласуване. И двата пъти той бе бит.

— Господин Пола — казах аз примирително, — я да видим с кои точки в този текст вие не сте съгласен?

Той се възпротиви. Притеснявал съм го! Слагал съм нож на гърлото му! Това било потисничество!

— Освен това не бих могъл да ви ги кажа така изведнаж! Текстът е дълъг, би трябвало да се препрочете! — добави той.

— Ето ви втори екземпляр — подадох му аз през масата копие от писмото ми до кмета. Пелюрената хартия бе жълта и колкото и да се бях разгорещил от спора, сетих се мигновено за Биржита.

Господин Пола изигра една необикновена сцена.

— Не! Не! — изрази той с глас, глава и рамене, но все пак пое листа и макар че вече беше в ръцете му, направи движение, сякаш не го иска.

Той продължи раздражено:

— Впрочем не съм привърженик на предварително подготвени текстове. Много добре ни е известно как партиите, и особено комунистическата партия, прилагат и злоупотребяват с тези прийоми.

Направих знак на Мейсоние да не приема предизвикателството. Освен това в случая казаното от господин Пола не беше лъжа.

— Този текст — казах аз скромно — резюмира гледища, които сме обсъждали стотици пъти. Ясен е и не е дълъг, по тон е съдържан и не съдържа нищо ново. Така че не виждам какво не ви харесва в него.

— Не съм казал, че не ми харесва — отвърна отчаяно господин Пола. — Общо взето, аз съм съгласен...

— Ами тогава гласувайте за него! — отсече Мейсоние грубо, тъй като острата забележка на учителя за комунистическата партия му тежеше на сърцето.

Господин Пола пренебрегна тази реплика.

— Вижте, господин Пола — казах аз любезно усмихнат, — не желаете ли да ни кажете в какво се изразяват нашите различия?

— Не в един и половина часа следобед — отвърна той, като погледна ръчния си часовник. После продължи с разтреперан глас: —

Господа, виждам, че сте решили да извършите насилие над съвестта ми. Добре. В такъв случай обаче аз съм длъжен да ви предупредя: няма да имате моя глас.

Настъпи мълчание.

— Е добре, да гласуваме — каза Колен. — Аз съм „за“.

— За — каза Мейсоние.

— За — каза Пейсу.

— За — казах и аз.

Погледнахме господин Пола. Той бе прежълтял, раздразнен. Прощади през зъби:

— Отказ от гласуване.

Големият Пейсу го изгледа зяпнал, после обърна към мен голямото си, грубо издялано лице и ме запита с ококорени очи:

— Какво значи „отказ от гласуване“?

— Чисто и просто отказвам да гласувам — заяви господин Пола остро.

— Ама той има ли право? — запита ме Пейсу, изумен до крайност — „той“, сякаш господин Пола не беше вече в стаята.

Кимнах утвърдително.

— Това е абсолютно право на господин Пола.

— По моему да откажеш да гласуваш или да гласуваш против, все си е тая — каза Пейсу след малко.

— Съвсем не! Съвсем не! — развика се възбудено господин Пола. — Не смесвайте. Аз не съм против този текст. Отказвам да гласувам за него, тъй като считам, че не ми е било дадено време да го обсъдя.

Пейсу обърна бавно глава към него и мълчаливо го огледа със замислено изражение.

— Все пак вие не сте „за“ — каза той. — Иначе щяхте да гласувате.

— Не съм нито „за“, нито „против“ — възрази господин Пола, като от вълнение пръскаше още повече слюнки. — Отказвам да гласувам. Това е съвсем друго.

Вперил учудено сивите си очи в господин Пола, Пейсу се залови да обмисля този отговор. Мейсоние се размърда на стола си, като че ли се канеше да заговори и да стане, но с един само поглед му дадох знак

да не мърда. Слушах. Колен също слушаше, а и Мейсоние последва примера ни. Всички чакахме продължението. И продължението дойде.

— Има нещо, което не разбирам — подхвана бавно Пейсу. — Защо тръгвате с нас, щом не сте нито „за“, нито „против“?

Господин Пола пребледня и стана.

— Ако присъствието ми ви е неприятно, мога да се оттегля — каза той едва чуто, като че се бе задавил със собствения си език.

И аз станах.

— Не, не, моля ви се, господин Пола. Пейсу не искаше да каже нищо такова...

Продължих в същия дух цели пет минути, като наливах доста масло, та разминаването му да стане безболезнено. Забелязах обаче, че отговаряйки ми, господин Пола сгъваше на четири копието на писмото ми до кмета и го напъхваше в джоба си. Веднага си го поисках за „архивата ми“. Той се поколеба, извади го и ми го подаде с кисела усмивка. Тази усмивка бе последното, което видях от него.

След като господин Пола си замина, придружих другарите си до паркинга пред първата крепостна стена без нито една дума. Може би поуморен от дългото заседание, преживявах момент на потиснатост. Но в основата си всичко това бе една дребна, много дребна история. Също така маловажни бяха и общинските избори, в които влагаха страсти нашите съотечественици в началото на 1977 година. И не по-малко смешни може би проблемите, които вълнуваха по същото време нашето правителство и които създаваха у него илюзията, че продължава да властвува над съдбата ни.

На малкия паркинг пред Малвил стана дребно техническо произшествие. Реното на Колен отказа да потегли. За минута Колен изпадна в отчаяние. Той трябваше да посреща жена си и двете си деца на гарата в околийския град в 14 часа и 52 минути, когато пристигаше бързият влак. А беше неделя и никакъв гаражист не можеше да му помогне, при това му оставаше време колкото да вземе шестдесетте километра, които го деляха от града. Стана кратка разправия. В края на краищата изкарах моята кола и закарах с нея Колен на гарата.

Спирам, препрочитам изречението, което току-що съм написал, и усещам нещо като удар. О, разбира се, само по себе си то не заслужава учудване. „Изкарах моята кола и закарах с нея Колен на гарата.“ Какво по-просто? И все пак, като се препрочитам, изпитвам ужасно,

раздиращо чувство. Колата, влакът — пукнатината е там, при тези две думи, които разделят на две нашия живот. Всъщност ровът между двете части на съществуването ни е така незаличим, че не успявам и да повярвам напълно, че съм можел — *преди* — да извърша такава поредица от смайващи постъпки: да изкарам колата от гаража, да спра на един автосервиз, да наля бензин, да закарам приятеля си на гарата, да се върна в къщи в началото на следобеда, след като за два часа съм взел 125 километра, и то по абсолютно сигурен път, без да рискувам друго освен опасността от бързото каране. Колко далечно ми се вижда всичко това! И колко чудесен светът, в който сме могли да вършим всички тези неща!

Не мисля никога за него, благодаря на бога! Освен по завоите на някой спомен. Или когато се позабавя — както сега, — в описване на света преди, онзи тъй защитен, така улеснен, така детски свят.

---

[1] Оставяме думите непреведени, тъй като по смисъла си те нямат отношение към съдържанието на романа. Както читателят ще се увери, важен е азбучният ред, по който са дадени. — Б.пр. ↑

[2] Прякор на Едуард (1330–1376), син на английския крал Едуард III който започва с Франция Стогодишната война (1337–1453). — Б.пр. ↑

III

Лъжа се. Краткото ни пътуване с Колен до гарата на околийския град не е последният ми спомен от предишния свят. Още един изниква, точно преди мрака. И аз много добре зная защо едва ли не го забравих.

Във вторник получавам писмо от Биржита. Човек на реда, тя ми пише всяка неделя. Писъмцата ѝ са на прости чък френски език, граматически правилен, пълен с идиоматични изрази, които тя понякога поставя не на място.

Редът винаги е същият. С едно кратко изречение се осведомява как живея и в четири страници ми разказва за себе си. В една трета част навлиза в еротичната тема.

Тази тема също е без промени. Събота вечер, преди да си легне, прочела жълтото листче, легнала си гола, като мислела за мен и за всичко, което съм написал на жълтото листче, и особено за моите милувки („Ах, Еманюел, твоите ръце!“), и се почувствувала „безумно възбудена“. А след това — подчертава тя — много мъчно заспала.

Защо в събота вечер? Навярно защото в неделя сутрин не работи, така че може да си позволи едно дребно безсъние, без това да попречи на другия ден на трудовата ѝ производителност. Това ми припомня съзнателността на Биржита.

Чета писмото ѝ, препрочитам го или по-скоро препрочитам еротичния пасаж и макар да съм го очаквал и да ми е бил забавен, той безспорно има въздействие върху мене. Добре. Все пак време е да бъда по-съзнателен (и аз) и да се заловя за работа. Ставам и точно когато прибирам писмото, забелязвам постскриптума.

В понеделник постъпвала в клиника за операция от апандисит; дава си адреса и се надява, че ще ѝ пиша.

Апандиситът на Биржита ми припомня, че и аз би трябвало да се оперирам („огромна небрежност“ — бе казал лекарят); вземам си бележка след Великден, зает или не, да предвидя осем дена, които да прекарам на легло и да приключа с това. Пиша на Биржита и

телефонирам на един парфюмерист в околийския град с молба да изпрати едно шишенце „Шанел №5“ в Мюнхенската клиника.

Изминава седмица без всякаква вест. Обезпокоен и изплашен да няма усложнения, пиша отново и след петнадесет дена отговорът пристига.

Всичките писма на Биржита са простичко написани, но простотата на последното е един шедьовър. Всичко на всичко десет реда.

Биржита срещнала в клиниката един млад мъж, който се влюбил в нея. И тя го обича. Тя ще се омъжи за него. Естествено съжсалава за милувките ми, защото в това отношение много съм я разглезил, и „благодаря ти, Еманюел, също за подаръците. Хиляди пъти те целувам. Биржита P.S. Много съм щастлива.“

Сгъвам писмото, прибирам го в плика и казвам гласно: „Exit^[1], Биржита.“ Лековатият тон обаче не ми се удава и сядайки до масата, преживявам един много тежък момент. Гърлото ми е свито, ръцете ми треперят, изпитвам мъчителното усещане за нещо загубено, за някакъв провал, за малоценност. Не любя Биржита, но все пак имаше някаква връзка между нас. Мисля, че станах жертва на старото християнско разграничаване между любов и сладострастие. Тъй като не я любех, недооценявах привързаността ми към нея.

Не е вярно. Моят морал е бил лъжлив, моята психология се е мамила. Изпитвам нещо, което не мога да не нарека истинска болка. И която идва, откъдето най-малко съм се надявал, защото този път вярвах наистина, че всичко върви по мед и масло. Казвам си: „Любов към Биржита? Не изпитвам. Приятелско чувство? Следи. Уважение? Силно накърнено (особено поради нечувствителността ѝ).“ Оттам и разстоянието, на което я държах, иронията, множеството пренебрежителни подаръци.

„Сладострастие“ — би казал абат Льоба. Да, но сладострастието не е каквото го мислят. Абат Льоба не знаеше какво е то. Как изобщо би могъл да разбере какво е сладострастие нещастният стар девственик? Сладострастието е страшно силна душевна връзка, тъй като, когато скъсаме, ни кара ужасно да страдаме.

Махам се от масата, изтягам се на леглото и ругая. Страшни минути! Опитам ли се да мисля, отново се оплитам в отликите между плът и душа и виждам прекрасно, че са фалшиви. Плътта също

разсъждава! Тя мисли и чувствава отделно от душата. Не съм на път да се влюбя — след като вече не е моментът за това — в Биржита, о не! Съвсем не! Това момиче е чудовищно нечувствително. Хиляди пъти я презирам — както тя ме „целува хиляди пъти“. Но мисълта, че никога вече няма да държа в обятията си отмаляващото ѝ тяло, ми свива сърцето. Казвам „сърцето“, както в романите. Дали тази дума или друга... Знам прекрасно какво изпитвам.

Днес, като си помисля, онова отчаяние ми се струва почти смешно. Дребна мъка, подобаваща на дребно съществуване и смехотворно несъответстваща на онова, което щеше да последва. Защото *денят на събитието* връхлетя и ме порази с ужаса си в разгара на тази мъничка лична драма.

В потребителското общество най-търсената стока е оптимизмът. Откакто планетата се натъпка с всичко необходимо за разрушаването ѝ — а заедно с нея при нужда и най-близките планети, — хората започнаха най-после да спят спокойно. Странно нещо, самото свръхпроизводство на унищожително оръжие и все по-увеличаващият се брой на страните, които го притежаваха, като че ли бяха успокояващи фактори. Тъй като от 1945 година това оръжие не бе използвано, предвещаваха, че *няма да посмеят* и че нищо няма да се случи. За измамната сигурност, в която живеехме, бе дори измислено име и някаква привидна висша стратегия. Наричаха я „*равновесие на страха*“.

Трябва да се каже още и това, че нищо, абсолютно нищо през предшествувалите го седмици не бе дало основание да се предвиди денят „Д“. Наистина имаше войни, глад и кланета. По места — жестокости. Едни от тях — очебийни — у слабо развитите народи; други — по-прикрити — у християнските нации. Но, общо взето, нищо, което вече да не сме наблюдавали през тридесетте изминали години. Впрочем всичко това ставаше на удобно разстояние — у далечни народи. Естествено вълнувахме се, възмуцавахме се, подписвахме обръщения, случваше се дори да дадем и малко пари. В същото време дълбоко в себе си след всички тези страдания, изживени по косвен път, ние се успокоявахме. Смъртта винаги бе за другите.

Средствата за масова информация — запазил съм последните броеве на „Монд“ и оня ден ги препрочетох — не бяха тогава особено обезпокояващи. Или бяха, но за далечни срокове. Например

замърсяването на въздуха. Предвиждаше се, че след четиридесет години то щяло да доведе планетата на два пръста от пропастта. Четиридесет години! Струва ми се, че сънувам! Защо ги нямаме пред себе си!

Факт е — и аз го съобщавам без ирония, защото иронията би била нещо извънредно лесно, — но вестници, радио, телевизия — нито едно от големите средства за информация, които така добре ни осведомяваха — във всеки случай така подробно! — не предупреди по никакъв начин и в нито един момент за *събитието*. А когато то се стовари над света, те вече не можеха след това да го тълкуват: бяха изчезнали.

Впрочем вероятно е *събитието* да не е могло да се предвиди. Дали е било страшна грешка при пресмятанията на някой държавник, чийто генерален щаб му е внушил, че в ръцете му е абсолютното оръжие? Или внезапна лудост на някое отговорно лице или на някой служител — дори и от по-скромен ранг, — издал заповед, която никой след това не е можел вече да върне? Или техническа повреда, повела верига от автоматични реакции, отприщили от своя страна други, противоположни на тях, и така нататък до крайното унищожение?

Можем да увеличим броя на предположенията. Никога няма да узнаем истината: средствата за узнаването ѝ са унищожени.

Мракът започва през оня великденски ден, когато Историята прекъсва поради липса на обект: цивилизацията, за чийто ход тя разказваше, свърши.

В осем часа отидох да прибера кореспонденцията си от малкия замък при входа, където живееха старата Мену и Момо. Както всяка сутрин там намерих пощаджията Будно, хубав, къдрокос момък, вече позачервен и понатежал от виното, изпито по чифлиците. Беше седнал пред кухненската маса и пиеше от моето вино; като ме видя, понадигна се на единия си бут, за да ми изкаже уважението си. Казах да не става, взех писмата си от масата, а Мену извади за мен една чаша от долапа и я напълни. Както и друг път сутрин, отказах виното и тя го изпи, „за да не се хвърля“. Ободрена, тя мина на сериозни въпроси.

— Еманюел, трябва все пак да се наканим да източим виното тази сутрин, че скоро ще свърши.

Разтърсвам нетърпеливо рамене.

— Да почнем веднага — казвам, — в десет часа трябва да отидем с Жермен в Ла Рок.

— Хайде, аз тръгвам — казва Будно и се надига тактично.

И сега виждам черните му къдриви коси и широката му усмивка, като ми подава за втори път ръка, стройно изправен, с пеецо в стомаха му вино, щастлив, че вижда толкова хора всяка сутрин и че с цигара в уста, удобно настанен на възглавничката, прави обиколките си с малкия жълт автомобил на ПТТ: хубав занаят за едно хубаво момче, което има образование, не се лъже при изплащане на записите и един ден „ще се радва“ на пенсия. След това той се завърта на пети и аз виждам как широкият му гръб се врамчва в отвора на ниската врата.

По-късно успяхме да открием жълтия му автомобил: бе смазан и изгорял. Но от Будно — никаква, дори и най-малката следа, нищо, нито кост.

Отидох в стаята си да взема един пуловер и да телефонирам на Жермен в *Седемте бука*. Предупредих го, че няма да мина преди десет и половина часа, за да отидем в Ла Рок. В двора на втората крепостна стена на излизане от кулата срещнах старата Мену и я посъветвах да се облече по-топло, тъй като избата е студена.

— О — каза тя, — на мен не ми е студено. По-скоро на Момо.

Докато говореше, аз я гледах отвисоко, тъй като поради ниския ѝ ръст погледът ми се плъзгаше по нея от горе на долу. В този миг във външността ѝ ме порази една абсурдна подробност. Тя бе облечена в някаква черна, излъскана от носене роба и точно в долната част на четвъртитото деколте забелязах до самата кожа цял ред едва показващи се безопасни игли, за които — спомням си — се запитах с учудване първо какво правят там и после на каква долна дреха са забодени, сигурно не на сutiен (какво ли щеше да държи?).

— Но и ти също, Мену — казах, вперил очи в редицата безопасни игли, — и ти си вземи пуловер. В избата е студено, излишно е да се рискува.

— Не, не, на мен не ми е студено — отговаря старата Мену строго или суетно, не бих могъл да кажа.

В доста лошо настроение нагласям източвачката на виното и сядам на столчето си, на двадесет крачки от Мену. Защото избата е огромна, „по-голяма от училищния двор“. Осветява се от електрически

крушки, които съм прикрил в нишите, и в случай на повреда — от дебели свещи, поставени в аплици. Не е нито прекалено суха, нито прекалено влажна; температурата зиме и лете се задържа, както показва термометърът над стената над водния кран, на плюс 13. „Най-добрият хладилник“ — казва старата Мену, която държи тук консервите и всичките колбаси, окачени по сводовете.

Около водния кран Мену е събрала „сечивата“ си: четка за миене на бутилки, закрепена за едно ведро, което се пълни с вода от крана, поставка за изцеждане и автоматична затварачка. Предала се е изцяло на работата си и настроението ѝ е противоположно на моето. За нея — която при това е умерена в пиенето — бутилирането на виното е свещен ритуал, старинен празник, екзалтиращо доказателство за домашно изобилие, залог за бъдещи веселия. За мен то е досадно задължение. И то такова, от което не мога да се освободя. Двама души биха били достатъчни за тази работа, единият да налива, другият да запушва бутилките, но нито един от тях двамата не може да бъде Момо. Ако вземе да налива, щом започне изтичането на виното през сифона, той проверява добре ли тече, като слага маркуча в устата си, преди да го пъкне в гърлото на бутилката. Ако пък запушва, от всяка бутилка, преди да я затвори, отпива по глътка.

И така аз осигурявам наливането, Мену — затварянето на бутилките, а Момо — пренасянето от единия до другия на ту празните, ту пълни бутилки. Но и така стават чести инциденти. От време на време чувам старата Мену да крещи:

— Момо, искаш ли един по задника?

Не е нужно да вдигам глава. Знам, че Момо връща бързо в металическия кашон наченатата бутилка. Знам го, защото в същото време, не считайки за нищо обвинението на свидетеля-очевидец, Момо вика възмутено:

— *Нио неъм напайл!* (Нищо не съм направил!)

Когато наливам, виното се качва толкова бързо в бутилката, че изисква постоянно внимание. Чудно е все пак как физическата работа, дори и ако е машинална като тази, пречи на всякакво полезно размишление. Вярно е, че монотонната мелодия, долитаща от транзистора, който Момо носи през рамо (неотдавнашен и злополучен подарък от Мену), не помага на съсредоточаването.

Надвих малко по малко първоначалното ми лошо настроение, но без да влагам голямо въодушевление в това, което вършех. Източването на виното не бе някаква опияняваща дейност освен по начина, по който я разбираше Момо. Трябваше обаче да се извърши. Това бе моето вино. Бях горд с качествата му, доволен, че работя със старата Мену и доста раздражен в същото време от номерата на Момо и от глупавата му музика. С една дума, изживявах един съвсем обикновен момент от ежедневието, с полутонове от дребни вълнения, противоречиви и бегли, с мисли и зачатъци от мисли, които не ме интересуваха много, и със съвсем умерена доза стаена скука.

Някой почука силно на вратата, както в трагедиите на Шекспир, и Мейсоние, зад когото вървяха Колен и големият Пейсу, влезе доста недраматично, макар че бе раздражен до крайност, за което веднага се досетих само по начина, по който премигваше.

— Търсихме те навсякъде — каза той, като вървеше към мен, последван от другите двама.

Забелязах с досада, че бе оставил отворени двете врати на сводестия коридор, който водеше към избата.

— Много ти е голяма къщичката. Добре, че намерихме Тома, та той ни каза къде си.

— Как? — запитах аз, като му подадох лявата си ръка през рамо, без да откъсвам поглед от виното. — Че Тома още ли не е тръгнал?

— Не, беше седнал на припек на стъпалата на главната кула и разглеждаше картите си.

Мейсоние казва това с определена интонация, защото младеж, който прекарва толкова време в изучаване на камъните, му вдъхва уважение.

— Моите почитания, господин графе^[2] — казва Колен, комуто бе забавно да ме нарича така, откакто бях купил Малвил.

— Здравсти — казва големият Пейсу.

Не ги гледах. Погледът ми не се откъсваше от изкачващото се в бутилката вино. Настъпи, както ми се стори, неудобно мълчание.

— Е — заговори големият Пейсу, почувствувал това неудобство, — връща ли се твоята немкиня?

Ето, това поне не е неудобна тема. Така поне мислеше той.

— Няма да дойде — отговорих аз весело. — Ще се жени.

— Не си ми казал — забеляза старата Мену укоризнено. — Я я гледай ти! — продължи тя с насмешка. — Ще се жени!

Видях, че я сърбеше езикът да ми чете морал, но сигурно си спомни как тя самата се бе оженила, затова замълча.

— Не е възможно! — каза големият Пейсу. — Ще се жени ли? Е добре, наистина съжалявам, щото исках да си имам работа с нея...

— Ще останеш без помощник — каза Колен.

Не можех да се обърна и да погледна Мейсоние, така бързо се качваше нивото на виното. Забелязах обаче, че той не обелва дума.

— В края на месеца ще имам трима помощници срещу храна и квартира — казах аз след малко.

— Момичета или момчета? — запита Пейсу.

— Едно момче и две момичета.

— Две момичета! — възкликна Пейсу. Не настоя обаче повече и мълчанието пак натежа.

— Мену — казах аз, — я върви да донесеш три чаши за господата.

— Не си правете труд — каза Пейсу, като се облизваше.

— Момо — рече старата Мену, — я върви ти, нали виждаш, че съм заета.

В действителност тя не искаше да излезе от избата в момента, в който разговорът започваше да става интересен.

— *Няа а иа!* (Няма да ида!) — отвърна Момо.

— Искаш ли един по задника? — запита старата Мену и се надигна заплашително.

С един скок Момо се озова извън обсега ѝ, затупа яростно по пода и повтори:

— *Няа а иа!*

— Ще отидеш! — направи крачка към него Мену.

— *Момо няа а ие!*... — викна Момо предизвикателно с ръка на дръжката на вратата, готов да побегне.

Мену измери разстоянието, което я делеше от него, и седна спокойно на мястото си.

— Ако отидеш — рече тя примирително, като пускаше в действие лоста на автоматичната затварачка, — ще ти направя за довечера пържени картофи.

Лакомо изражение се изписа по недообръснатото лице на Момо и предизвика блясък в черните му очички — очи на животно: подвижни и наивни.

— *Даено?* — запита той живо, като бъркаше с една ръка в черното си стърчащо руно, а с друга — в отвора на панталона си.

— *Дадено!* — отговори старата Мену.

— *Оуам!* — каза Момо с чаровна усмивка.

И изчезна така бързо, че забрави да затвори вратите след себе си. Чу се трakanето на подкованите му обувки по плочите на стълбите.

Големият Пейсу се обърна към старата Мену:

— Може да се каже, че синът ти ти създава грижи — каза той учтиво.

— О, и той не е без характерче — отвърна тя с доволно изражение.

— Така де, ще готвиш тази вечер — забеляза Колен.

Мъртвешкото лице на старата Мену се набръчка. Тя отвърна на нашето наречие:

— Във всеки случай и без това днес ми е ред да пържа картофи. Само че го беше забравил, горкият будала!

И защо всъщност това беше по-смешно на диалект, отколкото на чист френски — не бих могъл да кажа. Може би заради интонацията.

— Хитро нещо са това жените — каза малкият Колен с ладиевидната си усмивка. — Водят ни за крайчеца на носа!

— За всичките ни краища — отбеляза Пейсу.

Разсмяхме се и тримата и разнежени погледнахме Пейсу. Все същият. Все с някоя мръсна приказка на уста.

Мълчание. В Малжак хората не бързаха. Не заговаряха току-така по въпроса.

— Нали няма да се засегнете, ако продължавам да наливам виното си, докато говорите? — казах аз.

Видях, че Колен подканя с поглед Мейсоние, но той продължи да мълчи. Тясното му лице изглеждаше още по-удължено, а клепките му потрепваха.

— Добре — каза Колен. — Ще ти кажем, за да си в течение, защото тук, в Малвил, все пак си малко настрана. С писмото до кмета не се справихме зле. То пообиколи хората и те реагираха добре. Откъм

тази страна работата е наред. Вятърът се обръща. Но откъм Пола нещо не върви.

— Разтичал ли се е?

— Точно така. Особено като видя, че вятърът духа срещу кмета. Навсякъде обяснявал, че бил съгласен с писмото. Давал дори да се разбере, че той го писал...

— Хайде де! — каза аз.

— Не го бил подписал — продължи Колен, — защото не искал да слага подписа си до подписа на един комунист.

— Затова пък — забелязах аз — той би приел да фигурира на избирателната листа редом с един комунист, при условие комунистът да не бъде пръв на листата.

— Това е! — каза Колен. — Разбра го!

— А първият, разбира се, трябва да съм аз. Бъда ли избран за кмет, Пола ще стане пръв помощник и тъй като съм много зает, за да се занимавам с общината, той ще тури ръка на нея.

Спрях да наливам и се обърнах към тях.

— Хубаво. Е какво? Какво ни засягат тайните ходове на Пола? Не му обръщаме внимание и толкова.

— Да, но хората май са съгласни — каза Колен.

— С какво са съгласни?

— Да станеш кмет.

Разсмях се.

— Май са съгласни, така ли?

— Така се казва — отвори Колен. — Дори са съвсем съгласни.

Погледнах към Мейсоние и пак се залових да наливам. През 1970 година, когато напуснах поста си директор на училището, за да поема работата на чичо ми, в Малжак ме сметнаха за доста неблагоприятен. А когато купих Малвил, казаха: „Ясно, и Еманюел, макар че е с образование, е същият лудньо като чичо си.“ Обаче шестдесетте и пет хектара непроходими гъсталаци се бяха превърнали в тлъсти пасбища. Лозята на Малвил бяха посадени отново и те даваха прекрасно вино. Щях да печеля „стотици хиляди“, ако отворя замъка за посетители. И най-вече бях се върнал в лоното на малжакското православие: наново бях закупил крави. Така че за шест години се бях издигнал бързо в очите на общественото мнение в моето село. Не бях вече „лудньо“, бях

„хитрец“. А когато един хитрец си върши така добре работата, защо да не върши също така добре и общинските дела?

С една дума, Малжак се лъжеше два пъти: първия път, когато ме сметна за луд. Втория — като поиска да ми повери общината. Защото аз нямаше да бъда добър кмет — това не особено ме привличаше. А добрия кмет Малжак го имаше пред очите си, но верен на слепотата си, не го виждаше.

Като оставяше отворени и двете врати — вярно, че ръцете му бяха пълни, — Момо се върна и не с три, а с шест чаши, доказателство, че не е имал намерение да пропусне себе си. Шестте бяха натикани една в друга, а мръсните му пръсти стигаха до дъното на най-горната. Станах.

— Дай на мен — казах бързо, като поех от него товара му. И като започнах с него, дадох му замърсената чаша.

Налях от една бутилка от 1975 година — най-добрата според мен — и почерпих всички всред обичайните откази и протести. Точно свършвах и влезе Тома, но той, разбира се, затвори грижливо двете врати след себе си и приближи без всякаква усмивка, повече от всякога подобен на гръцка статуя, но с мотоциклетистки шлем и черна мушама.

— Дръж — казах аз, като му подадох чашата си.

— Не, благодаря — отговори Тома. — Сутрин не пия?

— Пак добър ден! — каза големият Пейсу с учтива усмивка. И тъй като Тома го гледаше, без да отговори нито на усмивката, нито на неговото „добър ден“, той добави стеснително:

— Вече се видяхме тази сутрин.

— Преди двадесет минути — каза Тома, без лицето му да трепне.

Очевидно той не виждаше потребност да казва отново „добър ден“, щом вече го бе казал.

— Дойдох да те предупредя — обърна се Тома към мене. — Днес няма да се върна за обед.

— Я спри за малко глупавата си музика, досаждаш ни с нея! — викнах аз на Момо.

Момо се отстрани на няколко крачки, като стискаше настръхнал транзистора под лявата си мишница, без обаче никак да намали силата на звука.

— Няма що, чудесно ти беше хрумването по Коледа! — казах на старата Мену.

— Горкичкият — отвърна ми тя, като премина веднага в другия лагер. — Нека малко се позабавлява, като чисти, конюшните ти!

Погледнах я слисан. После реших да се усмихна, свъсвайки малко вежди, с което — надявам се — признавах правото на Мену, но запазвах и авторитета си.

— Казвах ти, че няма да се върна на обед — повтори Тома.

— Ясно — отвърнах аз и тъй като Тома вече се обръщаше кръгом, казах на Мейсоние на диалект: — Не се ядосвай за изборите, все ще се намери начин да обезвредим Пола!

В моите спомени всичко е застинало неподвижно в тази именно секунда, подобно на някоя от групите в музея „Грьовен“^[3], където историческите личности са застинали навеки в присъщите им пози. По средата — група, съставена от Мейсоние, Колен, големия Пейсу и мен с чаша в ръка, оживени лица и четиримата напълно загрижени за бъдещето на едно селище с 412 жители на една планета с четири милиарда човешко население.

Отдалечаващ се от групата с широки крачки и обърнал към нея гръб — Тома. Между нас и Тома — Момо, който продължава да ме гледа предизвикателно; в едната ръка с чаша с вече изгълтано повече от половината вино, а в другата — с транзистора, откъдето продължава да се носи с пълна сила идиотската песен на някакъв идол. До него, сякаш за да го закриля, много по-дребничка — старата Мену, сбръчкана като престояла ябълчица, но с очи, които продължават да блестят от победата ѝ над мен. И най-сетне около и над нас — огромната изба и грамадните осветени отдолу сводове с нарезки, които отразяват върху ни смекчена светлина.

Краят на света или по-точно краят на оня свят, в който бяхме живели дотогава, започна по най-обикновен и много недраматичен начин. Електричеството изгасна. В настъпилия мрак се чуха смехове, някой каза „станала е повреда“, една запалка щракна два пъти и даде пламъче, което освети лицето на Тома.

— Би ли запалил свещите? — казах аз, като тръгнах към него. — Или, по-добре, подай ми запалката си, аз ще ги запаля. Знаем къде са аплиците.

— Все ще намеря устата си — каза гласът на Пейсу.

А някой, може би Колен, се изсмя и промълви нисичко:

— Тя е доста голяма, бива я за лапане.

Пламъчето на запалката трепкаше пред мен, аз минах покрай Момо и забелязах, че транзисторът му не бучеше вече, но че „окото“ продължаваше да свети. Запалих двата най-близки свещника — всичко четири свещи — и след мрака светлината ни се стори много силна, макар че по-голямата част от избата оставаше тъмна. Свещниците бяха поставени ниско в стената, за да се запази очертанието на сводовете, така че нашите сенки изглеждаха гигантски и начупени. Върнах запалката на Тома, а той я сложи в джоба на мушамата си и отново се запъти към вратата.

— Най-послед го спря това нещо! — казах на Момо.

— *Нио не ам сиал.* (Нищо не съм спирал) — отвърна той, като ме гледеше укоризнено, сякаш му бях урочасал апарата. — *Не аботи!*

— Не работи ли! — извика с възмущение старата Мену. — Съвсем нов транзистор! При това вчера му смених батериите в Ла Рок!

— Странно наистина! — каза Тома, като се върна при нас; лицето му изплува отново в светлината. — Нали преди малко работеше?

Той продължи:

— Ти да не си пипал батериите?

— Не! Не! — отвърна Момо.

— Я дай да видя. — И Тома остави картите си на едно столче.

Очаквах да видя Момо да се вкопчва в транзистора си, но той веднага го даде на Тома с изражение на безпокойна майка, поверила на лекаря болното си бебе. Тома изгаси „окото“, после пак го запали, сложи апарата на най-силно и завъртя копчето по всички станции. Чу се силно прашене, но никакъв звук.

— Да не си го изпуснал, когато изгасна електричеството? Или си го ударил?

Момо поклати отрицателно глава. Тома извади ножче от джоба си и разви винтовете на капака. Като го махна, доближи транзистора до един свещник и го разгледа отвътре.

— Не виждам нищо аномално — каза той. — Всичко ми се струва съвсем в ред.

И постави винтовете един след друг; помислих, че ще върне апарата на Момо и ще излезе, но той остана неподвижен, замислен и

взе да върти стрелката по скалата.

Ние и седмината стояхме притихнали и слушахме, така да се каже, мълчанието на транзистора, когато избухна трясък, за който мога да дам някаква представа само чрез сравнения, но те всички ми се виждат смешни: гръмотевичен тътен, шум от компресори, вой на сирени, пронизително бучене на самолети, пробило звуковите граници, побеснели локомотивни свирки. Във всеки случай нещо плющящо, скърцащо и свистящо, най-пронизителното и най-плътното, което може да бъде, доведено до степен на звука, надминаващ човешкото възприятие. Не зная дали, като стигне до такъв пароксизъм, звукът не е в състояние да убива. Мисля, че щеше да стане така, ако бе продължил. Притисках отчаяно ръце към ушите; навеждах се, превивах се одве и забелязах, че треперя от глава до пети. Това конвулсивно треперене — убеден съм — бе чисто физиологичен отговор на интензивността на шума, която организмът едва можеше да понесе. Защото в оня момент аз още не бях започнал да се страхувам. Бях твърде оглупял и разстроен, за да мога да разсъждавам. Дори не си казвах, че този шум трябва да е безмерен, за да стигне чак до мен през стени, дебели два метра, и на дълбочина един етаж в земята.

Натисках с ръце слепоочията си, треперех и бях с чувството, че главата ми ще се пръсне. В същото време глупави мисли ми минаваха през ума. Питях се с възмущение кой ли е разлял съдържанието на чашата ми, която беше съборена на два метра от мен. Питях се също защо Момо се е прострял по корем на плочите с лице към земята, прикрил тила си с две ръце, и защо старата Мену, която го разтърсваше по раменете, отваря широко уста, без да издаде никакъв звук.

Като казвам трясък, бучене, тътнеж, ни най-малко не давам представа за обхвата на звука. Той спря след известно време, не мога да кажа след колко. Мисля, няколко секунди. Дадох си сметка за това, когато престанах да треперя и Колен, който през цялото време бе седял на земята до мен, ми каза нещо на ухото; разбрах само думата „гюрултия“. В същото време долових множество жалки пролайвания. Беше Момо.

Отлепих внимателно ръце от измъчените си уши и джафканията се засилиха; към тях се прибавяха и укорите на Мену. После стенанията спряха, старата Мену млъкна и след нечовешкия грохот, който току-що бяхме изтърпели, над избата полегна тъй дълбока,

толкова неестествена и така скръбна тишина, че ми идеше да закрепця. Сякаш се бях опрял на шума и при спирането му бях останал увиснал в празното. В същото време се почувствувах неспособен да мръдна, а и зрителното ми поле се бе стеснило; освен прострениите пред мен Мену и Момо не виждах никого, дори и Колен, макар че по-после той твърдеше, че не се бил помествал.

Свързано кой знае как с тишината, у мен нахлу чувство на ужас. Същевременно забелязах, че се задъхвам и че се обливам в пот. Свалих или по-точно издърпах пуловера с висока яка, който бях навлякъл, преди да вляза в избата. Но почти не почувствувах разлика. Потта продължаваше да извира от челото ми и да тече по бузите, под мишниците и по кръста ми. Измъчваше ме силна жажда, устните ми бяха пресъхнали, а езикът ми — залепнал в небцето. След миг забелязах, че стоя с отворена уста, че дишам задъхано и учестено като куче, без да успея да победи чувството, че се задушавам. Бях обзет при това от страшна умора и както бях седнал на земята, облегнат на една бъчва, чувствувах се неспособен да говоря и дори да помръдна.

Никой нищо не казваше. Избата сега бе занемяла като гроб и освен задъханото ни дишане не се чуваше никакъв звук. Различавах вече другарите си, но това бе някакъв смътен образ, свързан с чувство на слабост и на гадене, сякаш щях да припадна. Затворих очи. Усилието да гледам наоколо ми се струваше изтощително. Не мислех за нищо, не си задавах никакви въпроси, не се питах дори защо се задушавам. Стоях превит, безжизнен в ъгълчето, като агонизиращо животно, задъхвах се, потях се и изпитвах чувство на ужасна мъка. Бях абсолютно сигурен, че умирам.

Видях лицето на Тома да се появява в моето зрително поле и постепенно да се откроява. Тома бе гол до кръста, блед, облян в пот. Той каза на един дъх:

— Съблечи се.

Останах слисан, че не бях помислил за това по-рано. Измъкнах ризата, долната фланелка. Това ми помогна. За щастие не бях с ботуши за езда, защото дори и с негова помощ нямаше да успея да ги сваля. Най-малкото движение ме изтощаваше. На три пъти се опитах да си сваля панталоните и успях само благодарение на Тома. Отново той доближи уста до ухото ми и аз чух:

— Термометър... над крана... седемдесет градуса!

Чух го ясно, но измина миг, преди да разбере, че бе установил от термометъра, поставен над крана за водата, че температурата в избата се е повишила от плюс тринадесет на плюс седемдесет.

Почувствувах се облекчен. Не умирах от някаква необяснима болест: умирах от горещина... Но за мен думата все още бе само образ. Не си представях нито за миг, че температурата може да се повиши още и да стане смъртоносна. Нищо в дотогавашния ми опит не можеше да ми внуши мисълта, че може да се умре от горещина в една изба.

Успях да застана на колене и пълзешком, със страхотно усилие стигнах до ведрото за миене на бутилките. Вкопчих се с две ръце за него и с туптящо до ребрата ми сърце, с размътени очи, полузадушен, успях да се изправа и да натопя главата си и двете си ръце във водата. Испитах чудесно усещане на свежест, което, предполагам, означаваше, че температурата на водата още не бе успяла да се уеднакви с останалата. Останах така толкова дълго, че сигурно щях да се удавя, ако двете ми ръце, които бяха стигнали дъното на ведрото, не се бяха опрели на него, за да ме изкарат оттам. Тогава забелязах, че пия от тази нечиста и винена вода, изхвърлена от чистачката на бутилки обратно във ведрото. После успях да се задържа прав и да видя ясно другарите си. Освен Колен — той сигурно бе чул думите на Тома — всички бяха още с дрехите си. Пейсу стоеше със затворени очи, като заспал. Момо беше още с пуловер. Той лежеше неподвижно, положил глава на коленете на старата Мену — и тя облежната на едно буре със затворени очи, с изтощено и съвършено безжизнено лице. Мейсоние ме гледаше с очи, в които се четяха отчаяние и безсилие. Разбрах, че ме бе видял, като пия, че и той иска да направи като мен, но нямаше сили да се довлече до ведрото.

Казах:

— Махнете си дрехите!

Исках да говоря авторитетно, но гласът ми ме изненада. Той излизаше между устните ми тънък, беззвучен, безсилен. Добавих с някаква безсмислена учтивост:

— Моля ви.

Пейсу не помръдна. Старата Мену отвори очи и направи усилие да свали пуловера на Момо, но не успя да повдигне тялото на сина си и плувнала в пот, отново се отпусна до бъчвата. Отваряше и затваряше

ужасно мъчително устата си като задушаваша се риба. Мейсоние ме погледна и се залови да откопчава ризата си, но така бавно, сякаш никога нямаше да стигне до края.

А аз паднах на земята седешком до ведрото, задъхан, но втренчил поглед в отчаяните очи на Мейсоние, решен да му помогна, стига да намеря сили. Като се подпирах на лакът, блъснах се в един от двата металически кашона с по шест преградки, с които Момо бе сновал от майка си до мен. Преброих шест бутилки. Но мисълта ми работеше така зле, че трябваше два пъти да ги преброя. Взех най-близката бутилка. Стори ми се много тежка. Повдигнах я с голямо усилие до устните си и пих, смаян, че съм нагълтал мръсната вода, когато около мен имаше толкова вино. Течността бе топла и стипчива. Погълнах почти половината от бутилката. Така обилно се потях, че веждите ми, които при това бяха гъсти, не успяваха да задържат потта. Тя течеше непрекъснато в очите ми и ми пречеше да виждам. Обаче почувствувах малко силица да приижда и тръгнах към Мейсоние не вече на четири крака, а пълзешком на лявата страна, като носех с дясната ръка наполовина изпразнената бутилка.

Забелязах, че плочите под мен са много горещи. Спрях се да си поема дъх с обляно от пот лице и тяло, като че ли излизах от баня. Отметнах глава назад и видях покритите с нарезки сводове над главата ми. Зле ги виждах поради слабата светлина на свещите, но имах впечатление, че те блестят от горещина, сякаш бяха нажежени до бяло. И там, затъпял, без дъх, като гледах как потта ми непрекъснато се стича по горещите плочи, си помислих, че сме затворени в тази изба като пилета във фурна с подута и плувнала в разтопена мазнина кожа. Но и тогава, дори в оня момент, когато бях стигнал до една, общо взето, точна представа за положението, аз погледнах на тази мисъл като на образ и — до такава степен логичното ми мислене бе парализирано — не си представях и за секунда какво става навън. Напротив, ако имах сили да отворя двете врати на малкия сводест коридор, да се изкача по стълбата и да изляза, щях да го направя, напълно убеден, че вън ще намеря ведрината, която бях оставил преди един час.

Стигнах до Мейсоние, подадох му бутилката, но видях, че не е в състояние да я поеме. Тогава натиках устието ѝ между пресъхналите му и залепени устни. Отначало виното изтичаше навън, но щом устата

му се овлажни, устните му стиснаха по-добре гърлото на бутилката и преглъщанията му станаха по-бързи. Изпитах голямо облекчение, като гледах бутилката да се изпразва, защото придържането ѝ пред устата му бе за мен огромно усилие, и когато той свърши, едва имах сили да я сложа на земята. Тогава Мейсоние обърна глава към мен, без да говори, но с толкова жалък и така детски израз на благодарност, че в състоянието, в което се намирах, бях готов да се разплача. Същевременно обаче обстоятелството, че съм му помогнал, ми възвърна силите. Помогнах му да се съблече. Като свърши, поставих дрехите му под него и под мене като преграда от горещите плочи и опрял глава близо до него, в една бъчва, навярно съм изгубил съзнание за няколко мига, защото изведнаж се запитах къде съм и какво правя тук. Всичко пред мен бе тъмно и неясно, помислих, че потта ми пречи да виждам. С нечувано усилие прекарах ръка по очите си, но неяснотата продължи още няколко мига: нямах сили дори да акомодирам зрението си.

Когато зрението ми отново стана по-ясно, видях, че Колен и Тома се суетят около Пейсу — разсъбличаха го и го караха да пие, а като завъртях с мъка глава надясно, забелязах Момо и майка му един до друг съвсем голи, старата Мену със затворени очи, сгъната одве подобно на праисторическите скелети, откривани в надгробните могили. Запитах се как ли е намерила сили да се разсъблече и особено да съблече сина си, но веднага престанах да мисля за това, защото ми хрумна нещо, което изискваше всичките ми сили: да пропълзя към ведрото и цял да се потопя. Как съм стигнал, не зная, защото плочите пареха, но се виждам пред ведрото как се силя отчаяно да се изправя, опирам се с лявата си ръка до стената и начаса я отдръпвам, като че ли съм докоснал нажежена до червено метална плоча. И все пак трябва да съм успял, защото се оказвам седнал във водата, с вдигнати до брадата колене, които служат за опора на главата ми — само тя е останала вън от водата. Уверен съм, защото по-късно размислих, че това е било най-горещата баня в живота ми и все пак в оня момент изпитах изумително усещане на свежест. Спомням си също, че няколко пъти пих. Предполагам, че съм се унесъл, защото внезапно се събуждам от ужасно сепване, тъй като виждам, че вратата на избата се отваря и през нея минава човек.

Гледам го. Той прави две крачки навътре и се олюлява изправен. Гол е. Косите и веждите му са изчезнали, тялото му е алено и подуто, сякаш са го държали във вряла вода и — което ме ужасява и изпълва със страх — кърваво месо виси на парцали от гърдите, слабините и краката му. Въпреки това той стои не знам как изправен, гледа ме и макар лицето му да е направо една кървяща рана, по очите го познавам кой е: това е Жермен, работникът от *Седемте бука*.

Промълвям:

— Жермен!

Мигом, сякаш бе чакал само този въпрос, той се строполява, преобръща се и остава прострян по гръб, неподвижен, разкراчен, с разперени ръце. Същевременно от вратата, останала отворена, върху мен връхлита толкова жарък въздух, че решавам да изляза от ведрото и да я затворя и — нещо нечувано! — успявам да сторя това пълзешком или на четири крака — не зная, обаче с цялата си тежест наблягам по тежката дъбова врата, най-после тя се раздвижва и аз чувам с огромно облекчение щракването на резето.

Задъхвам се, пот струи от мен, плочите парят краката ми и аз се питам с неизразима мъка дали ще успея да се върна във ведрото. Отпуснал съм се отмалаял на лакти и колене, с увиснала глава, на няколко метра само от Жермен, и нямам сила дори да отида до него. Но няма смисъл. Зная. Той е мъртъв. И там изведнаж, така както стоя и нямам сили дори да вдигна глава, с опалени от плочите лакти и колене, разбирам в миг на прозрение, че ние сме заобиколени от огнен океан, където всичко — хора, животни и растения — е изгоряло.

---

[1] Exit — излезе, тоест „приключено е“ (лат.) — Б.пр. ↑

[2] Игра на думи с името на главния герой — Конт (conte — граф). Б.пр. ↑

[3] Музей в Париж, където са изложени въсърни фигури на известни личности. — Б.пр. ↑

IV

Препрочитам написаното и в очите ми се набиват някои неща, които не бях забелязал, преди да направя това повествование. Запитвам се например как Жермен — агонизиращ, съблечен от огъня, останал дори без кожата си, клетият! — бе намерил сили да стигне чак до нас. Предполагам, че като е получил в *Седемте бука* някакво бързо съобщение от клиент и след като не е можел да се свърже с мен по телефона, понеже е знаел, че съм в избата, е тръгнал с мотоцикъла си и е бил изненадан, когато е влизал в Малвил, тоест на място, където е бил сравнително защитен чрез скалата от огнената завеса. При това предположение той навярно е бил, така да се каже, само близнат от крайчеца на гигантския огнен език, който се е разпространявал като светкавица от север към юг. Това, мисля, обяснява защо той не е бил изгорен като повечето от хората в Малжак, от които останаха само няколко почерпели кости под слой пепел.

Ако Жермен бе пристигнал няколко секунди по-рано в двора на главната кула, щеше може би да спаси живота си. Всъщност самият замък пострада малко, тъй като огромната скала, която се възвишава над него откъм север, бе застанала между пламъците и него.

И друго ми прави силно впечатление: от момента, в който влаковият грохот (този израз отново ми се вижда смешен) избухна в избата, последван от онази страхотна жар като от пещ, у моите другари, а и у мен самия настъпи нещо като парализа на крайниците, на словото и дори на мисълта. Говорехме много малко, движехме се още по-малко и най-изненадващото, както вече отбелязах, е, че никак не ми бе ясно какво е станало преди появата на Жермен. Дори и тогава мислите ми продължаваха да са смътни, така че не вадех никакви заключения от прекъсването на електрическия ток, от упоритото мълчание на радиостанциите, от нечовешкия грохот и от ужасяващото повишаване на температурата.

Едновременно със способността да разсъждавам, изгубих и представа за времето. И днес не мога да кажа колко минути бяха

изтекли между мига, когато светлината изгасна, и момента, в който вратата се отвори при влизането на Жермен. Мисля, че това се дължи на обстоятелството, че във възприятията ми има много празноти, тъй като тази ми способност е действувала с прекъсвания и е била много намалена.

Загубих също така чувството за нравственост. Не веднага, защото най-напред се помъчих да помогна на Мейсоние. Но това бе — ако мога така да се изразя — последен проблясък. Не се сетих, че завземането на единственото ведро с вода, потапянето ми в него и така продължителното ми стоене във водата не бе нещо алтруистично. От друга страна, ако не бях постъпил така, щях ли да имам сили да припълзя по колене и ръце и да тласна вратата, която Жермен бе оставил отворена? По-късно забелязах, че никой от другарите ми не помръдна, макар очите им да бяха приковани в отвора със страдалческо изражение. Казах, че отмалял, отпуснал глава и припълзъл почти на метър от Жермен, аз нямах сили да стигна до него. По-добре би било да кажа „смелост“, а не „сили“, защото след това успях да се върна във ведрото. Всъщност бях още под напора на ужаса, който бях изпитал, когато видях появата на подутото му и кървящо тяло с полуоткъснати парчета плът, виснали подобно на парцали от скъсана по време на някаква битка риза. Жермен бе едър и силен и може би защото аз се бях строполил ниско и отразената му по сводовете сянка бе неимоверно уголемена от свещите, но той ми се стори огромен и страшен, сякаш бе влязла самата Смърт, а не една от жертвите ѝ. Освен това той бе изправен, а нашето омаломощение ни бе приравнило със земята. И още нещо: той се клатеше напред-назад, като ме гледаше втренчено със сините си пронизващи очи, и в това клатушкане на мен ми се стори, че чета някаква угроза, като че ли щеше да се строполи върху ми и да ме унищожи.

Достигнах ведрото, но за голяма моя изненада се отказах да вляза вътре, след като, потапяйки ръка, открих, че водата е много гореща. От това трябваше да заключа, че усещането ми е измамно и че то означаваше всъщност, че въздухът наоколо започва да изстива, но аз нито за миг не помислих за това, не се и сетих да погледна термометъра над водния кран. Само една мисъл ме владееше: да избягна допира с плочите. Изкачих се не без мъка на две допрени едно до друго бурета с вино. Настаних се на тях напреко, седнал на

празното между двете дъги, като вдигнах от едната страна краката си, а от другата — тялото. Дървото почти ми даде усещане за прохлада и удобство, но то не трая дълго, много се измъчвах, макар мъките ми да идваха от друго. Вече се потях по-малко и не се задъхвах, обаче дланите, колената, кръстът и седалищните части, с една дума, всички части на тялото, които бяха имали допир с пода, ме боляха. Около себе си чувах кратки охкания и мигом помислих за другарите си с живо чувство на безпокойство до момента, в който усетих със срам, че охкам аз. Но за това по-късно си дадох сметка. Няма нищо по-субективно от болката, защото в действителност онази, която изпитвах, не съответствуваше на предизвикалите я съвсем повърхностни изгаряния. Забравих ги, щом си възстанових малко силите и поднових усилията си.

За доказателство, че изгарянията не бяха тежки, заспах и навярно съм спал известно време; като се събудих, забелязах, че големите свещи от стенните свещници бяха изгорели и че някой бе запалил други, малко по-надалеч. Тогава почувствувах леден хлад по цялото си тяло и особено на гърба. Тръпнех. Потърсих с очи дрехите си, но не ги видях, без да усетя, намислих друго и реших да сляза от буретата и да отида да видя термометъра. Придвижването ми бе извънредно мъчително. Мускулите ми бяха вкоравени, почти парализирани, а дланите ме боляха при всяко движение. Термометърът показваше плюс тридесет, но аз напразно си казвах, че все още е топло и няма никакви причини да треперя от студ; разумът ми не успя да прекрати тръпките. Когато се обърнах, видях, че Пейсу се е изправил и се е опрял до едно буре — обличаше се. Странно — видях само него, макар че и другите бяха там. Сякаш изморените ми очи отказваха да възприемат повече от един предмет наведнаж.

— Ти се обличаш? — запитах го аз глупаво.

— Да — отвърна ми той с омаломощен, но съвсем естествен глас, — обличам се. Прибирам се в къщи. Моята Ивет сигурно се тревожи.

Погледнах го. Щом заговори за жена си, в ума ми внезапно просветля. И чудно нещо — за мен това просветление имаше цвят, температура и форма. То бе бяло и леденостудено и като с нож ми разкъса сърцето. Гледах как Пейсу се облича и за първи път наистина разбрах какво е събитието, което изживявах.

— Какво ти е, че ме гледаш така? — запита ме Пейсу заядливо.
Наведох глава. Не знам защо, чувствавах се страшно виновен пред него.

— Нищо, старче, нищо отвърнах тихо.

— Ти ме погледна — каза той със същия тон, а ръцете му така трепереха, че не успяваше да сложи панталоните си.

Не му отговорих.

— Погледна ме, не можеш да отречеш — продължи той, като ми хвърли ненавистен и гневен поглед, станал жалък поради изтощението му.

Замълчах. Исках нещо да кажа, но не знаех какво. Потърсих с поглед наоколо подкрепа. И тогава видях другарите си. По-скоро — видях ги един подир друг с повтарящо се мъчително усилие, от което ми се доповръща.

Старата Мену седеше мъртвогледа — Момо беше опрял глава на коленете ѝ; с незабележимо движение тя галеше с мършавите си пръсти мръсните му коси. Мейсоние и Колен бяха седнали един до друг като истукани, с блуждаещи, наведени очи. Прав, опрян до една бъчва, Тома държеше в едната си ръка включения транзистор на Момо, а с другата въртеше безспирно и извънредно бавно стрелката от единия до другия край на скалата, търсейки всуе да долови човешки глас от света. Заслушаното му лице имаше не само чертите, но и цвета и почти твърдостта на гръцка статуя.

Никой не отвърна на погледа ми. И в оня миг — спомням си — аз им се разсърдих смъртно със същото чувство на безсилна ненавист, с което Пейсу бе ме погледнал. Както новороденото дете, което извиква от болка, когато въздухът прониква в дробовете му, ние бяхме изживели толкова дълги часове вгълбени в себе си, че ни бе много трудно да намерим отново връзка с другите.

У мене се промъкна изкусителната мисъл да оставя Пейсу да прави каквото иска. Казах си, като наблягах с грубост: „Хубаво де, щом мисли така, да върши каквото ще, голяма работа.“ Бях така изненадан от толкова низост, че веднага реагирах в обратния смисъл и изпаднах в разнеженост: „Пейсу, стари приятелю Пейсу!“

Наведох глава. Потънал бях в дълбок смут. Реакциите ми бяха крайни и нито една от тях не ми бе присъща.

Казах някак си смирено, сякаш се чувствавах виновен:

— Може би сега е още опасно да се излиза.

Щом произнесох тези думи, те ми се сториха почти смешни, до такава степен не отговаряха на сериозността на положението. Но дори и така те раздразниха Пейсу и той каза враждебно, със стиснати зъби, но с отмалял като моя глас:

— Опасно? Защо опасно? Откъде знаеш, че е опасно?

При това думите му звучаха твърде фалшиво. Като че ли разиграваше някаква комедия. Разбих каква бе тази комедия и ми идеше да се разплача. Наведох глава и тогава отново от умора и отчаяние едва не оставих всичко на самотек. Помогнаха ми — когато вдигнах глава — очите на Пейсу. Те бяха разявени, но същевременно молеха. Те умоляваха нищо да не казвам, да го оставя колкото се може по-продължително в заслепление, сякаш моите думи притежаваха власт да предизвикат изцяло сполетяла го ужасна беда.

Сигурен бях сега: той бе разбрал — както Колен, както и Мейсоние. Те обаче се опитваха да избягат от жестоката загуба под прикритието на изумлението и вцепенеността, докато Пейсу се бе устремил напред, отричайки всичко, готов да тича със затворени очи до изпепеления си дом.

Започнах мислено много изречения и почти се спрях на едно от тях: „Ти естествено разбираш, Пейсу, че ако се съди по температурата тук...“ Не, не можех да кажа това. Беше много ясно. Отново наведох глава и изрекох упорито:

— Не можеш да тръгнеш така.

— Ти ли ще ми попречиш? — запита Пейсу с предизвикателен тон.

Той говореше тихо, като същевременно правеше жалко усилие да изправи широките си рамене.

Не отговорих нищо. В ноздрите и гърлото си усещах блудкаво-сладникава миризма, от която ми се повдигаше. Когато двата свещника с по две свещи всеки бяха угаснали, някой — може би Тома — бе запалил следващия свещник, така че онази част на избата, където бях, до водния кран, бе потънала почти цялата в сянка. Трябваше ми малко време, за да разбера, че миризмата, от която ми приляваше, идеше от тялото на Жермен, проснато до вратата.

Дадох си сметка, че бях забравил, че то е там. Пейсу, чиито очи не се откъсваха от моите — все така с изражение на ненавист и молба,

— проследи погледа ми и при гледката на трупа остана за миг вкаменен. После отвърна очи с бързо и засрамено движение, сякаш бе решил да отрича видяното. Сега той единствен от всички ни бе облечен и макар пътят към вратата да бе свободен и аз да не бях в състояние да му попреча, той не помръдваше.

Повторих настойчиво, но без какъвто и да е оттенък на насилие:

— Виж какво, Пейсу, не можеш да тръгнеш така.

Сгреших обаче, че заговорих, защото Пейсу като че ли се опря на думите ми, за да възстанови донейде порива си, и без да се обръща напълно с гръб към нас, но и без да върви заднишком, той направи няколко колебливи и непохватни крачки към вратата.

В този момент получих подкрепа оттам, откъдето най-малко я очаквах. Старата Мену отвори очи и каза на диалект, също като че ли бе седнала в кухнята на крепостта при входа, а не простряна, гола и мъртвобледа, на пода в някаква изба.

— Еманюел е прав, момчето ми, не можеш да си тръгнеш така. Трябва да хапнеш нещо.

— Не, не — отвърна Пейсу също на диалект. Благодаря. Няма нужда. Благодаря.

Но той стоеше неподвижно, попаднал в клопката на селското гостоприемство с неговия сложен ритуал на отказване и приемане.

— Има нужда, има — каза старата Мену, навлизайки стъпка по стъпка в обичайната церемония. — Няма да ти стане зле да похапнеш. А и за нас няма да е зле. Господин Льо Култр — обърна се тя на френски към Тома, — бихте ли ми услужили с ножчето си?

— Като ти казвам, че няма нужда — рече Пейсу, комуто тези думи помагаха безкрайно много; той гледаше старата Мену с детска благодарност, сякаш се вкопчваше в нея и в познатия и успокояващ свят, който тя представляваше.

— Има нужда, има — повтори Мену със спокойната увереност, че той ще приеме. Хайде — отблъсна тя от коленете си главата на Момо, — размърдай се малко да стана! — И тъй като Момо се вкопчваше в коленете ѝ с хленч, тя продължи на диалект, като го плеска здравата по бузата: — Хайде, ставай, страхливец такъв!

Откъде черпеше тези запаси от сила, не знам, защото, когато се изправи — гола, дребна и скелетоподобна, аз останах за лишен път слисан от крехкия ѝ вид. Обаче без всякаква чужда помощ тя развърза

найлоновата панделка, с която се държеше един окачен над главите ни пушен бут, смъкна го надолу и го откачи, а в това време пребледнелият и ужасен Момо я гледаше и издаваше кратки зовящи писъци като бебе. Когато тя се върна при него и сложи бута на бурето над главата му, за да го извади от обвивката, той престана да хленчи и засмука палеца си, сякаш изведнаж се бе върнал назад в бебешката си възраст.

Гледах старата Мену, докато, хванала здраво ножа в мършавата си ръка, режеше с голяма мъка дебели парчета от опрения на бурето пушен бут. По-точно гледах тялото ѝ. Както бях предполагал, тя не носеше сутиен и вместо гърди имаше два съвсем малки отпуснати и сбръчкани джоба. Под корема ѝ се издаваха тазовите кости, плешките ѝ също стърчаха, а седалищните ѝ части — по-мършави от кълките на маймуна — бяха не по-големи от дюля. Обикновено когато кажех „старата Мену“, това бе име, в което влагах обичта, уважението или раздражението, определящи отношенията ни. А днес, виждайки я за първи път гола, си дадох сметка, че „старата Мену“ е и плът, плътта на може би единствената жена, останала жива. Затова, като видях колко е грохнала, изпитах безкрайна мъка.

Старата Мену събра парчетата пушено месо в дясната си ръка както при игра на карти и ги раздаде — първо на мен и последното на Момо. Той сграбчи порцията си с дивашко провикване и нагъна цялото парче, като го натикваше с пръсти в устата си. За миг стана яркочервен и сигурно щеше да се задуши, ако майка му не му бе отворила челюстите насила и не бе пхнала посталата си ръка чак до гърлото му, за да го отпусти. След това тя нарязва с ножчето на Тома мокрото от слюнка резенче на малки късчета и ги сложи едно по едно в устата на Момо с хокане и с плесници всеки път, щом ѝ захапеше пръстите.

Гледах тази сцена без определена мисъл, без усмивка и без да изпитвам отвращение. Щом взех пушеното месо, устата ми се напълни със слюнка, така че, като държах резенчето с две ръце, аз се залових да го ръфам със зъби не по-малко лакомо от Момо. То бе много солено, но дъвчейки, почувствувах, че ми става невероятно добре. Забелязах, че и моите другари — включително и Пейсу — ядяха също така лакомо, малко раздалечени един от друг, като всеки оглеждаше почти свирепо около себе си да не би някой да му отнеме месото.

Свърших доста преди другите, но като потърсих кашона с пълните бутилки, видях, че е празен. Не съм бил, значи, единственият,

който е утолявал жаждата си, от което се почувствувах щастлив, тъй като започнах да изпитвам угризения, задето бях заел ведрото толкова дълго. Взех две празни бутилки, напълних ги с вино и раздадох отново чашите и този път, без да гледам коя чаша е пипал Момо, налях на всички. Докато пиеха безмълвни — също както бяха яли, — другарите ми гледаха втренчено с хлътналите си и премигващи очи пушения бут, сложен на бурето, на което Мену се бе опряла, за да отреже от него. Тя разбра погледите им, но не се трогна. Щом изпразни чашата си, зави отново бута с неумолимо точни движения и го окачи на мястото му — далеч от посегателствата, — над главите ни. С изключение на Пейсу ние все още бяхме голи и както стояхме прави, мълчаливи, поприведени от умора, втренчили жадно очи в окаченото на тъмния свод месо, не се различавахме твърде от човекоподобните маймуни, живели недалеч от Малвил в мамутовата пещера до Рюн в епохата, когато човек едва е започвал да се обособява от класа на бозайниците.

Коленете и дланите още ме боляха, но силите и съзнанието се възвръщаха в тялото ми едновременно и аз забелязах колко малко говорехме и как старателно избягвахме да коментираме станалото. В същия миг — за пръв път — аз се почувствувах стеснен, че съм гол. Старата Мену навярно изпита същото чувство, защото промълви неодобрително:

— Ама и аз как съм, все пак!

Каза го на френски — език на официалности и учтиви чувства. Тя започна начаса да се облича — всички я последваха — и междувременно продължи на тукашното наречие, високо и със съвсем друг глас:

— Та и не съм хубавица да съблазнявам хората!

Докато се обличах, поглеждах крадешком към Колен и Мейсоние и колкото можех по-малко към Пейсу. Голобрадото и с хлътнали бузи лице на Мейсоние се бе източило, а очите му не спираха да премигват. По лицето на Колен все още стоеше ладиевидната му усмивка, но странно неестествена и замръзнала и без никаква връзка с мъката, която четях в очите му. Колкото до Пейсу, който нямаше вече никаква причина да стои — след като бе хапнал и пил, — той не даваше и вид да си тръгва и аз старателно се мъчех да не забележи, че го гледам, за да не го накарам отново да скочи. Добрите му пълни устни трепереха, широките му бузи конвулсивно потрепваха и с отпуснатите си

безсилно ръце и леко приведени колене той изглеждаше без воля, без надежда. Забелязах, че поглежда често към Мену, сякаш очакваше тя да му нареди какво да прави.

Доближих се до Тома. Доста лошо го виждах, тъй като тази част на зимника бе в сянка.

— Според теб опасно ли е да се излиза? — запитах го тихо.

— Ако имаш пред вид температурата — не. Тя спадна.

— А има ли друго?

— Разбира се. Радиоактивният прах.

Погледнах го. Не бях помислил за радиоактивен прах. Забелязах също, че у Тома нямаше никакво съмнение по отношение естеството на събитието.

— Тогава по-добре да изчакаме, нали? — запитах.

Тома вдигна рамене. Лицето му бе безжизнено, а гласът му — безизразен.

— Радиоактивен прах може да падне след месец, два, три...

— Тогава?

— Ако ми разрешиш да изляза да взема гайгеровия брояч на чичо ти от твоя шкаф, ще бъдем наясно. Поне за момента.

— Нали ще се изложиш на опасност!

Лицето му остана неподвижно, сякаш каменен блок.

— Знаеш ли — каза той със същия мрачен глас на автомат, — при всички случаи възможностите да оцелеем са съвсем ограничени. Без животни, без растителност това не може дълго да трае.

— По-тихо — казах аз, като забелязах, че без да смеят да се приближат, другите като че надаваха ухо.

Без да кажа дума, извадих от джоба си ключа от моя шкаф и му го подадох. Тома веднага нахлузи мушамата си, сложи мотоциклетния си шлем, големите си непропускаеми очила и ръкавиците. Екипиран така, той изглеждаше доста страшен, тъй като мушамата и шлемът бяха черни.

— Това защитно ли е? — запитах с угаснал глас, като го пипах с ръка.

Зад стъклата очите му бяха все така безизразни, но по застиналото му лице премина лека гримаса.

— Да речем, че това е все пак по-добре, отколкото да си гол.

Щом той излезе, Мейсоние се доближи до мен.

— Какво смята да прави? — запита ме тихо.

— Да измери радиоактивността.

Мейсоние ме изгледа с хлътнолите си очи. Устните му трепереха.

— Той смята, че е бомба?

— Да.

— А ти?

— И аз.

— А! — рече Мейсоние и млъкна.

Нямаше нищо друго освен това „А!“ и това мълчание. Той дори не премигваше, стоеше със сведени очи. Дългото му лице бе восьнобледо. Хвърлих поглед на Колен, и Пейсу. Те ни гледаха, но не се доближаваха до нас. Раздвоени между жаждата да знаят и страха да научат най-лошото, те стояха като парализирани. Лицата им бяха безизразни.

Тома се върна след десет минути със слушалки на ушите и с гайгеровия брояч в ръка. Той каза кратко:

— Отрицателен в първата крепост. Засега.

После коленичи пред Жермен и мина с брояча по тялото му.

— Също отрицателен.

Обърнах се към другите и казах с властен тон:

— Ще се качим с Тома на главната кула, за да разберем какво е станало. Не мърдайте оттук. Ще се върнем след няколко минути.

Очаквах възраженията на останалите трима, но не стана нищо подобно. Те бяха в онова състояние на сливане, обърканост и отпадналост, при което каквото и да било нареждане, дадено със заповеднически тон, веднага се приема. Бях сигурен, че няма да мръднат от зимника.

Щом стигнахме до малкия двор, затворен между главната крепостна кула, подвижния мост и жилището в стил ренесанс, Тома ми направи знак да спра и пак започна системно да обхожда с брояча земята. Гледах го със сухо гърло, без да напускам входа на избата. Горещината ме обгърна начаса; наистина бе много по-голяма от онази, която цареше вътре. Не зная защо, но и не помислих да разбера колко е, като погледна термометъра, който бях взел със себе си.

Небето бе оловносиво, светлинността — съвсем слаба. Погледнах часовника си: девет часът и десет минути. Затъпял, с размекнат мозък, аз се питах смътно дали съдбовният ден вече

свършва, или е следната сутрин. Безсмислен въпрос — досетих се след усилен размисъл, който ми се стори много мъчителен — на Великден в девет часа вечерта бе вече нощ. Следователно наистина бе сутринта на 12-и: бяхме прекарвали в избата един ден и една нощ.

Над главите ни нямаше нито синева, нито облаци, а някакво покривало — тъмносиво, еднообразно, — което сякаш ни затваряше като под връшник. Думата „връшник“ предава напълно впечатлението за полумрак, за тежест и за задушаване, което получавах от небето. Като повдигнах очи, видях, че замъкът не бе пострадал, освен дето камъните, в издаващата се малко над скалата част от главната кула, бяха станали ръждивочервени.

Потта пак взе да се стича по лицето ми и аз най-сетне се сетих да погледна термометъра. Той показваше плюс 50. По вековните плочи, които Тома обхождаше с брояча, имаше трупове на полуовъглени птици: свраки и гълъби. Това бяха обичайните гости на кулата и аз понякога се оплаквах от гугукането на гълъбите и от крясъците на свраките. Нямаше вече да имам от какво да се оплаквам. Навред бе тихо освен нейде далеч, доловим само ако се вслушаш непрестанен низ от прашене и съскане.

— Отрицателен — каза Тома, връщайки се към мен с плувнало в пот лице.

Разбрах какво казва, но не знам защо лаконичността му ме раздражни. Настъпи мълчание и понеже той не помръдваше, сякаш се вслушваше внимателно в нещо, аз казах нетърпеливо:

— Продължаваме ли?

Тома погледна към небето, без да ми отговори.

— Добре, да вървим — продължих аз, като едва се сдържах от раздражение.

Това раздражение се дължеше, мисля, на крайната умора, на мъката и на горещината. Слушането, говоренето и само гледането на други хора бе извънредно мъчително. Добавих:

— Имам бинокъл, ще отида да го взема.

В стаята ми на втория етаж на главната кула цареше страхотна горещина, но всичко, както ми се стори, бе непокътнато освен оловото, в чиито обковки бяха поставени малките четвъртити стъкла на прозореца; на места то бе текло по стъклото от външната страна. Докато търсех бинокъла си поред във всичките чекмеджета на скрина,

Тома взе слушалката на телефона, постави я на ухото си и няколко пъти се опита да получи връзка. С бузи, облени в пот, аз му хвърлих зъл поглед, сякаш го укорявах за краткия лъч надежда, породена от опита му.

— Мъртъв — каза той.

Вдигнах гневно рамене.

— Все пак трябваше да се провери — отвърна Тома с нещо, което почти наподобяваше прилив на досада.

— Ето го бинокъла — казах малко засрамено.

Въпреки всичко почувствувах се неспособен да овладеея нещо като безсилна и свадлива враждебност, която изпитвах към себеподобните ми. Окачих бинокъла на врата си и започнах да изкачвам, последван от Тома, последния етаж на витлообразната стълба. Там горещината бе задушаваша. Спънах се няколко пъти по изтърканите каменни стъпала, задържах се с дясната ръка в перилото и отново започна да ми пари. Бинокълът се люшкеше на гърдите ми. Тежестта на ремъка му по врата ми ми се струваше непоносима.

Когато се излезе по витлообразната стълба на кулата на открито, не се вижда нищо, тъй като около цялата тераса на около два метра и половина височина се издига квадратна стена. Каменните стъпала, на които не съответствуват други на обратната стена и стърчат навън по стената, отвеждат до парапет, широк един метър, но без предпазна ограда. Този именно парапет, откъдето се откриваше просторна гледка, моят чичо смяташе за опасен за мен, когато бях дванадесетгодишен.

Спрях се да отдъхна. Никакво небе. Същото възсивкаво оловно покривало се простираше чак до хоризонта. Въздухът бе направо жарък и коленете ми трепереха, докато изкачвах с усилие последните стъпала, дишайки на пресекулки, а потта се стичаше от челото ми по камъните. Не се качих на парапета. Не бях много сигурен за равновесието си. Застанах прав на последното стъпало, а Тома — на предпоследното.

Първото, което видях, няха нужда от бинокъл, за да го видя. *Седемте бука* вече догаряха. Срутени покриви, прозорци и врати: друго нищо не се виждаше. Стърчаха само още части от почернели стени, изправени на сивия небесен фон, и тук-таме — парче дърво, щръкнало из земята като кол. Нямаше никакъв полъх. Черен, гъст пушек излизаше право нагоре от развалините и на места се виждаше

как по земята прибягват алени пламъци, ту високи, ту ниски, сякаш под тях самите имаше огън.

Малко по-надалеч, отдясно, едва разпознах Малжак. Камбанарията бе изчезнала. Пощата — също. Обикновено тя личеше, защото грозната ѝ двуетажна постройка се открояваше на преден план по пътя, минаващ по склона на хълма за Ла Рок. Цялото село като че ли бе смазано с един удар и разпръснато по земята. Нито едно листенце. Нито един керемиден покрив. Всичко бе пепелносиво, черно, освен когато някое пламъче избухнеше, за да умре, и то почти начаса.

Доближих бинокъла до очите си и го нагласих с разтреперани ръце. Къщата на Колен беше в града, а на Мейсоние — малко извън, на склона към Ле Рюн. Не открих и следа от първата, но намерих къде е била втората по острия край на един покрив, който не се бе съборил. От чифлика на Пейсу и от хубавите му канадски борове около него не бе останало нищо освен малко черно хълмче.

Свалих бинокъла и казах тихо:

— Нищо не е останало.

Тома наведе глава и не отговори.

Би трябвало да кажа: „Никой не е останал“, защото бе очевидно още при пръв поглед, че освен нашата малка група целият тукашен край с всичките му жители е мъртъв. Познавах добре и от дълго време гледката отгоре от кулата. Когато чичо ми ми даде за първи път бинокъла си, прекарах цял следобед, с момчетата от *Клуба*, легнал на парапета (и сега усещам приятната топлина на камъка по голите си бедра), за да разпозная всичките чифлици, сгушени между хълмовете. Всичко това, разбира се, сред изобилие от крясъци, ругатни и мъжки предизвикателства. „Слушай, тъпако, я погледни, не е ли това «Фавлар» там, между «Ле Бори» и «Ла Волпиниер»? Пепел ли имаш в очите си? Обзалагам се на пакет цигари, че това е «Фавлар». «Кюсак» ли? Баба ти «Кюсак»! Обзалагам се на каквото щещ, че не е «Кюсак»! Дори «Кюсак» е ей там, вляво, до «Галина», който разпознавам по навеса му за тютюна!“

А сега гледах към тези чифлици, които винаги бях виждал на това място, „Фавлар“, „Кюсак“, „Галина“, „Ле Бори“, „Ла Волпиниер“ и още много други — по-далечни, които знаех по име, но чиито собственици не винаги познавах, но виждах само черни развалини и гори в пламъци.

В нашия край не е да липсват гори. Лете, като погледнеш отгоре от кулата, виждаш до безкрая свежи тъмнозелени вълни от кестенови гори, пресечени на места от борове или дъбове, а в долините — от редици тополи, засадени там за бъдещо използване, които дотогава пресичаха красиво в отвесни ивици пейзажа, а до чифлиците се възвишаваха самотно провансалски кипариси — скъпи дървета, поставени там за удоволствие и представителност.

А сега тополи, кипариси, дъбове и борове — всичко бе изчезнало. Що се отнася до огромните кестенови гори, които покриваха цели бърда, като оставяха само няколко оголени просеки на билото, колкото да има място за ливади и за постройки — на равното или на полегатия склон, — там се виждаха само пламъци и из пламъците — почернели колове, които умираха с пукота и свистенето, доловени от мен на излизане от избата. В същото време смъкналите се от дърветата по земята грамади клони продължаваха да горят, така че огнената линия, слята с хълмистия склон, оставяше впечатление, като че ли самата земя се бе запалила.

По шосето за Ле Рюн, малко по-долу от сриналия се и почернял замък Рузи, забелязах умряло куче. Видях го във всичките му подробности, тъй като шосето бе близо, а бинокълът ми увеличаваше доста предметите. Ще ми кажете: „Умряло куче, когато толкова хора загубиха живота си!“ Вярно е, но има разлика между онова, което знаеш, и това, което виждаш. Знаех, че в селата и чифлиците около Малвил стотици същества бяха горели като факли, но след птиците по двора това куче бе единственият труп, който видях, и в обстоятелствата на неговата смърт имаше една ужасна подробност, която ме порази. Нещастното животно навярно се е опитало да избяга от нивата или от двора, където е било, и като е излязло на пътя, откъдето обикновено е минавало, краката му са се впримчили в разтопения катран на асфалта и то е умряло там, заклеяно, изпечено на място. Ясно виждах в бинокъла четирите крака, впримчени във възчерната чакълеста каша, която в момента, когато кучето се е стропило, се е разтеглила около краката му, но без да се прекъсне, затваряйки всеки от тях в малък конус.

Без да погледна Тома, без дори да се усетя, че той е там, сякаш след всичко случило се отношенията от човек към човек бяха станали невъзможни, аз повтарях полугласно: „Ужасно, ужасно, ужасно!“ Това

бе някаква маниакална литания, която не успявах да спра. Стегнато като в менгеме гърло, треперещи ръце, плувнали в пот очи и като се изключи ужасът, който изпитвах, изпразнен мозък. Появи се някакъв полъх. Поех дълбоко дъх и веднага в тялото ми навлезе отровна воня от мърша и от изгоряло с такъв напор, че ми се стори, че излиза от мен. До повръщане. Имах чувството, че съм жив труп. Това бе остра, сладникава миризма на гнило; тя нахлу в мен и аз щях да я нося докрай. Светът се бе превърнал в братска могила, а мен, мен ме бяха оставили сам на това гробище заедно с другарите ми, за да заровим мъртвите и да живеем в тяхната воня.

Говорех безсмислици и мисля, усетих, че е така, защото се обърнах и посочих на Тома, че искам да сляза. Щом стъпих на плочника на кулата, където високият парапет скриваше от мен гледката на пожарищата, аз клекнах на пети, опустошен и безжизнен. Не знам колко време съм останал в това състояние на отчаяние, което вече приличаше на смърт. То бе нещо като психическа кома, при която, без да губя напълно съзнание, няхах вече нито рефлекси, нито воля.

Усетих до рамото си рамото на Тома и като обърнах глава към него с мудност, която ме учуди, видях прикованите в мен очи. Трудно ми бе да си изясня погледа му, но когато успях, разбрах какво искаха да ми кажат неговите очи, а те го изразяваха още по-силно и защото и той бе изпаднал в същото състояние като мен и не успяваше да продума.

Погледнах устните на Тома. Те бяха безкръвни и сухи и когато заговори, а то бе, за да произнесе само една дума, — той с мъка ги отдели една от друга:

— ... Разрешение...

Примигвайки, аз го погледнах с ново много мъчително усилие, защото усещах, че всеки момент мога пак да потъна в моята унесеност. И като изтръгнах думите от гърлото си, изплашен от неимоверната отпадналост на гласа си, казах:

— Какво... разрешение?

Отговорът се забави толкова много, че помислих, че Тома е в безсъзнание. Но по напрежението на рамото му до моето разбрах, че събира сили да заговори. Чух го едва-едва:

— Да се качим...

Изричайки това, той направи леко, късичко и болезнено движение с показалец, сгънат по посока на парапета. После довърши

на един дъх:

— Да се хвърлим... Край.

Погледнах го. После отместих погледа си. И пак изпаднах в безразличие. Мислите ми бяха безразборни и смътни. Сред тях обаче се появи една по-ясна, която ми задържа вниманието. Ако бях имал жена и деца като Колен, Мейсоние и Пейсу, сега те щяха да са живи, човешкият род нямаше да е осъден на изчезване и аз щях да зная за кого да се боря. А сега трябваше да се върна в избата и да кажа на другите, че са загубили близките си и заедно с тях да чакам изчезването на човека.

— Е? — запита Тома едва чуто.

Аз поклатих глава.

— Не.

— Защо? — изрекоха устните на Тома, без да издадат нито звук.

— Другите.

Това, че отвърнах с известно прояснение на мисълта, ми подеждува добре. Закашлях се силно и ми хрумна, че вцепенението, в което бях потънал, се дължеше както на погълнатия пушек, така и на страшния душевен удар, който бях получил. Направих усилие и станах.

— Избата.

Тръгнах, без да чакам Тома, с препъване по тясната витлообразна стълба и стигнах или по-скоро стоварих се чак долу. За щастие с оглед на посещения на туристи в Малвил бях поставил по извитата стълба железно перило и аз се вкопчвах в него и изгарях дланта си всеки път, когато кракът ми прескочеше някое стъпало. Тома ме настигна в малкия двор между кулата и жилището и ми каза: „Конете ти!“ Аз отвърнах „Не!“ с глава и тръгнах още по-бързо, като потисках риданията си. Мисълта да ги видя ми вдъхваше ужас. Бях сигурен, че всички са мъртви. Имах само една мисъл: да се приютя колкото се може по-скоро в моето леговище.

Побиха ме тръпки, когато влязох в избата, толкова студена ми се стори тя, така че първото ми движение бе да вдигна пуловера си от земята и да го наметна на раменете си, като завържа двата ръкава около врата. Колен се бе заловил да източва вино, Мейсоние отнасяше пълните бутилки на старата Мену, а тя ги запечатваше. Бях сигурен, че инициативата е дошла от нея: тя навярно бе решила, че няма причина

да не се завърши започнатата работа. Във всеки случай изпитах безкрайно облекчение, като ги видях така заети. Пристъпих, взех една бутилка, пих, после я подадох на Тома и се облегнах на едно буре, като избърсах с ръкава на пуловера потта, която, макар че цял бях в тръпки, продължаваше още да се стича по лицето ми. Усецах, че малко по малко мислите ми се връщат на мястото си.

След миг осъзнах, че другите бяха застинали в пълна неподвижност и безмълвни ме гледаха със страдалческо и дори умолително изражение. Впрочем те вече знаеха какво се е случило, тъй като нито Мейсоние, нито Колен, нито Пейсу посмяха да ми зададат въпроси. Само старата Мену — виждах това — искаше да ме чуе, но все пак и тя се въздържахше да говори, вперила очи в тримата мъже, разбрала какво означава за тях моето мълчание.

Не мога да кажа колко продължи то. Накрая навярно съм намерил, че да се говори, не е така жестоко както продължителното мълчание, затова отправих поглед към тях и казах тихо:

— Не сме ходили надалеч. Качихме се на кулата.

Продължих с пресъхнало гърло:

— Така е, както и вие сте помислили. Няма вече нищо. Те очакваха това и все пак, щом отворих уста, като че ли ги убих. Единствен реагира Пейсу; облецил очи, той направи, олюлявайки се, три крачки към мен и като се вкопчи в ръкавите на пуловера ми, извика силно:

— Не е вярно!

Не отговорих. Нямах смелост да отговоря. Но хванах сгърчилите се в пуловера ми ръце на Пейсу и се опитах да ги разтворя. При това усилие ръкавите на пуловера се разделиха и откриха бинокъла, окачен на врата ми. Пейсу го видя, позна го, очите му се втренчиха с ужас в него. В този миг — сигурен съм — той си спомни за оня следобед, прекаран някога на парапета на главната кула, когато уточнявахме разстоянията. Отчаяние се изписа по лицето му, ръцете му се отпуснаха и като сведе глава на рамото ми, той заплака, хлипайки като дете.

Тогава в избата се получи бързо раздвижване, съвсем непринудено, без някой да е продумал; от него се излъчваше развълнуваност, която ме порази и, мисля, бе решаваща, за да ми се възвърне желанието да живея. Прегърнах големия Пейсу (той бе почти

с половин глава по-висок от мен) и веднага Колен и Мейсоние го заобиколиха, единият сложи ръка на рамото му, другият — на тила му, после се заловиха да го успокояват по тяхному — простичко и по мъжки. Останах смаян, като видях как те, които също всичко бяха загубили, обсипват нашия другар с утешителни думи. В същото време не знам защо си спомних, че последния път, когато двамата с Колен бяхме стиснали така Пейсу, бе на дванадесетгодишна възраст, за да може Мейсоние „да му натъпче муцуната“. Но вместо да го намали, този спомен, обратно, засили още повече вълнението ми. Стояхме там и тримата около тази грубо издялана мечка и му говорехме, приласкавайки го, потупвахме го по раменете или тихичко го ругаехме: „Хайде, страхопъзльо, свършено е, няма какво.“ На което той отвърщаше благодарно през сълзи: „Я се разкарайте, нямам нужда от вас!“

Риданията му постепенно затихнаха и групата се раздели.

— Би трябвало все пак да отидем да видим — каза Мейсоние преbledнял и с хлътнали очи.

— Да — потвърди Колен с огромно усилие, — би трябвало да отидем.

Но нито един от тях не помръдна.

— Не знам дали ще можете да минете — каза Тома. Гората продължава да гори. А оттук до Малжак е само гора, от двете страни. Без да смятаме радиоактивността. Защото все пак дворът е много защитено място. Рисковано е.

— Рисковано? — каза Пейсу, като махна ръце от главата си. — А аз защо да живея?

Настъпи мълчание.

— Ами ние? — погледнах го аз.

Пейсу вдигна рамене, отвори уста, помисли и замълча. Но раменете му и мълчанието му не изразяваха едно и също нещо. Те искаха да кажат: все пак сравнение не може да става. Той обаче мълчеше, защото добре знаеше, че и за нас това също бе удар.

Тогава старата Мену взе думата. Тя не се намеси по обичая си с монолог, изречен полугласно за самата нея, а после за другите, или някое кратко разсъждение, вмъкнато на диалект в разговора. Тя направи нещо, което за нея бе цяла реч, и я каза на френски —

доказателство за важността, която ѝ отдаваше, при това без да изостави затварачката на бутилки.

— Синко — рече тя, гледайки Пейсу, — не е наша работа да казваме дали да живеем, или да мрем. Щом сме живи, трябва да караме. Животът е като работата. По-добре да се завърши, а не — ако нещо стане трудно — да се изостави наред път.

И тя спусна лоста на апарата си и тапата се вмъкна безшумно в гърлото на бутилката. Пейсу я погледна, понечи да каже нещо, но после размисли и не продума. Мислех, че старата Мену е свършила, но тя постави друга бутилка под лоста и продължи:

— Ти си мислиш: какво ѝ е на старата Мену, нищо не е загубила, нейният Момо си е при нея. И това е вярно в едно отношение. Но дори и да бях загубила Момо (тя пусна лоста и се прекръсти), не бих казала това, което ти каза. Ти живееш, защото живееш, синко. Няма какво да търсиш по-надалеч. Смъртта все пак не е другар на човека.

— Права си, майко — каза Колен.

И тя наистина би могла да му бъде майка с оглед на възрастта ѝ, но досега никой не се бе досетил за това.

— Да тръгваме — каза Мейсоние и направи няколко вдървени крачки към вратата.

Застанах на пътя му и го дръпнах настрана.

— Вие двамата с Колен ще гледате да не изоставяте Пейсу. Разбираш защо. Най-добре би било да не се делите тримата — казах му тихо.

— Точно това мислех и аз — отвърна Мейсоние.

И Тома дойде при нас с гайгеровия брояч в ръка.

— Идвам с вас — обърна се той към Мейсоние в момента, в който се присъедини Колен, последван от Пейсу.

И тримата се спряха и го загледаха.

— Няма защо да идваш, още повече, че е опасно — каза Колен на Тома, забравяйки, че дотогава винаги му бе казвал „вие“.

— Ще имате нужда от мен — отговори Тома и показа брояча.

Настъпи мълчание, след което Мейсоние каза прегракнало:

— Ще отнесем тялото на Жермен и ще го оставим на входа на първата крепост, докато го погребем.

Едва-едва му поблагодарих, но му бях безкрайно признателен, че е помислил за Жермен, макар че сам бе толкова скръбен. Гледах ги,

като тръгват: Тома най-отпред със слушалки на врата, готови да сигнализируют, и с брояча в ръка. Подир него Мейсоние и Пейсу носеха тежко Жермен. Колен вървеше последен; той изглеждаше по-дребен и по-крехък от всякога.

Вратата се затвори и аз останах пред нея неподвижен и тревожен за тях, като се питах дали не трябва да ги настигна.

— Свършиха ми се пълните бутилки — каза зад гърба ми старата Мену със спокоен глас. — Може би ще можеш да ми напълниш още.

Върнах се при столчето си, седнах и пак започнах да наливам. Бях много гладен, но нямаше да дам пример за недисциплинираност с поведението си на господар, като посегна на моите пушени бутове. Старата Мену бе взела припасите в ръцете си и добре бе сторила. Тя сигурно щеше да бъде справедлива.

— Хайде, Момо — каза тя, като забеляза, че щях да имам нужда от празни бутилки.

И докато Момо ставаше, за да напълни с бутилки един панер, тя добави, без да повишава тон, но твърдо:

— И гледай да не пиеш, докато ги пренасяш, защото сега, каквото изпиеш в повече, го вземаш от другите.

Помислих, че Момо ще остане глух към това предупреждение, но се мамех. Той си взе бележка. Или може би бе разбрал само тона на майка си.

— Тази сутрин беше пестелива с пушеното — казах аз на Мену след малко. — Не ми стана приятно да ги гледам как тръгват с празни стомаси.

Продължих, като посочих към сводовете:

— Особено при всичките колбаси тук.

— Седем души сме — отговори старата Мену, като проследи ръката ми с очи — и когато това, дето виси тук, се свърши, не се знае дали някога ще ядем пак свинско. Нито дали пак ще пием някога вино. Нито дали ще имаме нова реколта.

Погледнах я. Тя бе на седемдесет и шест години, старата Мену. Бе обмислила трезво перспективата да умрем от глад, но волята ѝ да живее бе непокътната.

Вратата на избата се отвори внезапно, показа се главата на Тома и той извика с глас, който у него показваше силно вълнение:

— Еманюел, останали са ти живи животни!

Той изчезна. Смаян, аз се изправих, питах се добре ли съм чул. Старата Мену също се изправи, погледна ме и ми каза на диалект, сякаш се съмняваше добре ли е разбрала френския на Тома:

— Наистина ли каза, че има живи животни?

— *Оуам!* (Отивам!) — викна Момо и се втурна тичешком към вратата на избата.

— Чакай! Чакай! Казвам ти да ме чакаш! — извика старата Мену, като ситнеше подире му колкото може по-бързо.

Тя приличаше на малка стара мишка, така се движеха краката ѝ. Чух по стълбата тропота на подкованите обувки на Момо. И аз хукнах, задминах старата Мену и хванах Момо точно когато минаваше по подвижния мост и влизаше в първата крепост. От Тома и другите трима — нито следа! Тома бе дошъл да ми съобщи новината и навярно тичешком бе настигнал другите по пътя за Малжак.

Като наближихме, чу се смесица от цвилене, мучене и грухтене — всичко доста слабо. Идеха от пещерата, наречена от Биржита *Родилно*.

Завтекох се с всички сили, задминах Момо и стигнах там преди тях, вир-вода, с разтуптяно сърце. Там, в преградките, направени в дъното на пещерата, бяха Беламур — любимата кобила на Момо, четиринадесетгодишна и готова да се ожреби. Пренсес — една от холандските крави на Мену — в същото положение, и моята Амарант, още много млада, за да бъде оплодена, но която бях оставил там, защото риташе. И накрая — една огромна свиня, която всеки момент щеше да се опраси, наречена от старата Мену — без мое разрешение (но тя минаваше и без него) — Аделаид.

Животните бяха много пострадали. Бяха полегнали на хълбок, отслабнали, дишаха трудно, но в края на краищата бяха живи — хладината и дълбочината на пещерата ги бяха запазили. Не можех да се доближа до Беламур, защото Момо се беше вече хвърлил на врата ѝ, въргаляше се с нея в тора и нежно цвилеше. Но Амарант, отпуснала глава встрани, в сламата, я изправи, щом влязох в преградката ѝ, и насочи ноздри към пръстите ми, за да ги подуши. Старата Мену дори и не помисли да се кара на Момо, че разваля дрехите си в тора, тя бе изцяло заета с Пренсес, оглеждаше я, опипваше я и жалеше („Ох, горкичката ми, ох, миличката ми.“) После се залови със свинята, но без много да я доближава, защото Аделаид бе зла.

Проверих автоматичните поилки. Водата бе топла, но те работеха.

— *Оиамаемаемик!* (Отивам да взема ечемик!) — заяви Момо и тръгна по стълбата към етаж, където държах сеното.

— Не! Не! — каза старата Мену. — Не ечемик! Трици с вода и вино за всички. Дръпни се оттам, будала такъв — викна тя на Момо, — че панталонът ти е целият във фъшкии и ще вониш повече от Аделаид!

Оставих Амарант и набрах смелост да изляза от *Родилното* и да отида да погледна в другите боксове. Преди да погледна, разбрах по миризмата и аз сложих кърпа на носа си: така силно ме задушаваше вонята. Всичките животни бяха мъртви — не изгорели, а задушени от горещината. Боксовете, прилепени до стената и защитени от нея, не бяха изгорели. Но големите плоски камъни, които ги покриваха, бяха сигурно достигнали до висока температура, защото гредите отдолу — стар дъб за възстановителен строеж, твърд като метал — бяха станали на повърхността като изгоряла захар.

Старата Мену се върна с две бутилки вино и като го смеси с вода и трици, направи каша, която разпреди по копанките. Влязох в бокса на все още полегалата Амарант и като напълних шепата си, поднесох я под носа ѝ. Тя подуши кашата, духна отгоре ѝ с ноздри и като повдигна устни с отвращение, изяде я с половин уста, без особено усърдие. Като свърши, напълних отново шепата си и отново ѝ я подадох. Тя ядеше по малко, безкрайно бавно. В това виждах нещо като ирония, защото толкова бях гладен, че почти ми се доядоха триците, които тя презираше. С ушите си следях обидите и нежностите, изсипвани до мен от Момо на Беламур, за да го накара да се храни, и насърченията — в миньорен тон, — с които старата Мену отрупваше Пренсес. Мену бе просто бутнала копанката под носа на свинята и съдейки по издаваните шумове, единствена тя бе отдала нужното уважение на нейното ядене.

— Върви ли, Мену? — запитах с по-висок глас.

— Не върви, а ти?

— Също не. А ти, Момо?

— *Аеупача!* (Тя е глупачка!) — отвърна разгневено Момо.

— Защото не можеш да им обясниш — поде старата Мену. — Говоренето и акълът все пак са много полезно нещо. Вземи Пренсес. Гладна е, но е толкова отслабнала, че дори не съзнава, че е гладна.

Клекнал на пети и почти схванат, аз все чаках Амарант да свърши да зобе храната от втората шепка. В същото време усетих с почуда, че нежно я ругая. Давах си отлично сметка: от тези животни зависеше дали ще живеем. Дори и конете, без които оранта нямаше да бъде възможна сега, когато изворите на бензин и газьол бяха пресъхнали.

Амарант бе в такова състояние, че нищо не приемаше. Тя бе положила изнурено муцуната си на земята в стойка на отрицание, която не ми казваше нищо добро. Улових я за кичура между двете уши и я насилих да вдигне глава, като ѝ подадох кашата в шепката си. Без да я поеме, тя ме гледаше блуждаещо с големите си тъжни и кротки очи, сякаш да ми каже: „Ами че остави ме де, за какво ме мъчиш?“ Неспособна да стои на едно място, старата Мену ситнеше насам-натам с наперената си и отсечена походка, отиваше да нагледа свинята, връщаше се при Пренсес и непрекъснато си говореше — за себе си и за мен:

— Гледай я тая грамадна мръсница Аделаид, вече си е изяла кашата и сега ще ѝ дам и храна. Тия животни са хитри. Като си помисля колко крави съм изгубила и колко едва не съм изпуснала при отелване! А ти и твоите коне — как няма една стиска прясна люцерна или листа от тис! Туй конете си умират от стомаха, а кравите — от задника. Ама я се опитай да накараш тая свиня да пукне! Само по броя на цицките ѝ виждаш колко е силна. Каквато е яшна — същи паметник! Изтърсва ти малките си на дузина, без дори никого да главоболи. Шестнадесет ми направи веднаж тя, шестнадесет!

Бях много неспокоен за Амарант, но като слушах как старата Мену — така свързана с ежедневието и толкова свободна с вещите и животните — разговаря, сякаш нищо не се бе случило, самочувствието ми силно се подобряваше. Момо бе имал повече успех от мене с Беламур, знаех, че е така, защото ласките и цвиленията бяха заместили гнева и заплахите.

Старата Мену подаде глава през вратата на бокса.

— Върви ли, Еманюел?

— Не, никак.

Тя погледна Амарант.

— Ще ѝ дам вода, смесена с вино и захар. Заеми се с Пренсес.

Минах в бокса на Пренсес. Чичо ми ми бе предал предразсъдъка си спрямо кравите, но все пак дебелията и добра Пренсес с четвъртитата си муцуна ме трогна. Тя бе там, търпелива и майчински добра, легнала на хълбок, разкрила огромния си корем и вимето си, което щеше да ни храни. Само като я гледах, както бях отслабнал, с разтреперани крака и с празен и разяждан от глад стомах — тя предизвикваше у мен ужасна жажда за мляко. Но не забравях, че тя още не се бе отелила и потисках това мъчително желание. Във възбуденото ми от глад съзнание и поради замаяната ми от време на време глава аз се виждах — като хранените от вълчицата Ромулус и Рем — как лежа под Пренсес и суча сладостно, стиснал с устни огромната издута цицка, от която незабавно щяха да бликнат в гърлото ми вълни топло мляко.

Бях потънал в тези блянове, когато старата Мену се върна от малката крепост при входа с кило захар в ръце, която се познаваше по кафявия амбалаж. А, разбира се, за животните тя не се скъпеше! Станах и като омагьосан отидох при нея. Гледах втренчено с пълна със слюнка уста хубавите късове бяла блестяща захар, които тя вземаше със слабата си черна ръка, за да ги хвърли в кофата с вода. Тя ме забеляза:

— Горкичкият ми Еманюел, ти си гладен!

— Да, доста гладен.

— Само че не мога нищо да ти дам, преди да се завърнат другите.

— Ами че аз нищо не съм ти искал — отвърнах с гордост, която прозвуча неискрено, но тя не й обърна внимание, защото ми даде три бучки захар, които аз приех.

Толкова даде и на Момо и той ги натика наведнаж в голямата си уста. А аз се постарях да счупя всяка бучка захар по средата, за да имам за по-дълго време. Забелязах, че Мену не си взе нищо.

— Ами ти, Мену?

— О, аз — отвърна тя, — аз съм дребна, не се нуждая като вас.

Подсладената топла вода, смесена с вино, хареса на Амарант, тя жадно я изпи, а след това прие и триците. Изпитах непознато удоволствие, като я видях да изяжда храната от шепите, които й подавах една подир друга. В оня момент — спомням си — ми дойде наум, че не обръщаме особено внимание на животните — дори и на село, където все пак те са много обичани, — сякаш е съвсем

естествено те да съществуват, за да ни служат, да ни пренасят и да ни хранят. Гледах Амарант и черния крайчец на блестящите ѝ зеници и все още поизплашеното бяло на очите ѝ и си мислех: признателността ни не е достатъчна, не им благодарим достатъчно!

Изправих се. Погледнах часовника си. Бяха изминали три часа от идването ни тук. Излязох, олюлявайки се, от бокса и си спомних, че се бях нарочил да погребва Жермен преди завръщането на другите. Старата Мену и Момо се присъединиха към мен.

— Мисля, че всичко е наред — каза старата Мену.

За нищо на света тя не би казала, че животните са спасени. Би се побояла да не изкуси бога или дявола, все едно каква бе силата, която сега дебнеше словата на хората, за да ги накаже, щом те изразят твърде големи надежди.

V

Те се върнаха в един часа следобед с хлътнали и блуждаещи очи, целите в пепел, с изчернени лица и ръце. Пейсу беше гол до кръста. От ризата си бе направил вързоп, в който носеше костите или остатъци от кости, намерени в домовете им. Те не изрекоха нито дума, само дето Мейсоние ми поиска дъски и сечива; не пожелаха нищо да хапнат, нито да се измият, преди да са сковали едно малко сандъче, дълго 60 сантиметра и широко — 30. И сега виждам лицата им, когато свършилият коването Мейсоние вземаше една по една костите, за да ги сложи в сандъчето.

Решихме да го заровим в паркинга пред крепостната стена, на мястото, където скалата отстъпва място на земята, до гроба на Жермен, когото току-що бях погребал. Пейсу изкопа 60 сантиметра в земята, като хвърляше пръста от лявата си страна. Сандъчето лежеше спокойно до него. Дори в малките му размери имаше нещо окаяно. Човек трудно можеше да си представи, че в този мъничък ковчег бе затворено всичко, което бе останало от три семейства. Но другарите ми сигурно не бяха искали да съберат пепелта около костите да не би тя да е смесена с пепел от предмети.

Видях, че след като сандъчето бе положено в дъното на ямата, Пейсу наслага по него едри камъни, сякаш се боеше да не го изрови някое куче или лисица. Съвсем излишна мярка, защото по всяка вероятност цялата фауна бе унищожена. Като запълни дупката, Пейсу подреди останалата пръст като малко четириъгълно хълмче, като с острата страна на лопатата се погрижи да го изравни хубаво под прав ъгъл. После се обърна към мен:

— Не можем да ги оставим да си отидат така. Трябва да се прочетат молитви.

— Не ги зная — отвърнах аз объркан.

— Нали имаш книга, където са написани.

Кимнах с глава.

— Може би ще отидеш да я потърсиш.

Казах полугласно:

— Знаеш възгледите ми, Пейсу, нали?

— Това няма никаква връзка. Ще прочетеш молитви заради тях, не заради себе си.

— Молитви! — промълви полугласно Мейсоние, плъзгайки поглед по носа му.

— Твоята Матилд не ходеше ли на църква? — обърна се Пейсу към него.

— Все пак... — каза Мейсоние.

Целият спор се водеше тихо и сдържано с продължителни мълчания между репликите.

— Моята Ивет — каза Пейсу с очи към земята — редовно, всяка неделя — на църква, а вечер, по нощница, до леглото — „Отче наш“ и „Пресветая Богородице“. — Споменът стана прекалено силен. Той се задави и преди да продължи, постоя два-три мига като вцепенен. — Така — поде той най-сетне, — щом е обичала молитвите, аз ви заявявам, че в часа, когато тя си отива, няма да я оставя без молитви. Нито пък децата.

— Той е прав — каза Колен.

Какво мислеше старата Мену, никой не узна, защото тя не отвори уста.

— Ще отида да потърся молитвеника — казах аз след малко.

По-късно научих, че докато не съм бил там, Пейсу поискал от Мейсоние да му скове един кръст, за да отбележи мястото на гроба, и че Мейсоние се съгласил, без да възрази. Като се върнах, Пейсу ми каза:

— Много си внимателен, но ако тая работа те измъчва, Колен или аз можем да прочетем молитвите.

— Не, моля ти се — отвърнах, — и аз мога да го направя, щом казваш, че е за тях.

Чух все пак коментара на старата Мену, когато останахме сами. „Ако беше отказал, Еманюел, нямаше нищо да река, защото туй, вярата, си е нещо деликатно, но за мен нямаше да си прав. И на това отгоре добре я прочете, по-добре от свещеника, дете мънка молитвите, и то така бързо, че хората нищо не разбират, а и по лицето му не личи да присъствува. С теб, Еманюел, беше прочувствено.“

Трябваше да се подредим за през нощта. Предложих на Тома моето канапе, с което се освободи стаята до моята за Мейсоние. Дадох стаята на първия етаж на Колен и Пейсу.

Изтегнат по гръб, изтощен и неспособен да заспя, лежах с широко отворени очи. Никаква светлинка. Обикновено нощта е противоположност в сиво. Тази нощ бе с мастилен цвят. Не различавах нищо, нито най-слаби очертания, дори и ръката си на три сантиметра от очите. Близо до мен под прозореца Тома се въртеше на леглото си. Чувах го. Но не го виждах.

Някой чукна на вратата. Подскочих и извиках по навик:

— Влезте!

Вратата се отвори със скърцане. Всички шумове получавах в мрака неестествена изостреност.

— Аз съм — обади се Мейсоние.

Обърнах се по посока на гласа му.

— Влез. Ние не спим.

— И аз не спя — обясни, без да е нужно, Мейсоние.

Той застана неподвижно на прага, като не се решаваше да влезе. Така поне предположих, защото никак не го виждах. Ако бяхме сенки в задгробния свят, нямаше да бъдем по-невидими един за друг.

— Седни. Креслото от бюрото ми е срещу теб.

По шума отгатвах движенията му. Той затвори вратата, пристъпи и се блъсна в креслото. Навярно бе бос, защото изруга. После чух скърцането на износените пружини на креслото под тежестта на тялото му. Това, значи, не бе сянка. И той имаше плът, вквещена като моята между две мъки: да умрем и не по-малко голямата сега — да живеем.

Мислех, че Мейсоние ще заговори, но той не каза нищо. Колен и Пейсу бяха заедно в стаята на първия етаж, аз и Тома — на втория, а Мейсоние бе сам в стаята на Биржита. Не бе могъл да понесе наведнаж мрака, безсънието и самотата.

В този момент си спомних за Матилд и за разправиите му с нея. Чувствах се позасрамен, защото не успях да си спомня имената на двете му момченца. Как издържаше да живее още Мейсоние — ето какво бях искал да узная. За мен — като оставим Малвил и работата — животът бе празен. Но той... Какво ли изпитва човек, когато всичко, което е обичал, е скрито под земята в малко, сандъче?

Лежах гол на леглото и се потях. Бяхме се поколебали за прозореца. Стените на стаята така задушаваша, че отначало широко го бяхме отворили. Но не бяхме могли дълго да дишаме острата миризма на изгоряло. Навън природата продължаваше да доизгаря в най-голямото през всички времена аутодафе. Вече нямаше пламъци, те поне щяха да осветяват. От прозореца прииждаше само смъртният мирис на овъглената природа. Минута по-късно бях замолил Тома да затвори.

В пълния мрак на стаята нямаше нищо друго — само дишането на трима мъже, а вън, отвъд свръхнагорещените стени — една мъртва планета. Бяха я убили в разгара на пролетта, с едва напъпили дървета, с току-що родените в леговищата зайчета. Не бе останало нито едно животно. Нито една птичка. Нито едно насекомо. Изгорена земя. Къщи-пепелища. Тук-там изпочупени и изгорели колове — останки от дървета. И сред всичко това — шепа люде. Запазени живи, може би като опитни свинчета — очевидци на някакъв опит? Смешно. Посред тази костница — няколко дробове, всмукващи въздух. Сърца, които изтласкваха кръв. Действащи човешки мозъци. Действащи: за какво?

Когато заговорих, мисля, че поводът бе Мейсоние. Не можех да издържам повече онова, за което той мислеше съвсем сам, седнал в мрачината пред писалищната ми маса.

— Тома?

— Да.

— Как си обясняваш, че няма радиоактивност?

— Може би е било бомба с литий — каза Тома.

Той добави със слаб, но сведущ глас, привидно без всякакво вълнение:

— Това е чиста бомба.

Чух как Мейсоние се размърда в креслото си.

— Чиста! — повтори той с морен глас.

— Това значи без радиоактивен прах — отвърна гласът на Тома.

— Разбрал го бях — каза Мейсоние.

Отново мълчание. Дишане и нищо повече. Притисках двете си слепоочия с ръце. Ако бомбата е била „чиста“, то значи, че оня, който я е хвърлил, е възнамерявал да завладее територията. Няма да я завладее. И той на свой ред е бил унищожен: мълчанието на станциите по

радиото го съобщи. А колкото до Франция — не си струва и да се предполага дори, че е имала време да влезе във войната. Франция е разрушена в рамките на някаква тотална стратегия заради това, че в нея е трябвало да се укрепят или — да се попречи на противника да се укрепят в нея. Малка предварителна предохранителна мярка. Малка пионка, пожертвувана предварително. Накратко: „разрушителна дейност“, както се казва на военен език.

— И стига ли само една бомба, Тома?

Не добавих „за унищожението на Франция“. Той ме разбра.

— Само една голяма бомба, хвърлена над Париж от четиридесет километра височина — каза Тома.

Той млъкна, считайки за излишно да продължава. Говореше отмерено, с безстрастен глас, сякаш диктуваше на учениците условието на задача. А аз би трябвало да се замисля по това много отдавна — заради моите ученици, — още когато бях учител. Все пак сега има нещо по-модерно, отколкото задачата за двата чучура. Като се знае, че въздействието на въздушната струя не се разпространява на голяма височина поради намалената гъстота на въздуха и като се знае, че поради същата причина въздействието на горещината се чувства на разстояние, увеличаващо се пропорционално на височината, на която става експлозията, на каква височина над Париж трябва да експлодира бомба от толкова мегатона, за да изгорят Страсбург, Дюнкерк, Брест, Биариц, Пор-Вандр и Марсилия? Бих могъл между другото да дам различни варианти. Да въведа два „х“ вместо само един: да се изчисли необходимият брой мегатонове, както и височината на експлозията.

— Не е само Франция — обади се Тома изведнаж. — Цяла Европа. Светът. Ако не беше така, щяхме да уловим някои станции.

В този момент виждам Тома в избата с транзистора на Момо в ръка как мести безкрайно стрелката на скалата. Математическата му точност спаси живота му в случая. Ако не беше онова необяснимо мълчание на станциите, той щеше да излезе.

— Все пак — казах. — Предположи, че има някаква преграда между горещата вълна и теб. Планина или скала, както в Малвил.

— Да — отговори Тома. — Локално.

Това „локално“ в съзнанието на Тома има стесняващ смисъл. Аз не го схванах така. То затвърди в мен нещо, което бях вече помислил.

По всяка вероятност имаше и други пощадени точки във Франция и тук-там групи от оцелели хора. Необяснимо защо, почувствувах как ме обзема топла надежда. Казвам „необяснимо“, защото човекът току-що бе доказал, че нито заслужава да живее, нито че срещата с него вдъхва надежди.

— Отивам да си легна — каза Мейсоние.

Бяха изминали едва двадесет минути, откакто бе дошъл и не бе казал и три думи. Бе дошъл, за да прогони самотата си, но самотата си той я носеше в себе си. Тя го бе последвала в нашата стая, а сега той щеше да я отнесе в своята.

— Лека нощ — казах аз.

— Лека нощ — каза Тома.

Мейсоние не отговори. Чух изскърцването на затварящата се врата. След четвърт час аз станах и почуках на вратата му.

— Тома спи — излъгах го, — нали не те безпокоя?

— Не, не — отвърна ми той с изгаснал глас.

Приближих се пипнешком до малкото тръстиково бюро, което бях сложил там за Биржита. Казах, за да запълня мълчанието:

— Нищо не се вижда.

И Мейсоние ми отговори странно, със същия беззвучен глас:

— Питам се дали утре ще съмне.

Напипах малкото тръстиково кресло на Биржита и при докосването му си спомних. Последния път, когато бях седнал на него, Биржита бе застанала права и гола между краката ми и аз я милвах. Не зная дали под влияние на този спомен, но вместо да седна, аз останах прав, опрял ръце на облегалката.

— Не ти ли е скучно тук сам, Мейсоние? Не искаш ли да те настаня в стаята на Колен и Пейсу?

— Не, благодаря — отвърна той със същия слаб и морен глас. — За да слушам Пейсу да говори непрекъснато за своите ли? Благодаря! Стига ми това, дете ми е в главата.

Почаках, но нищо не последва. Знаех си го: нищо нямаше да каже. Нито дума. Нито за Матилд, нито за двете момченца. И тогава изведнаж си спомних имената им: Франсис и Жерар. Шест и четири години.

— Както искаш — казах.

— Благодаря — наистина много си внимателен, Еманюел — отвърна той и толкова бе силен навикът на учтивостта, че за да произнесе обичайната формула, възвърна за няколко секунди нормалния си глас.

— Добре тогава, аз си отивам — казах.

— Не те пъдя — отвърна ми той със същия тон. — Ти си си у дома.

— И ти също — отвърнах аз живо. — Малвил е на всички ни.

Но по това той нищо не каза.

— Хайде, до утре!

— Все пак — изрече той и гласът му отново заглъхна. — На четиридесет години човек не е много стар.

Почаках мълчаливо, но нищо не последва.

— Не е много стар за какво? — запитах след малко.

— Ами ако останем живи и най-малко тридесет години пред нас... И нищо, нищо.

— Искаш да кажеш без жена?

— Не само.

Той искаше да каже всъщност „без деца“, но самата дума не успя да произнесе.

— Хайде — повторих аз. — Оставям те.

Пипнешком намерих ръката му и я стиснах. Той едва отговори на моето стискане.

Онова, което Мейсоние изпитваше, аз го чувствавах почти физически като някаква зараза и то бе така жестоко, че ми стана по-леко, когато се прибрах в стаята си. Но там намерих нещо може би още по-страшно. С една степен повече свенливост и сдържаност.

— Как е? — запита Тома полугласно и аз му бях признателен за интереса му към Мейсоние.

— Можеш да си представиш.

— Да — каза той.

И добави:

— Имах племенници в XIV район.

Също така две сестри и роднини, знаех го. Всичките в Париж.

Допълних:

— Мейсоние имаше две момченца. Обожаваше ги.

— А жена си?

— По-малко. Тя му правеше сцени заради политическите му убеждения. Смяташе, че с това губи клиенти.

— Така ли беше?

— Да, така. Горкият Мейсоние, в Малжак му се налагаше да се бори на два фронта: срещу кмета и клерикалите. И в къщи — с жена си.

— Виждам — рече Тома.

Но той каза това малко сухо и раздражено, сякаш нямаше страдание в излишък, което да отдаде на Мейсоние. Всъщност аз единствен бях на разположение, както и старата Мену, тъй като не бяхме загубили близки. Сестрите си не смятах за такива.

Докато Тома мълчеше в тъмното, аз се опитах да оползотворя безсъницата си, за да си вдъхна малко надежда. Мислех за Ла Рок. Мислех за него, защото Ла Рок — градче, отстоящо от нас на около петнадесет километра — бе стара крепост, построена на склона на един хълм и защитена от север, като Малвил, от скала. От кулата тази сутрин не бях видял нищо от тази страна, но при всички случаи Ла Рок можеше да се забележи от Малвил само при много добра видимост. А да опитаме да отидем до Ла Рок пеш, за да бъдем наясно, скоро нямаше да е възможно, ако се съди по това колко време бе трябвало на Тома и другите, за да изминат единия километър и половина, който ни делеше от Малжак.

— Метрото или подземните паркинги — каза изведнаж Тома.

В гласа му, в гласа на Мейсоние, а навярно и в моя, вземаше връх не скръбта, а някакво мрачно учудване. И онова, което изпитвах освен изумлението, бе някакво размекнато изтръпване. Мисълта ми бе смътна, безкрайно бавна. Не успях да свързвам нещата. Необходими ми бяха няколко секунди, за да разбере какво иска да каже Тома.

— Знаеш подземния паркинг на Шан-з-Елизе? — продължи той със същия слаб, но ясен глас.

— Да.

— Нищожна вероятност — каза Тома. — Хората, които са били в паркинга или в метрото, да, много ми се иска те да са се спасили. В оня момент. Но после?

— Какво „после“?

— После — уловени като плъхове. Тичащи от единия изход до другия, а те — затрупани под развалини.

— Може би не всички — казах аз.

Ново мълчание и колкото то продължаваше, толкова повече извикваше у мен странното впечатление, че усилва мрака, в който бяхме потънали. След миг аз все пак осъзнах, че преценявайки възможностите за шепа парижани да оцелеят, Тома мисли за семейството си. Повторих:

— Може би не всички.

— Да предположим — отговори той. — Но това само отлага развързката. На село вие живеете на самоиздръжка. Имате всичко: колбаси, житни произведения, изобилие от консерви, конфитюри, мед, бъчвички с оливия и дори сол за соленето на сеното. А в Париж?

— В Париж са големите магазини с хранителни стоки.

— Смазани или изгорели — отвърна Тома неочаквано рязко, сякаш е взел решение да се откаже от всякаква надежда.

Замълчах. Да, той бе прав. Смазани, изгорели или оплячкосани. Оплячкосани от глутница оцелели хора, които се избиват взаимно. И изведнаж в ума ми застана заедно с внезапно прозрение ужасът от разрушенията в големите градски центрове. Тонове срутен бетон. Километри разрушени жилища. Хаос, където не можеш вече нищо да различиш, нито една улица дори. Движение, станало невъзможно поради грамадите развалини. Пустош, тишина, смрад на изгоряло. А под сриналите се сгради — милиони трупове.

Добре познавах паркинга на Шан-з-Елизе. Там бях паркирал колата си миналото лято, когато заведох Биржита за два дни в Париж. Обстановка сама по себе си доста страшна. Представях си го сега без осветление и останалите живи, тичащи отчаяно от един подземен етаж в друг до затрупаните до един изходи.

Тогава — не зная как, навярно от изтощение — съм заспал; имах ужасни кошмари: подземният паркинг на Шан-з-Елизе се смесваше с метрото, метрото — с каналната мрежа и групата оцелели хора — с плъхове. И аз бях един от тези плъхове, но същевременно се раздвоявах и наблюдавах с ужас.

Момо ни събуди на заранта с тропане по вратите. За закуска старата Мену ни бе приготвила изненада. На дългата манастирска маса тя бе сложила пъстра, тук-там закърпена битова покривка (най-употребяваната от дванадесетте покривки, които леля ми държеше сгънати в скрина си, а старата Мену пазеше ревниво за мен, сякаш щях

да живея двеста години) и на нея — вино, чаши, по филийка пушено в чиниите — знак, че пестеливостта бе понамаляла, откакто старата Мену знаеше, че Аделаид ще живее и ще има малки — и до чиниите голямо парче домашен хляб, намазано с мас, тъй като все пак по-добре да се изяде хлябът, вместо „да се остави да се похаби“. Хлябът бе от три дни, твърд. Масло нямаше. То се бе стопило в изгасналия хладилник.

Когато всички се събрахме, аз седнах, като оставих всеки да си избере място. Тома седна от дясната ми страна, Пейсу — отляво. Срещу мен — Мейсоние. От дясната му страна — Колен, от лявата — Момо и до Момо, на края на масата — старата Мену. Не знам дали навикът започва с първата човешка дейност, но впоследствие този ред не се промени никога, най-малкото дотогава, докогато бяхме само седем в Малвил.

Изпитвах чувство на недействителност, че ядях тази закуска, която не се различаваше много от закуските, давани всяка сутрин от Мену на Будно, че ям с нож и вилница, седнал на стол пред маса с чиста покривка, без нищо, което да напомня в голямата зала на жилището за събитието, което току-що бяхме преживели — нищо освен струите стопено олово по малките цветни стъкла на прозорците и дебелият сив пласт прах и пепел по гредите на тавана. Но старата Мену бе вече помислила и да измете, и да измие покрития с плочи под, и да изтърка старателно лъскавата орехова мебел, сякаш в дръзновението си да живее и да поднови ежедневието си тя бе пожелала да изтрие дори спомена за случилото се.

Обаче тя все пак не бе могла да заличи изражението, белязало лицата на другарите ми. Те и тримата ядяха, без да поглеждат към никого, без да говорят и почти без да мърдат, като че ли погледи и движения биха могли да нарушат вцепенението, благодарение на което болката продължаваше да е под упойка. Предвиждах, че събудването ще бъде страшно и ще предизвика — у Пейсу сигурно — нови кризи на отчаяние. След разговора ми с Тома и последвалите кошмари бях размислял през цялата нощ и бях стигнал до заключението, че единственият начин да се предотврати ударът, който ги очакваше, бе да ги впрегна веднага в работа, и себе си заедно с тях. Изчаках да свършат да ядат и казах:

— Слушайте, момчета, ще ми се да ми помогнете и ме посъветвате.

Те вдигнаха глава. Колко бе морен погледът им! И все пак добре виждах, че вече реагират на обръщението ми. Казах „момчета“, както не бях ги наричал от времето на *Клуба*. Произнасяйки тази дума, аз възприемах тогавашното мое отношение към тях и смятах, че и те ще възприемат тяхното към мене. Освен това, „момчета“ — това означаваше също, че заедно ще извършваме трудни неща. То бе второ обръщение, скрито зад първото.

Продължих:

— Първа задача: в първата крепостна стена има двадесет и едно умрели животни: единадесет коня, шест крави и четири прасета. Не казвам нищо за вонята, не я усещам само аз, но очевидно не може да се живее при тези условия. В края на краищата и ние ще пукнем. Тогавашно ето какво — продължих аз. — Първа и най-спешна задача: какво да направим, за да се отървем от тези тонове трупове? (Наблегнах на думата „тонове“.) За щастие тракторът ми, който бях гарирал в *Родилното*, не е разрушен. Имам още гориво, не в огромни количества, но имам. Имам и въжета, и дори кабели. Е, какво да правим с тези мърши?

Те се оживиха. Пейсу предложи да изтеглим „горките животни“ до буницето при Малжак и да ги оставим там. Колен обаче обърна внимание на това, че в нашия край ветровете, които духат главно откъм запад, ще донесат без отдых трупна воня. Мейсоние предложи да се издигне клада наравно с пътя, понеже буницето е от долната му страна. Аз обаче не бях съгласен да се прави аутодафе с двадесет и едно животни. Щяха да ни трябват огромно количество дърва. А ние щяхме да имаме наложителна нужда през следващата зима от дърва за готвене и отопление. И сигурно това щеше да бъде една от нашите най-тежки задачи — да режем и да обираме тук и там, често доста далеч, полуизгорели дънери и клони и да ги пренасяме.

Пръв Колен се сети за пясъчната кариера при Ле Рюн. Тя бе наблизо. Пътят до нея бе по нанадолнице, което облекчаваше влаченето. А като положим животните във вдлъбнатината на кариерата, бихме могли да хвърлим от надвисналата над нея скала доста лопати пясък и да ги покривем с него.

Някой — не знам вече кой — възрази против продължителността на засипването. Тома се обърна към мен.

— Беше ми казал, че за да изкопаете рова за електрическия кабел в Малвил, вие двамата с Жермен сте употребили в скалистите места патрони с динамит.

— Така е.

— Имаш ли още от тях?

— Около дузина.

— Не ми трябва толкова — каза Тома. — Не е нужно да се работи с лопати. Нагърбвам се да смъкна насипа върху животните.

Спогледахме се. Въпросът теоретически бе разрешен, но всеки си даваше сметка, че изпълнението щеше да бъде нещо отвратително.

Не исках да останат с мисълта за толкова неприятна перспектива.

— Ще трябва да вземем решение също, и то незабавно, за нивите. Ето как аз виждам въпроса: трябва ли да рискуваме сега да засеем повторно? Тук имам в достатъчно количество ечемик, също и сено. Накратко, имам с какво да изчакам до нова реколта за около двадесет животни. Така, но реколтата от 1977 година, нали разбирате... От друга страна обаче, тъй като ми остават само три животни, имам с какво да издържа за сено и ечемик чак до 1978 година. За свинята също имам каквото е нужно, дори в повече. Въпросът се отнася по-скоро до нас.

Продължих:

— Проблемът за хляба ни. Нямам жито, само малко зърно за семе.

Във въздуха се почувствува внезапно напрежение и лицата станаха сериозни. Силният страх да не останат без хляб нахлу в стомасите им от давни времена. Защото такава липса те самите никога не бяха познали, както и родителите им, дори и през войната. Чичо ми често ми беше разправял, че в нашия край през 1940 година се били върнали към старите пещи за хляб и че тайно паднало богато печене напук на Виши и на купоните му. „Трудни времена, да — казваше старата Мену, — баща ми доста говореше за тях в къщи. Но виждаш ли, Еманюел, никога не съм го чула да казва, че нямало хляб.“

Доказателство, че словесните предания за някогашните гладни години са изчезнали, но не и памтивековният страх в подсъзнанието на селянина.

— Съгласен съм с теб за реколтата от тази година — заяви Пейсу. — Вчера на връщане от Малжак порових малко с една пръчка в нивата, която бях засял с жито (това, че бе имал такъв рефлекс след всичко преживяно, ми се видя добър знак). И не намерих нищо — допълни той, разпервайки и двете си ръце на масата. — Нищичко. Земята като че ли е опечена. Ще речеш — прах.

— Колко имаш от зърното за посев? — запита ме Колен.

— Колкото да засея два хектара.

— А, все пак! — каза Мейсоние.

Старата Мену стоеше права, малко по-назад, за да остави мъжете да говорят, но бе цялата слух, с тревога в очите и с вдадено напред лице. Далеч от мисълта да разтребва масата, което би я отдалечило от нас. И тъй като Момо правеше „ту-ту-у-у!“, като влачеше около масата големите си крака, тя му препречи пътя с един плесник и го изпрати да се цупи в един ъгъл.

— Според мене — каза Мейсоние — нищо не рискуваш, ако разореш сега и засееш половин хектар.

— „Нищо не рискуваш“ ли? — намеси се буйно големият Пейсу с укоризнен поглед към Мейсоние. — Нищо не рискуваш, ако изгубиш зърно за половин хектар. И ти смяташ това за нищо, а, дърводелецо? (Този начин да се наименуват хората според занаята им бе присъщ на Клуба; той съдържаеше колкото обич, толкова и ирония.) Аз пък ти казвам, че земята, както е сега, не е способна да изкара и едно-единствено глухарче за цялото лято. Дори и да го поливаш.

Той удари по масата с опакото на ръката си и като я протегна, сграбчи чашата си в шепа и за да подчертае думите си, я изпразни на един дъх. Погледнах го с облекчение: в спора намерих отново моя Пейсу.

— Съгласен съм с Пейсу — каза Колен. — Като изгорим плевелите на една ливада по Великден, тя си остава късоава цялото лято. За да поникне отново, трябва да чакаш до другата пролет. А какво е една запалена купчина плевели в сравнение с това, което претърпя земята?

— Все пак — възрази Мейсоние, — ако копаеш издълбоко и преобръщаш пръстта, няма причина земята да не роди.

Слушах ги и ги разглеждах. Убеди ме не разсъждението на Мейсоние, а едно друго съображение. Не можех да им върна

семействата; можех обаче да им предложа поне трудова дейност и някаква цел. Иначе след зариването на конете те щяха да се съсипят от мъка в бездействие.

— Слушайте — рекох. — По принцип май бих се съгласил с това, което казаха Пейсу и Колен. Но все пак можем да опитаме — за експеримент. (Млъкнах за малко, за да дам възможност на този научен термин да си издълбае място.) И без това да ни погълне много зърно.

— И аз това казвам — потвърди Мейсоние.

Продължих:

— Имам едно малко парче земя при реката, не повече от пет хиляди метра, отвъд ръкава, който е най-близо до скалата, но чичо ми много добре го е дренажирал, та е чисто. През миналата есен го наторих много хубаво и здравата го преорях, та торът да проникне надълбоко. Там бихме могли все пак да опитаме да го преорем, да посадим жито. Пет хиляди метра — това няма да погълне много зърно. Ще можем, дори ако пролетта е много суха, да поливаме по принципа на гравитацията, защото Ле Рюн е до нивата.

— И друго нещо — продължих, — не вярвам да ни остане достатъчно гориво за оранта след заравянето на животните. Ще трябва да помислим за направата на рало (погледнах Мейсоние и Колен), както и да научим Амарант да го тегли (погледнах към Пейсу, защото по-рано той имаше кон за плевене на лозето си).

— Любопитно би ми било да видя резултатите за твоето парче земя — забеляза Пейсу с израз на предпазлива отстъпчивост. — Щом можеш да си позволиш да похабиш малко от зърното...

Погледнах го.

— Не казвай „твоего“, Пейсу, кажи „нашето“.

— Все пак — отвърна Пейсу — Малвил е твой.

— Ама не — казах аз, като разтърсих глава. — Всичко това е вече минало. Предпожи, че утре умра от някаква болест или при злополука, какво ще стане? Има ли нотариус? Право на наследство? Наследник? Малвил принадлежи на хората, които се трудят в него, толкова.

— И аз съм на това мнение — каза Мейсоние, доволен, че този път моите изявления отговарят на неговите принципи.

— Все пак — възрази недоверчиво Пейсу.

Колен не каза нищо, но ме погледна с някаква сянка от някогашната си усмивка. Той като че ли искаше да каже: „Добре, добре, но какво променя всичко това?“

— Значи, разбрано? — казах аз. — Щом заровим животните, сковаваме ралото и отиваме да сеем при Ле Рюн?

Чу се одобрителен шепот, аз станах и старата Мену се залови да разтребва неодобрително масата. С думите, че Малвил принадлежи на всички, бях довел и нея до общото равнище и я бях лишил от властта и името на единствена стопанка след мен. През следващите дни обаче тя реши, че колективизирането на Малвил е могло да бъде от моя страна само учтив начин на изразяване, за да не се чувствуват гостите притеснени, и тогава се разведри.

Не искам да разказвам за заравянето на животните, то бе страшно мъчително. Най-тежко бе може би изваждането на конете от боксовете, защото те се бяха подули, не можеха да минат през вратите и се наложи да се сринат стените.

Трябваше също така да помислим и за облеклото, защото Колен, Мейсоние и Пейсу имаха само работните дрехи, с които бяха облечени, когато дойдоха да ме видят в *деня на събитието*. Благодарение на запазените от чичо ми дрехи успях да стъкмя някакъв гардероб на Мейсоние. Колен обаче ми създаде грижи. Трябваше да убедя старата Мену да му предостави дрехите на мъжа си, които тя пазеше в нафталин от две десетилетия, без да може да се надява, че те ще се изнасят от Момо, който бе много по-едър. Кое то все пак не било никакво основание да ги подарява! Ама не! Дори и на Колен! Трябваше да се нахвърлим всички отгоре й, да й крещим и да я заплашваме, че ще й ги вземем насила — тия половинвековни дрехи, — та тя най-после да отстъпи. Но пък отстъпи не наполовина. Защото ги приспособи всичките за неговия — на Колен — ръст, който бе с още пет сантиметра по-нисък от мъжа й. Това я трогна.

— Нали трябва да има съответствие между дребния мъж и дребната жена — каза ми тя. — Както ме гледаш, Еманюел, никога не съм била повече от метър и четиридесет и пет, и то ако съм съвсем изправена.

Колкото до Пейсу — нямаше надежда. Той бе с половин глава по-висок от Мейсоние и мен и бе страшно широкоплещест, което му пречеше да облече сакото ми. Той изпита не малко мъка — горкичкият

ни великан — при мисълта, че някой ден ще трябва да тръгне гол. За щастие и него го оправихме, по-нататък ще кажа как.

Старата Мену мърмореше от сутрин до вечер заради всичките удобства, които няхахме вече. Десет пъти на ден натискаше електрическите бутони или пък по навик включваше електрическата мелничка за кафе (бе прибрала няколко килограма на зърна) и всеки път кълнеше с много нещастно изражение. Тя държеше много на пералната си машина, на електрическата ютия, на пържолника си, на радиото си, което слушаше (или не слушаше), докато готвеше, на телевизора си, който гледаше всяка вечер до последната минута, каквато и да е програмата. Тя обожаваше автомобила и още по времето на чичо ми измисляше хитри предлози, за да отиде в Ла Рок през седмицата, без да се смята съботният пазар. Дори лекарите — които тя никога не бе викала — започнаха да ѝ липсват, щом като ги нямаше. Амбицията ѝ да бие рекорда на собствената си майка и да „стигне стоте“ ѝ се видя твърде подкопана и по този повод тя се оплакваше ежедневно.

— Като си помисля — каза ми Мейсоние — за всичките идиотщини, които левицата разправяше за потребителското общество! А чуй малко старата Мену! Има ли за нея нещо по-лошо от общество, в което не е останало вече нищо за консумиране?

Или пък от общество, в което не може вече да се чете партийната преса. Защото последната много липсваше на Мейсоние. Както и делението на света на два лагера — социалистически и капиталистически — нещо, което придаваше смисъл и сол на живота, тъй като първият лагер, се бореше за правдата, а вторият тънеше в грешки. След като и единият, и другият бяха унищожени, Мейсоние бе напълно объркан. Оптимист като истински борец, той бе изградил живота си на идеята за „утрешните пеещи дни“. Но утрешният ден нямаше вече да запее за никого — това бе съвсем очевидно.

Мейсоние намери в огнището на парното една стара годишнина от *Монд* (от 1956 — годината на републиканския фронт). Взе я и ми каза презрително:

— *Монд!* Знаеш какво мисля за обективността на *Монд!*

Но той изчете с увлечение все пак всичките броеве, един по един, от първата до последната страница. Пожела дори да ни чете отделни откъси. Обаче Колен се развика не твърде любезно:

— Пет пари не даваме за твоя Ги Моле и за войната с Алжир! Минали са двадесет години оттогава!

— „Моят“ Ги Моле! — обърна се възмутено Мейсоние към мене. От старата Мену научих, че не всичко е наред между Колен и Пейсу в тяхната стая и малко по малко и те ми се оплакаха — всеки поотделно.

Пейсу прекалявал в излиянията и скръбта си по семейството: то били безкрайни разкази и спомени, които дразнели Колен.

— А Колен, нали го знаеш — сподели с мен Пейсу, — няма като него друг толкова чувствителен, но сега е като оцет, постоянно ме нарича „голям мухльо“. На това отгоре нали не може вече да си изпусне пакета цигари на ден и като все е ядосан, кипва за нищо и все ме упреква, че съм бил едър. Като че мога да променя нещо.

Запитах Мейсоние дали би приел да отиде вместо Колен в стаята при Пейсу. Защото по една точка бях категоричен: Пейсу не биваше да остава сам.

— Аз въобще съм вечната жертва — каза Мейсоние. — Още по времето на *Клуба* всичките неприятни номера бяха все за мен. Пейсу не бил достатъчно умен, Колен бил безотговорен. А ти бе прекалено зает, за да командуваш. За другите и не говоря.

— Хайде, хайде — рекох аз с усмивка, — като секретар на низова организация все ще си свикнал на „неприятни номера“.

Той не поде закачката. Но продължи:

— Виж какво, Пейсу го поставям двадесет лакътя над Колен, макар че Колен винаги ти е бил любимец. Колен може да бъде внимателен, но и много остър. А Пейсу е златен човек. Както и да е, щом ще отивам в стаята на Пейсу, ще трябва да му се каже да сложи сурдинка на възпоминанията си, понеже и моята глава е пълна.

Той спря като вкаменен и изведнаж взе да премигва, ъглите на устните му се отпуснаха и цялото му лице се източи надолу.

— Слушай, като е за спомени и аз имам един, който ще ти разкаже и после няма вече да говоря за това. Най-вече не бих искал да предъвквам все едно и също. Сутринта на оня ден моят малък Франсис искаше да дойде с мен в Малвил и да види замъка и аз, аз вече му бях обещал, когато Матилд каза „не“, че нямало защо да го бъркам на неговата възраст в нашата мръсна политика. Поколебах се. И сега се виждам как се колебая. Защото момченцето ми изглеждаше много

разочаровано. Но понеже предната вечер вече се бях карал с Матилд заради моята политика и ти знаеш какви са жените — приказки, приказки, а после цупене, и то няма край. Така. Изведнаж всичко това ми се втръсна. Казах: „Хубаво де, дръж го при себе си, сина си, сам ще вървя.“ С една дума, гледах да няма и втора сцена, и то така скоро след първата. Бях подъл. И това е. Франсис остана. Гледаше ме, а по бузите му течаха сълзи. А ако не бях толкова подъл, разбираш ли, Еманюел, той щеше да е тук сега, Франсис.

Той остана безгласен една дълга минута. Аз също. Но мисля, че това го облекчи, това, че сподели с мен този трънен венец. Не знам вече за какво говорехме после, но говорехме. А през това време аз се питах как да кажа на големия Пейсу да не говори толкова за себе си. Защото всъщност той беше прав. Мейсоние току-що ми го доказа.

Аделаид изчака да свърши нашата страшна работа на гробари, за да се опраси. Тя извади на бял свят една дузина прасенца. Всъщност тъй като бе станала повече от всякога недостъпна, можахме да разберем точния им брой чак когато тя стана и тогава открихме, че бяха петнадесет — забележителна цифра, която обаче не се равняваше на предишния ѝ рекорд. Момо пръв вдигна тревога, като се появи ненадейно с щръкнали коси в голямата зала точно по обед; с вдигнати нагоре ръце той закрещя:

— *Емануел, Адебаит се опраи!* (Еманюел, Аделаид се опраси!)

Оставихме яденето и се завтекохме към *Родилното*, където легналата и стенеща Аделаид видя изведнаж, че по оградата на ниския бокс се появяват като венец седем гълчащи и очакващи човешки лица. Тя изгрухтя и изръмжа, но понеже нищо не се случи, продължи си работата и изхвърли едно след друго и последните прасенца. А ние, опрели бради на дървената преградка (на метър и половина височина, тъй като тя бе предвидена за коне, а старата Мену се бе качила на две циментови блокчета, поставени едно върху друго, за да получи искания ръст), веднага започнахме да спорим по повод изобилието на тази нова храна и за най-разумния начин да я използваме. Защото за беда нямахме с какво да храним петнадесет прасета. Следователно трябваше да пожертвуваме няколко от тях, щом спрат да сучат — перспектива, за която говорехме с лъжлива обективност, като се преструвахме, че ни е неприятна, а в същото време слюнка пълнеше устата ни при мисълта за едно младо животно, изпечено на шиш на

огъня на огнището. Тогава забелязах: това лакомство у нас съдържаше нещо трескаво. То не се отнасяше — както по-рано — до радостта от живота, а до страха от бъдещето. Разказването на минали пиршества играеше сега аномална роля в разказите ни — доказателство, че страхът от недоимък тайно продължаваше да ни разяжда.

Два дни по-късно Пренсес даде живот на едно биче, с което осигури, макар и с цената на бъдещо кръвосмешение, продължение на расата си. Раждането не бе лесно и се наложи старата Мену да поеме работата в ръцете си, като повика на помощ Пейсу. Той обаче отказа. Точно така, у тях той не обичал да върши това, страх го било да не сбърка и неговата Ивет помагала при отелването, а като ставало съвсем тежко, той отивал да повика Колен.

— Добре, тогава Колен — отсеке Мену.

Там бяхме всички, бе нощ и за да светя на Мену, седнал на пети в бокса, аз държах една от големите свеци от зимника, която течеше по пръстите ми. Потях се обилно от вълнение, но и от острата кравешка миризма, която не обичах. Раждането трая четири часа и ние всички бяхме онемели от тревога; след известно време, почувствува се доста зле — било от животното, било от свещта, — аз подадох последната на Мейсоние и така, по за четвърт час, тя премина от ръка на ръка, след което пак се върна при мен. Момо не можеше да се използва, той ревеше в бокса на Беламур при мисълта, че губим единствената ни крава и — кой знае — може би и Беламур, която сега бе приближила съвсем края на носенето. Той изказваше страховете си високо, чрез нещо като молитвено хленчене и един-два пъти старата Мену вдигна глава да го нахока, но го стори без обичайната си рязкост, защото и тя самата бе много тревожна. Момо го почувствува и почти не си взе бележка от майчиното предупреждение, само смени хленча си с кратки ритмични стенания, сякаш той раждаше.

Когато най-сетне бичето дойде в свят засега без ливади, без да насилва особено въображението си, Мену го нарече Пренс.

Доброто възстановяване на майката и полът на рожбата ѝ позаличиха страховете ни и настъпи някакъв прилив на оптимизъм, за нещастие убит още в зародиш няколко дена по-късно, когато Беламур роди без произшествия една кобилка.

Беламур бе на четиринадесет години, Амарант — на три. А Малис — така я нарече Момо, може би защото ни бе разочаровала, бе

на един ден. Три кобили на различна възраст и различни по белези, но осъдени и трите да умрат без поколение.

Вечерта в жилището премина в тъжно бдение.

Веднага след заравянето на добитъка, което погълна и последната капка газьол, реших да употребя резервите от бензин (освен един петлитров бидон, който запазих за всеки случай) за машината за изкореняване на дънери. И докато Мейсоние и Колен правеха рало за животински впряг, като използваха тракцията от трактора ми, аз заедно с Пейсу и Тома започнах да подготвям запасите от дърва за зимата, като гледах да не засягам дънери, дори и изпочупени, където можеше да се открие наличие на сокове.

Амарант се оказа така послушна за впрягане, както и за езда; доста бързо тя се съгласи да я сложат в стръките, които Мейсоние бе поставил на влекача ми, преди да се залови с направата на ралото. Почернелите дървета, струпани на големи купчини тук-там, доста далеч от Малвил, бяха превозени до замъка и стоварени в един от боксовете на първата крепост. Тези дървета, които изгарят така бързо, на природата ѝ е нужно безкрайно много време, за да ги създаде, но ние имахме голямо преимущество — бяхме единствените консуматори и разполагахме с огромна площ. Във всеки случай и от благоразумие, и за да не останем без работа, но аз не поисках да спрем, преди да сме напълнили целия бокс, че и съседния, което, смятах, щеше да ни осигури топливо за две зими при условие, че се пали само на едно място и че там ще се готви.

От деня на събитието над главите ни тегнеше тъмносиво, еднообразно небе. Бе студено. Слънцето не се бе показало. Нямаше и дъжд. Покритата с пепел земя бе заприличала вследствие на сушата на пепелище и при най-малкия полъх на вятъра се вдигаха възчерни облаци, които затъмняваха още повече хоризонта. В Малвил, защитени от външния свят от вековните му стени, свити един до друг около масата, ние все още чувствувахме малко живот. Но излезехме ли вън от стените, за да съберем дърва — отчайваща пустош. Въгленоподобният пейзаж, скелетите на почернелите дървета, оловният връшник над нас, замлъкналите унищожени поля — всичко ни потискаше. Забелязах, че говорим малко и тихо като в гробища. Прояснеше ли се сивият мрак, ние се надявахме да видим слънцето, но сивотата отново потъмняваше, като ни обгръщаше от сутрин до вечер в някакъв мътен сумрак.

Тома смяташе, че частиците от атомните експлозии, които са обхванали стратосферата в несметни количества, поглъщат слънчевите лъчи. Според него не трябвало да искаме да завали, преди да измине дълго време. Защото, ако са избухнали „нечисти бомби“ — дори и на далечни разстояния от Франция, — водата би могла да въвличе вътре в почвата радиоактивни елементи. Всеки път, когато се отдалечавахме от Малвил, той настояваше да вземем в каруцата мушамы, ръкавици, ботуши и шапки, макар че подчертаваше колко са недостатъчни тези защитни средства.

Вечерно време в жилището студът бе толкова остър за сезона, че след вечерята поддържахме слаб огън и насядали в кръг около едното от двете внушителни огнища на залата, оставахме за малко на разговор, „за да не си лягаме като животните“, казваше старата Мену.

Участнувах в разговора, но понякога четях, седнал на ниско столче, опрял гръб в рамката на камината и навел книгата встрани, за да я осветява пламъкът. Старата Мену се настаняваше на пейчицата и когато пламъкът много намалееше, сръчкваше цепениците или пък мушваше под тях някоя съчка от купчината под пейката.

В посмъртното си писмо, което знаех наизуст, чичо ми бе препоръчал да чета Библията, като бе прибавил: „Не трябва да се спираш на описанието на нравите, важна е мъдростта.“ Бях обаче толкова зает с Малвил и грижите около скотовъдството, че от смъртта му не бях „отделил време“ да го сторя. А сега бях по-обременен от преди, но времето — странно нещо! — се бе променило, то бе станало по-гъвкаво, можех да го „отделям“, когато искам.

Вечерта, когато Беламур роди Малис — не смея да мисля, че името имаше влияние, но, макар и произлязла от толкова кротка майка, на света не е имало толкова опърничава кобила — седенкуването ни потъна, както казах, в тъга. Отначало, по време на вечерята — мълчание с нож да го режеш. После, след като наредихме столовете за след вечеря и старата Мену и Момо седнаха един срещу друг, а аз зачетох, опрян с гръб в рамката на камината, мълчанието продължи толкова, че бяхме почти признателни на Колен, който забеляза, че след двадесет и пет години няма да има нито един кон.

— След двадесет и пет години — каза Пейсу, — ама че прекаляваш! Аз сам съм виждал у Жиро — не оня Жиро от „Ла Волпиниер“, у другия от „Кюсак“ — един скопен кон, който бе в

двадесет и осмата си година, малко сляп, вярно, и ревматичен, та целият скърцаше, като ходеше, ама все още работеше на лозето на Жиро.

— Добре де, да сложим тридесет години — каза Колен, — няма да спорим за пет години. След тридесет години Малис ще е умряла. Също и Амарант. А горката Беламур — много вода ще е изтекла от нейната смърт.

— Я мълчи! — рече старата Мену на седналия или по-скоро полулегналия на скамейката срещу нея Момо, който се бе разплакал при думите за бъдещата кончина на Беламур. — Не говорим за утре, ами за след тридесет години, а след тридесет години къде ще бъдеш ти самият, пъзльо?

— Все пак — намеси се Мейсоние. — Момо е четиридесет и девет годишен. След тридесет години ще бъде на седемдесет и девет години. Няма да е толкова стар.

— Аз ще ти отговоря — каза старата Мену. — Моята майка почина на деветдесет и седем години, но аз се надявам, че няма да стана толкова стара, особено сега както сме без лекар, при най-малкия грип и си отиваш.

— Не е доказано — възрази Пейсу. — Дори и по времето, когато на село не са виждали често медицината, имаше хора, които достигаха до дълбока старост. Например дядо ми.

— Хубаво де, да кажем петдесет години — каза Колен с нотка на раздражение в гласа. — След петдесет години всички, както ни виждаш, ще сме си отишли, освен може би Тома, който ще бъде седемдесет и пет годишен. Е добре, момчето ми — обърна се той към Тома, — ти здравата ще се веселиш, като останеш сам-самичък в Малвил.

Настана толкова тежко мълчание, че вдигнах глава от книгата, от която всъщност тази вечер не можех да прочета нито ред, толкова много бе засегната бодростта ми след раждането на Малис. Не виждах Мену, защото тя бе седнала зад мен, и едва виждах Момо, търколен насреща ми, защото пламъците и пушекът го скриваха. Можех обаче да разглеждам четиримата мъже срещу мен, и то на воля и без да ги притеснявам, тъй като бях с гръб към огъня, който огряваше и осветяваше само дясната ми страна, а лявата бе ледена дотолкова, че

по някое време се преместих със столчето си и книгата от другата страна на огнището, за да си стопля и другата половина.

Както обикновено Тома бе безстрастен. По добрата кръгла муцуна на Пейсу с неговата широка уста, дебел нос, големи, малко изпъкнали очи и толкова ниско чело, че началото на косите му сякаш едва успяваше да не се съедини с веждите му, отчаянието се четеше като в отворена книга. Обаче горчивината на малкия Колен бе като че ли още по-обезпокояваща. Защото, без да премахне ладиевидната му усмивка, тя ѝ бе отнела всякаква веселост. Мейсоние приличаше на стара снимка, потъмняла в някое чекмедже. Обаче лицето му бе все така като острие на нож с двете сиви силно приближени очи, тясно и високо чело, късо остригани коси. Но пламъка го нямаше.

— Не е сигурно — каза Пейсу, като се обърна към Колен. — Не е сигурно, че Тома, макар да е най-младият, ще остане последен. Ако бе така, в гробищата на Малжак щеше да има само старци, а ти добре знаеш, че не е така. Казвам го не за да обидя Тома — добави той със селската си учтивост, при което леко се наклони към него.

— Във всеки случай за мен, ако остана сам, няма проблеми — кулата и — скок! — каза Тома с равен глас.

Ядоса ме, че каза това при потиснатото състояние, в което бяха всички.

— Е добре, виждаш ли, синко — намеси се старата Мену, — аз пък няма да кажа същото. Ако ми се случи аз да остана самичка в Малвил, няма да си отида, докато има животни за гледане.

— Вярно — рече Пейсу, — животните.

Благодарен му бях, че каза това, и то веднага и с такъв тон.

— Животните ще се оправят чудесно и без теб — възрази малкият Колен с горчиво оживление, противоречащо с онази хвърковата, скоклива веселост, която той влагаше по-рано в думите си. — О, не сега, разбира се, когато всичко е изгоряло и загубено, но когато тревата пак порасне, Аделаид и Пренсес — ти трябва само да им отвориш вратата — те все ще намерят какво да ядат.

— Все пак животните са дружина — продължи старата Мену. — Слушай, спомням си, когато Полин остана сама в чифлика си, като падна мъжът ѝ от колата от мозъчния удар, а сина ѝ го бяха убили в Алжир. Тя ми казваше: „Няма да повярваш, Мену, цял ден говоря на животните.“

— Полин беше стара — отговори Пейсу, — а човек колкото е по-стар, толкова повече му се живее. Наистина не виждам защо.

— Ще хванеш вяра, като стигнеш на мяра — каза му старата Мену.

— Не го казах за теб — отвърна ѝ големият Пейсу, все така загрижен никого да не обиди, — а пък и ти няма защо да се сравняваш. Тя, Полин, почти не се движеше вече. А ти все припкаш ли, припкаш.

— Е да — каза старата Мену, — припкам! И то така добре, че един ден ще се намеря на гробищата. Абе я млъкни, мухльо такъв — обърна се тя към Момо, — не става дума за утре.

— Мен нещо ме порази, и то откакто Аделаид и Пренсес добиха и често си мисля — каза Мейсоние. — След петдесет години — нито един човек на земята, а крави и прасета — цяло гъмжило!

— Вярно — добави Пейсу, облакът двете си силни ръце на раздалечените си колене и се наведе към огъня. — И аз си мислех за това. И казвам ти го, Мейсоние, това е мисъл, която не мога да понеса: Малжак, горите му, ливадите му, кравите и — нито един човек.

Настъпи мълчание и всички се вгледаха в пламъците с някаква морна почуда, в тях можеше да се различи бъдещето така, както го бе описал Пейсу: Малжак с неговите гори, ливади, крави и нито един човек. Гледах другарите си и виждах себе си в тях. Човекът е единственият животински вид, способен да осъзнае изчезването си, и единственият, отчаян от това осъзнаване. Каква странна раса: толкова настървена да се взаимоизтребва и толкова ревнива да се запази!

— Така че не е достатъчно да оцелееш — каза Пейсу сякаш в заключение на дълъг размисъл. — За да вложиш интерес, животът трябва да продължи и след тебе.

Казвайки това, той сигурно мислеше за Ивет и за двете си деца, защото лицето му внезапно се вкамени и той остана неподвижен с ръце, положени на колене, с все още отворена уста, загледан в огъня с отнесен поглед.

— Не е доказано, че само ние сме оцелели — казах аз след малко. — Скалата, която се издига откъм север, защити Малвил. Възможно е да има и други кътчета — и дори не много далеч отук, — където да е имало същата преграда.

Не исках обаче да им говоря за Ла Рок, не исках много да ги обнадеждавам, да не би да останат разочаровани.

— Да, но няма често да срещнеш изба като в Малвил — забеляза Мейсоние.

Поклатих глава.

— Не е толкова избата, скалата е. Виж животните от *Родилното*, те все пак оцеляха.

— *Родилното* е много дълбока пещера, погледни какви дебели камъни има отгоре и отстрани — рече Колен. — Освен това не е казано, че животните не са по-издръжливи от нас.

— Да, но виждаш ли, мисля, че нашата нравствена издръжливост е по-добра — отговорих аз.

— Според мен те по-малко са страдали — обади се Тома. — Топлинният удар в *Родилното* навярно е бил по-силен, но по-кратковременен. Въздухът се е охладил по-бързо. Не е имало онази пещ, както при нас в избата.

Той добави към мен:

— Но аз съм на твоето мнение. Сигурно има навсякъде по малко останали живи. Дори и в градовете.

Колен пак вдигна вежди, а Пейсу сви рамене. Всъщност те бяха приели нещастieto и не искаха вече да слушат да се говори за нищо друго, сякаш вътре в самото отчаяние имаше някаква сигурност, за която не искаха да поемат рискове.

Настъпи много дълго мълчание. Погледнах часовника си: едва десет часа. Доста време щеше да мине, преди огънят да изконсумира определената дажба дърва. Жалко би било да изгубиш цялата тази топлина и да си легнеш толкова рано в леденостудената стая. Отново се зачетох, но не за дълго.

— Какво четеш, клети ми Еманюел? — запита старата Мену.

„Клети“ бе израз на обич, а не белег на съжаление.

— Стария завет.

Добавих:

— Ако предпочиташ — „Светото писание“.

Защото бях напълно уверен, че старата Мену познава от Библията само съкращения и разкрасен текст, който ѝ бяха дали по вероучение.

— А да, познах сега и книгата, която чичо ти често държеше в ръце — каза тя.

— Как? — запита Мейсоние. — Ти четеш това, ти?

— Бях обещал на чичо ми — отговорих кратко.

И добавих:

— Освен това намирам, че е интересно.

— Хайде, Мейсоние — каза Колен с нещо, напомнящо някогашната му усмивка, — ти забравяш, че винаги си бил пръв по вероучение.

— Той се престараваше, нашият Мейсоние — забеляза Пейсу с кратък проблясък на веселост. — Издумваше ти го всичкото като по книга.

Той продължи:

— Аз пък си спомням главно за момчето и за братята му, дето го продали като роб. — После след миг размисъл: — Така излиза, че в семейството ти правят най-големите мръсотии.

Мълчание.

— Ами да ни бе прочел нещо на глас — каза старата Мену.

— На глас ли? — учудих се аз.

— Защо не — каза Пейсу, — на мен би ми било приятно да чуя тия истории, вече съм ги забравил.

— Чичото на Еманюел, нали беше винаги много внимателен, клетият, та случваше се той да ми чете вечер, като седяхме — каза старата Мену.

— Еманюел, не карай да те молят — каза Колен.

— Хайде! — добави Пейсу.

— Това може би ще ви отегчи — отговорих аз, като избягвах да гледам към Тома.

— Ама не, не — възкликна старата Мену. — По-добре е, отколкото да говорим каквото и да е или всеки да стои с мислите си.

Тя добави:

— Особено след като няма вече телевизия.

— Права си — каза Пейсу.

Погледнах последователно Мейсоние и Тома, но нито един от тях не отвърна на погледа ми.

— Съгласен съм, ако няма никой против — казах след малко.

И тъй като онези двамата продължаваха да мълчат и да гледат огъня, казах:

— Мейсоние?

Той не очакваше толкова пряко нападение. Изправи се и се облегна на гърба на стола.

— Аз съм материалист — заяви той с достойнство, — но щом никой не ме принуждава да вярвам в бога, няма никак да ми е отегчително да послушам историята на еврейския народ.

— Тома?

Отпуснат, с ръце в джобовете и изпружил напред крака, Тома гледаше втречено върховете на обувките си.

— Щом като четеш Библията на ум, защо да не я четеш на глас — каза той с безразличие.

Това бе двусмислен отговор, но аз се задоволих с него. Мислех освен това, че четенето изобщо би помогнало на другарите ми. Денем те бяха заети, но вечерта бе лош момент, липсваше им топлотата на семейството. Имаше едва поносими мълчания и по време на такива мълчания аз можех почти да видя как техните мисли кръжаха безспирно в опустошеното им съществуване. А при това животът на първобитните племена от Библията имаше някаква прилика с нашия живот — такъв, какъвто бе станал сега. Бях сигурен, че той ще ги заинтересува. Надявах се също те да почерпят сила от волята за живот, показана от евреите.

Преместих се с книгата и столчето до рамката на камината, за да стопля лявата си страна. Старата Мену хвърли съчки в огъня, за да засили светлината, аз отворих Библията на първата страница и зачетох Битието.

Докато четях, обхвана ме вълнение, примесено с ирония. Нямаше съмнение, това бе една великолепна поема. Тя възпяваше сътворението на света, а аз я четях в един разрушен свят на люде, които бяха загубили всичко.

БЕЛЕЖКА НА ТОМА

Докато отделни подробности са още пресни в съзнанието на читателя, бих искал да отбележа два невèрни момента в повествованието на Еманюел.

1. Мисля, че в избата Еманюел изгуби няколко пъти съзнание, тъй като бях непрекъснато до него, но повечето време той не ме виждаше и не ми отговаряше, като го заприказвах. Във всеки случай твърдя, че не съм го виждал нито за миг във ведрото за миене на бутилките. И никой друг не го е виждал. Навярно Еманюел си е представял подобно положение в унеса си, включително и угризенията, последвали от „егоизма“ му.

2. Вратата на зимника след „ужасяващата“ поява на Жермен не я затвори Еманюел, а Мейсоние. В състоянието на полусъзнание, в което се е намирал, Еманюел се е взел за Мейсоние, чиито движения — странно нещо — той описва съвсем точно, сякаш са негови: именно начина, по който Мейсоние се е влачил с ръце и крака чак до вратата, но без да се доближи до тялото на Жермен.

Бих искал да добавя и една „бележка“.

Макар и атеист, аз не съм антиклерикалист, а че бях въздържан, когато Еманюел се залови да чете Библията след вечеря, то е, защото считам, че тази церемония (може би това не е точната дума, но друга не намирам) ми се стори тогава прекалено в духа на нещо, което вече бе налице, а именно почти религиозният характер на влиянието, упражнявано от Еманюел върху другарите му. Още повече, че Еманюел чете текста със своя хубав, дълбок глас, тръпнещ от възбуждане. Съгласен съм, че Еманюел е човек с блестящо въображение и че развълнуваността му е преди всичко литературна. Но точно това намирам за опасно: смесването.

Да се каже — както прави Еманюел, — че „Битието е великолепно поема“, означава да се забравя твърде много, че то гъмжи от ненаучни заблуди.

VI

Първите седмици след *събитието* оставят у мен спомена за нещо в сиви тонове — както външно, така и вътре в живота ни, — за глуха болка, тъпчене на едно място, затворен хоризонт, напразни усилия. Защото ние работим много, често без работата да ни привлича, но просто от дисциплинираност, и още защото се опитваме без особена любов към живота да се организираме, за да оцелеем.

Докато Колен и Мейсоние дотъкмяват едно рало, в което можем да впрегнем Амарант, ние тримата — аз, Тома и Пейсу — се впрягаме в едно не толкова спешно задължение, но за по-дълъг срок също така полезно: събиране, преброяване и класиране в един склад на всички металически предмети, включително и на онези, които на пръв поглед можеха да изглеждат маловажни, но поради обстоятелството, че няма вече как да бъдат произвеждани, ставаха занапред безценни.

Трябваше да се започне, разбира се, със сечивата от чифлика и с дреболиите. За тях не съм бил винаги много грижлив, защото дотогава беше толкова лесно на мястото на изоставените да ръждясват в тревата или загубени клещи да се вземат други. Занапред — в това се налагаше вече да се убедим — такава немарливост бе почти престъпление.

Обзаведох склада в приземния етаж на главната кула; в рафтове, които бях направил, за да сложа ябълките от унищожената сега овощна градина. Сложих най-ценните инструменти в затворени кутии и единодушно и със съгласието на Тома го поставихме за магазинер. Което означаваше, че занапред никакъв инструмент нямаше да бъде взет без писмен знак от страна на заемащия го, и то в момента.

Като свърших тази работа, спомних си, че в един от незаетите боксове в първата крепостна стена бях наредил по време на реставрирането на Малвил стари дъски, целите в гвоздеи, които предназначавах за бързо горене зиме в камините. Невероятен замисъл! Сега с тези разхищения беше свършено, и то напълно. Вече нищо не биваше да се хвърля: нито една хартийка, нито една опаковка, празна консервена кутия, пластмасова бутилка, парче канап или въже,

изкривен или ръждясал гвоздей. Местата за хвърляне на отпадъци ставаха вече излишни.

Извадихме от бокса старите кестенови летви. Измъкнахме с чук и клещи гвоздеите, като гледахме да не им повредим главичките. След като ги изправихме един по един на плосък камък, подредихме ги по големина в една кутия с преградки в склада. За да пестим бензина на машината за рязане на дърва, отрязяхме с трион изгнилите или повредени части (единствени предназначени сега за отопление), почистихме дъските и от двете страни от мазилката или от цимента, с които бяха покрити, и ги наредихме в бокса по големина, като ги подпряхме здраво с камъни в хоризонтално положение, за да не се изметнат зимно време.

С оглед посещенията на туристи бях се снабдил с огромни свещи. От тях ми оставаха две дузини в пакети, плюс четири почти цели в свещниците в зимника и две полуизгорели.

Решихме да ги използваме много пестеливо и тъй като имах още две бурета зехтин, Колен направи кандила от кръгли консервени кутии. Той притисна ръба от едната страна, така че да стане улей, където постави фитила — обикновена връв, взета от конопено въже, — и с помощта на поялника ми постави на обратната страна малки металически дръжки, изрязани от капака на кутията. Той приготви кандила за колкото стаи имаше в момента в Малвил, тоест — четири. Свършеше ли седенкуването ни след вечеря, всеки запалваше кандилото си със запалена съчка, та да може да се прибере в черната нощ и да му е светло, докато си легне. Натоварихме старата Мену да разпределя зехтина, още повече, че тя носеше отговорност и за второто буре, което трябваше да служи за готварски цели и което в момента не използвахме.

От една летва за покрив, която изчисти и рендоса, Мейсоние направи градуирана мярка, благодарение на която установихме, че консумацията от първото буре след две седмици е много слаба. По изчисления на Тома при такъв ритъм, за да свършим зехтина, щяха да ни трябват шест години. След което трябваше да се намери друг източник на светлина, тъй като бе малко вероятно някое от ореховите дървета да е оцеляло от разрушенията.

Оставаха ми и две електрически фенерчета с две почти нови батерийки. Едната поверих на Мену за входната крепост, а другата

запазих за главната кула, при което се разбираше, че и двете щяха да бъдат използвани само при непредвидени събития.

По идея на Тома подобрихме удобствата на банята, като насладихме тора от трите кобили по плочите на площадката в подножието на водния резервоар. В кръг под тези плочи минаваше канализацията на студената вода. Тома смяташе, че ферментирайки, торът ще изпусне достатъчно калории, за да затопли водата. Отначало всички бяха скептични, но опитът сполучи. И без да се брои удобството от него в състоянието на първобитност, в което бяхме изпаднали, то бе първото възкачване, първа победа. Малкият Колен се закле, че само да можел да си има магазина в Ла Рок, щял да преинсталира централното отопление на същия принцип.

Пейсу бе много доволен, че е заедно с Мейсоние в една стая, но пък трябваше да проявим дипломатичност, за да убедим Колен да спи съвсем сам в стаята на Биржита. Мисля, че онова, което би искал, е да спи на мястото на Тома в моята стая. Направих се на глух. Другарите ми ме обвиняваха, че много глезя Колен и че всичко му прощавам. Въпреки това не бях сляп за недостатъците му. Бях убеден, че щях да извърша твърде лоша сделка, ако заменя с Колен другар по стая като Тома — така спокоен, така сдържан, толкова дискретен. И после Тома и без това бе твърде изолиран — поради младостта си, поради градския си произход, поради обичайния си начин на мислене, характера си и незнанието на местното наречие. Наложих се да се обърне внимание на старата Мену и на Пейсу да не прекаляват с първия си език — френският идеше у тях на второ място, — защото, ако започнеха по време на ядене някакъв разговор на диалект, малко по малко всички се включваха и след време Тома се чувствуваше чужд на нашия живот.

Трябва да се каже също, че Тома смущаваше другарите ми. У него имаше нещо не само вдървено, но и строго. Обноските му бяха студени. Говореше отривисто и остро. Не беше общителен. Но най-вече, тъй като му липсваше чувство за хумор, усет за смешното, и то до невъобразима степен (той никога не се смееше), невъзмутимата му сериозност — така странна у нас! — можеше да мине за горделивост.

Дори и най-зримите качества на Тома не го правеха ценен. Забелязах, че старата Мену не се възхищава от него (тя, която при това имаше слабост към хубавите мъже, например към раздавача Будно).

Макар че Тома бе красив, красотата му не бе като в нашия край. Гръцката статуя и съвършеният профил не са наши критерии. Нас малко ни интересува месест ли е носът или дебела брадата, щом зад тях се таи пламъчето на живота. Ние харесваме едри, широкоплещести момци, засмени, шегобийци, издокарани.

И после, Тома бе „нов“. Той не бе от *Клуба*. Бе извън спомените ни. И тъй като, за да компенсирам изолираността му в Малвил, се занимавах доста с него, ревнувах го, особено Колен, който го стрелкаше с остроти. Обаче Тома бе съвършено неспособен да върне топката в игра на словесен пинг-понг. Той бе муден и сериозен в мисленето. Не поемаше топката. Мълчанието му се вземаше за презрение и след като го уязвеше със злите си шегги, Колен му се сърдеше. Там също стана нужно да се намеся, да се наложа на Колен и да смажа бурмичките.

Четенето на Библията се водеше от вечер на вечер съвсем не така скучно, както се бях опасявал, защото бе прекъсвано от оживена размяна на забележки. Пейсу например се показва много засегнат от дискриминацията от страна на всевишния спрямо потърпевшия Каин.

— Ти това за справедливо ли го намираш? — запита ме той. — Става дума за момък, който се трепе, за да накара зеленчука да поникне, че прекопаване, че поливане, че плевене, а то все пак е по-трудно, отколкото да се развяваш насам-натам с овцете, а господ-бог дори и не поглежда даровете му. А другият хлапак, най-големият зор дето си е дал, е било да не се отделя от задниците на овцете си и всичките блага — на него!

— Господ-Бог навярно вече се е досещал, че Каин ще убие Авел — забеляза старата Мену.

— Още едно основание да не се всяват раздори между братята с неправди — каза Колен.

Опрял лакти на коленете, Мейсоние се наведе към огъня, после каза с прикрито задоволство:

— Щом е бил всезнаещ, бог навярно е знаел за убийството. А щом е знаел за него, защо не го е предотвратил?

Това вероломно съждение не успя обаче да засегне другите: бе много отвлечено.

Колкото разсъждаваше, толкова повече Пейсу се отъждествяваше с Каин.

— Така де, където и да отидеш, все ще намериш някой любимец. Спомни си господин Льо Кутьолие в училище: Колен — на първия ред до печката, а аз — наказан в дъното на класната стая с ръце, кръстосани на гърба. А какво бях направил? Нищо!

— Слушай, преувеличаваш — отговори Колен с присъщата си усмивка. — Льо Кутьолие те караше да стоиш изправен, защото през джобовете се пипаше знаеш къде.

Смеем се на този приятен спомен.

— Затова те и караше да си държиш ръцете кръстосани на гърба — уточни Колен.

— Както и да е — продължи Пейсу, — озлобяваш се, ако винаги гледат на теб като на някакъв жалък тип. Вземи този достоен Каин, който се грижи морковите да поникнат и после ги донася пред бога. О, фуй, той не ги и поглежда. Ето ти доказателство, че още на времето властта не се е интересувала от селските култури — добави той горчиво.

Макар че сега власт не съществува, тази забележка получи всеобщо одобрение. Настъпи отново тишина и аз можах да продължа четенето. Но когато стигнах до момента, в който Каин „познава“ жена си и има от нея син, наречен Енох, старата Мену ме прекъсна.

— Е тая пък отде се взе? — каза тя бойко.

Тя бе седнала на пейчицата зад мене, а Момо бе пред нея, полузаспал.

Погледнах я през рамо.

— Коя „тая“?

— Жената на Каин.

Спогледахме се озадачени.

— Може би бог е бил създал другаде още един Адам и още една Ева.

— Не, не! — извика неизменно почитеният Мейсоние. — Ако беше така, в книгата щеше да го пише.

— Да не е била сестра му тогава? — запита Колен.

— Сестрата на кого? — казва Пейсу, навеждайки се, за да го огледа добре.

— Сестрата на Каин.

Пейсу поглежда Колен и замълчава.

— Няма как иначе — казва старата Мену.

— Все пак — допълва Пейсу.

Кратко мълчание. Те, които са така непринудено цапнати в устата — много интересно! — кръвосмешението им сковава езика. Може би именно защото са селяни.

Продължих да чета, но не за дълго. Пейсу каза внезапно:

— Енох е еврейско име. — После добави важно и осведомено: — Познавах в полка, едно момче, което се наричаше Енох. Беше евреин.

— И не е никак чудно — забеляза Колен.

— А защо да не е никак чудно? — запита Пейсу, като отново се наведе напред, за да го види.

— Щом като родителите на Енох са били евреи.

— Били са евреи? — повтаря Пейсу, ококорил очи и опрял двете си широко отворени ръце на масата.

— И баба му и дядо му — също.

— Какво? — казва Пейсу. — Адам и Ева евреи ли са били?

— Е и?

Устата на Пейсу остана отворена, той постоя за миг неподвижно, вперил очи в Колен. Накрая изрече:

— Но и ние произхождаме от Адам и Ева.

— Ами да.

— Тогава и ние ли сме евреи?

— Ами да — отговаря Колен флегматично.

Пейсу се отпусна с гръб на облегалката на стола си.

— Е, видиш ли, не бих го повярвал.

Той се задълбочи в това откритие и навярно намери в него доказателството, че е жертва на ново незачитане, защото след малко каза с възмущение:

— Тогава защо евреите се смятат по евреи от нас?

Всички се изсмяха освен Тома. Само при вида му — заключена уста, брада, опряна до гърди, и изпружени напред крака — става ясно, че тези разговори малко го интересуват и още по-малко — четивото, което ги предизвиква. Мисля, че той би отишъл да си легне веднага след вечеря, ако като всички не изпитваше потребност от малко човешка топлина след трудовия си ден.

Отначало ми се стори учудващо, че ни се случва дори да се смеем по време на тези седенкувания. Спомням си обаче какво ми бе разказвал чичо ми за неговите вечери в Германия по време на

пленничеството му. „В Източна Прусия да не мислиш, че сме стояли около печката да плачем, Еманюел. Напротив. Смайвахме немчугите с веселостта си. Разказвахме си истории, пеехме, смеехме се. Но всъщност нали разбираш, Еманюел, това нищо не означаваше, то беше «манастирско» веселие. Зад него бе празно. Другарите не можеха все пак да заместят...“

„Манастирско веселие“, да, така е, това е точната дума и аз прекрасно си давам сметка, докато слушам с първия том на Библията на коленете как спорят другарите ми. И тъй като лявата ми страна е вледенена (каква температура за месец май!), ставам и се пренасям заедно със столчето и книгата от другата страна на камината, но не оставам там за дълго, защото съм много близо до Момо, а огънят засилва миризмата от него, което ми е неприятно. Вземам си бележка, за да предложи утре на Мену мъчителната процедура по измиването му.

Зад другарите си (необходимо ми е дребно усилие, за да включа в тях и Тома, той е тъй различен) виждам танцуващите им сенки по дебелите греди на тавана. Не различавам другия край на залата, тя е извънредно просторна, но между две трептения на пламъците забелязвам отляво, между двата прозореца с пречки, стената с открити каменни блокове, цялата покрита с хладно оръжие. Зад Пейсу — дългата манастирска маса, излъскана от бърсането на старата Мену, а отдясно — двата коремести скрина от *Гранж Форт*. В краката ми — широките каменни плочи, с които са покрити сводовете на избата.

Това е един остър декор: камък на мястото на пода, камък вместо стени, нито завеси, нито килими, нищо топло, нищо, което да показва женско присъствие. Свят на самотни мъже без поколение, които чакат смъртта. Абатство или манастир. Всичко е налице: и работата, и „веселието“, и набожното четиво.

Не знам как минахме от „евреите, които се мислят за по евреи от нас“ на въпроса дали има оцелели в Ла Рок. Всяка вечер говорим за това. Кроим планове да отидем наскоро там, но това не е толкова лесно. От Малвил до Малжак ние разчистихме с голяма мъка пътя от съборените от пламъците дървета, но петнадесетте километра от Малжак до Ла Рок представляват един много неравен път през кестенови гори. От малкото, което видяхме, и той трябва да е също

така затрупан с остатъци от пожарите, а ние нямаме вече мазут, за да го разчистим. Пеш в нормално време ни трябваша цели три часа да отидем до Ла Рок. А за да минем през развалините, щеше да ни е нужен цял ден и още един, за да се върнем в Малвил: четиридесет и осем часа, които в настоящия момент — докато не свършим със сеитбата — не можем да си позволим да загубим.

Такава е поне идеята, която поддържам. С дебелия том на колене, слушам другарите си и не казвам нито дума. Тъй като се зароди у мен най-напред, аз им внуших надеждата, че ще намерят живот в Ла Рок. И от много говорене всяка вечер това предположение получи плът и кръв. Но колкото то се материализираше у тях, толкова у мен се бе стопило. Не се приобщавам ни най-малко към идеята за отиване в града. Напротив. Докато Мейсоние и Колен правят ралото, предпочитам да стоя в Малвил с другите двама, да вадя гвоздеи от стари дъски и да подреждам склада.

Аз много добре виждам, че в моя случай има отдръпване и самоизолиране. С всеки изминат ден се свивам все повече, станал съм вече повече от половин монах. И там, докато ги слушам с едно ухо — верен на стратегията си да внимавам на пресекулки, — облягам тила си на каменната стена на огнището и се запитвам какво ли би се променило, ако бях наистина вярващ. О, разбира се, това щеше да ме отведе до нови въпроси, между другото и до въпроса защо бог остави творението си да разруши онова, което е сътворил. Но да оставим настрана света на идеите. Щеше ли поне от това да ми стане по-леко? Не зная. Не вярвам. Всичко е толкова далеч от мен. Толкова е отвлечено. Когато мечтая, не мечтая за бога.

Имам два вида сънища, единият — непринуден, в будно състояние, по време на безсънните ми нощи, другият — мимо волята ми, насън. Когато стоя буден, притиснал към леглото гърдите си, корема и бедрата, аз пресъздавам Биржита. И когато най-сетне тя оживее, топла и сатенено гладка в обятията ми, аз се хвърлям върху нея, галя я, хапя я. Малко е да се каже, че я хапя, аз я погълцам, изпивам и изяждам. Затова, предполагам, тя изчезва така бързо, затова ми е все по-трудно да я възкреса.

По-малко се чувствавам измамен от другия сън, онзи в спящо състояние — почти винаги един и същ. През ясна утрин слизам по една стълба в Симие, над Ница. Познавам добре тази стълба, макар че

в действителността по нея съм слизал само веднаж. Широка е и светла, тъй като приема потоци слънце през високите прозорци. А в моя сън, докато слизам по нея, насреща ми тичешком се изкачва една девойка с разпуснати коси и с ръце, отпуснати грациозно по хълбоците. Тя има красива гръд, оживяла от тичането. Докато минава по площадката на полуетажа, преди да се срещнем, слънцето осветява косите ѝ отзад. Тя изкачва последните стъпала, вдигнала глава към мен, аз не я познавам, но тя цялата — с очи, с уста — ми се усмихва приятелски. Това е, всичко спира дотук. Но аз се чувствавам — как да кажа — така освежен от това видение, както ако бях вдъхнал букет люляк.

Миналата нощ веднага след този сън се събудих и реакцията бе много мъчителна. Испитах ужасна мъка и същевременно се разстроих физически. Усещах гръдния си кош стеснен около сърцето и като че ли двете неща бяха свързани, имах отвратителното чувство, че съм сам. За да се изразя по-точно, самотата ми се яви като болка, заседнала в гърдите ми. Седнах на леглото си, постарах се да дишам дълбоко и за голяма моя изненада успях без особена мъка. Сърце, дробове — всичко продължаваше да работи, нищо не ме болеше, само гърлото ми бе много стиснато и още — странното усещане за нарастващо напрежение, което чакаш да избухне и което накрая се излива в рукнали сълзи.

Докато те се стичат по бузите ми без нито едно ридание, в ума ми се върти все същият изтощителен рефрен: не се ожених и нямам деца. Смъртта на човешкия род настъпва. И аз ще я видя. Защото изведнаж имам абсурдната убеденост, че всички мои другари — дори и Тома, който е с петнадесет години по-млад от мен — ще си отидат преди мен и ще ме оставят сам. И аз се виждам остарял и прегърбен как бродя безспир из грамадните помещения на Малвил, вслушан в отеждането на стъпките си в избата под сводовете, в голямата зала на жилището, в моята стая на кулата.

Това е първата ясна нощ от *деня на събитието*, може би вече е утро. На канапето до мен, но много по-ниско от моето селско, щръкнало на краката си легло, различавам лицето на Тома; очите му са затворени, бузата, опряна на възглавницата, в състояние на пълна отпуснатост, завивката — дръпната чак до брадата и отзад — чак до тила, за да го пази от потока въздух, който идва от прозореца. И този път се възхищавам от чертите му, от гръцкия нос, извивката на

устните, очертанието на бузите. Забелязвам, че като спи, изражението на строгост, което се вижда у него в будно състояние, изчезва. Обратно, има нещо детско и беззащитно. Русата му брада не никне бързо, той се бръсне през ден. И тъй като се е бръснал тази сутрин, по бузите му няма никаква сянка. Те ми се струват кадифено-гладки, с някаква наченка на трапчинка, която никога не съм забелязвал досега, близо до ъгълчетата на устата. Къдравите му руси коси, които бяха късо подстригани, когато го срещнах в горския гъсталак, са пораснали, откакто е в Малвил, и му придават почти женски вид.

Обръщам се в леглото с рязко движение, обръщам му гръб и си мисля, че някой ден ще трябва да преразпределя стаите, в смисъл да има въртене и да не съм винаги с Тома в моята стая, тъй като от всички тя е най-уютната. В същото време изпитвам странно чувство на мъка и виновност, чиято причина не мога да определя, но то ме държи будно, със смътни мисли и кратковременни унасяния. Последните обаче са прекъсвани от толкова мъчителни и така унижителни кошмари, че ставам и като вземам купчината дрехи от моя стол, напускам стаята и слизам на долния етаж в банята. Но и там, докато не се обръсна, виденията продължават, противни и срамни. Измивам се под душа, стоя дълго под него. Струва ми се, че измивам нечистотията от сънищата си.

Пет часът е по моя ръчен часовник, когато слизам от кулата на двора. Както всеки ден от *деня на събитието* навън е сиво и студено. Само аз съм станал. Стъпките ми отекуват по плочите. Масата на огромната кула, на крепостните стени и на жилището тегне над мен. Пред себе си имам два дълги часа самота преди утринната закуска.

Минавам по подвижния мост и отивам в първата крепост и *Родилното*. Беламур спи права, също и кобилката, която се е опряла до хълбока ѝ, но щом се надвесвам над преградката на нейния бокс, ушичките на Беламур щръкват, тя отваря очи, вижда ме и поема с ноздри въздуха с кратко, глухо и приятелско изцвилване. Пристъпва леко към мен, полусъбудената кобилка се олюлява и също пристъпва, като залита на дългите си тънки крака, докато намери отново опора до още едрия корем на майка си. Беламур провира глава през преградката и не принудено я слага на рамото ми, а аз я милвам по страната с поглед към кобилката. Малките на животните, включително и на човека, са винаги затрогващи. Малис има като майка си бяло петно на

челото и тъмночервеникав цвят; и тя ме разглежда учудено с хубавите си наивни очи. Ще ми се да вляза в бокса и да я погаля, но не зная дали това ще се хареса твърде на Беламур, затова не задоволявам желанието си. Беламур опира във врата ми отначало долната си челюст, после — меките и влажни ноздри и отново изпръхтява. Тя очевидно е щастлива. Ние всички я глезим, хранена е добре и си има малко. Тя не знае, че това е последната ѝ рожба и че родът ѝ — както и нашият — е осъден.

Денят минава в еднообразни занимания. А вечерта пред очите ми отново е онази сцена: аз — с лакти на Библията и опряно на длани лице, слушам на пресекулки разговора за Ла Рок. Огънят е позагаснал и старата Мену, която дреме на пейчицата си, става, като по този начин слага край на седянката ни. Тогава се вдига силен шум от стъпки и от разместване на столове, които отново подреждаме около масата. С маша в ръка Мену наглася изкусно въглените така, че да намери жар сутринта, а докато се бавя прав, със затворената Библия под мишница, смее се и бърба с другарите ми, изпълва ме страх да си легна в леглото, където се въртя в мислите си като обикалящ в кръг затворник.

Добре си спомням за онази вечер и за изпитаната мъка при мисълта за нова безсънна нощ. Спомням си я добре, защото на другия ден нещата се измениха и всичко се раздвижи.

Както в класическите трагедии събитието бе предизвестено от знамения, знаци и поличби. Беше така студено, както и предишните дни, небето бе непрогледно, а хоризонтът — затворен. Откакто се роди Пренс, ние имахме на закуска малко мляко, нямаше дори и по купичка на човек и все пак трябваше Тома да настоява в името на доброто хранене всички да пият, защото нито Мейсоние, нито Колен, нито Пейсу обичаха мляко. Затова пък Момо го пиеше с наслада. Като обгръщаше купичката с двете си мръсни ръце и издаваше предварително кратки грухтящи звуци от удоволствие, той втренчваше в течността черните си блестящи очи и няколко секунди се наслаждаваше на снежната му белота, след което го поднасяше към устата си и така бързо, тъй лакомо го нагълтваше, че две тънки бели струйки се стичаха по брадата му чак до черния му врат между космите на една петнадесетдневна брада.

— Все пак, Мену — казах аз, когато той остави купичката си, — ще трябва да се решим днес да изчегъртаме твоята издънка.

Нарочно си бях подбрал думите така, че заинтересуваният да не знае до последния момент за операцията, която, за да успее, трябваше да е внезапна.

— Отдавна си го казвам и аз — намекна старата Мену, без да поглежда към Момо. — Но както знаеш, сама съм.

Тя добави:

— Ще стане, когато кажеш.

— Добре, тогава след закуска. Докато Пейсу оре с Амарант нивата при Ле Рюн. Четирима би трябвало да са достатъчни.

Сигурен съм, че Момо не бе разбрал нито думата „изчегъртам“, нито „издънка“ и точно затова ги бях употребил. Бях се постарал — също така, както и Мену — да не го поглеждам по време на разговора ни. Въпреки това непогрешимият му инстинкт го предупреди. Той погледна майка си, после — мен, скочи внезапно, при което събори стола си, и извика яростно:

— *Ямеосаеете намиа таолтаисеме! Неоиамоата!* (Я ме оставете на мира, дявол да ви вземе! Не обичам водата!)

И като сграбчи от чинията си парчето шунка, хукна с всички сили и изскочи през вратата.

— Здравата ви измами — каза големият Пейсу смеешком. — Сега вече работата за днес е спукана.

— Ама не — възрази старата Мену, — ти не го познаваш. Той ще забрави. Едва някаква мисъл влиза в главата му от едната страна и веднага излиза от другата. Така никога за нищо не го е грижа. Нищо не помни.

— Хе-хе, късметлия е той — казва Колен с някаква сянка от някогашната му усмивка. — Защото на мене пък главата ми е пълна с мисли. И се въртят, въртят. Та чак бих предпочел да съм идиот.

— Той не е идиот — възразява живо старата Мену. — И чичото на Еманюел казваше: „Момо е умен. Но език няма. Затова и не помни.“

— Не исках да те обидя — каза учтиво. Колен.

— Не го приех лошо — отвърна старата Мену с усмивка и живите ѝ очи засияха на дребната и мъртвешка глава, с която завършва мършавият ѝ врат. — И къде ще го намериш Момо след закуска? Ще ти кажа: в бокса на Беламур, където е отишъл да я помилва. Оставяш го да излезе и готово! Четири души като го хванат, работата просто е играчка.

— Играчка! — отвърнах аз. — Мога да мина и без тази игра. Но все пак трябва да се следят краката му. Двамата с Мейсоние го хващаме всеки за една ръка и го поваляме. Ти, Колен, ще държиш десния му крак, а Тома — левия. Ще внимавате: краката му са много силни.

— Като си помисля, че така и на мен на времето ми друснахте един — каза Пейсу с широка усмивка, разляна по кръглото му дебело лице. — Разбойници! — добави той разнежено.

Смехът ни рязко пресекна. Вратата се разтвори с трясък; появи се Момо, луд от възбуда и радост; той крещеше и танцуваше на място с вдигнати ръце.

— *Аан! Аан!* — крещеше той.

Макар че бях свикнал вече с езика на Момо почти толкова, колкото и майка му, не го разбрах. Погледнах към Мену, но и тя не го разбираше. На езика на Момо „боли ме“ беше „оие“, а пък и ликуването му изключваше всякаква мисъл за падане или за нараняване.

— Аан? — запита най-после старата Мену, като се изправи. — Какво значи това „аан“?

— *Аан! Аан!* — извика Момо, подскачайки гневно, сякаш се възмущаваше, че не можем да го разберем.

— Слушай, Момо — станах и аз и се приближих до него, — кажи по-ясно! Какво е това „аан“?

— *Аан!* — изкреця Момо, като че ли силата на звука можеше да ни помогне да го разберем.

Наполовина от възбуда, наполовина от мъка, че не успява да ни обясни, той издаваше кратки дрезгави крясъци, тропаше с крака, със сълзи в очите и пяна на устните. Погледнахме се. Дори и като вземахме пред вид обичайната му раздражителност, все пак бяхме учудени от яростта му.

— *Аан!* — изкреця той отново. И като вдигна внезапно ръце водоравно, раздвижи ги нагоре-надолу, като че ли летеше.

— Гарван? — казах аз наслуки.

— *Та, та!* — каза Момо и извика със светнало от благодарност лице: — *Ао, Емамуел! Ао, Емамуел!* (Браво, Еманюел!)

И сигурно щеше да ме разцелува, ако не го бях задържал на една ръка разстояние.

— Чакай, Момо, сигурен ли си? Гарван ли има в Малвил?

— *Ta, ta!*

Спогледахме се недоумяващи. От *деня на събитието* птиците бяха замлъкнали завинаги.

— *Ea, ea!* — развика се Момо, като ме влачеше за ръката, с която го държах на разстояние от мен.

Пуснах го и той веднага се завтече с дълги разкрани. Последвах го, предшествуван от шума на подкованите му обувки по плочите, с всички наши другари зад мен, включително и Мену, която изоставаше по-малко, отколкото би помислил човек — забелязах това, когато стигнах до първите крепостни стени.

Видях, че Момо застана вцепенен на подвижния мост. Спрях, и аз. Той бе там, само на двадесет метра срещу *Родилното*, съвсем не измършавял, нито ранен, синкаво-черната му перушина лъщеше от здраве, той подскачаше тромаво, а дебелият му клюн кълвеше по някое и друго зърно. Като ни видя, спря да кълве, застана ребром, за да ни огледа с малките си зорки, черни очи, изправи се, но без да успее да заличи кривината на гърба си, така че приличаше на прегърбен старец, сложил ръце на гърба, понаклонил глава, мъдър и благоразумен. Никой от нас не мръдваше и тази неподвижност навярно го изплаши, защото той разпери широките си тъмносини криле и отлетя с бръснещ полет, издавайки едно-единствено „Кр-р-а-а“, после, като набра постепенно височина, кацна, на покрива на малката крепост при входа и се спря зад комина, иззад който след малко се показва големият му извит клюн и проницателното му, вперено в нашата група око.

Приближихме се вдигнали глави, загледани в онова, което се виждаше от него.

— Абе да ми бяха казали: „Един ден ще бъдеш предоволен да видиш един гарван“, нямаше да повярвам — каза големият Пейсу.

— И да го видиш толкова отблизо — добави Мену. — Защото бог знае колко са недоверчиви тия животинки и са толкова хитри, че не те оставят да се доближиш до тях на по-малко от сто метра, без да избягат.

— Освен ако си с кола — каза Колен.

Думата „кола“ внесе хлад, тъй като тя принадлежеше на света *преди*, но той скоро се разсея в общото щастие, щастие, скрито зад поток от думи, но не по-малко силно. Единодушни бяхме, че в *деня на*

събитието гарванът е бил случайно или по инстинкт в някоя от многото пещери, надупчили скалите в тоя край (където по време на религиозните войни са намирали убежище калвинистите). Проявил е съобразителността да се вмъкне и да остане там, докато трае пожаращето. С настъпването на охлаждането се е хранил с мърша — кой знае, може би с нашите коне. Колкото до причините, накарали го да потърси компанията ни, доста поспорихме.

— Аз ти казвам, че той е много доволен, че е намерил хора, защото знае прекрасно, че там, където има хора, винаги ще се намери нещо за лапане — заяви Пейсу.

Обаче тази материалистична теза ни допаднаше само донейде и — чудно нещо — опроверга я именно Мейсоние.

— Съгласен съм, че търси зърна — каза той компетентно, разкрачен, с ръце в джобовете и с вирнат нос, — но това не изяснява защо е толкова свикнал с хората. Защото ечемика, който се разпилява в *Родилното* — вземи например Амарант: тя е толкова лакома, че всеки път разхвърля четвърт от храната си по земята — той би могъл да дойде да кълве през нощта.

— Не си прав — каза Колен. — Гарваните се недоверчиви в ято поради това, че им е обявена война. Но когато е сам гарванът, ти си го опитомяваш, както си искаш. Я си спомни обуцаря в Ла Рок...

— *Ta! Ta!* — развика се Момо, който си спомняше обуцаря.

— Това животинче има разсъдък — заяви старата Мену. — Спомням си, чичото на Еманюел една година беше оставил бомбички в една стая с царевица заради пакостите, които гаргите му причиняваха. И бум! Час по час. Добре де, ама ти няма да повярваш, накрая тия гарги пет пари не даваха за бомбичките. Дори и не хвъркваха. Най-спокойно си кълвяха кукуруза.

Пейсу се разсмя.

— Ах, мръсниците! — каза той с уважение. — Само как са ме ядосвали! И веднаж, ама само веднаж, успях да убия една. С дългоцевната двадесет и две калибрена пушка на Еманюел.

Тогава последва дълга и подробна многогласна възхвала на гарвана, на неговия ум, на дълголетието му, на възможната дружба с човека, на езиковите му способности. И когато Тома забеляза малко учудено, че това все пак е вредна птица, никой не поде една толкова неуместна забележка. Първо, защото на времето може да са ги

избивали, тия вредни птици, но без омраза, дори с някакво забавно уважение заради хитрините им, с разбирането в края на краищата, че всичко живо трябва да се храни. И още защото този гарван, пристигнал специално за да ни внуши надеждата за други живи същества, оцелели другаде, бе свещен и ние щяхме да му даваме всеки ден припадащата му се малка дажба зърна; той вече бе част от Малвил.

Пейсу сложи край на разговора. Предната вечер бяхме пренесли ралото, измайсторено от Мейсоние и Колен на нивата при Ле Рюн, и Пейсу нямаше търпение да закара там Амарант и да започне оранта. Докато той отиваше към конюшната с полюшващата си походка, аз намигнах на Мейсоние и преди да успее да каже „уф“, Момо бе обезсилен: двете му ръце и двата крака бяха здраво хванати, а самият той — вдигнат и пренесен бързо като пакет в главната кула, а старата Мену се препъваше до нас с късите си мършави крачка и всеки път, когато синът ѝ изкрещяваше „*Осаеете намиа!*“, повтаряше с щастлива усмивчица: „Няма що, трябва да минеш през това, кирливчо!“ Защото за нея, която не бе спряла да прави това почти половин век, от времето на първите му пелени, къпането на Момо не бе ангария, макар че си даваше вид, че ѝ тежи, а майчински ритуал, който продължаваше да я разнежва въпреки възрастта на сина ѝ.

По мой съвет никой не бе взел душ тази сутрин; напълнихме ваната с топла вода и накиснахме в нея Момо, а през това време Мейсоние атакуваше брадата му. Бедният Момо, надвит и деморализиран от броя ни, вече не оказваше съпротива и след малко аз можах да се измъкна, като припомних на Колен, че трябва да зарези след мен вратата, за да предотврати бягство чрез изненада. Минах през моята стая да си взема бинокъла и се качих на главната кула.

В момента, когато, спорехме в първата крепост, стори ми се, че различавам нещо не толкова сиво в сивотата на небето и се надявах, че виждам Ла Рок. Но това бе измама, за което си дадох сметка още при първия поглед. Бинокълът само ми потвърди горното. Оловно небе, никаква видимост и липса на цветове. Ливадите, където не бе останало нито едно стръкче трева, нивите, по които не се виждаше нито едно житно филизче, сякаш бяха покрити с неизменна сива пепел. По-рано, когато идвах да ме видят и да се възхищават отгоре от кулата на гледката, хората от града хвалеха *тишината* на Малвил. Но, благодаря на бога, тази тишина бе такава само за гражданите. Някакъв далечен

автомобил по пътя край Ле Рюн, някакъв трактор на нивата, птичи писък, заинатил се петел, едно разлаяло се куче и, разбира се, през лятото — щурци, скакалци, пчели по дивите лози. Сега, да, сега има тишина. И небе, и земя — нищо друго освен оловен цвят и черна овъгленост. И още — неподвижност. Пейзаж — труп. Мъртва планета.

С допрени до бинокъла очи, аз шарех из мястото, където би трябвало да се намира Ла Рок, без да различа нищо друго освен сивота и дори без да мога да кажа дали тази сивота е част от земята или от небесния свод, който ни потискаше. Смъкнах постепенно бинокъла чак до нивата при Ле Рюн, където Пейсу трябваше да оре с Амарант. Там поне щеше да има малко живот. Потърсих кобилата като най-лесно намираем обект и разнервиран, задето не я откривах, отместих малко бинокъла от очите си. С просто око забелязах неподвижното рало наред нивата и до него прострян неподвижно на земята Пейсу с разперени ръце. Амарант бе изчезнала.

Смъкнах се като луд по двата етажа на витлообразната стълба, втурнах се към вратата на банята, завъртях дръжката, забравяйки, че резето е спуснато, и като блъсках с двата си юмрука като бесен по масивното дърво, закрепях:

— Елате бързо, нещо се е случило с Пейсу!

Без да дочакам другите, се спуснах да тичам. За да се стигне до оранта, трябваше да се слезе по склона на скалата до равното и там да се завие остро наляво и като се мине в подножието на замъка, да се слезе по коритото на изчезналото поточе чак до първия ръкав на Ле Рюн. Тичах с всички сили, с пулсиращи слепоочия, неспособен да измисля някакво обяснение. Амарант бе така кротка и послушна, че не можех да повярвам да е ударила водача си, за да избяга. А и къде всъщност да избяга? Нали нямаше нито едно стръкче трева по земята, а в Малвил тя имаше ечемик и сено до насита?

След малко дочух зад себе си тропота на другите по каменливата земя; те се мъчеха да ме настигнат. Сто метра преди да стигна до нивичката при Ле Рюн бях стигнат и задминат от Тома, който бягаше с едри и много бързи разкрачи, затова взе доста голяма преднина. Видях го отдалеч, че коленичи до Пейсу, обръща го внимателно и му повдига главата.

— Жив е! — извика той към мен.

Клекнах до него и аз, изтощен, останал без дъх. Пейсу отвори очи, но погледът му бе мътен, той не успяваше да се опомни, носът и лявата му буза бяха изцапани с пръст, от врата му течеше силно кръв, която цапаше ризата на поддържащия го Тома. Колен, Мейсоние и Момо — последният съвсем гол, със стичаща се по него вода — пристигнаха, докато аз оглеждах раната, която бе широка, но както се виждаше, повърхностна. И накрая — Мену, но тя бе имала време да вземе една бутилка с ракия от малкия зимник при входа и носеше моята хавлия, с която зави Момо още преди да погледне Пейсу.

Излях малко ракия на раната и Пейсу изстена. После му налях една хубава глътка в устата и с напоената с алкохол носна кърпа почистих изцапаното му от пръстта лице.

— Не може да бъде Амарант да му е сторила това — каза Колен. — Като се има пред вид накъде лежеше.

— Пейсу — казах аз, като му разтривах слепоочията с ракия, — чуваш ли ме? Какво е станало? — Продължих: — Във всеки случай Амарант не хвърля къчове.

— И аз съм забелязала — каза старата Мену — Дори когато играе, това животно не знае да си повдига задника.

Погледът на Пейсу се проясни, той каза тихо, но ясно:

— Еманюел.

Дадох му още една глътка ракия и отново му разтрих слепоочията.

— Какво се е случило? — запитах, като го плясках по бузите, а очите ми се опитваха да задържат погледа му, който отново се стремеше да побегне в мъглявината.

— Получил е странен шок — каза Колен, като се изправи. — Но той ще дойде на себе си, вече изглежда по-добре.

— Пейсу! Чуваш ли ме? Пейсу!

Вдигнах глава.

— Мену, подай ми колана от хавлията.

Като взех колана, сложих го на коляното си, нагънах на четири кърпичката си, напоих я с ракия и внимателно я сложих на раната, която продължаваше силно да кърви, и като замолих Мену да придържа компреса, завързах отгоре колана, като го увих около челото му. Старата Мену изпълняваше, без да продума, с поглед, втрещен

през цялото време в Момо, когото „смъртта сигурно бе уловила“, докато бе тичал по студа.

— Не зная — каза изведнаж Пейсу.

— Не знаеш как се е случило това?

— Не.

Той затвори очи и аз веднага го шляпнах по двете бузи.

— Ела да видиш нещо, Еманюел! — каза Колен.

Той се бе изправил до ралото с гръб към нас, но бе обърнал глава, лицето му бе разстроено, очите — впити в моите.

Изправих се и отидох при него.

— Я погледни това — каза той тихо.

Първия път, като впрегнахме Амарант, забелязахме, че липсва каишът, който задържаше стръката. Заместили го бяхме с найлонова панделка, затегната около дървото с множество превъртания и възли. Тази панделка бе срязана.

— Това е направил човек — каза Колен.

Той бе пребледнял, устните му бяха пресъхнали.

После каза:

— С нож.

Доближих двата края на панделката до очите си. Срязването бе ясно, без ръбове, без разнищвания. Безмълвен наведох глава. Не бях способен да говоря.

— Човекът, който е разпрегнал Амарант, е разкопчал подбрадника и лявата закопчалка на подкоремника, но като е стигнал до възлите на дясната страна, се е ядосал и извадил ножа — продължи Колен.

— Преди това — допълних аз с разтреперан глас — е ударил Пейсу изотзад.

Видях, че старата Мену, Мейсоние и Момо стоят около нас. Очите им бяха приковани в мен. И Тома ме гледаше с едното коляно на земята, а другото изправено; той поддържаше гърба на Пейсу.

— Ох, боже! Ох, боже! — викаше старата Мену, като поглеждаше наоколо си ужасена и дръпна Момо за ръка, за да го приюти до себе си.

Настъпи мълчание. Заедно с някакво начало на страх изпитах и чувство на горчива подигравка. Един бог знае с колко ревност, с каква

любов и с какъв почти отчаян порив ние се бяхме молили в себе си да има и други оцелели хора. Сега бяхме сигурни: имаше.

VII

Взех двадесет и две калибрената дългоцевна пушка (чичо ми я беше подарил за петнадесетия ми рожден ден), а Тома — ловната пушка. Уговорихме се, че другите ще останат в Малвил с двуцевната пушка. Слабо въоръжение, но пък Малвил имаше крепостни стени, бойници и ровове.

В момента, когато поемахме по острия завой, който води от пътя за Малвил към пътеката към Ле Рюн, аз огледах продължително сгущения в скалата замък. Забелязах, че и Тома го оглежда. Излишно бе да споделяме впечатленията си. На всяка стъпка човек се чувствуваше все по-оголен, по-уязвим. Малвил бе наше убежище, нашето „гнездо с назъбени стени“. До днес той ни бе закрилял от всичко, включително и от последните изтънчени изисквания на техниката. Какъв кошмар бе да излезем вън от него и какъв кошмар също така бе това дълго вървене един зад друг. Сивото небе, сивата земя, почернелите останки от дърветата, тишината, мъртвешката неподвижност. И накрая — единствените същества, които още живееха в този пейзаж, ни очакваха в засада, за да ни претрепят.

Сигурен бях: кражбата на кобилата — щом като следите ѝ не бяха заличени по прашната изгоряла земя — означаваше, че крадците бяха предвидили преследване и че някъде, на някое място в оголения хоризонт, ни чакаше засада. Но ние нямахме избор. Не можехме да допуснем да убият някого от нас и да ни откраднат коня. А щом не искахме да стоим пасивни, трябваше да се включим в играта на нападателя.

Между момента, в който забелязах Пейсу, прострян неподвижно на нивата при Ле Рюн, и оня, в който излязохме от Малвил, не бе изминало повече от половин час. Очевидно крадецът бе изгубил много от преднината си пред нас, за да се оправя с Амарант. Виждах места, където тя бе отказвала да върви, бе тъпкала на място или се бе движила в кръг. Колкото и да беше кротка, тя бе привързана към своята конюшня, към Малвил, към Беламур в съседния до нейния бокс, която

можеше да гледа през пречките на разделящия ги отвор. Освен това тя бе младо животно и още се страхуваше от всичко — локвата, маркуча за поливане, камъка, в който се бе спънала, отнасяния от вятъра вестник. Следите от стъпки до следите от копита показваха, че човекът не бе посмял да я яхне без седло. Доказателство, че буйният нрав на англо-арабина го е изплашил и че той не е добър ездач. Чудо е, че въпреки съпротивата си Амарант все пак се бе съгласила да го последва.

Ле Рюн представляваше широка поляна около стотина метра между два реда по-рано залесени хълмове; двата ръкава на рекичката течаха в посока север — юг, а селският път минаваше успоредно, като се виеше по склоновете на бърдата откъм изток. Крадецът не бе поел по правия път, където щеше да бъде видим много отдалече, а долу по склона на хълмовете откъм запад, където по-големите извивки го прикриваха по-добре. Във всеки случай аз смятах, че опасността бе по-малка, преди той да се прибере в жилището си. Той и другарите му нямаше да започнат да действуват, докато не са сложили Амарант на сигурно място — в конюшния или в обор.

Но все пак бях нащрек с пушка не на рамо, а в ръка, като се вирах ту в земята, ту в хоризонта. Не размених нито дума с Тома. Въпреки прохладния въздух напрежението ме караше да се потя, особено ръцете, и макар че Тома бе външно спокоен като мен, забелязах влажна следа на мястото, където бе държал оръжието си, когато, за да си отпочине, той го сложи на рамо, като го придържаше за цевта.

Вървахме вече час и половина, когато следата от Амарант напусна Ле Рюн и зави под прав ъгъл в западна посока между един хълм и една скала. Изложението и разположението на мястото бе същото като в Малвил: на север — скала и в подножието ѝ — рекичка, която в Малвил бе изчезнала, ала тук още съществуваше под формата на обилно, бистроструйно поточе по повърхността на земята. Очевидно нищо не е било направено, за да се уголеми коритото му и от разливанията му малката, едва четиридесет метра широка поляна между хълма и скалата бе съвсем прогизнала от водата. Спомням си, че по тази причина чичо ми я бе забранил изрично за конете от *Седемте бука*. Впрочем дори и по времето на *Клуба* ние не смеехме да

пристъпим в това блатисто място, където никога не бяха минавали гуми на трактор.

Затова пък знаех кой живее там, в една пещера в скалата, затворена със стена с пробити в нея прозорци. Хора, които минаваха за груби, неразговорчиви, със съмнителни нрави и — което е по-лошо — заподозрени в браконьерство по земите на съседите. Поради естеството на жилището господин Льо Кутьолие ги наричаше „троглодити“ — име, което ни очароваше по времето на *Клуба*. За малжакчани обаче те бяха чисто и просто „чужденците“ и дори — като връх на всичко, тъй като бащата бе северняк — „циганите“. Тези хора вдъхваха тревога още повече и за това, че никога не ги виждахме в Малжак: те се продоволствуваха в Сен-Совьор. Страшни, разбира се, толкова повече, че не знаехме почти нищо за тях, не знаехме дори от колко души се състои задругата им. Разказвах все пак, че бащата, за когото чичо ми беше казал, че по лице и походка приличал на човека от Кро-Маньон^[1], бил „получил“ два пъти затвор: първия път за побоища, а втория — за това, че бил изнасилвил дъщеря си. Последната — единствен член от семейството, която познавах поне по име — се наричаше Кати и слугуваше у кмета на Ла Рок. Разказвах, че била красиво момиче с много дързък поглед и предизвикващо клюки държане. Ако е имало изнасилване, то не я бе накарало да намрази мъжете.

Чифликът на троглодитите имаше име, което ни озадачаваше още от времето на *Клуба* — *Блатото*. Озадачаваше ни, тъй като, разбира се, блато вече нямаше, само прогизнала земя, затворена между една скала и един също така стръмен хълм. Нито електричество, нито път. Нещо като влажно дърво, където никой никога не отиваше, нито дори раздавачът, който разносяше пощата или, да речем, писмо веднаж в месеца за „Кюсак“ — хубав чифлик на върха на хълма. От раздавача Будно знаехме поне как се наричат: Варвоорд. По общо мнение не бе християнско име. Будно твърдеше, че бащата бил „дивак“, но че не бил беден, съвсем не. Имал добитък и хубава земя по хълма.

Настигнах Тома, спрях го, като го хванах за ръка, и му казах тихо на ухо:

— Тук е. Аз трябва да вода.

Той хвърли поглед наоколо си, погледна часовника си и отвърна по същия начин:

— Не съм изкарал моя четвърт час.

— Остави сега. Аз познавам мястото.

После добавих:

— Ще ме следваш на десетина метра разстояние.

Задминах го, взех малко преднина и като му дадох знак с широко отворена дясна ръка на височината на кръста, за да му кажа да спре, спрях и аз. Извадих бинокъла от калъфа и като го сложих до очите си, разгледах местността. Тясната ливада вървеше полегато нагоре между хълма и скалата, пресечена напреко от насипи и зидове. Хълмът бе също така оголен и почернял като всички онези, които бяхме видели дотук. Но ливадата, запазена от скалата откъм север, а и поради местоположението си бе пострадала в опустошението — как да кажа — с една степен по-малко. Тя имаше вид на местност, чиято растителност е горяла, но не се е овъглила, без почвата да приеме (може би преди *деня на събитието* е била пренаситена с вода) сивия и пращен изглед както навсякъде другаде. Дори тук-таме се виждаха жълтеникави туфи, които навярно са били трева, и две-три оголени и почернели дървета, но останали прави. Прибрах бинокъла и пристъпих предпазливо. Една друга изненада ме очакваше обаче: почвата бе твърда и устойчива под краката ми. Под влияние на горещината водата в *деня на събитието* навярно е извряла от земята като струи пара от чайник. И тъй като оттогава не бе валило, тресавището бе пресъхнало.

Докато бистрият ми ум отбелязваше всички тези подробности с отлична яснота, тялото ми ми правеше номера: обилно изпотяване по дланите, ускорен пулс, туптящи слепоочия и дори — когато прибрах бинокъла в калъфа му — леко треперене в ръцете, което, ако трябваше да стрелям, нямаше да насочи добре стрелбата ми. Помъчих се да дишам дълбоко и бавно в такт с крачките и с поглед, вперен ту в следата от краката на Амарант, ту в ливадата пред мен. Никакъв полъх от вятър, никакъв шум, дори и отдалеч. Пред мен, на десет метра — малка зидана стена.

Всичко стана много бързо. Забелязах купчина фъшкии, които ми се сториха пресни. Застанах неподвижно и се наведох, за да ги огледам: по-точно имах намерение да ги докосна с опакото на дланта, за да видя дали са още топли. В същия миг нещо изсвири над главата ми. Секунда по-късно Тома се появи до мен, също клекнал, с една стрела в ръка. Черният ѝ и много остър връх бе изцапан с пръст. В

същия миг се чу ново изсвирване, силно като първото. Залегнах и тръгнах, прилазвайки, към зида. Мислех, че съм оставил Тома на място, толкова бързо бях припълзял, но за голяма моя изненада, когато положих карабината до мен и се обърнах наляво, намерих го прострян с цял ръст да приспособява от срутените камъни нещо като бойница на стеничката. Странно нещо — той се бе сетил да вземе стрелата със себе си. Тя бе там, положена до него, жълтите и зелени пера по нея бяха единствените цветни петна в пейзажа. Погледнах я. Не вярвах на очите си. Троглодитите стреляха по нас с лък!

Погледнах бързо иззад стеничката. На петдесет метра от нас напреко на тясната долина се издигаше друг зид. По средата — голям орех, изгорял, но останал прав. Добро местоположение, но те все пак бяха допуснали една грешка: би трябвало да ни оставят да минем малкия зид и да ни нападнат на открито. Бяха стреляли много рано, насърчени сигурно от моята неподвижност в момента, в който забелязах купчината фъшкии.

Чух ново изсвирване и не зная защо подгънах крака. Това бе щастлив рефлекс, защото стрелата, която сякаш идеше от небето, се заби дълбоко в земята на петдесет сантиметра от краката ми. Навярно бе изстреляна във въздуха под желаниа ъгъл, за да се предаде насока на траекторията ѝ. И стрелецът се ориентираше — забелязах това веднага — по бойницата на Тома. Дадох знак на Тома да ме следва и с пълзене покрай зида се дръпнах няколко метра вляво.

Нова стрела изсвири, точно по оста на бойницата, която току-що бяхме напуснали, но на метър разстояние от предишната. От момента, в който тя се заби в земята, аз започнах да броя бавно: „Едно, две, три, четири, пет.“ На „пет“ — ново изсвирване: значи, на стрелеца му трябваха пет секунди, за да вземе нова стрела, да я постави на мястото, да се прицели и да пусне тетивата. И лъковете не бяха два, а само един. Стрелите идваха една след друга, не заедно.

Извадих от карабината окуляра. Той позволяваше само бавно целене поради самия факт, че увеличаваше предметите. Казах тихо:

— Тома, застани от другата страна на бойницата и щом стрелям два пъти, покажи си главата зад зида, изстреляй напосоки твоите два патрона и веднага си смени мястото.

Той се отдалечи. Проследих го с поглед. Щом спря, извадих предпазителя и коленичих, като приближих лице ниско до земята,

хванал с две ръце карабината почти успоредно със зида. Изправих се внезапно, като опрях същевременно карабината на рамото си, извъртях се с тялото си, стори ми се, че видях крайчеца на лъка зад ореха, стрелях два пъти и се скрих. Начаса — докато сменях мястото си — чух два пъти „Бум! Бум!“ от пушката на Тома, много по-силни от сухите изплющявания на моите патрони.

Зачаках отговор. Той не дойде. Изведнаж, за огромно мое изумление, видях, че отстранилият се на около дванадесетина метра от мен Тома се изправя и застава прав, отпуснато, опрял хълбок до зида, с пушка на ръка. Изкрещях тихо — ако изобщо е възможно да се крещи тихо:

— Залегни!

— Показват бяло знаме — отвърна той спокойно и бавно (да побеснееш!) обърна глава към мен.

— Залегни! — викнах яростно.

Той се подчини. Отидох до бойницата и хвърлих поглед към противниковия зид. Този път напълно видимият лък се размахваше, без да се вижда ръката, която го движи, а на края му висеше бяла кърпа. Сложих бинокъла на очите си и огледах горе зида от единия до другия край. Не видях нищо. Пуснах бинокъла, сложих ръце като фуния на устата и казах на тукашното наречие:

— Ей ти, с белия парцал, какво искаш?

Отговор нямаше. Повторих въпроса на френски.

— Да се предам — отвърна на френски млад глас.

Извиках:

— Сложи лъка си на тила, дръж го с две ръце и ела насам.

Настъпи мълчание. Взех отново бинокъла. Лъкът и бялото знаме не бяха мръднали. Тома потри крак в земята, като си смени позата. Дадох му знак да стои неподвижно и заслушах с всички сили. Не долових нито един звук.

Изчаках една цяла минута и се провикнах, без да оставям бинокъла си:

— Е, какво чакаш?

— Няма ли да стреляте по мен? — извика гласът.

— Разбира се, че не.

Изминаха отново няколко секунди, после видях, че човекът излиза иззад зида, огромен в бинокъла, с лък на тила, който

поддържаше с две ръце, както му бях заповядал. Оставих бинокъла и взех карабината.

— Тома!

— Да.

— Когато дойде тук, застани на бойницата и гледай внимателно. Не изпускай от очи зида.

— Добре.

Постепенно човекът се очертаваше по-голям. Той вървеше с бързи крачки, почти тичешком. За моя голяма изненада бе млад с рошави руси, възчервеникави коси. Небръснат. Той спря от другата страна на нашия зид. Казах:

— Хвърли оръжието си от тази страна, мини през зида, сложи ръце на тила и застани на колене. Не забравяй, че имам осем куршума в пълнителя.

Той се подчини. Бе едър и силен момък, облечен в избелели джинси, кърпена карирана риза и старо, разпрано на рамото, кафяво сако, един от чиито джобове висеше. Пребледнял, със сведени очи.

— Погледни ме!

Той вдигна очи и аз бях изненадан от погледа му. Съвсем не беше онова, което очаквах. Нищо хитро, нищо кораво. Напротив. Златистокафяви, почти детски очи, които много подхождаха на закръглените му черти, добродушния нос, широката уста с месести устни. Също така нищо лукаво. Бях му казал да ме гледа: той ме гледаше. Засрамено, изплашено като дете, което очаква да му се скарат. Седнах на два метра от него с дуло, насочено към него. Казах му, без да повишавам глас:

— Сам ли си?

— Да.

Това дойде прекалено бързо.

— Слушай ме хубаво! Повтарям: сам ли си?

— Да. (Едва доловимо колебание.)

Промених бързо темата на разговора.

— Колко стрели ти оставаха?

— Там ли?

— Да.

Той помисли.

— Около дузина — отвърна неуверено. И се поправи: — Може да няма толкова.

Странен стрелец, който не бе помислил да преброи мунициите си. Казах:

— Да речем, десет.

— Десет, да, може би десет.

Погледнах го и изрекох неочаквано, бързо и грубо:

— Ами тогава, щом ти остават още десет стрели, защо се предаваш?

Той се изчерви, отвори уста, погледна ужасено, гласът му секна. Не бе очаквал такъв въпрос. Поставяше го натясно. Той стоеше съвсем загубен, неспособен да измисли някакъв отговор, неспособен дори да говори. Казах грубо:

— Обърни се гърбом и сложи ръце на главата си!

Той се завъртя тежко на колене.

— Седни на петите си.

Подчини се.

— Слушай сега. Ще ти задам един въпрос. Само един. Ако ме излъжеш, ще ти пръсна черепа.

Опрях дулото на карабината на тила му.

— Разбра ли?

— Да — отвърна ми той едва чуто.

Чувствах как тилът му трепери до оръжието ми.

— Слушай сега добре. Няма да повтарям два пъти въпроса. Ако лъжеш, ще стрелям.

Изчаках малко и казах със същия рязък и груб тон:

— Кой беше с теб зад зида?

Той каза едва чуто:

— Бащата.

— Кой още?

— Никой.

Опрях силно дулото на тила му.

— Кой друг?

Той отговори без колебание:

— Никой друг.

Този път не лъжеше, сигурен бях.

— Баща ти има ли друг лък?

— Не, той има пушка.

Видях, че Тома се обръща зяпнал. Дадох му знак да продължава да пази и повторих смаян:

— Той има пушка?

— Да, двуцевна ловна пушка.

— Баща ти е бил с пушката, а ти с лъка?

— Не. Аз с нищо не съм бил.

— Защо?

— Бащата не ми дава да се докосвам до пушката.

— А до лъка?

— И до лъка също.

— Защо?

— Не се доверява.

Чудесни семейни отношения. Някаква представа за троглодитите започваше да се оформя в съзнанието, ми.

— Баща ти ли ти нареди да се предадеш?

— Да.

— И да кажеш, че си сам?

— Да.

И, разбира се, след като войната бе свършила, ние щяхме да се изправим доверчиви и безгрижни и за да си вземем Амарант, щяхме да отидем право в ръцете на бащата, който ни чакаше зад зида с двуцевната си пушка. По един изстрел за всеки.

Стиснах устни и казах грубо:

— Свали си каиша от панталона.

Той послуша, после сам, без да му го повтарям, пак сложи ръцете си на тила. Послушанието му ми вдъхваше донейде съжаление: въпреки едрия ръст и широките рамене — хлапе! Хлапе, тероризирано от баща си, а сега от мен. Казах му да сложи ръцете на гърба си и ги вързах с каиша. Чак като свърших, се сетих за панделката в моя джоб: с нея му вързах краката и като измъкнах кърпата му от лъка, затъкнах му устата. Сторих това бързо и решително, но в същото време се раздвоявах и присъствувах на собствените си действия, като че ли бях актьор във филм. Отидох и коленичих до Тома.

— Чу ли?

— Да.

Той се обърна към мене: беше преbledнял. После продължи тихо и с нещо, което у него приличаше на вълнение:

— Благодаря.

— „Благодаря“ за какво?

— Че преди малко ме накара да залегна.

Не му отговорих. Размислях. Бащата сега сигурно знаеше, че клопката му е разкрита, но нямаше за толкова малко да изостави намерението си. А ние, ние не можехме нито да останем тук, нито да си отидем.

— Тома — казах бързо.

— Да?

— Наглеждай зида, скалата и хълма. Ще се опитам да заобиколя през хълма.

— Ще излезеш на открито.

— Отначало — не. А ти ще стреляш, щом видиш нещо, макар и само дулото на оръжие. И продължаваш да стреляш. Та дори и само за да го накараш да се наведе.

Тръгнах, лазейки покрай зида, в посока към хълма. След няколко метра ръката, която държеше карабината, започна да се поти, а сърцето ми силно да бие. Бях обаче доволен от начина, по който изиграх хитрината на троглодита! Чувствувах се уверен и съсредоточен.

В „ничията земя“ между двата враждебни зида хълмът имаше една издатина, която завършваше в малката поляна с нещо като закръглено предхълмие. Разчитах на издигнатината, за да се скрия от погледа на бащата, докато успея да взема височина и се озова над него. Не бях обаче помислил за трудността на изкачването. Склонът бе много стръмен, теренът — каменлив и ронлив и тъй като растителността бе изчезнала, местата за опора бяха несигурни. Принудих се да сложа карабината през рамо, за да мога да си служа с две ръце. След десет минути бях плувнал в пот, с разтреперани крака и така запъхтян, че трябваше да спра, за да си поема дъх. Стоях изправен, задържал се бях с две ръце с голяма мъка, крайчецът на крака ми бе на една издатина. Но няколко метра над мен виждах върха на възвишението, по-точно мястото, където то се губеше в очертанятията на хълма. Стигнах ли тази точка, щях да бъда в зрителното поле на човека зад зида и аз се питах с мъка дали щях да успея да намеря достатъчно равновесие, за да сменя оръжието от раменете си и да се

прицеля, без да падна. Стоях там с плувнали в пот очи, с разтреперано тяло от тежките усилия, със задъхана гръд и така обезсърчен, че бях готов да изоставя плана си и да се върна надолу. Тогава именно с бръмчащи от кръвообращението ми слепоочия не знам защо помислих за Жермен. По-точно, спомних си Жермен по риза в двора на *Седемте бука*, като режеше с трион дърва. Беше едър и дебел и понеже страдаше от емфизем, дишането му при голямо усилие от негова страна ставаше много особено, пресекливо, задавено, свирещо. И докато моето дишане ставаше по-спокойно и пулсът на слепите очи отслабваше, изведнаж осъзнах нещо, което ме разстрои. Това дишане на Жермен — аз го чувах. Не беше моето, с което отначало го бях смесил. Сега го различавах ясно, то идеше от другата страна на възвишението, няколко метра камънаци го деляха от мен. От другата страна на възвишението бащата бе поел по пътя, който се събираше с моя.

Пот ме обля от глава да пети и ми се стори, че сърцето ми ще спре. Ако бащата стигнеше преди мен на върха, щеше да ме види пръв. Бях загубен. Във всеки случай бях приклещен, нямах дори и време да сляза. Изведнаж си дадох сметка, че съдбата ми ще се реши за два-три мига и че единственият ми изход бе да побягна напред и да се хвърля върху него. Закатерих се отново с безумна енергия, без да обръщам внимание на камъните, които се търкаляха под краката ми, убеден, че заглушен от собственото си дишане, мъжът не ме чуваше.

Стигнах на върха, бях отчаян, почти бях сигурен, че там ще намеря дулото на пушката му, насочено към мене, до такава степен дишането му, шумно като мех в ковачница, ми се стори близко. Не видях нищо. Сякаш ми смъкваша един тон товар от гърдите. И там изведнаж имах втори съвсем нечуван късмет: само на метър разстояние намерих доста солиден дънер, в който можах да опра лявото си коляно и да застана в равновесие на склона, като изпружа напред десния си крак по цялата му дължина и се опра на един камък. Изкарах ремъка на карабината през главата си, взех оръжието, магнах му предпазителя и го насочих напред с приклад под мишница, готов да се прицеля. Чувах шумното и задъхано дишане, което се доближаваше, и с очи, приковани към точното място, където само на десет метра под мен щеше да се покаже главата на човека, устоях на изкушението да погледна долу към полянката и към Тома зад неговия малък зид.

Съсредоточен, неподвижен, аз се стараех да се отпусна и да уравнилося дишането си.

Чакането, което, мисля, не трая повече от няколко секунди, ми се стори безкрайно, дясното ми коляно зад дънера се вцепеняваше и във всичките си мускули, включително и по лицето, усещах някакво болезнено изтръпване, сякаш малко по малко се превръщах в камък.

Появи се главата, после раменете, след това гърдите. Вгълбен в усилията си или в търсене на опорна точка за краката си, човекът вървеше наведен и не ме виждаше. Сложих карабината на рамо, закрепих приклада в хлътнатината на ключицата, опрях бузата си на него и спрях да дишам. В този момент се случи нещо, което не бях предвидил. Мишената ми бе сърцето на бащата. На това разстояние бях сигурен, че ще улуча. Обаче пръстът ми стоеше неподвижно на спусъка. Не успях да стрелям.

Бащата вдигна глава, очите ни се срещнаха. Мигом, с нечувана бързина той приклади оръжието си. Чуха се няколко сухи припуквания и аз видях как куршумите влизат в ризата му и я разкъсват. Струя кръв, която ми се стори невероятно силна и обилна, бликна от раната, очите се извърнаха, устата се отвори в някакво бясно усилие да всмукне глътка въздух, после цялото тяло се прекатури назад. Чух го, като се претъркулва по склона, по който току-що се бе изкачил, заедно със силен шум от камъни повлечени от падането, който отекна продължително в усоя.

Слизайки надолу, видях, че Тома бе минал през зида и бе прекосил по диагонал полянката с пушка под мишница, за да отиде да разпознае трупа. Като слязох на равно, отидох най-напред да развържа сина. Когато ме видя, очите му се разшириха от изненада и страх. До такава степен вярата в непобедимостта на баща му се бе затвърдила в съзнанието му, че не вярваше, че ме вижда жив. И още по-малко ми повярва, когато му казах, че баща му е мъртъв. „Добре де, ела да видиш“ — казах аз, като го побутнах лекичко пред мене с дулото на карабината.

Докато отивам към трупа, Тома се завръща от обиколката си. Прибрал е патрондаша на бащата и пушката, която носи на лявото си рамо, тъй като на дясното е сложил своята.

— Право в сърцето — казва той попребледнял.

Няколко куршума заедно. Докато ми говори, изваждам пълнителя от карабината. Празен. Значи, съм изстрелял пет куршума. Тома клати глава, когато му разправям, че ми се е сторило, че виждам да пробиват кожата. При скоростта, с която те излизат от дулото, очите ми не са можели да ги проследят. Видял съм последователните разкъсвания на ризата, когато един след друг куршумите са я пробивали.

— Можеш да си спокоен — казва той, — умрял е начаса. После добавя: — Стой тук, аз отивам да събера стрелите. Не забравям, че съм склададжия.

При тези думи се опитва не съвсем сполучливо да се усмихне и тръгва.

Той е доста разтърсен, но и аз също, когато виждам трупа. Гърдите са станали на каша! И онова бяло, обезкървено, незабравимо лице! Не успявам да намеря и най-малката връзка между незначителното натискане на пръста ми върху спусъка и извършеното разрушение. Казвам си, че мръсникът, натиснал копчето, за да предизвика атомна война, днес навярно има същото усещане, стига само да е останал жив в бетонното си скривалище.

Троглодитът е може би на петдесет години. Здравеняк. Едър, рижаворус мъж, с много мръсни кафяви панталони от италианско кадифе и парцаливо сако в същия цвят. Гледам това туловище, изпълнено с такава сила и така изпразнено от живот. Гледам и сина му. Той не изпитва никаква мъка. Изглежда стъписан и същевременно облекчен. Внезапно той се обръща към мене, оглежда ме с боязливо уважение и като ме хваща за дясната ръка, навежда се да я целуне. Отблъсвам го. Не желая такива излияния. Обаче като виждам, че страхът и объркаността заливат лицето му, запитвам как се казва. Наричал се Жаке (умалително от Жак).

— Жаке — казвам с гаснещ глас, — върви да помогнеш на Тома да събере стрелите.

Време е той да се отдалечи. Струва ми се, че ще изгубя съзнание. Краката ми са омекнали, очите не виждат ясно. Сядам долу на склона на три метра от троглодита, после — тъй като не ми минава — изтягам се с целия си ръст по полегатия терен, затварям очи, чувствавам се много зле. И изведнаж избива пот. Изпитвам невероятно живо и приятно усещане на свежест. Възраждам се. Все още съм слаб, но това е слабостта на раждането, не на смъртта.

После сядам, гледам троглодита. Чичо ми го сравняваше с човека от Кро-Маньон. Има нещо такова. С издадена напред челюст, ниско чело, изпъкнали дъги на веждите. Но чист, избръснат, с поддържани нокти, късо остригани коси, със стегната в нова униформа юнашка снага, той не би изглеждал по-първобитен от някой добър висш офицер от ударните отреди. Нито по-глупав. Нито пък по-малко осведомен за онази съвкупност от елементарни животински хитрини, наречени „военно изкуство“. Клопки за мухльовци. Засади. Лъжекапитулиране. Изпращане на врага в центъра, за да се връхлети върху него отдясно.

Ставам и отивам при другите двама. Те не са забелязали прилошаването ми. Помислили са, че си почивам. Тома ми подава лъка и аз го разглеждам. Висок е поне метър и седемдесет и ми се струва много по-добре изработен от оня лък, който бях подарил на Биржита.

Тома е събрал всичко. Прибира стрелите в малък сноп, който завързва с найлоновата панделка.

— Там е — казва Жаке с поглед към земята, без да прави друг намек за Амарант.

Вървим нагоре по тясната поляна с тук-там туфи жълтеникава трева; колкото и грозни да са, те все пак ме радват. Поглеждам към Жаке, към едрата му рижаворуса глава и добродушни черти. Изненадвам втренчените му в мен детински очи. Както казах, те са златистокафяви, но — нещо любопитно — ирисът заема почти цялото място, така че, може да се каже, почти няма бяло, което, като се прибавят и вдигнатите му вежди, му придава смирения, тъжен и умоляващ израз на куче. Куче, извършило някаква грешка и което много би желало да му простят и заговорят. То прелива от добра воля, послушание и привързаност, готово да се раздаде. То прелива и от сила, сила, която напълно съзнава и която струи от волския му врат, широките рамене и дългите ръце на първобитен човек с възли от мускули, които не успяват да се отделят напълно един от друг. Едрите му китки, стиснали наполовина някаква невидима дръжка, с които завършват ръцете му, също така не се разтварят. Той върви между нас двамата с Тома с разлюляна походка, поглеждайки ту единия, ту другия, но най-вече мене, тъй като аз съм почти на възрастта на баща му.

Показвам му лъка, който държа в дясната ръка, и му казвам на френски (вече зная, че не говори тукашното наречие):

— Как така баща ти употребява това оръжие?

Той е толкова щастлив, че го заговарям и така силно желае да ме осведоми, че чак малко пелтечи. Говори някакъв среден френски, който не чувствавам да е обагрен или ритмуван от езиковото богатство на диалекта ни. Акцентът му не е нито тукашен, нито напълно като на север. Влиянието на бащата и на училищната среда навярно са си противоречили, за да се получи тази любопитна смесица. С една дума, както казват у нас — „чужденец“.

— Научил се е на север — отговаря той, ломотейки. — В едно дружество за стрелба. Бил шампион, така казваше.

И добавя:

— Той направи върховете на стрелите. За лов.

Гледам го смаян.

— За лов? Ловувал ли е с това? А защо не с пушка?

— Пушката се чува — отговаря Жаке с полусъучастническа усмивка.

Той сигурно знае, че аз не съм ловец и че горите ми са открити за всички.

Не казвам нищо. Мисля, че започвам да разбирам бита на троглодитите: побоища и наранявания, семейни изнасилвания, браконьерство, с една дума, безразличие към законите. Това със стрелите ми се струва много хитроумно. Много по-сигурно от примка, защото примката остава, горският може да я открие, докато стрелата — това е работа за една секунда и най-вече — убива почти безшумно, не плаши дивеча и не вдига на тревога околните жители. Но в деня на откриването на лова последните едва ли са намирали много нещо в горите си.

Понеже не казвам нищо, Жаке смята, че чете неодобрение в мълчанието ми, затова добавя с пресметливо смирение, за да ме обезоръжи мен — господина от Малвил, който никога не е изпитал глад:

— Ако не беше това, нямаше да ядем месо всеки ден.

А че той е ял месо всеки ден, е сигурно. Трябва само да го погледна. Добре се е възползвал от бащиния лов. И все пак нещо ме учудва: може ли да убие със стрела бягащ заек?

Той възкликва и казва гордо:

— Баща ми пронизваше фазан, като лети!

А, така, в такъв случай сега знам къде изчезваха фазаните на чичо ми. Той пускаше две-три двойки в годината и никога не ги намираще — нито тях, нито потомството им.

Жаке добавя във въодушевлението си:

— Виждате ли, нормално той би трябвало да ви улучи с първата стрела.

Смръщвам вежди, а Тома казва сухо:

— Няма за какво да се хвалиш.

Впрочем аз мисля, че е време разговорът ни да вземе малко по-напрегнат обрат. Казвам строго:

— Жаке, ти ли удари нашия другар и открадна Амарант?

Той се изчервява, навежда едрата си рижаворуса глава и поклащайки се, върви с вид на нещастник.

— Баща ми ми каза да го сторя.

После бързо добавя:

— Но той ми каза да убия вашия другар, а аз не го убих.

— Защо?

— Защото това е грях.

Не очаквах това, но си вземам бележка. Продължавам да разпитвам Жаке. Той потвърждава онова, което вече бях отгатнал от плана на бащата: да ни привлече при себе си на групички и да ни избие и петимата, за да стане собственик на Малвил. Да полудееш! След деня „Д“ той е можел да притежава цяла Франция, но е искал Малвил дори и с цената на пет убийства. Защото нямало да убие „слугите“ — добавя синът. Нито моята немкиня.

— Каква немкиня?

— Онази, дето се разхождаше на кон из гората.

Поглеждам го. Липса на разузнаване у нас и допълнителен стимул, който не трябва да се пренебрегва. Замъкът и дамата от замъка. Дивашка жакерия^[2] с убиването на господаря и съответното изнасилване на жена му. На господаря или на господарите. Тъй като научавам, че Тома, Пейсу, Колен, Мейсоние и аз сме били за бащата „господарите от Малвил“, че често е говорел за нас — за нас, които никога не го бяхме виждали — с ярост и дори с омраза. По негово нареждане синът ни е шпионирал. Спирам се, изправям се лице с лице с Жаке и го разглеждам.

— Никога ли не си каза, че би могъл да ни предупредиш да се предотвратят всички тези убийства?

Той стои прав пред мен с наведени очи и ръце на гърба, пропит от разкаяние. Запитвам се дали ако му кажа да се обеси, няма да го стори.

— О, да — отвръща той, — но баща ми щеше да го разбере и да ме убие.

Защото естествено бащата е бил не само непобедим: бил е всезнаещ. Поглеждам го: съучастничество в убийство, нападение на един от нас, кражба на кон.

— Е добре, Жаке, какво да правим с тебе?

Устните му треперят, той преглъща слюнката си, поглежда ме с добрите си изплашени очи и отговаря, вече примирил се:

— Не зная. Да ме убиеете може би?

— Само това заслужаваш — казва Тома, стиснал устни и побелял от гняв.

Поглеждам го. Сигурно е изпитал голям страх за мене, когато изкачвах хълма. И сега намира, че съм прекалено снизходителен.

— Не — отвръщам аз. — Няма да те убием. Първо, защото убийството е грях, както ти каза. Но ще те отведем с нас в Малвил и за известно време ще те лишим от свобода.

Не гледам към Тома. Мисля си — като мъничко се забавлявам — колко много трябва да е отвратен, като ме слуша да употребявам едно толкова „църковно“ понятие като „грях“. Но какво друго можех да правя, освен да говоря на Жаке езика, който той разбираше.

— Сам ли? — пита Жаке.

— Как така „сам ли“?

— Сам ли ме отвеждате в Малвил?

И понеже го гледам намръщено, добавя:

— Защото тук е и баба ми.

Имам впечатление, че ще продължи, но той спира.

— Ако баба ти иска да дойде с нас, ще я вземем и нея.

Виждам, че има нещо друго, което го тревожи. Мисля, че не е лишаването от свобода, защото лицето му, по което всичко се чете, помръква, и то много повече, отколкото когато се страхуваше да не го убия. Потеглям отново и се каня да го притисна с въпроси, когато в тишината на пустото голо усое, по което се движим, между отвесните

трупове от почернели дървета, стърчащи тук-там сред жълтеникавите тувери и изгорялата земя, прозвучава съвсем близо едно изцвилване.

Това не е какво да е изцвилване. И не е цвиленето на Амарант, а тържествуващият, повелителен и нежен призив на жребец, който, преди да оплоди женската, се върти около нея и я кара да заеме удобно положение или, както казваше чичо ми, „я нагажда“.

— Та вие сте имали кон?

— Да — отвърща Жаке.

— И не сте го кастрирали?

— Не. Баща ми беше против.

Поглеждам Тома. Не вярвам на ушите си. Радостта ме преизпълва. Този път браво на бащата. Затичвам се като дете. Нещо повече, тъй като лъкът ми пречи, подавам го на Жаке, който го поема, без да се учуди, тичайки до мен с широко отворени уста. Естествено Тома ни изпреварва веднага с няколко скока и с всяка секунда увеличава преднината си, още повече, че останал без сили, аз забавям ход.

Но „пристанът“ е тук. Дебели кестенови колове, почернели, но прави, високи около метър и половина, и два реда бодлива тел заграждат пред „дома“ на троглодитите (три четвърти пещера, една четвърт къща) хиляда метра. По средата, завързана за скелета на едно дърво, тръпнеща, но не от непокорство — моята Амарант; по тъмночервената ѝ кожа преминават тръпки, а светлата ѝ грива е отметната назад с кокетна нетърпеливост. Кой би помислил някога, че това светотатство — макар че то още не е извършено — ще ме изпълни с радост! Един тромав кон за впрягане першеронска порода да оплоди една англо-арабска кобила! Не че този съпруг-пролетарий е грозен. Тъмносив, почти чер, той има огромна задница, къси набити крака, мощни рамене и врат, който двете ми ръце не биха могли да обгърнат. Всъщност той прилича по размери на тукашните стопани. И той се върти около Амарант, мята се в кръг с тромава пъргавина, като издава прегракнали звуци с пламнали очи. Надявам се, че съзнава каква нечувана чест му се пада и че може да направи разлика между една тлъста дебелана першеронка и грациозната Амарант, подложена на атаките му по необходимост заради продължението на рода в разцвета на младостта си, едва навършила три години, последната от стар род изтънчени предци.

Във всеки случай той я ухажва пламенно, но не грубо, като ѝ хапе устните, залепил глава до нейната, после, завъртайки се с крака до главата ѝ, я ближе, премества се внезапно до другия ѝ хълбок, после слага огромната си глава на шията ѝ, отдръпва я, пак се обръща към задницата ѝ, с което увелича постепенно кобилата в тромавия си любовен танец, предава ѝ безумната си възбуда и без да я измъчва, налага ѝ своята сила, превъзходство и мирис.

Как знае той точния момент, в който Амарант е готова да го приеме без ритници и съпротива? Той се изправя, огромен, на задните си крака, като блъска въздуха с предните, за да запази равновесие, с развята дълга черна грива и като се доближава така до Амарант, изправен, непохватен и страшен, стоварва се върху нея. Тя се огъва, стенойки от стоварването на този тон мускули. Издържа обаче на товара с услужливо повдигната опашка и той успява да обхване хълбоците ѝ с дебелите си къси крака. Понеже търси неуверено, Жаке се приближава бързо и простичко му помага. Амарант се опира на опънатите си и разтреперани предни крака, за да устои на буйните разтърсвания. В този момент жребецът ми се показва отстрани и аз никога не съм виждал идеята за мощност представена по-добре от тази напрегната напред, великолепна глава с разтърсена черна глава, разширени ноздри и горди, искрящи, пронизващи, невиждащи нищо очи. Забелязвам, че той не хапе тила на Амарант, за да я задържи, и че е кротък в момента на триумфа си.

Когато, съвкуплението свършва, той остава неподвижен с леко разтреперани задни крака. Главата му се спуска тогава, така че докосва с устни гривата на Амарант. Стои в това положение цяла минута с изражение на изтощение, със сякаш отпусната уста, а пламъкът се оттегля от очите му, за да отстъпи място на тъгата. Най-сетне той се отделя тромаво от кобилата. После се отърсва и в миг, като вдига глава, намерил отново себе си, се впуска в лек и мощен галоп около оградата, връща се с бойно цвилене в пълен ход към нас, сякаш ще ни сгази. Но на метър от нас прави внезапно отклонение, за да ни избегне, и докато отново се отдалечава, без да забави ход, към дъното на оградата, оглежда ни закачливо отстрани със самодоволни и радостни очи. Дълго след напускането ни на това място ще чувам в ушите си ритъма на четирите разтърсващи земята тежки копита. В този мъртъв и онемял

пейзаж този глух тропот ми се струва също така въодушевяващ, както и новопоявата на живота.

Има не една, а две съседни, къщи на троглодити — първата за обитаване, а втората е била — предполагам — за обор, хамбар за сеното и свинарник. Те са направени умело с около един метър зидана издадена част и покрив като стряха, съединен с отвора на пещерата, отгоре с комин. При обора тухлите са останали голи, но на къщата са доста грижливо измазани. На стената на приземния етаж са избити една врата-прозорец и един прозорец, а на първия етаж — още два отвора. На тях са сложени прозорци и цели капаци, по които още има следи от тъмночервена боя. Всичко това, макар и направено с малко средства, няма жалък вид.

Над навеса и едната четвърт покрив има освен това около петнадесет метра скала. Горната ѝ издута и закръглена част стърчи над къщата, пази я от дъжд и дори ѝ придава нещо уютно. Същевременно обаче тази надвиснала скала е доста страшна. Човек очаква тя да се разпука, разцепи и стовари пред жилището. И все пак тя вероятно пази опасното си равновесие вече хилядолетия. И настанявайки се тук, Варвоорд навярно си е помислил, че ще го запази и през краткия миг на един човешки живот.

Изложението на всички постройки е същото като на нашето *Родилно* (само че аз не съм правил зидан навес) и това именно в *деня на събитието* е спасило живота на троглодитите.

Не виждам друга постройка освен вътре в заграденото място една къщичка, прилична на фурна за хляб...

Усещам някакво присъствие и нечий поглед. Права на прага на жилището, една обемиста старица, облечена в доста мръсна черна престилка, ни разглежда със суеверно учудване. Питам се дали това не е майката на моя враг, пристъпвам към нея и ѝ казвам смутено:

— Отгатнала си какво стана, не съм тук за мое удоволствие.

Тя не ми отговаря веднага и навежда глава — също и това забелязвам — без каквато и да било тъга. Ниска е, с подпухнало лице, увиснали бузи и с толкова широк и с отпусната кожа врат, че е като равно продължение на брадата чак до огромната гръд, която при най-малко движение се разлюлява като две торби овес на гърба на магаре. В тази сланина блестят доста красиви черни очи, а над възникското

чело стърчи по всички посоки остра, гъста, къдрава и най-чисто бяла коса.

— Трябва да е станало, както си го мисля, щом като те виждам — отвърща тя спокойно.

Ни най-малко вълнение и, странно нещо, акцентът — нашенски и дори редът на думите.

— Повярвай ми, съжалявам — казвам аз, — но нямах избор. Или синът ти, или аз.

Отговорът ѝ е най-малкото неочакван.

— Влез, ще хапнеш нещо с нас — казва тя и се отстранява от прага.

И добавя на диалект с въздишка, като вдига рамене:

— Благодаря на бога, той не ми беше син.

Гледам я.

— Но ти говориш по нашенски?

— Ами аз съм оттук — отговаря тя на наречие.

Тя се изправя с гордо движение, което причинява значително разлюляване на споменатите торби с овес, сякаш за да каже: „Аз не съм дивачка.“

— Родена съм в Ла Рок — продължава тя. — Познаваш ли Фалвин от Ла Рок?

— Обущаря с опитомения гарван?

— Той ми е брат — казва Фалвиница с огромно достойнство и повтаря: — Влез, синко, тук ти си в своя дом.

Но дори и на жена от семейство Фалвин, сестра на почитан обущар, родом от Ла Рок, аз не се доверявам напълно. Вземам оръжието си в ръка, отварям пълнителя и като затварям затвора, поставям един патрон в цевта. След това, вместо да мина пръв, побутвам Фалвина пред мен в къщата уж от внимание. Имам чувството, когато докосвам гърба ѝ, че ръката ми потъва в свинска мас.

Нищо подозрително. По земята — цимент, на места с кръпки, отстрани и в дъното — стени от белезникавосивата скала на пещерата. Оставили са я, каквато си е, без да изглаждат неравностите и очертанията ѝ. Нито следа от влага. На тавана — греди и подът на горния етаж, вратичката в ъгъла на иззидания еркер навярно води за там. На предната стена — прозорец, врата-прозорец и огнище. От вътрешната страна тухлите не са измазвани и още могат да се видят

следите от хоросана, с който са съединени. Слаб огън в огнището. Под прозореца — етажерка с наредени ботуши. Голям селски скрин в стил Луи XV, който отварям, като промърморвам за форма: „Може ли?“ Отдясно — бельо, отляво — посуда. По средата на стаята — голяма, както казват парижани, „чифликчийска маса“, само че те я заобикалят за живописност с пейки, докато ние предпочитаме столове за удобство. Изброявам седем плетени стола, но само четири са около масата. Останалите са наредени до стената. Не зная дали това е интересно, но го запомвам. Отивам до единия край на масата. Представям си, че там сигурно е седял бащата и сядам с карабината между краката и с гръб към дъното на пещерата. Така в обзора ми са двете врати. Посочвам със знак на Тома да седне от дясната ми страна, та тялото му да не ми закрива двата входа, а Жаке сяда смирено по свое усмотрение на долния край на масата, с гръб към светлината.

Когато изваждам от джоба си пакетчето пушено, което старата Мену ми даде, преди да тръгнем, Фалвиница се развиква обидена и забръмчава около мен. Щял съм да ям в чиния, а не направо на масата! Тя щяла да ми изпържи едно яйце, да върви с шунката! Ще приема капка вино! Приемам всичко освен виното, за което се съмнявам, че е кисело, и вместо него искам мляко, което тя обилно ми налива в купичка на цветя заедно с потоп от думи: точно били продали телето преди *деня на събитието*, не знаели какво да правят с млякото, удавени били в мляко, дори, макар че правели масло, пак оставало и за прасето.

Обаче очите ми едва не изхвъркват, когато я виждам да слага на масата един домашен хляб и масло.

— Хляб! Вие имате хляб!

— Ами че нашия хляб — обяснява Фалвиница, — ние в *Блатото* винаги сме си го месили, щото Варвоорд, нали си беше чудак, сееше достатъчно жито за цяла година и повече. Трябваше дори и брашното да си мелим на ръка, щото нямаше електричество, пък и за маслото беше същото, бием го на ръка. Варвоорд не искаше нищо да купува.

Докато приклецвам хляба в крайното чекмедже на масата и отрязвам филии за всички, както сигурно е правил бащата приживе, размишлявам по получените сведения. Изобщо този свиреп Варвоорд е искал да живее на своето парче земя от своите източници, чрез

стопанско самозадоволяване. Затова дори и извънбрачната любов не е излизала вън от семейството.

Обаче, когато намеквам за историята с Кати, Фалвиница изтъква някои нюанси.

— За онази работа — казва тя свенливо — няма съмнение. Но първо горката Кати го предизвикваше. И после, от друга страна, все пак не му е дъщеря. Нито тя, нито Миет. Те са деца на моята дъщеря Реймонд.

При името на Миет струва ми се, че седналият на края на масата Жаке дига глава и гледа със страх Фалвиница. Но този поглед се прокрадва за миг и изчезва така бързо, че почти се съмнявам дали съм го доловил.

Хапвам по мъничко от хляба. Искам да изчакам обещаното яйце. Обаче вкусът на обилно намазаното с масло парче селски хляб (а те в *Блатото* солят хляба, не като малцината по този край, които продължават сами да си месят) ми се струва прекрасен и малко ми навява тъга, защото припомня предишния живот.

— А кой пече хляба у вас? — питам, за да изразя благодарността си.

— Доскоро — Луи. Но след смъртта му — Жаке — отговаря тя с въздишка.

И Фалвиница разправя, като в същото време търчи из стаята, задъхана, с много въздишки, обикаля излишно много, изрича десет приказки, когато една дума би била достатъчна. За да изпържи три яйца — защото тя явно не брой себе си (предполагам, че си похапва от време на време, когато е сама, и че си пийва „капка вино“) — ѝ е необходим цял половин час, през което време аз може да стоя гладен — тъй като чакам яйцето, за да изям шунката си, — но поне не стоя неосведомен.

Фалвиница — единствена прилика със старата Мену — е старица с родословие. Тя трябва да почне от прадедите си, за да ми обясни, че дъщеря ѝ Реймонд е имала от първия си брак две дъщери — Кати и Миет — и че като овдовяла, се омъжила за Варвоорд, който също бил вдовец с двама сина, Луи и Жаке.

— И ти ще отгатнеш какво мисля за тази женитба, особено когато моят беден Гастон също се спомина и трябваше да дойда да живея тук, все едно като диваците, без електричество, без вода на

мивката и дори без газ в бутилки, щото Варвоорд не искаше и да чуе за него, а кухнята с комин както на времето. Хлябът, който ядеш на чуждо място — продължава тя на диалект, като вдига очи към небето, — горчи и мъчно се преглъща. За десет години не съм яла много от хляба на Варвоорд.

Думи, които веднага потвърждават подозренията ми относно потайната ѝ лакомия като отмъщение за тиранията на зетя. Разбира се, дъщеря ѝ Реймонд, както и бедният Гастон, също умряла от лошите обноски, сещаш се на кого, починала от лошо храносмилане, а нейното отсъствие направило още по-горчив хляба на пришълците.

Всичко това ме съпровожда до изяждането на шунката, яйцето и млякото, без суетящата се без работа като кокошка Фалвиница да седне нито веднаж с нас на масата и да хапне поне едно зальче, тъй като фикцията за въздържанието ѝ продължава и след смъртта на Варвоорд. И макар че е толкова бърлива, тя все пак не ми е казала всичко. У нас — а, предполагам, и другаде — има два начина за притворство: да мълчиш или да говориш много.

— Жаке — казвам аз, като избърсвам ножчето на чичо ми на последния зальк, хляб, — ще вземеш лопата и мотика и ще отидеш да погребеш бащата. Тома ще те надзирава.

И като прибирам с щракване ножчето в леглото му и го слагам в джоба си, добавям:

— Забелязах, че обувките му не са лоши. Добре е да ги вземеш. Ще ти потрябват.

Поприведен и навел глава, за да ми покаже подчинението си, Жаке става. И аз се изправям с карабината в ръка, доближавам се до Тома и му казвам тихо:

— Дай на мен пушката на бащата, вземи само твоята, накарай момчето да върви пред тебе, а като копае, стой настрана и не го изпускай от очи.

В същото време забелязвам, че възползувайки се от разговора ни насаме, Жаке се доближава до Фалвиница и ѝ пошушва нещо на ухото.

— Е-е! Жаке! — казвам му заповеднически.

Той трепва, изчервява се и без да каже нещо, отпуснал ръце, поема към вратата, последван от Тома. Веднага след излизането му поглеждам сериозно Фалвиница.

— Жаке преби един от нашите и ни открадна един кон. Не, Фалвина, не го защитавай, знам, че е изпълнявал нареждане. Но, от друга страна, това все пак заслужава наказание. Ние ще конфискуваме имуществото му и ще го отведем като пленник в Малвил.

— Ами аз? — пита слисана тя.

— Ти можеш да избираш. Идваш да живееш с нас в Малвил или оставаш тук. Ако останеш тук, ще ти оставя с какво да живееш.

— Да остана тук ли? — вика тя ужасена. — Какво да правя тук?

Следва поток от думи, които слушам внимателно и които ме озадачават, защото в тях липсва единствената, която бих очаквал от нея — „сама“.

Защото онова, което би трябвало да я плаши, е оставането ѝ „сама“ в *Блатото*. А тя — което обяснява всичко — не я произнесе. Вдигам нос и започвам да душа като ловджийско куче. Без резултат. И все пак тая издънка от стар род крие нещо от мене. Разбрах го още отначало. Нещо или някого. Преставам да я слушам. Тъй като ми липсва обоняние, използвам очите си. Разглеждам стаята, обхождам я старателно. Насреща, на издадената към двора стена от непечени тухли, забелязвам на около четиридесет сантиметра от пода дъска, на която са наредени ботушите на всички в къщата. Пресичам Фалвиница и ѝ казвам отривисто:

— Дъщеря ти Реймонд е починала. Също и Луи. Жаке погребва Варвоорд. Кати била настанена в Ла Рок. Така ли е?

— Да — отговаря тя смаяно.

Поглеждам я и гласът ми изплющява като камшик:

— А Миет?

Фалвиница разтваря уста като риба. Не ѝ оставям време да се съвземе.

— Да, Миет. Къде е Миет?

Тя потрепва с клепки и отговаря със слаб глас:

— И тя бе настанена в Ла Рок. И бог знае дали...

Пресичам я:

— У кого?

— У кмета.

— Като Кати, значи? Две слугини ли е имал кметът?

— Не, чакай. Обърках се. В гостилницата.

Замълчавам. Навеждам очи. Гледам прасците на краката ѝ; те са огромни.

— Не те ли болят краката?

— Дали не ме болят! — възкликва тя задъхано, успокоена и щастлива от промяната в разговора. — От кръвообращението ми е. Виж ми вените и всичко... (Тя си повдига полата, за да ми ги покаже.)

— Като вали, слагаш ли ботуши?

— Никога. Как си мислиш, не бих могла! Особено откакто получих флебит...

По въпроса за краката си тя е неизчерпаема. Този път дори не се и преструвам, че я слушам. Ставам с карабината в ръка и като се обръщам гърбом към нея, отивам към етажерката с ботушите. Има три чифта големи от жълт каучук, 44 или 46 номер, и до тях един чифт много по-малки, черни и с по-високи токове, най-много № 38. Прехвърлям карабината в лявата ръка, обръщам се и от място, без да отивам към нея, издигам ги над главата си и със замах, без нито една дума, ги хвърлям в краката ѝ.

Тя отстъпва една крачка, поглежда ботушките, хвърлени на цимента, като че ли са змии, готови да я ухапят. Слага двете си тлъсти ръце на лицето, скрива бузите си. Аленочервена е. Не смее да ме погледне.

— Върви да я доведеш, Фалвина.

Кратко мълчание. Тя ме гледа. Успокоява се. Изражението ѝ се променя. В черните очи на подпухналото ѝ лице има някакво лукаво безочие.

— Не предпочиташ ли сам да отидеш? — пита ме тя преднамерено.

И понеже не отговарям, увисналите ѝ бузи се издуват, малките ѝ остри зъби се показват, тя се усмихва лакомо. Питам се дали в края на краищата ми е симпатична тази Фалвиница. О, зная, от нейната гледна точка това е съвсем естествено. Победил съм и убил бащата. Ето че сега аз съм старейшината, заобикаля ме религиозна почит, всичко е мое. И Миет. Но точно аз пък се отказвам — не без мъка и по-скоро от разум, отколкото от добродетелност — от правото си на господар.

Отговарям, без да повишавам тон:

— Казах, върви да я доведеш.

Усмивката ѝ се стопява, тя навежда глава и тръгва. Върви и се тресе като желе. Раменете, хълбоците, задникът, огромните крака — всичко се движи.

Отивам и сядам на края на масата срещу вратата. Ръцете ми, които слагам на почернялата от миене дъбова дъска, треперят; опитвам се почти отчаяно да се владея. Зная добре, че онова, което веднага ще се появи пред мен, ще бъде една голяма радост и същевременно една голяма опасност. Зная добре, че тази Миет, която ще живее сама заедно с шестима мъже, без да смятаме Момо, ще постави пред нас ужасни проблеми и ако искам и занапред да може да се живее в Малвил, аз не трябва да допусна нито една грешка.

— Ето Миет — казва Фалвиница и я тика пред себе си в стаята.

Да бях имал сто очи пак нямаше да ми стигнат, за да я гледам. Двадесетгодишна може би. И колко е измамно това име — Миет^[3]. Наследила е от стара си майка черните очи и пищната коса, която у нея е гарвановочерна. На ръст обаче тя е с цели десет сантиметра по висока, с широки и добре сложени рамене, висока и изпъкнала гръд като щит, закръглени хълбоци и мускулести крака. О, разбира се, ако ми дадеше сърце да я критикувам, щях да открия, че носят ѝ е въздебел, устата — малко широка, брадичката — доста мощна. Обаче не мога! Възхищавам се от всичко у нея, включително и от селската ѝ простота.

Не виждам ръцете си, но зная от трепета, който ми се предава, че все повече и повече треперят, скривам ги под масата и сам се облягам на ръба ѝ с гърди и рамене, опрял буза до дулото на пушката; поглъщам с очи Миет, останал без глас. Разбирам какво е изпитал Адам, когато една прекрасна утрин намерил до себе си Ева, още влажна от струга, на който са ѝ дали форма. Едва ли може да има човек, по-окаменял от възхищение или по-заплеснат от нежност от мен. В тази пещера, в дъното на която съм се свил с оръжието си, борейки се за живота си, Миет пръска светлина и топлина. Кърпената ѝ блузка ѝ е тясна, полата ѝ от избеляло червено платно, износена и на места проядена от молци, се люлее доста над коленете ѝ. Краката ѝ са въздебели, както у женските скулптури на Майол; с широките си голи ходила тя е стъпила здраво на земята, от която сякаш черпи силата си. Тази бъдеща майка на людете е великолепно човешко животно.

Изтръгвам се от съзерцанието си, ставам от стола, улавям с две ръце ръба на масата с палец отгоре и пръсти отдолу и казвам:

— Седни, Миет.

Гласът ми долита слаб и дрезгав. Отбелязвам си, че за в бъдеще трябва да го направя по-крепък. Без една дума Миет сяда там, където преди малко седеше Жаке; от мен я дели цялата дължина на масата. Очите ѝ са красиви, кротки. Тя ме гледа без всякакво стеснение със сериозното изражение на децата, когато разглеждат някой новодошъл в семейството.

— Миет (харесвам това име — Миет), ще вземем Жаке с нас.

Безпокойство преминава в тъмните ѝ очи и аз веднага добавям:

— Не се безпокой, няма да му сторим никакво зло. И ако двете с баба ти не искате да останете сами в *Блатото*, можете да дойдете да живеете с нас в Малвил.

— Дума да няма, да останем двете сами в *Блатото* — казва Фалвиница. — И колко съм ти признателна, синко...

— Наричат ме Еманюел.

— Благодаря ти, Еманюел.

Обръщам се към Миет.

— А ти, Миет, съгласна ли си?

Тя навежда глава, без да промълви дума. Не е бърлива, но очите ѝ говорят вместо нея. Те не се откъсват от мен. Те преценяват и сравняват новия господар. Хайде, Миет, успокой се, в Малвил ще намериш само приятелски и нежни чувства.

— Откъде е това име Миет?

— Тя всъщност се нарича Мари, но при раждането си беше съвсем мъничка, щото се роди по-рано, горкичката, на седем месеца. И Реймонд все я наричаше Мовиет^[4]. А пък нашата Кати, която тогава беше тригодишна, я нарече Миет и така ѝ остана.

Миет не казва нищо, но може би защото съм се заинтересувал за името ѝ, ми се усмихва. Чертите ѝ са може би малко грубички, поне според законите на градската красота, но когато се усмихне, те се озаряват и смекчават по невъобразим начин. Усмивката ѝ е чудна, изпълнена с искреност и доверчивост.

Вратата се отваря и Жаке влиза, последван от Тома. Като вижда Миет, Жаке се спира, побледнява, поглежда я, обръща се към Фалвиница и сякаш готов да се нахвърли отгоре ѝ, виква гневно:

— Нали ти бях казал...

— Хей-хей, кротко! — казва му Тома, поел съвсем сериозно ролята на пазач.

Той пристъпва, за да укроти затворника си, забелязва Миет, закрыта от тялото на Жаке, и остава неподвижен, окаменял. Ръката, която е възнамерявал да сложи на рамото на Жаке, увисва.

Намесвам се, без да повишавам тон:

— Жаке, не ми каза баба ти, а аз отгатнах, че Миет се крие.

Жаке ме гледа зяпнал. Нито за миг не се усъмнява в думите ми. Вярва ми. Дори нещо повече: разкайва се, задето се е опитал да скрие нещо от мен. Аз съм заел мястото на бащата: непогрешим съм и всезнаещ.

— Не си се мислил все пак по-хитър от господата от Малвил! — казва Фалвиница с насмешка.

Ето че съм вече в множествено число. „Синко“ или „господата“. Никога верният тон. Гледам Фалвиница. Подозирам известна низост в нейния случай. Но не искам да я съдя прибързано. Кой не би се покварил от десетгодишно робство при троглодитите?

— Жаке, когато тръгваше, за да погребеш баща си, какво пошушна на баба си?

С ръце на гърба, наведена глава и очи в земята той отговаря засрамено:

— Запитах я къде е Миет; тя ми каза „в хамбара“. И й заръчах да не го казва на господата.

Гледам го.

— Значи, си смятал да се измъкнеш от Малвил, да се върнеш при нея и да избягате заедно?

Той е тъмночервен. Отговаря тихо:

— Да.

— И къде щеше да отидеш? Как щеше да я храниш?

— Не зная.

— А баба ти? Тя щеше ли да остане в Малвил?

Фалвиница, която е станала при влизането на двамата мъже (рефлекс, внушен от Варвоорд), стои права до Миет и тъй като все пак е уморена, опира се с две ръце на масата.

— Не бях помислил за нея — отговаря смутен Жаке.

— Е хубава работа! — казва Фалвиница и една едра сълза избликва от очите ѝ.

Допускам, че лесно плаче, но все пак Жаке сигурно е любимецът ѝ. Има за какво да бъде огорчена.

Миет слага ръка на ръката на Фалвиница, повдига към нея очи, гледа я, поклащайки глава, като че иска да каже: „Но аз нямаше да те оставя.“ Много бих искал да чуя гласа на Миет, но от друга страна разбирам защо не говори: погледът ѝ изразява всичко. Може би тя е свикнала на тези мимики от времето на Варвоорд и от налаганото от него мълчание. Продължавам:

— Жаке, ти искал ли си съгласието на Миет за този план?

Миет разтърсва енергично глава и Жаке я поглежда поразен.

— Не — отговаря той едва чуто.

Мълчание.

— Миет ще дойде в Малвил само ако иска — казвам аз. — Също и баба ѝ. И от момента, в който ти говоря, Жаке, никой няма право да каже: „Миет ми принадлежи.“ Нито ти. Нито аз. Нито Тома. Никой в Малвил. Ясно ли е?

Той клати утвърдително глава. Продължавам:

— Защо се опита да скриеш от мен присъствието на Миет в *Блатото*?

— Ти знаеш добре защо — отговаря той със слаб глас.

— Страхуваше се да не спя с нея ли?

— О, не, ако тя е съгласна, то си е нейно право.

— Значи, да не я изнася?

— Да — отговори той тихо.

Според мен нюансът е изцяло в негова полза. Не е мислил за себе си, а за Миет. Все пак чувствавам, че трябва да бъда малко по-строг. Той ме обезоръжава с добрите си кучешки очи. Това е грешка. Трябва да му внуша как да се държи, щом ще живее при нас.

— Слушай, Жаке. Има нещо, което ти трябва да разбереш. В *Блатото* убиват, изнасилват, претрепват хората и задигват коня на съседа. Нищо такова не се върши в Малвил.

С какво само изражение приема той това мъмрене! А аз, изглежда, не съм много способен да чета морал. Което, предполагам, ще рече, че не съм садист: срамът у други не ми доставя удоволствие.

Бързо слагам точка.

— Конят ти как се нарича?

— Малабар.

— Добре. Ще впрегнеш Малабар в каруцата. Днес ще можем да пренесем само една част. Утре ще се върнем с Малабар и с Амарант, впрегната в нашата каруца. Ще направим толкова пътувания, колкото е нужно.

Жаке се запътва веднага към вратата, щастлив, че върши нещо. Тома прави кръгом — струва ми се не много охотно, — за да го придружи. Извиквам го.

— Няма нужда, Тома. Допускаш ли, че сега ще избяга?

Тома се връща на мястото си, доволен, че не го лишавам от съзерцанието на Миет. Той потъва в него веднага. Намирам опияненото му изражение за доста глупаво, като забравям, че и аз трябва да съм го имал миг преди това. Колкото до Миет, великолепните ѝ очи не се откъсват от моите или по-точно — от устните ми, чиито движения тя като че ли следи, щом заговоря.

Продължавам. Искам всичко да е ясно.

— Миет, има нещо, което бих искал да ти кажа. В Малвил никога няма да те насили да вършиш нещо, което не ти е приятно.

И тъй като тя не отговаря, питам:

— Разбра ли?

Мълчание.

— Разбира се, че е разбрала — намесва се Фалвиница.

Отговарям нетърпеливо:

— Остави я тя да каже, Фалвина.

Фалвиница се обръща към мен:

— Тя не може да ти отговори. Тя е няма.

---

[1] Един от най-старите човешки видове в Западна Европа. — Б.пр. ↑

[2] Антифеодални селски въстания във Франция през XIV век. — Б.пр. ↑

[3] Miette — трохичка. — Б.пр. ↑

[4] Чучулига. — Б.пр. ↑

VIII

Това връщане в Малвил в припадащата нощ! Яздех най-отпред на Амарант, без седло, праметнал карабината през рамо с дуло преко гърдите ми и с хваналата ме през кръста Миет, тъй като в последния момент тя ми даде да разбера чрез една от нейните мимики, че би желала да язди. Карам раван, защото Малабар, който е готов да последва моята кобила на края на света, минаваше в тръс всеки път, щом тя вземеше голяма преднина, като с това караше каруцата силно да подскача. Освен Фалвиница, Жаке и Тома тя превозваше невероятна грамада дюшеци и разваляеми блага. Най-вече привързаната с въже за задната ѝ част и кретаща крава с огромен корем, която Фалвиница не пожела да остави в *Блатото* дори и за една нощ, защото приближавало „да легне“ — каза ми тя.

Поехме през платото и превърнатия в пепелище чифлик на Кюсак, защото не можеше да става и дума да минем с каруцата през зидовете, които преграждаха полянката надолу към Ле Рюн. Впрочем Жаке ме увери, че макар и по-дълъг, пътят не бил препречен с обгорели дънери, той бил минавал по него няколко пъти, когато по заповед на бащата идвал близо до Малвил да ни шпионира.

Щом каруцата премина — не без мъка — ливадата по склона към Кюсак, озовахме се на асфалтирания път и тъй като нощта вече падаше, поблазни ме мисълта да поема напред, за да успокоя другарите в Малвил. Но като видях — или по-скоро чух — Малабар да се впуска в галоп зад Амарант по чакълената настилка и кравата да мучи зад каруцата, тъй като опънатото въже я душеше, задържах кобилата и пак поех бавно. Горката крава, мина доста време, докато се съвземе от вълнението си въпреки успокоителните думи, с които я обсипваше Фалвиница, опасно наведена отзад на каруцата. Обръщам внимание, че името ѝ е Маркиз, което в благородническата стълбица я поставя много по-ниско от нашата Пренсес. Чичо ми твърдеше, че по време на Революцията, като започнали да гонят аристократите, селяните от нашия край накичили за присмех животните си с такива

титли. „Това е било най-малкото след всичкото зло, което са ни сторили — заключаваше старата Мену, — че дори и при Наполеон III, няма да повярваш, Еманюел, имало един граф в Ла Рок, който обесил кочияша си, защото не му се подчинил, без дори и един ден да е бил в затвора.“

Връщах се във времето много преди Революцията, когато съзрях в далечината осветената от факли главна кула на замъка. Стопли ми се сърцето, като го видях. И узнах съвсем точно какво е усещал феодалът в Средновековието, когато, след битки в далечни места, се е връщал у дома си, здрав, читав и победоносен, докарвайки в убежището си коли, пълни с плячка и пленници. Разбира се, не беше съвсем същото. Не бях изнасилил Миет и тя не беше моя пленница. Обратно, бях ѝ дал свобода. Плячката обаче бе значителна и компенсираше доволно новите три гърла, които трябваше да храним: две крави, едната, Маркиз — готова да се отели, другата — в пълна млечност, оставена временно в *Блатото* в компанията на един бик, един нерез и две свини (не броя прасето, превърнато в колбаси), кокошки — два или три пъти повече, отколкото при Мену и — най-вече — достатъчно количество жито, понеже Варвоорд сам е приготвял хляба си. Чифликът му минаваше за беден, тъй като Варвоорд не е харчил за нищо. В действителност, както вече казах, той е имал няколко парчета хубава земя на платото откъм чифлика на Кюсак. И тази вечер аз не отнасях в Малвил и една десета част от богатствата на *Блатото*. Смятах, че ще трябва целия утрешен и следващия ден да отидем няколко пъти с двете каруци, за да пренесем всичко: вещи и добитък.

Странно как липсата на автомобил променяше ритъма на живота: от Кюсак до Малвил в конски ход ни потрябва един час, а с моята кола щях да го взема за десет минути. И какви ли не още мисли ми се въртяха по време на люлеенето без седло на Амарант, чиято топлина и пот усещах, а зад мене — Миет, обгърнала ме с две ръце през кръста, сгушила лице до тила ми, с гръд до моя гръб. Колко дарове ми поднасяше тя! И какво целомъдрие в бавното движение! За първи път от *деня на събитието* бях щастлив. Всъщност не съвсем щастлив. Мислех за заровения Варвоорд с уста и очи, пълни с пръст, която бе притиснала и гърдите му. Енергичен парий! Живял по свои собствени закони, не приел законите на никого! И колекционер на представители на мъжкия пол. Защото бе изключителен разкош да ги намериш събрани в едно толкова малко имение: нерез, жребец, бик; в място,

където селските стопани отглеждаха вече само женски животни — всичките ни крави бяха девствени и изкуствено осеменявани, — този Варвоорд се отнасяше с уважение към мъжкия пол! В неговия случай нямаше само стремеж към самозадоволяване. Виждах някакъв почти религиозен култ към доминиращото мъжко животно. Той самият — супермъжкар от човешкото стадо в *Блатото* — убеден, че всичките жени от семейството му принадлежат, включително и доведените дъщери, от момента на узряването им.

Наближаваме Малвил и сега вече трудно удържам Амарант, която на всяка крачка минава в тръс. Но аз я възпирам с твърда ръка и прилепнали към тялото лакти заради горката Маркиз, която върви зад каруцата с разлюлян между късите крака едър корем. Питам се какво ли си мисли моята кобила за прекарания ден. Отвлечена, обладана и върната в родния дом. Дявол да го вземе, сега знам защо е последвала похитителя си: усетила е в него миризмата на жребец. А сега Беламур в *Родилното* сигурно също е усетила нашето приближаване, защото до нас достига далечно изцвилване, на което отговарят Амарант и — след миг на изненада: „Какво! Още една кобила!“ — силният зов на Малабар. Настъпващата вечер е изпълнена с животински миризми, те се носят, зоват се, откликват една на друга. Само ние не усещаме нищо. Поне не през носа, тъй като Миет е прилепнала плътно по целия ми гръб, прилепена до мен с бедра, корем, гърди. Тръгне ли Амарант в тръс, Миет се притиска още по-силно до мен, вкопчва се колкото може повече с двете си склучени на корема ми ръце. Това трябва да е първото ѝ яздене без седло. Тя няма да го забрави. Нито пък аз. Всички тези извивки зад мене са пълни с живот, те трептят и ми държат топло. Чувствувам се погълнат, подплатен, съхраняван. Да можех и аз да цвиля, вместо да мисля! И в недрата на настоящото си щастие да не се боя от бъдещето!

В Малвил не са се скъпили на факли. Две на главната кула, други две, затъкнати на бойниците на малката кула при входа. Сърцето ми се блъска: гледам моя чудесен, така силен, тъй добре охраняван замък. И докато се изкачваме по стръмнината, която ще ни отведе чак до него, възхищавам се в сумрака от факлите, от огромната отвесна главна кула на заден план, а пред мен — от малката кула на портала и зад нея от крепостта, по която скоро се появяват, протегнали глави между

зъберите, сенки, които не мога още да определя. Някой размахва факел над парапета. Друг вика:

— Ти ли си, Еманюел?

Съжалявам, че нямам стремена. Щях да се изправа на Амарант.

— Аз съм! С Тома! Водим ви хора!

Възкличания. Смътни слова. Чувам глухото изскърцване на двете крила на тежката дъбова врата, които се завъртат около оста си. Пантите са добре смазани, но дървото стене, понеже го раздвижват. Минавам прага, познавам кой държи факела: Момо.

— Момо, затвори вратата след кравата!

— *Емануел! Емануел!* — крещи Момо на върха на възбуждението си.

— Крава! — вика радостно разсмяна старата Мену.

— И един жребец! — вика Пейсу.

Какъв герой съм само аз! Около мене думите ваят! Виждам тъмни движещи се силуети. Не различавам още лицата. А Беламур, която от бокса си, отстоящ само на няколко метра, е усетила жребеца, цвили с пълни ноздри, рие с копита до вратата и вдига адски шум. Малабар и Амарант се редуват да й отговарят. Пред *Родилното* се спирам, за да се успокои Беламур, като види конете. Не зная дали ги различава, но във всеки случай тя се успокоява. Лично аз не виждам нищо, защото факлоносецът Момо затваря вратата, а Мену, която държи джобното фенерче (тя си служи с него за първи път, откакто ѝ го бях поверил), разглежда кравата на края на шествието ни. Другарите ми са се събрали около Амарант и сега различавам Пейсу по бялата превръзка около главата му. Някой — сигурно Колен, ако се съди по ръста му — е поел поводите на кобилата и тъй като тя навежда глава, аз прекарвам десния си крак над шията ѝ и се смъквам като акробат — начин, който никак не обичам, тъй като го намирам за зрелищен, но как иначе да постъпя с Миет зад мен, от чиито ръце току-що съм се освободил. Едва слязъл на земята, и Пейсу ме сграбчва и разцелува без всякакъв свян. Стига, плужек такъв! Стига си ме лигавил! Смехове, веселие, блъскане, ругатни, силни удари с лакът. Най-последно си спомням за Миет. Свалям я от коня, като я хващам през кръста. Тежичка е! Казвам:

— Това е Миет.

В този момент, размахвайки факела си, пристига Момо и в миг Миет се появява из мрака в пълни очертания, с черна грива като ореол около главата. Тримата окаменяват. Също и Момо, чийто факел обаче потрепва в ръката му. Втрещени и светнали погледи. Нищо друго освен шума от дишането. А на няколко метра от нас старата Мену, която на края на редицата ни посреща нежно и говори на тукашния език на чуждата крава:

— Ах, красавицата ми, ах, хубавицата ми, ах, дебеланата ми, вече си готова „да лягаш“ и си плувнала в пот, горкичката ми, те са те накарали да припкаш в това състояние, с теленцето, дете съвсем се е смъкнало!

Тъй като мълчанието на другарите ми продължава, а и никой от тях не е помръднал ни крак, ни ръка, решавам да ги представя един по един:

— Това е Пейсу. Това е Колен. Това е Мейсоние. Това е Момо.

Миет подава на всекиго ръка и стиска неговата. Никаква думичка. Окаменяването продължава. Момо прави изключение. Танцувайки на място, той се развиква: „*Мемиен! Мемиен!*“ (изопачено произношение на „Миет“, мисля) и като размахва факела си, оставя ни в мрака, за да предупреди майка си. Ето я. И тъй като факелът на Момо е отишъл заедно с Момо бог знае къде, може би да огледа кравата, старата Мену насочва фенерчето си към Миет и я оглежда от глава до пети. Закръглените рамене, високата гръд, едрите бедра, мускулестите крака — всичко е огледано.

— Виж ти! — казва тя. — Виж ти!

Никаква друга думичка не се казва. Нямата Миет немее. Другарите — превърнати в камък. И по начина, по който старата Мену задържа кръга на светлината по крепкото тяло на Миет, чувствавам одобрението ѝ. Най-малкото заради здравината ѝ, заради способността ѝ да ражда, за работната ѝ сила. За нравствената страна Мену не се произнася. Освен: „Виж ти! Виж ти!“ тя не казва нищо друго. Мълчи. Нито думичка. В това виждам познатата ми нейна предпазливост. И омразата ѝ към жените. Много добре знам какво си мисли сега: „Все пак не бива да се главозамаете от гърдите ѝ, момчета. Жената си е жена. А малко са добрите жени.“

Не зная дали Миет се стеснява от двойното мълчание — зяпналото мълчание на другарите ми и нелюбезното на старата Мену,

но Тома спасява положението, като скача от каруцата. Виждам го — върховен момент! — как, стъпил на земята, поема двете пушки от нашия затворник, който още стърчи на каруцата. Ето го и него сред нас, цял покрит с оръжие. Посрещат го много добре. Може би не като мен — с луда радост. Не и като Миет — със секнал дъх. Но и той получава своя пай юмруци и потупвания по гърба, побутване с лакът. Сега дори за първи път виждам другарите си да го боричкат — знак, че напълно са го приели — най-последно. Доволен съм. А той, очарован, отвръща на тези изблици както може — все още малко вдървено, малко несръчно, като човек от града, чиито движения не са съвсем прави, нито приятелската закачка — достатъчно находчива.

— А ти как си, Еманюел? — пита старата Мену.

Виждам я как ми се усмихва доста от ниско с вдигната към мен скелетовидна глава: дребно тяло, изправено предизвикателно, нито грамче тлъстина. Тази мършавина ми харесва обаче след плътските оргии на Фалвиница.

— Щастлив съм, че не се интересуваш само от кравата! — отговарям ѝ аз по нашенски.

Хващам я за лактите, вдигам я във въздуха като перце, целувам я по двете бузи и едновременно разправям кое-що за *Блатото*, Варвоорд и семейството му. За Варвоорд тя не е учудена. Познава вече лошото му реноме.

— Прибирам се — казва тя накрая. — Докато разтоварите каруцата, ще ви приготвя вечеря.

И тя хуква към жилището, като ситни бързо, тъмна фигура в нощта, с танцуващ пред нея светъл кръг от факела; изглежда още по-дребна, когато стига до подвижния мост и минава във втората крепостна стена. Извиквам:

— Мену! Пригответи за десет души! Има още двама в каруцата!

Не ни е нужно повече от половин час — както сме осмина, — за да разтоварим, макар и временно, и да сложим всичко в *Родилното*, с изключение на дюшеците, които решавам да отнесем в жилището, за да настаним тримата новодошли. Всичко се извършва с ред, като не се смята нетърпението на Малабар, който изправилият се пред муцуната му Жаке трябва да възпира с двата повода, като не се смятат и някои ругатни към Момо, който вместо на нас осветява отдолу с наведения факел корема на Малабар.

— Дявол да те вземе, Момо! Какво правиш?

— *Йебет! Йебет!* — вика Момо.

— Момо, дръж факела или ще ти дам един по задника!

— *Ама йебет! Йебет!* — вика Момо.

И като се изправя, размахва свободната си ръка, за да ни покаже очаровалите го размери. Чудно, че Пейсу не прави коментар. Сигурно се въздържа заради Миет.

След като се погрижваме за животните и ги затваряме — Малабар, където преди *деня на събитието* държах моя жребец, в бокс, през чиято врата той не може нито да мине, нито да я счупи, за да отиде при кобилите — отиваме във втората крепост, оставяме дюшеците на първия етаж и веднага слизаме в приземния в голямата зала, където намираме огъня запален и масата сложена и — изненада! — царствена по средата на дългата манастирска маса — една стара газена лампа на чичо ми, намерена и поправена от Колен, докато не сме били тук, която ни се стори последна дума на разкоша и осветлението.

Обаче старата Мену не блести с топлотата и блясъка на гостоприемството си. Както приближавам начело на малката група, тя се обръща потъмняла, мършава и ме гледа с язвителни очи, стиснати, устни и скърцащи зъби. Зад мене групата се спира. Новодошлите — затормозени. Старите — внимателни и скритом развеселени.

— Е къде са „другите двама“? — пита ме тя яростно. — Хората от *Блатото*, „чужденците“? Като че ли не бяхме достатъчно, точно колкото да се прехраним!

Успокоявам я. Изброявам ѝ всичките блага, които съм докарал, без да се смята житото, от което ще можем да си месим хляб, ѝ дрехи за Пейсу, поради това, че Варвоорд е имал неговия ръст. Освен това — помощна ръка. Изтиквам веднага Жаке от групата и ѝ го показвам.

Впечатлението е добро. Старата Мену има слабост към хубавите младежи и изобщо към силния пол. („От десет случаи, чуваш ли ме, Еманюел, в деветте мъжът е от добро тесто.“) Освен това все пак такива рамене и ръце каквито има Жаке... Тя и на него, както на Миет, не подава ръка и не му казва „добър ден“ (някакъв си „чужденец от *Блатото*, можете да си представите: от парцал става ли кърпа?“). Тя само кимва леко и сдържано. Колкото до кастовия дух, старата Мену би се справила и с някоя херцогиня.

Но аз не успявам да представя Фалвиница, нито дори да кажа името ѝ, старата Мену я вижда и бързо — толкова, че не мога да я спра — избухва в тукашно наречие, убедена, че „чужденката“ не я разбира.

— Ама, боже господи! Какво е това, Еманюел! Какво ми водиш тук? Какво ми стоварваш на плещите! Една седемдесетгодишна старица! (Ако добре си спомням, тя самата е седемдесет и пет годишна.) Хайде, младата, от мене да мине, виждам какви дребни услуги ще ти направи! Ами тази стара свиня, дето е толкова тлъста, че не може дори да си мръдне задника, дето няма да служи за нищо, само калабалък в кухнята, дето за нищо не я бива, освен да лапа повече, отколкото ѝ се пада! Че и стара — добавя тя с отвращение, — та просто ми се повдига, като я погледна! И с тия бръчки. И с тая лой, ще речеш гърне със сало, изсипано на поднос!

Фалвиница е аленочервена; тя едва си поема дъх и едри кръгли сълзи — които вече добре познавам — се търкалят по каскадата от брадички и увиснали кожи. Тъжна гледка, която обаче се изплъзва от старата Мену, защото тя се преструва, че не гледа новодошлата и че се обръща само към мен.

— И дето дори не е и от нашия край на това отгоре, тази стара баба, ами е чужденка, дивачка като сина си. Мъж, дето е спал със собствената си дъщеря! И кой знае дали не е спал и с майка си?

Това неоснователно обвинение до такава степен преминава границите, че вдъхва сила на Фалвиница да протестира.

— Варвоорд не ми е син! Той ми е зет! — вика тя на диалект.

Мълчание. Слисана, старата Мену се обръща към нея и за първи път я поглежда като човешко същество.

— Ама ти говориш на нашия език — казва тя смутена въпреки всичко.

Размяна на погледи и сдържани смехове у старите жители.

— Е, и? — казва Фалвиница. — Че нали съм родена в Ла Рок. Че ти познаваш може би Фалвин, дето има магазинче до замъка. Аз съм негова сестра.

— Да не е обуцарят Фалвин?

— Точно той.

— Той ми е втори братовчед! — допълва Мену.

Учудване! Сега ще трябва да се изясни защо старата Мену не е познавала Фалвиница и дори никога не я е виждала. Но и до това ще

стигнем малко по малко. Разчитам на тях.

— Надявам се — казва Мену, — че в онова, дето го казах, не си видяла обида, щото не беше за теб.

— Не съм се обидила — отговаря Фалвиница.

— Особено за дебелината — добавя Мену. — Първо, ти не си виновна за това. А и то не означава, че ядеш повече от някоя друга (нещо, което може да мине — по избор за учтивост или за предупреждение).

— Не съм се обидила — повтаря Фалвиница, кротка като агънце.

Хайде, нашите две старици ще се разберат. На основата на една здрава йерархия. Няма защо да се питам кой ще командува в курника, нито коя от двете стари кокошки ще кълве другата. Извиквам весело:

— Да седнем да се храним!

Сядам на централното място и със знак извиквам Миет да седне срещу мене. Лека нерешителност. След кратко колебание Тома сяда по обичайному вдясно от мен, а Мейсоние — отляво. Момо се опитва да седне отляво на Миет, но опитът му бива убит в зародиш от старата Мену, която го връща сухо до себе си, отдясно. Пейсу ме гледа. Казвам:

— Е, какво чакаш, върлина такава?

Той се решава, развълнуван и смутен, да седне отдясно на Миет. Колен, който привидно е по-свободен, се настанява отляво. Понеже Жаке стои още прав, показвам му мястото до Мейсоние, сигурен, че ще му направя удоволствие, тъй като така ще може да вижда Миет, без да трябва да се навежда. Остава само един прибор — до Пейсу, и аз го посочвам на Фалвиница. Макар че не е предумишлено, така е много добре. Винаги учтивият Пейсу ще разговаря от време на време с нея.

Ям като ламя, но както винаги съм сдържан в пиенето, още повече, че моят трудов ден не е завършил и че след вечеря ще трябва да проведе съвещание, защото се налага да се вземат някои решения. Отбелязвам със задоволство, че руменината по бузите на Пейсу се е възстановила. Въздържам се да го питам пред парализирания от страх Жаке, който дори не смее да го погледне, как е тилът му. Навярно ме е чакал, за да му сваля превръзката, но аз ще му я оставя и до утре, защото се страхувам раната да не вземе да кърви през нощта на възглавницата му. Увесила нос, Фалвиница не отваря уста — което предполагам доста й струва — и се преструва, че едва яде шунката, за

да направи добро впечатление на старата Мену. Но това няма никакъв смисъл, тъй като последната не вдига глава от чинията си.

Само Миет изглежда съвсем естествена. Вярно, тя е средище, към което са насочени непрекъснато цялата топлина и внимание на присъстващите. Това не я смущава и бих се заклеял, че не я и ласкае. Тя разглежда всеки от нас без никакво стеснение, сериозна като дете. От време на време се усмихва. Усмихва се на всички ни, един по един, без да пропусне Момо, за когото се учудвам, че е толкова чист, забравяйки, че тази сутрин го киснахме във ваната.

Макар и весела, във вечерята има нещо принудено, защото пред новодошлите не искам да разказвам станалото в *Блатото*, а те колкото и да са мълчаливи и смирени, малко ни стесняват; струва ни се, че каквото си казваме обикновено, без много да му мислим, пред тях ще прозвучи фалшиво. Освен това у тях бихме почувствували различни от нашите обичаи. Така, като седнахме на масата, те и тримата се прекръстиха. Не знам откъде им идва този ритуал: разбира се, не от Варвоорд! Впрочем той прави добро впечатление на старата Мену, готова винаги да види у „чужденците“ диваци от предхристиянската ера.

От дясната ми страна Мейсоние ме побутва с лакът, а Тома ме гледа с голяма досада.

Те се чувствуват повече от всякога малцинство, тъй като са единствените убедени атеисти тук, единствените, у които атеизмът е втора религия. Колен и Пейсу, макар че придружаваха рядко съпругите си на църква *преди събитието* — занимание, което им се струваше не толкова мъжко, — се причестяваха на Великден. Колкото до самия мен — нито католик, нито протестант, — аз бях отгледан между два стола. Хибриден продукт на две възпитания. Те взаимно са си навредили. Огромни пластове вярвания са се срутили в мен. Мисля си, че някой ден би трябвало да направя инвентаризация, за да уточня какво е останало. Не вярвам, че някога ще го сторя. Във всеки случай в тази област изпитвам голямо недоверие и не само спрямо свещениците. Изпитвам силна антипатия например към хора, които се хвалят, че са премахнали бог-отец, считат религията за нещо „овехтяло“, но начаса я заместват със също такива деспотични философски талисмани. Тъй като не съм направил инвентаризирането, за което споменах по-горе, ще кажа, че изпитвам някакво сантиментално притегляне към

религиозните обичаи на моите предци. С една дума, не всички нишки са скъсани. От друга страна, си давам сметка, че привличането не означава присъединяване.

Не отговарям веднага на побутването с лакът на Мейсоние и не обръщам внимание на погледа на Тома. Дали няма да имаме в Малвил, освен битката за притежанието на Миет, и религиозна война? Защото от нашите двама атеисти не е убягнало, че тримата новодошли ще засилят клерикалния лагер в Малвил. И това ги тревожи, тъй като в тази област те не са сигурни дори в мен.

След свършването на вечерята изпращам Жаке да запали огън в първия етаж на жилищната сграда и веднага след завръщането му ставам и казвам на новите:

— За тази вечер ще спите и тримата на първия етаж, на дюшеци. Утре ще видим как ще се организираме.

Фалвиница става; доста е затруднена, защото не знае как да се раздели с нас, а старата Мену не я улеснява, не ѝ хвърля нито един поглед. Миет е по-непринудена, може би защото не е длъжна да каже нещо, но е доста учудена и аз знам защо.

— Хайде, вървете — казвам аз, като разпервам и двете си ръце. — Ще ви придружа.

За да се тури край, аз ги подтиквам отдалеч към вратата; като прекрачвам прага, никой не промълвя едно „лека нощ“, нито от новодошлите, нито от старите жители. На първия етаж, за да оправдая присъствието си, аз си давам вид, че проверявам дали прозорците се затварят добре и дали дюшеците не са сложени много близо до огъня. „Хайде, спокойна нощ“ — казвам аз и пак разпервам ръце, доста огорчен, че оставям Миет така равнодушно и сдържано, като дори избягвам погледа ѝ, който, струва ми се, се задържа на мен с въпросително изражение.

Оставям ги. Но това не означава, че тя ме напуска. Отнасям я в мисълта си, докато слизам по стълбата на кулата и се връщам в голямата зала, където старата Мену е раздигнала масата, а докато ме чакат, другарите ми са придърпали столовете около огъня и са сложили моя по средата. Сядам и като ги оглеждам, начаса си давам сметка, че присъствието на Миет е изпълнило извърхом помещението и че те не могат да мислят за нищо друго. Първ заговорва за нея (бих се обзаложил, че ще е той) Пейсу.

— Хубаво момиче — казва той с равен глас. — Но не говори много.

— Тя е няма.

— Не е възможно! — възкликва Пейсу.

— *Таеама!* — възкликва Момо разчувствуван и същевременно съзнаващ, че вече не заема в Малвил последното стъпало на езиковите умения.

Кратко мълчание. Изпълваме се с нежност към Миет.

— *Мамо! Таеама!* — вика Момо и се изправя с гордост на пейчицата си.

Старата Мену плете от другата страна на пейката. Какво ще прави, като свърши вълната? Ще разплете ли като Пенелопа изплетеното?

— Няма защо да крещиш — казва тя, без да вдигне глава. — Чух. Аз не съм глуха.

Отвърщам едва-едва сухо:

— Миет не е глуха. Тя е няма.

— Тъй де, тъй де — казва Мену, — така няма поне да се карате с нея.

Колкото и отвратени да сме от цинизма на тази бележка, не желаем да дадем оръжие в ръцете на старата Мену. Премълчаваме. И тъй като мълчанието се проточва, подхващам разказа си за деня, прекаран в *Блатото*.

Минавам съвсем накратко върху военната епопея. Не се разпростирам много на семейните отношения вътре в племето Варвоорд, все от загриженост да не дам оръжие на Мену. Говоря главно за Жаке, за нападението му над Пейсу, за пасивното му съучастничество, за терора, упражняван от бащата над него. Завършвам с това, че трябва да му се наложи наказание — лишаване от свобода, заради принципа: нека знае, че е извършил зло, та да не се опитва да го повтори.

— Как виждаш затварянето му? — пита Мейсоние.

Вдигам рамене.

— Много добре знаеш, че няма да го сложим в окови. Само задължението да не напуска Малвил и територията на Малвил. Колкото до останалото, ще се отнасяме с него както с всеки от нас.

— Тъй де! Тъй де! — казва с възмущение старата Мену. — Ако ме питаш какво мисля...

— Но аз не те питам — отвърщам й рязко.

Доволен съм, че я сложих на място. Не ми харесва начинът, по който изпрати Фалвиница без нито една дума. Най-после Фалвиница й е братовчедка. Какво означава това неприязнено държане? Че и по отношение на мен намирам, че също доста много си позволява. Обстоятелството, че ме счита за господар от небесно естество, не й пречи — както постъпваше и към чичо ми — да се опитва непрекъснато да ме ухапе. Самият господ-бог, когато му се моли, сигурно и него не може да се въздържи да не го настъпи.

— Както ти решиш, аз съм съгласен — казва Мейсоние.

Всички са съгласни. Съгласни са също и с троснатостта ми към Мену. Чета по очите им.

Разискваме колко да продължи наказанието на Жаке. Следват различни предложения.

Най-суров — защото се е страхувал за живота ми — е Тома: десет години. Най-снизходителен е Пейсу — една година.

— Не е скъпа цената за черепа ти! — казва Колен с някогашната си усмивка.

Той предлага пет години и конфискуването на цялото му имущество. Гласуваме. Приема се. Утре ще имам грижата да съобщя на Жаке присъдата му.

Минавам на въпроса за сигурността. Не е известно дали няма и други групи останали живи, скитащи се в природата с агресивни намерения. Отсега нататък трябва да се пазим. Денем да излизаме само въоръжени. Нощем да имаме — освен старата Мену и Момо — още двама души в малката крепост при входа. Добре, че има една празна стая на втория етаж с камина. Предлагам непрекъснати смени по двама. Моите другари са съгласни по принцип, но спорят оживено по въпроса за честотата на смяната и за състава на двойките. След двадесет минути се стига до единодушно становище в смисъл, че Колен и Пейсу ще дежурят в четните числа, а Мейсоние и Тома — в нечетните. Колен предлага и всички приемат аз да не напускам главната кула, за да поддържам отбраната на втората крепост, в случай че първата бъде превзета с изненада.

Забелязвам, че щом двама от нас ще спят в крепостта при входа, в главната кула се освобождава една стая. Предлагам да дадем на Миет стаята срещу банята на първия етаж.

При името на Миет оживлението спада и настъпва мълчание. Тази стая — единствен Тома не е в течение — е бившето помещение на Клуба. И по времето на *Клуба* бяхме спорили, без да стигнем до някакво решение, за удоволствието да има при нас едно момиче да ни готви и „задоволява нашите страсти“. (Изречението беше мое, бях го намерил в някакъв роман и то направи силно впечатление, тъй като никой не знаеше всъщност какво означава думата „страст“.)

— А другите двама? — запита накрая Мейсоние.

— По моему ще си останат, където са.

Мълчание. Всички разбират, че положението на Миет в Малвил не е като на Фалвиница или на Жаке. Но нищо не е казано по това положение. И никой не изявява желание да го уточни.

Тъй като мълчанието продължава, решавам да говоря.

— Добре — казвам, — дошъл е моментът да бъдем откровени по повод Миет. При условие, разбира се, каквото си кажем, да не излиза оттук.

Оглеждам ги. Приемат. Но понеже старата Мену стои безстрастно, забила нос в плетивото си, добавям:

— И ти също, Мену, ще си длъжна да пазиш тайна.

Тя забожда иглата в плетивото си, навива го на топка и става.

— Отивам да си легна — отговаря тя със стиснати устни.

— Не съм казал да излезеш.

— Както и да е, лягам си.

— Хайде, Мену, не се засягай.

— Не се засягам — отвръща тя, обърнала гръб към мен, клекнала пред огнището, за да запали кандилото си; тя мърмори някакви неразбираеми думи, които — ако съдя по тона ѝ — едва ли са много ласкави за мене.

Замълчавам.

— Можеш да останеш, Мену — казва ѝ Пейсу с присъщата му любезност. — Имаме доверие в теб.

Гледам го многозначително и продължавам да мълча. Всъщност не съм недоволен, че излиза. От нейна страна мърморенето продължава. Различавам думите „горделивост“ и „недоверие“.

Забелязвам, че тази вечер тя се бави, докато запали кандилото си. Сигурно чака да ѝ кажа да остане. Ще бъде разочарована.

Тя е не само разочарована, но и яростна.

— Хайде, тръгвай, Момо! — отсича тя.

— *Асосаам!* — казва Момо, заинтересуван от разговора.

А! Зле е избрал момента Момо да прояви неподчинение! Старата Мену прехвърля кандилото от дясната в лявата ръка и с малката си суха десница му зашива една здрава плесница. След това обръща гръб, а той тръгва покорно подире ѝ. За лишен път се питам как тоя голям четиридесет и девет годишен мухльо се оставя да бъде бит от дребничката си майка.

— Лека нощ, Пейсу — казва старата Мену, като напуска нашия кръг, — лека нощ и спи хубаво.

— И ти също — отговаря Пейсу, донейде смутен от тази селективна учтивост.

Тя се отдалечава с Момо по петите ѝ; той тръшва силно зад нея вратата, като си връща на мен от разстояние агресивността на майка му по отношение на него. Впрочем утре и той като нея ще ми се цупи. Половинвековен живот не е прекъснал пъпната връв.

— Добре — казвам аз, — Миет. Да говорим за Миет. В *Блатото*, докато Жаке и Тома погребваха Варвоорд, можех спокойно да спя с Миет и като се върна тук да кажа: „Миет е моя, тя е моя жена и никой да не я докосва.“

Гледам ги. Никаква реакция, най-малкото видима.

— И ако не съм го направил, то не е, за да го стори някой друг. С други думи, Миет според мене не трябва да бъде изключителна собственост на когото и да било. Всъщност Миет не е никаква собственост. Миет принадлежи на себе си. Миет ще има отношения, каквито тя пожелае, с когото пожелае и когато пожелае. Съгласни ли сте?

Продължително мълчание. Никой не промълвя и дума и дори никой не ме и поглежда. Институцията на моногамията е така вкоренена у тях, тя командува в мозъка им толкова рефлексивно, спомени и чувства, че те не могат да приемат, нито дори да схванат никаква система, която я изключва.

— Има две възможности — казва Тома.

А! Тоя, чаках го!

— Или Миет да избере един от нас, изключвайки всички останали...

Прекъсвам го:

— Веднага заявявам, че няма да приема такова положение дори и аз да съм облагодетелствуваният. И ако някой друг бъде избран, няма да му призная никакви изключителни права.

— Може ли да продължа? — пита Тома. — Не съм свършил.

— Продължавай, Тома — казвам любезно. — Прекъснах те, но не ти преча да говориш.

— И на толкова благодарим — казва Тома.

Усмивам се, без нищо да кажа. С този начин на действие винаги печелех по времето на *Клуба* и установявам, че и сега ми е от полза: опонентът ми е дискредитиран благодарение на моето търпение и неговата раздражителност.

— Втората възможност е — продължава Тома, но явно съм попрекъснал устрема му, — Миет спи с всички, а това е напълно безнравствено.

— Безнравствено ли? — питам аз. — Защо да е безнравствено?

— То е очевидно — казва Тома.

— Съвсем не е очевидно. Няма да приема някаква попска идея за нещо очевидно.

Да припишеш на Тома „попски идеи“! Наслаждавам се пътем на тази дребна гадост. Обаче колко несигурен и недоузрял по разглеждания въпрос ми се струва милият Тома!

— Това не е попска идея — отвърща той с ярост, от която той губи най-много. — Нали няма да отречеш, ако е обратното: момиче, което спи с всички мъже, е проститутка.

— Грешка — казвам аз. — Проститутката е момиче, което спи с мъже за пари. Парите правят нещата безнравствени. А не броят на партньорите. Навсякъде ще намериш жени, които спят с много мъже. Дори и в Малжак. И никой не ги презира.

Тишина. Мълчание. Всички ние мислим за Аделаид. С изключение на Мейсоние, който се бе сгодил съвсем млад за своята Матилд. На всички нас Аделаид ни бе помогнала да се справим с юношеството. И ние сме ѝ благодарни. Сигурен съм, че и Мейсоние, колкото и да е добродетелен, сигурно също храни известни съжаления.

Тома навярно е почувствувал, че се опирам на силата на общите спомени, защото мълчи. Тогава подемам, почти сигурен, че победата е моя:

— Това не е въпрос на нравственост, а на приспособяване към обстоятелствата. В Индия, Тома, има една каста, където например петима братя се обединяват и оженват за една жена. Братята и единствената им съпруга образуват едно семейство, което отглежда децата, без да се пита от кого са. Те постъпват така, защото изхранването на една жена поотделно за всеки би било свръх силите им. И ако те са възприели такава организация вследствие на мизерията, на нас тя ни се налага, струва ми се, по силата на необходимостта, тъй като тук Миет е единствената жена, способна да ражда.

Мълчание. Тома, който, мисля, се чувства надвит, отказва да спори, а останалите не изглеждат разположени да разговарят. Но тъй като все пак трябва да се изкажат, аз ги разглеждам с въпросителен израз и казвам:

— Е?

— Не ми харесва това — отговаря Пейсу.

— Кое „това“?

— Твоята система там, в Индия.

— Не е въпрос харесва ли ти, това е необходимост.

— Все пак — възразява Пейсу — да делиш една жена с няколко мъже, аз казвам: не.

Мълчание.

— И аз съм на твоето мнение — казва Колен.

— Аз също — добавя Мейсоние.

— И аз — казва и Тома с дразнеща усмивка.

Гледам огъня. Случва ми се нещо изумително: останал съм малцинство! Бит съм! Откакто бях поел, така да се каже, ръководството на *Клуба* на дванадесетгодишна възраст това се случва за първи път. И макар че признавам, че у мен това е някакво момчешко чувство, ужасно съм унижен. В същото време бих искал да не го показвам и сякаш нищо не е било, да продължа да говоря и да мина на дневния ред. Но не успявам. Гърлото ми е свито. В ума ми е бяло петно. Не само съм победен, но мълчанието ми ме кара да губя самообладание.

Спасява ме, разбира се, без да иска, Тома.

— Ето, виждаш ли — казва той без всякаква деликатност. — Моногамията победи.

Вярно е, че преди малко го бях побутал. Сигурно още му лежи на сърцето „попската идея“.

Забележката на Тома се посреща хладно. Гледам другарите си. Те са зачервени, чувствуват се неудобно и са най-малкото смутени, както съм и аз, от провала ми. „Особено — ще ми каже после Колен — след ден, в който ни бе направил толкова добрини!“

Смуцението им ми е утеха.

— Готов съм да считам мнението ви като единодушно и се прекланям. И все пак трябва добре да се разбере какво означава единодушието ви. Означава ли то, че искате да насилите Миет да си избере един-единствен партньор и да остане с него?

— Не — казва Мейсоние. — Съвсем не. Няма да я насилваме. Но ако тя държи да има един мъж, няма нищо да предприемем, за да я отклоним.

Добре. Ето че става ясно. Ясна е също стиловата разлика. Аз казвам „партньор“, а той — „мъж“. Ще ми се да обърна внимание на комуниста Мейсоние, че има дребно-буржоазно разбиране за брака. Но стоически се въздържам. Гледам другите трима.

— Така ли е?

Така е. Да зачитаме брака. Никакво прелюбодеяние, дори и доброволно. Условният морал не е мъртъв. Според мен тази достопочтена система никак не може да функционира в колектив от шестима мъже, получили за подялба една-единствена жена. Но не можеш да имаш право срещу всички. Становището на другарите ми ми се струва максималистично и безумно: да останеш ерген до края на живота си, щом не можеш да имаш жена само за себе си. Вярно е, че сигурно всеки от тях се надява да бъде избраникът.

Мълча. Тревожен съм за бъдещето. Страх ме е от несправедливости, от ревности, може би дори от желаниа за убийство. И още — защо да не го кажа? — сега изпитвам палецо съжаление, че не взех Миет в *Блатото*, когато имах възможност за това. Не съм много възнаграден за това, че контролирах „страстите“ си, както казахме по времето на *Клуба*.

На другия ден призори, след една много тежка нощ, се събуждам от камбаната на малката входна крепост, която бие с пълна сила. Това е

една голяма църковна камбана, купена на разпродажба, която наредих да поставят при портата, та посетители и туристи да искат да им се отвори. Но тя издава такъв звук, който се чува толкова надалеч — казаха ми дори в Ла Рок, — че до вратата бях поставил електрически звънец, сега излишен...

Запитвам се какво ли може да се е случило, та да се бие камбаната така силно и тъй продължително. Изхвърквам от леглото, нахлузвам панталона върху пижамата, ботушите на бос крак и като сграбчвам карабината, смъквам се, последван от Тома, който също се въоръжава, по витлообразната стълба чак до приземния етаж, после минавам по подвижния мост и стигам тичешком до първата крепостна стена.

Целият замък е събран там, пред *Родилното*, облечен кой както може. Щастливо събитие: Маркиз от *Блатото* току-що се е отелила в единия ъгъл на бокса и е на път да изкара и второ в другия ъгъл. Натоварен от майка си да ни съобщи новината, полуделият от възторг Момо е сметнал за по-достойно за случая да бие камбаната. Смъмрям го остро. Припомням му моите изрични и преповтаряни запрещения. И като се обръщам към Фалвиница, поздравявам я за двете теленца, които между впрочем са женски. Фалвиница се надува от гордост повече отколкото ако сама ги беше създала, тя бърбори непрекъснато в бокса със старата Мену, готови и двете съвсем напусто да помагат, тъй като и втората юница е вече там, закръглена, олигавена, разнежваща. Коментарии на Пейсу, Мейсоние, Колен и Жаке, над който се чуват гръмогласните припомняния от страна на Пейсу за всички случаи — редки, но паметни, — когато е видял или чул за крава, родила близнета. Всички сме се опрели на дървената преграда; Миет е с нас.

Тя е леко облечена, с разрошени коси, още топла от сън. Като я виждам, сърцето ми се разтуптява като на глупак. Добре. Да пренесем по-скоро възторга си върху теленцата. Те са с тъмночервен цвят и съвсем не толкова малки, колкото би помислил човек.

— Не би рекъл човек, като погледнеш майката, че ще изкара две — забелязва Пейсу, — защото беше едра като за едно.

— Виждала съм крави, по-едри от тази — потвърждава старата Мену. — А виж я тази как ги изкара две и двете хубави. Да се почудиш къде ги е държала.

— Можеш да кажеш, че си с късмет — казва Пейсу на, Фалвиница (не знам защо всички ние изказваме уважението си към Фалвиница за крава, която сега принадлежи на Малвил, може би защото държахме да компенсираме приема на старата Мену). — Крава, която близни — продължава той с учтива сериозност, мисля си, че няма да искаш да я продадеш, Фалвинице. Напротив, ако продадеш двете си теленца на осмия им ден, можеш да докараш до към шестдесет хилядарки. Без да се смята млякото, което ще имаш после. Такава крава струва злато. Още повече, че тя може пак да ти роди двенки.

— А на кого би ги продал сега теленцата, глупако? — пита Колен.

— Такава е думата — отговаря Пейсу замислено с полузатворени очи.

Той навярно мечтае за някакъв образцов обор в един по-добър свят, със станция за електрическо доене и само крави, специализирани в производството на близнета. Толкова, че чак забравя да гледа Миет. Вярно е, че тази сутрин след снощното решение ние я поглеждаме само крадешком. Всеки се страхува от другите, да не би да измества много напред пионките си.

Броя: Пренсес, Маркиз и двете новородени, които решаваме да наречем Контес и Баронес^[1], за да запълним Готския алманах^[2]. А! Забравих останалата в *Блатото* Чернуша — не толкова аристократична, но в разгара на млечността си и без теле. Ето че Малвил притежава пет крави, един бик и едно малко биче — Пренс. Него обаче ще го запазим също, защото не можем да поемем риска да останем само с едно-единствено мъжко животно. Откъм конската част имаме три кобили: Амарант, Беламур, дъщеря й Малис и жребеца Малабар. Не броя прасетата, които сега са твърде много, за да можем да ги отгледаме всичките. При мисълта за всички тези животни изпитвам топло чувство на сигурност, едва смекчавано от страха, че нивите може да не ги изхранят нито тях, нито нас. Странно как с изчезването на парите се стопиха и фалшивите потребности. Както по времето на Библията нашите мисли се изразяват в храна, земя, стада и запазване на племето. Миет например. На нея не гледам ни най-малко, както бях гледал на Биржита. С Биржита сякаш нещата се разбираха

сами по себе си, аз разграничавах сексуалността от предназначението ѝ, докато Миет я виждам само оплодена.

Дори и с двете каруци употребихме четири дни, за да изпразним *Блатото*. Гражданите се оплакват при местенията си в друга квартира, но те не знаят колко неща могат да се натрупат в един чифлик за един живот — все полезни и повечето заемащи много място. Без да се броят, разбира се, добитъкът, фуражът и зърното.

Най-после на петия ден можахме да продължим оранта на малката нива при Ле Рюн — повод да приложим новите нареждания за сигурност. Жаке ора, а ние се редувахме един по един да караулим с карабина на хълмчето, което се издигаше на запад от Ле Рюн. Ако часовоят видеше едно или няколко подозрителни лица, нареждането гласеше да стреля във въздуха и да не се показва, с което щеше да даде време на Жаке да се скрие в замъка с коня, а на нас — да отидем на мястото с още пушки: сега три с пушката на Варвоорд, четири с карабината.

Това е твърде недостатъчно. Тогава помислих за лъка на Варвоорд, който се бе оказал толкова страшно и така точно оръжие за близко разстояние. Биржита ме беше запознала с теорията на стрелбата — нещо много по-тънко, отколкото би помислил човек на пръв поглед — и сред общия скептицизъм аз започнах да се упражнявам на пътя за първата крепост. С малко постоянство постигнах задоволителни резултати, така че постепенно увеличих разстоянието. На четиридесет метра успях да изпратя в мишена всяка трета стрела. Не бях Вилхелм Тел, нито дори Варвоорд, но все пак бе нещо по-добро, отколкото онова, което можеше да постигне на същото разстояние една ловна пушка, която на повече от петдесет метра страшно разпръсква патроните. Бях учуден също така от силата на забиването на стрелата, която проникваше така навътре в дълбоката плетена мишена, че понякога трябваше да я изтеглям с две ръце. При такива резултати у моите другари се събуди дух на съперничество, така че тренировката по стрелба с лък стана наше любимо занимание. Скоро аз бях дори застигнат и задминат от малкия Колен, който от шестдесет метра изпращаше редовно и трите си стрели в мишената и дори започна малко по малко да ги доближава до центъра.

От нас петимата — от шестимата, като броим и Жаке, но той още не бе допуснат до стрелба — Колен бе най-дребен и най-слаб. Така

бяхме свикнали с това, че дребничкият му ръст ни се струваше негова същинска черта, та го наричахме „малкия Колен“ дори и пред него. Не мислехме, че може да се засегне, тъй като никога не бе възроптал против това прозвище. И тогава изведнаж, като видях огромното щастие, което му донесе превъзходството му пред нас, с лъка в ръка, разбрах, че винаги е страдал от крехкостта си. Самият лък бе по-голям от него. Но когато го вземеше в ръка — което му се случваше, защото той започна да се упражнява повече от всеки един от нас, — той бе цар. По обяд, след като се нахранехме, го виждах, седнал до един от двата прозореца с пречки на голямата зала да кълве от книжката за стрелба, която Биржита ми беше купила и която никога не бях прелистил. С една дума, малкият Колен стана нашият голям стрелец. Така и започнах да го наричам като отчитах колко голямо удоволствие му правеше думата „голям“ дори и в преносен смисъл.

Той склони Мейсоние да започне с негова помощ изработката на още три лъка. Според него всеки трябваше да има лък и тогава го чухме да се оплаква, че я няма ковачницата му в Ла Рок (той бе железар и едновременно водопроводчик), за да ни изработи върхове за стрелите. Насърчавах всичките му начинания, тъй като мислех за времето, когато, като нямаше да имаме вече куршуми, нито с какво да си направим, пушките ни нямаше да ни служат за нищо в свят, в който по всяка вероятност насилието нямаше да изчезне поради липсата на огнестрелно оръжие.

Месец се бе изминал, откакто Момо би камбаната призори, за да извести за раждането на близнетата на Маркиз, когато една вечер към седем часа, както се гласях да затворя стаята си в главната кула, за да сляза в жилищното помещение с Библията под мишница, а излезлият на стълбищната площадка Тома ми казваше: „Имаш всичко за един свят човек“, при което аз, завъртайки с дясната си ръка ключа, но обърнат с глава към него, се канех да му отговоря, камбаната заби изведнаж отново, не със замах както по-рано, но два пъти силно и веднаж по-слабо, с което последвалата тишина стана необичайна и тежка. Заставах неподвижен. Не можеше да бъде Момо. Това не беше неговият стил. Отворих отново вратата, оставих Библията на масата, взех карабината и подадох пушката на Тома.

Без една дума — а щом излязохме на равно, Тома ме надмина с бързите си крачки — изтичах до входната крепост. Там нямаше никой.

Старата Мену и Момо навярно бяха в къщи, тя — заета с приготвянето на вечерята, той — обикалящ наоколо ѝ с надеждата да отмъкне нещо. Колкото до Колен и Пейсу, които тази нощ трябваше да спят в крепостта при входа, те не бяха ни най-малко задължени да стоят там през деня. Като обхождах тичешком празните стаи на малката входна крепост — Тома бе останал вън да наблюдава вратата, — дадох си сметка колко недостатъчни бяха разпорежданията ни за сигурност. Стените на първата крепост, много по-ниски от стените на втората, не бяха недостъпни за някаква стълба, нито за някакво въже, снабдено с кука. А над обиколните ровове не се минаваше по подвижен мост — както при втората крепост, — ами по мост, който даваше възможност да се стигне до подножието на крепостта и да се покатери човек по нея, докато ние стоим събрани вътре и вечеряме.

Излязох от кулата, казах тихо на Тома да тръгне по стъпалата на крепостта и отгоре през бойниците над портала да се цели в посетителя или посетителите. Изчаках го да стигне, после пристъпих на пръсти до шпионката, отместих капачето с един-два милиметра и предпазливо доближих око.

На около метър от мен — следователно мостът бе преминал — видях един мъж на около четиридесет години, яхнал сиво магаре, праметнал пушка през рамо, чието дуло се показваше иззад лявото му рамо. Бе гологлав, с много мургава кожа, тъмнокос, облечен с доста пращен черен костюм, а — подробност, която ме порази — на гърдите му висеше, както на епископите, сребърен кръст. Видя ми се едър и силен. На лицето му лежеше отпечатък на най-дълбоко спокойствие и аз забелязах, че той не трепна, когато, вдигайки очи към бойниците, забеляза Тома, който се целеше в него.

Дръпнах силно капачето на шпионката и силно извиках:

— Какво искаш?

Грубият тон нема въздействие върху посетителя. Той не трепна, погледна към шпионката и отговори важно и отмерено:

— Ами първо да ви видя, а после да преспя тази нощ в замъка. Не държа да се връщам обратно през нощта по току-що изминатия път.

Забелязах, че се изразява добре, изискано дори, като изговаряше грижливо всяка дума, и то с акцент, който, без да е съвсем като тукашния, се доближаваше до него. Продължих:

— Имаш ли друго оръжие освен пушката?

— Не.

— Ще сториш добре да кажеш истината. Ще бъдеш претърсен, щом влезеш.

— Имам едно малко джобно ножче, но не го наричам оръжие.

— Автоматично ли се отваря?

— Не.

— Как ти е името?

— Фюлбер льо Но. Свещеник съм.

Не правих коментар на свещеническото му звание.

— Слушай, Фюлбер. Махни затвора на пушката си и го сложи в джоба на дрехата.

Той се подчини незабавно, като забеляза с безизразен глас:

— Недоверчиви сте.

— Имаме основание за това. Нападнаха ни.

После казах:

— Слушай, ще ти отворя. Ще минеш през вратата, но няма да слизаш от магарето, ще се спреш на десет метра и ще слезеш само когато ти кажа.

— Разбрано.

Вдигнах глава.

— Тома, продължавай да се целиш в него.

Тома кимна утвърдително с глава. Взех карабината в дясната ръка, магнах предпазителя, отместих двете резета на вратата, притеглих я към мен и зачаках. Щом Фюлбер влезе, затворих така бързо, че ударих задника на магарето. То подскочи напред, после встрани и едва не събори посетителя. Конете в *Родилното* се разцвилиха, магарето наостри дългите си уши и започна леко да трепери, но Фюлбер го спря.

— Слизай — казах аз на нашето наречие — и ми дай затвора на пушката.

Той се подчини — доказателство, че ме разбра. Сложих затвора в джоба си. Бях почти сигурен, че в случая тези мерки бяха излишни, но недоверчивостта има такава връзка с другите добродетели, че е ефикасна само при условие да не допуска изключения.

Сам Тома дойде да поеме поводите на сивото магаре и го заведе в един от боксовете на *Родилното*. Видях го, че откача едно от ведрата, за да го напои. Спрях се да го дочакам и се обърнах към Фюлбер:

— Откъде си?

— От Каор.

— Но разбираш езика ни.

— Не разбирам всичко. Има разлики в речника.

Въпросът, изглежда, го занимаваше, защото той веднага се залови да сравнява известни думи от нашия диалект и от неговия. Докато говореше — а той говореше много добре, — аз го разглеждах. Не беше висок на ръст, както бях помислил, но беше добре сложен и с изящна осанка, от което изглеждаше висок. А за лицето му не знаех какво да мисля. Оставих го да завърши филологическите си сравнения и каза:

— От Каор ли идваш?

Той се усмихна; забелязах, че има доста привлекателна усмивка.

— Не, идвам от Ла Рок. Бях в Ла Рок, когато избухна бомбата.

Гледах го втрещено.

— Значи, в Ла Рок има оцелели хора?

— Ами да — каза той, — има.

И добави все така спокойно:

— Около двадесет души.

---

[1] На български. Принцеса и Маркиза, Графиня и Баронеса — Б.пр. ↑

[2] Дипломатически и родов справочник, издаван в Гота от 1762 г. — Б.пр. ↑

БЕЛЕЖКА НА ТОМА

Току-що прочетената глава носи белега на един толкова очевиден пропуск, че аз ще прекъсна разказа на Еманюел, за да го запълня. Преди това прочетох следващата глава, за да се убедя, че Еманюел не се е върнал назад, както прави понякога, за да изясни по-късно въпросното обстоятелство. Но не. Нито една дума. Би рекъл човек, че го е забравил.

Най-напред бих искал да кажа две думи за Миет, тъй като за нея става дума. След всичките лирични излияния на Еманюел не бих искал да изглежда, че го депоетизирам. Но Миет е селско чедо, каквито има толкова много. Разбира се, тя е здрава и силна, тя притежава в изобилие и с положителност всичките заоблености, които толкова много се харесват на Еманюел. Но да се внушава, че Миет била красива, ми се струва много преувеличено. В моите очи тя не е по-красива от къпецата се жена на Реноар, от която Еманюел има една репродукция над леглото си, или от снимката на стрелящата с лък Биржита, поставена на бюрото му в нашата стая (доста чудно всъщност, че Еманюел е запазил тази снимка след отвратителното писмо, което тя му бе написала, за да му извести за женитбата си).

За „интелигентността“ на Миет също не споделям мнението на Еманюел. Миет е недоносче, няма е по рождение, а то ще рече, че има увреждане в мозъка, което е попречило развитието на говора и като последица е обеднило представата ѝ за света. Не твърдя, че Миет е идиот, нито дори слаборазвита, тъй като Еманюел би се възползвал от това, за да изброи всички случаи, когато Миет е дала доказателства за изтънченост в човешките отношения. Но оттук да вземеш да твърдиш, че Миет била „много интелигентна“, както много пъти ми е казал Еманюел (още един пример за сексуално надценяване), има една стъпка, която, що се отнася до мен, аз няма да направя. Колкото и да е изтънчена, Миет е доста простовата. Подобно на децата тя възприема действителността само наполовина. Останалото е мечта и без никаква връзка с фактите.

Ще помислят, че не обичам Миет. Напротив, много я ценя. Тя е великодушна, изтъкана от доброта; в нея няма и капчица егоизъм. Ако вярвах на онези опасни глупости, щях да кажа, че обвивката ѝ е на светица, само че добротата ѝ се проявява в област, която обикновено не е областта на светиците.

На другия ден след съвещанието, на което Еманюел остана малцинство по предложението за многомъжество в Малвил, настъпи някакво напрежение, защото се питахме кой „мъж“ (Мейсоние) или кой „партньор“ (Еманюел) ще си избере Миет. До такава степен, че както така добре го е забелязал Еманюел, никой от нас не смееше да я погледне от страх да не излезе, че иска да засенчи другите. Каква разлика от погледите, с които без срам я обсипвахме предната вечер!

Не мога да кажа какво си е помислила Миет за внезапната ни резервираност. Защото очите ѝ са като на дете — „прозрачни и бездънни“ (цитирам Еманюел, само че той казва това в следващата глава). Трябва обаче да отбележа, че при второто ни пренасяне на нещата от *Блатото* големият Пейсу, по-откровен от всички нас, забеляза с примирение, че очевидно „тя“ ще избере Еманюел. Това бе казано пред Колен, Мейсоние и мен, докато новите бяха заети с опаковане на вещите от къщата на троглодитите. Но без тъга ние и тримата се съгласихме, че това наистина е очевидно.

Настъпи вечерта. Четенето на Библията след вечеря продължи с още трима ревностни слушатели, но боя се — без особено внимание от страна на другарите. Еманюел стоеше облегал ту на едната, ту на другата страна на камината, а Миет бе седнала по средата на полукръга; лицето и тялото ѝ бяха осветени и зачервени от танцуващите в огнището пламъци. Спомням си тази вечер, моето очакване — нашето очакване би трябвало да кажа — и колко много ме дразнеше провлеченият глас на Еманюел, при това с така топъл и с хубав тембър. Не зная дали бе от умората през деня, от изнервеността поради несигурността или защото сумракът също участвуваше в това, но резервираността, която си бяхме наложили през деня, бе изчезнала. Очите на всички бяха приковани в Миет, разгънала всичките си очертания без ни най-малко стеснение, заслушана в четенето. Обаче тя не се преструваше, че не вижда погледите ни. От време на време очите ѝ се срещаха с нашите и тогава тя ни се усмихваше. Така тя се усмихна безпристрастно на всеки един от нас — Еманюел каза вече за

усмивката ѝ; вярно е, че е много привлекателна, макар и една и съща за всички.

В края на седенкуването ни Миет стана и най-естествено улови Пейсу за ръката и тръгна с него.

Мисля, че Пейсу бе много доволен, че има толкова слаба светлина в голямата зала, тъй като въглените бяха вече покрити с пепел. Той бе щастлив още повече, че е с гръб към нас и така скрива лицето си. А ние, ние стояхме съсипани и мълчаливи пред огнището, докато старата Мену палеше кандилата ни, като мърмореше обидни коментари за „останалите на сухо“.

Изненадите ни не бяха свършили. На следната вечер Миет избра Колен. На по-другата — мен. На четвъртата вечер — Мейсоние. На петата — Жаке. На шестата тя отново избра Пейсу. И тя продължи така в посочения вече ред, без нито веднаж да избере Еманюел.

Никой нямаше желание да се смее и все пак положението беше на ръба на комедията. Смехотворното ни засягаше всички. Радетелят на многомъжеството бе изключен от практиката. А строгите привърженици на едноженството приемаха без срам подялбата.

По една точка няма загадка: Миет постъпва непринудено, без да знае нищо за нашите спорове и без да се съветва с никого. Тя се отдаде на всички ни, защото всички силно я желаехме, а тя бе с добро сърце. От любовта не ѝ ставаше нито по-топло, нито по-студено. Кое то никак не бе чудно, като се има пред вид по какъв начин тя бе посветена в нея.

Що се отнася до реда, по който Миет избираше партньорите си, не след дълго забелязахме, че се водеше чисто и просто от местата на масата. Все пак оставаше огромната загадка: защо Еманюел, когото тя обожаваше, бе изключен от избора ѝ?

Защото тя го обожаваше, и то като дете, без да се свени, че го показва. Влезеше ли той в голямата зала, тя вече нямаше очи за друго. Заговореше ли, тя пиеше думите му. Тръгваше ли да излиза: тя го следеше с поглед. Представяхме си я без всякаква трудност да облива с благовония краката на Еманюел и да ги избърсва след това с дългите си коси. Това сравнение не ще рече, че се оставям да ме обхване религиозното настроение на седенките ни. Взел съм го от малкия Колен.

Когато за трети път дойде редът ми, реших да се добера до истината и да запитам Миет, като останем сами в стаята ѝ. Макар тя да

разполага със запас от жестове и мимики, чрез които я разбираме (освен това тя знае да пише) с нея не винаги е лесно да се разговаря, заради това, че не би могла да бъде упрекната, без това да е непристойно, за мълчанието ѝ, като някоя друга жена, когато се предполага, че го прави преднамерено. Щом запитвах Миет защо не е избрала този ден Еманюел, лицето ѝ стана каменно и тя се ограничи със завъртане на главата отдясно наляво. Зададен под различни форми, въпросът доведе до същия отговор.

Тогава промених ъгъла си на стрелба. Не обича ли Еманюел? Утвърдително кимане, многократно повтаряно, трепкане с клепачи над нежните очи, полуотворени устни, отворено лице. Веднага питам отново: „Тогава защо?“ Очите ѝ се затварят, устата — също и отново главата ѝ се поклаща отдясно наляво. Тъпчем на едно място. Ставам, вземам от джоба на сакото си един бележник, в който отбелязвам вземанията и връщанията на сечивата от склада, и на слабата светлина на кандилото написвам с едри печатни букви: „Защо не Еманюел?“ Подавам на Миет молива и бележничето. Тя го слага на повдигнатите си колене, смуче молива и написва много прилежно: „*Защото така.*“ Като помисля, тя дори добавя точка след „така“, предполагам, за да ми покаже, че отговорът ѝ е окончателен.

Съвсем случайно три дни по-късно най-после разбирам основанията ѝ или по-скоро — причината, защото тя е само една.

Преследван както винаги от мисълта за нашата безопасност, Еманюел бе решил да пази трите ловни пушки, карабината, боеприпасите, двата лъка и стрелите в нашата стая, да заключва винаги вратата и да крие ключа в дъното на едно чекмедже в склада — скривалище, известно на нас двамата и на Мейсоние.

Един следобед, като исках да се преоблека — Еманюел току-що ми бе дал първия урок по езда и бях плувнал в пот, — отидох да взема ключа от мястото, където го криехме. Витлообразната стълба към главната кула не е лека и понеже се чувствавах изморен, изкачвах я бавно, като опирах с лявата си ръка каменната колона, около която са стъпалата. Така стигнах до втория етаж и като се спрях да отдъхна на площадката, видях с изумление на другия край на голямата празна зала, която водеше към двете стаи, Миет, прилепила ухо до ключалката на нашата врата; тя като че ли се вслушваше в нещо с всички сили. Обаче аз знаех отлично, че стаята е празна, първо, защото току-що се

бях разделил с Еманюел пред *Родилното* и после, защото сам аз бях заключил преди час и половина, когато бях идвал да си сложа ботушите за езда. Приблжих се към нея и извиках:

— Миет, какво правиш тук?

Тя подскочи, изправи се, зачерви се и погледна около себе си като подгонена, сякаш се канеше да бяга. Скочих обаче веднага към нея, улових я за китката и казах:

— Слушай, Миет, няма нищо за подслушване, стаята е празна!

Тя ме погледна така недоверчиво, че аз извадих ключа от джоба си, отключих и като я държах все така здраво за ръката, дръпнах я силно вътре, не без енергична съпротива от нейна страна. Но щом влязохме в стаята, и тя си даде сметка, че наистина е празна, застана слисана неподвижно. После, без да обръща внимание на въпросите ми, тя отвори със смръщени вежди долапа и сигурно различи Еманюеловите дрехи от моите, защото пренебрегна моите, а погали с ръка неговите. След което заотваря едно по едно всичките чекмеджета на скрина, а лицето ѝ се проясняваше постепенно. Като свърши, погледна ме въпросително, после, тъй като не казвах нищо, доста изненадан от това претърсване, насочи показалеца на дясната си ръка към канапето до прозореца, а след това към гърдите ми. Казах „да“ с глава. В този момент като завъртя на всички страни учудените си очи, тя забеляза снимката на стрелящата с лък Биржита на бюрото на Еманюел, сграбчи я буйно и като ме гледаше, блещейки очи, размаха я с дясната си ръка, а същевременно с лявата ми я показваше. Не знам как, но тогава с държанието си, с положението на тялото, наклона на главата, израза на лицето и движенията на ръката, тя успя не да ми зададе въпроса, тъй като от устните ѝ не се изтръгна нито звук, а да ми го изрази с мимика, да го изиграе и почти да го изтанцува. И този въпрос бе така ясен, че почти повярвах, че го чувам: „Но къде е немкинята?“

Всичко стана ясно. В *Блатото* смятаха, спомняте си, че Биржита е още сред нас. Тази заблуда не се бе разсеяла в съзнанието на Миет. Обратно, тя бе изтъкувала сдържаността на Еманюел по отношение на нея вечерта при завръщането в Малвил като доказателство за привързаността на сърцето му другаде. Тъй като не виждаше никъде Биржита в замъка, тя си беше въобразила, че Еманюел я държи затворена, за да я избави от нашите домогвания. Обстоятелството, че

стаята на Еманюел, където тя не знаеше, че и аз спя, бе единствено заключена, бе затвърдило тази мисъл. Тя не се бе замислила нито за миг над материалните трудности, с които се сблъскваше тезата ѝ. В оня момент тя, разбира се, не бе спряла избора си на Еманюел поради зачитане на ревнивата му страст.

Както и да е, още същата вечер след седянката ни, Миет поправи заблудението си и освен облекчението, изпитано от всички ни, аз лично почувствувах някакво заядливо допълнително удоволствие да гледам как Еманюел напуска голямата зала с дебелия Библия в едната си ръка и — ако мога да се изразя така — с Миет в другата.

IX

Фюлбер ни съобщи две добри вести. Марсел Фалвин, брат на Фалвиница, бил жив, както и Кати, по-голямата сестра на Миет. Освен това железарската и водопроводчийската работилница на Колен била запазена.

Не толкова за да го зачета, колкото за да наблюдавам на воля лицето му, поставих госта си на масата срещу мен, като преместих с един стол Миет и я отделих от Пейсу за голямо негово неудоволствие.

Този пришелец имаше гъсти, вълнисти черни коси, без каквато и да било следа от тонзура на темето. Те настъпателно белееха по слепоочията му, а отпред падаха на едри, благородни вълни, образуващи нещо като шлем или грива, която правеше да изпъква широкото му чело и великолепните, блестящи от живот и хитрина очи. За жалост малко разногледите му зеници придаваха на погледа му обезпокоително кривогледство. Жалко също, че долната част на лицето му завършваше като муцуна, подчертавайки още повече изражението на фалшивост, което кривогледството придаваше на очите му.

Но това не беше единственият контраст у Фюлбер. Например китките на ръцете му. Широки и силни, с лопатести пръсти. Ръце на работник, които сякаш не принадлежаха на същия човек с мазния красив глас и грижлив изговор.

Същото и при така странно разпределената му мършавина. Двойното издуване под очите — така прелестно у детето, — наричано „бузи“ и обозначавано от лекарите не така поетично като „мастни топки на Биша“, тези бузи или топки, както щете, у Фюлбер се бяха напълно стопили и оставили от двете страни на носа по една драматична хлътнатина, която извикваше представата за последния стадий на туберкулозата и му придаваше измамния вид на умиращ или на аскет. Казвам „измамен“ ето защо: като човек, свикнал да живее от запасите на страната, в момента на тръгването си от Малвил Фюлбер ме замоли „братски“ (предполагам в името на нашия общ баща) да му отстъпя (така каза) една от ризите си, тъй като неговата била износена.

Поучуден все пак, че само на мен се пада да поема грижите около това „братство“, аз изпълних молбата му. Начаса Фюлбер направи размяната, като по този повод показа едно цъфтящо мускулесто тяло, охранено и дори пълно, което заедно с мършавото лице сякаш не принадлежеше на един и същ човек.

Аскет и болен: по време на първото ни хранене у нас Фюлбер твърдеше и едното, и другото. Отначало ни довери, че „винаги е живял с малко“, „не се нуждае“ от нищо и е „свикнал с бедността“. Няколко мига по-късно той отиде по-далеч в доверията си. „Подкопавала го неизлечима болест“, за щастие не прилепчива (това, предполагам, за да ни успокои). „Единият му крак бил вече в гроба“ — каза той простичко. Ядеше обаче за четирима и говореше непрекъснато с красивия си баритон, целият тръпнещ от жизненост. От време на време между два залъка прокрадваше някой и друг поглед към съседката си отляво. И интересът му сякаш се удвои, като научи, че тя е няма.

Що се отнася до мен, аз започнах да се позапитвам кое-що за Фюлбер. Според онова, което разказваше за живота си преди *деня на събитието* — поне наглед той много говореше за себе си, макар и все някак си неопределено, — бил пребродил цяла Централна и Югозападна Франция, като отсядал ту у еди-кой си свещеник, ту у еди-кой си госпожа, ту при светите отци в 3. и все го канели. Когато денят „Д“ го изненадал, живеел вече от цяла седмица у добрия свещеник в Ла Рок, който предал богу дух пред очите му.

Значи, не е имал енория нашият приятел Фюлбер, нито свой дом? А от какво е живеел? В приказките му ставаше дума само за благотворителни дами, които посрещали „*потребностите*“ му (потребностите, дето ги нямал!) и му правели стотици подаръци, като се надпреварвали коя да бъде в обществото му. Тук ми се стори, че красавецът Фюлбер не говореше без кокетство и изглеждаше доволен от чаровете си.

Беше облечен в антрацитовочерен, доста изтърган, но след изчеткването му — много чист костюм, с риза, чиято съвсем не свещеническа яка наистина бе орфана, и връзка от тъмносиво трико. Но главно, носеше на гърдите си на дълъг черен шнур великолепен сребърен кръст, какъвто според мене никое духовно лице, освен ако е епископ, не би си позволило да носи.

— Щом си родом от Каор — казах аз (бях решил въпреки величествеността му да продължавам да му говоря на „ти“), — сигурно си учил в семинарията.

— Ами да — отвърна Фюлбер, при което тежките му клепачи прикриха кривогледите му очи.

— А в коя година си постъпил?

— И ти ме питаш едни работи! — каза Фюлбер все така с наведени очи и лек добродушен смях. — Толкова време измина оттогава! Не съм вече младеж — добави той кокетливо.

— Хайде, помъчи се да си спомниш! — казах аз. — Все пак годината, в която постъпва в семинарията, трябва да е важна за един свещеник.

— Наистина — отговори Фюлбер с хубавия си плътен глас. — Това е важна дата.

И понеже мълчах, той продължи, притиснат от мълчанието ми:

— Чакай... Трябва да е било през петдесет и шеста година... Да — потвърди той след ново умствено усилие, — през петдесет и шеста година...

— Така си и мислех — отговорих веднага с щастливо изражение. — Ти си постъпил в семинарията в Каор по същото време с моя приятел Серюрие.

— То... ние бяхме много в семинарията — каза Фюлбер с лека усмивка. — Не познавам всички.

— Но не и през първата година — продължих аз. — Освен това човек като Серюрие не остава незабелязан. Метър и деветдесет и четири и червенокос като пламък.

— А да, разбира се, сега като ми го описваш... — каза Фюлбер.

Той се бе изказал сдържано и се показва много облекчен, когато го замолих да ни разкаже за Ла Рок.

— След бомбата — каза той с тъга — трябваше да се справим с едно твърде скръбно положение.

Отбелязвам пътем думата „скръбно“. Винаги съм я чувал само у устата на свещеници или на такива, които им подражават. У тях това е почти професионален термин. И въпреки неприятното му смислово съдържание, изглежда, че този термин им дава някакво задоволство. Чувал съм да казват, че младите свещеници не го употребявали. Ако е така, толкова по-добре. Тази дума е противна поради самодоволството

в смисъла ѝ. Скръбта — особено скръбта на другите — все пак не е нещо, което се дегустира или което може да послужи за украса на красивите души.

Фюлбер се опиваше от своето „*твърде скръбно положение*“. За оцелелите то се бе изразило в погребване на онова, което бе останало от мъртвите. И ние преживяхме същото, но ние никога не говорим за него.

Понеже не ни спестяваше никакви подробности, запитах го, за да променя темата, как живеят хората в Ла Рок.

— И добре, и зле — отговори той, като поклати глава и огледа с хубавите си тъжни очи всички около масата. — Добре от духовна гледна точка и зле — от материална. От духовна гледна точка — продължи той и полузатворил очи, метна в устата си голямо парче пушено — трябва да кажа, че съм много доволен. Посещаемостта на църковните служби е забележителна.

Като забеляза у Мейсоние и у мен известно учудване (защото общината в Ла Рок бе в ръцете на социалисти и комунисти), той добави:

— Може би ще ви изненада, но в Ла Рок всички присъствуват на църковната служба и всички се причестяват.

— И как си обясняваш това? — запита Мейсоние раздражено, смръщвайки вежди.

Понеже бе седнал от лявата ми страна, обърнах глава да го погледна. Бях поразен от строгостта на удължения му профил. По всяка вероятност той бе поразен от току-що чутото. Макар че *денят на събитието* бе превърнал в пепел надеждите му, Мейсоние продължаваше да мисли за света като за общини, които трябва да спечелят със съюзените сили на левицата. Бутнах го лекичко с крак под масата. Едно е времето да бъдеш откровен, друго — да не си толкова. Недоверието ми спрямо Фюлбер растеше с всяка изминала минута. Не се съмнявах в силното му влияние над останалите живи в Ла Рок и го намирах за обезпокояващо.

— След бомбата — каза Фюлбер с хубавия си пълтен глас, като сякаш се любуваше сам на себе си — хората се вгълбиха в себе си и подложиха на преценка съвестта си. Физическите им, а най-вече нравствените им страдания бяха такива, че те се запитваха дали над тях не тегне някакво проклятие по причина на заблуденията, на

греховете, на равнодушието им към бога, заради това, че са забравили задълженията си и особено религиозните си задължения. И после трябва да кажа, че нашето съществуване — на всички нас — е станало толкова несигурно, че инстинктивно се обръщаме към Спасителя, за да искаме закрилата му.

Като слушах словата му, заподозрях го, че е направил всичко възможно, за да засили чувството на виновност у енорияшите си, та след това да го насочи към колелата на воденицата си. Почувствувах, че Тома се размърда от дясната ми страна. Побоях се и от него да не избухне и му изпратих едно предупреждение под масата. По една точка бях твърд: никакви разправии с Фюлбер по въпроса за религията. Още повече, че с кадифените си, макар и възкривогледи очи, с красивата си глава на аскет и дълбокия глас на човек, който е „с единия си крак в гроба“ (но с другия, разбира се, добре се е хванал с всичките си пръсти за земята), Фюлбер за по-малко от два часа бе спечелил трите жени и направил силно впечатление на Жаке, Пейсу и дори на Колен.

След вечерята, както бяхме насядали всички в кръг около огъня, Фюлбер сам отново заговори за материалните затруднения в Ла Рок.

Отначало жителите гледали на бъдещето с оптимизъм, тъй като голямата бакалница и саламджийницата до магазинчето на Колен останали незасегнати от пожара, който в деня на събитието опустошил долната част на града. Забелязали обаче, че запасите един ден ще се изчерпят и че Ла Рок не ще може да ги възстанови, тъй като всичките чифлици в околността на градчето били унищожени заедно с добитъка. В замъка, чиито собственици живеели в Париж, и можели да бъдат считани за мъртви, останали няколко прасета, един бик и пет коня за езда, както и фуражът за прехраната им. В Курсьожак — махала между Ла Рок и Малвил, — която също останала невредима и наброявала шест души, загинали всичките крави освен една с женско теленце. Тази загуба била още по-плачевна и поради обстоятелството, че в Ла Рок имало две бебета и едно момиченце — сираче на около дванадесет години, но чието здраве искало грижи. Досега вземали за прехраната им от кондензираното мляко на прах в бакалницата, но този източник бил на привършване.

Фюлбер остави словото си без заключителна част. Спогледахме се. И понеже никой не обели дума, зададох няколко въпроса на нашия

гост. Така научих, че жителите на Ла Рок допускали още от началото, че в Малвил има оцелели, тъй като, подобно на Ла Рок и Курсьожак, и Малвил е защитен от скала. Убеждението им се затвърдило преди около месец, когато една сутрин им се сторило, че чуват камбаната ни. Научих също, че за отбраната си разполагат с дузина ловни пушки, „достатъчно количество патрони“ и карабини.

Наострих уши, когато Фюлбер заговори отново за яздитните коне, но не се осведомих за тях. Познавах ги добре. Аз ги бях продал на Лормиови. Лормиови бяха парижки индустриалци, които бяха купили извънредно скъпо един разнебитен исторически замък, бяха похарчили луди пари за реставрирането му и прекарваха в него един месец в годината. Те си бяха наумили през този месец да играят ролята на кастелани и да ходят на езда. И тримата яздеха зле, но само за тях им трябваша не по-малко от три коня англо-арабска порода, въпреки, общо взето, похвалните им усилия да им продам не толкова забележителни животни. От друга страна, преди деня „Д“ не можех все пак да попреча на снобите да ми помогнат да спечеля пари. Освен трите коня от англо-арабска раса Лормиови бяха купили от мен и две бели кобили, но за тях ще разкажа по-нататък.

Забелязах, че иначе толкова разговорливият Фюлбер отговаря накратко на въпросите ми. От това заключих, че описанието му на материалните условия в Ла Рок съдържа някакъв извод, но че въпреки забележителната му самоувереност не смее или не бе успял още да го изрази. Замълчах, загледан в огъня.

След малко Фюлбер се изкашля лекичко, което издаваше не затруднеността му, а това, че след като с единия крак е вече „отвъд“, изпитва известна мъка да се върне в този свят и да се занимава с човешките дела.

— Трябва да кажа — продължи той, — че съм много загрижен за съдбата на двете бебета и на нашето осиротяло момиченце. Това е много скръбно положение, за което не виждам изход. Без мляко не виждам как ще ги отгледаме.

И отново остави мълчанието да натежи. Всички погледи бяха призовани в него и никой нямаше желание да говори.

— Зная прекрасно — продължи Фюлбер с плътния си глас, — че онова, което ще ви поискам, ще ви се стори огромно, но в края на краищата обстоятелствата са изключителни, божиите блага са

неравномерно разпределени, а за да живеем, за да оцелеем дори, ще трябва да си припомним, че сме братя и че сме длъжни да се подпомагаме.

Слушах го. Само по себе си всичко, което каза, бе вярно. Но казано от него, звучеше фалшиво. Имах впечатлението, че този човек не изпитваше човешките чувства, с които жонглираше. Той продължи.

— Изказвам молбата си в името на нашите нещастни бебета в Ла Рок. Забелязах, че имате няколко крави. Ще ви бъдем извънредно признателни, ако можете да ни преотстъпите една.

Мъртво мълчание.

— Да преотстъпим? — запитах аз. — Ти каза „да преотстъпим“? Значи, имаш пред вид някаква замяна?

— Всъщност не — отговори Фюлбер високомерно. — Не съм гледал на тази работа като на търговска сделка. Виждах я по-скоро като задължение да се подпомогнат хора, изпаднали в беда.

Значи, предупредени сме. Ако откажем, ще бъдем в очите на Фюлбер безсърдечни и безнравствени.

— Тогава не става дума за преотстъпване, а за даване.

Фюлбер скланя глава; с изключение на Тома всички се гледаме поразени. Да искаш от селяни да ти *дадат* крава! Такива са хората от града!

— Не би ли било по-просто да вземем на прехрана в Малвил двете бебета и сирачето? — питам аз с кротък глас, но все пак не така кротък като на Фюлбер.

Миет е седнала между мен и Фюлбер и като се обръщам към него да му задам въпроса, виждам милото ѝ лице и забелязвам, че мисълта за детски ясли в Малвил я преизпълва с удоволствие. Отделно от спора ѝ отправям една усмивка, тя ме гледа цяла секунда с хубавите си детски очи, прозрачни и бездънни, после изведнаж ми връща усмивката. Връща ми я, ако може да се каже, стократно, сякаш бе събрала в себе си цялата си обич, та да ми я даде наведнаж.

— Би било напълно възможно за момиченцето — каза Фюлбер, — защото ни създава големи грижи. Тринадесетгодишно е, но е толкова слабо и дребно, че изглежда на десет, има кризи от астма и на това отгоре е опърничаво. Тъжно е да се каже, но трудно ще се намери в Ла Рок кой да се грижи за него.

Красивото му аскетическо лице потъва за кратък миг в меланхолия. Той размишлява за човешкия егоизъм и аз чувствавам, че и ние имаме дял в тези размисли. Все пак той не губи мисълта си и продължава с въздишка:

— За жалост не е възможно да ви поверим бебетата. Майките им не искат да се разделят с тях.

Тъй като не е можел да знае предварително имаме ли крави, нито пък, че ще му предложим да вземем бебетата на прехрана у нас, не е можел и да иска мнението на майките. Следователно подозирам го в лъжа и че не са само бебетата в Ла Рок, които биха били щастливи да имат мляко.

Пускам му още един фитил:

— В такъв случай ние бихме приели в Малвил и майките заедно с децата.

Той клати глава:

— Не е възможно. Всяка от тях си има мъж, други деца. Не може да се разкъсва така едно семейство.

В същото време той махва енергично с ръка, за да отхвърли предложението ми. После млъква. Безмилостно ни затваря в дилемата: или даваме крава, или бебетата умират. И сега чака.

Мълчанието се проточва.

— Миет — казвам аз, — съгласна ли си да дадеш на Фюлбер стаята си за тази нощ?

— Ама не — възразява доста вяло Фюлбер, — не бих искал да безпокоя никого. Купчина сено в обора ще ми е достатъчно.

Отклонявам любезно това евангелско предложение.

— След дългото пътуване ти имаш нужда от почивка — казвам, като ставам от стола. — А докато спиш, ние ще обсъдим искането ти. Отговор ще ти дадем утре сутрин.

Той също става, изправя се в цял ръст и ни гледа със сериозни и изпитателни очи. Издържам кротко погледа му и след малко той бавно отвърща глава.

— Миет — казвам аз, — тази нощ ще спиш при Фалвина.

Тя казва „да“ с глава. Фюлбер се е отказал от намерението си да ме шашардисва. Той обгръща вярващите с бащински поглед и разперва широко ръце.

— В колко часа ще искате утре да отслужи литургията? — пита той.

Допитващи се погледи. Старата Мену предлага девет часа. Всички приемат освен Тома и Мейсоние, които не участвуват в допитването.

— Девет часа — казва величествено Фюлбер. — Така да бъде: девет часа. От седем и половина до девет ще бъда в моята стая (забелязвам пътем „моята“), за да изповядам онези, които ще искат да се причестят.

Готово. Хванал ни е здравата. Телом и духом. Сега може да отиде да си легне.

— Миет — казвам аз, — заведи Фюлбер в твоята стая. Ще му смениш чаршафите.

Фюлбер изрича бавно „лека нощ“, като се обръща поименно поред към всеки един от нас с хубавия си плътен глас. После тръгва след Миет, която върви чевръсто пред него, към вратата на голямата зала. Има един, който е много ядосан, като го вижда да се отдалечава така, и това е малкият Колен, комуто тази вечер беше ред да бъде гост на Миет^[1], а поради липса на помещение няма да бъде. Той я проследява с поглед и с малко ревност към Фюлбер. А и аз, като си спомням известни погледи по време на ядене, се питам дали постъпих добре, като оставих Миет да води нашия гост. Поглеждам часовника си: 10 часът и 20 минути. Отбелязвам си, че трябва пак да го погледна, когато Миет се върне.

След затварянето на вратата по лицата ни се изписва облекчение. Натискът, упражнен от Фюлбер над нас, бе толкова голям, че едва го понасяхме. И след като излезе, ние се почувствувахме освободени. Освободени наполовина, тъй като Фюлбер не оттегли искането си.

По лицата не чета само облекчение, но и много смущение и смесени чувства. Доволен съм, че възпрях Мейсоние и Тома да предизвикат по време на вечерята религиозен спор, защото той щеше сигурно да внесе разделение в Малвил и да увеличи бъркотията.

Оглеждам другарите си един по един. Горгона или Медуза, старата Мену плете непроницаема, свела очи, заключила устни. Момо, за когото няма интересен обект, откакто Миет е излязла, бута с крак една полуизгоряла главня и майка му го пита тихо, но яростно и без да вдига очи, искали да му зашие един по задника, задето прави всичко да

изгори обувките си. Фалвиница пъхти и въздиша сред многобройните си гънки; коремът ѝ е опрян на коленете, гърдите ѝ са опрени на корема, а увисналите кожи от врата ѝ се спускат на гърдите ѝ. „Никога не се е чувало, нито пък виждало подобно нещо“ — ето какво искат да кажат стенанията ѝ. Затворникът Жаке, когото Колен нарича на шега „крепостник“ и който за по-малко от месец успя да ме вклеци в почти синовно-бащински отношения, защото върви навсякъде подире ми и дебне движенията ми с хубавите си златистокафяви като на куче очи, Жаке, разбира се, ме гледа и мисълта му е ясна и успокояваща: „Ако Еманюел даде кравата, прав е да я даде. Ако не — пак е прав.“ Добрата, кръгла и грубо издялана чутура на Пейсу, в която носът е като селски нож, забучен в картоф, буди съжаление, дотолкова е сбръчкана от колебания. Виждам го, че се мъчи да примири зараждащото се страхопочитание към Фюлбер с възмутителните му искания. И Колен е объркан, макар че не го показва толкова. Той гледа непрекъснато към вратата, развълнуван и измамен, по причини, които вече изложих.

Затова пък в очите на Тома — ни най-малко съмнение: Фюлбер е мошеник. Така мисли — сигурен съм, — макар че никак не схваща кощунството, извършено от Фюлбер в очите на другарите: кравата. Нашата най-святая ценност след бога (а може би и преди него). За нас една крава не съответствува на продажната ѝ цена. Ни най-малко. Това, че искаме пари, когато отиде в други ръце, е, за да изразим чрез паричните знаци почти религиозното благоговение, което ѝ дължим.

Колкото до Мейсоние, той чувства силно двете безобразия на Фюлбер: едното, така да се каже, теоретично, като представител на „*религията — опиум за народа*“ и другото — в постъпките, като човек, поискал с безкраен цинизъм безвъзмездното получаване на една крава. Гледам го. Колко малко се е изменил от времето на основното училище! Все същото лице, източено като острие на нож, тясно чело, късо подстригани коси, сиви, много приближени очи, които премигват, щом се развълнува. И тъй като от *деня на събитието* не е можел да отиде при бръснаря в Ла Рок, по силата на навика косите му са порасли нагоре, право към небето, така че дългото му лице се е удължило още повече.

Вратата на голямата зала се отваря: това е Миет. Поглеждам часовника си: 10 часът и 25 минути. Пет минути. Липса на материално време, дори и ако надценим (или ако подценим) Фюлбер. Докато се

приближава към нас в полумрака на голямата зала с кършене, но не предизвикателно, Миет разнася някаква вълна от топлота, която пристига до нас преди нея, която ни обгръща. Благодаря, Миет. Виждам по лицето на Колен и по възраждащата му се усмивка, че е дълбоко облекчен. Щом нашият голям стрелец не може тази вечер да се радва на присъствието на Миет, нека поне никой друг да не му я взема.

Сега сме всички: никога до днес не сме имали пленарни заседания с трите жени, с Момо, с „крепостника“. Демократизираме се. Ще го кажа на Тома.

Старата Мену се навежда да посъживи огъня, защото за икономия веднага след свършването на вечерята сме изгасили голямата лампа, така че единствено огнището ни дава светлина. Без ръжен и без маша, само като доближи малко цепениците, старата Мену успява да изкара пламък и сякаш е очаквал само този сигнал, за да пламне и той, Мейсоние избухва:

— Като го видях това кюре да пристига — казва той, смесвайки в гнева си френския и тукашното наречие, — здравата се усъмних, че не идва за хубавите ни очи. И все пак не бих повярвал. Бива си го! — казва той с възмущение, сякаш никакъв друг израз не може да изкаже невероятността на случилото се. Той повтаря неколккратно: „Бива си го!“, като пляска с длан по коляното си.

После продължава въвн от себе си:

— Седнал ми тук най-спокойно на задника си, като че ли е самият бог-отец, и ти иска кравата, като че ли ти иска кибритена клечка да си запали лампата! Кравата, дето си я отгледал, грижил си се за нея по два пътя на ден цели години, че през зимата, като замръзне чешмата, си мъкнал кофи с вода от кухнята в обора да й дадеш да пие, а ветеринарният колко ти струва, да не броим лекарствата и грижите за слама и за сено, които привършват в хамбара, та се питаш ще можеш ли да дочакаш новата реколта. Дори и не говоря за мъките около отелването й. Е, и? — подема той с нова сила. — Казват ти няколко „Отче наш“ и ти задигат кравата. В средновековието ли се връщаме? Дотам ли сме стигнали? Църквата пристига да си иска десетъка? Защо не тогава и ангарията, щом е така?

Макар и безбожни, тези думи въздействуват дори и на благочестивите. В този край още си спомнят за владетелите-

благородници и дори онези, които ходят на църква, са недоверчиви към властта на свещеника. Аз обаче мълча. Изчаквам. Не искам за втори път да остана малцинство.

— Нали има бебета? — казва Колен.

— Точно така — допълва Тома, — защо да не ги дадат в Малвил? Трудно ми е да повярвам, че майките няма да се съгласят да се разделят с тях, за да им осигурят живота.

Не е зле, Тома. Сдържан и логичен, макар и малко абстрактен, може би за да е убедителен.

— Обаче точно това ни каза Фюлбер — забелязва Пейсу с присъщото му огромно чистосърдечие.

Мейсоние вдига рамене и изрича буйно:

— Фюлбер ни каза, каквото си иска!

Тук, струва ми се, той отива доста далеч за слушателите си. Защото по заобиколен път окачествява Фюлбер като лъжец и освен нас двамата с Тома никой тук не е склонен да приеме такава преценка. На което отговаря дълго мълчание. А и аз не правя нищо, за да го наруша.

— Трябва да си признаем, че нещата са зле устроени — казва най-после старата Мену, като слага плетивото си на колене и го оглажда с длан, защото то се навива на маркуч. Ония в Ла Рок са двадесет души и за двадесет имат само един бик и пет коня, а от това не печелят кой знае какво.

— Никой не ти пречи да им дадеш кравата си — подхвърля с насмешка Мейсоние.

Не ми харесва това. Внимание! „Мое“ и „твое“ ми се струват твърде опасни понятия. Намесвам се:

— Не съм съгласен с такъв начин на изразяване. Тук няма нито „кравата на Мену“, нито „кравата на *Блатото*“, нито „кравите на Еманюел“. Има животни на Малвил и толкова. А животните на Малвил принадлежат на Малвил, тоест — на всички нас. Ако някой мисли иначе, да си вземе добитъка и да си върви.

Говоря много твърдо и след изявленията ми настъпва малко натегнато мълчание.

— Та какво искаш да ни кажеш с това, Еманюел? — пита след малко Колен.

— Искам да кажа, че ако трябва да се разделим с едното от животните, това ще го решим всички.

Казах „да се разделим“, а не „да дадем“. Нюансът не убягва на никого.

— Трябва да се поставим на мястото им — намесва се Фалвиница и ние всички я поглеждаме учудени, защото от един месец, откакто е тук, старата Мену така здраво я е изкълвала, че тя не се решава да си отвори устата. Насърчена от вниманието ни, тя изпуска дълбока въздишка, за да освободи дъха си от гънките, където той се губи, и добавя:

— Щом като за десет души в Малвил има три крави, а за двадесет в Ла Рок — нито една, няма да е чудно един ден да има завистници.

— Не каза нещо повече от онова, което аз казах — изрича старата Мену с убийствен глас, за да постави Фалвиница на мястото ѝ.

На мен обаче ми дотегна това тиранизиране и затова поставям старата Мену на нейното място.

— Добре го каза, Фалвинице.

Двойните брадички се тресат, всичко в нея се отпуска, тя ни оглежда и се усмихва със задоволство.

— Но нима не ни откраднаха един кон — казва Пейсу и като вижда, че бедният Жаке се свива на стола си, добавя: — Не искам да обидя никого. Защо тогава да не ни откраднат една крава от пасбището?

— Една ли? — питам аз. — Защо не и трите? В Ла Рок имат пет коня, достатъчни са петима мъже на коне. Пристигат, избиват пазачите ни и — сбогом на кравите!

Доволен съм, че напомних за конете; много добре зная защо.

— Ние сме въоръжени — възразява Колен.

Поглеждам го.

— Те — също. И по-добре от нас. Ние имаме четири пушки. В Ла Рок имат десет. И, цитирам ти Фюлбер, достатъчно патрони. Кое не може да се каже за нас.

Мълчание. Мислим с тревога какво би била една война между Ла Рок и нас.

— Не мога да повярвам това от хората в Ла Рок — заявява старата Мену, поклащайки глава. — Това са нашенци. Почтени хора.

Показвам ѝ тримата новодошли.

— Почтени? Ами тези не са ли почтени? А видя какво стана.

Добавям на диалект:

— Една шугава овца стига, за да зарази цялото стадо.

— Точно така — намесва се Фалвиница, двойно по-щастлива да ме подкрепи, защото в същото време може без всякакъв риск да покаже, че Мену не е права. Но и Мену се съгласява с мен, както и Колен, и Пейсу.

— Ти си съвсем прав, Еманюел — съгласява се и Мейсоние, вдига очи към небето и посочва с пръст към главната кула на замъка, та всекиму да стане ясно. После повтаря на диалект: — Стига и една шугава овца, за да зарази цялото стадо.

Виждам, че Тома се навежда към Мейсоние, моли го да му преведе поговорката на френски и одобрява. Обаяние на хилядолетните шаблони! Пословицата ми получи единодушно одобрение. Фюлберисти и антифюлберисти са в съгласие. Различаваме се само по въпроса за идентичността на шугавата овца. За едни тя е ясна, за други — неопределена.

След успеха си не казвам вече нито дума. Разговорът се върти все на едно и също. Спорът засяда на сухо и аз го оставям да затъне. Сега чувствавам умората в гласовете, положенията на тялото, раздражителността. По-добре, нека се изморят; аз изчаквам.

И не чакам дълго, защото след продължително мълчание Колен казва:

— Добре, ами ти, Еманюел, какво ще кажеш?

— О, аз ще се присъединя към общото мнение — отговарям.

Всички ме гледат. Смутени са от такава скромност. Освен Тома, който ме наблюдава с ирония. Но Тома няма да каже нищо. У него има напредък. Станал е по-предпазлив.

Мълча. И както очаквах, те настояват.

— Все пак, Еманюел — казва Пейсу, — нали си имаш нещичко наум?

— Е, да — отговарям, — имам нещичко. И то ми казва, първо, че ни изнудват с тия бебета. (Разбира се, под третото лице на „изнудват“ се подразбира шугавата овца, но тя все още не е уточнена.) Защото ти, Мену, виждаш ли се (тук започвам да говоря на наречието ни) с Момо като бебе на ръце и нито капка мляко, за да го нахраниш, и да откажеш да го повериш на хора, които имат мляко? И дори да имаш тупето да им кажеш: „Не искам млякото за Момо, искам кравата!“

Не казвам нещо по-различно от Тома преди няколко минути. Но го казах конкретно. Същите цветя, но букетът е друг. Улучил съм, виждам го по лицата им.

— Добре — продължавам след малко, — като отидем в Ла Рок, ще изясним тази работа, ще запитаме майките какво мислят те. Както казахте, ние имаме три крави, а хората от Ла Рок — нито една. И щом е така, можете да си представите колко могат да ги настройват срещу нас (третото лице отново не е уточнено) и да им внушават различни мисли. А тези мисли — набийте го в главата си! — могат да бъдат само лоши при положение, че те са повече от нас и по-добре въоръжени.

Мълчание.

— Тогава ти какво мислиш, Еманюел, че трябва да им дадем кравата ли? — казва Пейсу, по-объркан от всякога.

Развиквам се веднага:

— Да им дадем! А, не! Никога! Особено пък да им я дадем! Ще се поставим, както казва Мейсоние, в положението да им плащаме десетък! Сякаш сме им длъжни! Сякаш е право на града да иска от селото да го храни безплатно! Само това липсваше! Че те дори няма да ни зачитат, ония от Ла Рок, ако излезем такива будали, че да им дадем кравата!

Погледите блестят от споделено възмущение. Пълно единомислие у фюлберисти и антифюлберисти, хиляди селски поколения ме поддържат и тласкат напред. Чувствувам почвата под краката си твърда и продължавам по-нататък:

— Според мен трябва да ги накараме да платят кравата. И то скъпо! Защото ние не продаваме. Те искат да я купят.

Спирам за малко и им намигам безсрамно, като че ли искам да им кажа: „Не съм племенник на коневъдец и сам аз — коневъдец за оня, дето духа.“ Продължавам, като натъртвам всяка дума:

— За нашата крава ще поискаме два коня, три пушки и петстотин патрона.

Прекъсвам се за втори път, за да изтъкна още по-добре прекалените си изисквания. Мълчание. Усилено допитване с погледи. Успехът ми — а аз така и очаквах — е доста накърнен.

— За пушките разбирам — казва Колен. — Те имат десет. Ние ще вземем три. Остават им седем. А с нашите четири пушки и с трите,

които ще вземем от тях, и ние ще имаме седем. Значи, ще бъдем наравно. И за патроните идеята също е добра, защото нашите са малко.

Мълчание. Гледам ги. Макар че никой не иска да го каже, но първата половина за размяната не им е ясна. Чувствувам се доста уморен, но правя още малко усилие и продължавам:

— Естествено вие си казвате: „Имаме си достатъчно коне: Малабар, Амарант, Беламур, без да смятаме Малис.“ Казвате си: „Не са конете, които дават мляко.“ Добре. Но я поразгледайте истинското положение в Малвил откъм конете. Малис за момента е неизползуваема. Също и Беламур, тъй като храни Малис. Остават два коня за езда или за работа: Малабар и Амарант. Аз казвам: два коня за езда за шестима здрави мъже не е достатъчно. И разберете добре едно (навеждам се напред и говоря натъртено): някой и друг ден тук всички ще трябва да се научите да яздите. Всички! И ще ви кажа защо: преди *деня на събитието* на село момък или девойка, който не знаеше да кара кола, бе жалък тип. А жалкият тип сега ще бъде човек, който не умее да язди и който няма кон. В мирно и във военно време. Защото, ако се бием, за да връхлетим като мълния върху противника или за да избягаме, ако сме по-слабите, не трябва друго: само коне. Сега конят замества всичко: мотоциклета, автомобила, трактора и моторизираната картечница. Без кон днес ти не си нищо. Ти представляваш пехота, това е всичко.

Не знам дали съм убедил старата Мену и Фалвиница. Но мъжете — да. Надви не военният аргумент, а съображението за ежедневните потребности. Жалкият тип е определен: човек без кон. Точно както преди *деня на събитието* бе квалификацията за селски стопани без трактор. Ах, страстта към трактора в нашия край! Един трактор за имение от десет хектара, че дори и два! Хората правеха дългове, но купуваха нов трактор от 50 конски сили, обаче запазваха стария от 20 конски сили за в случай на нужда. Като съседа! Не можеше да се остане по-назад! За десет обработваеми хектара, а останалото в гори!

И безумието може да е полезно, защото успех да прехвърля престижа от трактора на коня.

Гласуваме. Дори и жените са „за“. Изпускам въздишка на облекчение и умора. Ставам. Всички ме последват и в повдигналата се глъчка се доближавам до Мейсоние и Тома и им пошушвам, че бих

искал да разговарям с тях двамата в моята стая. Те са съгласни. Отново искам тишина и казвам:

— Възнамерявам утре да присъствувам на черковната служба и да се причестя, ако Фюлбер ми разреши, защото не смятам да се изповядвам.

Това изявление ги смайва. То поражда гняв у едни (но те се въздържат, защото след малко ще ме видят насаме) и радост у други. Именно у старата Мену, поради една особена причина. Защото преди *деня на събитието* тя се бе скарала до смърт със свещеника от Малжак, понеже не бе пожелал да даде причастие на Момо без изповед. А сега тя се надява, че ако Фюлбер се съгласи, синът ѝ ще може да мине през отвора, който аз ще направя.

Продължавам:

— Добре ще е, които се изповядват, да бъдат много предпазливи, в случай че им задават (все в трето лице!) нескромни въпроси за Малвил.

Мълчание.

— Какви въпроси? — пита изведнаж Жаке, който вече се страхува, че каквото е слабохарактерен и податлив, може да каже излишни неща.

— Ами въпроси за оръжието, с което разполагаме, също и за резервите от вино, жито и колбаси.

— Е и какво трябва да кажа, ако задава такива въпроси? — пита Жаке, преизпълнен с добра воля.

— Ще кажеш: това не знам, ще трябва да запитате Еманюел.

— Виж какво... — намесва се големият Пейсу, като се усмихва широко и слага едната си ръка на силното рамо на Жаке. (Откакто вторият преби първия, тия двамата се разбират отлично.) — Виж какво, за да си сигурен, че няма да сбъркаш, ще отговаряш така на всички въпроси. Например Фюлбер те пита: „Сине мой, съгрешавал ли си с плътта си?“ А ти отговаряш: „А, това не знам. Трябва да питате Еманюел.“

Смеем се. Смеем се с Пейсу, тъй като той е много доволен от шегата си; смеем се на Жаке и заедно с него. Крепостникът получава няколко потупвания. Възхитен е. В Малвил е все пак друга атмосферата, не като в *Блатото*.

Няколко минути по-късно в стаята ми разговорът с Мейсоние и Тома е доста напрегнат. Те буйно ме укоряват, че влизам в играта на Фюлбер (и дори — о ужас! — да се причестявам!), вместо да изхвърля този лъжесвещеник. Обяснявам им становището си. Боя се от въоръжен конфликт с Ла Рок — там е работата. И аз не искам да дам на Фюлбер и най-малко основание, материално или духовно, да го предизвика. Ето защо му отстъпвам кравата, като постъпвам така, че да отслабя огневата му мощ. Ето защо и възприемам религията на болшинството. Това е компромис. А ти, Мейсоние, би трябвало все пак да разбереш един компромис. Твоята партия на времето премина през доста такива. (Мейсоние премигва.) Що се отнася до Фюлбер, почти съм сигурен, че не е свещеник. Рижавият семинарист на име Серюрие е моя измислица от край докрай, а Фюлбер си спомни за него! С една дума, самозванец, авантюрист, човек без всякакви скрупули. И толкова по-опасен. Ако сте разумни, вие двамата с Тома също бихте дошли на литургията. То не е истинска литургия, защото и Фюлбер не е свещеник, и причастието няма да е истинско, тъй като едва ли е бил ръкоположен.

Мисля, че не мога да отида по-надалеч в усилията си да ги убедя и тайничко изпитвам удоволствие от този връх на иронията: да ги убеждавам да присъствуват на литургията, уверявайки ги, че е „лъжлива“.

В този момент някой драска на вратата. Не се чука, драска се. Заставам неподвижно, поглеждам двамата си гости, после часовника. Един часът през нощта. В тишината отново се чува драскане. Вземам карабината от поставката за пушки, направена от Мейсоние до стената срещу леглото ми, подканвам със знак Мейсоние и Тома да се въоръжат, вдигам резето и полуотварям вратата. Там стои Миет.

Тя се усмихва за миг на Тома, когото очаква да намери тук, и на Мейсоние, чието присъствие я учудва, и веднага с ръце, устни, очи и вежди, с тяло, крака и дори с косите си ми заговаря. Това е спонтанно изразяване, нямащо нищо общо с мимиката на ръцете у глухонемите, която тя никога не е изучавала, а и аз не бих разбрал. Тя ми съобщава изненадващи неща. Докато придружавала след вечеря Фюлбер в стаята му, той поискал от нея да отиде при него, когато всички заспят (пръст, завъртян в кръг — „всички“, а двете ръце, подложени под наведената буза — „спят“). Тя много се съмнява, че той иска да се люби с нея (тук

жест, неопишимо неприличен). Като видяла светлина при мен (вдига малкото пръстче на дясната ръка, а с другото рисува ореол около пръста си, за да посочи пламъка), качила се да ме пита съгласен ли съм.

— Не съм против — отговарям аз най-последно. — Прави каквото искаш, Миет. Никой не те насилва нито в единия, нито в другия смисъл.

„Добре, отивам от учтивост и любезност. Но без всякакво желание“ — отговаря нейната мимика.

— Значи, той не ти харесва, Миет?

Крив поглед, събрани пръсти на ръцете (Фюлбер), после — дясната ръка на сърцето и накрая — силно раздвижен показалец на същата ръка отдясно наляво пред носа. След което излиза и затваря вратата след себе си. Ние стоим и тримата прави пред затворената врата.

— Ама и тоя си го бива — казва Тома.

— Ти би трябвало да се противопоставиш — казва намръщено и сурово Мейсоние.

Вдигам рамене.

— В името на какво? Добре знаеш, че принципът е да я оставим да постъпва, както иска.

Гледам ги. Разярени и обидени са, като измамени съпрузи. Парадоксално и може би малко смешно чувство, защото най-последно ние не се ревнуваме един друг. Вероятно защото всичко става вътре в групата ни, пред очите на всички. Няма нито измама, нито безсрамие. Нашата договореност съдържа дори някакъв учредителен, напълно успокоителен елемент. А Фюлбер не само не принадлежи на нашето общество, но постъпката му е крайно лукава. Тома и Мейсоние отбелязват, че ако Миет не бе така лоялна, те нямаше и да знаят за „прелюбодеянието“ ѝ. Те не казват това, тъй като все пак имат усет за смешното, но думата не е далеч от ума им. Достатъчно е да ги погледнеш как кипят от ярост.

Какъв мръсник! — възкликва Мейсоние и понеже не му стига да го каже на френски, повтаря го и по нашенски.

Тома одобрява, като и той един път излиза от безстрастието си.

— Във всеки случай — продължава Мейсоние със заплашителен тон — ще видиш дали няма да кажа аз утре на Колен и на Пейсу как

Фюлбер е прекарал нощта.

Провиквам се изплашено:

— Няма да им го казваш!

— Как така? — отговаря Мейсоние. — Те имат право да знаят, не смяташ ли?

Вярно е, имат право да узнаят как и те са били измамани. Особено Колен, при когото измамата е двойна.

— И на Жаке дори ще кажа — добавя Мейсоние със свити юмруци. — Крепостникът има същите права като нас.

Отново се намесвам, като гледам да спася нещо от пожара:

— Кажи го на Колен, но не и на Пейсу. Или почакай да си замине Фюлбер. Нали познаваш Пейсу, способен е да му смаже мутрата!

— И добре би направил — процежда Тома, стиснал зъби.

За Миет — нито дума и сигурен съм, дори нито една укоризнена мисъл, но обратно — увереност, че коварният Фюлбер е злоупотребил с чувството за дълг и гостоприемство у горкото момиче. Сигурен съм също, че ако бях предложил да отидем и събудим начаса Колен, Пейсу и Жаке, да разбием вратата на Фюлбер и да го изхвърлим заедно с магарето му, предложението ми щеше да бъде прието възторжено. Тъй като не искам в никакъв случай да изживея подобна сцена, задоволявам се да мечтая за нея. И като си представям как шестимата измамани мъже се втурват в стаята и натупват любовника на жена им, започвам да се смея.

— Няма нищо смешно — забелязва строго Мейсоние.

— Хайде — казвам аз, — върви си лягай. Станалото, — станало.

Тази изтъркана и успокояваща мисъл остава без ефект върху него — би трябвало да кажа: върху тях, тъй като, макар че говори по-малко, Тома е също така разярен.

— Противно ми е да си мисля, че се е опитал да се възползува от недъга на момичето — казва Мейсоние. — Казал си е: „Тя е няма, не ще каже на никого.“

— И как ли да не отида на литургията му утре — продължава той и повишава глас, — като зная, което зная, за да го видя как изрежда всички ония идиотщини за греха! Хайде, отивам да спя — добавя, като забелязва нетърпението ми.

И си тръгва, превил гръб. Докато се събличам, оставам със затворено лице, та Тома да мълчи. Не драматизирам. Първо, Фюлбер

не е свещеник. Впрочем защо пък в края на краищата и един свещеник да не се люби? Но че нещастникът върши това скришом — там е болното му място.

Не изпитвам ненавист спрямо Фюлбер, че ни е отнел Миет за една нощ. Утре ще използвам без стеснение тази случка срещу него, но по други причини. Защото — сигурен съм в това — той е лош и несправедлив човек, който не желае добро на Малвил и срещу когото ще възстановя единството на Малвил. Единството, в което снощи религиозният въпрос едва не отвори пукнатина.

След като кандилото изгасва, аз си лягам, но както и очаквам, без да успея да заспя. И Тома също не заспива. Чувам го как се върти на канапето си. Той прави опит да ми заговори, но аз шумно го отблъзвам. Като не заспивам, да имам поне тишина.

---

[1] Вижда се как Еманюел съобщава на читателя по заобиколен път с едно изречение многомъжеството на Миет. — Бележка на Тома. ↑

Х

След закуска, докато Фюлбер приема каещите се в „своята“ стая, аз се запътвам към *Родилното*, за да яхна Малабар и продължа обзядването му. Още много липсва — въпреки усилията ми — на тежкия впрегатен кон, докато стане приемлив за езда. Устата му не е много чувствителна, той разбира, когато му хрумне, езика на краката и юздите и не е лесно да го спреш. Затруднен съм и от широкия му гръб, който ме принуждава да разтварям крака повече, отколкото съм свикнал, а това прави хватката ми не така ефикасна. Толкова тронав е Малабар, че ми се струва, като го яхна, че съм средновековен рицар. Липсва ми само снаряжение; впрочем то не би го смутило. Огромният жребец е в състояние — сигурен съм в това — да носи двойно и тройно моята тежест. Той разполага с невероятен запас от сила и когато препуска в галоп, винаги имам усещането, че напада. Всъщност, макар че се учудвам от ширината на гърба му, не критикувам удобството от нея. Човек се чувства отгоре му извънредно добре, така че, ако става дума за някоя по-дълга разходка, при която бързината не е от голямо значение, бих препоръчал Малабар на чувствителните задници.

Намирам Жаке и Момо заети с почистване на боксовете, и в момента, в който отивам да оседлая Малабар, забелязвам, че Момо пак е сложил на Беламур два пъти повече слама, отколкото на другите два коня. Не че те са оцетени; Беламур е получила повече. Скарвам се на Момо, накарвам го да извади половината слама от постилката, укорявам го за пристрастието му, което в същото време е разхищение. Уверявам го, че ако го видя пак да върши същото, ще му дам няколко ритника по задника.

Тази заплаха е стар навик. Предадена ми е от чичо ми и като него никога не съм я приложил на дело. Би могло да се сметне, че като е станала до такава степен нещо теоретично, тя е изгубила всякаква ефикасност. Не е така обаче, тя продължава да има някакво въздействие върху Момо като върховен израз на родителско

незадоволство. Защото, макар че Момо е с няколко години по-възрастен от мене, той счита, че наследявайки имотите на чичо ми, съм наследил и бащинската власт, която чичо ми е упражнявал над него.

Докато го мъмря, минавам като всяка сутрин по боксовете, за да проверя функционирането на автоматичните поилки. Пак добре, че в Малвил водоснабдяването става чрез налягане, защото, ако зависехме от помпа, денят „Д“, който тури край на електричеството, щеше завинаги да ни лиши от вода.

Когато влизам в бокса на Амарант, тя проявява обичайните си закачки, бута ме с глава по гърба, слага влажните си ноздри на тила ми и хапе ръкава ми. Ако имаше ръце, щеше да ме погъделичка. Същевременно с крайчеца на окото следи една кокошка, вмъкнала се в бокса през вратата, оставена от мен полуотворена. За щастие видях пръв кокошката и преди Амарант да успее да я убие с един удар на копитото, изненадвам кобилата със здрава плесница по задницата, а с крака си изблъсквам нещастната перната глупачка към изхода.

Хвърлям поглед на едрото сиво магаре на Фюлбер или по-скоро на ведрото му с вода, защото то е поставено в единствения бокс, в който няма поилка. Като свършвам обиколката си, вземам в дланта си — сложил съм си старата ръкавица, защото се страхувам от дебелия заострен клюн на гарвана, и — как узнава, че е настъпил моментът, къде се е крил досега? — нашият гарван веднага се появява кой знае откъде и се стоварва в краката ми. След като се завърта предпазливо около мен в любимата си поза като стар гърбав скъперник с ръце на гърба, той хвърква до лявото ми рамо, кацва там и започва да кълве от дланта ми, без нито за миг да престане да ме оглежда отстрани с живия си поглед. Но и като изяжда всичко, не напуска рамото ми дори и когато влизам да оседлая Малабар. Казвам Малабар, а не Амарант, защото Краа не е влизал никога в бокса на кобилата. И там отново се питам: как знае той, че кротката към хората Амарант е опасна за птиците?

Докато слагам зъбалеца на Малабар (през това време Краа се разхожда по широкия му гръб), пристига старата Мену да издои Чернуша; говорейки, без да ме вижда от съседния бокс, тя се оплаква, че никой не ѝ помага. Обръщам ѝ внимание, че Фалвина и Миет не могат в едно и също време да мият и избърсват посудата от снощи в голямата зала и да доят кравата в конюшната и че всъщност за кравата

е по-добре ръката да е една и съща. След тази забележка следва мълчание, после в бокса, където е Мену, дълга поредица обидни и неясни мърморения, в които различавам думите „мързел“, „красива уличница“ и „задник“, което ми позволява да възстановя общия смисъл.

Премълчавам и старата Мену минава — на висок глас — на други свои оплаквания. Че пред мене Фалвиница се прави, че едва хапва от яденето си, но че скришом се налапва (питам се как, след като старата Мену държи ключовете от всичко) и, че като се тъпче така, при цялата си мазнина, няма да доживее до старост. Тук — една скоба, за да ми се каже, че ще ни се свърши сапунът и захарта и че би трябвало да поискаме от Ла Рок, когато отведем кравата. После, като се връща на любимата си тема — близкия край на Фалвиница, — старата Мену ми го описва предварително като някакво ужасно задушаване, дължащо се на лакомията.

Изкарвам напълно оседлания Малабар от бокса и забелязвам — за да сложа край на тази „смъртофилия“ — че ето Фалвиница, тъкмо идва. В съседния бокс Жаке е чул всичко, но няма нищо да каже на своята „меме“, знам това. А действително ето и Фалвина, която се изтърколва бързо към мен, за да ми покаже желанието си за работа и в същото време да ми изприкаже нещо, преди да съм се качил на коня. След като ми казва „добро утро“, тя започва да се вайка — и аз заедно с нея — за времето. От бомбата насам все сиво и студено небе, никакъв дъжд, нито един слънчев лъч. Ако продължава все така, ще бъде смърт за всичко — казва Фалвиница. Съвсем излишни думи, защото всички ние мислим по сто пъти на ден за отсъстващото слънце и за дъжда, който не се появява. Това е наша постоянна грижа от *деня на събитието*.

В този момент изниква старата Мену, която ѝ нарежда със сух тон да продължи доенето.

— Свърших с Чернуша — казва тя на Фалвина със същия тон, — не съм издоила Пренсес. И не забравяй да издоиш само два-три литра, заради Пренс. Аз отивам при Фюлбер.

И тя тръгва, мършава и презрителна. Гледам как се отдалечава тази тънка, съвсем тънка торбица кости, която припка бързичко на големите си крака към кулата, и се питам какви ли прегрешения може

да има за изповядване старата Мену освен някои дребни мръсотии по отношение на Фалвина.

Все още запъхтяна от вървенето, последната проследява погледа ми и казва:

— Като си помислиш, Мену не е кой знае какво. Четиридесет кила — и пак много ѝ давам. Тя, дето се вика, няма тегло. Да предположим, че се разболеет и че лекарят (какъв лекар?) ѝ предпише диета, от какво ще живее? Прибави и това, че не е млада. Щото е с шест години по-стара от мен, а шест години на нашата възраст имат значение. Не исках да ти го казвам, Еманюел, ама откакто съм в Малвил, намирам, че тя вече запада. Започва да се отнася. Запомни какво ти казвам: от главата ще умре. Например оня ден нещо ѝ приказвах и разбрах, че не е тук, щото дори не ми отговори.

По време на това слово под предлог, че разхождам малко Малабар и го успокоявам, преди да го яхна, отдалечавам Фалвиница от *Родилното*, защото Момо доносници. Това дори му е любимо занятие. Той повтаря казаното, като го разкрасява или по-скоро, като му влошава смисъла, а през това време черните му блестящи очи дебнат неудоволствието на събеседника му. Аз обаче няма „да умра от главата“: слушам Фалвиница и от време на време казвам: „Хм!“, за да покажа, че я слушам. Не за първи път всяка от двете старици ми говори за кончината на другата. Отначало това ме забавляваше. Сега трябва да кажа, че ме натъжава. Мисля си, че човекът е странно животно, щом може така лесно да желае смъртта на ближния си.

Както се изкачвам от малкия замък при входа към втората крепост, като продължавам да водя за юздите Малабар, заедно с Фалвина от лявата ми страна, която пъхти, за да върви успоредно с мене, виждам, че Миет минава по подвижния мост и се отправя към мен. Четиридесетте метра, които трябва да изминем и двамата, за да се срещнем, съставляват един чудесен миг. Тя е облечена със синя блузка, избеляла, кърпена и измачкана, но чиста и приятно издута, и е с къса синя вълнена пола, също много изкърпена, която стига до коленете ѝ и разкрива голите ѝ крака в черни гумени ботушки. Краката и ръцете са голи, здрави, зачервени. Миет не е зиморничава, защото върху стария ми брич за езда аз съм облякъл пуловер с висока яка и едва започвам да се стоплям. Пищните ѝ коси, страшно подобни на косите на баба ѝ, само че много черни, падат на вълни по раменете ѝ, а очите ѝ —

кротки и блестящи от животинска невинност — ме гледат с обич, докато тя доближава и ме целува по двете бузи, като се притиска с цялото си тяло не за нейно удоволствие, а за да ми направи удоволствие на мен. Благодарен съм ѝ за тази щедрост, тъй като знам, както и всеки тук, че Миет е чужда на сладострастието. Сигурен съм, че ако някой отвореше наивното ѝ сърце, вътре щеше да намери известно учудване пред манията у мъжете да се докосват до лица от нейния пол.

Фалвиница се измъква с недодялана дискретност и сега е ред на Малабар да получи ласките на Миет. Забелязвам пътем не без ревност, че тя го целува по устата, което никога не прави с мъжете. След тези нежности Миет се изправя пред мен и мимиките започват. Най-напред ми съобщава, че той (крив поглед, сключени пръсти) и тя (палец на сърцето) са се любили (невъзможен за описване жест). Тя е възмутена от него (гримаса на отвращение), но онова, което още повече я възмущава, е, че той (крив поглед, сключени ръце) ѝ предложил (двете опънати с длани нагоре като поднос) да замине с него (краката сякаш се движат, дясната ръка, стиснала някаква въображаема ръка) за Ла Рок (широко движение с ръка към простора), за да му слугува (движение за чистене и миене). Какво коварство! (Двата юмрука на кръста, смръщени вежди, издадена с отвращение долна устна, краката ѝ като че тъпчат змия.) Тя отказала (не, не — силно клати глава) и го оставила (обръща се наполовина, гърбът издава враждебност, а задникът — гняв). Добре ли е постъпила?

Тъй като стоя мълчаливо, поразен от дързостта на Фюлбер, тя отново подема последната си мимика.

— Да, разбира се, Миет, добре си направила — отговарям ѝ аз, като с лявата ръка я галя по врата под тежките хубави коси, а с дясната отново повеждам станалия нетърпелив Малабар.

Веднага, с устрем, тя ме целува многократно по бузата, където ѝ попадне, както вървим, и дори в един момент си мисля, че ще ме целуне и по устата като Малабар. Но не, ето я че тръгва да помага в *Родилното*, откъдето виждам, че изскача Фалвина, търколена като топка, разклатушкала като кораб дебелите си бедра по посока към главната кула.

Струва ми се, че Фюлбер е прекалил и че работата взема за него лош обрат. Все пак се освобождавам от тези мисли и се

съсредоточавам върху задачата си. Сядам на седлото и подкарвам Малабар в обиколки по двора с различен ход, като употребявам юздата само за скоковете; предпочитам да върви главно в тръс. Шпорите ми са без зъбец, но ги употребявам много умерено и дори когато става вироглав, почти никога не си служа с камшика, който — сигурен съм — не му причинява никаква болка, но на който той видимо гледа като на обида. След половин час съм вече плувнал в пот, толкова много усилия трябва да се вложат, за да изляза наглава с огромното животно.

Докато обикалям в двора, виждам с крайчеца на окоото Жаке да отива към главната кула, размахал ръце, с полуразтворени китки и напрегнати напред рамене. Изморен съм. Също и Малабар. Слизам от коня и завеждам жребеца в *Родилното*. Колен изниква, стиснал зъби, влиза с мене в бокса и докато свалям мрежата и седлото и ги слагам на полупреградката, той, без да продума, прави изтривалка от сламената постилка и разтрива яростно лъсналите от пот слабини на жребеца. И аз правя същото, но без ярост, от другата страна, като хвърлям по някой поглед над врата на коня към големия стрелец в очакване той да избухне. И ето, готово, тръгва. Видял е Мейсоние и Тома. Нарездали в склада придобитото от *Блатото* и Мейсоние му разказал как Миет е прекарала нощта. Изслушвам го. Моята главна функция в Малвил е да слушам. Като свършва, давам му съвети по съдържаност. Започвам да се тревожа. Става съвсем лошо за Фюлбер. Питам се дали не ще трябва да посмекча поражението му, за да се разделим без трясък.

— Видя ли Пейсу? — питам накрая.

— Не.

— Е добре, като го видиш, не му казвай. Чуваш ли, не му казвай!

Той се съгласява без желание и както отивам да окача мрежата и седлото, голямото сиво магаре на Фюлбер се разрежава — да ти спуга тъпанчето. Малкият Колен се вдига на пръсти и поглежда в неговата преградка.

— А бе ти се мислиш за жребец, жалки хвалипръцко, че си позволяваш да мислиш за любов? — казва му той презрително. — Да не си въобразяваш, че нашите кобили са за теб, магаре такова! Ами ако те запратим, и теб, и твоя господар, в рововете с вода? В ледената вода! Това би ви охладило задниците!

Разсмивам се на смесването и благоразумно продължавам да се смея, за да изключая каквато и да била сериозност.

— Във всеки случай — казва Колен, поуспокоен от собствената си шега — можеш да бъдеш сигурен, че няма да вървя да се изповядвам.

Тупвам го лекичко по плешката и се запътвам към кулата да се преоблека.

Преди подвижния мост срещам старата Мену, която ми се вижда загрижена. Спирам се. Тя вдига към мен мъртвешкото си лице, на което горят две живи очи.

— Тъкмо исках да ти съобщя, Еманюел — започва тя, — след изповедта Фюлбер ми каза, че бил загрижен за нашите религиозни задължения, щото сигурно нямало да можем да отиваме всяка неделя в Ла Рок, било много далеч, и при тези условия той се питал дали да не направи някого викарий и да го изпрати да живее в Малвил.

Гледам я зяпнал.

— Така си и мислех, че това няма да ти направи голямо удоволствие — казва старата Мену.

„Не голямо удоволствие!“ Това е евфемизъм! Много добре виждам какво се крие зад тази загриженост. Подобно на Колен преди малко, но по съвсем друга причина, аз скърцам със зъби, докато изкачвам витлообразната стълба на кулата. Когато стигам на първия етаж, едната от двете врати се отваря и се появява Фюлбер, който изпраща Пейсу. На площадката стои Жаке в очакване на реда си.

— Добро утро, Еманюел — казва Фюлбер с известна студенина. (Той вече знае, че аз нямам намерение да се изповядвам.) — Бих ли могъл да те видя за няколко минути в моята стая преди литургията?

— Ще те чакам в моята — отговарям аз. — Тя е на втория етаж, стаята вдясно.

— Ясно — казва Фюлбер.

Краткият ми възгруб отказ не накърнява с нищо величествеността му, така че той дава с най-изящно движение знак на Жаке да влезе.

— Пейсу — казвам аз веднага, — искаш ли да ми направиш една услуга?

— На драго сърце — отговаря Пейсу.

— Ще те настаня в стаята до моята с молба да почистиш пушките. Ама да блестят! Муха да се разчекне!

Този военен език му допада, той кимва, а аз пък съм щастлив не защото ще имам почистени пушки, тъй като те са си почистени, но задето отстранявам Пейсу, докато почне литургията. Нещата и без това са усложнени, за да имам на всичкото отгоре и един проблем „Пейсу“ на главата.

В моята стая свалям пуловера и фланелката си и гол до кръста, започвам да се докарвам. Извънредно съм загрижен и нервен. Непрекъснато мисля за предстоящата среща и сам си давам съвети за въздържаност. Отварям чекмеджетата и за да си променя мислите, създавам си едно малко удоволствие, като си избирам риза. Ризите ми — това е моят лукс. Имам цели две дюзини — ленени, вълнени й поплинени. Старата Мену се грижи за тях. Представяте ли си тя да остави *някой друг* да ги съсипе при пране или да ги изгори при гладене!

Едва се закопчавам, и се почуква. Това е Фюлбер. Навярно е свършил набързо с Жаке. Влиза, погледът му пада на отворените чекмеджета и тук именно е мястото на епизода с „*братското искане*“, което вече разказах.

Изпълнявам желанието му, впрочем доста без желание. Всеки си има слабости, аз пък държа на ризите си. Вярно е обаче, че неговата риза — ако тази му е единствена — е изтъркана до нишка и че той изглежда много щастлив да я смени начаса с една от моите. Оставам поразен — разказах го вече, — като виждам Фюлбер без дрехи. Защото за разлика от мършавото му лице тялото му е охранено. Не че му липсват мускули, но те са покрити с тлъстина като на боксьорите негри. Всичко е, значи, измамно у него, дори и външността.

Отстъпвам му любезно креслото пред бюрото си, но тази любезност е преднамерена, защото, като съм седнал на канапето, аз съм с гръб към светлината и скривам от него лицето си.

— Благодаря за ризата, Еманюел — казва той с достойнство.

И продължава да закопчава яката си и да връзва сивата си връзка, а през това време ме гледа много сериозно, но смекчава сериозността си с мила усмивка. Много е умен този Фюлбер. Проницателен е дори. Той навярно усеща, че нещо не е в ред, че плановете му са застрашени, че аз представлявам опасност за него: погледът му е като дълга антена, която се разхожда предпазливо по очертанията на моята личност.

— Разрешаваш ли ми да ти задам няколко въпроса? — пита той най-после.

— Питай.

— Казаха ми в Ла Рок, че си имал доста хладно отношение към религията.

— Вярно е. Имах доста хладно отношение.

— И че си водел не много примерен живот.

Той обезоръжава изречението си с лека усмивка, но на тази усмивка аз не отговарям.

— Какво разбират в Ла Рок под „не много примерен живот“?

— Не много примерен с оглед на жените.

Размислям. Не искам да оставя това така. Не искам и избухвания, нито скарване. Търся най-лекия отговор.

— Ти знаеш, Фюлбер — казвам аз най-после, — колко е трудно за един мъж, силен като теб и като мен, да се откаже от жените.

Като казвам това, вдигам очи и го гледам. Той не трепва. Остава напълно безстрастен. Прекалено дори. Защото в името на „болестта, която не прощава“ и на „единия крак в гроба“ би трябвало да протестира срещу силата, която му приписвам. Доказателство, че не тази страна на думите ми го е поразила.

Внезапно той се усмихва.

— Нали не ти е неприятно да отговаряш на въпросите ми, Еманюел? Не бих искал да излезе, че въпреки волята ти те изповядвам.

Отново не отговарям на усмивката му. Казвам с полухладна сериозност:

— Не ми е неприятно.

Той продължава:

— Кога си се доближил за последен път до светите дарове?

— Бях на петнадесет години.

— Казват, че си бил силно повлиян от чичо ти, протестанта.

Няма да ме хване натясно! Отхвърлям енергично подозрението за ерес!

— Чичо ми беше протестант. Аз съм католик.

— Но доста си бил поохладнял.

— Поохладнял бях, да.

— А не си ли вече?

— Ти сигурно знаеш.

Това бе изречено неприветливо и хубавите кривоогледи очи леко потрепват.

— Еманюел — казва той с най-топлия си глас, — ако намекваш с това за четенията ти вечер на Стария завет, трябва да ти кажа, че колкото и да признавам чистотата на намеренията ти, не смятам, че това четиво е много добро за другарите ти.

— Те поискаха.

— Зная — отговаря той отегчено.

Не казвам нищо, дори и не искам обяснение. Впрочем обясненията ми са познати.

— Имам намерение да обуча един викарий в Ла Рок и с твое разрешение да го назнача в Малвил — продължава той.

Гледам го и се преструвам на изненадан.

— Но, моля ти се, Фюлбер, как можеш да ръкоположиш свещеник, щом не си епископ?

Той навежда смирено очи.

— В нормално време, разбира се, не, не мога. Но обстоятелствата не са обикновени. И все пак църквата трябва да пребъде. Какво би станало, ако аз умра утре? Без приемник.

В това има такава безочие, че начаса решавам да реагирам. Усмиввам се.

— Разбира се — казвам все така усмихнато. — Разбира се. Отлично разбирам, че сега не може да става дума да се следват курсовете в семинарията в Каор със или без Серюрие.

Тук той се издава. Макар че лицето му си остава непроницаемо, но само за половин секунда очите му заблестяват. Доста е страшен Фюлбер. Защото в краткия му поглед усетих едва сдържана буйна омраза. Почувствувах също, че не е подлец. И че едно по-явно предизвикателство би го намерило готов за отбрана.

— Ти знаеш — продължава той със съвършено спокойствие, — че първоначално епископите са били избирани от събранието на вярващите. Като се позовавам на такъв прецедент, ще мога безпрепятствено да представя моя кандидат за избор от вярващите в Ла Рок.

— В Малвил — пресичам го аз сухо. — В Малвил, защото той ще служи в Малвил.

Той не се хваща на думите ми. Предпочита да се върне на по-сигурна почва.

— Отбелязвам, че ти не дойде на изповед — продължава той сериозно. — Да не би по принцип да си против изповедта?

Отново клопката за ерес!

— Ни най-малко — отговарям живо. — По-скоро защото лично на мене изповедта не ми помага.

— Не ти помага ли? — възкликва той е великолепно изиграно възмущение.

— Не.

Понеже не казвам нищо повече, той подема малко по-благо:

— Обясни ми, моля ти се.

— Ами дори и когато са ми опростени прегрешенията, аз продължавам да се укорявам за тях.

Впрочем това е вярно. Вярно е, че имам една нещастна съвест, която не се поддава на никакви прочиствания; спомням си все още един конкретен случай преди петнадесет години, който ме накара да се докосна с пръсти до безсмислието, що се отнася до мен, на изповедта. Едно, макар и детинско, но жестоко деяние, угризението за което продължава, едва притъпено, вече двадесет години.

Докато си мисля това, чувам, че Фюлбер изрежда изречения от занаята. Реди ги, струва ми се, с много жар. Когато мирянинът се залови да играе ролята на свещеник, той е по католик от папата.

Фюлбер навярно е забелязал, че го слушам наполовина, защото внезапно спира да говори.

— С една дума — казва той, — ти не искаш да се изповядаш.

— Не.

— В такъв случай не зная дали ще мога да те допусна до причастие, както ти искаш.

— Защо?

— Ти знаеш — отговаря ми той с лека острота в приятния глас, — че за да получи причастие, човек трябва да е облян от божията благодат.

— О, все пак струва ми се, че тук ти преувеличаваш малко — казвам аз. — Не малко свещеници във Франция, преди деня на събитието, не свързваха вече изповедта с причастиято.

— И не са били прави! — отсича рязко Фюлбер.

Устните му се свиват, очите му изпускат искри. Смаян съм. Странно нещо, този самозванец е и фанатик. Староверец във фашистки стил.

Той тълкува криво мълчанието ми и ето го, че започва да ме ухажва.

— Не искай от мен невъзможното, Еманюел. Как да ти дам участие, като не си получил божията благодат?

— Добре, в такъв случай ще се молим на бога да ни я даде — отговарям аз и го гледам право в очите. — Аз — след всичките години, през които съм живял далеч от светите тайнства, а ти — след нощта, прекарана в Малвил.

Това е най-грубият удар, който мога да му нанеса, без да стигна до открит разрыв. Фюлбер обаче сигурно притежава огромно самообладание, защото не трепва и нищо не казва. Той сякаш не е чул нищо. В известен смисъл това мълчание го обвинява, тъй като, ако иска да се покаже невинен, би трябвало да ми поиска обяснение за това какво разбирам под „негова нощ в Малвил“.

— Ще се помолим, Еманюел — казва той след малко с дълбок глас. — Винаги имаме нужда от молитва. И аз ще се моля специално за това ти да се съгласиш да приемеш в Малвил свещеника, когото ще ти изпратя.

— Това ни най-малко не зависи от мен — отговарям аз живо, — а от всички ни. Решенията се вземат с болшинство на гласовете и остана ли малцинство, аз се прекланям.

— Знам, знам — казва той и става. И като поглежда часовника си, добавя: — Време е да помисля за моята литургия.

Аз също ставам и го осведомявам какво искаме в замяна на кравата, която ще дадем на Ла Рок. Когато споменавам за пушките, той поглежда към преградката за оръжие, приспособена от Мейсоние в моята стая, учудва се, че е празна, но нищо не казва. Обратно, премигва доста усилено, когато заговарям за конете.

— Два! — казва той с отвращение. — Два коня! Струва ми се много! Не си въобразявай, Еманюел, че аз не се интересувам от коне. Всъщност поисках от Арман да ми дава уроци.

Познавам добре Арман. Това е „момче за всичко“ в замъка. Но има повече ръце за бакшиши, отколкото за работа. Освен това е хитрец и грубиянин. Знам го как язди. В замъка имат три скопени коня и две

кобили, но Лормиови (както и Арман, когато те не биваха тук) язدهа само конете. Страхуваха се от кобилите и аз знам добре защо.

— Имах пред вид двете кобили — казвам аз. — Никой никога не е успял да ги обзиди. Впрочем аз разубеждавах Лормиови да ги купуват. Арман сигурно ти го е казал. Но ако искаш да ги държиш, задръж ги, то си е твоя работа.

— И все пак — казва Фюлбер — да ги дадем и двете? За единствена крава? Освен пушките? Намирам, че условията ти са тежички.

Отговарям с нотка на суровост:

— Това не са мои условия, а на Малвил. Взети бяха снощи при пълно единодушие и аз нищо не мога да променя. Ако не ти допаднат, да изоставим тази сделка.

Това престорено и ловко разваляне на работата му повлиява и го разколебава. Познавам по вида му, че ще отстъпи. Няма да иска да се върне с празни ръце в Ла Рок. Но той поглежда пак часовника си, извинява се и излиза от стаята ми с бързи крачки.

Останал сам, аз решавам, както казваше майка ми, да се „разхубавя“ за богослужението. (Ах, ония дълги часове на фризиране заедно със сестрите ми, докато се направят красивите букли!) Свалям ботушите и панталоните за езда и обличам — цитирам старата Мену — „погребалния си костюм“. Вярно е, че в последно време на село на една сватба се падаха пет погребения. Дори и, преди бомбата страната бе на умираше.

Доволен съм, но не истински. Все пак равносметката е много положителна. Осуетих натиска и машинациите на Фюлбер, не се изповядах, но все пак, сигурен съм, той няма да ми откаже участие, нито на останалите. Това ще рече, че в Малвил съм му попречил да свърже участието с някакъв разпит от инквизиторски тип, какъвто сигурно е направил в Ла Рок. Подроних онова, което в едни толкова безсъвестни ръце щеше да се превърне в опасно властвуване, и то без той да може да ме представи в Ла Рок като безбожник или еретик.

Замяната на кравата е едно от най-важните неща, които могат да се впишат в мой кредит. Повече заради конете, отколкото за пушките. Защото аз съм сигурен, че Фюлбер ще ми даде двете кобили. Колкото и да е умен, той е човек на града и няма селски инстинкт. Той не разбира, че като получа от него двете кобили, аз, който притежавам единствения

жребец в този край, ставам притежател на цялото коневъдство. Не разбира, че когато трите скопени коня си отидат от естествената си смърт, той ще зависи от мен за попълнението си от коне и че ми отстъпва монопола за коневъдството във времена, в които конят представлява извънредно важна военна и трудова сила. Следователно той става по-слаб. А аз ставам много силен. От тази гледна точка по моему не трябва да се боя вече от нищо. Освен от измяна. Която не изключвам априори, като се има пред вид какъв е човекът. Спомням си блясъка на омраза в очите му, когато намекнах за самозваничеството му и за неговата нощ с Миет. Защото аз бях принуден да разкрия картите си, да отговоря на изнудването му с контраизнудване. Познавам този тип хора: това той не ще ми прости никога.

Точно привършвам със завързването на връзката и Тома влиза като вихър. По лицето му няма и следа от обичайното му спокойствие. Зачервен и разтреперан. Безмълвен, той минава зад мен, отваря дрешника, взема оттам мушамата си, мотоциклетната си каска, непропускаемите си очила, ръкавиците и гайгеровия брояч.

— Къде отиваш?

— Барометърът спада. Мисля, че ще завали.

— Не е възможно — казвам аз и поглеждам към прозореца.

Отивам към него и широко го разтварям. Сивото сутринта небе силно е потъмняло и най-вече във въздуха има някаква неподвижност, някакво очакване, които винаги предшествуват дъжда. Но всеки ден след бомбата ние толкова много сме искали да завали, че не мога да повярвам. Обръщам се и поглеждам Тома.

— И защо цялото това снаряжение?

— За да проверя дали дъждът не е радиоактивен.

Гледам го и когато най-сетне гласът ми се възвръща, не мога да го позная, толкова е безизразен.

— Може ли да е радиоактивен? Толкова дълго след деня „Д“?

— Разбира се. Ако има радиоактивни частици в стратосферата, дъждът ще ги донесе. И това би било катастрофа, разбери го добре. Водата от нашия резервоар ще се зарази, също и посятото от теб жито, а и ние — ако се изложим на дъжда. Резултатът е смърт след няколко месеца или след няколко години. Смърт на малки порции.

Гледам го с пресъхнали устни. Не бях осъзнал това. Както всички в Малвил и аз исках да завали, за да се възроди земята. Не бях

мислил, че дъждът би могъл, два месеца по-късно, да довърши делото на бомбата.

Такава бавна смърт със закъснител е нещо ужасно. В тоя миг съм смразен от страх. Не вярвам в дявола, но ако вярвах, как можех да не помисля, че човекът е дело на сатаната.

— Би трябвало да съберем всички — продължава трескаво Тома. — И особено да се каже на хората да не излизат, като почне да вали.

— Но те са събрани — отговарям аз. — В голямата зала, за литургията!

— Добре, да отидем при тях — казва Тома. — Бързо, преди да е почнало.

Не е момент за иронизиране и едва ми минава и мисъл, че в края на краищата Тома ще присъствува на богослужението. Той излиза, аз — след него и по стълбата на първия етаж се сецам, че съм забравил Пейсу в стаята до моята с пушките. Качвам се сам при него, с две думи му обяснявам положението и слизаме през четири стъпала. В приземния етаж, като минаваме през склада, повиквам Мейсоние, но не го виждам никъде, Тома навярно вече го е предупредил и го е измъкнал оттам. Пресичаме тичешком двора, стигаме до голямата зала, вратата е отворена, влизаме и Пейсу я затръшва зад мен.

Виждам от пръв поглед, че всички са там, но в побъркването си броя и преброявам и изкарвам единадесет души — един повече! И пак броя, преди да схвана, че единадесетият е Фюлбер.

Тома вече ги е предупредил. Те ме гледат побледнели, безмълвни. И Фюлбер е пребелял, доколкото мога да различа чертите му, защото той е с гръб към двата прозореца с пречки, с лице към нашите две редици столове от другата страна на манастирската маса. Не знаей кой се е сетил да сложи от двете страни на портативния му олтар две огромни свещи, взети от аплиците в избата, но идеята е била добра, тъй като навън се смрачава с всяка минута и при нас достига вече само някаква притъмняла светлина, като при края на света.

Има един свободен стол на първия ред до Миет, но точно се каня да го заема, виждам, че отляво съсед ще ми бъде Момо и обичайният рефлекс въздейства дори и при лудото безпокойство, в което се намирам. Връзвам се и сядам на втория ред до Мейсоние. Пейсу, влязъл след мене, заема отказания от мене стол.

Никога, струва ми се, богослужение не е било така зле слушано, въпреки красивия глас на Фюлбер и репликите на Жаке, който му служи за псалт. Защото очите на всички ни са приковани не върху богослужещия, а на прозорците зад него с някаква смесица от надежда и тревога. Изведнаж пот потича по гърба ми, помислям си: ами животните? За нас ще има вино. А за животните? Какво ще пият те, ако резервоарът бъде заразен? Що се отнася до земята, ако чрез дъжда в нея проникнат надълбоко радиоактивни частици, кой може да каже кога ще спре нахлуването на отровата в реколтата? Учуден съм, че Тома нито веднаж не е споделил с мен страховете си. В какво измамно спокойствие ни е оставило да живеем мълчанието му от деня „Д“! Казвах си, че единственото природно бедствие, което сега може да ни заплашва, би била една безкрайна суша, която би пресушила реките и би превърнала на прах земята. Но никога не си бях представял, че дъждът, който бяхме чакали всеки ден, ден след ден, би могъл да ни донесе смърт.

Поглеждам Мейсоние, защото той извързва глава към мен, и в очите му прочитам не толкова мъка, колкото безмерно сливане. О! Добре го разбирам! Ние, селяните, дори и да ни се случи да роптаем срещу лошото време по повод например на някой прогизнал месец юни, който разваля сеното, знаем отлично, че дъждът е наш приятел, че ни помага да живеем и че без него не бихме имали нито реколта, нито плодове, нито ливади, нито извори. А сега ни се налага да разберем неразбираемото: дъждът може да убива онези, които храни.

Очите на Мейсоние се отправят отново към прозореца, моите — също. Човек не би повярвал, че е възможно, но навън е станало още по-мрачно. Голият, почернял хълм от другата страна на Ле Рюн с трите дънера, стърчащи на върха му, прилича на някаква забулена в мрак Голгота. Бледосинкава, ниско стелеща се светлина осветява изотзад очертанятията му, отделени от черното небе с белезникава линия. Самият хълм е антрацитовосив, но над него скупчените облаци са мастиленочерни, тук-таме с малко по-светли ивици. Пълна с угроза, гледката се мени с всеки миг. Сякаш съм хипнотизиран от нея. Странно нещо, аз не се моля и не слушам Фюлбер и все пак в съзнанието ми се получава някаква връзка между онова, което виждам, и песнопението му. В този момент забравям кой е Фюлбер, самозванството и хитрините му; единствен гласът му натежава. Макар че не го слушам,

но този лъжесвещеник добре си чете литургията, изтежко, развълнувано. Не го слушам, обаче знам за какво разправя тази литургия: за тревожната двехилядогодишна мъка, същата, която ние всички изживяваме сега с приковани в прозорците очи.

Толкова са ниски и черни облаците, че сега съм сигурен, че дъждът ще се излее. Минутите преди това са безкрайни. Колко се бави! И чакането е такова изтезание, че почти пожелавам вече да вали, да се свърши с нас и гайгеровият брояч на Тома да извести нашата смъртна присъда. Поглеждам към седналия до мене Мейсоние и виждам как адамовата ябълка играе по мършавия му врат. Той преглъща слюнката си. Понеже столът му е малко по-назад от моя, различавам профила на Тома, който отлепя с мъка една от друга залепналите си устни и ги овлажнява с език. Не съм единственият — сигурен съм, — който усеща как пот овлажнява хълбоците и дланите му. Всички сме така. Ако носът ми беше по-чувствителен, щях да усетя тази миризма на пот и на страх, излъчвана от единадесетте неподвижни тела.

Все още звучи, в ушите ми службата на Фюлбер, звуково, не словесно, защото аз не се и старая да схвана думите. Обаче сега отличавам в хубавия плътен глас на нашия гост някаква пукнатина, някакво треперене. Добре, значи, имаме нещо общо, Фюлбер и аз. Ще ми се да му го кажа. Че всички тези напрежения, цялата тази омраза не служат вече за нищо, че идва дъжд, който ще ни придобри и ние добре знаем как.

Обаче, когато се изсипва — дългоочакваният дъжд, — той прилича на електрическо изпразване, ние подскачаме, а после тишината става още по-дълбока. Гласът на Фюлбер загубва още нещо от благостта си, той става дрезгав и пресеклив, но не замлъква. На Фюлбер не му липсва нито смелост, нито пък, струва ми се, вяра. По-късно ще ми дойде наум, че самозванството му се дължи може би на едно неосъществено призвание. Но за момента главата ми е празна; вслушвам се. Дъждът плющи с такава ярост по стъклата, с толкова силен и настървен трясък, че от време на време заглушава гласа на Фюлбер и все пак, колкото и изтънял да ми се вижда сега, не го загубвам напълно, вкопчвам се в него, това е нишка, за която се държа в мрака. Защото е тъмно, по-тъмно от всякога, макар че и двата прозореца са побелели от дъжда. Голямата зала се осветява само от двете дебели свещи, чийто пламък също потрепва от минаващия през

прозорците и под вратите вятър. На стената сянката на Фюлбер изглежда огромна. Слаба светлинна блести по острието на красящите я мечове и алебарди, всичко е злокобно и на мен ми се струва, че в бягството ни от смъртта над нас и около нас ние и единадесетимата сме се сврели в някаква катакомба.

Дъждът понамалява, после първата светкавица озарява двата прозореца, гръмотевицата тътне на изток зад отсрещния хълм. Добре познавам бурите в нашия край: те са страхотни. От дете се страхувам от тях. Възмъжавайки, се научих не да побеждавам, а да прикривам страха, който ми вдъхват. Днес този страх предава на другия физическото разтърсване, трудно ми е да потисна треперенето на ръцете си, докато гледам как начупената линия на светкавицата осветява трите дънера, щръкнали на върха на хълма, и очаквам тътена, който ще последва. В същото време вятърът започва да вилнее като бесен. Това е източният вятър. Познавам воя, който издава, когато нахлува под полуразрушения свод, където исках да си направя работен кабинет, както и начина, по който разтърсва безкрайно врати и прозорци и свири в криволиците на скалата. Дъждът се засилва с ярост и вятърът го плиска като хиляди остриета по стъклата. Човек има чувството, че всеки момент те ще се пръснат. Фюлбер, който е пред тях, сигурно има същото усещане, защото го виждам да свива глава в раменете и да опъва гърба си, сякаш ураганът ще връхлети върху му. Но между двата нечовешки грохота аз все пак продължавам да чувам гласа му.

Крия ръцете си в джобовете и стягам тила си. Светкавиците се приближават с жестока последователност. Гърмът не боботи вече; той трещи. Човек би рекъл, че Малвил се превръща в мишена, заобикаляна от светкавици с някаква злорада точност, подобно на артилерийски огън, преди да я унищожат с един удар в целта. Не се виждат вече бели зигзаги, начупени стрели, драскулки на небесното чернило, но по прозорците от време на време — леден зашеметяващ отблясък, последван от извънредно силно и сухо изплющяване като избухващ снаряд. Ухото едва може да понесе обема на такъв шум. Ще ти се да тичаш, да бягаш, да се скриеш. Между два трясъка, сред незначителните затишия на бурята, гласът на Фюлбер — сега дотолкова отслабнал и така треперещ, че сякаш трепти като пламъка на свещите — е моя единствена опорна точка. Долавям също някакво

глухо стенание и ми трябва миг време, за да разбере, като се наведе напред, че стенещият е Момо, опрял едрата си четинеста глава на крепките гърди на старата Мену и закрилян от двете скелетовидни ръце на майка му.

Без никакъв преход бурята отминава. Отново — далечен тътен, вече почти успокоителен. Гръмотевиците отстъпват и се разреждат, а в това време вихърът стига до връхната си точка. Мускулите на врата, на ръцете и на раменете ме болят, толкова съм се стягал, за да спра треперенето си. Опитвам се да ги отпусна. Дъждът вече не плющи, излива се на ведра. Малките стъкла на прозорчетата са потънали в струи, като предното стъкло на автомобил или блъскания от вълни корабен илюминатор. Шумът не е вече враждебно трополене, а поредица от глухи удари, които насичат далечния глас на Фюлбер и стенанията на Момо. Усещам, че някой докосва ръката ми. Мейсоние. Обръщам се към него. Поразен съм от болезнеността, с която се движи адамовата му ябълка, докато той ми говори, без аз да доловя какъвто и да е звук. Навеждам се, почти долепям ухо до устата му и чувам:

— Тома иска да ти каже нещо.

Както съм се изправил — механично ние сме подражавали на онези от първия ред и като тях сме се изправяли и сядали, — минавам покрай Мейсоние и се доближавам до Тома така, че го докосвам. Той отлепя с мъка устните си и аз забелязвам дебела, почти втвърдила се слюнка между тях, докато ми казва:

— Щом спре дъждът, излизам да видя.

Кимвам утвърдително, връщам се на мястото си, учуден съм, че е почувствувал нужда да ми каже това, толкова то ми се вижда очевидно. Не очаквам той да се изложи на дъжда, за който сега съм сигурен, че е натоварен със смъртоносни частици. Тревожната мъка е достигнала у мен такава сила, че е убила всякаква надежда.

Двата прозореца са непрекъснато потопени във вода, но чудно нещо, сега те изглеждат по-светли. Ще речеш, че сме осветени от водна покривка. Отвъд тази покривка не се различава вече нищо освен една белезникава плътност. Имам безсмисленото впечатление, че потопа е наводнил малката долина на Ле Рюн до нас, като е подкопал скалата през всичките ѝ процепи. Забелязвам с учудване и без да схвана значимостта на този факт, че една чаша, пълна с вино, и чиния с наредени на нея залци хляб се движат между нас. Виждам, че Тома и

Мейсоние пият един след друг и по поразеността си разбирам, че без да знаят, се причестяват. Без съмнение те са щастливи, че си навлажняват пресъхналите устни с глътка вино. Но и те са си дали сметка и са се овладели, защото заедно с чашата ми подават и чинията с хляба, без да се докоснат до него.

Тогавя виждам, че Жаке е застанал до мен. Той вижда, че съм объркан и взема чинията от ръцете ми. И както поднасям жадно чашата до устни, се навежда и ми казва на ухото:

— Остави и за мен.

Добре направи, щях всичко да изпия. Когато свършвам, той ми подава чинията и освен нафората, която ми се полага, аз вземам с бързо движение и парченцата хляб на съседите си. Това е чист защитен рефлекс: не искам Фюлбер да знае, че двамина от нас са отказали участие. Учуден съм, че този рефлекс се проявява и че продължавам да мисля как да запазя бъдещето, докато в съзнанието ми никой тук няма вече бъдеще. Жаке ме видя, като направих този фокус, който широкият гръб на Фалвиница скри от очите на Фюлбер. Той ме гледа със сянка на укор в наивните си очи, но аз знам, че няма да каже нищо.

Всичко това се извършва за мен в някаква пухкава мъглявина, сякаш и мозъкът ми е удавен в блъскащия прозорците дъжд. Изпитвам странното усещане за нещо вече виждано, като че ли вече съм преживял тази сцена и това зрелище в един предишен живот: сивкавобледата светлина, плувналите във вода стъкла, трофейното оръжие между двата прозореца, Фюлбер, чиито очертания и хлътноло лице едва различавам, тежката манастирска маса и ние, струпани зад нея, мълчаливи, приведени, разяждани от ужас. Шепа хора, загубени в един изпразнен свят. Жаке се е върнал на мястото си, Фюлбер е подел четенето си, а след като мина бурята, Момо вече не стене, макар че, след като приема комката, той пак е приютил глава под строгите ръце на майка си. Странно как всичко това ми се струва познато, както ми е позната и тази огромна феодална зала, която в сумрака, едва осветена от побледнелите прозорци и от двете дебели свещи, ме кара да мисля за някаква крипта, където ние сякаш бдим над бъдещите си гробове. В полумрака великолепните черни коси на Миет задържат частица светлинка и аз изведнъж си помислям със свито сърце, че нейното идване при нас стана излишно и че Миет няма да продължи живота.

Богослужението завършва, а дъждът продължава да се лее на потоци. Макар че разтърсват силно двата прозореца, вихрушките не можаха да ги отворят, а само пропуснаха малко вода, която се стича по отвесната стена и се разлива на локви по плочите. Хрумва ми да замоля Тома да прокара гайгеровия брояч по локвите. Веднага обаче отблъсквам тази мисъл. Струва ми се, че ако ускоря нещата, присъдата ще бъде неблагоприятна. От моя страна това е чисто суеверие, съзнавам. И все пак се поддавам. Какви дребни подлости си позволявам, когато съм сам със себе си, аз, който се хваля със смелостта си! Като забавям по такъв начин часа на истината, аз се обръщам към Мену и със спокоен глас я моля да запали отново огъня. Защото аз командувам и външно всичко е наред, отпуснал съм се вътрешно. Впрочем един огън е съвсем необходим. Казвам, че откакто сме излезли от състоянието на неподвижност, в залата цари гробовен студ.

Пламъкът избухва. Всички се свиват около огъня, занемели от безпокойство. След малко не мога вече да понасям мълчанието им. Раздвижвам се. Разхождам се насам-натам; каучуковите ми подметки не издават никакъв шум по плочите. Стъклата са така плувнали във вода, че ми се струва, че Малвил е наводнен и ще започне да плува като Ноевия ковчег. Сякаш напрежението от страха е толкова силно, че ме кара да потърся убежище в абсурдното, идват ми и други мисли, също така глупави. Например да взема един от мечовете от трофейното оръжие между двата прозореца и по-бързо да свърша със себе си, като понижа с него тялото си като някакъв римски император.

В същия миг вихърът се засилва и дъждът спира. Сигурно съм бил свикнал с шума на потоците вода по стъклата, защото, щом този шум прекъсва, имам усещането за тишина въпреки свиренето на вятъра и трещенето на стъклата. Виждам как групата около огъня се обръща към тях вкупом, сякаш всички тези глави принадлежат на едно и също тяло. Тома се отделя и без да продума, без да погледне към мен, се доближава до стола, на който е сложил снаряжението си; с бавни и уверени движения на професионалист той навлича мушамата, закопчава я грижливо, после слага едно след друго дебелите си непропускаеми очила, шлема и ръкавиците. След това, като взема гайгеровия брояч, с готови около врата слушалки, тръгва към вратата. Мотоциклетните очила оставят свободна само долната част на лицето,

придават му вид на неумолим робот, изпълняващ техническа задача без всякаква загриженост за хората. Мушамата му е черна, черни са и шлемът, и ботушите.

Отивам при групата до огъня. Сливам се с нея, нуждая се от нея, за да чакам. Огънят гори по мъничко. Вечната грижа за икономии на старата Мену. И ние се свиваме около свидливото пламъче, обърнати с гръб към вратата, откъдето трябва да дойде присъдата ни. Мену е седнала на пейчицата, също и Момо — насреща ѝ — от другата страна на огъня. Той поглежда към нея, после към мен. Не зная какво извиква в ума израз като „радиоактивни частици“. Във всеки случай той вярва на майка си и на мен, за да се страхува напълно съзнателно. Лицето му е синкавобледо. Черните му блестящи очи са втренчени и цялото му тяло трепери. И ние щяхме да бъдем така, ако не се бяхме научили, понеже сме възрастни, да се контролираме.

Моите другари дори не са и бледи, те са сиви. Изправил съм се между Мейсоние и Пейсу и забелязвам, че стоим някак вдървено, прегърбени, с наведена глава и ръце, пъхнати дълбоко в джобовете. От другата страна на Пейсу — Фюлбер, чието лице е също пепелявосиво, стои с наведени очи, което отнема всякакъв живот от мършавото му лице и повече от всякога му придава вид на труп. Фалвиница и Жаке мърдат устни. Предполагам, че се молят. Малкият Колен изглежда потиснат и неспокоен; той се прозява, непрекъснато преглъща и диша трудно. Само Миет изглежда почти ведра. Едва-едва тревожна, но не за себе си, а заради нас. Тя ни поглежда един след друг и ни изпраща леки успокояващи усмивки, които се плъзгат по оловните ни лица.

Вятърът спира и тъй като не е разменена нито дума, а огънят, вместо да пращи, само аленее, настъпилата тишина отново натежава в залата. Онова, което се случва после, става така бързо, че едва си спомням за преминаването от едно състояние в друго. Само в книгите има преходи. Не и в живота. Вратата на голямата зала се отваря с трясък и Тома се появява с безумни очи, без шлем и без очила. Той крещи пискливо, тържествуващо:

— Няма нищо! Няма нищо!

Не е съвсем ясно и все пак ние разбираме. Втурваме се. Всички пристигахме едновременно на вратата, така че едва успяваме да минем. Точно излизаме, и пак завалява. Дъждът пада из ведро, но на нас ни е все едно! Освен Фюлбер, който се подслонява в свода на вратичката

при кулата, и отишлите при него Фалвиница и Мену всички ние се смеем и викаме под проливния дъжд. При това той е топъл или поне така ни се струва. Той струи по телата ни и вековните черни павета заблестяват от него под краката ни. От бойниците на главната кула надолу по старите камъни се стичат водопадчета, които по-надолу се събират с пороя. Небето е в някаква възрозова белезникава сивота. От два месеца не сме го виждали така ясно. Миет сваля ненадейно блузката си и подлага под дъжда младото си тяло, което никога не е знаело какво е сутиен. Тя се смее, подскача, кърши се с вдигнати нагоре ръце, като с едната размахва към небето косите си. И ние бихме се разтанцували — сигурен съм, — ако не се бе загубила традицията на първобитните хора. Понеже не танцуваме, започваме да спорим.

— Ще видиш как сега ще поникне нашето жито! — вика Пейсу.

— Не е достатъчно да вали — отговаря Мейсоние. — Не защото не си го поливал, не виждаш да пониква нито един стрък! Трябва му слънце!

— Слънце ще имаш повече, отколкото е нужно! — възразява Пейсу, чиято надежда не допуска никакви граници. — Дъждът ще го докара. Нали така, Жаке? — добавя той и го плясва по гърба.

Жаке кимва, че е точно така и че слънцето ще дойде, но не смее да отговори на потупването по същия начин.

— Крайно време е! — казва големият стрелец. — Вече сме юни, а е студено като през март.

Дъждът не намалява. След първите минути на полуда ние всички отиваме на завет освен Миет, която продължава да танцува и пее, макар че никакъв звук не излиза от устата ѝ, и Момо, неподвижен на няколко крачки от нея, отворил уста, за да поема дъжда, който той оставя да струи по лицето му. От време на време старата Мену му вика да се прибере, щото ще го хване скоросмъртницата (предсказание, което неизменно бива опровергавано, тъй като той има челичено здраве), и че ако не се прибере, тя ще му удари един по задника. Но той е на двадесет метра от нея, подвижният мост е спуснат и той може за миг да хване полето, така че сигурен в ненаказаността си, дори не ѝ отговаря. Той пие в упоение дъжда, вперил крадешком поглед в голата гръд на Миет.

— Ама остави го на мира! — намесва се Пейсу. — Все подире му! Освен това малко вода няма да му навреди. Не ща да те обиждам,

Мену, но синът ти вони. Като нерез! Дори по време на службата ми пречеше, бедният!

— Нали не мога да го изкъпя сама — отговаря Мену. — Много е силен, както знаеш.

— Боже господи! — казва Пейсу. Той се прекъсва смутено и поглежда към Фюлбер, с когото Фалвина разговаря за брат си, общаря от Ла Рок, и за внучката си Кати. — Сега си спомням! Тоя мръсник не се е къпал от деня, когато бях... — Той щеше да каже „пребит“, но се задържа точно навреме. За съжаление ние всички разбираме. Също и Жаке. Мъчително е да гледаш добродушното му лице.

— Прибирай се, Момо! — крещи старата Мену в безсилна ярост.

— Не можеш да го накараш да се прибере, докато Миет си взема душа — намесва се Мейсоние със здравия си разум. — Момо я гледа с удоволствие.

Ние всички се смеем освен Мену, която изпитва свещения ужас на селянката към голотата. Стиснала устни, тя казва:

— Това момиче си е направо езичница, нищо друго, като показва гърдите си на всички.

— Хайде стига — казва Колен, — гърдите ѝ тук всички ги познават освен Момо.

Като изрича това, той гледа безочливо Фюлбер. Но погълнат от разговора с Фалвиница, Фюлбер не чува нищо или се преструва, че не чува. И понеже Пейсу ме поглежда въпросително, страховете ми се възвръщат и аз решавам да претупам малко нещата и да ускоря заминаването на светия човек. Извиквам на Миет да се прибира и нареждам на старата Мену да запали голям огън — чуваш ли, Мену, голям огън! Но нали си представяте колко малко мисли тя за икономии сега, когато въпросът е да се изсуши синът ѝ! Защото, когато Миет идва при нас с блузката си в ръка, все още увлечена в невинната си игра (без Фюлбер да посмее да я смъмри, нито дори да я погледне), Момо веднага я последва вътре, предоволен при мисълта, че ще я види да суши блузката си на пламъците в огнището. Което тя и прави. Всички ние също сме там с дрехи, от които излиза пара. Печем се на този пъклен огън и нашите мисли не са много далеч от дявола, както виждам.

Миет ме поглежда и поставя блузата си на един стол, защото ръцете ѝ са нужни, за да ми говори. Тя иска да ме упрекне за нещо и

ме тегли настрана. Отивам с нея. Мимиката започва. Била ми запазила стол до нея по време на литургията и видяла (един пръст до окото), че в последния момент съм се измъкнал на втория ред (жест с ръка, показващ риба, която в последната секунда променя посоката си).

Успокоявам я. Не съм избягал заради нея, а от Момо и тя добре знае защо. Тя потвърждава, че Момо наистина (палецът и показалецът запушват носа). Чуди се защо. Описвам ѝ трудностите, които срещаме да го изкъпем, необходимостта от внезапно нападение, големия брой на участниците, употребената енергия, хитростта и силата, с които Момо осуетява намеренията ни. Тя ме слуша внимателно, дори се смее. И изведнаж, като застава предизвикателно пред мене с ръце на кръста и решителност в очите, тя разтърсва черната си грива и ми съобщава, че занапред тя ще къпе Момо.

После пък старата Мену ме пита тихо не трябва ли да предложи на „хората“ нещичко. (Лицемерката мисли преди всичко как да нахрани сина си, за да предотврати „истинката“.) Отговарям ѝ в същия гласов регистър, че предпочитам да изчакаме заминаването на свещеника и междуременно да приготви на Фюлбер пакет с една пита и кило масло за хората в Ла Рок.

Целият Малвил е излязъл при малкия замък на входа, когато Фюлбер си тръгва, възползувайки се от едно проясняване на времето, смирено яхнал сивото си магаре. Сбогуванията са нюансирани. Мейсоние и Тома — ледено студени. Колен — на границата на безочието. Аз самият — мажещ и гладещ, с фамилиарност, но на разстояние. Истински сърдечни са само двете старици и поне засега — Пейсу и Жаке. Миет не се приближава и Фюлбер привидно я е забравил. Тя е заета на двадесет крачки от нас в много оживен разговор с Момо. Понеже е обърната с гръб към мене, не мога да видя мимиката ѝ; изглежда, среща у Момо силна съпротива, защото чувам обичайните му звукоподражателни думи за отказ. Обаче той не пресича разговора, както би сторил с майка си или с мене. Стои като залепнал на земята пред нея, с упоени очи, със сякаш вцепенено лице, и на мен ми се струва, че отказите му губят малко по малко силата си и се поразреждат.

Връщам на Фюлбер с любезна усмивка затвора на пушката му. Той го поставя на място и прехвърля през рамо оръжието си. Не е загубил нищо от спокойствието и достойнството си. Преди да яхне

магарето, съобщава с въздишка, която преценява с тъга степента на човешкото милосърдие, че приема условията срещу отстъпването на кравата на енорията в Ла Рок, въпреки че ги намира за много тежки. Отговарям му, че тези условия не са мои, но че приемам думите му със скептицизъм, който след размисъл не ме учудва, тъй като сам той приема моите условия, без да се допита до енорияшите си. Не смея да кажа „граждани“, тъй като той говори за „енория“, не за „община“. Едно е сигурно: той решава сам всичко в Ла Рок и ми приписва същата власт тук.

После Фюлбер ни държи едно кратко слово за очевидно небесния характер на дъжда, който ни е донесъл спасение тогава, когато всички сме чакали смъртна присъда. Говорейки, той прави с двете си протегнати напред ръце, които издига многократно отдолу нагоре, движение, което не особено ми харесваше още у папа Павел VI, но което у Фюлбер ми се струва пълна карикатура. Същевременно той ни наблюдава един подир друг с хубавите си разногледни очи. Забелязал е всичко в поведението ни спрямо него и нищо няма да забрави.

Като свършва словото си и ни подканя да се молим, той ни припомня, че смята да ни изпрати викарий, благославя ни и си тръгва. Зад него Колен затръшва незабавно с трясък тежката, обкована с желязо врата. Цъкам с език, но нищо не казвам. Впрочем нямам време да говоря, старата Мену надава вой на безпокойство:

— Къде е Момо?

— Хайде, не се е изгубил — казва Пейсу. — Къде искаш да бъде?

— Току-що го видях — казвам аз, — говореше с Миет при *Родилното*.

Старата Мену е вече в *Родилното* и вика: „Момо! Момо!“ Но *Родилното* е празно.

— А, сега си спомням — казва Колен. — Твоят Момо отиде преди малко тичешком към подвижния мост. С Миет. Държаха се за ръка. Като две деца.

— Ах, боже мой! — вика Мену.

Тя се завтичва и ние я следваме полуразсмени, полузаинтригувани. И понеже все пак много обичаме Момо, разделяме се, за да претърсим замъка — кой в избата, кой в склада, кой в

приземния етаж на жилището. Изведнаж се сецам за намеренията на Миет и извиквам:

— Ела, Мену! Ще ти кажа къде е синът ти!

Помъквам я към главната кула. Всички вървят подире ни; на първия етаж пресичам просторната площадка и се спирам пред вратата на банята, която се опитвам да отворя, но тя е заключена. Удрям с юмруци по тежкото дървено пано.

— Момо, тук ли си?

— *Асталайтесе, таолтаусеме!* (Разкарайте се, дявол да ви вземе!) — вика гласът на Момо.

— Той е с Миет — казвам аз. — Няма да излезе скоро.

— Ама какво му прави тя? Какво? — вика измъчено старата Мену.

— Във всеки случай нищо лошо — отговаря й Пейсу.

И той се засмива гръмко, като пляска по гърба на Жаке и по собствените си бедра. И всички следват примера му. Чудно. Спрямо Момо те не са никак ревниви. Момо е от хората в Малвил, да не смесваме нещата. Той е част от Малвил. Дори и да е малко недоразвит, той е един: от нас. Не може да става сравнение.

— Къпе го — казвам аз. — Тя ми каза, че ще го изкъпе.

— Би трябвало да ме предупреди — отговаря Мену укоризнено. — Щях по-добре да го надзиравам.

Развикваме се. Все пак да не вземе да попречи на Миет да го изкъпе! Че той вони като пръч, Момо! Всички ще спечелим, ако Миет го направи чист. Без да се броят рисковете за болест! И въшките!

— Момо никога не е имал въшки — възразява старата Мену, засегната — лъже, без да убеди никого. Тя стои там, пред вратата, мършава и бледа и се мотае като квачка, изгубила пиленцето си. Не смее да извика пред нас Момо, нито да тропа по вратата. Впрочем твърде добре знае той какво ще й отговори.

— Тия чужденци — продължава яростно тя. — Хубаво си помислих аз още от първия ден, че нищо добро не можем да очакваме от тях. Диваците все пак не можеш да ги сложиш под един покрив с християните.

Примирена, Фалвиница вече си подава гърба. На нея ще се стовари всичко. Сигурна е. Жаке е младеж, на него Мену не му казва нищо. Миет е с голяма закрила, но, виж, горката Фалвина...

— Чужденци ли? — казвам аз строго. — От къде на къде? Че Фалвиница ти е братовчедка!

— Хубава братовчедка! — процежда старата Мену през зъби.

— И ти не си кой знае колко по-хубава, щом говорим за това — казвам аз на диалект. — Върви по-скоро да донесеш чисто бельо за твоя Момо. Би могла също да му дадеш третия му чифт панталони, че тези се свличат вече на парцали.

Когато най-после вратата на банята се отваря, Колен идва в стаята ми, където качвах оръжието и го нареждах на мястото му, и ме вика да се насладя на гледката.

Момо е седнал на плетения стол, завит в хавлията на сини и жълти пера, която си бях купил малко преди *деня на събитието*. С разцъфнал поглед, ухилен до уши, той сияе, а права зад него, Миет се любува на делото си. Нашият Момо е неузнаваем. Лицето му е станало с няколко степени по-бяло, избръснат е, косите му са подстригани и вчесани и той седи като цар на трона си, парфюмиран като куртизанка, защото Миет е изляла върху него съдържанието на един флакон „Шанел“, забравен в чекмеджето на Биржита.

Малко по-късно имам доста важен разговор в моята стая с Пейсу и Колен, след което те излизат да понаобиколят земята около Ле Рюн. Пейсу навярно храни безумната надежда, че житото ще поникне в същия час. Или пък това е рефлексът на земеделеца, който обхожда нивите си след буря без никаква определена цел. Аз пък се запътвам към голямата зала. Безвредността на дъжда и заминаването на не толкова безвредния Фюлбер са ми вдъхнали добро настроение и аз си подсвирвам, като отивам към старата Мену. Тя е сама, аз виждам само гърба ѝ, навела се е над една тенджерка.

— Какво хубаво ще ни сготвиш, Мену?

Тя ми отговаря, без да ме погледне:

— Ще видим.

После се обръща, надава лек вик и очите ѝ се изпълват със сълзи.

— Взех те за чичо ти.

Гледам я развълнувано.

— Същия начин да влиза в стаята, като си подсвирква, и да казва: „Мену, какво хубаво ще ни сготвиш?“ И гласът — също. Нещо ми стана.

Тя продължава:

— Защото чичо ти, Еманюел, беше весел! Човек, дето обича живота. Като тебе. Дори малко прекалено — добавя, като си спомня, че на стари години е станала добродетелна и мъжемразка.

— Е, е — отговарям аз, следвайки мисълта ѝ отвъд думите. — Няма да вземеш да се сърдиш на Миет, че ти е почистила сина! Не ти го е отнела. Само го е изчегъртала.

— Тъй, тъй — казва тя.

Чувствувам се изведнаж много щастлив, че тя заговори за чичо ми и че ме сравни с него. И понеже от един месец често ми се случва да я скастриям, поради ухапванията на Фалвиница, които намирам все пак за прекалени, усмихвам ѝ се. Тя цялата се разтърсва от моята усмивка и се обръща гърбом. На тази корава старица не ѝ липсва сърце, макар че трябва да търсиш под няколко пласта дървесина.

— Ами ти, Еманюел — запитва тя след малко, — мога ли да те запitam защо не пожела да се изповядаш? Изповедта все пак облекчава. Пречиства.

Не бих повярвал, че тази вечер ще имам със самата Мену теологична дискусия. Изправям се пред огъня с ръце в джобовете. Днес не е обикновен ден. Още съм облечен в „погребалния си костюм“. Чувствувам се достолепен почти колкото Фюлбер.

— По повод изповедта мога ли да ти задам един въпрос, Мену?

— Питай — отговаря тя, — знаеш, че между нас няма място за стеснение.

С малката си глава на мъртвец, изправена на мършавото ѝ тяло, Мену ме гледа отдолу нагоре изчаквателно с голямата супена лъжица в ръка. Тя наистина е съвсем дребна, старата Мену. И смалена до минимум. Но какъв поглед! Хитър, проникателен, непокорим!

— Когато отиде да се изповядаш, Мену, каза ли на Фюлбер, че ти се случва да си малко груба с Фалвина?

— Аз! — възкликва тя възмутено. — Аз, груба с Фалвиница! Хубава работа! Какво ли няма да чуе човек! Това е връх на всичко! Аз, дето всеки божи ден си спечелвам отиването в рая, като търпя този куп сало!

Тя ме гледа и продължава, сякаш обзета от внезапно угризение:

— Да, може да съм груба, но не с Фалвина. Виж, с Момо съм груба. Защото през цялото време съм над главата му, ругая го и му

утежнявам живота. Че го и попляскам, горкото дете, на неговите години! Колко много се разкайвам после, както казах на Фюлбер.

Тя добавя строго:

— Но това не ме извинява.

Смея се.

— Защо се смееш? — пита тя докачено.

В този момент в залата пристига големият Пейсу заедно с Колен и влизането им прекъсва отговора ми. Жалко. Все пак при случай ще кажа на Мену, че изповедта е изчистила мястото до петното.

Тази вечер, значително по-спокойна след заминаването на нашия гост, се събираме всички при огнището.

Първо, решаваме да не приемаме в никакъв случай викария, когото Фюлбер има пред вид за нас. Второ, по предложение на Пейсу и Колен и при пълно единодушие бивам избран за абат на Малвил.

БЕЛЕЖКА НА ТОМА

Току-що свършвам четенето на тази глава и дори, за да ми е чиста съвестта, и следващата: Еманюел няма да каже нищо повече за пленарното заседание, на което по предложение на Пейсу и Колен бе избран за абат на Малвил.

Предполагам, че читателят е малко учуден. Аз — също. И има защо, когато се прочете резюмиран в три реда резултатът от едно събиране, което трая три часа.

Можем да се запитаме също как е дошло на ума на Пейсу и Колен да направят подобно предложение и особено как стана така, че Мейсоние и аз самият гласувахме за него.

Отговарям на тези два въпроса:

1. Ето най-напред показанията на Колен, когото аз разпитах в склада на другия ден след гласуването, докато Еманюел обядваше Малабар в първата крепост. Предавам казаното от Колен дума по дума:

— Разбира се, че Еманюел поиска от Пейсу и от мен да го предложим за абат на Малвил. Представяш си, че такава мисъл не би ни дошла на ум на нас! Поиска ни го в неговата стая, след банята на Момо! И съображенията му ти ги знаеш: достатъчно ги предъвквахме снощи. Първо: не трябвало да оставим да ни наложат шпионин, когото Фюлбер гледал да ни лепне на гърба. Второ: не трябвало също да лишим от свещеник онези в Малвил, които искат да имат богослужение. Без това, половината от хората щели да отиват неделен ден в Ла Рок, другата половина щяла да остане в замъка. Немало да има единство, щяло да се създаде нездраво положение.

— Но ти знаеш добре, че Еманюел не е вярващ — казах аз.

— А, в това не съм толкова сигурен! — отговори Колен. — Ще ти кажа дори, че според мене Еманюел винаги доста е клонял към религията. Само че би му се искало да бъде свещеник на себе си.

Тук той ме поглежда със знаменитата си усмивка и добавя:

— Е, и готово: успя!

В думите на Колен мисля, че трябва да се разграничи *фактът* — Еманюел се сговаря предварително с Колен и Пейсу да го предложат за

абат — от *коментара*: Еманюел имал винаги склонност към религията.

Фактът, който бе потвърден от Пейсу, не може да се отрича. По коментара може да се спори. Аз във всеки случай бих бил склонен да го оспорвам.

2. В момента на избора гласувахме не веднъж, а два пъти. Първо гласувахме. „За“ — Пейсу, Колен, Жаке, старата Мену, Фалвина и Миет. Въздържали се — Мейсоние и аз.

Еманюел прие много зле нашето въздържане. Не сме си давали сметка какво сме правели! Отслабвали сме позициите му! Фюлбер щял да представи нашите два гласа пред жителите на Ла Рок като израз на недоверие! Накратко: подронвали сме единството на Малвил! Колкото до него, ако не сме отстъпели, той нямало да приеме да стане абат на Малвил, щял да остави свободно поле за човека на Фюлбер и нямало вече за нищо да се грижи.

Накратко, да кажем най-малкото, че Еманюел упражни над нас известен натиск. И понеже, от една страна, другите започнаха да ни гледат като две змии в пазвата на Малвил, като виждахме също, че Еманюел е разстроен и наистина способен да изостави всичко, най-после отстъпихме. Оттеглихме нашите два гласа — „въздържали се“, приехме принципа на второ гласуване и втория път гласувахме „за“...

Така Еманюел получи исканото единодушие.

XI

През нощта след избирането ми дъждът вали като из ведро, и то така, че ме държи буден цели часове, но не с шума си, а поради почти личното чувство на благодарност, което изпитвам към него. Винаги съм обичал дъждовната вода, но това бе някаква нехайна любов. Човек свиква с онова, което му дава живот. Накрая започва да мисли, че то е нещо естествено. А не е вярно. Нищо не ни е дадено завинаги, всичко може да изчезне. И след като го зная, това, че отново виждам водата, ми дава усещане, че оздравявам след някаква болест.

Избрах стаята, където съм сега, защото високият ѝ прозорец гледа на изток, към Ле Рюн и към прелестния замък „Рузи“ — сега в развалини — от другата страна на долината. От този именно прозорец слънцето влиза сутринта и ме събужда. Не вярвам на очите си. Както бе предсказал Пейсу, всичко настъпва едновременно. Ставам, разтърсвам силно Тома и заедно гледаме нашия първи изгрев от два месеца насам.

Спомням си за една разходка на двадесет и пет километра, нощем, с велосипед, заедно с другарите ми от *Клуба*, плюс час и половиновото изкачване до най-високия връх в департамента (512 м), за да видим изгрева на слънцето. Това са неща, които се вършат, когато си на петнадесет години и с опиянение, което по-късно се изгубва. За жалост. Човек би трябвало да живее, като отдава по-голямо внимание на живота. Той не е толкова дълъг.

— Ела — казвам на Тома. — Ще оседлаем конете и ще отидем да гледаме това от Пужад.

Така и правим, без да се измием и без да закусваме. Пужад, над Малжак, е най-високият хълм в този край. Вземам Малабар и както обикновено оставям Амарант на Тома, тъй като Малабар все още иска немалко внимание, докато Амарант е самата кротост.

Тази разходка призори до Пужад заедно с Тома остави дълбоки следи у мен, не че се случи нещо — бяхме само слънцето и ние, не че бе казано нещо важно — не си и отворихме устата. Не че и онова,

което видяхме от връх Пужад бе красиво: една изгоряла страна, чифлици в развалини, почернели ниви, дървета-скелети. И все пак над всичко това имаше слънце.

Докато стигнем до хълма, неговият възлязъл високо над хоризонта диск преминава от червено към розово и от розово към бледорозово. Въпреки че дава приятна топлина, човек може да го гледа, без да премигва, толкова е забулено. Удавена във вода, земята се изпарява от всички страни. Тя изпуска мъгла, която изглежда още по-бяла от това, че овъглената земя е мастиленочерна.

Спрели конете един до друг на Пужад към изток, ние чакаме, без да продумахме, слънцето да се освободи от изпаренията. Когато най-после успява — това става изведнаж, кобилата и жребецът наострят едновременно уши, сякаш са изненадани от необичайно явление. Амарант дори изцвилва лекичко от страх и обръща глава към Малабар. Той веднага ѝ захапва устата, което, изглежда, я успокоява. Понеже главата ѝ е обърната към мен, забелязвам, че тя премигва с учудваща скорост, много по-бързо, струва ми се, от човека. Вярно е, че Тома е сложил ръка пред очите си, като че ли клепачите не му стигат. И аз правя като него. Блясъкът е едва поносим. По болката, която предизвиква, си даваме сметка, че сме живели от два месеца в полумрака на избено помещение. Но щом се приспособявам, еуфорията замества болката. Гърдите ми се разтварят. Странно нещо, гълтам въздуха дълбоко, сякаш светлината може да се вдишва. Струва ми се също, че очите ми се отварят по-широко от всякога и че и аз се разтварям с тях. Същевременно от къпането в тази светлина изпитвам нечувано чувство на освобождение, на лекота. Обръщам Малабар, за да почувствувам на гърба и тила си слънчевата топлина. И за да изложа към нея последователно всичките части на тялото си, започвам да се въртя в раван на върха на хълма, последван веднага от Амарант, която не чака подканваме от Тома, за да тръгне подир жребеца. Гледам земята в краката си. Размекнатата, напоена от дъжда, тя вече не е прашна. Възстановила си е живия вид. В нетърпеливостта си аз търся по нея белег на нова растителност и дори оглеждам по-малко пострадалите дървета, като че ли по тях мога да различа някакви пъпки.

На следния ден решаваме да пожертвуваме бичето Пренс. В Малвил имаме вече Еркюл, бика от *Блатото*. В Ла Рок също имат

един бик. Запазването на Пренс си губи вече смисъла и тъй като ще дадем Чернуша на Ла Рок, а Маркиз храни двете си телета, на нас ни трябва млякото на Пренсес.

„Пожертвуването“ — такъв е лицемерният термин, употребяван в специализираните списания за убиването на животно — бе нещо ужасно. Защото, щом ѝ отнехме Пренс, Пренсес започна да мучи, да ти се скъса сърцето. Миет, която бе галила Пренс до последния момент, седна на камъните и се разплака с горещи сълзи. Това все пак има добър ефект, защото този вид „жертви“ възбуждаше дотогава Момо до крайна степен и той надаваше диви крясъци през цялото време, докато траеше срамната операция. Но като видя Миет да плаче, Момо млъкна, опита се да я утеши и тъй като не успяваше, седна до нея и се разплака заедно с нея.

Пренс бе вече на повече от два месеца и когато Жаке го нарязва на парчета, решихме да дадем половината на хората от Ла Рок и да им поискаме в замяна захар и сапун. Взехме и две пити хляб и масло, но за подарък. Също — три пръчки експлозив, за да махнем дънерите, които сигурно бяха попадали напореко на пътя в *деня на събитието*.

Тръгнахме при изгрев-слънце, сряда, с каруца, теглена от Малабар — аз, със свито сърце, че напускам Малвил дори и за един ден, Колен — щастлив, че пак ще види магазинчето си, Тома — доволен да промени гледката. И тримата въоръжени, с пушка през рамо.

Жителите на *Блатото* плуват в радост, че ще видят Кати и чичото Марсел. Миет, с измити от вечерта коси, е облякла рокличка от емпримиран плат, за която всички я поздравяват (звънки целувки от благодарност). Жаке — обръснат и вчесан. И Фалвиница плува в голяма радост, тъй като към удоволствието да види брат си се прибавя и задоволството, че за няколко часа ще се измъкне от домакинските задължения и тиранията на старата Мену.

Това щастие е прекалено голямо за нея: едва напускаме Малвил и тя започва да говори — както казва Колен — като крава, която пикае. Разбираме причината на нейното блаженство и на никого не дава сърце да я наругае. Предпочитаме да слезем и четиримата от каруцата при първия срещнат дънер, последвани от Миет, и вече да не се качим, освен по нанадолнищата, като оставим Жаке да понася сам словесния поток. Във всеки случай не става и дума да се движим в тръс. Чернуша

е завързана зад каруцата и се движи както може. Трябват ни повече от три часа, за да изминем петнадесетте километра, които ни делят от Ла Рок. През цялото това време Фалвиница не спира, макар че никой не я слуша. Един-два пъти надавам ухо, за да разбера механизма на потока. Няма нищо загадъчно: едно нещо води друго по простата игра на асоциацията на идеите. Разговорът на Фалвина се разгъва като зърна на броеница. Или по-добре — като тоалетна хартия. Дръпваш от единия край и всичко се смъква.

Пристигаме пред южната врата на Ла Рок в осем часа. И там намираме отворено изрязаното във вратата прозорче. Трябва само да го бутна, за да вляза вътре, да дръпна резето и да отворя двете крила. Влизам: наблизко няма никой. Извиквам. Никакъв отзвук. Вярно е, че вратата е при долната част на града, а тя бе изгорена и срутена, не е чудно, че не е обитавана. Но че вратата не е нито пазена, нито дори затворена — ето кое говори красноречиво за безразсъдството на Фюлбер.

Ла Рок е малко градче, кацнало гърбом на една скала, изцяло затворено с крепостни стени в долната си част и завършващо на върха с един замък. Има цяла дузина такива градчета във Франция, някога всички много посещавани от туристите, но Ла Рок е едно от най-хомогенните, тъй като всичките му къщи са старинни, нито една не е била повредена и крепостната стена е цяла с две красиви врати, до които са долепени кръгли кули: едната на юг — през нея влязохме, а другата на запад към шосето, което води за окръжния град.

Като влезете през южната врата, виждате пред себе си лабиринт от тесни улички, после излизате на главната улица. Тя е малко по-широка от другите, но я наричат така заради магазинчетата от двете ѝ страни. Главната улица има и друго име — *Пресечката*.

Магазинчетата ѝ са много хубави, защото, когато удари часът за модернизирването, службата „Обществени паметници“ забрани да се пипат сводовете на прозорците и вратите, а другото е стърчащи златистокафяви камъни, съединени твърде незабележимо, покривите са от плоски камъни, а ремонтираните части бяха направени от нови плоски плочи, светли и топли, поставени в зигзаг посред сиво-черните петна на старите. Едрите неравни павета са, както и къщите, по на четиристотин години и са чудесно изтъркани от хората, минали по тях.

Тази главна улица се изкачва много стръмно чак до вратата на замъка, с украшения, монументална, но без куличка при входа, без бойници, тъй като в късната епоха, когато е бил построен, тези „защитници“ не са били вече на мода. Вратата пък е била боядисана в тъмнозелено от Лормиови, което учудва на пръв поглед, тъй като всички капаци на прозорците в Ла Рок са боядисани в тъмночервено, както го изисква традицията. Замъкът също е заобиколен със стени, до които са долепени като пристройки сгради на неговата възраст, а той принадлежи напълно на XVI век, тъй като е бил възстановен на мястото на опожарена крепост. Пред него се простира малка площадка, петдесет на тридесет метра, откъдето се вижда доста надалеч (в ясно време дори Малвил), на която Лормиови са докарали огромни количества чернозем, за да се сдобият със зелена морава по английски образец. Зад замъка — скалата-закрилница, надвиснала над него.

След като излизаме от асфалтираните улички, копитата на Малабар и колелата на каруцата издават приятен шум по неравния калдъръм на „Пресечката“. По прозорците започват да се мяркат глави. Казвам на Жаке да спре пред Лануай, за да разтоварим половината теле. Едва спираме, и хората излизат по праговете на вратите си.

Намирам ги отслабнали и най-вече доста напрегнати. Надявах се на по-излиятелен прием. И макар че очите заблестяват, когато Жаке натоварва на гърба си половината от Пренс и я окачва с помощта на Лануай на една кука, това блясъче веднага угасва. Същото се повтаря и когато изваждам двете пити хляб и маслото и ги предавам на Лануай, който, забелязвам това, ги взема с известно колебание и поизплашено, а наобиколилите ни в кръг през това време ларокци гледат хляба напрегнато с очи, пълни с тъга.

— На нас ли даваш всичко това? — пита ме Марсел Фалвин троснато и почти грубо, като се освобождава от прегръдките на сестра си и на племенницата си и тръгва към мен с развяваща се на всяка стъпка кожена престилка.

Учуден съм от нападателния му тон и го гледам. Познавам го отдавна, но най-често съм го виждал в дюкянчето му с калъп между коленете да кърпи обуца. Това е мъж на около шестдесет години, почти оплешивял, с много черни очи и дебел нос с брадавица на дясната ноздра. Но най-много поражява контрастът между късите му криви крака и херкулесовите му рамене.

— Разбира се — казвам аз. — Това е за всички вас.

— В такъв случай — продължава Марсел със силен глас, като се обръща към Лануай — няма защо да чакаме. Делиш веднага. Започваш от хлябовете.

— Не зная дали господин свещеникът ще остане много доволен — казва Фабрьолатр. — По-добре би било да изчакаме.

Фабрьолатр е собственикът на магазина-базар за железария в Ла Рок. Телесно той е като дълга белезникава восъчна свещ, с отпуснати черти, малки сиви четинести мустаци под носа и премигващи очи с очила в желязна рамка.

— Ще запазим неговия дял — отговаря Марсел, без да го поглежда, с буйно движение на ръката. — Както и дела на Арман, Газел и Жозефа. Бъдете спокойни, няма да оцетим никого. Хайде, Лануай, какво чакаш, дявол да те вземе!

— Няма защо да кълнеш — казва Фабрьолатр с властен тон.

Мълчание. Лануай ме гледа, сякаш за да чуе какво мисля. Това е двадесет и пет годишен момък, здравеняк като Жаке, с пълни бузи и откровени очи. Доколкото мога да разбера, той е съгласен с Марсел, но не смее да пристъпи забраната на Фабрьолатр.

Заобиколени сме от двадесетина души. Разглеждам тези лица — познати и непознати, но по всичките чета глад, страх, тъга. Зная вече, че ще се намеся, зная и как. Но изчаквам, за да разбера още по-добре положението.

Идва още някой. Това е Пимон. Той държеше вестникарска будка в Ла Рок. Добре го познавам, а още по-добре — жена му Анес. И двамата са тридесет и пет годишни. Пимон е бивш център-нападател на отбора, който би Малжак в деня, когато с чичо и родителите ми стана катастрофата. Дребен, подвижен, набит, с късо остригани коси, засмян. Но днес не се усмихва.

— Няма защо да се отлага делбата — казва той напрегнато. — Всички ние тук гарантираме, че ще се извърши справедливо и че никой няма да бъде забравен.

— И все пак би било по-учтиво да изчакаме — възразява Фабрьолатр сухо, а очите му премигват зад очилата с железни рамки.

Забелязвам, че нито Пимон, нито Марсел, нито Лануай гледат Фабрьолатр, когато говори. Забелязвам също, че Марсел, който иначе е буен и докачлив, не възрази, когато Фабрьолатр публично му направи

бележка, задето къльне. Като види човек мъчително тревожните и изгладнели погледи, с които множеството гледа двата хляба, става ясно, че то е съгласно веднага да се поделят. Но освен Марсел и Пимон никой не бе посмял да заговори. Отпуснатото, невзрачно мекотело Фабрьолатр държи в шах двадесет души!

— Бре! — казва изведнаж старият Пужес, обръщайки се към Лануай на нашето наречие (и аз веднага разбрах със сигурност, че Фабрьолатр не го разбира). — Я разделяй, момче, че вече лигите ми текат от тази питка!

По-късно ще разправа за стария Пужес. Той се изказа смеешком, със закачлив тон, но никой не откликна на смеха му. Настъпва мълчание. Лануай поглежда към мен, после към голямата тъмнозелена врата на замъка, сякаш се страхува тя изведнаж да не се отвори.

Тъй като мълчанието продължава, разбирам, че е настъпил моментът да се намеся.

— Ама че спор! — казвам с лек приятелски смях. — Правите цели истории за нищо и никакво! Струва ми се, че щом сте затруднени, остава да решите според болшинството на присъстващите. Хайде — повишавам аз глас, — кой е за незабавната подялба?

Настъпва миг на дълбока изненада. После Марсел и Пимон вдигат ръка. Марсел се сдържа, а Пимон е напълно спокоен, но решителен. Лануай навежда очи неловко. След миг старият Пужес прави крачка и вдига показалеца си, като ме гледа съучастнически, но без да го отдели от равнището на гърдите си, така че застаналият зад него Фабрьолатр да не може да го види. Тази дребна хитрост ме кара да се срамувам заради него, затова не броя гласа му.

— Два гласа „за“ — казвам аз, без той да протестира. — А сега кой е против?

Само Фабрьолатр вдига ръка и Марсел високо хихика, но все така без да го погледне. Пимон се усмихва присмехулно.

— Кой се въздържа?

Никой не помръдва. Оглеждам жителите на Ла Рок. Невероятно: те дори не смеят да се въздържат от гласуване.

— С два гласа срещу един — казвам аз с равен глас — незабавната подялба е гласувана. Тя ще се извърши под контрола на дарителите. Тома и Жаке ще са отговорници.

Тома, който продължава да разговаря оживено с Кати (ще я обрисувам с подробности по-късно, като остана свободен), се доближава последван от Жаке и тълпата послушно им дава път, за да влязат в дюкянчето на Лануай. Поглеждам бързо към пожълтелия и разгромен Фабрьолатр. Трябва да е много глупав, за да се съгласи на предложението ми и сам да гласува, като по този начин показва изолираността си. Давам си сметка, че сам по себе си този простак не представлява нищо. Играта се води от силата, скрита зад зелената врата.

Лануай се залавя с усърдие за работа и докато разрязва хляба, виждам, че Анес стои с бебето си малко встрани, като оставя мъжа си да се реди на опашка. Тя ми се вижда поотслабнала, но все така приятна с русите си блестящи на слънцето коси и със светлокафявите очи, които продължават да ми се струват сини. Приближавам се. Чувствувам, че у мен се събужда някогашната слабост, която изпитвах към нея. И тя ме гледа с топли и тъжни очи, като че иска да ми каже: „Виждаш ли, Еманюел, ако се беше решил преди десет години, днес щях да бъда в Малвил.“ Зная. Ето още едно от нещата, които не съм извършил в живота си. И за което често мисля. Докато разменяме така мислите си, подема се разговор. Галя по бузката бебето й — бебето, което би могло да бъде мое. Научавам от Анес, че е момиче и че ще навърши осем месеца.

— Изглежда, Анес, че ако не бяхме дали кравата на Ла Рок, ти нямало да се съгласиш да повериш детето си на Малвил. Така ли е?

Тя ме гледа с възмущение в очите.

— Кой ти го каза? Не е станало дори и дума!

— Много добре знаеш кой.

— Ах, тоя! — казва тя със сдържан гняв.

Но аз забелязвам, че и тя понижава глас.

В този момент виждам с крайчеца на окоето си Фабрьолатр, който се отправя крадешком към зелената врата.

— Господин Фабрьолатр! — извиквам аз силно.

Той се спира, обръща се и очите на всички се устремяват към него.

— Господин Фабрьолатр — казвам аз жизнерадостно усмихнат, като се приближавам към него, — намирам за много неблагоприятно да се отдалечавате по време на делбата!

Продължавам да се усмихвам, хващам го под ръка и му казвам полунашега, полунаистина:

— Да не вземете да събудите Фюлбер. Както знаете, той е човек с крехко здраве. Има нужда от много сън.

Чувствувам как отпуснатата му и без мускули ръка трепери под моята и без да го пусна, довеждам го със ситни стъпки до дюкянчето.

— Но господин свещеникът трябва да бъде предупреден за вашето пристигане — казва той с безизразен глас.

— Няма нищо бързо, господин Фабрьолатр. Само осем и половина е! Вижте какво, я идете и помогнете на Тома да разпреди дяловете.

И той ме послушва! Подчинява ми се! Толкова е мекушав и глупав, че участва в подялбата, с която не е бил съгласен! Скръстил ръце под кожената си престилка, Марсел си позволява да се майтапи на висок глас, но само той, никой не го последва освен Пимон. Но Пимон — сега малко ме е срам да го гледам след твърде нежния разговор, който съм имал с очите на жена му.

Упътвам се към Кати, но старият Пужес ме спира. Добре го познавам. Ако си спомням точно, той сега трябва да е на седемдесет и пет години. Дребен, с малко тлъстина, малко коси, малко зъби и съвсем малко желание за работа. Единственото, което има в изобилие, са мустаците му в някакъв бледожълтеникав цвят, които висят както у галите от двете страни на устата му и с които той явно се гордее, защото честичко ги поглажда с лукаво изражение. „Аз, Еманюел — ми казваше той, като го срещах в Малжак, — наглед съм нищо, ама всичките съм ги турил в джоба си. Най-напред жена ми, дето пукна. Това първо. Истинска усойница, ти я познаваше. После, на шестдесет и пет години пипвам земеделска пенсия и хоп, давам чифлика срещу пожизнена рента. И си карам спокойничко в Ла Рок, като смуча от две страни и си живея, дето се вика, за сметка на английския крал. Нищо не пипвам! Десет години все така! И още не е свършено. Щото ще умра на деветдесет като баща си. Така че остават ми още петнадесет години да си карам тоя хубав живот! И други ми плащат!“

Срещах Пужес и мустаците му в Малжак, защото всеки ден, дори и в сняг, той изминаваше на колело петнадесетте километра от Ла Рок до Малжак, за да изпие две чашки бяло вино в кръчмата, която Аделаид бе отворила по-късно до бакалницата си. Две чашки, не

повече. Едната той си я плащаше. А другата тя го черпеше, каквато си беше добра за старите познати. И там също Пужес използваше. Безплатната чашка я пиеше бавничко.

— Е как стана така — казва ми Пужес тихо, като подръпва мустаците си и ме гледа лукаво, — че ти не брои моя глас?

— Не те видях — отговарям му леко усмихнат. — Трябваше да си вдигнеш по-високо ръката. Другия път ще трябва да караш по-смело.

— Все пак аз гласувах „за“ — казва той и ме тегли настрана. — Запомни добре, Еманюел, гласувал съм „за“. Не съм съгласен с това, което става тук.

Не е съгласен и да се натопи, в това съм сигурен.

— Сигурно ти липсват леките разходки с колелото и двете чашки бяло вино в Малжак — казвам му учтиво.

Той ме гледа и клати глава.

— Разходки не ми липсват, защото ти няма да повярваш, Еманюел, ама аз продължавам с колелото, всеки ден до шосето. Но накрая няма къде да си починеш. Защото виното на замъка, хе-хе, има да чакаш тия мръсници да ти дадат и в един напръстник! — продължава той със сдържана ярост.

— Слушай — казвам аз на диалект. — След като е разчистен пътят, защо не идваш от време на време до Малвил? Старата Мену ще е много доволна да ти предложи чашка червено от нашето лозе, то си струва колкото бялото вино на Аделаид.

— Няма да откажа — отговаря той и едва прикрива почти нахалното си тържествуване, породено от мисълта за безплатната черпня. — Много си внимателен, Еманюел! Няма да кажа на никого, в случай че някои искат да злоупотребят!

Той ме потупва приятелски по ръката, усмихва ми се и намига, като си поглажда мустаците, с което ми заплаща предварително за всичкото вино, което ще измъкне от мене. Разделяме се и двамата доволни, той — че отново е намерил един „английски крал“ и аз — че съм установил редовна и тайна връзка с Ла Рок.

В дюкянчето на Лануай делбата завършва. Получили своя дял хляб и масло, хората бързат да си отидат в къщи, сякаш се страхуват да не би в последния момент да останат без тях.

— А сега — казвам на Лануай — ще разсечеш незабавно и месото.

— За това трябва малко повече време — отговаря той.

— При всички случаи започвай.

Той ме поглежда — приятен момък, силен и стеснителен, после откачва половината теле, хвърля го на тезгяха и се залавя да точи ножа си. В магазинчето са останали само Марсел, Тома, Кати и едно момиченце, което тя държи за ръка. След подялбата на хляба Жаке е отишъл да помогне на Колен, който товари железарията си на каруцата няколко метра по-надолу на Пресечката, Фалвиница и Миет не се виждат, навярно са отишли при приятели в градчето. А пък Чернушата, която, странно нещо, като че ли всички са забравили при вида на питите хляб, е завързана на една халка отдясно на голямата зелена врата. Тя си е навряла муцуната в наръч сено, което Жаке е имал благоразумието да ѝ донесе.

Най-сетне ми остава свободно време да поразгледам Кати. Тя е по-едра и не така пълничка като Миет, тъй като сигурно е била повлияна в Ла Рок от женските списания и култа към изпосталяването. Като сестра си и тя има възпълен нос и брадичка, хубави черни очи, но те са много изписани, кърваво начервена уста и не толкова гъсти, но по-подредени коси. Тя носи съвсем опънати джинси, пъстра блузка, широк колан с позлатена тока, а на ушите, около врата, на китките и на пръстите — голям брой причудливи накити. Както е сложена и нагласена, тя сякаш е слязла от страниците на *„Госпожицата в нежната възраст“*, а свободната ѝ, небрежна и разлюляна стойка, с ръка, опряна на стената на дюкянчето, и с изпънати и издадени напред слабини, е, струва ми се, копирана от манекените и каталога на „Редута“.

Според мен погледът на Кати не е така кротък като на Миет, но той сигурно е изпълнен с твърде действена сексуална агресивност, ако се съди по начина, по който за няколко минути той е лапнал, задържал и обвързал изправилия се пред нея и напълно пленен Тома. Когато сме слизали от каруцата, Кати навярно е направила в един миг избора си и се е насочила към него със скорост и стремителност, които, доколкото разбирам, не оставят никаква надежда на заинтересувания.

— Еманюел — казва ми Марсел, — не познаваш племенницата ми.

Стискам ръката на племенницата, казвам няколко думи, тя ми отговаря, но извън този обществен ритуал тя ме обгръща с бърз поглед на познавач. Ето че съм преценен, оценен и претеглен не с оглед на нравствената ми същност, още по-малко на интелектуалната, но като вероятен партньор в единственото занимание, което ѝ се вижда важно в живота. И мисля, че получавам добра оценка. След това Кати обръща към Тома бойния огън на очите си. Изненадващото ме в тази работа е неочакваната скорост и почти бруталността, с която е пуснато в движение завладяването на Тома. Вярно е, че нищо не става нормално в живота, който водим от *деня на събитието*. За доказателство — начинът, по който бе поставен въпросът за подялбата в Ла Рок. Доказателство е също фактът, че никой от нас не счете за нужно да сваля пушката, която носим на рамо, дори и Колен, на когото тя сигурно много пречи при товаренето на каруцата.

— Ами ти? — питам момиченцето, което Кати държи за ръка и което в изоставеността си вследствие на силните очни атаки, разменени над главата му, от известно време се забавлява в следене на всичките ми движения. — Как се казваш?

— Евелин — отговаря тя, впила сериозно в мене подсинени хлътнали очи, които заемат повече от половината на мършавото ѝ лице, врамчено в руси, съвсем остри коси, дълги до лакътя ѝ.

Хващам я с две ръце под мишница и я вдигам до лицето си, за да я целуна, а тя веднага обгръща с краката си кръста ми и слага двете си мършави ръце около врата ми. Докато отвръща на целувките ми с щастливо изражение, тя се вкопчва в мен с крака и ръце, и то със сила, която ме изненадва.

— Виж какво — обръща се към мене Марсел, — ако имаш свободна минутка, бих искал да те видя в моето дюкянче, преди да се върнат ония мръсници.

— На драго сърце — отговарям аз. — Вие двамата (казвам на Кати и Тома) вървете да помогнете на Колен да натовари каруцата си. Слез, Евелин, остави ме — мъча се да отворя слабичките ръце на Евелин, а през това време Кати улавя Тома за ръка и го повлича по улицата.

— Не, не — казва Евелин и се притиска до мен. — Поноси ме така до Марсел.

— Ще слезеш ли, ако те понося?

— Обещавам ти.

— Няма да се отървеш лесно, ако ѝ отстъпваш на тази проклетия
— казва Марсел.

Той добавя:

— Тя живее при мене, откакто падна бомбата. Кати се грижи за нея. И, вярвай ми, понякога е много мъчително, като знаеш, че страда от астма. Нощем съвсем не е леко.

Значи, това е сирачето, за което разправяше Фюлбер, за което „никой в Ла Рок не искал да се грижи“. Какъв неприятен човек! Той лъже, както диша, дори и когато не е нужно.

Марсел ме отвежда не в дюкянчето си, където биха могли да ни видят, а в една мъничка трапезария, чийто прозорец гледа към малко по-голям двор. Забелязвам веднага люляците. Запазени от четирите стени, те са опърлени, но не са горели.

— Виждаш ли? — казва Марсел с блясък на удоволствие в черните си очи. — Имат пъпки! Не са загубени моите люляци, ще оживеят. Седни, Еманюел!

Подчинявам се и Евелин веднага се настанява в краката ми, сграбчва двата ми палеца и като се обръща с гръб към мене, ги кръстосва на гърдите си.

Сядайки аз гледам на ореховия скрин полиците, където Марсел е наредил книгите си. Само от библиотека „Пош“ и „Клуб“. Защото книгите от библиотека „Пош“ се купуват навсякъде, а за „Клуб“ не е необходимо да се влиза в книжарница, за да ги имаш. За пръв път Марсел ме учуди, когато бях на дванадесет години. Преди да вземе една книга, която искаше да покаже на чичо ми, видях го, че си сапунисва дълго ръцете на кухненската мивка. А когато дойде, установих, че не бяха станали по-бели. Широки, кожата като щавена, с черно в месестата част.

— Нищо нямам да те почерпя, Еманюел — казва той и сяда срещу мен.

Той поклаща тъжно глава.

— Видя ли?

— Видях.

— Забележи, нека бъдем справедливи. Отначало Фюлбер ни беше полезен. Той ни накара да погребем мъртвите. В известен смисъл

той дори ни върна смелостта. Но заедно с Арман малко по малко взе да затяга винтовете.

— И вие не реагирахте?

— Когато поискахме да реагираме, бе вече много късно. По-скоро в началото не бяхме достатъчно недоверчиви. Тоя Фюлбер има златен език. Каза ни: „Трябва да се пренесат всичките стоки от бакалницата в замъка, за да се избегне плякосването, защото собствениците са мъртви.“ Добре, това изглеждаше разумно. Така и направихме. Същите разсъждения за колбасите. После ни каза: „Няма защо да държите пушките. Хората ще вземат да се избиват. Трябва да ги приберем и тях в замъка.“ Добре, и това също не беше глупаво. И какъв смисъл да пазим пушките, когато няма вече дивеч? И в един прекрасен ден, виждаш ли, забелязахме, че в замъка има всичко: фураж, жито, коне, прасета, колбаси, бакалски стоки и пушки. Дори не споменавам кравата, която ни докара. И това е. Замъкът разпределя всеки ден дажбите на хората. А дажбите се менят от човек на човек, нали ме разбираш? Също и от един ден до друг, според благоволениято на господаря. Ето по този начин ни държи Фюлбер. Чрез дажбите.

— А Арман, каква е неговата роля в тази история?

— Арман ли? Той е светската власт. Терорист. Фабрьолатр пък е разузнаването. Фабрьолатр е мухльо, забележи, както сигурно си успял да разбереш.

— А Жозефа?

— Жозефа е домакинята. Около петдесетгодишна. О! Нищо особено красиво. Но тя не се занимава само с домакинството, ако разбираш какво искам да кажа. Живее в замъка с Фюлбер, Арман и Газел. Газел — добавя той — е викарият, който Фюлбер готви за тебе, след като добре го обработи.

— А що за тип е Газел?

— Истинска жена! — казва Марсел и се размива и на мене ми става хубаво, като го виждам да се смее, защото винаги съм го виждал радостен в дюкянчето му, с искрящи черни очи, потръпваща брадавица и с разлюлени херкулесови рамене от смях, който той трябва да сдържа заради гвоздеите в устата си, които взема един по един, преди да ги закове в обувката. И колко много обичам начина, по който ги забива, право, съвсем отвесно, без да сбърка нито веднаж и при това с каква скорост!

— Газел — продължава той — е вдовец на около петдесет години. Но ако искаш да се забавляваш, върви да го видиш сутрин в дома му в десет часа, като домакинствува с коси, завързани в тюрбан да не се изпрашат, че търкане, че лъскане, че мазане и всичко това за нищо, защото живее в замъка! И е предоволен! Така нищо не се цапа в къщи!

— А иначе?

— А, не е лош човек в душата си, но какво искаш, той вярва. И благоговее пред Фюлбер! Все пак, ако дойде в Малвил, добре ще е да се пазиш от него.

Гледам го.

— Той никога няма да дойде да живее в Малвил. Другарите ме избраха в неделя вечер за абат на Малвил.

Евелин изпуска палците ми, обръща се и ме разглежда изплашено, но прочетеното по лицето ми навярно я успокоява, защото веднага отново заема предишното си положение. А Марсел разтваря широко очи и уста и миг след това започва гръмко да се кикоти.

— Ти си съвсем като чичо си, слушай! — казва той между два пристъпа. — И колко жалко, че не живееш в Ла Рок! Щеше да ни отървеш от тази гад! Забележи — продължава вече сериозно, — ако трябва да пристъпим към решителни мерки и аз съм помислил. Но тук мога да разчитам само на Пимон. А Пимон да посегне на свещеник!...

Гледам го мълчаливо. Тиранията на Фюлбер трябва да е много тежка, щом човек като Марсел мисли така.

— Слушай — казва той, — миналата неделя ти не даде ли хляб на Фюлбер, когато е тръгнал от Малвил?

— Хляб и масло.

— Абе научихме го от Жозефа. За щастие тая е бърбица.

— Този хляб беше за вас.

— Много добре разбрах, но както и да е.

Той разперва двете си черни, сякаш щавени ръце.

— Ето докъде сме стигнали — казва Марсел. — Утре, ако Фюлбер реши ти да умреш, ще умреш. Да предположим само, че откажеш да отидеш на литургията или да се изповядаш, и готово! Дажбата ти се намалява. О, няма да ти я отнеме съвсем, не! Реже от нея. Малко по малко. И ако вземеш да ръмжиш, Арман ти пристига на

кратко посещение в къщи. О, не и при мене! — продължава той и се изправя. — Все още малко се страхува от мен Арман. Заради това.

От предния джоб на кожената си престилка той изважда острия като бръснач нож, с който разрязва подметките. Светкавично бързо. И веднага го слага на мястото му.

— Слушай, Марсел — казвам аз след малко. — Ние двамата с теб се познаваме отдавна. Ти познаваше и чичо ми, а и той те уважаваше. Ако искаш да дойдеш да живееш в Малвил с Кати и Евелин, ние ще те приемем на драго сърце.

Евелин не се обръща, но вкопчила двете си ръце върху моите палци, притиска ръцете ми на гърдите си със сила, която ме смайва.

— Благодаря ти — отговаря Марсел и сълзи се появяват в черните му очи. — Наистина благодаря. Но не мога да приема. По две причини: първо, нарежданията на Фюлбер.

— Нареждания ли?

— Е да, представи си: господинът издава разпоредби съвсем сам, без да пита никого. И ни ги чете от амвона в неделя. Първа разпоредба — знам я наизуст: премахва се частната собственост в Ла Рок и всички недвижими имуществва, магазини, хранителни стоки и доставки, намиращи се в границите на крепостта, принадлежат на ларокската енория.

— Не е възможно!

— Чакай! Това не е всичко. Втора разпоредба: никой жител на Ла Рок няма право да напуска градчето без разрешението на енорийския съвет. А този съвет — който той назначи! — се състои от него, Арман, Газел и Фабрьолатр.

Смаян съм. Предпазливостта, която бях проявил дотогава по отношение на Фюлбер, сега ми се вижда напълно излишна. Освен това от три четвърти часа бях чул и видял достатъчно, за да се убедя, че режимът на Фюлбер би намерил много малко защитници, ако отношенията с Малвил се развалят.

— Разбираш, нали, че енорийският съвет никога няма да ми разреши да замина — продължава Марсел. — Обущарят е нещо много полезно. Особено сега.

Извиквам буйно:

— Пет пари не давам за Фюлбер и за неговите разпоредби! Хайде, Марсел, вземаме те с нас и ти сменяме квартирата!

Марсел клати тъжно глава.

— Не. И ще ти кажа истинската причина. Не искам да изоставя тукашните хора. О, много добре зная, че не са твърде храбри. Но все пак, ако не съм тук, ще стане още по-лошо. Двамата с Пимон все пак малко ги възпираме тия господа. А не искам да изоставя и Пимон. Би било много грозно.

Той продължава:

— Но ако искаш да вземеш Кати и Евелин, вземи ги. От известно време Фюлбер все подкача Кати да отиде в замъка да се грижи за домакинството му. Нали ме разбираш? Като не се брои Арман, който също обикаля подире ѝ.

Изтръгвам палците си от ръцете на Евелин, завъртам я и я улавям за раменете.

— Можеш ли да си държиш езика, Евелин?

— Да.

— Тогава слушай, ще нравиш каквото ти каже Кати и нито дума, чуваш ли?

— Да — отговаря тя сериозно като съпруга, която дава дума за вярност.

Прикованите ѝ тържествено в мене големи сини очи, уголемени още повече от кръговете под тях, ме забавляват и вълнуват и като се старая да задържа и двете ѝ ръце, за да не се вкопчи отново в мен, навеждам се и я целувам по двете бузи.

— Разчитам на теб — казвам аз и ставам.

В този момент чуваме откъм улицата силни викове, после шум от тичане по паважа и в малката стая изниква запъхтяна Кати, която вика от вратата:

— Елате бързо! Арман ще се бие с Колен!

И веднага изчезва. Изскачам от стаята с бързи крачки, но като забелязвам, че Марсел идва подире ми, спирам се на прага.

— Понеже държиш да останеш тук — казвам му на диалект, — ще направиш добре да не се намесваш и да пазиш детето да не върви в краката ми.

Когато стигам до каруцата, Арман е в много тежко положение и крещи. Жак и Тома му държат двете ръце. (Тома с някакъв ключ.) Пред него, зачервен като петел, Колен размахва над главата му парче оловна тръба.

— Ей, ей, какво става тук? — казвам с най-миролюбив глас.

Обръщам Колен и заставам с гръб към Колен, между него и Арман.

— А вие двамата, пуснете Арман! Нека обясни!

Тома и Жаке се подчиняват, твърде доволни в себе си от моята намеса, защото е минало време, откакто държат Арман неподвижен и тъй като Колен не се решава да го набие, положението им е доста деликатно.

— Тоя! — казва Арман също така облекчено и ми показва Колен.
— Другарят ти ме обиди.

Разглеждам го. Напълнял е Арман, откакто не сме се виждали. Само той е напълнял в Ла Рок. Висок, дори по-висок от Пейсу. Широките му рамене и мощният му врат издават голяма сила. А и с реномето, което имаше, достатъчно беше, преди бомбата, да се появи на някой бал, за да се изпразни залата.

Впрочем кой знае дали поради изпразването на балните зали той не можа да си намери момиче и да се ожени, макар че в замъка бе с месечна заплата, имаше безплатно жилище, отопление и осветление. И ето че по липса на съпруга е трябвало да се задоволи със старите тенджери и с преварените супи в градчето, от което съвсем се е озлобил. Вярно, че с бледите си очи, със съвсем белите си клепки и вежди, смачкания нос, издадената брадичка и с пъпките си той не е много привлекателен. Но най-послед въпросът не е там. И най-грозният мъж си намира жена. Онова, което не харесват у Арман, освен грубостта му, е, че не обича да работи. Обича само да плаши. Затова му се сърдят, че си дава вид на управител или на горски пазач, а не е нито едното, нито другото. Впрочем той си е измислил някаква униформа като на военните, от която се отвърщат и последните симпатии: старо кепе, черно кадифено сако с позлатени копчета, панталон за езда, също черен, и ботуши. И пушка. Да не забравим пушката. Дори когато ловът е забранен.

— Оскърбил те е? — казвам аз. — Какво ти каза?

— Каза ми: „Плюя на теб“ — отговаря Арман злобно. — „Плюя на теб и на разпоредбата ти.“

— Така ли каза? — питам аз, като се завъртам кръгом и се възползвам от това, че съм с гръб към Арман, за да намигна на Колен.

— Да — отговаря все още зачервеният Колен. — Казах му да...

Прекъсвам го.

— Невъзпитан простак, не те ли е срам? — казвам високо на нашенско наречие. — Ще си вземеш думите веднага назад, защото не сме дошли тук да нагрубяваме хората.

— Добре, хайде, вземам ги — казва Колен, който влиза веднага в играта. — Но той пък ме нарече „малко дупе“.

— Това ли каза? — обръщам се аз към Арман и го гледам строго.

— Той ме ядоса — отговаря Арман.

— Хубаво де, браво, и ти не си поплюваш. Защото „дупе“ е много по-лошо, отколкото „плюя на теб“. И в края на краищата тук ние сме гости на свещеника от Ла Рок. Все пак, Арман, не бива да прекаляваме. Ние ви докарваме една крава, половин теле два месени хляба и кило масло, а ти ни наричаш „дупета“.

— Само него нарекох „дупе“ — казва Арман.

— Нас или него, все едно. Хайде, Арман, и ти като него ще си оттеглиш думите.

— Щом това ти прави удоволствие — отговаря Арман без всякакво желание.

— Браво! — казвам аз с чувството, че може би ще е неблагоприятно да отивам по-нататък с изискванията си. — Е, добре, това е! Сега, след като сте се придобрили и вече можем да говорим спокойно, за какво става дума? Каква е тази разпоредба?

Арман обяснява, което ми дава време да подготвя отговора си.

— И, разбира се — казвам на Арман, след като свършва, — ти си искал да приложиш наредбата на твоя свещеник и да попречиш на Колен да пренесе магазина си. С оглед на това, че според нея сега магазинът принадлежи на енорията.

— Точно така — отговаря Арман.

— Правилно, момчето ми, не те упреквам — казвам аз. — Ти само си изпълнил дълга си.

Арман ме гледа в почуда и не без недоверие, белите му клепки трептят над бледите очи. Продължавам:

— Само че, виждаш ли, Арман, има една трудност. А тя е, че в Малвил също сме взели решение. И според това решение имуществата, които принадлежат на жителите на Малвил, сега са собственост на замъка, където и да се намират. Така че магазинът на

Колен в Ла Рок е собственост на Малвил. Надявам се не твърдиш обратното? — казвам строго на Колен.

— Не казвам обратното — отговаря Колен.

— Според мен — продължавам аз — това е особен случай. Наредбата на твоя свещеник е неприложима, защото Колен не е ларокец, а малвилец.

— Възможно е — отговаря Арман с дрезгав глас, — но това господин свещеникът ще го реши, не аз.

— Добре — казвам, като го улавям под ръка, с което имам за цел да улесня вежливо разкарването му, — върви да обясниш това на Фюлбер от мое име и същевременно да му кажеш, че сме дошли и че става вече късно. А вие — казвам през рамо на другите — продължавайте да товарите до ново нареждане. Без да се хваля — продължавам аз доверително, след като сме се отдалечили на няколко крачки, — но мога да ти кажа, Арман, че те измъкнах от неприятно положение, тия момчета са несговорчиви и малкият Колен — повече от всички, просто чудо е, че не ти е разцепил черепа на две и не толкова, задето си го нарекъл „дупе“, разбираш ли, а заради „малкото“. „Малко“, това той не го прощава. Все пак, Арман — продължавам аз, като му стискам силно ръката, — Ла Рок и Малвил няма да вземат да се бият заради някакъв куп за нищо негодни жезела! Да предположим, че Фюлбер не иска да признае правото на Малвил на магазина на Колен и че положението се влоши и започнем да се стреляме, ще бъде много глупаво да се избиваме за това, не е ли така? А и от ваша страна, ако раздадете пушките от замъка на тукашните хора, съвсем не е сигурно, че ще ги насочат срещу нас.

— Не виждам какво ти дава право да говориш така! — казва Арман, като се спира и ме гледа, пребледнял от страх и гняв.

— Ами че погледни около себе си, момко! Вашата разправия вдигна доста шум. Добре де, погледни! Гледай! На улицата няма никой! — Усмиввам се. — Не може да се каже, че хората от Ла Рок са се втурнали да ти помагат, когато моите трима юнаци бяха те стиснали за врата.

Млъквам, за да му дам възможност да преглътне мълчаливо чашата с отрова, както и прикрития ми ултиматум.

— Хайде, оставям те — казвам аз. — Разчитам на тебе да обясниш положението на Фюлбер.

— Ще видя какво мога да направя — отговаря Арман, като се опитва да посъбере колкото може останките от честолюбието си.

XII

Отсъствието на Арман бе сякаш сигнал. По прозорците отново се появиха глави. Миг по-късно всички ларокци наизлязоха на главната улица. Отчасти, защото парчето хляб и масло, което бяха изяли, бе повишило малко тонуса им, отчасти, защото поражението на Арман, наблюдавано зад прозорците, бе затвърдило самочувствието им, но поведението им се бе изменило. Обаче страхът не бе изчезнал, виждах го по крадливите погледи към Фабрьолатр, както и по това, че никой не коментираше кавгата, нито пък някой се осмеляваше да помогне на Колен или да се доближи до каруцата. Но всички говореха по-високо, с по-оживени движения. В погледите им се чувствуваше сдържана възбуда. Изкачих двете стъпала на дюкянчето на Лануай, плеснах с ръце и казах със силен глас:

— Преди да отведа двете кобили, възнамерявам да ги поупражня, като направя с тях няколко обиколки по полянката пред замъка. Понеже много дълго време никой не ги е яздил, предполагам, че ще има какво да се гледа. Ако това ви интересува, искате ли да замоля Фюлбер да ви разреши да присъствувате?

Всички ръце се вдигат едновременно в изблик на радост, която ме изненадва. Макар че времето ми е ограничено, позабавям се и наблюдавам това веселие, до такава степен по същността му го намирам за плачевно. Значи, животът на ларокци е дотолкова празен и тъжен, че перспективата да гледат някого на кон ги докарва до това състояние. Усещам в лявата си ръка една топла ръчичка. Евелин. Навеждам се.

— Върви при Кати при каруцата и й кажи, че я чакам у вуйчо й. Много е бързо.

Изчаквам Фабрьолатр да се обърне с гръб и отивам в къщата на обущаря. Няколко секунди по-късно пристига и Марсел. И той е повесел.

— Можеш да си сигурен, че ще направиш удоволствие на хората от Ла Рок с твоя номер, Еманюел! Тук нас ни убива не само

неправдата, а скуката. Нямаме работа. Хайде аз все пак поработвам нещо с моя занаят. Е, докато имам материали. Ама другите? Пимон, Лануай, Фабрьолатр? А земеделските стопани, които няма да могат да сеят преди октомври? И нито радио, нито телевизия, нито дори един грамофон. Отначало хората ходеха на църква само за да са заедно и някой да им говори. В първите дни Фюлбер замести телевизията. За жалост бързо се насищаш на онова, което ти разказва свещеникът: все същата песен. Няма да повярваш, но ние всички сме готови всеки ден да изхвърляме тора на конете от замъка. Вече дори е станало награда изхвърлянето на тора! Според мен тиранията на Фюлбер би била много по-поносима, ако ни даваше малко работа. Не знам аз. Например да се разчисти долният град, камъните да се подредят на купчини, да се съберат гвоздеите. И всичко това, видиш ли, да го вършим заедно, колективно. Защото трагичното тук е, че няма никакъв колективен живот. Нищо. Всеки за себе си. Чакаме да ни нахранят като кучета. Ако продължава така, скоро ще престанем да бъдем човеци.

Нямам време да му отговарям. Предшествувана от Евелин, която веднага се зазира в краката ми, Кати се втурва подобно на вихър.

— Кати — казвам аз, — нямам много време. И няма да го губя в приказки. Склонна ли си да дойдете с Евелин да живеете в Малвил? Вуйчо ти е съгласен.

Тя се изчервява и някакво жадно изражение нахлува по лицето ѝ. Но скоро се съвзема.

— О, виж какво, не зная — отговаря тя и навежда очи с кокетлив израз.

— Нямаш вид на очарована, Кати. Можеш да откажеш, ако искаш. Не насилвам никого.

— Не, не — казва Кати, — само дето ми е мъчно да оставя вуйчо.

— Я гледай ти! — казва Марсел.

— Щом ти е толкова мъчно — казвам аз, — тогава по-добре да останеш. Няма какво да говорим повече.

Тя разбира в този момент, че се подигравам с нея, усмихва се и ми казва с някаква селска дързост, която много повече ми харесва, отколкото неискрените ѝ фасони до преди малко.

— Смешно ти е, нали? Бих била много доволна да тръгна с вас.

Разсмивам се наистина, както и Марсел. Той сигурно е забелязал кратките разговори и дългите погледи пред магазинчето на месаря.

— Значи, тръгваш? — питам аз. — Без много съжаления?

— Без да ти е мъчно, че напускаш вуйчо си? — пита Марсел.

И тя се смее искрено и поривисто и смехът ѝ, като преминава от край до край по тялото ѝ, разлюлява раменете, гърдите и хълбоците ѝ. Гледката ми харесва и погледът ми се задържа на нея. Тя, разбира се, веднага забелязва това и като ми намигва, засилва лекия си танец.

Продължавам:

— Слушай, Кати. Не се съмняваш, че ако поискаме разрешение от Фюлбер, няма да го получим. Двете с Евелин заминавате скришом. След няколко минути хората от градчето ще отидат на полянката, за да присъствуват на един номер, който ще направя с конете. Ти няма да отидеш с тях. Ще останеш в стаята си, уж за да се грижиш за изпадналата в астматична криза Евелин. Щом всички отидат в замъка, приготвяш си куфара и куфара на Евелин, отнасяш ги в каруцата, прикриваш ги грижливо под празните чували, с които бяхме завили хлябовете. След това ще излезете през южната врата, ще поемете по пътя за Малжак и ще ни чакате на пет километра оттук, на кръстопътя за Ригурди.

— Зная го — отговаря Кати.

— Не се показвайте, преди да сте ни познали. А ти, Евелин, ще слушаш за всичко Кати.

Евелин кимва с глава, без да продума, и ме гледа с ням ентузиазъм. Настъпва мълчание.

— Благодаря ти, Еманюел — казва Кати развълнувано. — Мога ли да кажа на Тома?

— Нищо няма да му казваш. Нямах време. Тичай с Евелин в стаята си.

И тя наистина хуква, но все пак се обръща, за да види проследявам ли я с поглед.

— Хайде, Марсел, оставям те. Не искам Фюлбер да ме види при теб. Това би те изложило.

Той ме прегръща. Излизам в коридора, но веднага се връщам обратно, изваждам от джоба си един пакет и го оставям на масата.

— Направи ми удоволствието да приемеш това. То донейде ще компенсира намалената ти дажба, когато Фюлбер забележи бягството

на Кати.

На улицата ме застига висока и масивна дама, облечена в син пуловер и широки панталони. Тя има остри, къси и посивели коси, едра челюст и сини очи.

— Господин Конт — заговорва ме тя с плътен и изразителен глас, — позволете ми да се представя: Жюдит Медар, преподавателка по математика, неомъжена. Казвам „неомъжена“, а не стара мома, за да предотвратя някои неудобни положения.

Намирам, че началото е забавно и тъй като в говора ѝ няма и сянка от тукашния акцент, питам я от Ла Рок ли е.

— От Нормандия — отговаря тя и ме хваща под ръка, която здраво притиска. — А живея в Париж. По-скоро, живеях в Париж, когато го имаше. Имам къща в Ла Рок и това стана причина да оцелея.

Нов натиск по ръката ми. Правя лекичко движение да се освободя от тази жена-викинг, но бих се закълел, че без да се усети, тя затяга още повече пръстите си по моите мускули.

— Което стана причина да оцелея — продължава тя — и да се запозная с една твърде интересна теократична диктатура.

Ето една жена, която не се оставя да бъде тероризирана от доносчиците на Фабрьолатр. При това един от тия тиквеници се влачи на по-малко от петстотин метра от нас, но нашата жена-викинг не го и поглежда.

— Забележете — продължава тя със силния си и добре артикулиращ глас, — аз съм католичка (трето натискане по ръката ми). Но не съм виждала досега подобен духовник. А какво да кажем за пасивността на нашите съграждани? Те приемат всичко! Ще речеш, че са им отнели мъжките атрибути!

Затова пък от тези атрибути тя сигурно е получила известен дял въпреки пола си. Ето я каква е: дръзко опънала панталони, с квадратни челюсти, които стърчат над високата яка на полото ѝ, и със святкащи сини очи. На висок глас тя хвърля предизвикателства към властта по главната улица на Ла Рок.

— С изключение на един — казва тя — Марсел. Виж той, да, той е истински мъж!

Дали и на Марсел така опипва мускула на ръката? Би могла. Би имало и какво. И след шестдесет години Марсел е все още само

мускули и има жени — не само неженените, — на които им харесва да се докосват до тях.

— Господин Конт — продължава тя с ораторския си глас, — казвам ви „браво“. Bravo за незабавното разпределение на провизиите (натиск по ръката), единствена възможност за нас да получим дела си. И bravo също така, задето излязохте насреща на тукашния есесовец (ново притискане). Не бях станала още, иначе щях да ви подкрепя.

Тя се навежда изведнаж към мене. Казвам „навежда се“, защото имам чувството, че ме надвишава с цели четири-пет сантиметра. Казва на ухото ми:

— Ако някой ден опитате нещо срещу този жалък тип, господин Конт, аз ще ви помогна.

Тя казва „ще ви помогна“ тихо, но много енергично. Като забелязва, че Фабрьолатр е почти зад гърба ѝ, пуска ръката ми, обръща се грубо и го блъска по рамото, от което дългунестата свещ се олюлява.

— Въздух! Въздух! — казва Жюдит силно с широко движение на ръцете. — По дяволите! В Ла Рок има много място!

Извинете, госпожо — казва Фабрьолатр едва чуто.

Тя дори не го поглежда. Подава ми широката си ръка, която аз стискам, после си тръгвам с болезки в рамото. Доволен съм, че открих тази съюзница.

Слизам надолу чак до каруцата. Товаренето се извършва много бързо и е вече към края си. Краа, който бе отишъл да кълве трохи чак под краката на Лануай, се разхожда с мъдро изражение по широкия гръб на Малабар. Като доближавам, той изграква любезно, кацва на рамото ми и започва да ме закача. Тома, зачервен, напрегнат и с неспокойни очи, отправени непрекъснато към обущарницата, ме повиква настрана и ме пита:

— Какво става? Защо Кати ни напусна?

Между другото възхищавам се от това „ни“.

— Евелин има криза от астма и Кати е при нея.

— Толкова ли е необходимо?

— Разбира се, че е необходимо! — казвам аз възмутено. — Една такава криза е нещо много болезнено! Необходима е помощ.

Той навежда засрамено очи, после, като ги вдига изведнаж, сякаш в някакъв порив, ми казва с безизразен глас:

— Кажи, би ли имало според тебе някакво неудобство в това Кати да дойде да живее в Малвил при сестра си и баба си?

Гледам го. „При сестра си и баба си“ ми се струва още по-симпатично от „ни“.

— Би имало едно много голямо неудобство — отговарям му сериозно.

— Какво?

— Това, че Фюлбер забранява всякакво емигриране от Ла Рок и би се противопоставил на заминаването ѝ. Ще трябва да я отвлечем.

— И тогава? — пита той с трепет в гласа.

— Как „и тогава“? Ти искаш да рискуваме едно скъсване с Фюлбер заради някакво момиче?

— Няма да стигнем чак дотам.

— О, как не! Представи си, Фюлбер ѝ е хвърлил око на малката. Поискал от нея да отиде да работи в замъка.

— Още едно основание.

— Още едно основание за какво?

— За да я измъкнем от този тип.

— Виж какво, Тома, много си особен, ти не си питал Кати тя какво мисли. Може би Фюлбер ѝ харесва.

— Сигурно не.

— Освен това всъщност ние не я познаваме. Няма и час, откакто сме я видели.

— Тя е много добро момиче.

— Искаш да кажеш: почтено?

— Да, разбира се.

— Е, щом така смяташ, това променя всичко. Аз изобщо имам доверие в твоята обективност.

Подчертавам с гласа си „обективност“. Напразен труд. При нормални условия Тома е неподатлив на хумор. Още повече сега.

— Значи, „да“? — пита той с тревога. — Ще я вземем ли?

Този път го гледам много сериозно.

— Ще ми обещаеш нещо, Тома. Да не поемаш никаква инициатива в тази работа.

Той се колебае, но нещо в тона и в очите ми навярно го кара да размисли, защото казва:

— Обещавам.

Обръщам се, разкарвам Краа, който ми се струва, че премного тежи на рамото ми и тръгвам нагоре по главната улица. В дъното голямата зелена врата се отваря и разговорите изведнаж секват.

Пръв излиза Арман със затворено и злобно лице. След него върви един много апетитен тип, когото не познавам, но за когото според описанието на Марсел се сещам, че ще е Газел. Накрая се появява Фюлбер.

Отличен актьор. Той не се задоволява да излезе. Той се явява. Като оставя на Газел грижата да затвори вратата след него, Фюлбер застава неподвижно, след което оглежда с бащински поглед тълпата. Облечен е в същия антрацитов костюм, с ризата, която му „отстъпих“, и плетената сива връзка, а на гърдите си има голям кръст, чийто крайчец е хванал между палеца и показалеца на лявата ръка, сякаш за да черпи от него вдъхновение. Слънцето хвърля блясък на шлемовидните му черни коси и очертава аскетичната маска на лицето му, където светят красиви кривогледи очи. Фюлбер не си пъчи гърдите. Обратно, държи тялото си малко назад от главата, като че ли за да покаже колко малко държи на него. Приковал очи на ларокците, той изглежда добродушен, търпелив, готов за мъченичество.

Щом вижда, че вървя нагоре към него през малката група хора, той излиза от неподвижността си и тръгва към мен, разтворил ръце и пръсти, по братски радостен.

— Добре дошъл в Ла Рок, Еманюел — казва той с красивия си плътен глас, улавя дясната ми ръка в своята десница и слага отгоре и лявата, сякаш иска да затвори някакво съкровище. — Каква радост, че те виждам! Разбира се, няма никакъв проблем — продължава той, като освобождава със съжаление пръстите ми. — Понеже Колен не е от Ла Рок, естествено, че и разпоредбите не се отнасят за него. Така че той може да си отнесе магазина.

Това той казва много бързо и небрежно, като че ли въпросът никога не е бил поставян.

— Ето я, значи, кравата — продължава Фюлбер възхитено и вдига ръце, сякаш за благословия. — Не е ли чудо, че добрият господ е създал животно, което от сено и слама да прави мляко? Как се казва тя?

— Чернуша.

— Чернушата ще ни даде обаче бяло мляко — продължава той с лек смях на духовник, на който откликват само Фабрьолатр и Газел. — Но аз виждам и твоите приятели, Еманюел. Добър ден, Колен. Добър ден, Тома. Добър ден, Жаке — казва той с доброта, но без да се приближи до тях, нито да стисне ръката им, като по този начин показва, че поставя някакво разстояние между стопанина и другарите му. Спрямо Миет и Фалвиница се задоволява с кимане на глава. — Знам също, че си ни донесъл хубави подаръци, Еманюел — обръща се към мене с овлажнели от доброта черни очи. — Хляб, месо, масло!

При всяко възклицание и двете му ръце се издигат едновременно във въздуха.

— Двата месени хляба и маслото са подаръци — отговарям аз с ясен глас. — Но не и месото. Ела да видиш, Фюлбер.

Тръгвам пред него към магазинчето на месаря.

— Както сам виждаш, не е малко. Половината е от едно теле. Казах на Лануай да не чака за разсичането му, понеже денят, изглежда, ще е горещ, а няма вече хладилници.

Продължавам:

— Колкото до хляба и маслото, пак повтарям, това са подаръци. Но не и месото. За месото Малвил очаква от Ла Рок захар и сапун.

Три неща най-малко не се харесват на Фюлбер в това слово: наричам го Фюлбер в неговите владения. Разсичането на телето е вече непоправимо. И искам от него бакалски стоки. Но той не издава с нищо недоволството си. Възхищава се сладостно от телето.

— Това е първото прясно месо, което ще ядем след бомбата — казва той с хубавия си глас на баритон, като оглежда с тъжния си поглед мен, другарите ми и все така смълчаните ларокци. — Радвам се заради всички тук. Колкото до мене, както знаеш, Еманюел, аз съм с много малко нужди. Не се съмняваш, че човек в моето състояние, с единия крак в гроба, не може да изяде много нещо. Но от друга страна, докато съм жив се считам отговорен за нищожните резерви в Ла Рок и ти ще ме извиниш, че и към теб ще проявя пестеливост.

— Подаръците са си подаръци — отговарям аз хладно. — Но трампата си е трампа. Ако и за в бъдеще ще има размяна между Малвил и Ла Рок, изплащането не трябва да бъде недостойно. Струва ми се, че не е прекалено да искам десет кила захар и петнадесет пакета прах за пране срещу половината теле.

— Ще видим, Еманюел — казва Фюлбер кротко. — Не зная колко захар ни е останало (виждам го как стрелва с поглед Газел, който се готви да отговори), но ще направим и невъзможното, за да те задоволим, най-малкото да те задоволим поне приблизително. Ти вече си разбрал, че ние тук живеем в пълна нищета. Нищо общо, разбира се, с изобилието, което цари в Малвил. (Тук той поглежда енорияшите си съучастнически.) Трябва да ни извиниш, Еманюел, ние не можем дори да ви поканим на обяд.

— При всички случаи смятах да замина, щом получа конете, пушките и бакалията — отговарям аз. Е, не съвсем. Преди да замина, ще трябва все пак малко да поупражня кобилите.

Въвеждам го в течение на проекта ми за полянката.

— Чудесно! — възкликва Фюлбер, съблазнен веднага от мисълта да играе ролята на добрия принц, без това да му струва нещо. — За жалост имаме много малко развлечения в енорията. Номерът ти ще е добре дошъл, Еманюел, особено щом не е прекалено опасен за тебе. Добре тогава, да вървим — казва той с щедро движение на двете си ръце, за да привлече към себе си паството си. — Да не губим време, понеже бързаш. Но не виждам Кати — продължава той, докато по един негов знак Газел и Арман отварят широко двете крила на портата, а ларокци пристъпват по алеята на замъка малко по-оживени, но без да повишават гласа си.

— Евелин има криза и Кати се грижи за нея — казвам аз, — току-що чух някой да казва.

И за да му попреча да се спре, пристъпвам по алеята с бързи крачки.

Искам да запазя конете за най-накрая, затова моля Фюлбер да ми предаде пушките, патроните и бакалията. Фюлбер ме оставя на грижите на своя викарий, като преди това му предава връзката с ключове и му казва тихо няколко думи. Жак и Колен вървят подир мене с два големи чувала.

Не знам дали при прочутата двойка американски комици Лаурел е дебелият, а Харди — дребният, но Газел ми напомня по-слабия. Той има като него дълъг врат, слабо лице, заострена брадичка, изпъкнали очи, глуповато изражение. Обаче за разлика от двойника си посивелите му коси не са щръкнали, а много добре вчесани, с букли, навити на маша, както на сестрите ми. Раменете му са тесни, кръстът — тънък,

бедрата широки и е загънат със съвършено чиста бяла престилка на санитар, която е пристегнал не на височината на пъпа, както би направил всеки мъж, а много по-високо. Гласът му не е нито мъжки, нито женски, а среден.

Вървя до него по мраморните плочи на един безкраен коридор в замъка.

— Газел — казвам му, — доколкото разбрах, Фюлбер има намерение да те ръкоположи свещеник.

— Не, не точно така — отговаря Газел с особения си глас. — Господин свещеникът възнамерява да ме представи за избор от вярващите в Ла Рок.

— И да те изпрати в Малвил?

— Ако ме искате — отговаря Газел със смирение, което — твърде любопитно! — не прозвучава никак фалшиво.

— Ние нямаме нищо против тебе, Газел. От друга страна, предполагам, че ще ти бъде мъчно да напуснеш замъка на Ла Рок и къщичката си в града.

— Да — отговаря Газел с учудваща искреност. — Най-вече къщичката.

— Добре — продължавам аз, — няма да стане нужда да я напускаш. В неделя вечер бях избран единодушно за абат на Малвил от тамошните вярващи.

Зад себе си чувам късо изсмиване и предполагам, че това е Колен, но не се обръщам. Газел обаче се спира и ме гледа с изпъкналите си очи. Те изглеждат вечно учудени поради изпъкналостта, както и поради необичайното разстояние, което разделя веждите от клепачите. Това негово устройство му придава глупашки израз, израз, който е измамен, защото той не е глупав. Също така забелязвам отстрана на дългата му шия някакво подуване. Мисля, че това е начало на струма и съм изненадан, защото обикновено старите жени в нашия край страдат от това заболяване. Във всеки случай, изглежда, че нито една от жлезите на горкото момче не функционира нормално.

— Казахте ли на господин свещеника? — пита Газел с тъничкия си глас.

— Не съм имал още случай.

— Защото на господин свещеника ще му стане много неприятно — казва Газел и пак тръгва до мен по коридора.

Това, предполагам, ще рече, че на него никак не му е неприятно. Перспективата да напусне Ла Рок и да не може всяка сутрин да търка един и без това чист дом, изглежда, му се е виждала ужасна. Всъщност Газел не е неприятен. Кротък маниак, който боготвори своя свещеник, мечтае да влезе в рая непорочен с хубавите си букли, бялата си неопетнена престилка, добре излъсканата си душичка и стигнал един път там, да се приюти веднага в скута на Дева Мария. Безобиден. А може би не. Не съвсем безобиден, тъй като е приел да има господар като Фюлбер и си затваря очите пред неправдата.

Вратата на избата е двойно заключена и Газел изтегля резето. Там Фюлбер е струпал съкровищата, измъкнати от Ла Рок по пътя на убеждението. Избата е разделена на две. Там, където се намираме, са несъестните продукти. В друга част, разделена от първата с врата с огромен катинар — бакалията, колбасите, виното. Там Газел не ме оставя да вляза. Онова, което виждам, е от двата кратки погледа при влизането и излизането му.

В първото мазе пушките са наредени в преграда, а на една полица по цялата ѝ ширина са подредени най-грижливо мунициите.

— Ето — казва Газел с безизразния си глас. — Избирай.

Смаян съм от такава щедрост. Веднага разбирам, че тя се дължи на невежеството и на Фюлбер, и на Газел, но с нищо не издавам учудването си и гледам Газел, за да не му позволя да прави коментари. Изброявам единадесет пушки — повечето селски ловни пушки — и в тях, блестящ като чистокръвен жребец сред скромни кранти, виждам великолепен спрингфилд, който Лормио навярно е купил, за да участва в някакво елегантно сафари. Скъпо оръжие, способно да убие бивол на сто и петдесет метра (с двама-трима скрити добри стрелци, които да заместят несръчността на клиента). Не го вземам веднага, най-напред проверявам мунициите. От съответния калибър има, и то в голямо количество. Другите две ги избирам бързо: една дълга двадесет и две калибрена двуцевна пушка, която навярно е принадлежала на сина Лормио, и най-добрата от двуцевните ловни пушки. И за тях има муниции в изобилие. Те биват настанени на дъното на чувала, в който прибирам трите оръжия, като замолвам Жаке да го завърже, за да не се удрят едно о друго по време на пренасянето.

След това Газел взема втория ни чувал и като ни замолва да останем, където сме — „такова е правилото“, казва той за извинение, влиза сам при хранителните стоки и след малко излиза, като ми подава чувала пълен.

Малко по-късно в бокса при конете имам с Арман известни трудности. Двете кобили, чиито особености ще обясня по-късно, изглежда, не бяха яли много зоб от *деня на събитието*. Защото ги намирам отслабнали като хрътки, на това отгоре мръсни и тъй като не искам да яздя толкова изцапани животни, известно време ги чистя и четкам под бледия поглед на Арман. Той не се отделя от мен нито крачка, но без да ми помага. Намесва се едва когато ме вижда, че се запътвам към седларницата, избирам две седла и ги слагам едно връз друго на междинната преградка.

— А какво ще правиш с тия седла? — пита ме той надменно.

— Ще оседлая кобилите естествено.

— А, не! — каза той. — Не съм съгласен! Наредено ми е да ти дам кобилите, не и седлата. Или пък ще ги върнеш тук, като изкараш номера си.

— Е как искаш да отведа конете в Малвил? Без седло? Такива коне!

— Виж, това ми е все едно. Да си донесъл екипировка.

— В Малвил имам седла за конете, които са ми останали, но за тези не.

— Толкова по-зле.

— Ама, Арман, не оставям Ла Рок без нищо. Остават ви три седла за трите скопци.

— Ами като се износят? С какво ще се подменят? Още повече, че ти не взе най-лошите. Седла от Ермес, които ходихме да купуваме в Париж с дядо Лормио! Двеста хиляди франка всяко. А, не си се излъгал! Имаш вярно око! Аз също!

Не отговарям. Продължавам да трия с чесалото едната от кобилите. Не прилича на Арман да взема присърце интересите на господаря си, та бил той Лормио или Фюлбер. Какво се крие зад тази съпротива? Дребно отмъщение заради магазина на Колен ли?

— Не виждам защо толкова се престараваш — казвам му след малко. — Фюлбер не дава пет пари за седлата.

— Напълно съм съгласен — отговаря Арман. — Фюлбер, щом нещо не е за плюскане, не е познавач. Но от друга страна, ако му кажа: „Внимавай, седлата не бива да се дават, те струват двеста хиляди франка всяко“, можеш да си сигурен в едно: че няма да ги получиш. Във всеки случай не даром.

В това слово различавам две неща: най-напред се подава ушенцето на някакво изнудване. После, пълна липса на уважение от страна на Арман към техния свещеник. Кое то ме кара да предполагам някаква тайна подялба на властта между двамата мошеници, следвани, но на разстояние, от Газел и Фабрьолатр, които обаче нямат думата.

— Виж какво, Арман — казвам аз, като се изправам в едната ръка с четката, а в другата с чесалото, — ти няма да отидеш да кажеш това на Фюлбер!

— Хич няма да му мисля!

— Нямах интерес да го направя.

— Нямам и да не го направя.

Дойдохме си на думата! Усмиввам му се лекичко, за да му покажа, че съм разбрал и съм готов на някаква жертва. Но нищо не последва. Продължавам да четкам кобилата. На бялата ѝ козина здравата са се отразили дългите ни преговори. Би могла да се състезава с престилката на Газел.

Опрял лакти на ниската преграда, Арман ме гледа: белите му клепки примигват над бледите му очи.

— Хубав златен пръстен имаш — казва най-после той.

— Искаш ли да го премериш?

Изваждам пръстена от безименния си пръст и му го подавам. Той го слага, като издава с лакомо изражение дебелите си устни, и след като опитва, успява да го нахлузи на малкия си пръст. След това поставя ръката на ръба на преградката и потъва в съзерцание. Аз веднага оставам четката и чесалото и започвам да оседлавам кобилите. Не разменяме никакви думи.

Двете кобили аз ги бях купил от един каскадьор, който навярно бе прекъснал да работи. Едната се наричаше Моргана, другата — Мелюзина^[1]: две жалки имена, които обаче сигурно са били ефектни на един афиш. И двете непорочно бели, с дълги опашки и с гъста грива.

Господин Лормио ги видя у мен и ги поиска заедно с трите скопени коня англо-арабска порода. Напразно го увещавах, че това са животни за цирк или за кино, тоест — опасни за оня, който не знае как да се отнася с тях. Той се заинати и какъвто си беше арогантен, остави на мен да реша: или петте коня, или нищо. Отстъпих. Така се казва: той плати добра цена.

Мислех, че на Лормио ще му дотегне да държи в конюшната си животни, на които да не посмее да се довери. Нищо подобно. Те му донесоха слава. През лятото на 76 година той замоли два пъти Биржита да ги пояди пред гостите му. Плати ѝ по двеста франка за всеки сеанс. Вярно е, че номерът включваше и падане. Но за такава цена Биржита, която не беше безкористна, би падала всеки следобед.

Жителите на Ла Рок се бяха наредили на терасата на замъка, когато пристигнах на полянката, като водех Моргана, а след мен Арман с Мелюзина. Приблжих се и ги предупредих, ако падна, да не мърдат и да не викат. Излишно предупреждение. Днес аз замествах телевизията и ларокци бяха изпаднали вече напълно в блажената пасивност на зрители. Сърцето ми се сви от детинската им радост, прибавена към мършавостта им и крадливите погледи, които не преставаха да хвърлят към Фюлбер — сякаш се чувствуваха почти виновни, задето се забавляват.

Денят на събитието бе опърлил, но не и унищожил тревата на поляната и аз направих пеш с Моргана две обиколки по тази „рогозка“. Не беше лоша, тъй като дъждът бе размекнал земята, но не толкова, че да я направи шуплива. Яхнах кобилата и направих две обиколки раван, после една трета — с цяла поредица преобръщания, за да се уверя, че Моргана не е забравила нищо от дресировката си. Започнах четвъртата обиколка и дадох на Моргана знак или по-скоро знаците на нейния номер. Притиснах крака до хълбоците ѝ, взех юздите в лявата ръка и изведнаж, като я стиснах още повече, вдигнах в същото време дясната си ръка напред: тогава Моргана започна да извършва великолепна поредица от скокове, които създаваха у зрителя впечатление, че тя иска да ме свали от седлото. Всъщност тя само ми се подчиняваше. И макар че бях силно разтърсван, не рискувах нищо опасно дори в момента, когато размахвах отчаяно във въздуха дясната си ръка, сякаш се задържах с най-голяма мъка на гърба на някакъв див кон.

Направих три поредици скокове, прекъсвани от периоди на спокоен ход, и след една обиколка раван слязох от кобилата.

Заобиколен от двете страни от Фабрьолатр и Газел, Фюлбер, който бе седнал на първия ред, благодушно разположен, опрян на каменната балюстрада, ми извика едно кратко „браво“ и направи движение, като че ли ръкопляска. Тогава стана нещо неочаквано. Фюлбер бе удавен в ентузиазма на ларокци. Те ръкопляскаха оглушително и продължаваха настойчиво да аплодират дълго, след като той бе прекратил учтивото си движение. Бях зает да оправям стремената на Мелюзина и проточих работата, като крадешком наблюдавах Фюлбер. Беше блед, със стиснати устни, неспокоен поглед. Колкото повече продължаваха ръкоплясканията — всъщност напълно несъответстващи на краткия спектакъл, който бях дал, толкова по-силно навярно му беше впечатлението, че аплодисментите бяха срещу него.

Възседнах Мелюзина. С нея работата беше друга. Номерът се състоеше в падане. Какво красиво и добро животно е тая Мелюзина! И колко пари е докарала сигурно тя на своя каскадър при снимането на някой филм, когато се е строполявала под неприятелските куршуми. Подготовката продължи доста дълго. Всичките ѝ мускули трябваше да се затоплят, за да може тя да падне безопасно. Щом я почувствувах разгорещена, освободих краката си и кръстосах стремената пред седлото. После направих един възел на юздите, за да ги скъся и да попреча на Мелюзина да се спъне в тях при падането. Като свърших, пузнах я в галоп. Бях решил, че падането ще стане при завоя, преди най-близката права линия на замъка, и в момента, когато започваше завоят, дръпнах юздата отдясно и наведох тялото си на другата страна, което естествено я накара да загуби равновесие. Тя се строполи, поразена от неприятелската стрелба. Плъзнах се над врата ѝ и се изтърсих на бойното поле. Чу се едно „ох!“ от изненада, после едно „ах!“, когато скочих на крака. Мелюзина през това време лежеше просната на хълбок, сякаш умряла на място, с полегнала на земята глава и затворени очи. Доближих се до нея, вдигнах поводите и изцъках с език: тя веднага се изправи.

Извърших само две падания и тъй като второто не беше от най-нежните, реших, че съм оставил достатъчно време на Кати и достатъчно съм развличал ларокците. Слязох от кобилата и не без

лукавство, нито без известно предизвикателство подадох юздите на Арман, който от честолюбие ги пое. Тъй като вече държеше Моргана и двете му ръце се оказаха заети.

То бе някакъв делириум. Ръкоплясканията надминаха по сила — бих казал дори по преднамерена буйност — аплодисментите, които бяха поздравили първия ми номер. И отчасти защото виждаха, че Арман временно е неутрализиран, отчасти защото спортният ентузиазъм бе за тях удобно алиби, жителите на Ла Рок се втурнаха надолу по стълбата, нахлуха по поляната и ме заобиколиха, като ме поздравяваха. Фюлбер остана сам на терасата, заобиколен от Газел и Фабрьолатр — смешна и изолирана групичка. Наистина, Арман бе на насипа, но той бе извънредно зает с двете животни, пощурели от внезапното движение на тълпата напред, бореше се с тях и бе с гръб към мене. Насърчени от объркаността му, ларокци, незадоволени от аплодисментите, започнаха да скандират името ми, сякаш бях обект на плебисцит. Като се стараеха да не ги види Фюлбер — неподвижен и няма на терасата, но с внимателни и пълни със светкавици очи, — някои дори извикаха преднамерено: „Благодарим за делбата, Еманюел!“ Във въздуха се носеше нещо скрито бунтовно, което ме порази. Помислих да се възползувам от него и да сваля начаса властта на Фюлбер, но Арман беше въоръжен. За ездата бях поверил пушката си на Колен, който бе зает в разговор с Анес Пимон. Тома се бе вгълбил в мислите си. А никъде не виждах Жаке. Мислех също и продължавам да мисля, че тези неща не се импровизират. Освободих се от тълпата и се запътих към Фюлбер.

Тогава той слезе насреща ми по стълбата на терасата, последван от Газел и Фабрьолатр; хлътналите му и властни очи бяха спрени не на мен, а на ларокци, които ме заобикаляха и акламираха една секунда преди това и които сега, с доближаването му, замлъкваха и се отдръпваха. Той ми изказа студено поздравленията си, но без да ме гледа, тъй като очите му бяха презаети да шарят тук-там сред жителите на Ла Рок, за да върнат паството в правия път. Колкото и противен да ми беше, трябва да кажа, че се възхитих от спокойствието и надмощието му. Той ме придружи мълчаливо до вратата на замъка, но не по-надалеч. Човек би рекъл, че му е противно, ако отиде по-нататък, а аз си тръгнах, да се намери сам сред енориашите си.

При сбогуването благостта му бе изчезнала. Не бе много щедър на добри думи и не ме покани пак да му отида на гости. След като и последният ларокец излезе и конете бяха отведени от Колен, зелената врата се затвори зад него, Газел, Фабрьолатр и Арман. От това заключих, че енорийският съвет ще се събере веднага, за да види как по-бързо да овладее паството.

Жаке бе тръгнал преди нас и ни чакаше с каруцата и Малабар въвн от градеца, тъй като се бе побоял от възбуждението на жребеца в присъствието на двете кобили сред тълпата по тясната улица. Когато минавахме през южната врата, забелязах на стената на една от двете странични малки кръгли кули пощенска кутия на ПТТ. Тя бе изгубила хубавия си жълт цвят и дори нямаше вече никакъв цвят, тъй като бе олющена и почерняла, а надписът бе изтрит.

— Виждаш ли — каза ми Марсел, който вървеше до мене, — ключът е още там. Бедният раздавач е бил овъглен точно в момента, когато е щял да вади пощата. А металът на кутията сигурно е бил нажежен до червено, но в края на краищата все пак е издържал.

Той завъртя ключа в ключалката. Вратичката се отваряше и затваряше чудесно. Дръпнах Марсел насреща и го поведох по пътя за Малжак.

— Извади ключа и го пази. Ако има нещо да ти съобщавам, ще накарам да го пуснат в тази кутия.

Той кимва и аз поглеждам приятелски черните му умни очи, тръпнещата брадавица на върха на носа му и огромните му рамене, напълно безсилни да го закрилят от тъгата, която виждам, че се промъква в него. Говоря му още няколко минути. Зная колко сам ще се почувствува в къщи без Кати, без Евелин, с не твърде привлекателната перспектива да се справи през следващите дни с неприязънта на Фюлбер и с намалените дажби. Не успявам обаче да се съсредоточа напълно. Твърде много мисля за Малвил и бързам да си отида. Без стените на Малвил около мен се чувствавам уязвим като рак-пустинник без черупката си.

Докато разговаряме, очите ми оглеждат хората, които ни заобикалят: всичките останали живи от Ла Рок без изключение, включително и двете бебета, едното — на Мари Лануай, жената на младия месар, и другото — на Анес Пимон, Миет, която тича от едното към другото в пълен екстаз, докато Фалвиница, изтощена от толкова

приказки, издърдорени насам-натам в градчето, се е вече настанила в каруцата с Жаке, който задържа с все сили неспокойния и цвилец Малабар.

На ясното обедно слънце ларокци изглеждат щастливи, че са излезли за няколко минути вън от потискащите ги стени. Забелязвам обаче, че дори и в отсъствието на Фабрьолатр те не се отпускат в никакъв коментар нито за техния добър пастир, нито за разпределението на храните, нито за поражението на Арман. Предполагам, че Фюлбер е успял чрез множество дребни подлости и пресметливи издайничества да внесе сред тях атмосфера на мнителност, недоверие и несигурност. Забелязвам, че те дори не смеят да се приближат до Жюдит, Марсел и Пимон, като че ли религиозната власт бе наложила възбрана върху тях. И мен самия — сякаш студенината, която ми показва Фюлбер на тръгване, бе достатъчна, за да направи опасно общуването с мен — те вече не ме заобикалят както на полянката. А след малко, когато извиквам „довиждане“ на всички, дума, която Фюлбер така се пазеше да ми каже, те не ще посмеят да ми отговорят нито с движение, нито с думи, а с очи, отдалече. Ясно: озаптяването вече е започнало. Те чувствуват отлично, че Фюлбер ще ги накара да платят скъпо онази справедлива подялба. И след като току-що са нагълтали моя хляб и моето масло, малко остава да ми се сърдят за него.

Поведението им ме натъжава, но не им се сърдя. В робството има някаква ужасна логика. Слушам Марсел — Марсел, който остава при тях, за да ги защитава! — на когото никой вече в Ла Рок не говори освен Пимон и Жюдит. Последната е дар божи! Тайна съветница на революцията! Нашата Жана д'Арк — само дете не е девствена, по тази точка тя държи да „предотвратява някои неудобни положения“. Навярно е забелязала тъгата на Марсел, защото изниква до него и начаса хваща ръката му, която той ѝ предоставя, струва ми се, с подчертано удоволствие, тъй като черните му очи оглеждат с благодарност едрите размери на жената-викинг.

Пимон ми се вижда не толкова подложен на остракизъм. Той разговаря с двама мъже, които приличат на земеделски стопани. Търся с поглед Анес. Ето я. Колен, който е поверил Моргана на нервния и мълчалив Тома и който с голяма мъка задържа Мелюзина, намира все пак начин да продължи някакъв много оживен разговор. Някога ние

бяхме съперници. Той доброволно се оттегли, после, както казва Расин, „пренесе другаде сърцето си“. Така че, когато и аз се отдръпнах, Анес се бе оказала без ухажори, след като бе имала двама. От което можеше да озлобее, ако бе способна на злоба. Забелязвам, че проявява доста любезности към Колен, като същевременно се пази от Мелюзина, а Миет се възползува от разсеяността ѝ, за да гали бебето ѝ. Странно нещо, не изпитвам никаква ревност. Вълнението, преживяно при новата ни среща, вече е изчезнало.

Оставям Марсел, доближавам се до Тома и тихо му казвам:

— Ти ще яхнеш Моргана.

Той ме гледа, после уплашен поглежда Моргана.

— Ти си полудял! Не искам след всичко, което видях!

— Видял си само цирк. Моргана е самото благоразумие.

Обяснявам му с две думи какви сигнали *не трябва да дава* и тъй като Малабар не може вече да бъде задържан, поемам поводите на Мелюзина от ръцете на Колен, яхвам я и вземам малко преднина, последван веднага от Тома. Щом стигаме до първия завой, тръгвам равн, тъй като се страхувам Малабар да не тръгне много бързо, ако изгуби от погледа си кобилите. Тома веднага идва редом с мене и без да каже нито дума, ме поглежда със сурово лице.

— Тома?

— Да? — отговаря той със сдържан плам.

— На следния завой ще тръгнеш с Моргана в галоп и ще вземеш преднина. На пет километра има един каменен кръст. Ще ме чакаш там.

— Пак тайнственост — отговаря Тома без настроение, но все пак пришпорва лекичко Моргана. Тя потегля веднага с добре смазана походка.

— Тома!

— Да? (Все така е в лошо настроение и не ме поглежда.)

— Ако видиш нещо, което да те изненада, спомни си, че си на Моргана и не вдигай дясната си ръка. Ще се намериш на земята.

Той ме разглежда смаяно, после разбира. Лицето му веднага светва и забравяйки страха си от Моргана, се впуска в галоп. Лудньо! По чакълената настилка! Да беше поне тръгнал по долната страна на пътя!

Възпирам Мелюзина. На петнадесет метра зад мене Малабар започва леко да слиза и не е сега моментът да го карам да тича много бързо. Не съм недоволен, че съм сам; така ще помисля за нашето кратко посещение в Ла Рок. Само на петнадесет километра от Малвил. Друг свят. Друг начин на организация. Долният град, който скалата откъм север не е закриляла или недостатъчно е опазила, разрушен изцяло. Трите четвърти от населението — унищожени. Нито сянка от колективен живот, както така добре го бе видял Марсел. Глад, безделие, тирания. А освен това — несигурност. Зле пазена крепост въпреки добрите ѝ защитни възможности. Оръжие в достатъчно количество, но което не смеят да раздадат. Най-богатата земя в кантона, но чиито плодове ще бъдат разпределени несправедливо. Нещастно, изгладняло и разединено градче със средни шансове да оцелее.

Не се боя вече от ларокци. Сега знам, че Фюлбер никога няма да ги накара да излязат срещу мен. Обаче за тях се боя, жал ми е. И в този момент, като повдигам тялото си в такт с полюляването на Мелюзина, вземам решение да им помогна с всички сили през следващите седмици и месеци.

Погледът ми попада на юздите; учудвам се, че на ръката ми няма пръстен. Спомням си за сцената в бокса. Какъв глупак е тоя Арман! Все едно да му дадеш едно камъче! Като че ли златото, придобито след *деня на събитието*, имаше някаква стойност! Не сме вече в тоя стадий или ако щете, още не сме стигнали до него. Върнали сме се на един много по-примитивен етап от оня на скъпоценния метал: етапа на размяната. Епохата на бижутата и на парите е още много, много далеч пред нас: може би внуците ни ще живеят в нея. Ние — не.

Мелюзина наостря уши, оживява се и на следващия завой един съвсем малък силует се изправя наред пътя, на няколко метра от нас, с коси, озарени от слънцето. Спирам кобилата.

Знаех си, че ще те посрещна — казва Евелин и приближава безстрашно насреща ми; изглежда съвсем дребничка и крехка до мощния кон. — Ония двамата ги оставих. Целуват се. Много важно! Като че ли не съществувам!

Смея се и слизам от коня.

— Ела, ще отидем при тях.

Качвам я отпред на седлото, където тя наистина заема съвсем мъничко място.

— Хвани се с две ръце за седлото.

Яхвам отново кобилата и прехвърлям поводите от двете страни на телцето ѝ. Главата ѝ не стига дори до брадата ми.

— Облегни се на гърдите ми.

Подкарвам отново Мелюзина в тръс и чувствавам, че Евелин трепери.

— Как е?

— Страх ме е мъничко.

— Облегни се още повече. Не се стягай! Отпусни се!

— Много подскача.

— Не можеш да паднеш, ръцете ми са като две прегради.

Размествам се, за да я хвана още по-здраво: двеста-триста метра изминавам в мълчание.

— Добре ли е сега?

— О, да! — казва тя с променен, звънлив глас. — Чудесно е! Аз съм годеницата на владетеля и сега той ме отвежда в замъка си.

Сигурно го е измислила, за да премахне страха си. Като говори, тя обръща глава към мен и аз чувствавам дъха ѝ на врата си. След малко продължава:

— Ти би трябвало да превземеш Ла Рок и Курсьожак.

— Как да ги превзема?

— С оръжие в ръка.

Този израз сигурно е спомен от последния ѝ урок по история. Последният. Завинаги.

— И какво би променило това? — питам аз.

— Ще понижеш с меча си Арман и свещеника и ще станеш крал на страната.

Смея се.

— Ето програма, която напълно ми подхожда. Особено „пронизването с меч“.

— Значи, ще го направиш! — пита Евелин, обръща се и ме гледа с тържествен поглед.

— Ще си помисля.

Мелюзина започва да цвили, Малабар, който препуска здравата на тридесет-четиридесет метра зад нас, ѝ отговаря, а пред нас на завоя

се откроява Моргана, опряна безцеремонно на главата на Тома, който страстно целува Кати.

— О, колко са смешни тримата — казва Евелин.

— Еманюел, мога ли да взема Кати на седлото зад мене? — пита Тома, който ме гледа с празни очи.

— Не, не можеш.

— Но ти си взел Евелин на Мелюзина.

— Това не е същата тежест. Не е същият обем, нито е...

Щях да кажа: „нито е същият ездач“, но се сдържах заради Кати. В този момент пристигна силно възбуденият Малабар и тъй като Жаке от каруцата не е достатъчен, налага се Колен да слезе, за да го държи, докато Кати се качи до старата майка. Жителите на *Блатото* се радват, но не са учудени, тъй като на тръгване от Ла Рок Миет е открила скритите под чувалите куфари и като ги отворила, познала вещите на сестра си.

— Ела, Тома — казвам аз, — да тръгнем напред. Малабар ще стане неудържим, ако сме наблизко.

Когато преценявам, че преднината е достатъчна, тръгваме ходом.

— Еманюел — казва ми Тома задъхано, сякаш е тичал, — Кати би искала утре да ни ожениш.

Гледам го. Никога не е бил толкова хубав. Гръцката статуя, вътре в която е живял досега, е оживяла. Огънят на живота изтича от очите му, от ноздрите му, от полуразтворените му устни. Повтарям недоверчиво:

— Кати ли иска да ви ожения?

— Да.

— А ти?

Той ме гледа слисано.

— И аз също естествено.

— Не е толкова естествено. Все пак ти си атеист.

— Ако почнеш така, не си истински свещеник — отговаря ми той язвително.

— Не се заблуждавай — казвам му веднага. — Фюлбер не е истински, защото лъже. Аз — не. Не съм самозванец. Битността ми на свещеник се гарантира от вярата на хората, които са ме избрали. Аз съм израз на тяхната вяра. Ето защо гледам най-сериозно на религиозните ритуали, които те очакват от мене.

Тома ме гледа зяпнал.

— Но и ти — казва той след малко, — и ти не си вярващ.

Отговарям му сухо:

— Никога не сме разисквали моите религиозни чувства. Във всеки случай в какво вярвам и в какво не вярвам няма никаква връзка с истинността на моите задължения.

Мълчание, след което той ми казва с треперещ глас:

— И ще откажеш ли да ни ожениш, защото съм атеист?

Извиквам:

— Ама не, разбира се, съвсем не. Твоята женитба е валидна от обстоятелството, че ти я желаш. Съюзът ви се създава от твоята и Катината воля.

След малко продължавам:

— Така че можеш да бъдеш спокоен: ще ви оженя. Това е лудост, но ще ви оженя.

Той ме гледа скандализиран:

— Лудост ли?

— Разбира се. Ти се жениш, защото Кати, вярна на възгледите на предишния свят, не се вижда иначе освен омъжена, дори и да няма намерение да остане вярна.

Той изтръпна и така силно дръпна юздите, че Моргана се спира. И Мелюзина веднага спира.

— Питам се какво те кара да говориш така.

— Нищо, моля ти се. Просто предположение.

Докосвам с пети слабините на моята кобила. Същото прави и Тома.

— И според тебе това е лудост, защото щяла да ми изневерява? — казва Тома не толкова с ирония, колкото със страх.

— При всички случаи е лудост: знаеш какви са възгледите ми. Едноженството няма място в колектив, където има две жени за шестима мъже.

Настъпва мълчание.

— Обичам я — казва Тома.

Ако не държах поводите, щях да вдигна ръце към небето.

— Но и аз я обичам! И Мейсоние! И Колен! И Пейсу, щом я види!

— Не го схващам в този смисъл — казва Тома.

— Напротив! Точно в този смисъл го разбираш! Още повече, че няма и два часа, откакто я познаваш.

Чакам отговора му, но ето че един път този голям любител на спорове няма желание да спори.

— Накратко — казва той високомерно, — ще ни ожениш ли, или не?

— Ще ви оженя.

Той ми казва едно сухо „благодаря“ и се затваря като мида. Гледам го. Но той няма желание да говори. Ще му се преди всичко да бъде сам и да мисли за своята Кати, тъй като Малабар му пречи да бъде близо до нея. По лицето му виждам някакво озарение, което излиза от всичките му пори. Развълнуван съм от това вътрешно изливане на чувства. Завиждам на моя млад Тома и същевременно малко го съжалявам. Сигурно не е познавал много момичета, та една Кати да му направи толкова силно впечатление. Нека му оставим тия щастливи минути. Твърде рано ще го заболи сърцето. Притискам Мелюзина и минавам пред Тома под предлог, че подкарвам кобилата встрани на пътя. Той тръгва зад мене.

Около час не се чува друг шум освен глухият тропот от копитата на кобилата по пръстта, а зад нас — на различно разстояние сухото тракане на копитата на Малабар по чакъла на пътя и грохота на каруцата.

Защо сърцето ми започва да бие като лудо всеки път, когато се завръщам в Малвил? На петстотин метра от входната кула пред мен се изпречва Пейсу с пушка през рамо, на физиономията му е разляна широка усмивка. Спирам.

— Какво правиш тук? Какво е станало?

— Само хубави работи — отговаря той и усмивката му става още по-широка.

После добавя тържествуващо:

— Житото при Ле Рюн поникна!

---

[1] — Имена на женски митически същества от келтския фолклор. — Б.пр. ↑

XIII

Наистина поникнало е. Едва успявам да изям една филийка пушено — старата Мену се мръщи, като ми я отрязва, защото съм дал моето парче на Марсел — и крачейки широко, Пейсу ни завежда с Колен и Жаке и, разбира се, Евелин, която не се отделя от мене, на нивата при Ле Рюн. Отиваме с пушка на рамо: няма да разхлабим разпоредбите за сигурността за това, че не се страхуваме вече от Ла Рок, я!

Отдалеч, докато се спускаме по каменливия път на стария порой, не се вижда нищо освен разорана земя. Добре разорана черна земя, която е загубила прахообразното си и мъртво състояние от преди падането на дъжда. И трябва наистина да се доближим много, за да отличим стръкчетата. О, те са съвсем, съвсем малки! Едва няколко милиметра. Все пак при тези дребнички нежнозелени иглички, които излизат от земята, ни идва да заплачем от радост! Вярно, че ние много се грижихме за тази нива и че не жалихме и тора. Но като си помислиш, че дъждът падна преди четири дни, а слънцето се появи едва преди три и че зърното за толкова кратко време е покълнало и пробило, оставаш смаян от бързината на растежа му. Опипвам земята с опакото на ръката. Тя е топла като човешко тяло. Само дето не чувствавам в нея пулсирането на кръвта.

— Сега тя е спасена — казва Пейсу с ликуване.

Предполагам, че „тя“ означава земята или нивата при Ле Рюн. Или реколтата.

— Да — забелязва Колен, — никне, не може да се каже обратното, но... Скоро дори ще направи стебла.

— До две седмици ще направи и стебла — прекъсва го авторитетно Пейсу.

— Добре, да допуснем, но я погледни късния сезон. Не е казано, че това жито ще узрее.

Тези думи се струват на Пейсу светотатствени.

— Не говори глупости, Колен — казва той строго. — Жито, което така бързо пониква, значи, иска да навакса изгубеното.

— При условие, че... — казва Жаке.

Пейсу обръща към него широкото си лице, станало сурово от нетърпимост.

— При условие, че какво?

— Че има слънце, за да продължи — отговаря крепостникът смело.

— И дъжд — продължава Колен.

Този скептицизъм дразни Пейсу и той вдига широките си рамене.

— Това поне да имаме: малко слънце и дъжд след всичко, което преживяхме. — И като вдига грубо издяланата си глава, той разглежда небето, сякаш иска да го привлече за свидетел на скромните ни желания.

Изправен при нивата с моите другари, с ръчичката на Евелин в моята ръка, изпитвам същото смътно, но мощно чувство на благодарност, което вече бях усетил, когато дъждът започна да вали. Знам добре, че ще ми кажат, че моята благодарност предполага присъствието във вселената на някаква благосклонна сила. Да, но в такъв случай — съвсем неопределена. Например, ако не се боях, че ще ми се смеят, бих коленичил драговолно на нивата при Ле Рюн и бих казал: „Благодаря ти, топла земя. Благодаря ти, жарко слънце. Благодаря, зелени стебълца.“ А оттам има само една стъпка до символичното представяне на земята и растенията чрез девойки, както е у древните гърци. Боя се, че като свещеник на Малвил не съм много ортодоксален.

След нас целият Малвил се смъква до Ле Рюн, за да се възхити на житото, дори и хваналите се за ръце Тома и Кати. Тия двамата — избягваме да попаднем на пътя им, те може да се сблъскат с вас и няма да ви видят. Откакто сме пристигнали, Тома развежда Кати на новото място, а това взема много време, тъй като замъкът е голям, тъглчетата — многобройни, както са многобройни причините за спиране.

Следобед разседлавам Малабар; и Евелин е в бокса при мен. Облегнала се е на преградката, острите ѝ руси коси са по лицето ѝ, кръговете под сините ѝ очи — още по-големи, тя изглежда мършава и изморена и непрекъснато кашля, по-скоро се окашля, което ме

тревожи, защото Кати, слязла за миг на земята, ме предупреди преди няколко минути, че е предвестник на криза от астма.

Внезапно се появява Тома, зачервен и забързан.

— Как? — питам. — Без Кати?

— Както виждаш — отговаря той неловко.

И млъква. Излизам от бокса, за да отнеса седлото в седларницата, а Тома върви подире ми, без да каже нито дума. Виж ти, някаква мисия. И то трудна мисия, защото е сам. Тя го е изпратила, дума да няма.

Затварям вратата на бокса, облягам се на нея и с ръце в джобовете разглеждам ботушите си.

— Става дума за стаята — казва най-после Тома някак безизразно.

— Стаята ли, каква стая? — питам аз.

— Стаята за нас двамата с Кати, като се оженим.

— Моята ли искаш? — казвам аз полунашега, полусериозно.

— Не, моля ти се? — отговаря той възмутено. — Няма да ти вземем стаята.

— Тогава на Миет?

— Ама не, не, Миет има нужда от стая.

Пак добре, че не го е забравил. Обаче вече се е откъснал от Миет, виждам го по тона му. Също и от мене, в друго отношение. Колко много се е променил Тома. Щастлив и наскърбен съм от това, и ревнив. Гледам го. Измъчен е от тревога. Хайде, стига толкова с дребните закачки.

— Ако добре съм те разбрал — казвам му с усмивка и лицето му веднага светва, — ти би искал стаята на втория етаж, до моята. Така ли е?

— Да.

— И също така би искал да замоля другарите да изпразнят помещението и да се настанят за постоянно на втория етаж във входната кула.

Той се покашлюва.

— Да, но „да изпразнят помещението“, така не бих се изразил.

Смея се на това дребно лицемерие.

— Добре. Ще видя какво мога да направя. Мисията ти свършена ли е? — питам в добро настроение. — Нямах ли нищо друго да ми

искаш?

— Не.

— Защо Кати не е с тебе?

— Стесняваш я. Намира те за студен.

— С нея?

— Да.

— Не мога все пак да се занасям с бъдещата ти съпруга! Тъй като ще ти бъде съпруга.

— О, не съм ревнив — отговаря Тома с лек смях.

Я го вижте колко е сигурно в себе си това петленце!

— Отивай. Ще видя тази работа.

Той наистина си тръгва, а аз се намирам кой знае как с една малка топла ръка в моята.

— Мислиш ли — казва Евелин, повдигайки към мене безпокойно лице, — че гърдите ми ще пораснат? Като на Кати? Или като на Миет, които са още по-големи?

— Не се безпокой, Евелин, ще пораснат.

— Вярваш ли? Защото съм толкова слаба — продължава тя отчаяно и слага лявата си ръка на гърдите. — Погледни, плоска съм като момче.

— Няма значение дали си слаба или дебела, ще пораснат.

— Сигурен ли си?

— Сигурен съм.

— Добре тогава — отговаря тя с въздишка, която завършва с кашлица.

В този момент камбаната на входната кула иззвънтява съвсем леко. Подскачам. За миг се озовавам при вратата; отмествам шпионката с няколко милиметра. На вратата е Арман, яхнал един от конете на Ла Рок, с мрачен поглед и праметната през рамо пушка.

— А, ти ли си, Арман? — казвам аз любезно. — Ще трябва да почакаш малко, докато отида за ключа.

Затварям шпионката. Ключът, разбира се, е на ключалката, но аз искам да си дам малко време. Отдалечавам се с бързи крачки и казвам на Евелин:

— Върви в жилището и кажи на Мену да донесе в кулата при входа чаша и бутилка вино.

— Арман е дошъл да ме вземе ли? — пита преbledнялата и кашляща Евелин.

— Не. Всъщност много просто. Ако иска да те върне, ние веднага го пронизваме с оръжието си.

Смея се и тя се смее крехко, после се закашля.

— Слушай, ще кажеш на Кати и на Тома да не се показват. И ти ще останеш с тях.

Тя ме оставя, а аз отивам в склада, в приземния етаж на главната кула. Всички са там освен Тома; нареждат материала на Колен.

— Имаме посещение: Арман. Бих искал Пейсу и Мейсоние да отидат при входната кула, всеки с пушка. Чиста предпазливост, той никак не е опасен.

— Бих искал да види, животното — казва Колен.

— Не, нито ти, нито Жаке, нито Тома и ти знаеш защо.

Колен прихва. Приятно е да го виждаш толкова весел. Краткият му разговор с Анес Пимон му е помогнал.

Както пресичам двора на втората крепост, виждам, че Тома излиза като вихър от жилището.

— И аз идвам.

— Как? — питам аз сухо. — Точно за тебе казах да не идваш.

— Тя е моя жена, така ли? — пита той със святкащи очи.

По вида му виждам, че няма да го накарам да отстъпи.

— Ще дойдеш при едно условие: няма да си отваряш устата.

— Обещано.

— Каквото и да кажа, няма да си отвориш устата.

— Казах вече, че обещавам.

Ускорявам хода си до портата. Там поразмърдвам малко ключа в ключалката, преди да отворя. Ето го Арман. Стискам му ръка, ръката, която носи моя пръстен на малкия пръст. Ето го с бледите очи, с белите вежди, пълното, червендалесто и пъпчиво лице и полувоенната униформа. До него разпознавам моя красив и нещастен Фараон. Милвам го и му говоря. Казвам „нещастен“, защото е жалко да носиш на гърба си ездач, който до такава степен ти измъчва устата. Въпреки строгите ни икономии в джоба си намирам бучка захар и добрите му устни веднага я лапват. И тъй като Момо пристига със старата Мену, която носи чаши и бутилки, поверявам му Фараон, като му поръчвам да махне зъбалеца и да му даде един леген ечемик.

Ето ни насядали в кухнята на малката входна кула; към нас са се присъединили Мейсоние и Пейсу, добродушни и въоръжени. Щом Арман взема пълната чаша в ръка — доста затруднен, не от чашата, разбира се, а от онова, което трябва да ни каже, — аз започвам пръв, решен да уредя на бърза ръка работата:

— Много съм доволен, че те виждам, Арман — казвам и се чукам с него (не смятам да изпия чашата си, никога не пия по това време, но Момо ще бъде щастлив да я нагъне пълна до три четвърти), — защото и аз точно щях да изпратя при вас някого да успокои Марсел. Горкият Марсел, сигурно е много обезпокоен.

— Значи, те са тук? — пита Арман, като се колебае между въпрос, отбелязващ факта, и обвинителния тон.

— Ама разбира се, къде искаш да бъдат? О, добре са си направили сметката! Намерихме ги на кръстопътя за Ригурди с куфарите. И ето че голямата казва: „Идвам да прекарам петнадесет дни с баба ми.“ Постави се на мое място: все пак не ми даде сърце да ги върна.

— Не са имали право — казва злобно Арман.

Сега е моментът да си покажа малко зъбите, като все пак запазя добродушния тон. Вдигам ръце към небето.

— Нямали право! Нямали право! Как говориш, Арман! Нямали право да прекарат петнадесет дена при баба си?

Тома, Мейсоние, Пейсу и старата Мену гледат Арман с мълчаливо неодобрение. И аз го гледам. Семейството е с нас! Свещените връзки в нашия лагер!

За да прикрие объркаността си, Арман пъхва месестия си смачкан нос в чашата си и я изпразва.

— Да повторим ли, Арман?

— Няма да откажа.

Старата Мену мърмори, но налива. Чукам се, но не пия.

— Това, в което са сбъркали — казвам аз справедливо и разумно, — е, че не са искали позволение от Марсел.

— И от Фюлбер — допълва Арман, който е вече на средата на втората си чаша.

Но аз не смятам да му направя тази отстъпка.

— От Марсел, който щеше да осведоми Фюлбер.

Арман не е толкова глупав, че да не схване нюанса. Но той не се решава да говори в Малвил за декретите в Ла Рок. Изпива чашата си до дъно и я оставя. Момо може да я огледа: не е останала нито капка.

— Добре, и тогава? — пита Арман.

— Тогава — казвам аз и се изправям — след петнадесет дни ще ги доведем в Ла Рок. Можеш да го кажеш от мое име на Марсел.

Не смея да погледна към ъгъла, където е седнал Тома. Арман гледа към бутилката, но тъй като аз не давам и вид да му предлага трета чаша, той става, и без да каже дума за довиждане и да поблагодари, излиза от кухнята. Според мене това е от чиста непохватност: когато не вдъхва страх на хората, той не знае какви отношения да има с тях.

Момо слага зъбалеца на един щастлив кон. Легенът в краката му е до немай-къде изпразнен и облизан. Ездач и кон си отиват и двамата натоварени, вторият изпълнен с благодарност. Той не ще забрави Малвил.

— Довиждане, Арман.

— Довиждане — изръмжава той.

Не затварям веднага вратата. Гледам го как се отдалечава. Бих искал той да не чуе, когато Тома избухне. Прибирам бавно двете крила, поставям резетата и обръщам огромния ключ в ключалката.

Избухването е по-силно, отколкото мислех.

— Каква е тази подлост? — вика Тома, настъпвайки към мене с очи, излезли въвн от орбитата.

Изправям се, поглеждам го без нито една дума и като му обръщам гръб, оставям го там и се запътвам към подвижния мост. Зад себе си чувам, че Пейсу му се кара:

— Хайде, хайде, момчето ми, какъв смисъл да си толкова образован и така глупав! Много добре знаеш, че Еманюел няма да върне момичетата! Не го познаваш!

— Но тогава — крещи Тома (защото той крещи!) — защо са всички тия щуротии?

— Можеш да го запиташ — казва Мейсоние грубо.

Чувам шум от тичане зад мене. Това е Тома. Настига ме. Разбира се, аз не го виждам, гледам подвижния мост. Вървя бързо с ръце в джобовете и с вирната брадичка.

— Моля те да ме извиниш — казва той с глух глас.

— Пет пари не давам за извиненията ти, не сме в някакъв салон. Не много насърчаващо начало. Но какво друго може да каже, освен да продължи?

— Пейсу казва, че няма да върнеш момичетата.

— Пейсу се лъже. Утре те оженвам, а след петнадесет дена връщам Кати в Ла Рок да я люби Фюлбер.

Макар и със съмнителен вкус, думите ми имат успокояващо въздействие.

— Но защо е цялата тази комедия? — пита той с жаловит глас, който не му е присъщ. — Нищо не разбирам.

— Нищо не разбираш, защото мислиш само за себе си.

— Само за себе си ли мисля?

— А Марсел? Мислиш ли за него?

— И защо да мисля за Марсел?

— Защото на него ще се стовари всичко.

— Какво „всичко“?

— Отмъщението, намалените дажби и прочее.

Кратко мълчание.

— Ами аз не знаех — казва Тома засрамено.

Продължавам:

— Ето защо се ръкувах с тоя мръсник и му представих работата като бягство на две хлапачки. За да оневиня Марсел.

— И какво ще стане след петнадесет дни?

Пак малко е обезпокоен тоя глупак!

— Ами то се разбира от само себе си! Написвам на Фюлбер, че ти и Кати сте се влюбили, че съм ви оженил и че, разбира се, Кати трябва да остане при мъжа си.

— А кой ще попречи на Фюлбер тогава да си отмъщава на Марсел?

— А защо ще постъпва така? Работата е взела случаен обрат, който го обезоръжава. Не е имало заговор, Марсел не е замесен.

Продължавам с известна хладина:

— Та ето причината за „всички тия щуротии“, както ти казваш.

Продължително мълчание.

— Сърдиш ли се, Еманюел?

Вдигам рамене, оставям го и като се връщам обратно, запътвам се към Пейсу и Мейсоние. Остава ми още да уредя и тази история със

стаята. Достойни хора! Не само приемат тя да им бъде отнета, но приемат с радост. „Милите деца, като си помислиш само!“ — казва разнеженият Пейсу, забравил, че току-що е нарекъл единия от тях „глупак“.

Те всички ще бъдат още по-разчувствувани на другия ден, когато бракосъчетавам Кати и Тома в голямата зала на жилището. Застанали сме както за литургията на Фюлбер: аз — с гръб към двата прозореца пред масата, която ми служи за олтар, а от другата страна срещу мене — другарите ми, в две редици. Просто да не повярваш, че старата Мену щедро е поставила на масата две дебели свещи, макар времето да е ясно и слънцето да навлиза на вълни през двата големи прозореца, като очертава на плочите два внушителни кръста. Всички, дори и мъжете, са с блеснал поглед. А всички, дори и Мейсоние, се причестяват в определения за това момент. Старата Мену лее сълзи, по-нататък ще кажа защо. Много по-различни са обаче сълзите на Миет. Тя плаче мълчаливо, сълзите се търкалят по свежите ѝ бузи. Е да, миличка Миет. И аз виждам нещо несправедливо в тази слава, в това тържество, отдавани на момиче, за което няма подялба в любовта.

След церемонията дръпвам Мейсоние настрана и двамата се разхождаме назад-напред в първата крепост. В него е настъпила някаква тънка промяна. Лицето му е все така източено, сериозно, с много приближени очи и с навика си да премигва непрекъснато, когато е развълнуван. Не, това, което го променя, са косите му. По липса на бръснар те бяха поникнали отначало, както казах, право нагоре, а сега, след като са станали още по-дълги, падат назад, като внасят във физиономията му извивката, която ѝ липсваше.

— Забелязах, че се причести — казах с безразличен глас. — Мога ли да те запитам защо?

Лек руменец нахлува по честното му лице и ето го, че премигва по обичайному.

— Поколебах се — казва той след малко. — Помислих обаче, че ако се въздържа, мога да оскърбя другите. Не исках да оставам настрана.

— Добре — казвам аз, — прав си бил. Защо да не дадем такова осмисляне на участието? Някаква съпричастност.

Той ме гледа учуден.

— Искаш да кажеш, че ти му придаваш такъв смисъл?

— Разбира се. Социалното съдържание на причастието ми се струва най-важно.

— Най-важно?

Коварен въпрос. Струва ми се, че Мейсоние е на път да ме привлече на своя страна. Казвам „не“, но не обяснявам защо.

— Сега и аз ще ти задам един въпрос — казва Мейсоние: — Само за да отстраниш Газел ли накара да те изберем за свещеник на Малвил?

Ако Тома ми беше задал този въпрос, щях да помисля два пъти, преди да отговоря. Знам обаче, че преценката на Мейсоние няма да е прекалено бърза. Той ще предъвка бавно думите ми и ще извлече благоразумни изводи. Отговарям му, като същевременно претеглям думите си:

— Да речем, защото според мен всяка цивилизация се нуждае от някаква душа.

— И тази душа е религията?

Той произнася това изречение с гримаса. В него има две думи, които не му харесват: „душа“ и „религия“. Две думи, които отдавна са изживели времето си. Мейсоние е идеологически подкован.

— При настоящето състояние на нещата, да.

Той обмисля твърдението ми, което същевременно е едно стесняване на нещата. Мейсоние е бавен, той пристъпва крачка по крачка. Не е лекомислен, кара ме да уточня.

— Душата на нашата настояща цивилизация тук, в Малвил?

Интонацията му поставя кавички на „душа“, сякаш хваща думата отдалеч, с щипки.

— Да.

— Искаш да кажеш, че тази дума е онова, в което вярват по-голямата част от хората, живеещи в Малвил?

— Не само това. Това е и онова, което съответствува на нашето настоящо равнище на цивилизация.

Всъщност нещата са малко по-сложни. Опростявам, за да не го засегна. И все пак го засягам. Той се поизчервява и започва да премигва: значи, ще контраатакува.

— Но тази „душа“, както казваш ти, това би могло да бъде и една философия. Например марксизмът.

Дойдохме си на думата.

— Марксизмът се отнася за индустриалното общество. Той не е подходящ за първичния аграрен комунизъм.

Той спира да върви, застава лице с лице и ме гледа. Изглежда силно замислен за това, което съм му казал. Още повече, че го казах спокойно, сякаш съобщавах някакъв факт.

— Така ли определяш ти нашето малко общество в Малвил? Като първичен аграрен комунизъм?

— Че какво друго?

Той продължава с доста жалко изражение:

— Ами че този първичен аграрен комунизъм не е ли истинският комунизъм?

— Не си ти, когото трябва да уча на тези неща.

— Това връщане назад ли е?

— Много добре го знаеш.

Любопитно нещо. Макар че не съм марксист, той като че ли има повече доверие в моята преценка, отколкото на своята. Изглежда съвсем успокоен. Щом вече не може да се стреми към истинския комунизъм, нека поне го запази в представите си като идеална крайна цел.

Продължавам:

— Това е крачка назад в смисъл, че знанието и технологията са унищожени. Следователно съществуването е по-несигурно, по-застрашено. Това обаче не означава, че сме по-нещастни. Напротив.

Веднага съжалявам за казаното, защото човекът, който стои пред мене — сещам се изведнаж за това, — е изгубил всички свои близки преди два месеца. Но Мейсоние няма вид да си спомня тези неща, нито пък изглежда шокиран. Той ме гледа, кимва с глава бавно, без да каже нито дума. Значи, и той е почувствувал, че от *деня на събитието* насам любовта към живота се е засилила и удоволствието да си с хората е станало по-живо.

И аз мълча. Размислям. Стойностите са се променили, там е всичкото. Например Малвил. Преди Малвил беше нещо донейде изкуствено: един реставриран замък. Живеех в него сам. Гордеех се с него и наполовина от тщеславие, наполовина от интерес се гласях да го отворя за туристи. Днес Малвил е нещо съвсем друго. Това е едно племе със земя, стада, запаси от сено и жито — другари, единни като пръстите на ръката, и жени, които ще носят нашите деца. Това е и

наше убежище, нашата бърлога, орловото ни гнездо. Стените му ни пазят и ние знаем, че ще бъдем погребани вътре в тях.

Тази вечер на масата Евелин, която продължава да кашля, взема мястото на Тома от дясната ми страна. Той се отмества с един стол, без нищо да каже, тъй като Кати се настанява при него отдясно. Сега на масата сме дванадесет, но останалите места са си все същите, само дето Момо, който знае защо, е седнал на мястото на старата Мену на долния край на масата, а тя сега е отляво на Колен. Така Момо се радва на завидно стратегическо положение. Когато дойде зима, гърбът му ще бъде към огъня. Но най-вече гледката му е добра с Кати — негова съседка отляво, и Миет от другата страна на масата. И докато се тъпче, той поглежда ту едната, ту другата. Погледът му не е съвсем един и същ. Към Кати то е нещо като приятна изненада: султанът вижда ново лице в харема си. Към Миет този поглед е обожание.

Във всеки случай Кати не изглежда притеснена от близостта на Момо. Тя не е враг на ухажванията. Навярно по-скоро намира, че другарите на Тома са твърде въздържани. А с Момо тя е задоволена. Погледите му са сбор от невинността на дете и безсрамието на сатир. Впрочем близостта му не е неприятна. Откакто Миет го къпе, той не дразни вече обонянието. Освен дето слага в устата си огромни залци и после ги натиква с пръсти, иначе е съвсем приличен. Впрочем Кати се намесва енергично. Взема чинията му, нарязва месото на малки късчета, накъсва и хляба му и отново намества всичко пред него. Очарован, той я изчаква. Когато тя свършва, той протяга дългата си маймунска ръка, потупва я два-три пъти по рамото и казва: „*Мииа, мииа*“ (миличка, миличка). Старата Мену не се намесва нито веднаж в тази сцена.

Именно от реакциите на Мену се боях, когато доведох Евелин и Кати в Малвил. Те бяха много сдържани. „Бедни мой Еманюел — каза ми тя, — сега пък ни докарваш още две пикли и две кобили.“ Иначе казано, излишни гърла. Но сега, откакто житото при Ле Рюн покара, старата Мену не се страхува толкова от глада. А пък със сватбата в Малвил тя е на седмото небе. Винаги е обичала сватбите. Когато някой се женеше в Малжак, дори и да бяха хора, които слабо познаваше, тя изоставяше всичко в *Седемте бука* и хукваше с колелото в църквата. „Тази стара глупачка — казваше чичо ми — пак е отишла да си поплаче малко.“ Той не се мамеше. Старата Мену заставаше в

преддверието, без да влиза вътре поради сръдната ѝ със свещеника, който бе отказал причастие на Момо, и щом младата двойка се появеше, сълзите ѝ започваха да текат. У една толкова здравомислеща жена тази реакция винаги ме е изненадвала.

Момо е като заслепен и от Евелин, но Евелин не му обръща никакво внимание. Тя не сваля очи от мен. Срецам ги, когато обърна глава, а и когато не я обръщам, ги чувствавам. Имам усещането, че профилът ми отдысно ще започне да се сгорещява от много гледане. А оставя ли вилицата си и сложа дясната си ръка на масата, веднага една малка лапа се пъхва под моята.

След вечеря, като ставам да се поразтъпча в голямата зала, Кати идва при мене.

— Бих искала да ти кажа нещо.

— Я гледай — казвам аз, — не те ли стеснявам вече?

— Както виждаш — усмихва се тя.

Като се изключи това, че очите ѝ нямат същата животинска кротост, тя много прилича на сестра си. За сватбата си е махнала крещящите украшения и е облякла извънредно скромна тъмносиня рокля с малка бяла якичка. Така тя изглежда много по-добре. На лицето ѝ е изписано тържество и щастие. Бих предпочел да видя само щастие. Както и да е, тя излъчва топлина, която залива всеки един от нас. В това мисля има някаква щедрост. О, нищо общо с Миет, която е самата всеотдайност. Но както и да е, спомням си, че Кати нарязва свинското на Момо и че няколко пъти се наведе с безпокойство към разкашлялата се Евелин.

— Все така студен ли ме намираш? — питам аз, прехвърлям ръка през врата ѝ и я целувам по бузата.

— Хей, хей! — вика Пейсу. — Пази се, Тома!

Смехове. Кати ми връща целувката, между другото наполовина по устата, и се освобождава, без да бърза ни най-малко, очарована, че прибавя и моя скалп на колана си. И аз съм доволен. Обстоятелството, че никога няма да спя с Кати, внася в отношенията ни приятна свобода.

— Първо — казва тя, — благодаря за стаята.

— Трябва да благодариш на тези, които са ти я дали.

— Благодарих вече — отговаря тя непринудено. — На теб ти благодаря за посредничеството. Също и за това, че ме прибра в

Малвил. Изобщо — продължава тя някак внезапно объркана, — благодаря за всичко.

Виждам, че намеква за дребното скарване, което Тома сигурно ѝ е разправил, и се усмихвам.

— Бих искала да ти кажа — продължава тя, като понижава глас, — че Евелин сигурно ще има криза тази нощ. Ето два дни вече, откакто кашля.

— Е и какво трябва да се направи, когато има криза?

— Нищо особено. Стоиш при нея, успокояваш я, ти имаш одеколон, ще ѝ сложиш на челото и на гърдите.

Забелязвам пътем това „ти“. По лицето на Кати виждам, че предстои най-трудното за казване. Решавам да ѝ помогна.

— Аха, ти искаш аз да се грижа за нея тази нощ?

— Да — отговаря тя с облекчение. — Баба ми, нали разбираш, ще се изплаши, ще се щура около нея и непрекъснато ще приказва — точно обратното на онова, което трябва да се направи.

Добро описание на Фалвиница. Кимвам с глава.

— Тогава — продължава тя, — ако Евелин получи криза, баба ми може ли да те потърси?

Разтърсвам отрицателно глава.

— Няма да може. През нощта вратата на главната кула е заключена отвътре.

— И не може ли за една вечер?...

Отговарям строго:

— Абсолютно невъзможно. Наредбите за сигурност не допускат изключения.

Тя ме гледа много разочаровано.

— Има разрешение — казвам аз. — Да настаня Евелин в моята стая на освободеното от Тома канапе.

— Би ли го направил? — пита тя радостно.

— Защо не?

— Само че предупреждавам те — казва Кати чистосърдечно. — Настаниш ли я в стаята си, свършено е. Няма вече да иска да излезе оттам.

Усмихвам се.

— Не се безпокой. Все ще излезе един ден.

И тя се усмихва. Виждам, че е безкрайно облекчена.

Евелин, която през нощта след пристигането си в Малвил спа заедно с Фалвиница и Жаке на втория етаж на жилището, проявява луда радост при съобщението, че двамата с нея ще делим една стая. Тя обаче няма време да я изживее. Едва ляга на канапето — а Миет, която ми помага да ѝ направя леглото, току-що е излязла, — и кризата започва. Тя се задъхва. Носът и се свива, пот тече по челото ѝ. Никога не съм виждал човек да има криза от астма и това, което виждам, е ужасно: човешко същество, което не успява да си поеме въздух. Необходими ми са няколко секунди да овладее вълнението си. Това е първото нещо, което трябва да направя, защото Евелин ме гледа с очи, пълни с мъка, и аз трябва да се успокоя, за да успокоя и нея. Облягам я седнала на възглавниците, но те не издържат, тъй като канапето няма облегалка. Вземам я на ръце и я пренасям на моето легло. Това е едно голямо легло за двама души, наследено от чичо ми, с дебела възглавница като облегалка, до която я подпирам. Избягвам да я гледам. Като я чувам как се бори, за да си поеме въздух, имам чувството, че ще се задуши. Газеничето свети слабо, но нощта е ясна и аз различавам сгърчените ѝ черти. Отварям широко прозореца и като вземам от скрина последното шише одеколон, намокрям една кърпа и разтривам с нея челото ѝ и горната част на гърдите. Тя вече не ме гледа. Не е в състояние да говори, очите ѝ са втренчени право напред, главата ѝ е отметната назад, по бузите ѝ се стича пот — кашля и се задъхва. Понеже косите сякаш ѝ пречат, като падат непрекъснато на челото ѝ, потърсвам в чекмеджето на бюрото си някаква връв и ги връзвам.

Ето с какво разполагам, за да ѝ помогна: едно шишенце одеколон и парче връв. Нямам медицински речник, познанията ми в тази област са слаби и боя се, че десетте тома на „Ларус“ от чичо ми не могат да ми бъдат от никаква помощ. Едвам успявам все пак да прочета — защото газеничето свети слабо — какво пише за астмата. Откривам само имена на изчезнали лекарства: беладона, атропин, новокаин. Разбира се, няма да ми дадат народна медицина. А точно това би ми трябвало.

Гледам Евелин. Докосвам с пръсти нашата нищета, безсилието ни. Мисля и за това какво би се случило, ако имам нова криза от апандисит, след като от немара не се оперирах, когато можех да направя това.

Сядам до Евелин. Тя ме поглежда с такава мъка, че ми се свива гърлото. Говоря ѝ, казвам ѝ, че ще ѝ мине, но когато очите ѝ не гледат в моите, я наблюдавам. След малко забелязвам, че тя изпитва по-голяма трудност да изхвърли въздуха от гърдите си, отколкото да го вдишва. Кой знае защо, си бях въобразил обратното. Ако схващам добре, тя се задушава два пъти: защото не изхвърля достатъчно бързо нечистия въздух и защото не вдишва достатъчно бързо новия. Блокирането изглежда обаче по-голямо по посока на издишването. На това отгоре има кашлица. Тя, предполагам, е, за да изхвърли онова, което пречи на дишането. Суха кашлица, която я разтърсва и изтощава. И съвсем нищо не изхвърля.

Като гледам как мършавите ѝ гърди се свиват и повдигат, ми идва нещо наум. Ами ако ѝ помогна да диша с механични движения? Не като я сложа да легне по гръб, а така както е, в положение, което би ѝ позволило да кашля и при нужда да храчи. Сядам на леглото, облягам се на твърдата възглавница и като я повдигам, я настанявам между краката си, но с гръб към мене. Тогава поставям двете си длани на горната част на ръцете ѝ и съпътствавам издишването ѝ с двойно движение. Натискам раменете ѝ напред и същевременно навеждам малко гърдния ѝ кош. За вдишването правя обратното: дръпвам раменете ѝ назад и изтеглям гърдите ѝ към себе си, докато гърбът ѝ докосне гърдите ми.

Не зная дали това, което правя, е полезно. Не зная дали един лекар не би, намерил усилията ми за смешни. Но сигурно донасям на Евелин някакво облекчение — най-малкото душевно, — защото след малко тя ми казва с изтощен, едва чут глас:

— Благодаря, Еманюел.

Продължавам. Тя се отпуска съвсем в ръцете ми, но след известно време забелязвам, че въпреки неимоверната лекота на тялото ѝ, то ми се струва по-тежко за раздвижване. Предполагам, че като се прибави умората, от време на време задрямвам, защото виждам, че останалото без масло газениче е изгаснало, без да съм го усетил.

Посред нощ трябва да е било — защото съм оставил ръчния си часовник на бюрото и съм загубил всякаква представа за времето. Евелин бива разтърсена от продължителен пристъп на кашлица и с неясен глас иска кърпичката ми. Чувам я как дълго храчи. Пристъпът

се повтаря неколkokратно, придружен всеки път с храчене. После тя пада изтощена, но облекчена на гърдите ми.

Когато отново отварям очи, вече се е съмнало, слънце залива стаята, аз съм легнал напреко на леглото в неудобно положение е дълбоко заспалата в ръцете ми Евелин. Навярно по време на сън съм се отпуснал и съм легнал така изкривен. Като ставам, лявото ми бедро е схванато, боли ме. Понеже и Евелин е изкривена като мен, слагам я изпъната и удобно в леглото и дори успявам да махна връвчицата от косите ѝ, без да я събудя. Очите ѝ са подсинени, бузите — хлътнали, лицето — бяло и ако не е дишането, човек би я помислил за мъртва.

В единадесет часа я събудям, тъй като ѝ донасям на табличка купичка с топло и подсладено мляко и филийка домашен хляб, намазана с масло. Цяла история, докато я накарам да глътне каквото и да било. Най-после почти успявам ту с ласкави думи, ту със заплахи. Заплахата — тъй като множественото число е силно казано — е да ѝ кажа, че ако не яде, още същата вечер ще си отиде в леглото на втория етаж. Така карам за два или три залъка, после, изведнаж с нечувана бойкост тя обръща изнудването срещу мен. Отказва решително да се храни, ако не ѝ обещава да я оставя в моята стая. В края на краищата стигаме до компромисно решение. С всяка глътка мляко тя спечелва един ден. С всеки залък — още един. Ние постигаме съгласие след множество дърления какво трябва да се разбира под „глътка“ и под „залък“.

Когато Евелин свършва закуската си, аз ѝ дължа двадесет и два дни гостоприемство. Тъй като се боя, че за в бъдеще ще бъда съвсем обезоръжен, запазвам си правото да намаля от дните, ако тя не си изяде храната при следващото ядене. Тя се развиква:

— Я гледай ти, хитрец такъв, че какво ти пречи да ми сложиш купища храна в чинията?

Обещавам, че няма да има измама и че порцията ѝ ще бъде определена с оглед на възрастта и според мнението на присъстващите. Евелин сигурно има в крехкото си телце запаси от жизненост, защото след прекараната нощ по време на цялата тази сцена тя е бодра и весела. Едва накрая показва малко умора. Дори иска да стане, но аз не разрешавам. Тя ще спи до обяд, а на обяд ще дойда да я взема.

— Обещавах ли, че ще дойдеш, Еманюел?

Обещавам и докато отивам към вратата, тя ме следи с поглед, а побледнялото ѝ лице едва натежава на възглавницата. Очите ѝ са огромни. Никакво тяло, почти никакво лице, нищо освен едни очи.

Като слизам долу с празната купичка на подноса, намирам на двора пред главната кула малка група. Тома, Пейсу и Колен с ръце в джобовете и Миет, която, изглежда, ме чака. И наистина, щом ме вижда, тя поема подноса от ръцете ми и тръгва да го отнесе в жилището, но не без да ми хвърли на тръгване поглед, който ме изненадва.

— Виж какво, Еманюел — започва Пейсу, — бихме искали да ти кажем, свършихме с подреждането на железарията на Колен. И сега скучаем.

— И Мейсоние ли?

— Мейсоние си намери работа — отговаря Пейсу. — Приготвя лъка, който ти си му поръчал. Жаке и Момо се грижат за животните. А ние, ние какво да правим? Няма все пак да си прекарваме времето в гледане как расте житото!

— Забележи — продължава Колен с ладиевидната си усмивка, — винаги бихме могли да кажем на жените да останат сутрин в леглото и там да им занесем закуската.

Смехове.

— Колен — казвам аз, — искаш ли един по задника?

— Все пак вярно е — продължава Тома, — потискащо е нищо да не вършиш.

Гледам го. Потиснат той не е. По-скоро, изглежда, му се спи. И не е толкова голямо желанието му за работа, най-малкото тази сутрин. Това, че е тук и взема участие в хора на безработните, докато има толкова силно желание да бъде другаде, е, защото не иска да изглежда, че прекалено много се държи за полите на жена си. Подемам:

— Добре правите, че ми го казвате, имам на ум цяла програма: първо, уроци по езда за всички. Второ: уроци по стрелба. Трето: надстройкаване на стената при малкия замък на входа, която е в обсега на една стълба.

— Уроци по стрелба ли? — пита Колен. — Ще се прахосат патрони, нямаме толкова много.

— Ни най-малко. Нали знаеш малката карабина, която чичо ми беше дал? Намерих я. На тавана, с колкото искаш патрони. Това стига

за тренировката.

Пейсу се тревожи по-скоро за крепостта. Баща му е бил зидар, а и той доста поработва и за крепостта не казва не. Още повече, че е докарал цимент с нещата от *Блатото*. А не липсва и пясък, нито камъни. Вече е мислил по този въпрос. Все пак.

— Все пак — казва той — не би трябвало да се разваля гледката, защото, като надстроиш стените, премахваш бойниците. А не е красиво без бойници. Нещо ще липсва на окото.

— Ще измислиш нещо — казвам му аз. — Сигурно има начин да се съчетаят красотата и сигурността.

Той прави гримаса на съмнение и клати строго глава. Но аз добре познавам Пейсу, той е във възторг. Сега ще мисли за тази зидария денонощно. Ще направи чертежи. Ще твори. А когато работата бъде свършена, всеки път като се връща от къра и доближи до входната крепост, ще си помисли, но без да каже на никого: „Аз, Пейсу, създадох това.“

— Тома — казвам аз, — върви им покажи как се оседлава. Вземи трите кобили, но не Беламур. Ще ви намеря в *Родилното*.

Влизам в жилището и в дъното на голямата зала виждам и четирите жени много заети: двете по-възрастни и младите. Сега семейство Фалвинови има ясно мнозинство: три срещу една. Но старата Мену е в състояние да се брани. Когато отварям вратата, тя тъкмо свършва да ругае Фалвиница. Двете по-млади мълчат, едната, защото е няма, а другата — от благоразумие.

— Миет, можеш ли да дойдеш за момент?

Миет изтичва. Дръпвам я навън и затварям вратата след себе си. Вълнена закърпена поличка и избеляла блузка с къси ръкави — всичко съвсем чисто; тя е боса. Току-що е измила плочите на жилището и не е имала време да се обуе. Гледам босите ѝ крака на камъните на двора, после — великолепната ѝ черна грива и накрая — очите ѝ, които по кротост приличат толкова много на очите на конете. После погледът ми пак се спуща на нозете ѝ. Не зная защо, те ме вълнуват, макар че сами по себе си нямат нищо вълнуващо: те са широки и солидни. По-скоро защото, като са боси, завършват картината на дете-диваче, каквато е Миет тази сутрин. Казвам си, че това е Ева от каменната епоха, която се връща при мен от първоизворите на живота. Глупава

мисъл. Сексуално надценяване би казал Тома. Като че ли той в този момент не изпада в надценяване!

— Миет, сърдита ли си?

Тя клати глава. Не е сърдита.

— Какво ти е?

Ново отрицание. Нищо й няма.

— Хайде де, Миет, преди малко ти ме погледна особено.

Тя стои пред мен послушна и затворена.

— Хайде, Миет, проговори, кажи какво не е в ред!

Очите й, приковани с кротост в мене, са пълни, струва ми се, с лек укор.

— Но обясни ми, Миет, моля ти се, какво става?

Тя ме гледа, отпуснала надолу ръце. Никакво движение, никаква мимика. Двойно онемяла.

— Миет, ти би трябвало да ми кажеш, ако нещо не е в ред, знаеш, че много те обичам.

Тя клати сериозно глава. Знае го.

— Тогава?

Безмълвие.

— Миет!

Хващам я за раменете, доближавам се до нея и я целувам по бузата. Тогава изведнаж тя обвива ръцете си около мен, стиска ме много силно, но без да ме целуне, и като се освобождава веднага, оставя ме и се прибира тичешком в жилището.

Сцената завършва толкова бързо, че стоя няколко мига вперил очи в тежката дъбова врата, която тя не е имала време да затвори след себе си.

Когато помисля за двата месеца, последвали тази сутрин, поразява ме преди всичко мудността, с която те преминаха. Не че ни липсваше работа. Стрелба, езда, надстройкаване на стената на първата крепост (ние всички сме работници на големия Пейсу), а на това отгоре уроци по гимнастика за мен, както и по писане и смятане на Евелин.

Ние сме много заети и все пак нищо не ни кара да бързаме. Имаме много свободно време. Ритъмът на живота е бавен. Странно нещо, макар че дните имат същия брой часове, те ни се виждат безкрайно по-дълги. Всъщност всичката техника, за която се

предполагаше, че улеснява работата ни — автомобили, телефон, трактор, машина за рязане на дърва, каменотрошачка, въртелива бичкия — наистина я улесняваше. Но резултатът бе, че машините ускоряваха времето. Искахме да извършим много неща прекалено бързо. Те бяха постоянно по петите ни и ни притесняваха.

Например по-рано, за да отидем в Ла Рок да съобщим на Фюлбер, че Кати и Тома са се оженили — да предположим, че не искам да го сторя по телефона, — щяха да ми трябват осем минути и половина с кола, и то заради многото завои. Отидохме с коне двамата с Колен, който държеше да ме придружи, без всякакво съмнение, за да види пак Анес, и ни беше необходим един цял час. А там, след като писмото ми бе предадено на Фабрьолатр, тъй като Фюлбер не беше още станал, не можеше да става и дума за тръгване веднага — след петнадесетте километра конете имаха нужда от малко почивка. На това отгоре на връщане, тъй като не исках да ги измъча много по калдъръма, тръгнах през прекия горски път, който много ни забави поради затрупващите го нападали дървета. С една дума, след като бяхме тръгнали сутринта рано ние се върнахме на обед уморени, но доста доволни, Колен — че е могъл да говори с Анес, а аз — защото видях зелени стръкчета, наболи по земята и дори по дърветата, които изглеждаха мъртви.

Забелязвам, че и движенията ми стават по-бавни. Те се приспособяват към нашия ритъм на живот. Не се слиза от кон, както се излиза от автомобил. И дума не става да затръшнеш вратичката и да изкачиш стълбата през четири стъпала, за да видиш кой звъни по телефона. Още при входа слизам от коня, завеждам бавно Амарант в бокса ѝ, свалям седлото, изтривам я и я чакам съвсем да изсъхне, преди да ѝ дам да пие. Всичко — половин час.

Възможно е, тъй като няма вече медицина, животът да стане по-къс. Но ако се живее по-бавно, ако дните и годините не изминават вече под носа ни с ужасяваща скорост, ако човек има най-последно време да живее, питам се какво е загубил.

Дори и отношенията между хората значително са се обогатили от това забавяне на нашия живот. О, там пък ако взема да сравнявам! Жермен, моят нещастен Жермен, който умря пред очите ни в *деня на събитията*, макар че бе най-близкият ми сътрудник в продължение на години, аз, така да се каже, не го познавах или, което е още по-лошо,

познавах го само толкова, колкото да мога да го използвам. Ужасна дума „използвам“, когато става дума за човек. Но ето, и аз бях като всички, бързах. Вечно телефонът, пощата, автомобилът, годишните разпродажби на коне за езда в големите градове, счетоводството, бумацината, данъчният инспектор... Като се живее при един такъв ритъм, човешките отношения изчезват.

В началото на август ни дойде на гости старият Пужес; тръгнал с велосипед от Ла Рок за ежедневната си разходка и продължил чак до нас. Поздравявам издръжливостта на този седемдесет и пет годишен човек: тридесет километра отиване и връщане по неравните пътища, за да изпие две чашки вино. По моему заслужил ги беше. Но не може да се каже, че старата Мену го прие с разтворени обятия. Вземам бутилката от ръцете ѝ и я пращам в жилището.

— Какво съм ѝ направил? — пита жално старият Пужес и пригладва върховете на дългите си мустаци.

— Нищо — отговарям аз, — не обръщай внимание, женски настроения!

Всъщност много добре зная за какво го упреква старата Мену: задето е завел покойния ѝ мъж преди четиридесет и седем години при Аделаид с известните последици за семейното спокойствие и с имената на свинете ѝ. Половината век не е притъпил злопаметността на Мену.

— Смело постъпваш, като приемаш такова нещо в дома си — казва ми тя преди вечеря. — Един безделник, пияница, търчиженкар.

— Хайде, хайде, Мену, Пужес не търчи много вече освен на колело! А и не пие повече от тебе.

Пужес ми съобщава новини от Ла Рок. В неделния ден, в параклиса, посред литургия Фюлбер разобличил моята двуличност, точно така казал, и сигурно някаква не много учтива дума за Кати. Веднага си помислих; предизвиква ни. За щастие Марсел бил до Жюдит, с която, мисля, добре се разбира. Накратко, като видяла, че той става целият червен, сложила ръка на рамото му, обърнала се към Фюлбер и му казала посред службата:

— Господин свещеник, извинявам се, но аз идвам на църква, за да ми говорят за бога, а не за да слушам разказ за вашите лични разправии с господин Конт по повод на някаква девойка.

— И нали знаеш как говори тя: остро и сухо. Учтива, но с глас на фелдфебел. Наздраве!

— Наздраве.

— На другия ден той й намалил дажбата. Тогава тя обиколила градчето с дажбата си, за да я покаже на хората, и каза на Фабрьолатр: „Господин Фабрьолатр, кажете на господин свещеника, че му благодаря, задето ме кара да постя. Но ако утре не получа нормална дажба, ще отида да прося в Малвил.“ Абе няма да повярваш, Еманюел, на другия ден тя получи като всички.

— Което доказва отлично, че ритниците по задника не остават даром — казвам аз и го гледам.

— Така де! Така де! — отговаря ми уклончиво старият Пужес, като измъква от джоба си сламка за сокове и избърсва старателно дългите си жълтеникавобели мустаци.

Това не е само, така да се каже, от грижа за чистота. То е, за да ми подсказе, че чашата му е празна. Пак му я напълвам догоре. После запушвам бутилката с глух удар. За да не се надява.

Докато смуче първата чаша, Пужес разказва. Но при втората навярно счита, че ми е платил достатъчно. Мълчи. Втората е, така да се каже, гратис, както при Аделаид. Нужно е съсредоточаване. И аз се възползвам от мълчанието му, за да напиша писмо на Марсел, което той ще пусне в пощенската кутия на кулата, като предупреди с една дума заинтересования. Така няма да се изложи. В това писмо съветвам Марсел да организира двойна съпротива: едната — открита и учтива от Жюдит срещу Фюлбер. Другата — тайна и обидна срещу Фабрьолатр.

Пейсу се оказва единствен прав, когато каза, че житото при Ле Рюн щяло да „иска“ да навакса. На 1 август — наистина с голямо закъснение — класовете се бяха оформили, а на двадесет и пети бяха почти зрели и пак Пейсу забелязва един следобед от най-близкия синор стъпкани стебла, изядени класове и следи от стъпки.

— Това е язовец, и то голям, стига ти само да погледнеш разстоянието между крачките — казва той.

— Язовецът яде царевица или грозде — забелязва Колен.

Пейсу вдига рамене.

— Няма дори да ти отговарям — отговаря му все пай той. — Като няма царевица, какво си мислиш? В деня на бомбата това мръсно

животно трябва да е било в дупката си. Язовецът дълбае надълбоко.

— И как се е хранил после? — пита Жаке.

Повторно вдигане на раменете.

— Не е ял, спал е.

Мисля, че Пейсу е прав. Вярно е, че по нашите места, където студовете са умерени и лесно се намира храна, язовецът не кара зимен сън. Но все пак в случай на глад навярно е запазил способността си да остане в дъното на дупката си и да живее по малко от собствените си запаси от мазнина в очакване на по-добри дни.

Военен съвет. За да изпъдим язовеца на времето, задоволявахме се с бавен огън, запален покрай пътя. Но този начин не ни се вижда достатъчно отмъстителен. Ние не искаме да го изгоним, това мръсно животно, искаме да го убием. Селската омраза към вредителя, който накърнява реколтата, нахлува по-силна от всякога в сърцата ни.

По склона на хълма от другата страна на Ле Рюн, на около двадесет крачки от житната нива, направихме малко прикритие в земята, отгоре със снопчета пръчки за покрив, опрян на четири греди. Покривът не е само за да скрие ловеца, но и за да го пази от дъжд и вятър. Мейсоние, на когото дължим плана за тази засада, стигна в тънкостите дотам, че сложи на дъното на окопа дебел решетест капак за изолация от земята. „Защото — каза той — през каучуковия ботуш, колкото и да е дебел, влагата отива нагоре по тялото.“

За да вардим на смени през нощта в нашия малък бункер, се организираме на групи, в които включваме и жените, по-младите, които от два месеца сме научили да стрелят и които се справят съвсем не лошо. Кати, разбира се, ще бъде с Тома. Миет, която очаквах да избере мен, избира Жаке. Коего накарва Пейсу да вземе Колен, а аз — Мейсоние. В този момент Евелин — а това Миет сигурно го бе предвидила — ми прави сцена да дойде също в моята смяна и поради съпротивата ми започва гладна стачка, която ме принуждава да капитулирам.

Изминава седмица. Никакъв язовец. Макар и вонящ, той сигурно има чувствителен нос и ни е подушил. Вярно е, че от негова гледна точка вонящите сме ние. Няма значение, продължаваме да дебнем.

Така времето тече бавно като река. Събужда ме в зори дневната светлина. Откакто времето е толкова хубаво, оставям прозореца отворен. Обичам да гледам, когато се събуждам, развитието на

растителността на отсрещния хълм. Невероятно е. Кой би повярвал преди два месеца, че ще видим толкова трева и толкова листа и не на дърветата — малко са оцелели, — а по нечувано множество дребни храсти, използвали гибелта на големите им съседи, за да се размножат. Гледам и Евелин, заспала на канапето на Тома. Системата на гостоприемство срещу залци хляб и глътки мляко ѝ позволи да остане в стаята ми два месеца, след като бе приета само за една нощ. Не смея обаче да сложа край на условията ни, ползата от тях бе голяма: розов цвят на лицето, бузи и мускули. И макар че гърдите ѝ си останаха плоски въпреки моите предсказания, сега тя има добри спортни навици. Научи се да язди по-бързо от всички останали, защото яхва коня съвсем безстрашно, с лекота, крачката ѝ потупват слабините на животното, за да го пусне в галоп, а русите ѝ плитки се развяват зад нея. Настоях за ездата да си прави плитки, след като, яхнала Моргана и вдигайки дясна ръка, за да отмахне назад дългите си коси, бе предизвикала множество подскоци, които я бяха стоварили на един малък храст, за щастие без увреждания.

В момента, в който Евелин, почувствувала погледа ми на себе си, отваря очи, се чува изстрел. После втори, а четвърт секунда по-късно и трети. За миг минавам от слисване към безпокойство. Пейсу и Колен са прекарали нощта в засада при Ле Рюн, но по това време те се готвят да се прибират. Язовецът няма да тръгне из житото, след като настъпи денят. А и да беше така, нямаше да са нужни три патрона на Колен и на Пейсу, за да се справят с него. Скачам и нахлузвам набързо панталоните си.

— Евелин, тичай при замъка на входа и кажи на Мейсоние да вземе пушката си, да отвори и да ме чака.

Преди един месец бях решил, че оръжието ще бъде лично и че всеки ще пази своето в стаята си. В случай на нощна изненада щеше следователно да има три пушки в малкия замък при входа, три в главната кула и една (на Жаке) в жилището, освен когато Жаке се намира в стаята на Миет както сега.

Евелин изтичва боса, по нощница; аз излизам, дозакопчавайки се, от стаята, вратата на Тома се отваря и той изскача по пижама, гол до кръста.

— Какво става?

— Вземете и двамата пушките си и вървете при входа на замъка. Няма да мърдате оттам. Оставете да пазите Малвил. Бързо! Бързо! Излишно е да се обличате!

Слизам през четири стъпала по витлообразната стълба и се срещам с Жаке, който излиза от стаята на Миет. Той е реагирал по-бързо от Тома: с панталони е и с оръжие. Не разменяме нито дума. Тичаме един до друг. Когато стигаме по средата на първата крепост, чува се пети изстрел откъм Ле Рюн. Спирам се и стрелям във въздуха. Надявам се да разберат, че пристигаме. Продължавам да тичам. Виждам пред себе си Мейсоние, който с оръжие в ръка отваря вратата. Отдалеч му викам:

— Върви! Върви! Настигам те!

Жаке, който тича, докато аз се спрях да стрелям, сега е пред мене. Преминавам подире му входната врата, поемам по пътя надолу и чувам зад себе си някакво шумно дишане, обръщам се — Евелин, боса, по нощница, хукнала с всички сили да ме настигне.

Бесен гняв ме обхваща, спирам се, сграбчвам ѝ ръката, разтърсвам я и крещя:

— Дявол да те вземе! Какво търсиш тук! Прибирай се! Прибирай се!

Тя пици с изхвъркнали от орбитата очи:

— Не! Не! Не искам да те оставя!

— Прибирай се! — крещя аз.

И като прехвърлям пушката от дясната в лявата ръка, удрям ѝ здравата две плесници. Тя се подчинява като бито куче, тръгва заднишком към вратата с влудяваща мудност, като ме гледа с ужасени очи. Отново крещя:

— Прибирай се!

Губя ценни минути! А Кати и Тома, които още не са пристигнали! И на които не мога да разчитам! Нито на старата Мену, която се бори пред широко отворената врата с Момо, като с две ръце го дърпа за ризата.

Хващам Евелин през кръста и като я тръшвам на рамото си, изминавам тичешком разстоянието до портата, после я оставям като пакет вътре.

В същия момент виждам, че ризата на Момо се скъсва и свободен, той се спуска напред и слиза тичешком по пътя за Ле Рюн.

— Момо! Момо! — вика отчаяно старата Мену и хуква подире му.

И онези двамата, които все още не пристигат! Не е възможно, тя сигурно се издокарва. А той стои и я чака!

Оставям Евелин и се втурвам по пътя надолу, надминавам старата Мену, която припка с мършавите си крачка, и викам: „Момо! Момо!“ Обаче вече зная, че няма да го стигна. Той тича като децата, с ниски разкрачи, но се движи много бързо и дробовете му са неизтощими.

На завоя на пътя във форма на фуркет, който ме отвежда до коритото на пороя, мога вече да виждам, без да се обръщам — защото на това място пътят върви успоредно, — старата Мену, която тича с всички сили, и зад нея достигащата я Евелин! Възмутен съм до крайна степен от тази нечувана поредица от недисциплинирани постъпки. Не зная защо, но сега съм сигурен, че Кати и Тома също ще изоставят поста си и ще ни последват: Малвил ще остане без защитници. Всички наши имуществва, всичките ни запаси, всичките ни животни — изоставени на произвола! Отчаян съм и докато тичам с бързо биещо сърце и стиснати зъби, гърлото ми се свива до болка. Извън себе си съм от ярост и безпокойство.

Когато стигам до Ле Рюн, виждам доста далеч от мене гърбом, неподвижни, с оръжие в ръка, наредени в една линия Пейсу, Колен, Мейсоние и Жаке. Те не се движат. Не казват нищо. Сякаш са окаменели. Какво ги е вцепенило, не зная, защото виждам само гърбовете им. Във всеки случай нямат държане на хора, заплашвани от нещо, или хора, които трябва да се защищават или се страхуват. Онемели, същински статуи, дори шумът от тичането ми не ги кара да се обърнат.

Най-после стигам до тях, без те да излязат от вцепенението си и без да ми направят място. И на свой ред и аз виждам.

На десетина метра по-надолу от нас двадесетина индивида в парцаливи дрипи, достигнали до последната степен на изтощение, не бледи, а просто жълти, с увиснала по костите кожа на лицето, някои дори дотолкова без сила, че не успяват да акомодират очите си, така че от кривия им поглед страх да те побие, са наклеявали или седнали на нашето жито и поглъщат с къси боязливи джафкания полузрелите класове. Те дори не успяват да отделят зърното от обвивката му, всичко

нагъват. Забелязвам, че около устата им има зелено, доказателство, че преди да намерят нашето жито, са опитвали да пасат трева. Човек би казал скелетовидни животни. Кривогледите им очи лъщят от страх и жажда. Те хвърлят към нас коси погледи, като бързат да напъхат класовете в устата си. Когато се задавят, изплюват храната в шепа, след което веднага отново я нагълтват. Сред тях има и жени. Различаваме ги; по дългите коси, защото ужасната им посталост им е отнела всякакъв външен белег на пола. Никой от тях няма пушка. Но до тях върху житните стебла виждам вили и дебели топори.

Гледката е така окаяна, че ни трябва време, за да си дам сметка, че те вече са унищожили четвърт от нашата реколта и ще унищожат всичко, ако не се намесим. Не е само това, което изяждат. Те съсипват много повече класове, като тъпчат или лягат по стеблата. А тези зърна, които те опустошават или поглъщат, са нашият живот. Ако оставим безнаказано да се унищожи житото на Малвил, тогава и Малвил ще бъде доведен до състояние на изгладняла глутница, скитаща като толкова други. Защото сигурен съм, че тази не е първата, която ще видим. Възраждането на растителността я е тикнало по пътищата да си търси храна.

До мен е Пейсу. Не изглежда да си дава сметка за присъствието ми. Пот се стича по лицето му.

— Всичко опитахме — казва Колен с глас, задушен от болка и гняв. — Говорихме им, наругахме ги. Стреляхме във въздуха. Хвърлихме по тях камъни. И какво си мислиш — пет пари не дават за камъните, закриват с ръка главата си и продължават да плюскат!

— Но какви са тези хора! — пита Мейсоние със слисване, което във всеки друг момент би ми се сторило смешно. — И откъде идват?

Извиквам им на нашия диалект с някаква безсилна ярост:

— Махайте се веднага оттук, дявол да ви вземе! Не виждате ли, че разваляте житото ни! Ами ние какво ще ядем?

— А, да — казва Колен, — не отговарят нито на френски, нито на диалект! Плюскат! И като си помислиш, че се тровехме за някакъв си язовец!

— Ами ако ги натупаме с прикладите? — казва най-последно и Пейсу със задавен глас.

Поклащам отрицателно глава. Не можем да се доверим на тяхната слабост. Всичко може да се очаква от едно подгонено

същество. Освен това приклади срещу вили — боят няма да бъде равен. Не. Знам кое е единственото логично решение, което трябва да взема. И другарите ми го знаят. Но съм неспособен за това. Застанал на синора на житната нива в ръка с оръжие, на което съм свалил предпазителя, сложил съм куршум в цевта и държа пръст на спусъка — малко е да се каже, че се колебая. Получил съм някакво пълно нервно затормозяване, което въпреки ясната ми преценка ме парализира. Аз също съм окаменял.

Единственият, който показва възбудата си, е Момо. Знам, че лесно се раздрава, но никога не съм го виждал да изпада в такъв бяс. Той тропа с крака, вдига ръце нагоре, размахва юмрук и крещи. Обладан е от някакъв безумен гняв и като обръща към мен блесналите си очи и щръкналата си коса, с глас и с движения ме заклина да сложа край на плякосването. Той крещи пискливо:

— *Ж̀̀ото! Ж̀̀ото!*

Грабителите сигурно са се били помежду си или срещу някоя друга орда, защото дрехите им са на дрипи и тези мръсни дрипи показват бедрата, телата, гърбовете им. Виждам една нещастница, чиито набръчкани и отпуснати гърди висят чак до земята, а тя се влачи на четири крака от клас на клас. Тя е с обувки, но повечето са обвили краката си с парцали. Сред тях няма деца, нито съвсем млади, нито старци. Най-неиздръжливите са умрели. Тези, които виждам, са „в силата си“. Израз, който звучи жестоко, ако се приложи към тези скелети. Поразен съм от стърчащите кости на таза, на коленете, които изглеждат огромни, на ключиците. Като дъвчат, виждат се мускулите на челюстта им и от групата им се носи миризма на развалено, която ви задушава и ви се повдига.

— *Ж̀̀ото! Ж̀̀ото!* — крещи Момо и с две ръце си дърпа косите, сякаш за да ги оскубе.

Дясната ми ръка се е вкопчила в оръжието, но тя все още е отпусната надолу и дулото е насочено към земята. Не успявам да сложа пушката на рамото си. Към тези чужденци, тези грабители изпитвам безумна омраза, защото те изяждат нашия живот. И още, защото те са онова, в което и ние бихме могли бързо да се превърнем, ние, в Малвил, ако продължат да ни ограбват. Но в същото време изпитвам противно съжаление, което уравновесява омразата ми и ме довежда до безсилие.

XIV

Никой от нас, освен старата Мену, не почувствува в момента смъртта на Момо, първо, защото тази смърт се сблъска у нас с някакво чувство на недоверчивост и особено защото нашествието на бандата, която току-що бяхме унищожили, ни потопи две седмици от сутрин до вечер в изтощителен труд.

Най-напред трябваше да погребем мъртвите. Това бе една ужасна задача, усложнена още и от обстоятелството, че забраних доближаването до тях. Боях се те да не са носители на паразити — разпространители на епидемии, срещу които щяхме да бъдем беззащитни. Спомнях си, че бълхата може да пренася чума, а въшката — петнист тиф. Лошото състояние на тия нещастници, както и фактът, че идеха без съмнение много отдалеч, ако се съди по парцалите, които мнозина от тях носеха на краката си, ги правеха още по-съмнителни.

Изкопахме един трап близо до мястото с труповете и в него наредихме снопове съчки, над съчките — цепеници, така че последният ред дърва да бъде на равнище на житната нива. После с помощта на примка, сложена на края на една върлина, сложихме по едно въже на краката на всеки мъртвец и го теглихме на голямо разстояние от нас, така че да бъде поставен отгоре на кладата. Имаше всичко осемнадесет мъртви, от които пет жени.

Беше единадесет часът вечерта, когато хвърлихме последната лопата пръст върху още топлата пепел. Не исках да се върнем в Малвил с дрехите, които бяха на нас. Позвъних на входната врата и когато Кати излезе, казах ѝ да потърси Миет и да ѝ помогне да донесат два котела, пълни с вода. Щом ги донесоха, сложихме вътре дрехите си, заедно с бельото, и влязохме голи в замъка, за да се изкъпем един след друг в банята на главната кула. Огледахме се внимателно, но не намерихме на никого паразити. На другия ден накладохме голям огън с дърва под двата котела пред малката входна крепост и дълго изварявахме дрехите, преди да ги внесем в замъка и да ги прострем да съхнат.

Вечеряхме шестимата в голямата зала на жилищното помещение. Кати ни обслужваше. И Евелин беше там, но аз не ѝ заприказвах и тя не посмя да се доближи до мене. Миет, Фалвина и старата Мену бдяха при Момо в малкия замък при входа. Вечерята премина в мълчание. Бях грохнал от умора, безчувствен. Освен глупавото животинско задоволство, че ям, пия и възстановявам силите си, изпитвах само огромна нужда от сън.

Не можеше да става и дума обаче. Трябваше да се вземат решения, и то още същата вечер, след като се нахраним; да направим събрание. Не исках на него да присъствуват жените. Имах да казвам на Тома много неприятни неща, а не исках да ги казвам в присъствието на Кати. Не желяех също Евелин, която не бях изгонил от стаята си, но на която не говорех, да стои при разискванията.

По лицата около мен бяха изписани умора и отчаяние. Започнах да говоря с безизразен глас и много предпазливо.

— Прекарахме — казах аз — извънредно тежки часове. Бяха допуснати грешки. Заедно трябва да си извадим заключения и нека всеки да каже мнението си за станалото.

Настъпи продължително мълчание и аз казах:

— Започвай, Колен.

— Е добре, аз, виждаш ли — започна Колен със задавен глас и без да гледа никого, — мъчно ми е за Момо, но ми е мъка и за онези, които убихме.

— Мейсоние?

— Аз мисля, че организацията не беше добра — каза Мейсоние — и че имаше редица постъпки на недисциплинираност.

И той казва това, без да поглежда никого.

— Пейсу?

Пейсу повдига широките си рамене и опира на масата мощните си длани.

— Горкият Момо — казва той, — не може да се каже, че си го е търсил, но все пак, както казва Колен...

Той спира дотук.

— Жаке?

— Аз мисля като Колен.

— Тома?

Извиках го последен, за да покажа, че го държа на разстояние, но тази отдалеченост сам той я беше приел предварително, като не зае стола до мен, оставен свободен от Евелин. Тома се поизправя. Той не обръща глава към мене, гледа пред себе си и ми показва напрегнатия си профил. Макар и седнал малко вдървено на стола си, ръцете му са в джобовете — нещо, което не му е привично. Предполагам, че ги държи там не от разпуснатост, а защото те сигурно малко треперят.

Той казва с глас, който с мъка овладява:

— Тъй като Мейсоние говори за прояви на недисциплинираност, бих искал да кажа, че трябва да се укоря за две такива. Първо: след изстрелите Еманюел ми каза да не се обличам и да сляза както съм, с оръжие. Аз обаче се забавих в обличане и стигнах до входната кула много по-късно, така че не можах да помогна на Мену да задържи Момо.

Преглъща слюнката си.

— Второ: вместо да остана на пост на крепостта с Кати, както Еманюел ми бе наредил, реших на своя глава да отида като подкрепление при Ле Рюн. Давам си сметка, че съм извършил сериозна грешка, като съм оставил Малвил без защитник. Ако бандата, с която се разправяхме, беше организирана, тя би могла да се раздели на две: една група щеше да ни привлече на Ле Рюн чрез плякосване на житото ни, а през това време другата група щеше да завладее замъка.

Ако не познавах така добре Тома, щях да кажа, че словото му е умело. Защото, осъждайки се, той ни обезоръжава. Как да произнесеш обвинителна реч срещу обвиняем, който се самообвинява? Но всъщност аз зная: тук няма нищо друго, само неговата собствена суровост. Единствената му хитрина — ако приемем, че проявява хитрост — е, че гледа да оневини жена си. Много мило, но и твърде опасно. Защото в простъпките, които той признава, аз си имам едно на ум за ролята на Кати и ще го кажа.

Казвам с безпристрастен глас:

— Благодаря ти за откровеността, Тома. Мисля обаче, че прекалено много прикриваш Кати. Питам те: нали тя те накара да се облечеш и те забави?

Гледам го. Зная, че няма да предпочете лъжата.

— Тя — отговаря той с леко разтреперан глас. — Но щом като съм възприел думите ѝ, аз съм отговорен за закъснението.

Това признание му струва, и то не малко. Силно е засегнат. Но въпреки всичко няма да го пусна.

— Като стигнахте в крепостта, не беше ли Кати, която ти внуши да слезете до Ле Рюн, за да видите какво става?

— Тя беше — отговаря Тома и силно се изчервява. — Но и аз бях виновен, че приех. Ето защо единствен съм отговорен за тази грешка.

Казвам рязко:

— И двамата сте отговорни. Кати има същите права и същите задължения като всички нас.

— Освен дето няма право да присъствува на събранията, на които я критикуваш — заявява Тома със стиснати устни.

— Исках да й спестя това. Но ако смяташ, че тя трябва да бъде изслушана, върви да я доведеш. Чакаме те.

Мълчание. Всички го гледат. Очите му са наведени, а ръцете — пъхнати дълбоко в джобовете. Устните му треперят.

— Не е необходимо — казва най-после той.

— В такъв случай предлагам да обсъдим гледището на Колен, което, ако не се лъжа, е и на Пейсу, и на Жаке.

— Не съм свършил да говоря! — казва Тома.

— Добре де, говори! Говори! — казвам нетърпеливо. — Всеки път все тоя номер! Никой не ти пречи да говориш!

Тома продължава:

— Готов съм да понеса последиците от грешките, които съм допуснал, като напуснем двамата с Кати Малвил.

Вдигам рамене и понеже той мълчи, питам:

— Свърши ли?

— Не — отговаря той глухо. — Понеже до ново нареждане все още съм член на Малвил, имам право да кажа мнението си по въпроса, който обсъждаме.

— Добре де, кажи го! Кой ти пречи?

Той помълчава и продължава с малко по-сигурен глас:

— Не съм на мнението на Колен. Не мисля, че има основание да съжалява, задето е убил грабителите. Мисля, обратно, че Еманюел допусна грешка, като не се реши по-рано да стреля. Ако не беше чакал толкова, Момо щеше да е още жив.

Няма възгласи „о!“, нито, както се казва, „разни движения“, но неодобрението се чете по лицата. По изключение обаче няма да

действувам ловко. Няма да се възползувам от народното мнение. Изводът е много сериозен. Казвам с равен глас:

— Изразяваш се нетактично, Тома, но не е невярно. Ще си позволя обаче да те поправа. Не съм допуснал една, а две грешки.

Поглеждам другарите и замълчавам. Мога да си позволя да мълча. Възбудил съм до крайна степен вниманието им.

Продължавам:

— Първа грешка и тя е от общ характер: показах се прекалено слаб по отношение на Евелин. Чрез гледката на възрастен мъж, който се оставя да го води за носа едно момиченце, въведох елемент на разпуснатост в нашата общност и допринесох за разпускане на дисциплината. Конкретна последица от това разпускане: ако Евелин не беше в ръцете ми в момента, когато напусках Малвил, за да тичам към Ле Рюн, щях да мога да помогна на старата Мену да задържи Момо поне до пристигането на Тома.

Спирам за малко и добавям:

— Ако казвам това, Тома, то не е, за да се отдам на насладите на самокритиката, а за да ти покажа, че везните показват еднакво моята слабост към Евелин и твоята слабост по отношение на Кати.

— Да, но все пак Евелин не ти е жена — казва Тома.

Казвам хладно:

— В това виждаш ли отегчаващо обстоятелство?

Той мълчи объркан: искаше да каже, мисля, че обстоятелството, че е женен за Кати, смекчава вината му. Обаче не държи да изясни бележката си публично, тя ще подчертае слабостта му. Представата му за властващ съпруг е условна, а в неговия случай свръхневярна.

— Втора грешка: както казва Тома, аз недостатъчно бързо се реших да стрелям по грабителите.

Мейсоние вдига ръце към небето.

— Нека бъдем справедливи! — извиква той. — Ако има някаква грешка, не си я извършил ти единствен. Никой измежду нас не се бе запалил да стреля по тия нещастни хора. Те бяха толкова изпосталели! Бяха тъй гладни!

Казвам:

— Тома, и ти ли почувствува това?

— Да — отговаря той без колебание.

Обичам тази сурова прямота у него: той не лъже, дори ако от това твърденията му ще бъдат омаловажени.

— В такъв случай — казвам аз — ще трябва да заключим, че грешката е била обща.

— Да — възразява Тома, — но ти си отговорен повече от всички, защото ти си командирът.

Вдигам ръце към небето и възклицивам буйно:

— Именно! Там е въпросът! Командир ли съм? Командир ли е човек, когато посред боя от групата, която се предполага, че той командува, двама души не се подчиняват на заповедите му?

Надвисва мълчание и аз го оставям да надвисне. Нека малко натези. И Тома да се попече малко на своя огън.

— Според мен тук има едно положение, което никак не е ясно — заявява Колен. — Имаме събрания и решения, които вземаме всички заедно. Добре. На събранията Еманюел играе важна роля. Никога обаче не сме казали, че в случай на крайна необходимост и когато няма време да се разисква, Еманюел ще поеме командуването. И според мене нека си го кажем. Да се знае, че в случай на спешност не може да се оспорват заповедите на Еманюел.

Мейсоние вдига ръка.

— Това е — казва той със задоволство. — Ето какво исках да кажа отначало, като казах, че организацията ни не беше добра. Бих допълнил дори — просто бе жалко всичко, както стана. Хората взеха да тичат на всички страни, без никого да слушат. Равносметка; в даден момент за защита на Малвил в крепостта бяха само Фалвина и Миет. И още: Миет знае да стреля, но тя дори нямаше оръжие!

— Прав си — казва Пейсу, като клати голямата си глава. — Бе пълна разтурия! При Ле Рюн беше нашият беден Момо, който нямаше защо да е там, беше и старата Мену, на която мястото също не беше там, но тя бе дошла заради Момо. Беше Евелин, лепната за задника на Еманюел. Беше...

Той се спира и се изчервява до уши. В увлечението си щеше да включи и Тома в списъка. Настъпва мълчание. Сложил ръце в джобовете си, Тома не поглежда никого. Сякаш сме насаме, Колен ми праща със святкащи очи усмивчицата си.

— Както и твоето намерение — продължава внезапно Пейсу и насочва към Тома грамадната си лапа; ръката му сякаш се простира по

цялата ширина на масата. — Както и твоето намерение — повтаря той с гръмотевичен глас — да напускате с Кати Малвил, по-голяма глупост от тая, здраве!

— И аз мисля като теб — казвам веднага.

— Преди всичко къде ще отидеш, мухльо такъв? — пита Пейсу, като влага в обидата невероятен пълнеж от топлота и обич.

Колен прихва както винаги точно навреме и смехът му прозвучава правдиво. Той ни дава тон и ние го последваме. Тези смехове разведряват атмосферата дотолкова, че докарват усмивка и на стиснатите устни на Тома. Впрочем забелязвам, че след това тялото му се отпуска и той дори изважда ръце от джобовете си.

След тоя смях гласуваме и единодушно без един глас — моят, който посочва Мейсоние — ме избират за военен командир на Малвил „в случай на неотложна нужда и на опасност“. Като естествено се разбира, че когато не е крайно необходимо, всички решения, дори и онези, които се отнасят до сигурността ни, ще бъдат вземани на общо събрание. Благодаря и замолвам Мейсоние да ми бъде придаден като помощник, а в случай на невъзможност да действам поради раняване — като заместник. Ново гласуване, което ме задоволява. Неясна глъчка: нервно отпускане; оставям ги за няколко минути на воля.

— Бих искал да се върна на гледището, което Колен изказа отначало — казвам аз. — Добре, всички сме почувствували, че е ужасно да се стреля по тия нещастни хора. Оттам и колебанието ни. И все пак има нещо, което бих искал да кажа. Щом нашето колебание е струвало живота на Момо, значи, че рефлексът ни не е бил добър. От *деня на събитието* не живеем вече в епоха като предишната, това не сме осъзнали достатъчно и недостатъчно сме се приспособили.

— И какво означава, че не сме живеели вече в предишната епоха? — пита Пейсу.

Обръщам се към него.

— Ще ти дам един пример: предположи, че преди *деня на събитието* някой е дошъл в дома ти през нощта и за отмъщение ти е изгорил хамбара, сеното и кравите.

— Бих искал да го видя тоя! — казва Пейсу, като забравя, че е загубил всичко.

— Да предположим. Това е огромна загуба, ще ми кажеш ти, но не е загуба, която поставя живота ти в опасност. Преди всичко защото

има застрахователно дружество. Но и преди то да се реши да ти плати, насреща ти е селската кредитна банка, която ще ти отпусне заем, за да си купиш крави и сено. А — слушай ме добре, — ако сега някой ти открадне кравата или ти вземе коня, или ти изяде житото, свършено е, няма лек, за по-дълъг или по-кратък срок той те осъжда на смърт. Това не е обикновена кражба, това е престъпление. И то престъпление, което трябва да бъде наказано със смърт, начаса и без колебание.

Виждам, че Жаке премигва, но вдаден в мисълта си, не разбирам веднага коя е причината. Толкова пъти съм си повтарял след смъртта на Момо това, което току-що им казвам, че ми се струва, че го предъвквам. Впрочем смятам пак да се върна на него, тъй като знам добре, че нито у моите другари, нито у мене може да се промени за един ден поведение на един цял живот. Нито пък да се замести усвоеното зачитане на човешкия живот с инстинкта за самосъхранение.

— Все пак — казва с тъга Колен. — Да убиваш хора!

— Налага се — отговарям аз, без да повишавам тон. — Новата ера го изисква. Повтарям: онзи, който взема житото ти, те осъжда на смърт. А ти все пак нямаш причини да предпочиташ ти да умреш вместо него!

Колен замълчава. Другите — също. Но станалото си има пълнеж. Мога да разчитам на него, за да натежи в спомена им и да ми помогне да им внедря — да внедря най-напред на себе си — оня нечуван рефлекс на скорост и бруталност, с който животното защитава леговицето си.

Все пак накрая забелязвам, че лицето на Жаке е станало виненочервено и че едри капки пот са избили по челото му и се стичат по слепите му очи. Прихвам.

— Успокой се, Жаке! Решенията, които вземаме тази вечер, не са ретроактивни!

— А какво означава „ретроактивни“? — пита той, като ме гледа с хубавите си кафяви очи.

— Това означава, че не се прилагат към постъпки в миналото!

— А, добре! — казва той облекчен.

— Пустият му Жаке! — казва Пейсу.

И спрели поглед на Жаке, ние се смеем, също както преди малко на Тома. Не бих повярвал, че е възможно такова веселие след

пролятата и загубена кръв. Но това не е веселие. Този смях има социално съдържание. Той потвърждава нашето единство. Въпреки грешките си Тома е един от нас. Жаке — също. След изпитанията колективът отново се сформира, обединява и засилва.

Погребението е определено за дванадесет часа; уговорили сме се, че ще се причестим. След сутрешното събрание чакам в моята стая онези измежду нас, които са решили да се изповядат.

Изслушвам Колен, Жаке и Пейсу. Тия тримата, преди да си отворят устата, знам какво им тежи. И толкова по-добре, ако останат с впечатление, че мога да ги освободя от това бреме: „Греховете ще бъдат прехвърлени на онези, на които вие ги прехвърлите, и ще останат у онези, на които вие ги оставите.“ Да ме пази бог от мисълта, че имам или че ще имам някога такава необятна власт! Понякога се съмнявам, че и самият бог може да измие съвестта на човека. Но стига. Никого не искам да наскърбя с еретични мисли. Още повече, че в тази област не съм сигурен в нищо.

Като свършва, Колен ми казва с усмивчицата си:

— Според Пейсу, Фюлбер задавал много въпроси по време на изповед. После се карал. Това не е твоята метода.

И аз се усмихвам.

— Ти не би приел! Изповядваш се, за да ти олекне. Няма да ти усложнявам задачата.

За голямо мое учудване лицето на Колен става сериозно.

— Но аз не се изповядвам само за това. Изповядвам се, за да стана по-добър.

Той се изчервява при тези думи, защото фразата му се вижда смешна. Лицето му изразява съмнение.

— Но вярваш ли, че това е възможно?

— В твоя случай може би. Но при повечето случаи — не.

— И защо?

— Защото, видиш ли, хората са много силни и крият недостатъците си. Излиза, че изповедта им няма стойност. Вземам за пример старата Мену: не съм я чувал на изповед, иначе нямаше да говоря за нея. Старата Мену се укорява за „строгостите“ си към Момо и съвсем не за гадостите към Фалвиница. Според нея нямало такива, поведението ѝ било напълно в реда на нещата.

Колен се смее. А аз се усещам, че говоря за Момо, като че ли е още жив, и от това изведнаж ми става ужасно болно. Веднага минавам на друга тема:

— Писах две думи на Фюлбер, за да го уведомя за появата по тия места на банди разбойници. Посъветвах го по-добре да охраняват Ла Рок, особено нощем. Ще ти бъде ли приятно да занесеш писъмцето?

Колен мигновено се изчервява.

— След онова, което ти казах, не мислиш ли, че е малко...

Той не довършва изречението си.

— Мисля, че в Ла Рок ти имаш една приятелка от детинство и че за теб ще бъде удоволствие да я видиш. Тогава? Какво лошо има?

След тримата мъже приемам Кати. Едва влязла в стаята ми, тя обгръща с две ръце шията ми. Макар че прегръдката ѝ не ме оставя безчувствен, решавам да я позакача по този повод и смеешком се освобождавам.

— Прекаляваш. За какво си дошла: да ме приласкаеш ли, или да се изповядваш? Хайде, седни, но седни от другата страна на масата, така ще бъде малко на завет.

Тя е във възторг от приема ми. Очаквала е да бъде по-студен. И ето че се изповядва без всякакво предисловие. Чакам продължението, защото зная, че не е дошла за това. Докато се разкайва за греховете си, при което ми доверява дреболии, които никога не са я безпокоили, забелязвам, че си е гримирала очите. Дискретно, но нищо не липсва: веждите, клепките, клепачите. Тя продължава да живее от дребните си козметични запаси от преди бомбата.

Кати приключва с маловажните си признания, но аз мълча. Чакам. И за да бъде изчакването ми по-естествено, не я и гледам. Драскам с молива по една попивателна хартия. Не разхищавам хартията. Сега тя е много ценна.

— А иначе — казва най-после тя — ти все още ли си ми сърдит?

Продължавам да си драскам.

— Сърдит ли? Не.

И тъй като нищо не обяснявам, тя продължава:

— Не изглеждаш доволен.

— И не съм доволен.

Мълчание. Продължавам да си драскам.

— От мен ли не си доволен, Еманюел? — пита тя с най-гальовния си глас.

Сигурно се умилква с още по-голяма изразителност. Напразен труд. Очите ми са извънредно заети: на попивателната рисувам едно ангелче.

— Не съм доволен от изповедта ти — казвам със строг глас.

И чак тогава вдигам глава и я поглеждам. Тя не очакваше подобно нещо. Сигурно не ме взема много на сериозно като абат на Малвил.

— Това бе една недобра изповед — продължавам аз все така строго. — Ти дори не видя вина в главния си недостатък.

— И кой е той според тебе? — пита ме тя с едва сдържана агресивност.

— Кокетството.

— О, това ли! — казва тя.

— О, разбира се, за тебе това е нищо — казвам аз. — Ти обичаш мъжа си, знаеш, че няма да му изневериш (тук тя се усмихва подигравателно), така че си казваш: карай, защо да не се позабавляваме малко! За жалост в колектив, където има шестима мъже и само две жени, тези играчки са много опасни. А и твоето кокетство — ако не съм аз да река „стоп!“ — ще внесе безпътство в Малвил. Вече мисля, че Пейсу твърде много те гледа.

— Мислиш ли? — казва Кати.

Тя сияе! Дори не си прави труд да изглежда съкрушена!

— Мисля! И останалите подкачаш. За щастие на тях им е все едно.

— Искаш да кажеш, че и на теб ти е все едно — казва тя агресивно. Известно ми е това. Ти харесваш едрите гъски, като онова голо момиче, дето е залепено при главата на леглото ти. Наистина като свещеник ти ме учудваш! Човек би очаквал по-скоро да намери там разпятие!

Но тя хапе, честна дума!

— Това е репродукция от Реноар — отговарям аз, учуден, че съм принуден да се защитавам. — Ти нищо не разбираш от изкуство.

— А снимката на твоята германка от бюрото и тя ли е изкуство? Тя е ужасна, отвратителна друсла! Цялата в гърди! И после всъщност какво те интересува, нали си имаш Евелин!

Каква змия. Казвам със студен гняв:

— Как така имам Евелин? Какво значи това „имам“ Евелин? За някакъв Варвоорд ли ме вземаш?

Впивам очи в нейните и я сразявам с погледа си. Тя се оттегля веднага на пръсти от бойното поле.

— Никога не съм казала такова нещо! Дори и през ум не ми е минавало!

Дявол да я вземе, не ѝ било минавало! Малко по малко се успокоявам. Вземам пак молива и махам крилете на моето ангелче. После му прибавям два малки рога и голяма опашка. Опашка като на маймуните, с която те се хващат за клоните. През това време виждам, че пред мене Кати се извива и се опитва да види какво правя. Колко е доволна от пола си тая малка маймуна! И как иска да накара всички да почувствуват властта ѝ! Вдигам глава и я гледам пронизателно:

— Мечтата ти всъщност е всички мъже в Малвил да се влюбят в теб и всички да са доведени до отчаяние. А в това време ти обичаш само Тома.

Мисля, че засега улучих. Защото дълбоко в очите ѝ виждам как се събужда пламъчето на агресивността.

— Какво искаш? — казва тя. — Всички не могат да бъдат уличници като твоята Миет.

Мълчание. Казвам, без да повишавам тон:

— Много хубаво говориш за сестра си. Браво!

В действителност Кати не е лошо момиче. Защото тя се изчервява и за първи път от началото на изповедта си изглежда истински засрамена:

— Знаеш, че много я обичам. Не биваше да ми вярваш.

Дълго мълчание. Тя добавя:

— Сигурно не ме смяташ много симпатична.

Усмиввам ѝ се:

— Смятам те млада и неблагоразумна.

И тъй като тя нищо не казва, учудена, че ѝ говоря приятелски след всичките дивотии, които ми каза, добавям:

— Погледни Тома. Той е влюбен. А ти, понеже си млада, злоупотребяваш с това. Налагаш му се, а не си права. Защото Тома не е някакъв парцал. Той е мъж и няма да ти го прости.

— Той вече ми се сърди.

— За глупостите, които го накара да извърши ли?

— О, да!

Ставам и отново ѝ се усмихвам.

— Ще се оправи, гледай си работата. На събранието той пое всичко върху себе си. Лъвски те защитаваше.

Тя ме гледа със светнали очи.

— Но и ти също не си бил много лош на събранието.

— Все пак искам да ти кажа: внимавай с Пейсу.

— Това не мога да ти обещавам — отговаря ми тя с учудваща искреност. — Никога не съм могла да устоя на мъжете.

Гледам я. Ето че това ме озадачава. Размислям. Значи, нищо не съм разбрал в това момиче! Ако онова, което казва, е вярно, целият ми анализ отива на вятъра. Тя добавя:

— Знаеш ли, ти съвсем не би бил лош свещеник, макар че си женкар. Добре, нали виждаш, вземам назад всичките си лоши думи и особено за... Така де, вземам ги назад. Ти си мил човек. Само това, дето не мога да сдържам езика си. Мога ли да те целуна?

И тя наистина ме целува. Една целувка, съвсем различна от онази при влизането ѝ. Макар че все пак да не преувеличаваме невинността на тази целувка. Доказателството е, че тя ме смущава, а Кати забелязва това и издава някакво леко тържествуващо кикотене. Отварям ѝ вратата, тя излиза тичешком, пресича празната площадка на стълбището и в момента, когато стига до витлообразната стълба на главната кула, се обръща и отново ми махва с ръка.

Погребахме Момо до Жермен и до малкия гроб, който бе приютил останките от семействата на нашите приятели. Сложихме начало на това гробище в *деня на събитието*, то бе част от света след това и ние знаехме, че всички ни ще приюти. Намираше се пред първата крепостна стена, в някогашния паркинг. Там има едно малко изравнено място, издълбано в скалата, което четиридесет метра по-надолу се стеснява и свива до размерите на път между скалата и стръмнината. На това място пътят извива почти под прав ъгъл около скалата.

Там, в това тясно дере, между пропастта и надвисналата над него скалиста маса, ние решаваме да издигнем дъсчена ограда, чието предназначение е да запази първата крепост от покатервания през нощта. Ще бъде издадена напред, от здрави дъбови, добре прилепени

дъски, на вратата ѝ с отвор до самата земя, с плъзгаща се вратичка, голяма, колкото да мине човек плъзешком. Оттам ще пуснем посетителя, след като сме го огледали през дупчицата, прикрита до шпионката. А шпионката ще я отворим само след внимателно оглеждане, тъй като отварянето ѝ не е безопасно.

Помислихме и за катеренето. Горната част на оградата, която може да се свали, за да може да мине една каруца, е защитена от четири реда бодлива тел, която не може да се докосне, без да се предизвика шум като от металически кутии. Почтените посетители обаче могат да използват камбана, доставена от Колен от запасите в магазина му и поставена от него до шпионката.

Мейсоние нарече площадката между дъсчената ограда и рововете на първата крепост „Зона на предни постове на охраната“, или ЗППО. По негов съвет решихме да я обсипем с капани в шахматен ред, като оставим свободен един триметров широк път, който минаваше покрай рова отдясно, после покрай хлътнолата извивка на скалата пред гробищата в зародиш и стигаше до оградата. Тези капани или както ти наричаше Мейсоние — *примамки за глупци*, бяха от най-класическия вид: дупки, дълбоки шестдесет сантиметра, на дъното на които поставихме остри опалени на огън колове или дъсчици с наковани по тях едри пирони. Отворите им бяха прикрити със затрупани с пръст картони.

Междувременно Пейсу довършваше надстройката на първата крепостна стена, като издигаше цял метър и половина зидария върху здрави дървени греди, наредени над амбразуриите на назъбените стени. Като свърши, той поиска от Мейсоние да затвори амбразуриите с дебели дървени плоскости, които „да се отварят от долу на горе и навътре. По този начин ти можеш да си стреляш от крепостните стени, без някакъв мръсник отдалеч да се защити. И на това отгоре правиш в долната част на плоскостите по един процеп, за да удвоиш бойниците“.

Разбира се, без да доизяснява, той предполагаше, а и ние също, че нападателите ще разполагат като нас само с ловни пушки, за чиито патрони старото дъбово дърво щеше да бъде достатъчна преграда. Почти несъзнателно предположение, което събитията опровергаха.

Бях сам една сутрин в ЗППО, тъй като дъсчената ограда беше вече направена, но не и капаните, когато се чу звънът на камбаната.

Беше Газел, възседнал голямото сиво магаре на Фюлбер. Той слезе от него, щом отворих шпионката, и ми показа учтиво и хладно лице.

Не пожела да „се освежи“, подаде ми през шпионката писмо от Фюлбер и заяви, че ще чака отговора там. Вярно е, че не настоявах твърде да влезе, тъй като ЗППО далеч не беше завършена.

Ето писмото:

„Драги Еманюел,

Благодаря ти за предупреждението относно бандите. Ние още не сме видели нищо от тоя род към нас. Вярно е, че не сме така богати като Малвил.

Ако обичаш, предай моите съболезнования на старата Мену за смъртта на сина ѝ и ѝ кажи, че не го забравям в молитвите си.

От друга страна, имам чест да ти съобщя, че събранието на вярващите от моята енория ме избра за епископ на Ла Рок.

Като такъв, аз ръкоположих Газел и го назначих за свещеник на Курсьожак и абат на Малвил.

Въпреки желанието ми да ти бъда приятен, бих престъпил задълженията си, ако призная свещеническите функции, които ти си счел, че можеш да поемеш в Малвил.

Господин абатът Газел ще извърши литургия в Малвил в следващия неделен ден. Надявам се, че добре ще го приемеш.

Моля те да вярваш, драги Еманюел, в християнските ми чувства.

Фюлбер льо Но
Епископ на Ла Рок

P.S. Тъй като Арман е неразположен и трябва да пази стаята, натоварвам господин Газел да ти предаде това писмо и да ми донесе отговора ти.“

Като прочетох това учудващо послание, открянах шпионката. Бях се погрижил да я затворя веднага след връчването на писмото: не

искаха Газел да види дупките, които ние точно тогава копаехме. Моят Газел стоеше там, пред дъсчената ограда, с някакво изплашено и напрегнато изражение на клоунското си безполово лице.

— Газел — казах аз, — не мога да отговоря веднага. Трябва да чуя мнението на хората от Малвил. Колен ще отнесе отговора ни до Фюлбер утре сутринта.

— В такъв случай аз сам ще дойда да го взема утре сутринта — отвърна Газел с тъничкия си глас.

— Ама не, моля ти се, не искам да те карам да извървиш тридесет километра, яхнал на магаре, два дена един подир друг. Колен ще отиде.

Настъпи мълчание. Газел попремига и каза не без стеснение:

— Извини ме, но ние вече не пускаме в Ла Рок чужди хора, които не спадат към енорията.

— Какво! — възкликнах недоверчиво аз... — Ние ли сме „чуждите хора“?

— Не точно... — отговори Газел, свеждайки очи.

— А? Защото има и други освен нас!

— Във всеки случай това е решение на енорийския съвет.

Казах възмутено:

— Браво на енорийския съвет! И не се ли сети енорийският съвет, че малвилската енория би могла да приложи същото правило към хората от Ла Рок?

С наведени очи Газел мълчи, сякаш е разпнат на кръст. Той преживяваше, както би казал Фюлбер, един „много печален момент“. Продължих:

— Ти все пак знаеш, че Фюлбер смята да те изпрати тук идната неделя да извършиш литургия?

— Зная — отговаря Газел.

— Значи, ти имаш право да влезеш в Малвил, а аз няма да имам правото да дойда в Ла Рок?

— Това е временно решение — отговаря Газел.

— Я виж ти! А защо е временно?

— Не зная — отговаря Газел, но аз имам чувството, че много добре знае.

— Добре, тогава до утре — казвам с леден тон.

Газел ми казва „довиждане“ и се обръща, за да се качи на магарето. Извиквам го:

— Газел!

Той се приближава.

— От какво е болен Арман?

Всъщност хрумна ми, че някаква епидемия върлува в Ла Рок и че Ла Рок се изолира, за да попречи на разпространението ѝ. Като размисли човек, глупаво хрумване. То допускаше човеколюбиви чувства у Фюлбер.

Въздействието обаче на моя въпрос върху Газел бе необикновено. Той се изчерви, устните му затрепераха и очите му като че ли избягваха погледа ми.

— Не знам — избръщолеви той.

— Как така не знаеш?

— Негово преосвещенство се грижи за Арман — каза Газел.

Трябваше ми цяла секунда, за да схвана, че „негово преосвещенство“ се отнася за Фюлбер. Във всеки случай едно бе сигурно: щом „негово преосвещенство“ се грижи за Арман, болестта му не е заразна. Оставих Газел да си тръгне и след вечеря свиках събрание да поговорим за току-що полученото писмо.

Обясних, че доколкото то се отнася до мен, бях най-вече засегнат от безсмислените претенции на Фюлбер. Според мене писмото му отразяваше грандоманското и болезненото в характера му. Очевидно той бе накарал да го изберат за епископ, за да има надмощие над мен, да ръкоположи Газел и после да ме отстрани като църковен съперник. Имаше нещо детинско в тази жажда за власт. Вместо да се постарее да укрепи Ла Рок против разбойниците, което съвсем не беше лека работа, той започваше борба срещу мене, срещу човека, който го бе предупредил за опасността. И той започваше тази борба, без да е достатъчно силен, за да я спечели, защото светската му власт се заключаваше в Арман, а Арман беше болен, жертва на някаква тайнствена болест.

Идеше ми да се смея на всичко това, но другарите ми не приеха работата на смях. Негодуванието им преливаше. Бе нанесена обида на Малвил. Сякаш знамето му (което имаше само потенциално съществуване) бе опетнено. Фюлбер се бе осмелил да посегне на абата на Малвил и на хората, които го бяха избрали!

— Какво се е заловил тоя да пикае по нас — каза малкият Колен, който при това не обича много грубиянщините.

Мейсоние сметна, че трябва да се поиздърпат ушите на тоя господинчо. А Пейсу заяви, че ако в неделя Газел има тупето да дойде, той ще му натика китката за ръсене на едното място. С една дума, сякаш се бяхме върнали във времето на *Клуба*, когато лигьорите на Мейсоние, в подножието на крепостта, и хугенотите на Еманюел, прави зад бойниците, се ругаеха с най-груби думи (и с много избретателност), преди да започнат да се бият.

— До пъпа, до пъпа ще му я натикам на тоя Газел! — каза Пейсу, като удряше по масата.

Поучуден от този изблик на малвилски патриотизъм, аз прочетох на другарите си отговора, който бях приготвил следобед и който предлагам за одобрение.

До Фюлбер льо Но, свещеник в Ла Рок

Драги Фюлбер,

Според най-старите документи за Малвил, които са в наше притежание и които датират от XV век, имало е наистина още по онова време епископ на Ла Рок, който е бил въведен в епископски сан през 1452 година в църквата на градчето от владетеля на Малвил, барон дьо Ла Рок.

От същите документи обаче е видно, че абатът на Малвил не е ни най-малко подчинен на епископа на Ла Рок, а е бил избран от владетеля на Малвил измежду лицата от мъжки пол от неговото семейство, живеещо заедно с него в замъка. В повечето случаи — син или по-малък брат. Единствен отстъпил от това правило Сижизмон, барон дьо Ла Рок, който по липса на брат и на син сам се определил за абат на Малвил през 1476 година. От тази дата до наши дни владетелят на Малвил е бил по право и абат на Малвил, дори и когато понякога е възлагал на някой от капеланите тази функция.

Няма съмнение, че Еманюел Конт като настоящ собственик на замъка Малвил е наследил и прерогативите, свързани с битността му на такъв. Така бе преценено от

събранието на вярващите, което единодушно го утвърди повторно за абат на Малвил със званията и функциите му.

От друга страна, не е възможно Малвил да признае законния избор на епископ, чието назначаване не е искано от негово светейшество папата и когото той не е ръкополагал в град, съставляващ част от владенията му.

Всъщност Малвил смята да запази в цялост историческите си права над Ла Рок — негово феодално владение, дори и в случай, че в дълбокото ни желание за мир и добросъседски отношения той не предвижда за момента акции, чрез които те да бъдат зачитани.

Ние считаме при това, че всяко лице, живеещо в Ла Рок и което се смята увредено от властта, установена в града, може по което и да е време да се обърне към нас с молба да бъдат възстановени правата му.

Ние смятаме също, че достъпът до град Ла Рок трябва да ни бъде разрешен по което и да било време и че нито една врата в него не може да бъде затворена, без с това да се нанесе обида на пратеника от Малвил.

Приеми, драги Фюлбер, моите най-предани чувства.

Еманюел Конт
абат на Малвил

Тук трябва да подчертая, че в съзнанието ми това писмо бе просто номер, който трябваше да постави Фюлбер на място, противопоставяйки му някаква гротескна пародия на собствената му грандомания. Нека дори да кажа, че нито един миг и в най-малка степен не съм се смятал, нито съм гледал на себе си като на наследник на владетелите на Малвил. Също така не гледах сериозно на зависимостта на Ла Рок. Прочетох обаче писмото си с безстрастен вид, като мислех, че така хуморът ми ще се почувствува още по-дълбоко от моите другари.^[1]

Лъжех се. Той напълно им убягна. Те се възхитиха от тона на писмото („Хубав отговор“ — каза Колен) и се въодушевиха от сърце от съдържанието му. Поискаха да видят документите и аз трябваше да стана и да потърся във витрините в залата на жилището онези паметни

реликви, както и транспонирането им на съвременен френски език, извършено по нареждане на чичо ми.

Проявиха се силни чувства. Трябваше да чета и препрочитам всички пасажи, които установявах, че Ла Рок е наше владение, както и историческото решение на Сижизмон да стане абат на Малвил.

— Ха де, виждаш ли? — каза Пейсу. — Не бих повярвал, че сме имали право да те избираме. Трябваше да ни покажеш това по-рано!

Давността на нашите права ги хвърляше в безумна радост.

— Пет века! — каза Колен. — Представяш ли си! Пет века, откакто имаме право да сме абати на Малвил!

— Все пак да не преувеличаваме — обади се честният въпреки всичко Мейсоние — все пак стана френската революция.

— Ама тя не трая дълго — възрази Колен, — не може и сравнение да става.

Онова, което ги възбуди до крайна степен, бе *въвеждането в сан* на епископа на нашето владение Ла Рок от владетеля на Малвил. По молба на Пейсу обясних, доколкото можах, тази дума.

— Добре де, ясно е, Еманюел — каза Пейсу, — понеже ти не си въвеждал в епископски сан Фюлбер, той е толкова епископ, колкото и задникът ми. (Горещо одобрение!)

След това вече заговориха само за организиране на експедиция срещу Ла Рок, за да отмъстим за нанесената обида и да възстановим феодалните си права.

Присъствувах мълчалив на развихрянето на националистическите страсти, които сам бях разпалил. Считах, че вече не мога да разкрия на другарите си пародийната цел на писмото си. Много се бяха разпалили. Щяха да ми се сърдят. Все пак се опитах да успокоя най-буйните и успях с помощта на Тома и Мейсоние, а по-късно и на Колен, когато тържествено бе решено, че ние никога няма да изоставим „нашите приятели в Ла Рок“ (Колен). И в случай, че те бъдат обезпокоявани или обиждани, Малвил ще се намеси, както прочем бе казано в писмото ми.

Газел се върна на другата сутрин. Предадох му писмото без нито дума и той си тръгна. Два дни по-късно *зоната на предни постове на охраната* бе завършена, а житото — доста узряло, за да можем да го ожънем.

Това бе бавна работа, тъй като трябваше да режем житните класове със сърпове, да ги нареждаме на снопове, да отнасяме сноповете в Малвил, да направим харман в първата крепост и да отделим с бухалка зърното от сламата. Това мобилизира много работна ръка и когато операцията бе завършена, всеки от нас можеше да вложи нов смисъл в библейската мисъл за хляба и за потта.

Въпреки всичко казахме си, че трудът ни не е напразен. Дори и като вземехме под внимание едната четвърт, унищожена от разбойниците, жътвата даде десет чувала за един или всичко хиляда двеста и петдесет килограма зърно. Малко беше с оглед на нашите значителни запаси (дължащи се до голяма степен на донесеното от *Блатото*) и много — като първа реколта от *деня на събитието* и като обещание за бъдещето.

През нощта след жътвата бях събуден от лек шум до мен, точно от невъзможността в полусънното си състояние да разбере откъде идва. Но когато отворих очи — дори и без нищо да виждам, тъй като нощта бе тъмна, — разбрах, че на канапето близо до прозореца Евелин плаче разхълцана във възглавницата си.

— Плачеш ли? — казвам полугласно.

— Да.

— И защо?

В отговор цяла върволица задушени хълцания и подсмърчания.

— Защото ми е мъчно.

— Ела да ми го кажеш.

С един скок тя се озова от канапето си в леглото ми и се сгуши в ръцете ми. Макар че е понасъбрала малко перушина, все още ми се вижда много лека! На рамото ми е като някакво котенце. Продължава да хълца.

— Ама ти ме мокриш! Истинска чешма! Я се избърши!

Подавам ѝ носната си кърпа и тя спира да хълца, за да си избърше носа.

— Е, и?

Мълчание. Подсмърчания.

— Я се изсекни, вместо да подсмърчаш!

— Изсекнах се.

— Пак се изсекни.

Тя отново се секне и ако се съди по звука — без никакъв успех. Веднага подсмърчанията се подновяват. Това трябва да е нервно. Както кашлицата ѝ, както хълцанията, както конвулсиите, които я разтърсват. Може би като астмата ѝ. След ограбването на житото ни и смъртта на Момо тя получи ужасна криза. Питам се дали не се подготвя нова. Вземам я в прегръдките си.

— Хайде — казвам ѝ, — какво има?

Мълчание.

— Всички тия мъртъвци — изрича тя най-послед с нисък глас.

Изненадан съм. Не това очаквах.

— За това ли плачеш?

— Да.

И понеже мълча, тя подема:

— Защо? Учудва ли те това, Еманюел?

— Да. Мислех, че ще ми кажеш, че не те обичам вече.

— А, не — казва тя, — ти ме обичаш както по-рано, чувствавам го. Само че сега ти вече нищо не ми прощаваш. Но предпочитам така.

— Предпочиташ ли?

Мълчание. Тя размисля, задава си въпроси и е толкова вгълбена, че забравя да подсмърча.

— Да — отговаря тя най-послед. — Чувствавам се много по-защитена.

Вземам си бележка и мълча.

— Ония хора, дето ги убихте, не можехме ли да ги вземем в Малвил? В Малвил има място.

Клатя глава в тъмното, като че ли тя може да ме види.

— Не е въпрос за място, а за запаси. Вече сме единадесет. Бихме могли в краен случай да храним още двама-трима, но не и двадесет.

— Добре, тогава можехме да ги оставим да ядат житото ни — казва тя след една минута.

— А другите?

— Какви други?

— Другите, които ще дойдат по-късно. Тях пък ще ги оставим да изядат прасетата, да нагълтат кравите и да отведат конете ни. А за нас все ще се намери трева да пасем.

Тези сарказми нямат въздействие върху Евелин.

— Ти сам каза, че житото при Ле Рюн не е кой знае колко.

— Не е по отношение на запасите ни, благодарим на бога. Но хиляда двеста и петдесет килограма зърно — това прави известно количество килограми хлябове.

— Но в краен случай бихме могли да минем и без тях! Ти го каза! — добавя тя бързо с обвинителен тон.

Всичко, което съм казал, е наистина запечатано завинаги в паметта ѝ.

— В краен случай да. Но не може да се знае дали реколтата през следната година няма да бъде опорочена. Добре е да имаме нещо скътано. Макар и колкото да помогнем в случай на нужда на нашите приятели от Ла Рок.

— А онези от реката, защо не им помогнахме?

— Нали ти казах, те бяха много.

— Не бяха по-много от хората в Ла Рок.

— Но тях все пак ние ги познаваме.

И понеже тя мълчи, започвам да изброявам:

— Пимон, Анес Пимон, Лануай, Жюдит и Марсел, който те прибра в дома си.

— Да — казва тя. — И старият Пужес. Не го виждаме вече към нас стария Пужес.

Вярно. От десетина дена не сме го виждали тоя стар скитник да си топи върха на мустаците в нашето вино. А начинът да приключва споровете без никакво заключение и, без да се съгласява, е не по-малко характерен за Евелин. Впрочем силно впечатление ми направи начинът ѝ да спори като възрастна. Нищо детско в думите ѝ. Френският ѝ език също се е подобрил. Откакто вече не ѝ „прощавам нищо“, тя престана да търси убежище в детинщините.

— Добре — казвам аз. — Разпитът завърши. Върни се сега в леглото си. Искам да спя.

Тя се вкопчва в мене.

— Не мога ли да остана още мъничко, Еманюел? — казва тя с бебешкия си глас.

— Не, не можеш. Отивай.

Тя си отива, и то кротко. Подчинява се дори с някакво въодушевление, сякаш пред нея е перспективата да прекара до мен цял живот на опияняващо подчинение.

И все пак у нея има неща, които не разбирам съвсем добре. Говори за хората от реката, а нищо не казва за Момо.

Но и старата Мену също никога не заговорва за Момо. От всички предположения, които бях направил в деня на убийството на сина ѝ за бъдещото ѝ държане, нито едно не се оправда. Тя не потъна в отчаяние, нито оглупя. Нищо не изостави от домакинствуването в Малвил. Продължава да царува като господарка над женското население в замъка, като кълве по предпочитание най-старата кокошка и най-кудкудякащата, но без да щади, ако се налага, само че повнимателно, и младите ярки, повече Кати и по-малко — Миет, тъй като Кати също има остър клюн. Не се оставя и да залинее — и вилицата, и чашката ѝ са все в обръщение, — но без надежда да напълнее. И най-сетне Мену е все така чиста — малък, добре изтъркан скелет, в който всичко: мускули и органи, е намалено до минимум, с коси, опънати назад на мъртвешката ѝ глава, добре изчеткана черна кърпа и редица безопасни игли, забодени около четвъртитото деколте върху най-плоската гръд. Тя припка все така отсечено, ситничко и бързо с големите си ходила, проточила напред мършавата си и възлеста шия.

Кати или Миет нареждат масата, но старата Мену поставя кърпите за ядене. Загрижена за хигиената, за да ги различава, тя им е направила марки, които единствена разпознава. Една сутрин, като сядам на масата, забелязвам с тревога, че някой е сложил на края на масата прибора на Момо и в чинията — една кърпа. Виждам, че и Колен го е забелязал и той ми прави с глава и очи невесели знаци. Освен това Кати е слагала масата и не мога да помисля, че е сбъркала. Впрочем, когато се навеждам, за да я запitam с очи, с показалеца на дясната си ръка тя прави скришом отрицателен знак.

Сега всички са седнали освен Жаке: прав, с отпуснати ръце, със замъглени от мъка златистокафяви очи, той не намира на обичайното си място нищо освен ужасна празнина. Поглежда ме не без смирение, за да ме пита какво може да е извършил, та да го лиша от храна. Цялото му поведение е на добро и преизпълнено с обич куче, което, след като е понасяло злия си господар, е било прибрано от някакво семейство, това семейство го гали и то трепери да не се събуди някой ден, загубило щастието, за което не се смята достойно, и все се пита истинско ли е, или сънува. Не че Жаке намира за несправедливо да го лиша от храна. Щом го правя, значи, е справедливо. И след като се

нахраним, той е готов да се залови за работа заедно с нас, с празен стомах. Единственото, от което се бои, е да не би това лишаване да предхожда изгонването му.

Усмиввам му се, за да го успокоя, и точно се каня да се намеся, когато старата Мену му казва с троснатия си тон:

— Прибора си ли търсиш, момчето ми? Ето го.

И с брада му посочва мястото, където седнаше Момо.

Настъпва дълбоко мълчание; смаян, Жаке гледа към мене. Кимвам с глава утвърдително и като минава покрай дългата маса, Жаке отива и сядна на мястото на Момо — той, който изпитва ужас от внимание върху себе си — с мъчителното съзнание, че е прицелна точка на всички погледи.

Тактично Колен повдига веднага един въпрос. Картоните, които закриват траповете в ЗППО и са покрити с пръст, поставят един проблем. Защото, ако вали, те ще се просмукнат, ще изгубят коравината си и ще се вдлъбнат под тежестта на пръстта. В резултат нападателите ще открият тия капани по трапчинките. Пейсу предлага да пробием дупки в картоната, та водата да се стича в самата клопка. Мейсоние пък предлага система от две парчета фурнир, поддържани от тънка летва по средата, която да се продъни под тежестта на неприятеля.

Докато следя доста внимателно спора, като се намесвам с по една-две думи, слушам какво става или се казва на долния край на масата. Парализиран от стеснение, Жаке яде, без да каже нито дума, наведен над чинията си, а старата Мену не спира с полугласните си и безапелационни забележки:

— Изправи се! Не прави топчета от хляба, дявол да те вземе! Ще престанеш ли да мляскаш, като ядеш! Къде се намираш! Нямаш ли кърпа, та се бършеш с ръка!

И поразяващото е, че всеки един от тези груби съвети е придружен от името на Жаке, като че ли старата Мену искаше да ни покаже, че не е изглупяла и че няма грешка, макар и Жаке да е въведен в ролята, в която го виждаме съвсем не по своя воля. Още едно доказателство впрочем, че умът на Мену е бистър: диалектът, който Жаке като човек не от тукашния край не разбира, не играе никаква роля в укорите, които тя му отправя.

Четиридесет и осем часа след като завършваме ЗППО и отново започваме уроците по стрелба (включително и с лък) за всички, старият Пужес се появи на старинния си велосипед. Не му хареса никак, че трябва да застане на четири крака, за да премине през оградата. Още по-малко, че му бяха завързани очите, за да премине през зоната с капани. Едва се настани в кухнята на входната крепост и ни даде да разберем, че всичко това трябва да се възнагради. Казвам „ни“, защото вестта за пристигането му се бе разпространила и целият Малвил бе там, дошъл да слуша.

— Абе не е много лесно да стигне човек до тебе, Еманюел — казва той и пригладва бяло-жълтите си мустаци. — И от двата края не е лесно.

Той поглежда около себе си, твърде поласкан от вниманието, обект на което е станал.

— Защото и да излезеш от Ла Рок, е нещо сега, откакто Фюлбер нареди да се пазят и двете врати! Няма да повярваш, ама не може да се разхождаш и по пътя към Малвил. Има наредба, която забранява. Само дето имам право да се разхождам по главното шосе. За щастие аз си спомнях за една пътечка, която води от шосето към тебе. През чифлика на Фожо, спомняш ли си?

— Минал си през Фожо! — възкликвам смаяно. — С колелото!

— Че дори на места трябваше да го нося — казва Пужес. — Като шампион на кросове! На моята възраст! Надявам се — добавя той след драматична пауза, като оглежда присъстващите, — че днес няма да натикаш така бързо бушона на бутилката, Еманюел, като знаеш през какви мъки съм минал.

— Налей си — казвам аз и бутвам бутилката към него. — Напълно си го заслужил.

— А, дума да няма — казва старият Пужес. — Спомни си, че не е малка работа да минеш през Фожо с колело. А и какво имам да ти разправам, пълна ми е главата с новини. А и краката ми тежат, дето съм карал.

— Ти би трябвало все пак да си трениран — казва старата Мену, — колкото пъти си минавал от Ла Рок до Малжак да гуляеш с твоята уличница.

— Наздраве, Еманюел — казва старият Пужес с достойнство, обаче вътрешно разярен, че Мену му разваля часа на славата.

— Мену — намесвам се със строг тон, — я му дай нещо да похапне.

— Няма да откажа — допълва старият Пужес. — Минаването през Фожо особено ми раздражни апетита.

Мену отваря долапа отдясно на огнището, тръшва една чиния пред Пужес, после отрязва една тъничка филийка пушено и като я хваща между палеца и показалеца си, я метва отдалеч в чинията.

Поглеждам я строго, но тя се преструва, че не ме вижда. Заловила се е да реже на Пужес филия домашен хляб и се старее да я отреже колкото се може по-тънка, тъй като хлябът е пресен. Извършвайки тази деликатна операция, тя си мърмори нещо полугласно. Но тъй като старият Пужес мълчи, тъй като пие първата си чаша с поглед, вперен в бутилката, а, от друга страна, и ние всички също мълчим в очакване на новините, които е обещал, тишината, която цари в кухнята, прави напълно разбираем монолога на старата Мену и аз напразно се мъча да го прекъсна.

— Има хора — мърмори тя, без да ме погледне, — дето човек би казал, че са по-лоши от въшки, щото смучат кръвта на другите. Ще ми кажете: Аделаид не беше кой знае какво нещо и аз съм съгласна. Като вятърна мелница, такава беше. Все пак има едни, дето ги знам, дето бая я използваха. Отначало, за да си наситят щението, а като клекнаха, за да наситят пианството си, а онази дърта мръсница сигур не е много забогатяла с такива клиенти!

Старият Пужес оставя чашата си, изправя се и избърсва мустаците си с лявата си ръка.

— Еманюел — казва той с достойнство, — не ща да ти правя упрек, ама би трябвало да попречиш на прислужницата си да се отнася с неуважение към мен под твоя покрив.

— Я го гледай тоя! Сега пък иска уважение! — казва Мену.

Бледа от ярост, че я считат за прислужница, тя запраща филията над масата и кръстосва слабите си ръце на гърдите, като мята към Пужес святкащи погледи. Той обаче се наслаждава едновременно на втората си чаша и на дребната обида; и с едното, и с другото добре си е отмъстил.

— Мену не ми е прислужница — заявявам аз твърдо. — Тя има много качества. Живее при мене, защото се грижи за домакинството ми. Но не ѝ давам заплата. Говоря за преди бомбата, разбира се.

— Дето се вика, домоуправителка е на господин свещеника — казва Колен.

И всички, освен старата Мену, прихват, което разведрява атмосферата.

Възползувам се от това, за да стана и да отида до Мену и да ѝ пошушна:

— Ако продължаваш така, ще те изгоня от кухнята пред всички.

Тя не отговаря. Диша усилено с блеснали очи, стиснати устни, тръпнещи ноздри. С една дума, прави ми удоволствие да я видя такава след всичко, което се случи.

Сядам. Старият Пужес довършва закуската си и третата си чаша. Това взема безкрайно много време. Той пие бързо, но дъвче бавно.

Като изпива и третата си чаша, изчаква и подръпва мустаците си, без да продума, с поглед към бутилката. Отново му напълвам чашата и с едно сухо „щрак!“ затварям бутилката. Той ме гледа през това време, после поглежда пълната си чаша, но не я докосва. Не още. Последната чаша винаги я пие мълчаливо. Значи, сега трябва да заговори. Понеже прекалено се бави, започвам първи:

— Значи, Арман е болен?

Старият Пужес клати глава.

— Не е болен — отговаря с презрението на знаещия към невежата и аз мога да видя по отвратеното му замлъкване, че му е много трудно да ни каже каквото и да било, дори някои вести.

— Та? — продължавам аз сухо, за да му припомня все пак, че има дял в договора.

— Та хич, хич не е хубаво това, дето стана там. — Той се прекъсва за малко и добавя: — Пролята е кръв.

Гледа ни и клати глава.

— Пимон заварил Арман да сваля Анес.

— Насила ли? — пита, побледнявайки, Колен.

— Насила или не насила — отговаря старият Пужес със злост, от която може да ти заскърцат зъбите. — Анес казва, че било насила. Аз не знам нищо, ти, момчето ми, я познаваш по-добре от мене, та сигурно знаеш.

— Накратко — казвам раздражено.

— Накратко, на Пимон кръвта му кипнала. Да вземе едно кухненско ножче и да му го забие в гърба. Абе ти няма да повярваш, но

от това не му станало ни по-топло, ни по-студено, на Арман. Той се обърнал и му казал: „Ще те науча аз тебе как се бие с юмрук в гърба, мръсник!“ И без бавене му пръсва мутрата с пистолета си, от упор, та горкият Пимон, може да се каже, беше останал без лице. Насъбрахме се всички и ето ти го Арман на прага на Пимонови, цял побелял, но иначе прав като дирек, разказва ни историята си за удара с юмрук в гърба. „А сега — вика — разкарайте се или ще стрелям!“ И ето ти го, че насочва пистолета към нас и тръгва заднишком чак до вратата на замъка. И знаеш ли, Еманюел, чак като се обърна да отвори вратата на замъка, видяхме ножа, забит в гърба му. Съвсем добре се виждаше, щото Арман беше с черното си сако, а дръжката на ножа беше червена. И ето ти го Арман, че си отиде с ножа в гърба си!

— Ами Анес? — пита Колен.

— Като луда, можеш да си представиш — продължава старият Пужес, без да прояви каквато и да било чувствителност. — Мъжът й убит с една грамадна дупка в мутрата и цяла локва кръв по паркета й, ще речеш, че са убили вол. За щастие Жюдит я взе при себе си с бебето. Но чакай да видиш — продължава той, сякаш продължението му се вижда много по-важно. — Пристига си Арман в замъка и разказва на Фюлбер цялата история пред Жозефа и Газел. А Жозефа му вика на нейния си език: „Ами, господин Арман, имате един нож в гърба!“ Той не ще да повярва. Пипа с ръка и хоп! Изтърсва се по лице! Припада! Жозефа ни го разказа.

— А после! — питам нетърпеливо аз.

— После това е всичко — казва старият Пужес и поглежда към пълната чаша.

— Как „това е всичко“? Такива ли сте вие в Ла Рок? Убиват един човек в дома му посред бял ден, пред всички, убиецът е известен и никой нищо не казва? Нито Марсел? Нито дори Жюдит?

— Ах, тия! — казва Пужес с пренебрежение, но все не ме поглежда. — И те не направиха нищо, само дето събраха градчето и гласуваха едно нищо. Така да се каже, Арман трябвало да бъде съден и наказан за убийство.

— И нищо ли е това? — питам аз с възмущение. — Ти това за нищо ли го намираш?

Добавям гневно:

— А ти, разбира се, при гласуването си се въздържал.

Старият Пужес ме гледа укоризнено и подръпва мустаците си:

— В твой интерес, Еманюел. Не трябва да преминавам много в лагера на Марсел, ако ще продължавам разходките си на велосипед.

И ми намига.

— А Фюлбер какво каза за гласуването?

— Той каза „не“. Дойде да ни го каже през отвора на вратата, че то било случай на законна отбрана и че няма за какво да има съд. Мъжете подюдокаха. А след това Фюлбер малко го хвана шубе, особено дето Арман е на легло. Та дажбите ни ги подават през гишето на вратата, а той не излиза вече от замъка. Чака всичко да се уталожи. За твое здраве, Еманюел!

Последните думи не са само израз на учтивост, а напротив. Това ще рече, че сега той пие и нека другите бъдат така добри да го оставят на мира, тъй като достатъчно ни е разказал.

Настъпва тишина. И ние не говорим. Но нямаме и нужда от думи. Знаем, че всички сме напълно съгласни и че няма да оставим ненаказано едно убийство. Време е да отидем и да въведем ред в Ла Рок.

---

[1] Възможно е да съм „неподатлив на хумор“ — както твърди Еманюел, но не съм сигурен, че в съзнанието на Еманюел това писмо е било наистина някакъв „номер“. — Бележка на Тома. ↑

БЕЛЕЖКА НА ТОМА

Експедицията в Ла Рок се осъществи, но много по-късно от предвиденото и не без самите ние да се сблъскаме със смъртна опасност. Ето защо си позволявам да прекъсна разказа на Еманюел с бележки, които няма да имат място по-нататък, когато нещата започнат да се раздвижват.

Трябва да кажа, че съм много засегнат от начина, по който Еманюел представя Кати на горните страници. Не мога да разбера такова пристрастие. Особено от страна на Еманюел. В сцената на изповедта, където я укорява за „кокетството“ ѝ, той стига дотам, че пише: „Колко е доволна от пола си тая малка маймуна.“

Питам: а защо да не е доволна? Нека ми бъде позволено да го кажа — най-малкото с недомлъвки, — но в тази област една Кати струва цяла дузина жени като Миет.

Впрочем, когато Еманюел говори за „кокетството“ на Кати, психологията му изпада в грешка. Нещата са много по-сериозни. Кати не е кокетка. Тя не може да види мъж, който ѝ харесва, без да пожелае да му се отдаде. Всъщност онова, което сестра ѝ върши по задължение, тя би го направила на драго сърце за удоволствие.

По този въпрос, както и по всички останали, Кати е напълно искрена. В навечерието на нашата сватба тя ми каза: „Единственото нещо, което не мога да ти обещавам, е да ти бъда вярна.“

Така че аз съм предупреден и като така би било абсурдно от моя страна да ревнувам. Още повече, че оженвайки се за Кати, си присвоих една необикновена привилегия. Когато Еманюел се върна от *Блатото* с Миет на седлото зад себе си, той също можеше веднага да заяви: „Миет е моя.“ А и Миет не искаше друго. Вместо това Еманюел се дръпна настрана, постави разстояние между себе си и Миет и Миет разбра какво искаше той от нея. Великодушието не дойде най-напред от Миет, а чисто и просто от страна на Еманюел.

В това отношение той се показва мъдър и силен. Не последвах примера му. Като забравих, че съм делил Миет с другарите, аз поисках да имам Кати само за себе си. И в колектив от шестима мъже задържах

за моя изгода единствената жена, достойна за това име — казвам достойна, — под предлог, че я обичам.

Разбира се, към нея изпитвам благодарност и приятелски чувства. Но след като началният огън на желанието попремина, обичам ли я? Искам да кажа, обичам ли я повече от Еманюел, Пейсу или Мейсоние? И защо трябва да обичаме една жена повече, под предлог, че спим с нея, отколкото приятеля. Струва ми се, че в този долнокачествен романтизъм има много лъжи и условности.

Друг въпрос: в общество, където броят на жените е много ограничен, обстоятелството, че обичам една жена, дава ли ми правото да си я присвоя? Ако е така, Пейсу, който проявява много силно влечение към Кати, има право колкото и аз да я притежава само за себе си. Що се отнася до самата Кати, ако тя се вслушаше в селските си вкусове, нямаше ли да бъде привлечена по-скоро от Пейсу, отколкото от мен? Имам чувството, че съм се натикал в някакво положение на голямо лицемерие, където самолюбието ми ще загуби перушината си. Кати няма да ми остане вярна, знам го и предварително си забранявам да се ядосвам. Колкото и да е шокиращо това за обичайния начин на мислене, наследен от времето *преди* — Еманюел е прав: в общност, където всичко се изгражда на основата на взаимната привързаност, връзките между мъж и жена, изключващи всякаква делба, не са вече уместни.

Ще ми се да се върна на отрицателните чувства на Еманюел към Кати. Те създават в Малвил някакво постоянно притеснение. Кати се възхищава от Еманюел и страда, че е толкова малко ценена от него. Тя има впечатление, че той я сравнява непрекъснато с Миет, и то все в неин ущърб. Оттам мисля, е недисциплинираното ѝ и вироглаво държане. Според мен това поведение би изчезнало, ако Еманюел ценеше малко повече Кати като човешко същество.

2. Сега ще говоря за Евелин. По този въпрос искам да бъда откровен, без да стана противен.

Веднага изразявам убеждението си: сигурен съм, че физически между Евелин и Еманюел няма нищо, абсолютно нищо.

Кати дълго бе убедена в обратното и ние често спорехме.

Онова, което породило подобни умозаклучения, е една съвсем изненадваща случка, станала между нашето завръщане в Малвил и историята с разбойниците, която Еманюел премълчава в разказа си. Не

за първи път, както вече бях отбелязал, Еманюел прескача стеснителни за него неща.

Известен е вече ритуалът в Малвил: всяка вечер след седенкуването ни Миет отива и улавя за ръка другаря, когото си е избрала. Ритуал, който, нека кажа, отначало ме дразнеше. Но после, когато чаках с нетърпение да ми дойде редът, свикнах. Сега, понеже съм женен и се радвам напълно на привилегията си — поне за известно време, — той отново ме дразни. Да, знам какво ще се каже. Че човек има два морала според това дали се възползува, или не от деянието, което го скандализира.

Накратко, онази вечер, може би месец след пристигането на Евелин в Малвил, Миет се отправи след седянката към Еманюел и като му се усмихваше нежно, го улови за ръка. Веднага Евелин, която стоеше изправена отляво на Еманюел, мина от дясната му страна и без нито една дума раздели двете ръце с изненадващи за нас сила и решителност. Учудена и огорчена, че Еманюел пусна ръката ѝ, без да се противопостави, Миет не настоя. Тя гледаше Еманюел. А Еманюел не помръдваше и нищо не казваше. Той разглеждаше Евелин с извънредно голямо внимание, сякаш искаше да разбере постъпката ѝ, която впрочем беше очевидна за всички. И когато Евелин сграбчи с „ръчичката“ си ръката, която бе освободила, Еманюел не се възпротиви.

Не съм забравил погледа, който Евелин хвърли тогава на Миет. Това не беше поглед на дете, а на жена, който казваше по-ясно от всякакви думи: той е мой.

Не може да се отгатне какво помисли Миет при тази случка. Тя обаче не направи никакъв коментар. Когато редът на Еманюел отново дойде, тя го отмина и Еманюел не изглеждаше да е забелязал това.

Всичките ни спорове с Кати за предполагаемата интимност между Еманюел и Евелин идват оттам. Кати твърдеше, че Еманюел не е от мъжете, които могат да живеят целомъдрено, след като се е лишил от Миет.

Колен, с когото споделих съмненията си, бе на обратно мнение: „Не е вярно — каза той, — Еманюел може да живее целомъдрено. Като бяхме на двадесет години, лично аз го видях да не се докосва до жена цели две години. Две години. Преди това той си похождаше и после

също, и не малко, но през тия две години — нищо. Ако искаш да знаеш мнението ми, имаше едно момиче, което много го накара да страда.“

Той добави: „И после, ти не познаваш Еманюел. Той е човек със съвест. Не би направил такова нещо. Еманюел никога не е бил непочтен с момичетата. По-скоро — обратното. Той не е от хората, които злоупотребяват. Това не. Никога!“

Тогава го запитах какво мисли за положението така, както го вижда. „Той я обича — отговори ми Колен, — но по какъв начин, не бих могъл да ти кажа. Вярно е, че тая работа е малко странна, защото Евелин е като малко мършаво коте, а пък Еманюел с жените досега, колкото повече е имало какво, толкова по-доволен е бил. Чудно е също, че Евелин е на четиринадесет години и че дори не е хубава, като изключим очите. Но да я погалиш, не. Сложи на тая работа кръст. Не му подхожда.“

Трябва да кажа, че впоследствие и Кати се присъедини към това мнение, тъй като, след като си бе поставила за цел да „ги наблюдава“, не бе открила никога нищо, което да докаже подозренията ѝ.

3. Събранието, описано от Еманюел в тази глава, не бе важно само защото отбеляза преминаването ни към „груба нравственост“, по-приспособена към нашата „нова ера“; то направи Еманюел наш военен командир „при крайна необходимост и опасност“. И тъй като такива случаи имаше много през следващите месеци, Еманюел, който беше вече абат на Малвил, пое в крайна сметка всички духовни и временни власти в нашия колектив.

Дали това означава „феодализиране“ на Еманюел и обикновено връщане към феодалното минало? Не вярвам. Според мене духът, в който колективът в Малвил вижда вътрешните си отношения, е напълно съвременен. Съвременна е също непрекъснатата грижа на Еманюел да не предприема нищо, без предварително да е сигурен в нашето съгласие. Без да говорим за самоунижение — изпитвам ужас от тази мазохистка фразеология, — бих казал, че в начина, който Еманюел и всички ние сме възприели непрекъснато да се оспорваме един друг, има нещо, което надхвърля нашето „аз“.

XV

Два дни след посещението на стария Пужес наредих да се извърши призори разузнаване под стените на Ла Рок. Уверих се, че Фюлбер се охранява зле и че превземането на града ще бъде лесно. На двете врати имаше охрана, но помежду им минаваше дълга крепостна стена, която никъде не бе пазена и съвсем не беше толкова висока, че да не може да се изкачи със стълба или още по-добре с въже, снабдено със скоби.

Определих експедицията срещу Ла Рок за следния ден, но противно на общото мнение наредих нощното наблюдение на околностите на Малвил да продължи до зори. След жътвата, тъй като нямаше какво да пазим към Ле Рюн, нощната ни охрана се бе ограничила в едно прикритие, което бяхме изкопали в хълма при *Седемте бука*, откъдето имаше великолепна гледка към пътя за Малвил и дъсчената ограда.

Тъй като другарите ми проявиха известна колебливост да осигурят през нощта външното наблюдение в навечерието на похода ни срещу Ла Рок, смятайки, че трябва да бъдат бодри за големия ден, реших, за да дам пример, да пазим двамата с Мейсоние.

Няма нищо по-обезсърчаващо от нощна охрана. Най-чиста работа — навик и дисциплинираност. Стоиш там и чакаш да се случи нещо, а в повечето случаи не се случва нищо. Тома и Кати имаха поне възможността да се любят, когато им беше ред да пазят нощем, макар, че прикритието не беше кой знае колко подходящо за това, въпреки старанието на Мейсоние да го подреди. Както при Ле Рюн стените на окопа бяха укрепени със снопчета пръчки. А земята, освен дървената решетка, бе изкопана в наклон с малка канавка, която отвеждаше дъждовната вода надолу по склона по една тръба. Отгоре той не бе покрит само с клони, а и с парче ламарина, на което имаше един пласт земя с тревни туфи тук-там по нея, така както си беше земята след късното избликване на пролетта. А по края бяхме пренесли заедно с пръстта малки разлистени храсти, които не пречеха на погледа, но така

добре прикриваха скривалището, че от пътя, водещ към Малвил, бе трудно да го различиш дори и с бинокъл от заобикалящите го овъглени трупи и зелени храсти.

За да може да се наблюдава и стреля в посока към дъсчената ограда, на прикритието имаше отвори на височината на гърдите към север и към изток. За жалост точно от север и изток идваха дъждовете и силните ветрове, така че въпреки навеса на покрива бурите все пак ни мокреха, сякаш предпочитаха да се изливат нощно време.

Бях разпределил времето за бдение и за сън между мен и Мейсоние така, че за себе си да запазя ранните утринни часове — най-опасни според мен, защото, за да се доближи, врагът би трябвало да може да различи нещо от целта си.

Не чух абсолютно никакъв шум. Всичко стана като в ням филм. Стори ми се, че видях две сенки да се доближават до дъсчената ограда по пътя за Малвил. Казвам „стори ми се“ именно защото отначало не повярвах. На разстояние седемдесет метра човек е наистина много блед образ, а когато този образ — който сам по себе си е сив — се мести мълчаливо на сивата скала в мъгляво време, преди пукването на зората, питаш се дали това не е някаква измислица. При това дали не бях и задремал малко? Така трябва да е било, защото допирът на бинокъла до очите ми ме накара да подскоча и веднага, докато се опитвах да го наглася — а то не беше лесно при такава неяснота в мъглата, — взех да се потя независимо от утринния хлад. При това земята навярно се затопляше. Оттам — изпаренията, които излизаха от нея, се трупаха в долчинките и плъзваха по скалата. Успях все пак да наглася стъклата за очите си, като се водех по оградата, а оттам преместих бавно окуляра към запад по скалата.

Издадоха ги лицата им. Видях две малки кръгли, розови петна, открити на сивия околен цвят. Необикновено бе колко ясно се виждаха тези две петънца въпреки мъглата и здрача, докато телата, облечени в неутрални цветове, се сливаха много повече със скалата. Сега обаче, като се ръководех по двете розови петна, отгатнах очертанията им.

Те напредваха бавно по пътя, който водеше за Малвил, долепени, както ми се стори, колкото се може повече до скалната стена. Сега различавах и ръста им. Единият изглеждаше много по-едър и

атлетически сложен от другия. И двамата държаха по една пушка, точно това ме учуди: не приличаха на ловки пушки.

Разтърсих Мейсоние веднага, щом очите му се отвориха, сложих ръка на устата му, после прошепнах:

— Мълчи. Пред дъсчената ограда има двама души.

Той попремигна, после махна ръката ми и изшепна:

— Въръжени ли?

— Да.

Подадох му бинокъла. Мейсоние го нагласи на очите си и ми каза нещо, но толкова тихо, че не го чух.

— Какво казваш?

— Няма торби — отговори ми той и ми подаде бинокъла.

В момента думите му не ми направиха впечатление. Спомних си за тях миг по-късно. Отново сложих бинокъла. Здрачът се беше разсеял и аз виждах розовите лица на скитниците не вече като петна, а със съвсем ясни очертания. Те не бяха изпосталели, нямаха нищо общо с крадците при Ле Рюн. Тези двама мъже бяха млади, силни и добре хранени. Видях как по-високият се доближава до оградата и по положението на тялото му разбрах какво прави. Той четеше надписа, който бяхме залепили за посетителите. Това беше едно голямо парче шперплат, боядисано в бяло, на което Колен бе написал с черна боя следния текст:

„Ако намеренията ви са приятелски, позвънете с камбаната. Ние ще стреляме по всекиго, уловен в изкачване на оградата.“

Малвил

Като творба, това бе нещо тънко изпипано. Преди да ги боядиса, Колен бе нарисувал букви с молив и бе подострил четката си с ножици, за да е сигурен, че няма да размаже. Щеше му се да нарисува под „Малвил“ мъртвешка глава с две кости, но аз се възпротивих. Намирах, че текстът, както беше съдържан, бе достатъчен.

Всеки от двамата мъже търсеше — но напразно — някакъв процеп, който да му позволи да погледне вътре в оградата. Единият извади дори някакъв нож от джоба си и се опита да среже с него

старото твърдо дъбово дърво. В този момент гледаше Мейсоние и той ми подаде бинокъла, като каза тихо и съжалително:

— Я погледни тоя глупак!

Погледнах, но докато наглася бинокъла, човекът се беше вече отказал от опита си. Той отиде до другаря си. Опрели глави, те сякаш се съветваха. Стори ми се, че не бяха съгласни и по многото движения, които високият направи по посока на пътя, помислих, че той иска да се оттеглят, а ниският — обратно: искаше да продължават. Но какво да продължават? Това не беше ясно. Едва ли можеха да мислят, че двамата сами ще нападнат Малвил?

Някакво решение във всеки случай, изглежда, бе взето, защото ги видях да нарамват един подир друг пушките си (отново ме заинтригува формата на оръжието им). После високият се облегна на оградата и като събра ръцете си на височината на корема, направи столче за ниския. В този момент думите на Мейсоние, че никой от тях не носи торба, ми дойдоха на ума. Очевидността на нещата ме ослепи. Тези хора не бяха сами. Те нямаха намерение да нападнат Малвил, нито дори да проникнат вътре. Те се числяха към някаква банда и, подобно на нас вчера в Ла Рок, бяха дошли на разузнаване преди нападението.

Оставих бинокъла и казах на Мейсоние тихо и отривисто:

— Ще сваля ниския и ще се опитам да пленя високия.

— Не беше такава уговорката — отговори Мейсоние.

— Променям първата заповед — отвърнах веднага рязко.

Погледнах го и макар че моментът никак не беше за шеги, наду ме изведнаж смях. Защото на честното лице на Мейсоние се четеше мъчителна борба между зачитането на една заповед и подчинението на командира. Добавих в същия тон:

— Ти няма да стреляш. Това е заповед.

Прицелих се. В окуляра на моя „Спрингфилд“ видях ясно в профил розовото лице на ниския в момента, когато, стъпил на раменете на другаря си и вкопчил се с две ръце в горния край на дъсчената ограда, той вдигаше сантиметър по сантиметър лицето си, за да стигне с очи на височината на напречната летва. На такова разстояние и при това с целящ окуляр работата бе просто играчка. Мина ми през ума, че на това младо и здраво момче му оставаха само още една-две секунди живот. Не защото се опитваше да мине отгатык оградата — той нямаше и такива намерения, — а защото в главата си

бе вече събрал сведения, полезни за нападателя. Главата, която от един мой куршум щеше да се пръсне като лешник.

Докато niskият разузнаваше мястото дълго и внимателно и без да знае доколко сведенията, които трупаше, му са вече непотребни, аз доближих напречната чертичка на окуляра до ухото му и гръмнах. Той сякаш скочи нагоре, сякаш извърши някакъв опасен скок, преди да се строполи на земята. Другарят му остана неподвижен цяла секунда, после, като се завъртя кръгом, хукна надолу по пътя за Малвил. Извиках:

— Стой!

Той продължаваше да бяга. Изревах с цяло гърло:

— Спри, ти, високият!

Отново се прицелих. Точно когато докарвах чертичката на височината на гърба му, за моя голяма изненада той спря. Извиках:

— Двете ръце на тила! Върни се при оградата!

Той бавно се върна обратно. Пушката му все още бе на рамо. Нея именно следях, готов да стрелям при най-малкото подозрително движение.

Нищо не се случи. Забелязах, че човекът се спря на известно разстояние от оградата и разбрах, че не желае да вижда разбития череп на своя другар. В този момент камбаната при входната кула заби с пълна сила. Изчаках да спре и извиках:

— Застани с лице към стената и не мърдай!

Той се подчини. Подадох „Спрингфилда“ на Мейсоние, взех неговата карабина и му казах бързо:

— Ще го държиш на прицел, докато мина от другата страна. И щом стигна там, пристигаш и ти.

— Мислиш, че са от някаква банда ли? — каза Мейсоние, като си навлажняваше устните.

— Сигурен съм.

В този момент някой — мисля, че беше Пейсу — извика от стената на входната крепост:

— Конт, Мейсоние, наред ли е всичко?

— Всичко е наред.

За да слеза по хълма на *Седемте бука* и се кача от другата страна, ми беше нужна цяла минута. Човекът не се бе помръднал.

Стоеше прав с лице към скалата и ръце на тила. Забелязах, че краката му леко треперят. Гласът на Пейсу извика отзад оградата:

— Да отворя ли?

— Не още. Чакам Мейсоние.

Погледнах човека. Метър и осемдесет, гъсти черни коси, младежки тил. Размерите на Жаке, но по-тънък. Силен, но строен. Облечен делнично както младите земеделци от нашия край: джинси, полуботуши и карирана вълнена риза. Но на него тия дрехи имаха елегантен вид. Самата му външност беше елегантна. Дори и в унизителното положение, в което го принуждавах да стои, той запазваше някакво достойнство.

Когато и Мейсоние пристигна при мен, казах му:

— Вземи му оръжието.

Опрях дулото на пушката до гърба на пленника. Веднага, без да става нужда да му се казва, той вдигна ръце, за да помогне на Мейсоние да прехвърли ремъка на пушката през главата му.

— Военна пушка — каза Мейсоние с уважение. — Модел 36.

Извадих кърпата от джоба си, нагънах я и казах:

— Ще ти завържа очите. Свали си ръцете.

Той се подчини.

— Така. Сега можеш да се обърнеш.

Той се завъртя и освен очите най-последно видях лицето му. Не повече от двадесет години. Избръснат, но с малка остра черна брадичка, грижливо подрязана. Открито и сериозно изражение. Но, разбира се, трябваше да видя и очите.

— Мейсоние — казвам аз, — прибери пушката на умрелия, както и мунициите, които са на него.

Мейсоние изръмжа. Досега бе избягвал да гледа трупа и разбитата глава. И аз също.

— Пейсу, можеш да отвориш.

Горното резе бе дръпнато, после долното, след това и двете напречни резета. Чу се щракване: катинарът.

— Още една тридесет и шест калиброва пушка — казва Мейсоние, като се изправя.

Пейсу излезе, хвърли поглед към трупа, руменото му лице побледня; той взе от Мейсоние двете пушки.

— „Спрингфилдът“ ли го нареди така? — запита Пейсу.

Мейсоние не му отговори.

— Ти ли стреля? — продължи Пейсу, като видя „Спрингфилда“ в ръцете на Мейсоние.

Той поклати отрицателно глава.

— Аз стрелях — казах раздразнено.

Опрял длан на гърба на младежа, аз го бутнах напред. Пейсу затвори. Улових пленника под ръка и го накарах да се завърти няколко пъти, преди да тръгнем из зоната без капани. Повторих същото три-четири пъти до входната крепост. Пейсу и Мейсоние вървяха след мене безмълвно. Мейсоние — защото нямаше желание да говори, след като бе изпразнил джобовете на мъртвия, а Пейсу — защото му бях свикал.

На крепостната стена при входната кула две от дървените табла, които затваряха амбразурите на някогашните бойници, бяха отворени и зад тях различих лица. Вдигнах глава и сложих пръст на устата си.

Колен отвори вратата на входната крепост. Изчаках да я затвори, после пуснах ръката на пленника, дръпнах Мейсоние настрана и му казах тихо:

— Заведи пленника в жилището, като го водиш в зигзаг, но не прекалено. И аз идвам.

Когато Мейсоние се отдалечи с пленника, дадох знак на Колен и Пейсу да ги следват на разстояние, но без да говорят.

Двете възрастни жени, Миет, Кати, Евелин, Тома и Жаке слизаха по каменната стълба на крепостта. Дадох им знак да не говорят. Изчаках да дойдат до мене и им казах тихо:

— Тома, Миет и Кати остават на крепостните стени. Евелин — също. Жаке, дай оръжието си на Миет. Ти идваш с нас. Също — Мену и Фалвиница.

— А защо не и аз? — обади се Кати.

— После ще питаш защо — отговори ѝ Тома сухо.

Евелин си хапеше устните, но ме гледаше, без нищо да каже.

— Не е справедливо — казва Кати тихо, но с ярост. — Всички отиват да видят пленника! Само ние — не!

— Именно — казах аз. — Не искам пленникът да ви види: Миет и тебе.

— Значи, смяташ да го пуснеш? — запита Кати живо.

— Ако мога — да.

— Какъв свят! — отговори Кати възмутено. — Ще го пуснат, а ние няма дори да сме го видели!

— Нали виждаш мен! — викнах аз гневно. — Не ти ли стига? Искат ти се да се занасяш с този тип? И то с враг на всичкото отгоре!

— А кой казва, че искам да се занасям с него? — пита Кати разярено, със сълзи на очи. — До гуша ми дойде да ми повтарят все това!

Миет, която следеше тази сцена със силно неодобрение, направи нещо неочаквано: стисна изведнаж раменете на Кати с лявата си ръка и сложи длан на устата ѝ. Кати взе да се бори като пума. Но Миет я задържа до себе си обуздана и притихнала.

Забелязах, че Евелин ме гледа. Гледаше ме със скромно и достойно изражение. Виж, тя се подчинява. И без нищо да каже. Позабавих се, за да се усмихна на тази малка лицемерка.

— Идваш ли, Жаке?

Жаке не знаеше какво да прави: бях му казал да остави оръжието си на Миет, а и двете ръце на Миет бяха заети.

— Предай си пушката на Тома — подхвърлям му през рамо, като се отдалечавам.

Чувам, че зад мене се тича. Това е Жаке.

— Винаги е била такава — казва той полугласно, като ме настига. — Дори и на дванадесет години. Все като котка. Така започна онази работа с бащата в *Блатото*. Но това ѝ послужи за урок. — После добави:

— О, тя не струва колкото Миет! О, не!

Нищо не казвам. Не искам да се поддам на някаква преценка, която би могла да бъде повторена. А и много съм недоволен, Тома разбра, но не и Кати. Не още. Недисциплинираността продължава.

В голямата зала на жилището пленникът е седнал със завързани очи на мястото на Момо — Жаке на долния край на масата с гръб към огнището. Денят вече е настъпил, но слънцето още не е изгряло. Най-близкият до пленника прозорец е полуотворен. Въздухът е топъл. Отново ще имаме хубав ден.

Давам знак на другите да седнат. Те заемат обичайните си места с пушка между краката. Жените остават прави, Фалвиница този път е мълчалива. Време е за закуска и тя е готова. Млякото е сварено,

купичките са на масата и хлябът е там, както и домашно приготвеното масло. Чувствувам изведнаж, че ми се свива стомахът.

— Колен, махни му превръзката.

Виждаме очите на пленника. Той силно премига и малко по малко свиква. След това ме гледа, поглежда другарите ми, гледа купичките, хляба, маслото. Харесват ми очите му. Харесва ми също и държанието му. Добре се държи. Бледен, но не разстроен. С изсъхнали устни, но с твърдост в лицето.

— Жаден ли си? — питам най-спокойно.

— Да.

— Какво искаш? Вино или мляко?

— Мляко.

— Искаш ли да ядеш?

Колебание. Повтарям:

— Искаш ли да ядеш?

— Искам.

Отговори с тих глас. Предпочитал мляко вместо вино. Значи, не е селянин, макар че според мен не е много далеч от селската земя.

Давам знак на старата Мену. Тя му налива мляко и му отрязва филия хляб доста по-дебела от онази, която подхвърли на стария Пужес. Както казах, тя има слабост към хубавите момчета. А пленникът е красив, с черни очи, черни коси и с черна остра брадичка, която се откроява на матовата му кожа. При това здравеняк, макар и източен. Защото старата Мену преценява човека и като работник.

Тя слага масло на филията му и му я подава. Когато филията се появява пред пленника, той се обръща, за да погледне Мену, усмихва ѝ се леко и синовно и развълнувано ѝ благодари. Макар че външно съм все още студен и въздържан, с обсадата ми вече е свършено. И по погледа, който ми хвърля Колен, виждам, че и той мисли така, което затвърдява мнението ми.

Старата Мену ни обслужва и ние ядем при пълна тишина. Казвам си, че ако ниският момък, когото убих, бе подложил раменете си на нашия пленник, последният щеше да бъде сега с разбит череп. Глупава, мъчителна мисъл, която не е никому полезна и която пропъждам, защото не ме развеселява. Но тя се връща няколко пъти и ми разваля закуската.

Пленникът е свършил. Той слага двете си ръце на масата и чака. Добре се е почувствувал от храната. Бузите му са румени. И — нещо необикновено — той изглежда щастлив, че е между нас. Щастлив и облекчен.

Разпитвам го. Той веднага отговаря, без никакво колебание, без нищо да прикрива. Нещо повече: изглежда доволен, че ме осведомява.

Ние обаче съвсем не сме толкова доволни, когато научаваме кой стои насреща ни: един силен отряд от седемнадесет души, командувани от някой си Вилмен, представящ се за бивш офицер от парашутни наказателни групи. Структурно бандата се състои от „стари“ и „нови“, като последните са роби на първите. Неумолима дисциплина. Три наказания: бой, карцер с лишаване от храна и вода, заколване пред строения в една редица отряд. Вилмен разполага с една бомбохвъргачка с около дузина малки снаряди и около двадесетина пушки.

Ерве Льогран — това е името на пленника — ни разказва по какъв начин са го завербували. Вилмен завзел селото му, на югоизток от Фюмел. Имал загуби по време на нападението и поискал да ги попълни.

— Задигнаха ни — казва Ерве. — Рене, Морис и мене. Заведоха ни на селския площад. Вилмен каза на Рене: „Съгласен ли си да се включиш в моя отряд?“ Рене каза: „Не.“ Веднага братя Фейрак го бутнаха да застане на колене и Бебел го закла.

— Жена ли е Бебел?

— Не. Всъщност не.

— Опиши го.

— Метър и шестдесет и пет, дълги руси коси, фини черти. Тънък кръст. Малки ръце и крака. Обича да се облича като жена. Можеш да се излъжеш.

— А Вилмен и той ли се лъже?

— Да.

— И не само той?

— О, не!

— Момчетата страхуват ли се от Вилмен?

— Страхуват се главно от Бебел.

Ерве добавя:

— Много е сръчен с ножа. От „старите“ той най-умело го хвърля.

Гледам го.

— Когато си от „новите“ как ставаш „стар“?

— Дават ти за пример Вилмен: никога не е при „старите“.

— Как тогава?

— Като се обявиш доброволец за бойни задачи.

Казвам сухо:

— Затова ли се предложи за разузнаването на Малвил?

— Не. Двамата с Морис искахме да ви предупредим и да дезертираме.

— Защо не го направихте тогава?

Той отговаря без смях на колебание:

— Защото с мене не беше Морис. Ето как стана това: тази сутрин Вилмен поиска четирима души за две бойни задачи, едната към Курсьожак, другата към Малвил. Само ние двамата с Морис излизаме от редиците. Двама „нови“. Тогава Вилмен наруга „старите“ и накрая двама от тях се предложиха. Сложи мен с единия, а Морис с другия. Морис в тоя момент прави разузнаване на Курсьожак.

— Има нещо, което не разбирам. Тази сутрин Вилмен изпраща разузнавачи, едни към Курсьожак, други — към Малвил. А защо не и към Ла Рок?

Пауза. Ерве ме гледа.

— Ами защото ние сме в Ла Рок — отговаря той бавно.

— Какво! — виквам аз.

В същото време, не знам защо, се полунадигам на стола си.

— Какво! Вие сте в Ла Рок! Откога?

Въпросът ми няма смисъл. Не е важно в кой момент Вилмен се е настанил там. Важно е, че е в Ла Рок. Заедно с пушките си, със закалените си в бой момчета, бомбохвъргачката и опита си.

Виждам, че и другарите ми побледняват.

— Бандата превзе Ла Рок вчера вечер при залез-слънце — казва Ерве.

Ставам и се отдалечавам от масата. Поразен съм. Нарещдам да се направи разузнаване на охраната на Ла Рок призори, а същия ден вечерта, в здрач, Ла Рок бива превзет, но не от нас! А ако не ми беше дошло на ум тази сутрин да хвана пленник въпреки Мейсоние, който искаше да се зачитат моите глупави разпоредби, щях да се явя тази сутрин пред стените на Ла Рок заедно с другарите си и с увереността

за лесна победа. За нещастие имам богато въображение: виждам как ние стоим на открит терен, заковани на място от унищожителния огън на седемнадесет бойни пушки.

Усещам, че краката ми треперят. Слагам ръце в джобовете и като обръщам гръб на масата, отивам към прозореца. Отварям широко и двете му крила и дишам учестено. Мисля, че пленникът ме гледа, затова се мъча да възвърна спокойствието си. Животът ни е зависел от някаква незначителна случайност, всъщност — две случайности: едната — нещастна, другата — щастлива, при което втората е унищожила първата. Вилмен превзема градеца в навечерието на деня, в който ще го нападна, а аз пленявам един от неговите хора няколко часа, преди сам да тръгна в атака. Че животът ти зависи от такива абсурдни съвпадения — ето какво те прави скромнен.

Сядам пак на мястото си с непроницаемо лице и казвам кратко:

— Продължавай!

Ерве ни разказва завземането на Ла Рок. Привечер Бебел се явил сам пред южната врата, бил преоблечен като жена, с вързопче в ръка. Човекът, който пазел на кулата — по-късно ще научим, че е бил Лануай, — го пуснал да влезе, а щом Бебел установил, че Лануай е сам, прерязал му гърлото. След това отворил на другите. Градчето паднало без нито един изстрел.

Тогавя Мейсоние иска думата и аз му я давам.

— Колко бойни пушки имате? — пита той пленника.

— Двадесет.

— И много муниции?

— Да, така мисля. Пести се, но не много.

Ерве продължава:

— Принципът на Вилмен е да разполага винаги с двадесет души за тези двадесет пушки.

По желание на Мейсоние Ерве описва подробно бомбохвъргачката. Като свършва, казвам:

— Има нещо, което трябва да уточниш. Двадесет ли сте или седемнадесет?

— По принцип сме двадесет. Но след Фюмел загубихме трима души. Останахме седемнадесет. Всъщност сега не сме вече седемнадесет, ти уби един: шестнадесет! И като плени мен: петнадесет!

Не можем да се лъжем по тона му: много е доволен, че е между нас.

Казвам след малко:

— Този Морис, който бил вербуван заедно с тебе, отдавна ли го познаваш?

— Отдавна! — отговаря Ерве и се оживява. — Той ми е другар от детинство. Прекарвах ваканцията си при него, когато бомбата избухна.

— Обичаш ли го?

— Съмняваш ли се? — отговаря Ерве.

Гледам го.

— Тогава не можеш да оставиш той да е в един лагер, а ти — в друг. Не е възможно. Виждаш ли се да стреляш по него, ако Вилмен ни нападне?

Ерве се изчервява и в погледа му се четат две неща: щастлив е, че му давам основание, за да може да се сражава рамо до рамо с нас, и се срамува, че е забравил Морис. Удрям лекичко с длан по масата.

— Ще ти кажа какво ще направиш, Ерве. Ние ще те пуснем.

Той подскача. Не е имало пленник, толкова нерадостен при мисълта, че ще бъде освободен. С крайчеца на окото си забелязвам различни движения и у другарите ми.

Гледам Ерве. Кръвта се е оттеглила от лицето му. Казвам:

— Нещо не е в ред ли?

Той поклаща утвърдително глава. После казва задавено:

— Ако ме пуснеш, без да ми върнеш пушката, все едно, че ме осъждаш на смърт.

— И за това съм помислил. Преди да тръгнеш, ще ти върнем оръжието.

Ново раздвижване. Правя се, че не ги забелязвам.

— Ето какво ще направиш. Няма да казваш, разбира се, че са те пленили. Ще кажеш, че другарят ти е бил убит, когато си е показал главата над оградата, и че ти си избягал под град от куршуми. — Добавям: — Ще кажеш, че според тебе е стреляно от главната кула.

Никак не държа Вилмен да заподозре преди нападението си съществуването на малкото прикритие на хълма на *Седемте бука*.

— Запомни, това е важно!

— Ще запомня — отговаря Ерве.

— Така. Значи, при първа възможност ти и Морис...

— Няма нужда да ми правиш чертеж — прекъсва ме Ерве.

— Последен въпрос, Ерве: как дойде от Ла Рок?

— Ами по шосето — отговаря Ерве поучудено. — Има ли друг път?

Не му отговарям. Това е. Няма какво повече да си кажем. Ерве чака. Разглежда наоколо с черните си чувствителни и откровени очи. Острата брадичка му прилича. Прави го по-улегнал и по-възрастен. Той ни оглежда, гледа старата Мену — веднага е почувствувал слабостта, която тя изпитва към него, — прозорците с пречки, трофейните оръжия между прозорците, монументалната камина. Адамовата му ябълка се движи в гърлото му и макар че умее да се съдържа, аз знам добре, че това момченце — защото той е момченце — е силно развълнувано. И че се страхува само от едно: да не изгуби хората, които вече са го приели като свой. Да не изгуби Малвил.

Ставам от стола.

— Време е, Ерве.

Той става, доближава се до мен и аз отново слагам превръзката на очите му. Всички го изпращаме до малкия замък при входа, а оттам само ние двамата с Мейсоние го съпровождаме до дъсчената ограда. Превеждаме го през дупката. За негово щастие тялото на „стария“ е паднало откъм пропастта, така че не се налага Ерве да се доближава много до него, когато се навежда и запълзява на колене, за да мине от другата страна. Подавам му пушката през отвора и той, като се изправя, ни махва с ръка и същевременно по детски ни се усмихва. Тръгва с широки крачки. Гледам го през шпионката как се отдалечава.

— Май че изгубихме една пушка — казва ми Мейсоние на ухото.

Гледам го.

— Може би ще получим две.

И което е още по-важно: двама бойци. Защото пушките ни с тази на мъртвия сега станаха осем. Освен шестимата мъже имаме с какво да въоръжим Миет и Кати. Не, най-голяма нужда имаме от мъже. Ако Ерве и Морис успеят, Вилмен ще остане само с четиринадесет човека. А при такова предположение — ние ще бъдем десет. А при сражения с пушки броят на хората е от голямо значение.

Това именно обяснявам на събранието, което съм свикал веднага след заминаването на Ерве, във входната крепост, докато Жаке копае гроб за мъртвия от другата страна на стобора, а сто метра по-надалеч

Пейсу стои скрит в долната страна на пътя с оръжие в ръка, за да охранява, докато той работи. „И не забравяй, Пейсу, да се криеш — каза Мейсоние. — Да виждаш, без да те виждат!“

Защото Мейсоние е експертът ни. Престаряващо се военно лице. Той е комунист с военна подготовка. Навярно е смятал, че откъдето и да идват, познанията са добре дошли. В началото на събранието ни той обяснява, че пушките калибър 36 са в употреба във френската армия от момента на Втората световна война. Че естествено по-късно са направени и други, по-добри, но че все пак тези не са лоши. Колкото до бомбохвъргачката, според него, Мейсоние, тя е изобретена от американците през 1942 година като противотанково оръжие. Това оръжие има точност на попадението до 60 метра. Стените на Малвил не са застрашени — много са дебели. Ако Пейсу беше тук, щеше да каже: „И измазани с вар. Шестстотингодишна вар, която сега е потвърда и от камък.“

— Обаче стоборът! — казва Мейсоние и клати глава. — И вратата на първата крепост! И подвижният мост на втората!...

Споглеждаме се. Показвам оптимизъм, какъвто ни най-малко не изпитвам.

— Няма проблем — казвам твърдо. — Разбира се, стоборът ще бъде пожертвуван. При всички случаи той е само за камуфлаж и за обявяване на тревога. Дъсчената ограда само ще забави, като принуди врага да я разруши и да се разкрие. Обратно, пред вратата на входната крепост ви предлагам да построим, за охрана, стена от дялан камък, дебела метър и висока три метра. Доста отдалечена от моста, така че да остане място за минаването на човек на кон, а после, добре де, в двора имаме пясък, в избата имаме чували, ще ги напълним и натрупаме, пред стената.

За голямо мое облекчение Мейсоние одобрява, а след техническите му пояснения одобрението му много тежи.

Преди да минем към действия, казвам още няколко думи. Бях взел решение за охраната през последната нощ против мнението на останалите. И много добре направих. Не искам да правя от това капитал, но повтарям: в съпротивата на другарите имаше всъщност недисциплинираност. Също както и съпротивата на Кати — но в още по-голяма степен, — когато я изпратих да охранява крепостта по време на разпита на пленника. Тук си показвам малко зъбите: занапред няма

да търпя подобни неща! Като издам някаква заповед, не смятам да си губя времето в спорове с разни пикли!

Ставам. Заседанието е траяло само десет минути и е свършило. Далече сме от някогашното многодумство...

Кати не каза нищо, но ми хвърли един много любопитен поглед. На омраза? На злоба? Съвсем не. Приличаше по-скоро на нещо от рода на: „Пикла ли съм? Добре, ще видиш тогава!“ Но това „ще видиш“ не беше в никакъв случай заплаха. Ако смеех, бих го окачествил по-скоро като обещание.

След изкопаването на гроба и полагането на мъртвия в него, освобождавам от предния пост по пътя за Ла Рок незаменимия Пейсу, замествам го с Колен, тъй като не искам да бъда изненадан в разгара на работата от някакво дневно нападение, макар че го смятам за малко вероятно. Определям две работни групи. Едната — под командването на Пейсу — му носи на самото място, където ще се строи стената, съвсем готови блокове, от които имаме значителни количества в първата крепост. Другата, съставена от четирима мъже и Евелин, пълни чували с пясък, завързва ги и ги докарва на края на рововете с оглед нареждането им. Имаме две градинарски колички и те няма да спрат да превозват през целия ден.

За да не губим толкова време и за да има винаги хора в близост с оградата, решавам, че докато трае тревогата, ще се храним на смени в кухнята на малката крепост при входа, а също, че яденетата ще се сведат до една чиния с колбаси, тъй като старата Мену и Фалвиница имат по-важна работа от готвенето.

Преди още Пейсу да е положил първия камък, отивам да изкарам двете каруци — нашата и каруцата от *Блатото*. Оставям ги близо до рововете, в незаетата с капани част от паркинга. Поставени по този начин, те ни най-малко не пречат на стрелбата, а аз избягвам да ги затварям зад стената, която строим, тъй като в мисълта ми тази стена трябва да стане постоянен фортификационен елемент. Защото, дори и да предположим, че един ден бъдем нападнати от някоя банда, която не разполага с бомбохвъргачка, голямата дървена врата при входа си остава слабото място на Малвил: противникът може да я изгори или да я издъни. А интересно е да му се забрани достъпът със стена, зад която той може да мине само по тесен проход, лесно охраняван чрез засилена стрелба.

Давам си сметка, че средновековните зидари не са се скъпили за размера на каменните блокове, които са дялали. Блоковете, които ни създават затруднения, са от развалините на стария град, построен някога в първата крепостна стена (по времето, когато в Малвил е имало мирови съдия) и те са с внушителна тежест. Не е лека работа да ги повдигнеш и да ги опреш, като свиеш колене, преди да ги изтърколиш с облекчение в количката. Понякога са нужни двама души. Поставих Колен на пост именно за да му спестя това усилие. Но струва ми се, че въпреки добрата си форма и Тома се затруднява. Мейсоние е плувнал в пот. Единствен Жаке, с неговите ръце на горила, изглежда съвсем добре: той повдига без усилие блоковете, за които трябва да търся помощта му.

Що се отнася до мен, аз съм разочарован от физическите ми възможности и както винаги в такива случаи, вместо да си кажа — както бих направил това на тридесет години, — че съм уморен и не във форма, казвам си, че старея и потъвам в униние. Но не за дълго, защото изведнъж си спомням, че миналата нощ съм спал много малко и че не са ми липсвали нито напрежение, нито вълнения. Тази мисъл ми дава ако не нови сили, то поне по-добро самочувствие и аз спазвам ритъма, облян в пот на жаркото слънце и тежкото време, с начупени нокти, болки в ръцете и вдървен кръст.

В тринадесет часа Мейсоние припомня, че двамата с него сме били нощна охрана, и отива „за момент да поспи“. В петнадесет часа, доволен все пак, че съм надминал със сто и двадесет минути издръжливостта на Мейсоние, изведнаж решавам и аз да отдъхна и спирам. Впрочем Пейсу има повече камъни, отколкото му е нужно, и вика Жаке да му помогне за градежа на стената. Предавам командването на Мейсоние, който се връща — след два часа! — от „моментния“ си сън, съобщавам на всеослушание, че и аз отивам да си почина и докато се отдалечавам, чувам, че Мейсоние изпраща изморения Тома да смени Колен на нашия преден пост по пътя за Ла Рок.

В стаята си едва имам време да се съблека. Въпреки прохладата от дебелите стени, пак е много горещо. Отпуснал съм се без сили на леглото, с натезали крака и безсилни ръце, и заспивам. Това е някаква много неспокойна почивка, пълна с кошмари. Няма да ги разказвам. И без това ги има доста много в действителността. И после това са

сънища, каквито всички са имали: преследват ви хора, които желаят смъртта ви. Когато ви настигат, вие ги удряте, но ударите ви са безсилни. Но да беше само един път; не, този кошмар се повтаря. Мъчително. А в моя случай отвратителното е, че преследвачът е Бебел, облечен с пола, с развети дълги руси коси и нож в ръка.

Точно когато острието на ножа опира до гърлото ми, се събуждам. Отварям очи. В стаята ми наистина има една жена, но, благодаря на бога, не е Бебел. Кати.

Тя се е изправила до леглото ми. Хитрост танцува в очите ѝ. Гледа ме, без да каже нищо. И изведнаж се хвърля върху мен и смазва устата ми с устните си.

Още съм полузаспал и Кати може да бъде взета за някакъв сън, още повече, че тя поема цялата инициатива, и то с учудващо умение. Когато най-после се събуждам напълно, вече е много късно. Угризението нахлува заедно с насладата, после тя се засилва, а то се заличава. Насладата се засилва и стига до опиянение: дадена и споделена от една напълно развихрила се съучастница, която успява да достигне върховна степен на физическо общуване, да се роди и умре два или три пъти за краткото време, през което самият аз потъвам в спокойно уталожване.

С мъка си поемам дъх. Гледам я. Не смятах, че е толкова красива. Навярно очите ми са се изменили. Сега я виждам чаровна в безредието. В същото време чувството ми за нравственост изплува и аз ѝ казвам укоризнено, но без особена острота в укора:

— Защо направи това, Кати?

Малко е вяло. И малко лицемерно, тъй като, каквото е направила, не го е извършила сама.

Тя веднага ми отговаря буйно и радостно:

— Първо, ти ми харесваш, Еманюел, колкото и да си стар (благодаря). Вярно, освен Тома, ако трябва да ви класирам, бих те сложила веднага след Пейсу (пак благодаря).

Тя замълчава, после вдига глава, а в очите блести малко пламъче.

— Но най-вече исках да знаеш, Еманюел, че Кати не е коя да е. Кати не е някаква „пикла“, както ти смяташе. Кати е жена, и то истинска.

Да оставим настрана сестринския намек (горката Миет). Седнала по турски на кревата, с разпилени коси, зачервени бузи, малка, но

пламнала гръд, Кати ме гледа тържествуващо и живите ѝ очи блестят от гордост. Може да изглежда абсурдно, че тя е толкова горда с качествата си на любовница, за които няма никаква заслуга, защото ги има по рождение. Но и ние мъжете — и аз заедно с другите — не се ли гордеем също така с мъжката си сила? И на това отгоре се хвалим и перчим като пауни? И после, всъщност това не е толкова глупаво. Защото от няколко минути аз наистина изпитвам повече уважение към Кати, отколкото преди. Аз също намирам, че тя е „жена, истинска жена“. Ако не беше Тома и това жалко нравствено чувство, което ме измъчва, щях дори да бъда склонен да видя в края на тази следобедна почивка началото на една привичка.

Кой казва, че Кати не била умна? Очите ѝ — тези очи, в които преди малко бях прочел толкова наслада — цялата наслада, която бе изпитала и която се гордееше прехласнато, че ми е дала, — очите ѝ са приковани в моите, следят и проникват последователно във всички мои мисли. Тя вижда — или чувствува, няма значение по какъв начин ме възприема, — че моето пренебрежение към нея е изживяно и че сега стои много по-високо в очите ми. И тя е опиянена. Главата ѝ е отметната назад, устните ѝ са полуотворени, очите сияещи. Тържеството е като вино, което тя налива в гърдите си.

Казвам със задавен глас:

— И все пак, Кати, ще трябва да кажем за това на Тома.

Тази мисъл прелива у мен, но не и у нея. Тя казва с лек смях:

— Хайде, не се тревожи! Остави тази грижа на мен. Не се занимавай с това.

Толкова безочие ме смайва.

— Но, Кати, той ще се засегне, ще се ядоса...

Тя клати глава.

— Не, не. Съвсем не. Той много те обича.

— И аз го обичам — отговарям и се чувствавам неудобно при мисълта, че го казвам в такъв момент.

— О, знам! — виква тя с нещичко от предишната си острота. — Ти обичаш всички в Малвил. Всички, освен мене!

После се поправя с лек гърлен смях:

— Но сега с това е свършено!

Тя става и се оправя. В същото време ме гледа с вид на собственик, сякаш току-що ме е купила от големия магазин на главния

град и се връща доволна у дома си, с покупката под мишница. В нейния дом или в моя. Защото собственическият ѝ поглед оглежда сега стаята ми, спира се на писалищната ми маса (снимката на германката!) и още по-продължително на канапето под прозореца. Две малки гримаси отбелязват тези два етапа.

— Най-последно — казва тя, — добре, че се заех с теб! Горкичкият ми Еманюел, не може да се каже, че имаш много радости в този момент!

Изведнаж очите ѝ пак започват да искрят. Тя ме гледа с блестящи от нахалство очи.

— А за Евелин не си ли се решил още?

Честна дума, тя си мисли, че всичко ѝ е позволено! Разярен съм. Но не, защо да лъжа, не съм разярен. Във всеки случай много по-слабо, отколкото щях да бъда преди. Чудно колко ме е успокоила! Впрочем тя отлично забелязва това и настоява:

— Не ми отговаряш!

Какво искаш да ти кажа? Тя е на тринадесет години!

— Четирнадесет. Видях документите ѝ.

— Както и да е, още е момиченце.

Кати вдига ръце.

— Момиченце? Жена, да! Жена, която много добре знае какво иска!

— А какво иска?

— Теб, разбира се!

И тържествуваща избухва в смях.

— И ще те вземе! Както и аз те взех, господин абате на Малвил!

Тя изстрелва това право в целта, но не побягва: хвърля се на врата ми и ми облизва лицето.

— Виждам, че си разтревожен, Еманюел. Казваш си: свърши вече с дисциплината! С такава лудетина! Успокой се! Точно обратно. Ще видиш! Сега най-последно ще разбереш! Истински млад войник! Хайде, оставям те!

Това момиче е огън. Вратата се затръшва. Аз стоя смаян, засрамен и очарован. Мятам около врата си хавлията и слизам един етаж да взема душ и си проясня мислите. Но и след душа мислите ми не са по-ясни. В края на краищата все ми е едно. Едно е сигурно: в продължение на един час не съм мислил за Вилмен и се чувствавам съвсем бодър, изпълнен с вяра и оптимизъм.

При строежа мъжете ме приемат напълно естествено, но не и жените. Виж, те са разбрали. И един бог знае! Може би ме подозират, че за да улесня нещата, съм изпратил Тома на поста на пътя, а пък точно в това нямам никаква намеса: Мейсоние го изпрати.

Първия поглед, който срещам, е погледа на Евелин. Той е черен, колкото и да са сини очите ѝ. После на Фалвина — възбудена и съучастница. На Мену, която си поклаща главата и продължава sotto voce^[1] някакъв много обиден монолог, който за жалост не може да ме остави да чуя, защото тогава ще го чуе и Евелин. Не срещам единствено погледа на Миет и това ме огорчава.

Кати държи отворен един пластмасов чувал, а Миет хвърля в него пясък с малка лопата за боклук. Кати държи чувала широко отворен някак си тържествуващо и небрежно, а Миет работи като робиня, няма, и на това отгоре сляпа, защото аз минавам на две крачки от нея, без тя да вдигне очи и да ме посрещне както обикновено с прелестната си усмивка.

— Добре ли спа, Еманюел? — пита Кати със спокойно безсрамие.

Прави го нарочно! Бих искал да ѝ отговоря остро. Бих искал да ѝ покажа, че няма защо да парадират пред всички, че „ме е взела“, както тя казва. Бих искал също да подчертая, че продължавам да предпочитам, поне в известен смисъл, сестра ѝ. Но очите на Кати ме стесняват с настойчивите си и силно въздействащи ми припомняния. Отвърщам глава и казвам по-скоро смутено:

— Добър ден и на двете.

Кати се смее, а Миет не трепва. Беше няма и сляпа. Ето че сега е и глуха. А аз се чувствавам виновен, сякаш съм извършил предателство. Би рекъл човек, че новото ми отношение към сестра ѝ е за нейна сметка.

Излизам през вратата на малката входна крепост и се озовавам сред мъжете. Тук е един по-естествен свят. Върши се нещо и само за него се мисли. Мисли се само за обекта. Гледам ги благодарно как са впаднали в работата си.

Тя е стигнала до последния си стадий, най-дългия и най-трудоемкия, стената е висока три метра, изгражда се последният метър. Това означава, че на нея са опрени две стълби и че Пейсу и Жаке, натоварили по един блок на широките си рамене, го изнасят чак

догоре, като стъпват тежко на всяка пречка и пазят равновесие... Само Пейсу и Жаке са способни на такъв подвиг. Колен помага ту на единия, ту на другия херкулесовец да сложи камъка на раменете на другаря си. А Мейсоние, който, изглежда, не притежава ловкостта на Колен, е в безизходица, тъй като на мястото има доста пръснати блокове за довършване на стената.

Предлагам му да дойде с мен на обход. Той приема. Но преди това отивам да искам от старата Мену един-два метра конец.

— Малко ми е конецът — отговаря ми тя, а хлътналите й очи са все още пълни с упреци. — Като го свърша, с какво ще ми го заместиш?

— Хайде, Мену, трябват ми един-два метра, и то не за забавление.

Мърморейки повече от всякога, тя се отправя към кухнята на крепостта и аз тръгвам подир нея съвсем неблагоприятно, защото щом влизаме вътре, далеч от ушите на другите, освен черния конец, който тя търси ли, търси, получавам надлежно и порцията си.

— Клетн Еманюел — казва тя с цял асортимент от въздишки, до една лицемерни, защото всъщност изпитва голямо удоволствие. — Значи, си си останал все същият! Все подир някоя фуста! Като чичо ти Самюел! Не те ли е срам! Една уличница, дето сам благослови брака й с твоя приятел. О, хубав свещеник си ми ти! Като си помисля, че приемаш изповедта ми! Не знам кой от нас двамата би трябвало да изповяда другия. Ти сигурно би имал много повече да разказваш. А сигурно и добрият дядо господ няма да е много доволен! Забележи: нищо не казвам за онази... о, нищо не казвам, възпитана съм. Но все пак имам си нещо на ум. Няма какво да се тревожим вече, сега можем да оставим огъня да изгасне! Винаги ще можем пак да го запалим, знаеш откъде. Ама и тя има един змийски език, макар че е толкова млада! Във всеки случай има нещо, в което можеш да си сигурен, и то е, че няма да спре с тебе. О, не! След теб ще бъде Пейсу, след Пейсу — Жаке и останалите! Ще може да прави сравнения! (Това, струва ми се, се казва не без завист.)

Подобно на чичо ми аз слушам и мълча. Подобно на чичо ми слушам и играя ролята си в тази малка комедия. Мръщя вежди, вдигам рамене, клатя глава, с една дума — показвам всички външни белези на недоволство, което съвсем не изпитвам. След ругатните към Пужес

това е второто голямо избухване след смъртта на Момо. Уравновесеност, сила, агресивност — всичко е отново налице. Този малък скелет никога не е бил по-жив. Освен това в момента, в който ме изобличава, Мену е далеч от мисълта да ме осъжда. Ако съм хладнокръвен към жените, тя би ме презирала. Възгледите ѝ са прости: бикът е създаден за кравите. Безсрамница е кравата. При положение, че тя самата търси бика, вместо само го да изтърпи, както ѝ диктува дългът ѝ.

Избухването е циклично. Когато художествената измислица отстъпва мястото си на повторението, аз се намесвам. Тъй като в ролята ми влиза да имам последната дума, казвам намръщено и ядовито:

— Намери ли го най-после тоя конец?

Това нахокване предизвиква кой знае как появата на конца. Той е тук, на масата. Тя ми го измерва скъпернически, при което озлоблението ѝ постепенно се успокоява и преминава във все по-недоловимо мърморене. Излизам от кухнята с бучащи уши и си мисля, че животът в Малвил продължава ежедневието си, докато ние сме заплашени във всеки момент от унищожение.

— Знаеш ли какво мисля — казва ми Пейсу от горния край на стълбата, като наглася един огромен блок, както аз бих въртял някакво паве; — чувалите трябва да се натрупат така, че да не показват стената, та Вилмен да помисли, че пред него има пясък. Ще си счупи главата Вилмен.

Одобрявам и докато отсъствуваме с Мейсоние, поверявам командването на Колен, който ще ни придружи до стобора, за да затвори след нас отвора. Много недостоен е този начин да излизаш от един замък, като пълзиш на четири крака, но аз давам пример, ще ми се да свикнем с това. Цяла банда може да нахлуе за един миг през вратата, но не и през тази дупка до самата земя, на чийто затвор от вътрешната страна — забравих да уточня тази подробност — има острие от коса.

Отначало поемаме по пътя за Ла Рок и Тома навярно е много бдителен и добре прикрит, защото чуваме неговото кратко: „Къде отивате?“ — но не виждаме къде се крие. Най-после се показва подобен повече от всякога на гръцка статуя поради голите си гърди и зоркото си и ведро изражение.

— Отиваме да разузнаем прекия горски път. Като се върна, ако искаш, ще те сменя.

— О, знаеш ли, лежа и гледам — отговаря Тома. — По не е уморително от онова, което преди малко си вършил.

Изчервявам се и се чувствавам като защит жив в кожата на предател.

— Както и да е — отговарям аз, — трябва да ти кажа нещо.

Взех това решение, без то да е узряло, но съм доволен. Няма да се крия зад Кати. Ако трябва да се получи сблъсък, предпочитам аз пръв да го понеса. Махвам лекичко с ръка на Тома и продължаваме с Мейсоние. Дънерите, които в по-голямата си част са овъглени, нямат листа, но храсталаците са се възползували с някаква тропическа стремителност от смяната на дъждове и слънце, каквато имаме от два месеца насам. Никога не съм виждал надлъж и нашир такова изобилие на растителност. Виждам изтравничета, високи до три метра, със стебла, дебели колкото ръка, къпинови храсти като стени, глогови храсти, подобни на дървета, издънки от диви кестени и брястове, които образуват огромни туфи, по-високи от мен.

Мястото, където започва пряката пътека, която води за Ла Рок през гората, не се вижда през този сезон откъм пътя, но аз доста отдавна бях поставил отличителни знаци, така че я намирам съвсем лесно. Често бях използвал тази пътека преди *деня на събитието*, за да разхождам конете си. Защото тя е богата на мек чернозем, а по нея има и доста нанадолница, стръмнини и равни места. Поддържал я бях дори всяка година, като махах къпиновите храсти и клоните, които най-много пречеха, макар че гората не е моя. Бях се погрижил също да не разказвам нищо на никого в Ла Рок, да не би Лормиови да си наумят да се разхождат по нея с конете си. Освен това напоследък бях премахнал черните дънери, които я запречваха и ме бяха толкова измъчили при завръщането ми от Ла Рок, когато заедно с Колен отидохме да съобщим на Фюлбер за женитбата на Кати.

Само животните, скрити в земята, са оцелели в съдбовния ден. Освен гарвана Краа, когото не сме видели след изстрела от тази сутрин, няма вече птички и ти потръпваш, като се разхождаш всред гъсталака, без да чуваш птича песен, без да виждаш или да чуваш насекоми.

Вървя напред, вглеждам се в най-малката следа по меката земя, но нищо не забелязвам. Не вярвам също така някой от оцелелите в Ла Рок да познава тази пътека и да я е посочил на Вилмен, защото земеделските стопани в Ла Рок са хора от богати полета, те никога не стъпват, нито пък тръгват с трактор или кола по хълмовете на Малвил. Тази пътека не фигурира и по вече остарелите карти, тъй като е прокарана отскоро от един горски пазач, който извозваше дърва. Така че малко вероятно е Вилмен да тръгне по нея. Но аз държа да се уверя в това, както обяснявам тихичко на Мейсоние след цял час ходене в потискащата тишина на гората.

Не забелязвам нищо подозрително, нито следи от стъпки, нито смачкани стебла, нито счупени клонки; клонките, които видях, бяха смачкани или счупени от конете ни, когато двамата с Колен се връщахме от Ла Рок.

На връщане поставям след себе си няколко белега, за да съм сигурен, когато тръгнем пак по пътеката, че никой друг освен нас не е минавал от тук. За тази цел превивам през нея на височината на кръста едно гъвкаво тънко стебло и го връзвам с черния конец на клонче от другата страна. Пречка, която ще устои на вятъра, но не и на бързо вървящ човек, който ще я скъса, без да се усети. Когато за мой късмет попадна на къпина, не употребявам конец, а използвам неприятната ѝ способност да се увива и закача, така че освобождавам най-дългия филиз и го прекарвам през пътя, където той веднага жадно се вкопчва в най-крехкото клонче.

Това прилича на игрите ни от времето на *Клуба*; Мейсоние ми обръща внимание. С тази разлика, че този път облог на играта е нашият живот. Но нито той, нито аз имаме желание да правим толкова драматични забележки. Обратно, и двамата сме на мнение, че трябва да се придържаме здраво в ежедневието. След два часа ходене сядаме да отдохнем на няколко туфи трева, но така, че да можем да обхванем с поглед пътя към Ла Рок. Обратно, ако някой върви по пътя, не би могъл да ни види — дори и да сме на коне — във вълнообразната зеленина на храсталака. „Да виждаш, без да те виждат“ — би казал Мейсоние.

— Мисля, че ще се справим — казва той.

Като се махне примигването и това, че тясното му лице изглежда още по-удължено поради напрежението, Мейсоние е извънредно спокоен. Тъй като кимвам с глава, без да говоря, той продължава:

— Опитвам се да си представя нещата. Вилмен се домъква с бомбохвъргачката си. С един удар разрушава дъсчената ограда и влиза вътре. Вижда пред себе си чувалите с пясък, мисли, че вратата е зад тях, и стреля. Стреля веднаж, два пъти, без резултат. Разполага с двадесетина снаряда. И, разбира се, няма да ги изстреля всичките. Тогава дава заповед за оттегляне.

Кимвам с глава.

— Точно от това се боя, видиш ли. Ако си отиде, то не значи, че сме се спасили. Напротив. Вилмен е човек от занаята. Щом види, че е попаднал на кокал, ще се върне в Ла Рок и ще започне война от засада.

— Ние можем да му направим контразасади — казва Мейсоние. — Познаваме местността.

— И той няма да се забави да я опознае. Дори и тази пътека, няма да мине много и ще я открие. Не, Мейсоние, стигнем ли до такава война, сигурно е, че ще я загубим. Вилмен има повече хора от нас и е по-добре въоръжен. Повечето от нашите загубени двуцевки не стрелят на повече от 40 метра, а неговите тридесет и шест калибрени пушки повалят човек на четиристотин.

— И повече — допълва Мейсоние.

Понеже мълча, той продължава:

— Тогава какво предлагаш?

— За момента нищо. Мисля.

Когато излизаме отново на пътя за Ла Рок, слънцето залязва, лъчите му са златисти и падат косо.

— Тома!

— Тук съм — отговаря Тома и вдига ръка и с това единствено движение ми открива скривалището си на насипа, извишаващ се над пътя.

Времето е ведро, но докато се запътвам към Тома, махвайки за довиждане на Мейсоние, който се завръща в Малвил, аз не съм ведър.

Тома се е укрил много добре, като е оставил пред себе си сто метра открит път, а оръжието си е положил на два плоски камъка, покрити с трева. Изтягам се до него.

— Мръсно нещо е войната — казва той. — Видях ви отдалече. Дори се прицелих във вас. Можех да ви сваля като цветенца, и единия, и другия.

Благодарим за цветенцата. Ако бях суеверен, щях да си помисля, че началото не е много добро за разговора, който ни очакваше.

— Тома, трябва да ти кажа нещо.

— Е добре, говори! — казва той, почувствувал стеснението ми.

Разказвам му всичко. Всъщност не, не му разказвам всичко. Защото бих искал да не виня Кати. Ето моята версия: Кати е влязла в стаята ми, докато съм спял, навярно за да ми каже нещо. И това е. Не съм могъл да устоя.

Обърнал красивото си лице към мене, Тома ме гледа внимателно.

— Не си могъл да устоиш?

Поклащам отрицателно глава.

— Виждаш ли — казва той с най-спокоен глас, — тя не е толкова лоша. Ти винаги си я подценявал.

И той! Смаян съм, че така приема нещата. Мълча, приковал очи в земята.

— Изглеждаш разочарован — казва Тома, като се вглежда в лицето ми.

— Разочарован не е точната дума. Учуден, да. Малко.

— Защото моето гледище се промени — казва Тома. — Пропуснах да ти го кажа. Спомняш ли си нашия спор в събранието, когато беше довел Миет? Един мъж или много. Защитих против тебе едноженството, ти остана малцинство и много засегнат от това.

Той продължава леко усмихнат:

— С една дума, измених становището си. Намирам, че си прав. Никой не може да вземе жена като негова изключителна собственост, когато има две жени за шестима мъже.

Гледам учуден строгия му профил. Мислех, че е все така убеден в правата си на едноженец. А чувам от устата му собствените си разсъждения.

— Освен това — продължава той — аз не съм собственик на Кати. Тя постъпва както иска. Тя е човек. Не ми е обещавала да ми бъде вярна и аз не държа да зная какво е правила днес след обед.

Той приключи с ясен глас:

— Да не говорим повече за това.

Ако не беше тази решеност да не говорим повече по този въпрос, щях да го помисля за напълно равнодушен. Но не е така. Около устните му има някакво неуловимо трептене. Което означава —

сигурен съм, — че е предвиждал изневерите на Кати и че се е въоръжил срещу тях предварително с помощта на редица съображения. И то съображения, които е взел от мене. Това е моят Тома, познавам го. Строг, но не нечувствителен. И както съм се изтегнал до него, вперил, както и той, очи в пътя, който трябва да наблюдаваме, изпълвам се със силно приятелско чувство към него. Не че съжалявам за каквото и да било. Но, струва ми се, не може да се сравнява онова, което изживях този следобед, и вълнението, което изпитвам в този момент.

Тъй като ми се струва, че мълчанието продължава твърде много, надигам се на лакът.

— Ако искаш, оставам вместо теб, ти можеш да се прибереш.

— Не, защо — казва Тома, — ти си много по-нужен от мене в Малвил. Ще видиш дали стената е направена, както я беше замислил.

— Да — отговарям аз, — прав си. Но и ти не удължавай карауленето си по здрач. Няма да е полезно. За нощта имаме бункерчето.

— А кой ще е там?

— Пейсу и Колен.

— Разбрано — казва Тома, — по тъмно се прибирам.

Единственият белег за напрежението ни е, че говорим с прекалено нормални гласове, с почти делови тон.

— Довиждане — казвам аз и се отдалечавам — с непринуденост, която ми се вижда неискрена. Впрочем дори и това „довиждане“ обикновено не бих го казал. Не сме толкова учтиви помежду си.

Ускорявам крачките си. Удрям един път по камбаната на оградата и Пейсу идва да ми отвори.

— Е — казва ми той, щом се изправлям до него. — Свърши се. Какво мислиш? Виждаш ли стената? И погледни, където и да застанеш отстрани — откъм гробовете или откъм стръмното, — не виждаш тясната ѝ страна. Това не е ли камуфлаж? Не виждаш нито едно камъче, само чували. Ще си счупи главата Вилмен.

Той малко се задъхва, гол е до кръста и все още изпотен, въпреки вечерната прохлада: силните му ръце и издутите по тях мускули са полусвити, сякаш не успява да ги опъне. Виждам зачервените му длани, раздрани въпреки мазолите по тях. Той сияе.

— И виждаш ли — продължава Пейсу, — за един ден! Тая работа ни взе един ден! Не бих повярвал! Вярно, че блоковете бяха дялани и че бяхме шестима. Така де — петима и жените — четири.

Освен двете жени и Тома целият Малвил е там, разглежда стената и се радва на фона на залязващия ден. Застанала отгоре на двете стълби, Кати довършва подредбата на последните чували. Обърната е с гръб към нас.

— Добре е сложена — казва ми Пейсу полугласно.

— Не толкова, колкото сестра й.

— Все пак — продължава Пейсу — може да се каже, че Тома има късмет. И никак не е горда. Разговаря с всички. Сърдечна. Готова винаги да те целуне, чак ми става стеснително.

Виждам го как се изчервява в мрачината. Той продължава:

— Искях да ти кажа, Еманюел. Ако утре се наложи да се бием и рискуваме да бъдем убити, би трябвало тази вечер да дойдем на изповед. Говоря за мен и Колен.

Едрите му ръце въртят и превъртат катинара на вратичката. Не му идва на ум да го сложи на място.

— Ще си помисля.

Но аз нямам време да помисля. Чува се изстрел. Вцепенявам се.

— Отваряй — казвам на Пейсу. — Отивам. Това е Тома.

— Ами ако не е той?

— Отваряй, моля ти се!

Той вдига плъзгащата се вратичка и в момента, когато се вмъквам през отвора, казвам рязко:

— Никой да не стои зад мене!

Тичам с пушка в ръка. Сто метра не е малко. Забавям се на втория завой. Навеждам се и превит одве навлизам в рова. Виждам Тома изправен неподвижен на сред пътя, с пушка под ръка. Обърнат е с гръб към мене. В краката му е простряна някаква светла фигура.

— Тома!

Той се обръща, но вече е почти нощ и аз не различавам чертите му. Доближавам се.

Светлата фигура, простряна на земята, е една жена. Различавам полата, бялата блузка, дългите руси коси. На гърдите й има черна дупка.

— Бебел — казва Тома.

---

[1] sotto voce — полугласно (итал.) — Бел.ред.ел.изд. ↑

XVI

— Сигурен ли си?

Виждам го в полумрака, че вдига рамене.

— Веднага го разпознах по описанието на Ерве. И по походката му. Мислеше, че е сам и не се мъчеше да върви като жена.

Млъква и преглъща слюнката си.

— И тогава?

— Оставих го да ме задмине, после се изправих, опрях се на дънера, който виждаш там, и казах: „Бebel, тая не е много умна.“ Той се обърна, като че ли го беше захапало куче по прасеца, стисна вързопчето си на корема и сложи ръка върху него. Казах: „Ръцете на тила, Бebel!“ и тогава той хвърли ножа си.

— И ти го избегна?

— Не знам. Не зная дали съм го избегнал, или Бebel се е объркал от дървото. По навик, защото се е учил да хвърля ножа в дърво. Във всеки случай удари дървото на няколко сантиметра от гърдите ми. Тогава стрелях. Ето ножа — значи, не съм сънувал.

Претеглям ножа в ръката си и с върха на крака си повдигам полата на Бebel чак до гащите му. После се навеждам и на слабата дневна светлина разглеждам главата. Много красиви черти, фини и правилни, обкръжени от дълги руси коси. По лицето човек би могъл да се излъже. Е добре, Бebel, ти най-после разреши проблемите си. Смъртта направи вместо теб своя избор. Ще те погребем като жена.

— Вилмен е искал да ни направи номера на Ла Рок — казва Тома.

Клатя глава.

— Не е наблизно. Иначе щеше да е вече тук.

По-добре е все пак да не стоим цяла вечност на това място. Бebel ще чака за погребението си. Замъквам Тома тичешком до Малвил. И поставям Жаке да пази на крепостта.

Събираме се всички в кухнята на малката входна крепост, един до друг около масата, силно осветени от лампата, която Фалвина е

донесла от жилището. Гледаме се мълчаливо. Оръжието е опряно до стената зад нас, а мунициите пълнят широките джобове на джинсите и работните ни комбинезони. Имаме само два патрондаша и тях сме запазили за Миет и Кати.

Вечерята е проста: домашен хляб, масло, пушено свинско и колкото искаме мляко или вино.

Тома повтаря разказа си, слушан от всички с дълбоко внимание, а от Кати с възторг, който ме пробожда. Тази реакция е върхът... Правя всичко възможно, за да я потисна, но не е лесно.

Общата преценка, когато той свършва, е, че наистина Вилмен и бандата му не са били в околността. Защото, чувайки детонацията и знаейки, че Бебел не е носел пушка, те са щели да попаднат на Тома. Задачата на Бебел не е била да заколи вратаря и да отвори вратата, както в Ла Рок, а да отиде на разузнаване. Както двамата от тази сутрин.

Разговорът стихва и го замества дълго, тревожно мълчание.

В края на вечерята вземам думата:

— Щом се разтреби масата, ако всички са съгласни, ще причестявам.

Съгласие. Тома и Мейсоние мълчат. Докато жените разтребват, Пейсу ме завежда в двора.

— Виж какво — казва той тихо, — бих искал да се изповядам.

— Сега?

— Е да.

Вдигам ръце.

— Но, клетки ми Пейсу, твоите грехове аз ги знам наизуст!

— Има един нов — отговаря Пейсу. — И то голям.

Мълчание. Жалко, че е много тъмно, та не мога да различа добре лицето му. Намираме се на петнадесетина метра от крепостта и дори не виждам Жаке на пътеката.

— Голям ли? — казвам.

— Доста — отговаря Пейсу.

Мълчание. Вървим със ситни крачки в тъмното по посока към *Родилното*.

— Кати ли?

— Да.

— Мислено ли?

— Е, да! — отговаря Пейсу с въздишка.

Измервам тази въздишка. Достигаме *Родилното* и Амарант, която не ме вижда, но ме усеща, прави с ноздрите си едно нежно „пффф“. Доближавам се и търся с ръка напосоки едрата глава на кобилата, за да я погаля. Тя е топла и мека под ръката ми.

— Много ли е сърдечна с теб?

— Да.

— И те целува?

— Да, често.

— Как те целува?

— Ами... — казва Пейсу.

— Хвърля се на врата ти с две ръце и те обсипва с леки целувки?

— Как знаеш всичко това? — пита Пейсу смаяно.

— И в същото време се притиска до теб?

— Ох, ох, ох — казва Пейсу, — тя не само се притиска! Цялата трепти!

В този момент имам много ясна представа какво би направил Фюлбер, ако беше на мое място. Нелош критерий всъщност е това да се мисли какво би направил Фюлбер в подобни обстоятелства, а да се направи обратното. Ето какво се получава:

— Не си само ти, знаеш ли?

— Какво — казва Пейсу. — И ти ли?

— И аз.

Още малко усилие. Нека изчерпим до дъно антифюлберизма.

— При мен е още по-лошо — казвам аз.

— Още по-лошо ли? — повтаря като ехо Пейсу.

Разказвам му как е преминала следобедната ми почивка. За да говоря, се облягам с гръб до преградката на бокса и Амарант слага главата си на рамото ми. Както говоря, галя с дясната си ръка муцуната ѝ. Без да ме хапе, тя, която има манията да прави тикове, ми хваща леко врата с устните си.

— Така че, виждаш ли — завършвам аз, — ти дойде да се изповядаш, а пък се изповядах аз.

— Но аз не мога да ти дам опрощение — отговаря Пейсу.

Възразявам живо:

— Не е там работата. Важното е да кажеш каквото ти тежи на другаря си и да приемеш този другар да те съди.

Мълчание.

— Не те съдя — казва Пейсу. — На твое място и аз бих направил същото.

— Добре тогава — казвам аз. — Ето че и ти се изповяда. И аз.

Не му казвам, че няма да мине много време и той ще се озове, както казва, „на мое място“. Тази мисъл ме прави ревнив. Е добре, ще ревнувам, това е, и ще овладявам ревността си като Тома. Все ще трябва един ден да се излезе на глава със собственическото чувство, ако искаме да живеем в мир в Малвил.

— Гледай ти — продължава Пейсу, — за Кати и за теб не бих повярвал, мислех, че няма друга освен Евелин.

И понеже мълча, той продължава.

— Не че намеквам за нещо.

— И добре правиш.

— Не, не — казва Пейсу, — според мен това ще да е нещо като „дъщеричката на татко“.

— И това не е — отговарям сухо.

Пейсу млъква ужасен — той, който е така деликатен, — че е тръгнал по толкова несигурен терен. Хващам му ръката, която той веднага издува, за да ме накара да почувствувам мускулите му. Тоя Пейсу! Това е навик, останал му от времето на *Клуба*.

— Да се прибираме — казвам аз. — Сигурно ни чакат.

Знам отлично, че Пейсу би предпочел да получи опрощение в съответната форма. Такова опрощение давам колкото се може по-рядко. Всеки път, когато например старата Мену го иска от мен, аз се чувствувам неудобно. Но по това вече казах какво мисля.

Трохичките са махнати, масата е разтребена и изтъркана. Тъмното и красиво орехово дърво блести. Пред мен — голяма чаша, пълна с вино. А на една чиния — зальчета хляб; Мену довършва рязането им. Машинално ги преброявам: дванадесет са. Тя е броила и Момо.

Масата във входната крепост е много по-малка от тази в жилището. Никой не говори. Ние сме притиснати един до друг, лактите ни се допират. Всички сме забелязали грешката на старата Мену, на всекиго от нас тя припомня, че утре другарите ще трябва може би да махнат на вечеря нейния прибор. Тази мисъл тегне над нас. Не толкова мисълта, че ще умрем, колкото, че няма да бъдем вече заедно.

Преди да дам причастието, казвам няколко думи, в които няма никаква риторика и — с още по-голямо основание — никакво умиление. Обратно, старая се да ги произнеса с възможния най-спокоен тон. Не целя никакво красноречие, а дори неговата противоположност, тоест да предам без всякакъв ефект онова, което мисля.

— Според мене — казвам аз — смисълът на това, което вършим в Малвил, е в старанието ни да оцелеем, като извличаме храната си от земята и животните. Обратно, хора като Вилмен и Бебел имат съвсем отрицателно схващане за живота. Те не се опитват да градят. Те убиват, плякосват, опожаряват. Завладяването на Малвил означава за Вилмен да има база за грабежите си. Ако човешкият род продължи да съществува, той ще дължи това на ядра като нашето, които се опитват да реорганизируют някакъв зародиш на човешко общество. Индивиди като Вилмен и Бебел са паразити и хищни животни. Те трябва да бъдат премахнати.

Продължавам:

— Ние непременно ще спечелим, но не защото нашата кауза е права. Победата ще бъде наша не и защото бих могъл да кажа: „Моля се на бога да ни дари с победа.“

Тези думи, излезли от устата на абата на Малвил, учудват някои от нас. Но аз знам добре защо ги казвам и продължавам:

— За да се победи, е необходима огромна бдителност. Необходимо е също голямо въображение. Вие ме определите за ваш вожд в случай на опасност. Това не ви освобождава от задължението да проявите вие сами някакво усилие. Ако измислите хитрости, уловки, някаква тактика или клопки, за които досега не сме се сетили, кажете ми ги. И ако противникът ни даде време, ще ги обсъдим.

Щеше ми се да остана в този тон на обективност. Но размислих. Прав, опрял двете си ръце на масата, аз разглеждам насядалите под лампата мои другари. Толкова са натясно, че изглеждат сраснали един в друг. Човек би рекъл: едно-единствено тяло. Лицата са напрегнати и поизмъчени, обаче оставам поразен от изпитваното от всички ни участие, че сме заедно, и аз искам и това да кажа:

— Вие знаете тукашната поговорка: хората хора правят. (Отначало я казвам на диалект, а после на френски заради Тома.) Излиза, че в Малвил ние в това отношение имаме голям късмет. Не

смятам, че ще се излъжа, ако кажа, че привързаността между нас е такава, че никой не би искал да живее, ако трябва да остане без другите. Така че ето за какво моля бога: да се намерим след победата всички живи и здрави в Малвил.

Благославям хляба и виното. Чашата, от която съм пил, както и чинията с нафората обикалят. Това става при най-дълбока тишина. Сам аз си давам сметка за огромната разлика между думите, които току-що казах, и силното вълнение, което изпитвам. И все пак струва ми се, че по някакъв начин това вълнение успя да се предаде. Виждам го по тежките погледи, по бавните движения. В словото си поставих ударението на бъдещето на човека, за да могат и такива убедени атеисти като Тома и Мейсоние да вземат участие в общата надежда. В края на краищата не е необходимо да вярваш в бога, за да имаш чувство за божественото. Последното може да се определи и чрез взаимните отношения в Малвил. Пиейки причастието си, Мейсоние примигва и като се навеждам към него, за да го запитам какво мисли за всичко това, той ми казва с обичайната си сериозност: „Това е нашето бдение над оръжието.“^[1]

Не бих употребил този израз, тъй като го намирам за много драматичен, но всъщност той е точен. Някой свещеник по занаят щеше да говори за самовглъбяване. Макар и изтъркана, това е хубава дума. Съдържанието ѝ е почти зримо: след като са били „пръснати“, всеки се прибира в себе си, всеки „събира“ себе си. Например Кати, която обикновено е толкова буйна, в момента не мисли за онова, което би могла да извлече от тялото си и от телата на другите. Тя мисли. Точка. И понеже не е свикнала, изглежда доста уморена.

Около тази маса има сериозност, има грижа за другите. И смелост. И преди всичко смелостта да мълчим и да гледаме в лицето нашата тазвечершна гостенка. Никой няма желание да я назове, но тя е тук.

Тома, който беше румен, когато ни разказваше преживяното, сега е попребледнял. Убийството на Бебел го е разтърсило. Може би си мисли, че само няколко сантиметра и върхът на ножа е щял да го премахне от тази маса, около която сме седнали — крехки и смъртни с единствена сила — нашето приятелство.

Щом старата Мену се причестява, изпращам я да извика Жаке от крепостта. Тя е много учудена, тъй като не става и дума тя да го

замества. Но се подчинява, а щом излиза, замолвам Тома, който в този момент държи чинията с нафората, да вземе още едно парче. Моля го също, щом Жаке пристигне, да отиде да го замести.

Когато и това свършва, решаваме, че освен онези, които няма да се сражават — Фалвиница, Евелин и старата Мену — и ще спят тази нощ на първия етаж на жилището, всички ние ще останем през нощта във входната крепост. Има пет легла: нямаме нужда от повече, защото Колен и Пейсу ще отидат на поста си в бункера и не смятам за полезно да имаме повече от един караул на крепостната стена. Евелин много се огорчава, че ще бъде разделена от мене, но се подчинява, без да възрази нито дума.

Двойното заминаване — на двамата мъже към прикритието и на трите жени в жилището — се извършва бързо, с ред и колкото се може по-малко шум. Когато оставаме петимата — Миет, Кати, Жаке, Мейсоние и аз (Тома е вече на крепостната стена), — написвам реда на смените на едно листче, което поставям под поставката на лампата, като преди това намалявам пламъка. За себе си запазвам охраната от четири часа сутринта, като изисквам при всяка смяна оня, който се връща, да ме събуди. Това ще ми бъде мъчително, но аз разчитам то да държи будно караула. Замолих Жаке да ми свали един дюшек и се изтягам в един ъгъл на кухнята. Останалите четирима се пръсват по двата етажа на малката крепост, като всеки слага оръжието си до главата и ляга да спи облечен.

Малко спя през тази нощ или ми се струва, че е малко, което е все едно. Сънувам хора от типа на Бебел. Защищавам се срещу индивиди, които ме преследват, и отново прикладът на пушката ме удря, без да ми напакости. В миговете, когато съм буден — в началото имам чувството, че по-добре си почивам, — се сещам, че съм допуснал сериозни пропуски: в случай на тревога не съм посочил мястото на всеки един на крепостната стена или във входната крепост. Нито пък съм уточнил целта.

Друг въпрос, който не съм взел пред вид: връзката между прикритието при *Седемте бука* и крепостта. Необходимо е хората от бункера, като видят, че до дъсчената ограда се доближава група хора, да могат да ни предупредят със сигнал, невидим за нападателите; така бихме спечелили ценни секунди за настаняване на бойците.

Прехвърлям този проблем в главата си през втората половина на нощта, без да намеря някакво разрешение. Знам, че е втората, защото, както бях наредил, Миет ме събуди, после Мейсоние — в края на караула си, — а през всичкото това време аз кроя безсмислени планове за телени мрежи, плъзгащи се по множество халки и свързващи бункера с крепостта. Сигурно дремя, а може би сънувам, защото безсмислието продължава. В един момент се сещам с радост, че един walkie-talkie^[2] би разрешил въпроса, но в следващия си казвам разочаровано, че никога не съм имал такъв.

Все пак трябва да съм заспал, защото подскачам, когато Кати, наведена над мене, ме разтърсва по раменете, казва ми тихо, че е моят ред, като лекичко ме захапва по ухото, на което ми говори.

Кати е оставила отворена една от амбразуриите на крепостта и не знам кой — може би Мейсоние — е занесъл там една от нашите скамейки. Много добре, защото отворът е твърде нисък, за да може човек да застане удобно, без да е седнал. Вдишвам няколко пъти дълбоко, въздухът е чудно свеж, така че след тази неспокойна нощ имам учудващото усещане на младост и сила. Сигурен съм, че Вилмен ще ни нападне. Убили сме неговия Бебел, той ще иска да ни накаже. Но съвсем не съм сигурен дали, преди да ни нападне, няма да направи последен опит да разбере с какво разполагаме. След като знае от Ерве за съществуването на оградата, той сигурно се запитва, и не без безпокойство, какво се крие зад нея. Ако добре съм схванал психологията на този побойник, чувството му за чест ще го накара да отмъсти за Бебел, обаче занаятът му ще му издиктува да не напада слепешката.

Нощта не просветлява така бързо и аз едва различавам на четиридесет метра пред себе си барикадата, още повече, че старите дървета, от които е направена, се сливат с обкръжението. Напрежението на очите при лоша видимост е извънредно уморително; аз много пъти прокарам по клепачите пръстите на лявата си ръка.

Тъй като ми се доспива, ставам, правя няколко крачки по пътеката на крепостта и тихо си повтарям всичките познати басни от Лафонтен. Прозявам се. Пак сядам. Някаква светкавица озарява небето по посока на *Седемте бука*. Изненадан съм, защото времето не предсказва буря, и ми са необходими две-три секунди, преди да разбере, че Пейсу и Колен са ми изпратили от бункера оптичен сигнал

с джобното фенерче. В същия миг камбаната при дървената ограда удря два пъти.

Изправям се с разтуптяно сърце, биещи слепоочия и влажни длани. Да отида ли? Не е ли хитрост? Някаква клопка на Вилмен? Няма ли да загърми с бомбохвъргачката си точно когато отворя шпионката?

На вратата на входната крепост се появява Мейсоние с оръжие в ръка. Той ме гледа и погледът му, който очаква от мене да действам, ми възвръща цялото хладнокръвие. Казвам тихо:

— Всички ли се събудиха?

— Да.

— Извикай ги.

Не е необходимо да ги вика. Виждам, че всички са тук, призовани от камбаната, с оръжие в ръка. Доволен съм от мълчанието им, от спокойствието, от бързата им реакция. Казвам със съвсем тих глас:

— Миет и Кати — на двете бойници на входната крепост! Мейсоние, Тома и Жаке — горе на крепостната стена, зад стените до бойниците! Мейсоние поема командването на стрелбата! Жаке, ще отвориш входната врата и ще я затвориш зад мене!

— Сам ли отиваш? — пита Мейсоние.

— Да — отговарям с остър тон.

Той замълчава. Помагам на Жаке да махне безшумно резетата на вратата. Мейсоние ме докосва по рамото. В здрача той ми подава някакъв предмет, вземам го, това е ключът от катинара на вратичката в дъсчената ограда. Гледа ме. Ако смееше, щеше да ми предложи да отиде на мое място.

— Тихичко, Жаке.

Въпреки всичките смазвания, пантите на вратата винаги са скърцали, щом при отварянето си крилото достигне четиридесет и пет градуса. Отварям я мъничко и се промъквам с прибран корем през отвора.

Нощта е прохладна, но по бузите ми се стича пот. Минавам по мостчето, покрай стената и рова, и се спирам, за да сваля ботушите си. Бавно преминавам по чорапи разстоянието, което ме дели от оградата, като гледам, колкото повече се доближавам, да заглуша шума от дишането си. В последния момент, вместо да открехна шпионката,

поглеждам със затаен дъх през дупчицата, която ни направи Колен. Вън е Ерве и още един по-нисък момък. Няма никой друг. Отварям шпионката.

— Ерве!

— Аз съм.

— Кой е с тебе?

— Морис.

— Добре. Слушайте ме. Ще отворя вратичката. Най-напред ще ми подадете пушките си. После Ерве ще мине сам. Повтарям: сам. Морис ще почака.

— Съгласни сме — отговаря Ерве.

Отключвам, повдигам вратичката и я закачам. Появяват се двете пушки. Казвам кратко:

— По-надалече пушките. Дулото напред. Бутнете ги навътре!

Те се подчиняват и аз спускам вратцата. Отварям затворите един подир друг. И цевта и пълнителят са празни. Подпирам двете оръжия изправени до стената и вземам в ръка „Спрингфилда“, който досега носех през рамо.

Като свършвам това, пускам Ерве да влезе, затварям вратичката, завеждам Ерве до вратата на входната крепост и чак когато тя се затваря след него, се връщам да взема другаря му.

Преди тази сутрин не си бях давал точна сметка как ще използваме зоната на предните постове за отбрана. Всъщност тя ще има функциите на шлюзове. Дава ни възможност, след като сме обезоръжили посетителите, да ги пускаме един по един. Като влизам във входната крепост, вземам листчето, на което снощи бях написал реда на смените, и преди да съм разпитал отново Ерве, написвам с молив на гърба новото си нареждане.

Докато пиша, пристигат старата Мену, Фалвина и Евелин. Мену се залавя веднага да пали огъня, като нарежда сухо на втората, на която много ѝ се иска да се позабави, да върви да издои кравите. А Евелин се лепва до мен и понеже не я гоня, хваща лявата ми ръка и обвинява с нея кръста си, като стиска здраво с палец пръстите ми. Стои спокойно и неподвижно, гледа ме, като пиша, боязлива да не би, ако бъде по-настойчива, да си оттегля благоволениято. Когато се колебая за някоя дума и вдигам очи от листа, виждам, че посетителите разглеждат с интерес Миет и Кати. Интересът е взаимен, уверявам се от един

поглед, хвърлен на Кати. Тя стои права, много войнствена, опряна с лявата си ръка на дулото на пушката си, а десният ѝ палец е в патрондаша. Поклаща се леко, загледана без всякакъв срам в Ерве.

Ние съвсем не сме всички, Пейсу и Колен са още на стража в бункера при *Седемте хълма*, а Жаке е на крепостните стени. Тома — забелязвам това — не поглежда към Кати и е седнал на другия край на масата. Застанал прав зад мен, Мейсоние чете през рамото ми какво пиша. Така той подчертава пред всички, че не току-така е мой заместник.

Щом свършвам с „писанията си“, Мену загасва лампата, а аз разпитвам Ерве.

Той ми съобщава любопитни неща. Вчера вечер за разузнаването на Малвил Бебел не е бил сам. Един от „старите“ го е придружавал. Двамата тръгнали от Ла Рок с велосипеди. Но Бебел скрил неговия велосипед на двеста метра от Малвил и заповядал на „стария“ да не се намесва под никакъв предлог. „Старият“ се скрил, чул изстрела, видял как Бебел пада и се върнал в Ла Рок. Вилмен веднага заявил, че Малвил му бил убил двама „бойци“ и че той „щял да му даде да разбере“. Но преди това, за да си „осигури тила“ и може би за да не бъде само със загуби, наредил нощна експедиция към Курсьожак: шестима мъже под командата на братя Ферак. За нещастие същата сутрин призори „старият“, който ходил на разузнаване с Морис в Курсьожак, бил откраднал две кокошки. Хората от Курсьожак стояли на пост и щом командата се появила, открили огън и убили Даниел Ферак. Побеснял от ярост, Жан Ферак заповядал да се нападне селото и избил всички.

— Какво значи „всички“?

— Двамата мъже, двама старци — мъж и жена, една жена и бебето ѝ.

Мълчим. Гледаме се.

След малко питам:

— А Вилмен какво каза за този подвиг?

— „Извършеното е правилно. Убиват ни един боец. Ти унищожаваш селото.“

Ново мълчание. Подканвам Ерве да продължи. Той се изкашля, гласът му става по-твърд.

— След Курсьожак Вилмен искаше веднага да се насочи към Малвил. Но „старите“ не бяха съгласни. Нито пък Жан Ферак: „Не можем да се втурнем така срещу Малвил, трябва по-напред да разузнаем.“

— Жан Ферак ли каза това?

— Да.

Възмущението прелива у мен. „Да разрушиш едно село“, е да, лесно е. Но Малвил не е същото. Малвил кара тия господа да поразмислят. Доказателството: когато Вилмен иска отново доброволци, от „старите“ не се обажда никой. И за Ерве и Морис не е трудно да бъдат избрани.

— Какво каза Вилмен?

— „Ако тия двама глупаци успеят, ще преминат към «старите». Ако ги убият, нападаме, ясно ли е?“

— А „старите“?

— Въздържани.

— Но ако Вилмен даде заповед за нападение, те ще нападнат, нали?

— Да, все още се страхуват от Вилмен.

— Защо „още“?

— Да речем, че по-малко се страхуват от вчера вечер.

— От смъртта на Бебел?

— Смъртта на Бебел и на Даниел Ферак. Групата на убийците е разтурена. Във всеки случай аз така виждам нещата.

И мисля, че добре ги вижда. Продължавам:

— Ако Вилмен бъде убит, има ли кой да го замести?

— Жан Ферак.

— А ако и Ферак бъде убит?

— Няма друг.

— Ще се разединят ли?

— Да, така мисля.

Закуската е готова. Над купичките върху излъсканото орехово дърво се вие пара. Каква мирна картина, а на няколко километра отук в двора на един чифлик — шест трупа, от които единият съвсем мъничък. Изтръпнали сме от ужас и изумление. Каква страшна власт има жестокостта върху човека, та той да я зачита с такива чувства! Презрението би било достатъчно. Поразяващото в това клане е не

толкова садизмът, колкото безсмислието му. Хора, които се настървяват срещу човешкия живот и се самоунищожават в рамките на човешкия род!

Притеглям купичката към себе си. Не искам да мисля повече за Курсьожак. Искам да поразмисля за битката, която се подготвя. Храним се мълчаливо, тишината е нарушена от неукротимото бърбене на Фалвиница, която се е върнала от доенето. Вярно, тя не чу разказа за клането и не може да е в унисон с мислите ни. Във всеки случай Фалвининият брътвеж тази сутрин е по-неприятен от всякога. Когато е в добро настроение, старата Мену го сравнява с воденица, водопад, шум от рязане на дърва, а когато е в лошо — с диария. След всичко, което научихме, обзети от мисълта за малкия чифлик, който всички добре познаваме, ние ядем и нищо не казваме. И непрестанното бърборене на Фалвина, което не се отнася до никого, се засилва от мълчанието и става двойно по-неудържимо, тъй като никой не ѝ отговаря. То е като далечен от нас шум, като вода, течаща от покрива по паважа, като бетонобъркачката на зидаря — някога в Малжак — или мотор на дъскорезница. Макар че този словесен поток е съставен от думи — на френски или на диалект, — той не съдържа нищо човешко: той е обратното на общуването, тъй като не идва в отговор на някакво очакване, ушите ни отказват да го приемат и той тече за нищо, отклоняван от всички. Най-последно, може би уморен от прекараната нощ и напрегнат заради следващата, аз казвам с риск да дам ново оръжие на Мену:

— Млъкни най-последно, Фалвина! Пречиш ми да мисля!

Готово! Веднага сълзи! Оттук или оттам все нещо трябва да тече! Но поне да течеше мълчаливо! Не! Това са хлипания, въздишки, секнене, подсмърчания. Не я виждам, защото съм обърнат с гръб към нея. Но я чувам. Тия стенания са много по-непоносими, отколкото безкрайното ѝ дърдорене. Още повече, че сега получавам в добавка и непрекъснатото мърморене на старата Мену, чиито думи не долавям, но Фалвиница сигурно ги чува, а те сигурно развреждат раната ѝ, като наливат в нея доста много киселина. Ако това продължава, Кати ще се намеси. Не че толкова много обича баба си. И тя понякога я клъвва. Но все пак тя е нейна баба. Кръвта го изисква — тя не може да позволи да ѝ оскубят перушината пред очите ѝ, без на свой ред да удари с клюн и шипове. И това ѝ харесва. Тя е остра и бърза. И добре хапе, „колкото и

да е млада“. Хубаво я завърших, като хвърлих това камъче в птичарника! Кудкудякане, разхвърчана перушина, трепкащи крила, пръски от кръв! Като си помислиш, че исках тишина! Благодаря ти, Миет, че си няма. Благодаря и на теб, малка Евелин, че все още се страхуваш от мен, за да мълчиш, когато изпращам светкавиците си.

Трябва да се сложи край, колкото се може по-бързо. Убивам още в зародиш неминуемата атака на Кати.

— Кати, наяде ли се?

— Да.

— А ти, Фалвина?

— Ами да, Еманюел, нали виждаш, свършила съм.

Една дума не ѝ стига на нея, както на Кати, нужни са ѝ седем.

— Тогава вървете и двете да изчистите конюшните. Жаке не е свободен тази сутрин.

Кати се подчинява веднага. Тя изпълнява вчерашното си обещание: истински млад войник.

— А съдовете? — пита Фалвиница, която парадира със съзнателността си.

— Мену ще ги измие заедно с Миет.

— И с мен — допълва Евелин.

— Защото съдовете са много — казва Фалвина, като се преструва, че се колебае.

— Хайде, върви! — намесва се ядосано старата Мену. — И без теб ще се справя.

— Идваш ли, мемè? — пита Кати, също ядосана.

И тя излиза, тънка и стремителна, като повлича подире си онази голяма лоена топка, която се търкала и люлее на огромните си крака.

С цената на не малък брой съдове Мену остава, значи, господарка на терена. Но тази цена не ѝ тежи. Точно това казва и тя недвусмислено в едно последно мърморене, което дозира по продължителност и обем, за да удари в целта, но без да предизвика от моя страна някоя забележка, която би накърнила предимството ѝ. Всичко това се губи постепенно в нещо недоловимо, после — в мълчание и аз най-сетне мога да размисля.

Борбата не е вече толкова неравна. Вилмен е загубил трима „стари“, а двама от „новите“ не са при него. Бандата му, съставена от седемнадесет човека онзи ден, брой вече само дванадесет. От моя

страна аз разполагам с Ерве и Морис — с десет бойци. И оръжието ми се е увеличило с тридесет и шест калибрени пушки.

Ако вярвам на Ерве, властта на Вилмен е накърнена. С тримата мъртви самочувствието на бандата е спаднало. То ще спадне още повече с липсата на Ерве и Морис, която ще бъде сметната като загуба.

Три проблема стоят пред мен:

1. Да намеря боева позиция, която да ми позволи да използвам цялостно преимуществата на терена.

2. Да намеря способ, чрез който да ускоря, ако е възможно, демобилизирането на противника.

3. Ако той се оттегли, да му попреча на всяка цена да стигне до Ла Рок и да продължи засадите срещу нас. Последната точка ми се вижда особено важна. Откакто изпратих Фалвиница и Кати в конюшните, в кухнята на входната крепост непрекъснато сноват насам-натат. Тома отиде на пост по пътя за Ла Рок, а Жаке дойде да закуси. Мейсоние отиде да извика Пейсу и Колен, върна се с тях, после излезе с Ерве да заровят Бебел.

Чаках само Ерве да излезе, за да разпитам Морис. Искях да водя този разпит не в негово присъствие, за да се убедя, че разказът на другаря му съвпада с неговия.

Макар че според мен е само с два-три сантиметра по-висок от Колен, Морис изглежда много по-висок, защото е слаб, тънък в кръста и със задник колкото два юмука. Затова пък е сравнително широк в раменете (макар че костите му още са крехки), което му придава изящността на фигура от египетски барелеф. Лицето му е смугло. Косите — гарвановочерни, дълги и остри — врамчват като у Жана д'Арк едно изтънчено и сериозно лице, оживяващо се навремени от неизменно учтива усмивка. Впрочем учтивостта му е в мозъка на костите. Получавах впечатление, че дори и да иска, той не би могъл да бъде неучтив.

Морис ми обяснява, че е син на французин, женен за индокитайка от Сент-Ливрад (в Ло-е-Гарон). Баща му ръководел някакво малко предприятие близо до Фюмел и Ерве бил дошъл да прекара няколко дена при него по великденската ваканция, когато бомбата избухнала. Оттам нататък разказът му съвпада по всички точки с този на Ерве, каквито и да са нашите усилия да го хванем натясно. Единствената разлика е, че у Морис споменът за убийството

на неговия другар Рене е много по-жив и че озлоблението му към Вилмен е много по-силно. Това озлобление не се изразява с думи. Но когато разказва как го заклали, черните му зеници изведнаж стават сурови, а тесните цепки на клепачите се затварят наполовина. И той като Ерве ми прави добро впечатление. Дори по-добро. Ерве се изразява хубаво, с жар; той има актьорски способности. Без да е така блестящ, Морис е направен от по-закалено желязо.

Обръщам се към Пейсу.

— Пейсу, като се наядеш, имам работа за тебе.

— Слушам те.

— В склада имаме халки. Ще ми се двамата с Морис да ги циментирате в стената на избата. На тях смятам да вържа бика, кравите и Беламур, докато се сражаваме. Бих искал също да ми направиш временен бокс за Аделаид.

— Само Беламур ли? А другите коне? — пита Пейсу.

— Те ще останат в *Родилното*. Може да ни потрябват. Каж ми, като свършиш, за да пренесем сено от *Родилното* в избата.

Забол нос в купичката си, над чийто ръб очите му едва се виждат, Пейсу ме гледа тревожно.

— Мислиш, че може да загубим първата крепостна стена?

— Нищо такова не мисля, вземам предпазни мерки.

Ставам.

— Мену, остави за малко съдовете, ела с мене.

Минутка, колкото да вземе кърпата от Миет и да избърше кокалестите си ръце — и тя ме настига. Помъквам я подире си (тя прави две крачки за една моя) и я завеждам в стаята с инсталациите ни над подвижния мост.

— Мислиш ли, че в случай на нужда ще можеш да управляваш всичко това, Мену? Или предпочиташ Фалвина да ти помага?

— Нямам нужда от тази купчина мас — отговаря Мену.

Показвам й. След два-три опита, като напъва дребното си мършаво тяло и стиска зъби, тя успява чудесно да раздвижи дръжките на рудана. За първи път, от деня точно преди Великден, когато спорехме за общинските избори през 77 година с господин Пола, й давам да върти скрипеца. Глухото скърцане на добре смазаните вериги ме връща необикновено остро в миналото. Така. Няма време за спомени и тъга.

Съветвам Мену да задържа повече, когато, след като е вдигнала подвижния мост, отново го спуска. Мостът трябва да полегне внимателно на каменните стени на рововете. През квадратното прозорче на стаята виждам Пейсу и Колен, които излизат на вратата на входната крепост и гледат към нас. И у тях скърцането на веригите трябва да извиква спомени.

— Това е бойният ти пост, Мену. Щом започне да става горещо, заставаш тук и чакаш. Ако нещата вървят зле и трябва да се оттеглим във втората крепост, вдигаш моста. Искаш ли пак да опиташ? Ще си спомниш ли как е?

— Не съм глупачка — отговаря Мену.

Изведнаж очите ѝ се напълват със сълзи. Смаян съм, защото тя не плаче лесно.

— Хайде, хайде, Мену!

— Остави ме на мира — отговаря ми тя през зъби.

Тя не ме гледа. Гледа пред себе си. Изправена, с вдигната глава, неподвижна. Сълзите се стичат по тъмното ѝ лице (само челото ѝ е бяло, защото лете си закрива главата с голяма сламена шапка). Застанала права, строга, тя държи с две ръце двете ръчки на рудана, като че ли управлява кораб по време на силна буря. Този скрипец го движеше Момо в деня, когато дойде Пола. Той сияеше, танцуваше от радост. Виждам го как беше и тя го вижда и плаче, стиснала зъби, изправена пред съоръжението и без да отпуска ръце. Само миг, и това е всичко. Тя ще се справи с лошото време и след секунда ще излезе от бурния вихър. Обръщам се гърбом, за да не я стеснявам, и гледам през прозорчето. Но с ъгълчето на окоето си забелязвам нейната дребна фигура, изправената глава, широко отворените разплакани очи без нито едно ридание. Образът ѝ се отразява в отвореното стъкло на прозорчето и онова, което най-дълбоко ме поразява, са двата ѝ юмука, вкопчени в ръчките на рудана — постепенно овладяване на живота.

Оставям я. Мисля, че и тя иска това. Отивам с едри крачки в главната кула и през нея — в стаята си. Сядам пред бюрото и в чекмеджето, където отдавна не съм ровил, намирам каквото търся: два молива-флумастер, единия чер, другия червен. Намирам и нещо, което не съм търсил: голяма полицейска свирка, която бях дал на Пейсу в някакъв изблик на щедрост в деня, когато го бяхме натупали, за да му мине желанието да застане начело на *Клуба*. А свирката е при мене,

защото, злоупотребявайки с доброто сърце на Пейсу, на другия ден го бях убедил да ми я продаде на добра цена. И днес дори продължавам да я въртя и превъртам с удоволствие в ръцете си. Тя е все още някогашното чудо. Хромираната ѝ повърхност е устояла на годините, а звукът ѝ е остър и се чува надалеч. Слагам я в горния джоб на ризата си и като пожертвувам четвъртината от голям лист рисуваелна хартия, се залавям за работа.

Едва са минали пет минути и някой чука на вратата ми. Това е Кати.

— Седни, Кати — казвам аз, без да вдигна глава.

Писалищната ми маса е поставена успоредно на ъгъла срещу прозореца, така че Кати трябва да я заобиколи, за да седне срещу мене, гърбом към светлината. Минавайки, тя прокарва сякаш разсеяно лявата си ръка по тила и врата ми. В същото време хвърля поглед на това, което правя. Опитвам се да скрия от нея въздействието на присъствието ѝ върху мен. Тя отлично разбира. Седнала е на ръба на стола с изпъчен корем и ме гледа настойчиво, притворила очи, полуусмихната.

— Свърши ли с конюшните, Кати?

— Да, и дори взех един душ.

Това, разбира се, мисля, е предназначено. Продължавам обаче да стоя с наведени очи. Правя се, че не я разбирам.

— Искаш нещо да ми кажеш? — питам след малко.

— Е да — отговаря тя с въздишка.

— По какъв повод?

— Във връзка с Вилмен. Имам една идея.

Тя продължава.

— Ти каза, ако на някого му хрумне нещо, да дойде да ти го каже.

— Точно така.

— Ами, ето какво. Дойде ми нещо наум — казва тя скромно.

— Слушам те — казвам аз, навел очи над работата си.

Мълчание.

— Не бих искала да те безпокоя — казва тя, — още повече, че, изглежда, имаш много работа. Вярно! Какво пишеш? — продължава тя, като се мъчи да прочете наопаки едрите печатни букви, които рисувам с флумастера.

— Какво правиш, Еманюел, обява ли?

— Обръщение към Вилмен и хората му.

И какво се казва в твоето обръщение?

— Много неприятни неща за Вилмен и други, не толкова неприятни за хората му.

Продължавам:

— Ако щеш, опитвам се да използвам лошото самочувствие на хората, за да ги откъсна от началника им.

— И вярваш ли, че това ще свърши работа?

— Ако нещата вървят зле за тях — да. В обратния случай — не! На мен обаче това ще ми струва най-много един лист хартия.

Чука се на вратата зад мене. Извиквам: „Влез!“, без да се обърна, и продължавам работата си. Забелязвам, че пред мене Кати се изправя на стола и тъй като мълчанието продължава, завъртам се, за да видя кой е дошъл. Евелин.

Смръщвам вежди.

— Какво правиш тук?

— Мейсоние е погребал Бебел и аз дойдох да ти кажа.

— Мейсоние ли те изпрати?

— Не.

— Не беше ли поискала да помогнеш при миенето на съдовете?

— Да.

— Свърши ли се това?

— Не.

— Тогава върви да помагаш. Когато човек започне нещо, не го изоставя заради първата хрумнала му мисъл.

— Отивам — казва тя, без да помръдне нито на йота, заковала в мен големите си сини очи.

Тази неподвижност щеше да ѝ навлече в обикновено време едно леко нахокване. Но не искам да я унижавам пред Кати.

— Е? — казвам аз по-внимателно.

Вниманието ми я стопява.

— Отивам — казва тя, готова да заплаче и затваря вратата след себе си.

— Евелин!

Тя се връща.

— Кажи на Мейсоние, че имам нужда от него. Веднага.

Тя ми изпраща една лъчезарна усмивка и затваря вратата. С един камък три удара: наистина имам нужда от Мейсоние. Успокоявам Евелин. И отпращам Кати, в чието присъствие не съм в безопасност. Вярно е, че в случая не страхът е доминиращото у мен чувство, но все пак има някакъв ред при спешните случаи.

Кати заема отново на стола разпуснатата си поза. Не вдигам очи към нея, най-малкото не ги вдигам на височината на лицето ѝ. Продължавам да работя. За щастие имам само да преписвам, бях си приготвил текста на едно листче за чернова. Кати се размива.

— Видя ли как ти отговори! Луда е по теб!

— Това е взаимно — отговарям аз сухо и вдигам глава.

Тя ме разглежда с усмивка, която ме вбесява.

— В такъв случай — казва тя — не виждам какво...

— В такъв случай да беше ми казала какво ти е било хрумнало.

Тя въздиша, върти се на стола си, чеше си крака. С една дума, никак не е доволна, че трябва да изостави вълнуващата тема за отношенията ми с Евелин.

— Добре — казва тя. — Вилмен атакува. Както ти казваш, попада на кокал. (Бог знае защо това я размива.) Той се връща в Ла Рок, започва с нас война и това те ядосва.

— Това не само ме ядосва. То е катастрофа. Той може да ни стори голямо зло.

— Тогава — казва тя, — когато си тръгне обратно, ще трябва да му попречим да стигне до Ла Рок, трябва да тръгнем подире му.

— Той ще е отишъл много надалеч.

Тя ме гледа тържествуващо.

— Да, но ние пък имаме коне!

Стоя слисан. Това не е било само предлог: тя наистина е имала нещо наум! А аз, който съм прекарал живота си с коне, не се сетих! Войната и конният спорт нямаха никаква връзка в съзнанието ми. Впрочем, не! Веднъж ги бях свързал, само един път, когато поисках да убедя другарите си да дадат нашата крава на Фюлбер срещу две кобили. Довод, приведен в един спор, но нищо повече. По отношение на Вилмен имах огромно предимство: коне, и нямаше да си послужи с тях!

Ставам от стола си:

— Кати, ти си гениална!

Тя се изчервява и по внезапната радост, която нахлува в нея, разтваря устните ѝ и прави очите ѝ като на щастливо дете, мога да измеря колко тежко е понасяла да бъде подценявана от мен.

Размислям. Не ѝ казвам, че идеята ѝ ще трябва да се поразчепка, тъй като не можем да се изгърсим ей така на шосето зад бандата на Вилмен с тропаци копита по калдъръма. Те ще ни чуят, ще ни причакат на някой завой и какви мишени ще станем тогава за тях!

— Браво — казвам аз, — bravo, Кати, ще видя тази работа, а междуременно не казвай нищо на никого.

— Разбира се — отговаря тя гордо.

И увлечена от новото бреме на добродетелите си, тя прибавя към тях и дискретността.

— Хайде — казва тя, — отивам си, виждам, че работиш, оставям те.

Ставам — неблагоприятна постъпка, защото, като заобикаля писалищната ми маса, тя се хвърля на врата ми и се увива около мен. Пейсу е прав: тя трепти.

На вратата се чука и аз извиквам: „Влез!“, без да размисля. Това е Мейсоние. Странно нещо, но той се изчервява и запримигва. А аз съм отчаян, че предизвиквам скандал.

Вратата се затръшва след Кати, но Мейсоние не си позволява нищо, нито разни „хе-хе“, каквито би изрекъл Пейсу в подобен случай, нито усмивчиците на Колен.

— Сядай — казвам аз, — само за една минута.

Той сядна на още топлото място на Кати. Седнал е на стола под прав ъгъл, мълчи и не помръдва. Успокояващо е да си с мъже. Свършвам обявата много по-добре и по-бързо, отколкото в началото.

— Ето — казвам, като му подавам обръщението, какво ще кажеш?

Той чете на глас:

„Владение Малвил и Ла Рок

Престъпниците, чиито имена са обявени по-долу, са осъдени на смърт: Вилмен, поставен извън законите, водач на банда. Жан Ферак, палач на Курсьожак.

Що се отнася до останалите, ако при първото подканване оставят оръжието си, ние ще се задоволим да ги изгоним от нашата територия, като им дадем храна, за осем дена.

Еманюел Конт
абат на Малвил“

След като я прочита на глас, Мейсоние я препрочита тихичко. Гледам източеното му лице, дългите бръчки по бузите му. Думата „съвест“ е изписана на всяка негова черта. Той бе добър комунистически активист, но би могъл да бъде също така добър свещеник, добър лекар. А със своята жар да бъде полезен и да обръща внимание на подробностите — много добър администратор. Колко жалко, че не стана кмет на Малжак! Сигурен съм, че дори и сега още съжелява.

— Какво мислиш за това?

— Психологична война — отговаря той трезво.

Това е констатация. Преценката ще дойде по-късно. Той отново мисли. Да го оставим да предъвква. Знаем, че е бавен, но че плодът на преживянето му си струва труда.

Той подхваща:

— Само че според мене това ще има смисъл само ако Вилмен и Ферак бъдат убити. В такъв случай, разбира се, тъй като няма да има кой да ги командува, останалите могат да предпочетат, вместо да се бият, да си спасят живота.

На Кати бях казал: „Ако работите вървят зле за тях.“ А Мейсоние е много по-точен: ако Вилмен и Ферак бъдат убити. Той има право. Нюансът е от значение. Не трябва да го забравям, когато давам заповеди за стрелба в момента на битката.

Ставам.

— Това е. Можеш ли да ми намериш парче шперплат, да залепиш това на него и да му пробиеш две дупки?

— Напълно възможно — отговаря Мейсоние и става.

Той заобикаля бюрото ми с обявата в ръка и се спира до мен.

— Исках да ти кажа: продължаваш ли да държиш да се използват само бойниците със стеничките?

— Да. Защо?

— Те са само пет. С двете бойници при входната крепост стават седем. А сега ние сме десет.

Гледам го.

— Какви са ти заключенията?

— Че за вън ни трябва трима души, а не двама. Обръщам ти внимание, защото бункерът е много малък за трима.

И Мейсоние след Кати! Цял Малвил мисли, търси, изнамира. Цял Малвил се е насочил с всички свои сили към една-единствена цел. Имам впечатлението, че съм част от едно цяло, което ръководя, но на което същевременно съм подчинен, в което сам аз съм някаква бурмичка, и то мисли и действа за своя собствена сметка като едно същество. Опияняващо чувство, неизпитвано никога в живота ми преди, когато, каквото и да вършех, се свеждаше еснафски само до мен.

— Изглеждаш доволен — казва Мейсоние.

— Доволен съм. Намирам, че нещата вървят добре в Малвил.

Още докато го произнасям, това изречение ми се вижда смешно в сравнение с онова, което изпитвам.

— Все пак — казва Мейсоние — не ти ли се свива от време на време стомахът?

Разсмивам се.

— Е да!

И той се смее и добавя:

— Знаеш ли какво ми напомня това? Деня преди получаване на свидетелствата ни!

Пак се смея и опрял ръка на рамото му, го изпращам до витлообразната стълба. Той си отива, а аз се връщам, за да взема „Спрингфилда“ си и да затворя вратата.

Дворът на първата крепост. Колен, Жаке и Ерве ме чакат, последните двама са още с лопата в ръка. Колен — с празни ръце и малко настрана. Близостта с тия двама гиганти сигурно е малко потискаща за неговия нисък ръст.

— Дръжте сечивата си — казвам аз. — Имам работа за вас. Чакаме Мейсоние.

Чула гласа ми, Кати излиза от *Родилното* с чесалото в едната ръка и четката в другата. Знам какво прави: възползува се от това, че

Амарант има нова настилка, за да я почисти. Защото Амарант страстно обича да се търкаля независимо от това дали боксът ѝ е мръсен, или не. Фалвиница е седнала на голям дънер, поставен удобно пред входа на пещерата, и като ме вижда, скача с виновно изражение.

— Стой си, Фалвина, сега е твой ред да си починеш.

— Не, не — отговаря тя високомерно, което ме дразни. — Мислиш ли, че ми остава време да седам?

Тя остава права, но без да върши повече работа, отколкото ако е седнала. Мълчи и това е вече нещо. Пререканията от тази сутрин още ѝ държат влага.

Това държане дразни и Кати, толкова повече, че за да махне настилката на животното, е трябвало, както казва, „да изкара“ най-тежката работа. И понеже усещам, че е готова да клъвне баба си, аз се намесвам:

— Свърши ли с Амарант?

— Крайно време беше! Само колко прах от лайна нагънах! За какво ми трябваше да вземам душ! И да не мислиш, че е лесно да четкаш кон с пушка на рамо? (При тези думи тя се размива.) А тази глупачка гледа само да убива животни! Използувам случая да ти кажа: готово, още една! Ама ѝ лепнах един по муцуната на твоята Амарант, ще има да ме помни!

Искам да видя жертвата. За щастие това е една стара кокошка. Подавам я на Фалвиница.

— Дръж, Фалвина, оскуби я и я изчисти, и я отнеси на Мену.

Фалвиница приема, щастлива от тази дребна работа, която ще извърши седнала, точно както тя обича.

Това е. Чакаме Мейсоние. Животът в Малвил продължава. Отпуснал ръце, учуден, че стои без работа, Жак ме гледа с добрите си очи, жални, молеци и влажни като на куче.

Подпрял се елегантно на единия си крак, Ерве глади съблазнителната си островърха брадичка и гледа към Кати, която не го поглежда, но се кипри отчасти за него, отчасти за мен, като кърши без всякаква полза различни части на тялото си. Облегнат на стената, Колен наблюдава тази сцена отдалеч с ладиевидната си усмивка. А Фалвиница пак е седнала, с кокошката на колене. Не е започнала още да я скубе, но и това ще стане. Подготвя се.

— В края на краищата — казва Кати, все така полюлявайки се — твоята Амарант има само недостатъци. Прави тикове, въргала се във фъшкиите, убива кокошките.

— Може да е от второстепенно значение за тебе, Кати, но Амарант е чудесна кобила.

— О, разбира се, ти я обожаваш! — продължава тя дръзко. — И нея! (Тя се смее.) Все пак би трябвало да поставиш една решетка в долния край на бокса ѝ. Каква полза, че в къщи има осем мъже, ако нито един не може да направи това! (Тя се смее и поглежда Ерве с крайчеца на окото си.)

Оставям ги, запътвам се с едри крачки към склада в главната кула, вземам едно руло тел и едни клещи, като отбелязвам взетото на плочата за писане на Тома. Докато върша машинално това, мисля за Кати и за внушението ѝ да използваме конете, както и за Мейсоние и за неговата ценна бележка по повод бойните стени. Изведнаж ми хрумва нещо: това, което всички ние вършим сега в Малвил, и то бързо, много бързо, защото тук бързината е условието да останем живи, е изучаването на военното изкуство. Очевидност, която заслепява: няма вече институции, на които да се облегнем. Редът — това са нашите пушки. И не само те: нашите хитрости. Ние, които по Великден нямахме друга грижа, а само как да спечелим изборите в Малжак, сега внедряваме в себе си един по един неуловимите закони на първичните войнствени племена.

Точно излизам от склада и срещам Мейсоние, който носи обявата. Вземам я от него. Отлично. Дори е направена художествено. Мейсоние е оставил рамка от шперплата около листа хартия. Като се връщам с него в първата крепост, препрочитам обръщението си. Изпитвам изведнаж слабо свиване в стомаха. Няма значение. Ще мине.

Когато отиваме при другите, Кати ме пита какво има на дъсчицата; аз протягам ръка, за да могат всички да прочетат. И Колен се приближава.

— Как, вие абат ли сте? — пита Ерве смаяно, при което неочакваното „вие“ предизвиква усмивки.

— Бях избран за абат на Малвил, но можеш да продължаваш да ми казваш „ти“.

— Е добре — казва възвърналият самоувереността си Ерве, — прав си бил да пишеш така, защото сред бандата има хора, на които

това ще въздействува. Прав си също, като си нарекъл Вилмен „човек, поставен извън законите“. Тоя мръсник едва ли не представя изстъпленията си за законни заради чина, който бил имал в армията.

И двете бележки ме радват. Те потвърждават мисълта ми, а именно, че в безредните времена не съществуват само отношения на насилие. Обратно на това, което човек би могъл да помисли, едно звание, някакъв чин, някаква длъжност продължават да имат значение. В общия хаос хората се вкопчват в онова, което е останало от реда в миналото. И най-малкото подобие на законност ги заслепява. Така че, изтръгвайки — поне на книга — офицерските му пагони, нанасям на Вилмен чувствителен удар.

— Кати, ти ще ни преведеш и петимата през отвора на оградата. И ще стоиш близо до входната крепост през цялото време, докато бъдем навън. Ти, Фалвина, ще предупредиш Пейсу, че излизаме. Той е в избата с Морис.

— Веднага ли? — пита Фалвиница, без да става, с още непокътнатата кокошка на колене.

— Веднага! — отговарям аз остро. — Размърдай се! Кати се смее и като се извърта горделиво на тънкия си кръст, гледа как баба ѝ тръгва, разлюляна като желирана маса.

Когато излизаме на пътя, вземам преднина с Мейсоние и тихо му давам нарежданията си. Той трябва да изкопае окоп за един човек на хълма при *Седемте бука*, с видимост към площадката.

Мейсоние одобрява. Оставям го с Ерве и Жаке и тръгвам с Колен по горската пътека. Вървя пред Колен и го карам да стъпва в моите стъпки, защото, ако намеря клонките си вързани, ще завия в гъсталаците, за да не ги счупя.

Всички са там. Значи, противникът не е открил прекия път, който води за Ла Рок. Така и предполагах по причини, които вече изтъкнах. Доволен съм, че проверих.

Остава втората част от задачата ми. Последния път, когато ходих с кон в Ла Рок по шосето, забелязах една много тясна пътечка между два риди и два обгорели дънера, един срещу друг, от едната и от другата страна. Възнамерявам да опъна телта между тези два дънера и да окача на нея обръщението към Вилмен. За жалост дори и по прекия път, е доста далече. Чувам, че Колен се мъчи и пъшка зад мене и

изведнаж си спомням с угризение, че той малко е спал миналата нощ, тъй като беше в прикритието. Обръщам се.

— Отдъхваме ли вече?

— Още малко.

— Още половин час, може ли? Щом окача надписа и ще починем.

— Не се тревожи — отговаря Колен, като смръщва вежди и издава челюсти.

Макар че е минал четиридесетте, намирам нещо много детинско в него, когато направи такава муцунка. Внимавам да не му го кажа. Той много държи на мъжествеността си, може би не в блестящия стил на Пейсу, но в основата си в същата степен.

Много е горещо. Вир-вода съм. Разтварям яката си и запретвам ръкави. От време на време се обръщам и задържам някое клонче, да не би да шибне Колен. Виждам, че е блед, очите му са малко хлътнали, устните стиснати. Олеква ми заради него, когато стигаме.

От горската пътека до шосето пътят отначало върви леко нагоре, но завършва с двадесетина метра стръмни скали. За слизане в краен случай мога и да се смъкна с плъзгане надолу. За обратното качване ще ми е трудно. Релефът на терена е същият от другата страна на пътя, което впрочем му придава нещо потискащо на това място. Като че ли е задушен между два стръмни склона.

Смъквам се много по-стремително, отколкото бих искал. Стоварвам се доста грубо на шосето. Прокарвам телта през двете дупчици на таблото, закачам го на единия дънер, след което го опъвам и закачам отсреща на другия. Не се бавя. Колен, когото не виждам, е залегнал на края на гъсталаците, на ръба на стръмнината, и с пушка пред себе си, ме прикрива откъм Ла Рок. Добра охрана, ако се разправяме само с един човек. Но ако е цяла банда? Тогава ще бъда изложен на опасност, тъй като зад себе си имам напълно гол терен, без храсти, без трапища чак до следващия завой, заедно с перспективата — ако искам да стигна до гъсталака — да се катеря от едната или от другата страна по двадесет метра много стръмен склон, съвсем открит откъм врага.

Забелязвам, че с оръжие на рамо — тоест, с което не си служи в момента — и с двете си ръце едва се качвам, и то след многобройни усилия, подхлъзвания, падания и всичко това — много бавно.

Като стигам на върха, Колен е така добре скрит в гъсталака, че не го виждам. Но той сигурно ме вижда, само че не смее да ме извика, да не би да вдигне шум. Чувам някаква кукумявка. Спирам се поразен. Защото от деня на събитието всичко е заглъхнало: нито бръмчене на насекоми, нито птичи писък. Бухането продължава, съвсем близо. Тръгвам и се спъвам в краката на Колен.

— Ей, внимавай! Тук съм! — казва той тихо.

— Чу ли кукумявката?

— Аз бях — казва Колен и безшумно се смее. — За да те извикам.

И тържествуващо с едно щракване слага предпазителя на оръжието си.

— Ти ли си бил? Слушай, отлично беше! Излъгах се!

— Не си ли спомняш подражанията ми по време на *Клуба*? Бях най-добрият.

Дори и днес Колен се гордее с това. Беше отличен във всичко, което не изисква сила: лък, прашка, топчета, фокуснически номера. И, разбира се, да жонглира с три топки, да ти измайстори флейта от тръстика, да направи от хартия гилотина за мухи, да отвори ключалката с парченце тел и да ти изиграе падане, като се качва на катедрата на учителя.

Усмиввам му се.

— Десет минути почивка. Можеш да поспиш.

— Знаеш ли какво си мислех, докато те прикривах, Еманюел? Че това ъгълче от пътя е мечта за засада. По двама души от двете страни на шосето, и цяла банда може да се изчисти.

— Хайде, спи, спи! После ще правиш стратегия!

За да заспи по-бързо, аз се отдалечавам, но този път — за да не го изгубя пак — оставям знаци в гъсталака. Отдалечавайки се, гледам Колен. Едва легнал, той заспива, като смазва под себе си две-три малки папрати, стиснал пушката в сгъвката на ръката като любима жена.

Гледам часовника си. Вървя назад-напред. Полуботушките ми не вдигат никакъв шум. Този склон гледа към север и след падналите дъждове всичко е покрито е мъх. Пак съм поразен от тропическата пищност на издънките. Няма голямо разнообразие обаче. Струва ми се, че със смазващата си жизненост папратите са на път да завладеят всичко. Но тишината, липсата на живот потискат. И най-малката

паяжина, и най-дребната нишка от едно клонче до друго би ме зарадвала. Страхувам се, че — освен ако пристигнат у нас от други области, по-малко засегнати — няма вече да видим насекоми. А птичките? Да предположим, че някъде са оцелели, как биха могли да живеят тук без насекоми? За четвърт век гората ще се възстанови, но природата ще остане осакатена.

Заобиколен от тази задушаваша тишина, от влагата на гъсталака, без никакъв полъх от вятър, който да раздвижи листата, аз се чувствавам самотен и изживявам тежък момент. Не е страхът от битката. Празнота в стомаха, разтуптяно сърце — това ми е известно: благодарим. Не, онова, което изпитвам, е много по-лошо. То е друг вид тревога. Колен спи и без него, без другарите ми, далеч от Малвил, аз имам чувството, че вече не представлявам абсолютно нищо. Празен съм като необлечена дреха.

Това чувство на изпразненост е толкова непоносимо, че събуждам Колен. Какъв егоизъм! Събуждам го цели пет минути преди часа, който си бях определил. Той отваря очи, обляга се и ми заговаря и първата му дума е да ме наругае. Няма значение, в момента, в който ми заговаря, аз намирам себе си. С чувствата ми на привързаност, с отговорностите ми, с ролята, която другарите ми са ми поверили, и с характера, с който ме знаят. Влизам в кожата си, облекчен, че я имам.

— Не можеш ли да ме оставиш на спокойствие! — казва Колен тихо. — Какъв съм сънувах!

Той гори от желание да ми го разкаже, но аз му давам знак да мълчи. На това място сме много близо до пътя. Навлизаме в гъсталака и когато най-после тръгваме по пътеката, той вече е забравил съня си, но не и скритата зад него тревога. Странно е как опасността не е в състояние да потисне напълно ежедневните ни мисли.

Той ме гледа с вдигнати под ъгъл вежди, полуусмихнат.

— Кати не тича ли мъничко подире ти?

— Тича.

— Ами не тича ли и подир Пейсу?

— Забелязал ли си?

— А след Ерве?

— Може би.

Мълчание.

— Ами я кажи, а Тома?

— Тома си казва, че в Малвил има две жени за шестима.

— Е, и?

— Той се пита дали е било разумно да се жени за Кати.

Пак мълчание, после Колен продължава:

— Според теб защо има толкова малко жени?

— За скитащите се банди това е естествено. Или главатарите им не ги искат, или пък физически са били унищожени. Когато няма почти нищо за ядене, ядат само най-силните.

— Но за хора като нас?

— Искаш да кажеш, които водят уседнал живот?

— Да.

— Това, мисля, е друго явление. Преди *деня на събитието* осемдесет на сто от момичетата напуснаха селото и отиваха в града.

— И ти мислиш, че всичките градове са разрушени?

— Не мога да кажа. Но досега бандите, с които се разправяхме, не бяха от хора от града.

Мълчание.

— Лошо — казва Колен мрачно. — Би било много по-добре за всички, ако всеки си имаше жена.

Съждение, което, като поразмисли човек, не ми се вижда много ласкаво за Миет. Бедна Миет: ето още един, който се е изморил от своята служба.

Променям темата.

— Колен, искам днес следобед да се напиш хубаво.

Както и очаквах, той се дърпа.

— А защо аз? — пита и изпъва рамене.

Наистина, защо той? Не защото е дребен, та...

Отговарям сериозно:

— Искам да ти поверя една много важна задача в устройството на отбраната.

— А — казва той разведрен.

— Бих искал да се настаниш в индивидуалния окоп, който Мейсоние копае сега.

— А кой ще бъде в бункера?

— Ерве и Морис.

— А на мен окопчето?

— Да. Което значи, че през нощта няма да спиш. Те могат да спят, като се редуват, но ти не.

— Не ме е страх от една безсънна нощ — казва Колен нехайно. После добавя: — Какво оръжие ще имам?

— Една тридесет и шест калибрена пушка.

— А! — казва той доволен.

Вдига глава и ме поглежда.

— А те?

— Ерве и Морис?

— Да.

— Техните пушки.

Мълчание.

— Защо и тримата с едни и същи пушки?

— Защото, като започнете да им стреляте по задниците, момчетата на Вилмен да не могат да различат по звука собствените си пушки.

Той се спира и ме гледа с извитата си усмивка.

— По звука, но не и по пипане. — После добавя: — Ти имаш идеи, които на никого не биха дошли на ума.

— И ти също.

— Аз ли?

— Ще ти кажа после. Не съм свършил. Тази нощ ще ти дам бинокъла си.

— А! — казва Колен.

Добавям:

— Мисля, че Вилмен ще атакува призори. На теб разчитам да го откриеш пръв и да ми известиш за присъствието му.

— С електрическото фенерче ли?

— В никакъв случай. Ще се разкриеш.

— Е как тогава?

Гледам го.

— С бухане на кукумявка.

Той ме гледа, усмихва ми се с лъчезарната си усмивка и изглежда така горд, че реакцията му малко ме натъжава, макар че я предвиждах. Ако беше възможно, бих дал на драго сърце половината от сантиметрите, които имам в повече, за да престане да търси в най-дребното нещо компенсация за ръста си.

— Каза за някаква моя идея — продължава след малко Колен.

— Едно хрумване на Кати и едно твое.

— На Кати ли? — пита Колен.

— Виждаш ли, няма да повярваш. В мисълта си ти може би си й дал твърде определено място.

Миг, колкото да си позволим малко смях „между мъже“, и продължавам:

— Ако Вилмен се оттегли, ще го преследваме на коне, но не по шосето. По пряката пътека, по която вървим. Ще стигнем доста преди него на мястото на обявата. И там ще му устроим засада.

— Идеята за засадата е моя! — казва Колен с прикрита гордост.
— А на Кати?

— Кати се сети за конете. А аз се сетих за пътеката.

Оставям го да се къпе в славата си. Вървим мълчаливо цели пет минути, после той казва с леко изменен глас:

— Мислиш ли, че така ще изяде пердаха тоя Вилмен?

— Мисля. Да. — И добавям: — Сега само от едно се страхувам: да не би да не дойде.

---

[1] В средните векове церемония, при която оня, който е щял да бъде посветен в рицарство, е прекарвал нощта преди приемането му в църква, като е бдял над оръжието си. — Б.пр. ↑

[2] Портативен радиопредавател-приемник. — Б.пр. ↑

XVII

И тази нощ, както и миналата, за себе си оставям дежурството призори. С една-единствена промяна: разрешено е на Евелин да спи с мен на дюшека, сложен на земята в кухнята на входната крепост, и да участва в последното ми бдение.

Тя има две задачи: щом я бутна по рамото, вдига на тревога бойците във входната крепост, след това отива веднага в *Родилното* и оседлава Амарант и двете бели кобили за евентуално преследване. Няма да взема Малабар. Страхувам се да не би, като се смеси с кобилите, да се разцвили и да ни издаде.

Всички роли са раздадени. Старата Мену — при подвижния мост. Фалвиница — в избата на жилището, където по принцип присъствието ѝ трябва да успокои завързаните там крави и бика. Това измислих като най-добро, за да отстраня кудкудякането ѝ.

Номерирах бойниците от 1 до 7, като се тръгне от юг към север. При повикването на Евелин всеки трябва да заеме своята, колкото се може по-бързо и безшумно. На №1 — Жаке. На №2 — Пейсу. На №3 — Тома. На №4 — аз. На №5 — Мейсоние. Миет и Кати са на шестата и седмата. Двете последни бойници са от вътрешната страна на входната крепост. Те са много хитро съединени, така че дават възможност на двете „войнички“ да стрелят, но да не бъдат засегнати от стрелбата на противника: по това всички сме съгласни, ние не можем да си позволим да излагаме на опасност жените — бъдещето на колектива е възложено на тях.

Вън от крепостта Ерве и Морис са заели местата си в бункера. Колен — в окопчето си. Той ще командува стрелбата на другите двама и един изстрел по негова преценка — но само когато Вилмен и бандата му бъдат добре заклещени.

— Ще взема и лъка си — заявява Колен вечерта.

— Лъка си! Нали имаш пушка?

— Това си е пак моя идея — отговаря Колен. — Ефектът от ужаса, нали разбираш? Няма шум, няма дим и так! — една стреличка в

гърдите! Ще ги разтърси. И чак след това ще стрелям с моя тридесет и шести калибър.

Той изглежда толкова щастлив от идеята си, че го оставям да постъпи както иска. Вечерта го гледаме отгоре, от крепостта, като потегля с пушка на рамо и с огромния си лък през гърди. Мейсоние вдига рамене, а Тома е разярен. „Ти всичко му позволяваш“ — укорява ме той.

Малко спях, но както предната нощ, при последното ми дежурство призори на малката скамейка на Мейсоние, зад четвъртата бойница, съм много бодър. Дулото на моя „Спрингфилд“ лежи на вековния камък, прикладът му е на бедрото ми. Не е ли странно, че съм там — аз, човекът от двадесетия век, — на мястото, където толкова английски стрелци или протестанти са стояли на стража, облечени в ризници? Ако Евелин не беше до мен, ако другарите ми не спяха във входната крепост, не бих се старал толкова много да остана жив при такива несигурни условия. Колко ще продължи битката ни с бандитите, колко години ще водим този оскотяващ живот на бойна нога?

Евелин е седнала до мен на любимата си табуретка. Гърбът ѝ е опрян на левия ми крак, а главата ѝ почива на коляното ми. Толкова е лека главичката ѝ, че едва я усещам. Тя не спи. От време на време я погалвам с лявата си ръка по врата и бузата. Веднага ръчичката ѝ догонва моята. Бяхме се разбрали, че няма да си казваме нито една дума.

Знам много добре, че отношенията ми с Евелин шокират малко другарите ми, дори и когато се възхищават от търпението, с което се грижа за нея, карам я да спортува и я обучавам. Всъщност ако я бях направил моя жена, може би нямаше да ме одобрят. Но щяха да ме разберат повече. Вярно е, че и аз самият се отказах да разбирам себе си. Моите отношения с Евелин са платонични, макар и пропити с елементи на чувственост. Не ме е потеглило да я притежавам, макар че телцето ѝ ме изпълва с очарование. Както и бистрите ѝ очи и дългите коси. Ако един ден Евелин стане красива девойка, много е вероятно да не устоя като мъж. И все пак струва ми се, че много бих загубил. Бих предпочел сто пъти тя да си остане каквато е и отношенията ни да не се променят.

Днес следобед, докато си почивах малко, тя намери в чекмеджето на бюрото ми, което „подреждаше“, една малка тънка и остра кама за разрязване на книги, подарък от чичо ми. Като се събудих, тя ми я поиска.

— Какво ще правиш с нея?

— Ти знаеш.

Знам наистина. И не искам да го повтаря. Кимвам утвърдително с глава.

Тя веднага провира една връвчица на халката на калъфа и я закача на колана си. Вечерта цял Малвил я поздравява за малкия ѝ кинжал и се закача с нея. И аз дори я питам не смята ли да „прониже с ножа си“ Вилмен. Преструвах се, както и другите, че съм измамен от детската ѝ игра. Но много добре знам какво решение се крие зад тази игра.

Нощта е прохладна, мастиленочерната мрачина едва отстъпва място на сивите тонове. През бойницата в стената не виждам много нещо. Внимавам главно „със слуха си“. Това е мисъл на Мейсоние, който навярно я е научил при военната си подготовка. Тъй като птичките са мъртви, зората е странно мълчалива. Дори и Краа ми се цупи. Чакам. Тоя кретениран военнлюбец сигурно ще атакува. Защото, след като е казал, че така ще направи, едва ли ще знае как да постъпи, за да се отметне от решението си. А още и защото има сляпо доверие в техническото си превъзходство, изразено чрез някаква бомбохвъргачка от стар модел.

Онова, което е противно у този тип хора, е, че не може да се знае предварително как ще заработи мисълта им. Щом аз разполагам с бомбохвъргачката, у мен е законната сила. А законност за тях означава да ни изколят. Убили сме му двама „бойци“. Той иска да „пипне Малвил“.

Той нищо няма да „пипне“. През целия ден ме обливаха вълни от страх, но това свърши. Пътят е ясен. И освен, да речем, известна доза трескавост от седенето на едно място, аз съм спокоен. Чакам всеки момент Колен да даде знак.

Чакам го, а когато той долита, така ме изненадва, че ме сковава. Нужно е Евелин да ме докосне с ръка, за да се сетя, че трябваше да я стисна по рамото. Кое то и правя — доста смешно според мене, — защото и без това тя знае, че така ще постъпя.

Евелин ме оставя, като отнася, както сме се уговорили, и табуретката си, та никой да не се спъне в нея, а аз оставам на колене пред пейчицата, на която бях седнал, опрян с левия си лакът на нея и с приклада на оръжието до бузата ми. Зад себе си чувам, а и виждам с крайчеца на окото си — тъй като нощта светлее с всеки миг — как другарите заемат местата си. Всичко това се извършва тихо и забележително бързо.

След това — безкрайно дълго време. Вилмен не се решава да открие огън срещу дървената ограда — абсурдна история! Изпитвам силно раздразнение, като виждам как той не бърза да заиграе ролята, която съм определил в моя сценарий. Не съм съзнавал в оня момент, че казвам нещо, но по-късно Мейсоние ме уверяваше, че не съм спирал да ръмжа тихо: „Но какво чака, дявол да го вземе, какво чака?“

Най-после детонацията, която всички чакахме, избухва. В известен смисъл тя ме разочарова, защото е много по-слаба, отколкото мислех. Разочарован е, изглежда, и Вилмен, тъй като цялата ограда не хвърква и дори не изхвърля двете крила на портата във вратите им. Ударът разбива средната част на вратата, в която отваря дупка с диаметър метър и половина, обаче горната ѝ и долна част издържат, макар и разцепени.

Какво става тогава? Аз трябва да дам с продължително изсвирване сигнал за стрелба. Не го давам. И все пак всички ние започваме да стреляме — аз също, — като всеки навярно е смятал, че другият е забелязал нещо. Всъщност никой нищо не вижда, защото няма какво да се види. Противникът не се е показал през дупката.

Разказите на нашите пленници ще бъдат в това отношение категорични: в момента, когато ние стреляме, момчетата на Вилмен се намират на около десетина метра по-долу, напълно извън обсега на нашата стрелба, тъй като издадената напред скала ги закрива. Те точно се запътват към отвора, направен от бомбохвъргачката в оградата, когато преждевременната и съвсем безцелна стрелба на нашите пушки ги задържа. Не защото е опасна за тях, а защото, като се насочва поред към онова, което е останало от дъсчената ограда, тази стрелба разбива останалите парчета и — що се отнася до патроните на ловните ни пушки — бие непрекъснато по дървото. Тогава нападателите залягат и започват да стрелят наслуки. Но същият навес от скалата, който ни

пречи да ги достигнем, пречи и на тях да ни видят. Така една срещу друга двете войски откриват адски огън по невидими цели.

Най-после разбирам какво става и Мейсоние — също, защото ми казва:

— Трябва да спрем, това е глупаво.

Напълно съм съгласен, но за да спрем, ми трябва свирка (онази на Пейсу) и потънал в пот, аз започвам да търся из всичките си джобове, без да успея да я намеря. В същото време, макар и много разтревожен, си давам сметка колко съм смешен. Главнокомандувачият не може да командува на войските си, защото е загубил свирката си! Бих могъл да изкрещя: „Спрете огъня!“ Дори Миет и Кати във входната крепост щяха да ме чуят. Но не, не знам защо, но ми се струва извънредно важно в този момент да върша всичко по правилата.

Най-после намирам тази ценна реликва. Няма нищо тайнствено, била, където съм я сложил, в горния джоб на ризата ми. Давам три къси изсвирвания, които с повторение през няколко секунди успяват да накарат нашите пушки да замлъкнат.

Обаче моята свирка навярно е събудила някакъв отклик във военната природа на Вилмен, защото от крепостта, където съм се свил, го чувам как крещи на хората си: „*Срещу кого стреляте, мухльовци такива?*“

С това след бурята настъпва тишина. Да се каже мъртва тишина, би било прекалено, защото никой не е засегнат. Първата фаза на битката завършва с фарс и неподвижност. Не изпитваме потребност да излезем от Малвил, за да търсим врага, а и той няма никакво желание да тръгне срещу куршумите ни, като се покаже в отвор с диаметър метър и половина.

Онова, което следва, не съм го видял, нашата външна бойна група ми го разказа.

Ерве и Морис са отчаяни. Погрешно е избрано мястото за прикритието им. Защото от него се виждат добре хората, движещи се по пътя за Малвил, но ако са прави. Ако са залегнали — а точно такъв е случаят, — те изчезват. Покритата с трева страна на пътя ги скрива напълно. Така че Ерве и Морис не могат да стрелят. Освен това, дори и да предположим, че някой от противниковата страна се изправи, те не знаят дали трябва да стрелят, защото пушката на Колен мълчи.

Колен обаче е разположен отлично. Обърнат е към Малвил, вижда пътя, който се изкачва пред него чак до дървената ограда. Той различава съвсем ясно нападателите, залегнали по корем покрай стената. И когато след моето изсвирване Вилмен се повдига на лакът, за да изкрещи: „*Срещу кого стреляте, мухльовци такива?*“, Колен го познава според направеното от Ерве описание по русата му бръсната глава.

Прочее Колен решава да убие Вилмен. Сама по себе си идеята не е лоша. Но когато ни разказва със закачливата си усмивка как я е изпълнил, ние всички изпадаме в ужас.

Наистина не може и дума да става Колен да използва пушката си. За да произведе оня „ефект на ужас“ без шум и без дим, който така му е легнал на сърцето, той решава да действа с лъка си.

Колен е дребен, мястото за стрелба е тясно, лъкът е голям. Той вижда, че няма да успее да го опъне в тази „миша дупка“. Това да е пречката! Излиза от дупката си (като оставя вътре пушката). Покатерва се с лъка в ръка и достига три метра по-нататък един голям почернял кестенов дънер, зад който се изправя за по-голямо удобство! Съвсем прав! И спокойно се цели в гърба на Вилмен.

За нещастие Вилмен се обръща, за да даде някаква заповед, и стрелата, която за малко не го уцелва, се забива в гърба на човека до него, който навярно е обслугата на бомбохвъргачката, защото Колен вижда как от ръцете му падат два-три малки снаряда, които, преди да спрат, се изтърколват няколко метра по склона на пътя. Раненият надава страшен вик, изправя се в цял ръст (в този момент го виждат и онези от бункера) и се изтърколва зигзагообразно по шосето, като се гърчи, за да измъкне стрелата от гърба си. След няколко метра пада по корем, мъчи се с вкопчани в пръстта ръце.

„Ефектът на ужас“ сигурно е постигнат, но не е решаващ. Вилмен е имал време да види откъде е дошъл ударът. Той извиква някаква заповед. Дванадесет пушки, включително и неговата, стрелят едновременно към кестеновия дънер, зад който Колен е залегнал на земята, без да е в състояние да отговори, тъй като пушката му е на три метра от него, а лъкът му е неизползваем, понеже не може да го опъне в легнало положение.

От крепостта чувам силната престрелка, но без нищо да видя, нито дори да мога да кажа кой срещу кого стреля, защото външната ни

бойна група разполага със същото оръжие, както и противникът. Смъртно съм разтревожен, тъй като борбата между трите пушки на нашите приятели и дванадесетте пушки на Вилмен ми се вижда неравна. Благодарение на численото си превъзходство Вилмен може да маневрира и да заобиколи нашите. А ние, ние нищо не можем да направим, за да им помогнем, освен да излезем от Малвил, което би било лудост!

От бункера продължават да не различават врага. Тъй като не са видели и Колен да излиза от окопа си, те се запитват защо Вилмен връхлита към гъсталака и не разбират пък и защо пушката на Колен мълчи, тъй като знаят — най-малкото Ерве го знае — понеже е копал заедно с Жаке, — че от окопчето прекрасно се вижда пътят към Малвил.

Но най-разтревоженият от нас е, разбира се, заинтересуваният. Той си дава сметка, че няма никаква възможност да се измъкне — напълно е изолиран зад почернелия кестенов дънер на седемдесет метра от врага, без пушка, и всякакво оттегляне е пресечено от заобикалящата го стрелба. Той чува как куршумите се забиват с глух шум в дънера пред него и как току до главата му хвърчат парчета кора. Той вече е решил. Изчаква някакво затишие, за да скочи в окопчето, зейнало само на три метра от него, с внимателно подпряната на сноп пръчки пушка в него. Но затишието не идва и когато не попадат в дънера, куршумите пищят отдясно и отляво с ужасяваща точност. „Единствен път в живота ми се искаше да съм още по-дребен“ — ще ни каже той по-късно.

Според пленниците отначало, когато стрелбата на Колен убила човека при оръдието, Вилмен бил много разтревожен, тъй като разбрал, че зад себе си има враг. Но понеже този враг не отговорил на стрелбата, разбрал, че е без оръжие и решил да го разкара от дървото. Накарва двама „стари“ да изпъзят до хълма и да заобиколят противника отдясно, а четирима от най-добрите му стрелци да продължат да го държат на място със стрелбата си. Едва обаче двамата „стари“ се отдалечили на няколко метра, и той ги върнал. „*Мой ред е* — рекъл. — *Тоя юначага аз сам ще си го пипна.*“ И се изправя. Без съмнение е искал с лесно извоюван успех да възстанови надмощието си над „старите“, тъй като завземането на Малвил не се очертавало като много леко.

Изправя се и понеже всичките негови хора са залегнали, изправеният му силует веднага става героичен. Със свободна, разлюляна стъпка, с пушка в ръка и пистолет в колана, се запътва към долния край на шосето, с цел да заобиколи Колен. Не му е нужна много смелост, тъй като Колен не отговаря на стрелбата, а надвисналата скала го скрива от погледите ни.

Както не виждаха хората му, Ерве и Морис не бяха видели дотогава и Вилмен, но като застава прав и започва да се клати по пътя с котешката гъвкавост на стар побойник, той се превръща в чудесна мишена. Ерве продължава да чака сигнала на Колен, следи го (покъсно той ще изимитира прекрасно походката му) и не мърда, Обаче Морис, който е изпълнен със студена омраза към Вилмен, веднага го взема на прицел, следи го с пушката си в нехайното му пристъпване по пътя и когато го вижда, че застава неподвижно и слага оръжието си на рамо, прицелва се в слепите му очи и стреля.

С разбит череп, Вилмен рухва, убит от новака, когото месец по-рано е учил как да стреля. Огънят срещу Колен спира и Колен скача в окопчето си. Там намира пушката си. И оттам, добре прикрит и добре охраняван, стреля. Той е прекрасен стрелец, бърз и точен и убива двама души, един подир друг.

За няколко секунди положението се е обърнало. Жан Ферак, който по думите на пленниците не бил много запален за експедицията срещу Малвил, дава сигнал за отстъпление. Отстъпление, не поражение. Сноп куршуми се изсипва около дупката на Колен, като го принуждава да сниши глава, а когато я изправя, противникът вече го няма. Но е успял да си вземе бомбохвъргачката, снарядите и пушките на убитите.

Колен издава едно тържествуващо бухане. Никога кукумявка не ми е доставяла такова удоволствие. Тя ми съобщава, че врагът е избягал и че Колен е невредим.

Казвам на Тома да отвори портата и слизам така бързо по стълбата на крепостта, че едва не падам, като скачам през последните пет стъпала. Стоварвам се тежко и тичам към *Родилното*. Мейсоние е зад мене. Извиквам през рамо:

— Вземи Мелюзина!

Както тичам, свалям предпазителя от пушката си и я слагам през рамо. Чула гласа ми, от *Родилното* изниква Евелин с Моргана. Хващам

Амарант за поводите и като виждам колко е възбудена, овладявам собствената си нервност. Отделям малко време да ѝ поговоря и да я помилвам. Отначало тя не ми създава трудности. Но като стига до останките от дъсчената ограда, подушва ги и рязко се спира, опряна на двата си предни крака, вироглаво вдигнала глава с разтърсена руса грива. Пот облива лицето ми. Познавам Амарант и нейното „не“!

Но за голяма моя изненада, за голямо облекчение, този път тя отстъпва след няколко кротки подръпвания и като ѝ изцъквам два-три пъти. След Амарант и другите две кобили минават без съпротива.

Едва имам време да преброя четирима мъртви и да установя, че врагът е отнесъл оръжието им, когато на пътя едновременно изскачат тримата от външния ни отряд. Ето ги, зачервени, запъхтени, възбудени. Прегръщам ги, но няма време за разкази и разнежвания. Помагам на Морис да възседне коня зад Мейсоние, помагам на Ерве, който ми се струва много по-тежък, да се качи зад Колен и виждам, че освен тридесет и шесткалибровата си пушка, Колен носи през рамо и лъка си. Последният изглежда огромен въпреки дребното му тяло и стърчи много над главата му.

— Я остави лъка си! Ще ти пречи в гъсталака!

— Не, не! — отговаря Колен, аленочервен от гордост.

Точно се каня да яхна коня си, виждам, че сме забравили поводите. Колко загубено време, докато ги намерим!

— Евелин, идваш с нас!

— Аз?

— Ще пазиш конете!

Тя е така възхитена, че окаменява. Хващам я през кръста, почти я хвърлям на гърба на Амарант и възсядам зад нея. Щом стигаме до горската пътека, обръщам се и опрян на задницата на Амарант, казвам тихо на Колен:

— Внимавай с лъка. Тръгваме в галоп!

— Дума да няма — отговаря той с извънредно мъжествен и победоносен вид.

В този момент аз още не зная какво е участието му в боя, но само по вида му разбирам, че е значително.

От два дена Амарант не е излизала. Тя не чака да я подканят, за да проточи дългите си крака. Усещам между краката си великолепната сила на потеглянето ѝ, а на челото си — свежия въздух от движението.

Свита между ръцете ми, Евелин е потънала в блаженство. Начинът, по който е седнала, е чудесен, тя едва се държи за предния край на седлото и когато, за да избегна някое клонче, се навеждам напред, тя се огъва под тежестта ми, измества ръцете си и обхваща врата на Амарант. Гривата на кобилата се развява и почти в същия рус оттенък се развяват на врата ми и русите коси на Евелин. Никакъв друг шум освен глухият ритъм на копитата по пръстта и листата, които Амарант отстранява с гърдите си и които ме шибат в лицето. Амарант лети, а зад нея се носят по-тежко, защото са по-натоварени, Моргана и Мелюзина. Те са свършени машини. Но Амарант е огън, кръв, опиянение от простора. Аз се сливам с нея, превръщам се на свой ред в кон, нейните движения са мои, издигам се и се спускам в ритъма на нейния гръб заедно с Евелин, която следва темпото с лекота на перце. И аз изпитвам някакво нечувано чувство на скорост, цялостност и сила. Препускам, притиснал до тялото си телцето на Евелин, препускам право към унищожаването на врага, сигурността на Малвил, завоюването на Ла Рок. В мига, който изживявам, ни смърт, ни възраст могат да ме стигнат. Препускам. Искане ми се да креция от радост.

Забелязвам, че съм изпреварил другите две кобили. Боя се да не би, като изгубят от погледа си водача си, да започнат да цвилят и да издадат присъствието ни. По една стръмнина подкарвам Амарант в тръс. Не е лесно, тя иска само едно: да продължава да забива в меката пръст четирите си силни крака. На върха пътеката извива под прав ъгъл и за да не видят животните зад нас, че Амарант изчезва, спирам. Отдясно огромни папрати се издигат над главата ми и през дантелените им листа виждам първо съвсем ниско долу сивите извивки на шосето за Ла Рок, а после, изникнали изведнаж на най-далечния завой и проточили се в индийска нишка — хората на Вилмен, които вървят бързо, вече на доста голямо разстояние. Някои носят по две пушки.

Колен и Мейсоние ме застигат, давам им знак да стоят тихо и с ръка им показвам групата. Задържаме дъха си и няколко мига гледаме през папратите мълчаливо хората, които ще убием.

Мейсоние докарва Мелюзина до Амарант и като се навежда, ми казва с едва доловим глас:

— Но те са само седем. Къде е отишъл осмият? Това е вярно. Преброявам ги. Само седем са.

— Отзад може би.

Тръгвам с Амарант в галоп, този път по-леко. Задържам я така известно време, по време на почивката забелязах, че белите кобили са бяха запъхтели. Впрочем опиянението от препускането е приключило за мене. Победата няма вече характер на абстрактна екзалтираност. Сега тя е приела образа на тия жалки, изпотени и измъчени хора по пътя.

Ето на горската пътека последния ми белег. Виждам То в момента, в който го счупвам. Стигнали сме.

— Евелин, виждаш ли онази полянка? Там ще ги пазиш.

— И трите ли? Не може ли да ги вържа за юздите?

Поклащам глава отрицателно. И другите две кобили пристигат, четиримата ездачи слизат и аз показвам на Колен и Мейсоние как да завържат юздите около врата, за да не се спънат животните.

— Оставяш ги свободни? — пита Мейсоние.

— Няма да отидат надалеч. Няма да се отдалечат от Амарант, а Евелин ще държи Амарант. Колен, покажи им мястото.

Те тръгват, а аз се бавя, за да кажа на Евелин, в случай че не може да се справи с Амарант, да я яхне и да я накара да върви равн в кръг.

— Мога ли да те целуна, Еманюел?

Навеждам се и в този момент Амарант, на която това е любимата шега, ме бутва в гърба с главата си. Падам върху Евелин, по-точно на лакти. И двамата сме толкова напрегнати, че дори не помисляме да се засмеем. Изправям се. Евелин също. Не е изпуснала юздите. Лицето ѝ се е състарilo от мъка.

— Не ги убивай, Еманюел! — казва ми тя тихо. — В обявата ти им обещавах да им запазиш живота.

— Изслушай ме, Евелин — отговарям аз, като едва контролирам гласа си, — те са осем и имат прекрасни пушки. Като им извикам: „Предайте се!“, те могат да предпочетат да се бият. И ако се бият, има вероятност някой от Малвил да бъде ранен или убит. Искаш ли да се изложи на такъв риск?

Тя навежда глава и не ми отговаря. Оставям я, без да я целуна, но няколко метра по-нататък се обръщам и ѝ махвам с ръка, на което тя

веднага отговаря. Тя стои изправена на полянката, дребна и крехка сред огромните животни — виждам изпаренията от телата им, — в косите ѝ играе слънчево петънце, на колана ѝ виси нейният „кинжал“. Мирна картина, от която ми се свива сърцето в момента, когато тръгвам да командувам клането.

Групата ме чака на стръмнината по пътя. Припомням нарежданията. Да не се стреля преди едно продължително изсвирване. Спиране на огъня при три къси изсвирвания. Припомням също разположението. Тъй като двете дървета, на които е сложена телта и обявата ми, са, общо взето, по средата на правата линия, ние двамата с Колен ще заемем позиция двадесет крачки пред нея. Колен от онази страна на пътя, аз — от тази. Мейсоние и Ерве ще се прикрият на двадесет метра назад от обявата, Мейсоние от тая страна, Ерве — от другата.

Изпълнението се извършва бързо и безшумно. Мрежата е затворена. Двете стръмнини, които притискат пътя, ще бъдат обстрелвани от нашия кръстосан огън. Всякакво отстъпление е пресечено. Всякакво бягство напред — невъзможно.

Аз мога да виждам Колен, от когото ме разделя само пътят, до себе си държа Морис, за да го изпратя, ако стане нужда, с някакво съобщение четиридесет метра по-долу до Мейсоние, който на свой ред ще го предаде отсреща на Ерве.

Чакаме. Телта, която придържа моята обява, е непокътната. Днес призори, тъй като не са имали с какво да я прережат, хората на Вилмен са минали под нея. Тук е срещата им със смъртта. Няма вятър. Обявата ми е окачена неподвижна и безапелационна напреко на пътя, рисуваелната хартия блести на слънцето. Ако бях с бинокъла си, щях да прочета буквите, които бях нарисувал. Мисля за Евелин. Чувствувам, че наистина има жестока ирония в това да се примамят хората на Вилмен като зайци с категоричността на една обява, която обещава, че животът им ще бъде запазен. Обаче и Евелин е едно от основанията ми те да бъдат унищожени. Мога ли да забравя какво биха направили, ако можеха да „пипнат“ Малвил?

Земята под краката ми е студена, а слънцето вече топли главата, раменете и ръцете ми. Морис е легнал до мен, рамо до рамо с мен. Начинът, по който мълчи и стои неподвижен, ми е приятен. У него няма нищо, което да тежи, дори и присъствието му. Огънали сме два

малки храста, които ни пречеха, чакаме без нито една дума и наблюдаваме шестдесетте метра права линия между двата завоя. Колен вижда по-надалеч от нас, защото е залегнал на правата линия, която пресича втория завой, и само като се завърти, вижда на още тридесет метра, които се изплъзват от нашия поглед.

Първият шум, който долавям, ме озадачава. Някакво скърцане. Сякаш с мъка се изкачва към нас. Този шум не е от животно. Той е от някакъв механизъм. Като се изключи това, че е на пресекулки, той напомня кладенчова верига, навивана от скрипец. Прекъсването обаче е ритмично: скърцането се чува на всеки два такта.

Поглеждам към Морис и вдигам вежди. Морис се навежда над ухото ми:

— Верига от велосипед?

Прав е. И след като размислям, питам се дали това не е скритото от Бебел близо до Малвил колело, което ние пропуснахме да приберем. Ако е то, допуснали сме груба грешка и сега ще я плащаме.

Не ми трябва да питам Морис кой се появява сам на първия завой в долния край на пътя: спомням си описанието на Ерве. Сещам се кой е човекът с черните вежди, пресичащи челото му в непрекъснатата права линия. Това е Жан Ферак. И докато той започва да изкачва шестдесетте метра, които го отделят от мене, различавам между краката му дулото на бомбохвъргачката. Привързал го е към рамката на колелото си, изкачването е трудно, той едвам кара, криволичи, не е изключено да се принуди да слезе от колелото. Имаме време.

Имаме време: за какво? Пот се стича по лицето ми. Ферак, това е новият началник. Нещо повече, според Ерве — решителен и безмилостен мъж. Трябва да го убия. Но ако стрелям, ще алармирам останалата част от групата, която се влачи пеша на километър оттук. Щом чуят изстрела ми, тези хора ще оставят шосето, ще навлязат в гъсталака и — кой знае? — може би ще попаднат на Евелин и конете. Във всеки случай в храсталаците аз губя преимуществото на позицията си, ще се сблъскаме с противника петима срещу седем и нищо няма да излезе.

Както бях предвидил, Ферак слиза от колелото до обявата и се навежда, за да мине под тела. Той е нисък, набит, с грозно и затворено лице. Като го гледам, мисля си с ужас за клането в Курсьожак. И все

пак — вече съм взел решението си — ще го пусна да мине въпреки престъпленията му, въпреки бомбохвъргачката му. Командир без армия не е толкова опасен, колкото седем подгонени мъже, които се сражават, за да спасят живота си.

Той стига наравно с мен. Отделя го само височината на стръмнината. Качва се на колелото на Пужес и скърцането на веригата пак започва — ритмично, дразнещо. Сега ще стигне завоя. Настъпва вече моментът, в който ще го изгубя от погледа си. Ръцете ми са се вкопчили в „Спрингфилда“, а потта се стича капка по капка по приклада.

Ферак минава завоя. Не го виждам вече. Всичко става така бързо, че просто не вярвам на очите си. Виждам, че от отсрещната страна на пътя Колен се изправя в цял ръст, застава както при тренировка, изпъва напред левия си крак, опъва лъка според правилата и старателно се прицелва. Изсвирване и секунда по-късно — шум от някакво падане. Не виждам нищо, но Колен има видимост към завоя. Той ми изпраща радостен знак с ръка и изчезва в храсталаците. Стоя зяпнал.

Не съм далеч от мисълта, че Колен е гениален и че съм имал право да „му позволявам всичко“, както ме укори Тома. В този момент още не зная как под стените на Малвил е изоставил окопа и пушката си, за да повери съдбата си на любимото си оръжие. Да речем — за да бъдем по-умерени, — че е станала грешка при употребата на оръжието. Но когато науча за нея, тя все пак няма да промени оценката, която давам на лъка след отиването ми в *Блатото*: едно сигурно и безшумно оръжие при засада.

Постепенно се успокоявам. Значи, Ферак е бил осмият човек. Не е вървял най-отзад, както бях помислил. А храбро начело на хората си при отстъплението. Според мене е имал малка преднина, защото от Малвил до Ла Рок се издигат трудни стръмнини. Ферак не е можел да отиде много напред, така че аз разполагам само с няколко минути. И все пак, като стоя залегнал в папратите, с Морис до мен, времето тече много бавно.

Ето ги. Те се точат по пътя зачервени, изпотени, задъхани; обувките им тропат по калдъръма. Гледам селските им глави, червените им ръце, тежката им походка: пушечно месо във всички войни, включително и тази. Ако моят Пейсу беше тук, щеше да му се стори, че стреля по себе си.

Трима вървят най-отпред, както ми се струва, доста бодри. После, други двама на няколко метра, след това, малко по-далече — още двама, които едва се тътрят. Според моите разпореждания за стрелба тримата начело и двамата последни са осъдени. Най-силните и най-слабите.

Слагам свирката на устни и облягам буза на приклада. Уговорили сме с Колен да кръстосаме огъня си, за да не стреляме по една и съща цел. Прицелвам се в най-близкия до другата страна на пътя, а той се цели в оня, който е най-близо до мен. По-долу по права линия Мейсоние и Ерве имат същите уговорки.

Изчаквам челната група да задмине обявата. Когато двамината по средата стигат до нея, изсвирвам продължително и стрелям. Изстрелите се дават по едно и също време, така че от общата детонация се откроява само 22-калибровата карабина на Мейсоние, чийто по-слаб и по-отсечен гръм се чува с малко закъснение. Петимата падат. Те не падат изведнаж, както във военните филми, а извънредно бавно, както при забавените кадри. Двамата останали живи дори не се сещат да залегнат на земята, те стоят прави, лишени от всякакви рефлексии. Чак след две-три секунди вдигат ръце. Навреме. Изсвирвам три пъти късо. Всичко е свършено.

Обръщам се към Морис и му казвам с тих глас:

— Тия двамината кои са?

— Дребничкият и плешивият с шкембето е Бюрг, готвачът. Мършавият е Жане, ординарец на Вилмен.

— „Нови“ ли са?

— Да, и двамата.

Извиквам със силен глас, без да се показвам:

— Тук е Еманюел Конт, абат на Малвил. Бюрг! Жане! Съберете пушките на другарите си и ги опрете отвесно до обявата!

Разстроени, окаменели, отпуснали разтреперани ръце — двама младежи с побледняло загоряло лице. Като чуват гласа ми, подскачат. Вдигат глава. Нито лист не трепва по двата склона от двете страни на пътя. Обезумели, те се оглеждат на всички страни. Гледат дори и обявата ми, сякаш гласът ми би могъл да изскочи от текста. Аз съм бил тук, а те тръгнали да ме обсаждат в Малвил! И ги наричам по имена!

Те се подчиняват бавно, с колебливи движения. Някои от пушките са останали под телата на притежателите им и за да ги вземат,

те трябва да разбутат трупите. Забелязвам, че вършат това много внимателно и че избягват да стъпват в кръвта на мъртвите.

Като свършват, отново изсвирвам три пъти. Плъзвам се по склона и се свличам на шосето, последван от Морис. Колен прави същото, а четиридесет метра по надолу — Ерве и Мейсоние.

Казвам отсечено: „Ръцете на тила!“ Пленниците се подчиняват. Виждам как Мейсоние се уверява старателно, че и петимата наистина са мъртви. Благодарен съм му. Не бих желал да се нагърбя с такава задача. Никой нищо не казва. Макар че съм потънал в пот, краката ми са студени и изтръпнали. Правя няколко крачки по шосето. Не отивам много надалеч. Навсякъде кръв. Гледам тази кръв, вдишвам блудкавата ѝ и същевременно силна миризма. Червеният ѝ цвят ми се струва твърде ярък на синкавата сивота на пътя. Знам обаче, че няма да мине много и той ще потъмнее и почернее. Необяснима човешка раса! Тази ценна кръв, която в света *преди* делиха на групи, която събираха и складираха, а в същото време другаде разливаха обилно по земята. Гледам тия мъртви младежи. В локвите, където лежат — нито една муха, нито мухичка дори. Хубава червена кръв, разлята по земята, никому ненужна, дори и на насекомите.

— Господин абат — казва изведнаж мършавият пленник.

— Остави това „господин абат“.

— Мога ли да си пусна ръцете? Ще извинявате, но ще повръщам.

— Върви, момчето ми.

Той отива към долната страна на пътя, строполява се на колене, опрял две ръце на земята. Виждам как гърбът му се тресе от напъните, а и аз сам усещам, че ми се гади. Но се съвземам.

— Ерве, прибери велосипеда и бомбохвъргачката. И провери дали Ферак е мъртъв.

Обръщам се към пленниците, казвам им да си свалят ръцете и ги накарвам да седнат. И те чувствуват нужда да седнат. Дребният и плешивият с шкембето е Бюрг, готвачът. Много живи черни очи, хитро изражение. Отпуснатият, чиито нерви не издържаха, е Жане. И двамата ме разглеждат със суеверно страхопочитание.

Научавам много неща. Арман починал вчера сутринта от нараняването с ножа. Щом се настанил в замъка, Вилмен разкарал Жозефа: не искал да бъде обслужван от жена! Бюрг готвел, а Жане прислужвал на масата. След пристигането на Вилмен Газел също

напуснал замъка, но по свое желание. Бил възмутен от убийството на Лануай.

Не вярвам на ушите си. Накарвам ги да повторят разказа си. Браво на оня безполов палячо! Кой би могъл да предположи, че ще прояви толкова смелост!

— Не беше само месарят — продължава Бюрг. — И Газел също не одобряваше „излишествата“.

— Излишествата?

— Ами, изнасилванията — казва Бюрг. — Така ги наричаше.

Ерве се връща с велосипеда, на който е прикачена бомбохвъргачката. Над черната брадичка бузите му са бледи, лицето — изморено. Той подпира велосипеда до стръмнината, освобождава се от едната пушка и се доближава.

— Ферак не е умрял — казва той с безизразен глас. — Много се мъчи. Поиска ми вода.

— И?

— Какво да направя?

Гледам го.

— Много просто. Вземаш колата, отиваш до Малжак да телефонираш, искаш клиниката и молиш за бърза помощ. В неделя ще отидем да му занесем портокали.

Странно нещо, макар че съм разярен, докато произнасям тези думи от някогашния свят, в мен нахлува тъга.

Ерве навежда глава и с върха на обувката си чопли настилката на пътя.

— Не ми много харесва това — измърморва той заглусено.

Морис се приближава.

— Аз мога да отида — казва той и ме гледа, а очите му светят. Виж, той нищо не е забравил. Нито другаря си Рене, нито Курсьожак.

— Отивам — казва Ерве, като че се събужда от сън.

Той смъква от рамото си ремъка на пушката и се отдалечава с все по-твърди крачки. Много добре знам какво е станало: Ферак му е поискал да пие. В този момент се е проявил особеният рефлекс на човека-животно. Ферак става табу.

Обръщам се към пленниците.

— Да продължим. Арман е мъртъв, Жозефа е изгонена, Газел си отишъл. Тогава кой остава в замъка?

— Ами Фюлбер — казва Бюрг.

— И Фюлбер се хранеше на същата маса с Вилмен?

— Да де.

— Въпреки убийството на Лануай? Въпреки „излишествата“? Ти, Жане, нали си прислужвал на масата...

— Фюлбер — казва Жане — седеше между Вилмен и Бебел и мога да кажа само, че не изоставаше назад нито в пиенето, нито в яденето, нито в шегите.

— Шегуваше се?

— Особено с Вилмен. Тия двамата се бяха сприятелили.

Ето това ми дава една съвсем нова представа за положението. Не само на мене. Виждам как Колен наостря уши, а лицето на Мейсоние става сурово.

— Слушай, Жане, ще ти задам един важен въпрос. Постарай се да кажеш самата истина. Гледай само да не добавяш нищо.

— Слушам.

— Според тебе Фюлбер ли накара Вилмен да нападне Малвил?

— О, колкото за това, да! — отговаря Жане без колебание. — Аз видях номера!

— Именно?

— Непрекъснато му повтаряше, че Малвил било крепост и че Малвил бил богат до пукване.

„До пукване“ е добре казано. А за Фюлбер — двойна облага: освобождава се от опекуството на Вилмен в Ла Рок и ни разкарва от Малвил. За жалост неговото активно съучастие с палача Вилмен е трудно да се докаже, тъй като нито един от жителите на Ла Рок не е присъствувал на обядите, когато те са се „сприятелявали“.

Чува се гърмеж, който ми се струва твърде силен, но по странен начин ме облекчава. Чета същото облекчение у Мейсоние, Колен, Морис и дори у пленниците ни. Възможно ли е сега, когато и вторият от братята Ферак е мъртъв, те да се чувствуват в по-голяма безопасност?

Ерве се връща. В ръката си държи колан, на който е закачен револвер.

— Това е револверът на Вилмен — казва Бюрг. — Ферак го прибра, преди да даде сигнала за отстъпление.

Вземам в ръка оръжието на тоя наемен убиец. Нямам никакво желание да го нося. Мейсоние, когото питам с очи — също. Обаче аз познавам едного, когото този пистолет е преизпълнил с радост.

— На теб се пада, Колен! Ти уби Ферак.

С пламнали бузи, Колен стяга мъжки около тънкия си кръст колана с пистолета. Забелязвам, че Морис се усмихва и че черните му като катран очи хитро блестят. В този момент аз още не знам, че той е убил Вилмен. А като го науча, ще му бъда благодарен за мълчанието и милото му държане.

Казвам отривисто:

— Пленниците да претърсят мъртвите и да съберат мунициите. Аз се връщам в Малвил. Отивам да взема каруцата. Колен ще дойде с мене. А Мейсоние остава тук да командува претърсването.

Без да чакам Колен, се изкатервам по стръмнината и щом изчезвам от погледа им и потъвам в гъсталака, започвам да тичам. Стигам до полянката. Евелин е там, главата ѝ едва стига до рамото на Амарант. Сините ѝ очи се втрещават в мен с израз на щастие, от което съм потресен. Тя се хвърля в обятията ми и аз я притискам силно, много силно до себе си. Нищо не казвам. Знаем, че никой от нас двамата не е в състояние да остане жив след другия.

Пукот от счупени клони, шум от смачкани листа. Това е Колен. Освобождавам се и казвам на Евелин: „Ще яхнеш Моргана.“ Пак я поглеждам и ѝ се усмихвам. Кратки, но наситени са нашите мигове на радост.

Качвам се на седлото, като я оставям сама да се качи, което въпреки дребния си ръст тя извършва много бързо и много добре с възхитителна пъргавина, без да стъпи на близкия дънер и да намали разстоянието до стремето и дори без да се възползува от наклона, както прави Колен. Вярно, той е отрупан с оръжия: пушка, лък, един колчан за стрели, който сам си е измайсторил, на колана — пистолетът на Вилмен, а през врата — моят бинокъл, който е „забравил“ да ми върне. Тъй като на това място храсталаците са гъсти, отначало тръгваме раван, за да не повредим лъка на Колен, зад мене върви Моргана, главата ѝ е почти в задницата на Амарант, но жестоката към кокошките Амарант не рита другарките си. Най-много да ги позахапе по рамото, за да изтъкне превъзходството си. В гърба си усещам очите

на Евелин. Завъртам се на седлото и прочитам в погледа ѝ въпрос. Казвам:

— Пленихме двама души.

След това тръгвам галоп. Близко до Малвил Пейсу, когото отначало не виждам, защото се е прикрил откъм долната страна на пътя, на предния пост, изниква разтревожен. Извиквам: „Всички са невредими!“ Тогава той се развиква от радост, като размахва пушката си. Изненадана, Амарант се дръпва встрани, Моргана прави същото, а Мелюзина подскача лекичко, което отделя Колен от седлото и го прехвърля възседнал на врата ѝ, където той се хваща с две ръце за гривата ѝ. За голям късмет Мелюзина спира, като вижда, че и другите две кобили са спрели, така че Колен може да се върне на старото положение, което той прави по много смешен начин, като опипва със задника си къде започва седлото, за да се повдигне и да се стовари на него. Смеем се.

— Глупак такъв! — казва Колен — Виждаш какво щеше да направиш!

— Добре де, все пак аз мислех, че знаеш да яздиш! — отговаря Пейсу засмян до уши.

Толкова се смея, че предпочитам да слеза от коня. Това е някакъв момчешки смях, който ме връща тридесет години назад, така както ме връщат в миналото неочакваните удари с юмрук на Пейсу; щом се оказвам близо до него, той се нахвърля върху ми като едър дог, който не си знае силата. Скарвам му се, защото тоя подлец ми причинява болка с огромните си ръчища. За щастие Кати и Миет, които изтичват насреща ми по шосето, ме спасяват от чувствата му. „Познах смеха ти! — казва Кати. — От крепостта те чух!“ Тя ме прегръща. Виж, това е нещо по-мило, гладко като кадифе. Колкото до Миет — бонбон! „Горкичкият ми Еманюел!“ — казва старата Мену няколко мига по-късно и отрива сухите си устни по бузата ми. Казва „горкичкият“, като че ли съм вече мъртъв. Жаке ме гледа безмълвен, хванал кирката, с която копае трап за четиримата убити врагове, а външно безстрастният Тома ми казва: „Прибрах обувките, още могат да се носят. Открих специална полица в склада.“

Фалвиница е плувнала във вода. Тя тече отвсякъде, като мас, оставена на слънце. Не смее да се доближи, тъй като си спомня за вчерашното скарване. Но аз се доближавам до нея и я целувам един

път щедро, толкова съм щастлив, че съм в Малвил, сред другарите ми в нашия семеен пашкул.

— Шестима свалени и двама пленени — казва малкият Колен, като се разхожда с едри крачки, с ръка на патрондаша.

— Разказвай, Еманюел! — казва Пейсу.

Както вървя, вдигам ръце нагоре.

— Няма време! Тръгваме веднага. С теб именно, с Тома и Жаке. Колен остава и поема командуването на Малвил. Яли ли сте? — питам аз, като се обръщам към Пейсу.

— Нямахме как — отговаря той, като че ли правя упрек, че е ял.

— Добре сте сторили. Мену, пригответи седем сандвича.

— Седем? Защо седем? — пита тя вече настръхнала.

— Колен, аз, Ерве, Морис, Мейсоние и двамата пленника.

— Пленници! — казва старата Мену — Да не вземеш да храниш и тази пасмина!

Жаке се изчервява, както всеки път, когато се направи намек за положението, в което е бил.

— Направи каквото ти казвам. Жаке, ти ще впрегнеш Малабар в каруцата. Не ща коне, само каруцата. Евелин, ти ще свалиш седлата от конете заедно с Кати. Аз отивам да си наплискам малко лицето с вода.

Не се само наплискам с малко вода; нещо повече: изкъпвам се, измивам си главата и се обръсвам. Всичко — много бързо. И като съм почнал — все с оглед на влизането ми в Ла Рок, — давам си малко повече труд. Махам стария панталон за езда и изтърканите ботуши, които не съм свалял от *деня на събитие*то, и си слагам белия панталон за конни състезания, нови или почти нови ботуши и бяла риза с висока яка. Когато се появявам в първата крепост, изглеждам непорочен и сияен. Впечатлението е такова, че Евелин и Кати излизат от *Родилното* с чесалата и бърсалките в ръка. Миет изтичва и със знаци показва възторга си. Най-напред си щипва бузата и един кичур коса (косите ми са чисти и хубаво съм се обръснал). После хваща с една ръка собствената си блузка, отваря и затваря няколко пъти другата ръка (каква хубава риза, блести от чистота!). Слага две ръце на кръста си и ги стиска (панталоните ми за езда ме правят по-тънък) и дори (движение, което не може да се опише) ме разхубавяват. Що се отнася до ботушите, тя отваря и затваря няколко пъти ръката си: това движение, което символизира лъчите на слънцето, показва, че

ботушите ми блестят, както и ризата ми. Накрая събира пръстите на дясната си ръка до палеца и няколко пъти ги слага на устните си (колко си хубав, Еманюел!) и ме целува.

От страна на мъжете съм обсипан с подигравки. Засилвам крачките си. Все пак някои от тях ме стигат. Най-вече Пейсу, стиснал пакета със сандвичи под мишница, върви подире ми и казва, че, както съм се наконтил, като че ли отивам на първото си причастие.

— Вярно — казва Кати, — ако те бях видяла така в Ла Рок, нямаше да се ожена за Тома, а за теб!

— Хубаво се отървах! — казвам аз в добро настроение, като скачам в каруцата и се готвя да седна.

— Чакай, чакай! — развивка се Жаке и тича с някакъв стар чувал под мишница. Той го сгъва на две и го слага, където ще седна, за да не се изцапам от допира с пейката. Тогава веселието става общо и аз се усмихвам на Жаке, за да му възвърна самочувствието.

Колен, който отначало се смееше заедно с другите, сега стои настрана и изглежда много жалък. Спомням си изведнаж — докато Малабар потегля в зоната на предните постове, — че бях облечен както сега, когато една седмица преди *събитието* след някакво конно състезание го бях поканил, него и жена му, на ресторант. Много привързани един към друг след петнадесет години брачен живот, те си държаха под масата ръцете, докато аз поръчвах менюто. Тогава именно той ми довери грижата си за Никол (10 години), която всеки месец имала ангина, и за Дидие (12 години), който не знаел правописа. А сега всичко това е пепел, затворена в една малка кутия, заедно с останките от семейство Пейсу и семейство Мейсоние.

— Колен — казвам аз със силен глас, — няма смисъл да ме чакате. Ти ще им разкажеш. Само едно от мен: да не се излиза от Малвил в наше отсъствие. Останалото — както ти наредиш.

Той като че ли се събужда от сън и ми махва с ръка, но остава на мястото си, докато, след като минаваме отгатък изтърбушените дъски на оградата, Евелин, Кати и Миет тичат успоредно с каруцата по пътя за Малвил. Сред шума от копитата на Малабар и скърцането на колелата аз извиквам на Миет да се погрижи за Колен, който е в мрачно настроение.

Жаке е прав и държи поводите. Тома е седнал до мене. Пейсу е насреща, дългите му крака почти се допират до моите.

— Ще ти кажа нещо, което ще те смае — казва Тома. — Проучих документите на Вилмен. Не е бил никакъв офицер, бил е счетоводител!

Смея се, но Тома остава безстрастен. Той не вижда в това повод за смях. Че Вилмен е излъгал относно своята идентичност, му се струва прибавка към престъпленията му. Не и на мен. Дори не съм учуден. Няколко пъти ми се бе сторило, според разказите на Ерве, че Вилмен прекалява, езикът му бе пресилен. Но само като си помисля! Един лъжесвещеник и един лъжеофицер! Колко самозванци! На новата епоха ли дължим това?

Тома ми подава професионалната му карта, аз я поглеждам, пъхвам я в портфейла си и на свой ред разказвам участието на Фюлбер в опасностите, на които бяхме подложени, Пейсу възкликва. А Тома стиска зъби и нищо не казва.

На мястото на засадата намираме Мейсоние, Ерве, Морис и пленниците. Натоварваме ги заедно с пушките, бомбохвъргачката, мунициите и велосипеда. Осем мъже не е малък товар дори и за нашия Малабар, така че при по-стръмните места ние почти всички слизаме освен Жаке, за да го облекчим. Възползвам се от това, за да изложа плана си.

— Най-напред, Бюрг, един въпрос. Теб или Жане хората от Ла Рок могат ли за нещо да ви упрекнат?

— Че за какво биха могли да ни упрекнат? — казва Бюрг с нотка на възмущение.

— Не знам аз. Грубости, „излишества“.

— Ще ти кажа — признава си блестящият от добродетели Бюрг. — За бруталност — това не ми е по характера, нито на Жане. А колкото до другото, пак ще ти кажа — добавя той в някакъв внезапен изблик на откровеност, — не ми се падна случай. При Вилмен „новият“ нямаше никакви права. Да предположим, че бих пожелал да „премина границата“, щях да бъда наказан от „старите“.

С едно ухо чувам, че Пейсу пита зад гърба ми Мейсоние какво значи „да премина границата“.

Продължавам:

— Друг въпрос: охранявана ли е южната врата в Ла Рок?

— Да — отговаря Жане. — Вилмен изпрати на стража един човек от Ла Рок, някой си на име Фабр, Фабр не знам кой си.

— Фабрьолатр?

— Да.

— Какво? Какво? — казва Пейсу, който се доближава, като ме чува, че се смея.

Казвам му. И той се смее.

— Та пушка ли му дадоха на Фабрьолатр?

— Да.

Смеховете се засилват. Продължавам:

— Няма проблеми. Като пристигнем в Ла Рок, ще се покажат само Бюрг и Жане. На тях ще им отворят. Обезоръжаваме Фабрьолатр и Жаке остава да го пази заедно с Малабар.

Помълчавам малко.

— Тук вече започва фарсът — казвам аз и намигвам засмяно на Бюрг.

И той ми се усмихва. Възхитен е от съучастничеството, което се установява между него и мене. То е добър предвестник за бъдещето. Още повече, че спирам да говоря, за да отворя пакета, донесен от Пейсу, и раздавам сандвичите. Бюрг и Жане стоят омагьосани от домашния хляб, особено Бюрг в качеството му на готвач.

— Вие ли печете този хляб? — пита Бюрг почтително.

— Че какво? — казва Пейсу. — Ние в Малвил знаем да правим всичко, и хлебари сме, и зидари, и дърводелци, и водопроводчици. Еманюел дори върши много добре работата на свещеника. Аз пък съм зидар — добавя той скромно.

Разбира се, той няма да вземе да разказва за надстройката на стената, обаче аз добре виждам, че мисли за това и че му става топло на сърцето, като оставя този шедьовър на бъдещите векове.

— Има значение маята — намесва се в разговора от каруцата Жаке. — Скоро ще я свършим.

— Пълно е в замъка на Ла Рок — казва Бюрг, щастлив, че може да ни послужи.

Той захапва със силните си бели зъби сандвича и сигурно си мисли, че домът ни е добър.

— Ето плана — казвам аз. — Щом бъде обезоръжен Фабрьолатр, Бюрг и Ерве влизат сами в Ла Рок с пушка на рамо. Отиват при Фюлбер и му казват: „Вилмен завзе Малвил. Пленил е Еманюел Конт и ти го праща. Веднага трябва да го изправиш на съд пред всички ларокци, събрани в параклиса.“

Реакцията е различна: Пейсу, Ерве, Морис и двамата пленника се забавляват. Мейсоние ми праща въпросителни погледи. Тома не одобрява. Жаке се обръща към мен и ме гледа; той се страхува за мен.

Продължавам:

— Проверявате дали всички са събрани в параклиса и идвате да ме вземете при южната врата. Тогава се появявам — сам, без оръжие, заобиколен от Бюрг, Жане, Ерве и Морис с пушки на рамо. И процесът започва. Ти Ерве — понеже ти ще представляваш Вилмен и ще говориш от негово име — ще ми дадеш възможност да се защитя, а на хората от Ла Рок, които пожелаят — да вземат думата.

— Ами ние? — пита Пейсу, съкрушен, че може да изпусне това зрелище.

— Вие пък ще се намесите накрая, когато Морис дойде да ви вземе. Ще дойдете и четиримата и ще доведете и Фабрьолатр. Сети ли се да вземеш оглавник за Малабар, Жаке?

— Да — отговаря Жаке с поглед, изпълнен с тревога.

Продължавам:

— Избрах Бюрг, защото като готвач Фюлбер го познава, а Ерве — заради актьорските му способности. Само Ерве ще говори. Така ще бъдете сигурни, че няма да се засичате.

Мълчание. Ерве поглажда островърхата си брадичка. Чувствувам, че вече заучава ролята си.

— Сега можете да се качите в каруцата — казва Жаке и спира Малабар.

— Качете се вие — казвам аз и с ръце посочвам „новите“ и пленниците. — Трябва да говоря на моите другари.

Виждам, че някакъв абсцес, наречен „Тома“, е на път да се образува и искам да го пробия, преди да се е подул. Оставям каруцата да вземе десетина метра преднина. Тома е до мен, отляво, Мейсоние — отдясно, Пейсу — отдясно на Мейсоние. Вървим в една редица.

— Какъв е този театър? — пита Тома тихо, но разярено. — За какво е всичко това? Напълно излишно е: просто трябва да хванем Фюлбер за врата, да го изправим до стената и да го разстреляме!

Обръщам се към Мейсоние.

— Съгласен ли си с такава преценка на положението?

— Зависи какво ще правим в Ла Рок — отговаря Мейсоние.

— Ще правим каквото казахме: ще вземем властта.

— Така и мислех — казва той.

— О, не че толкова съм се запалил, но се налага. Слабостта на Ла Рок ни прави слаби, тя съставлява непрекъсната опасност за нас. Първата следваща банда може да я превземе и да я превърне в база за нападения срещу нас.

— Освен това земята им е много добра в Ла Рок — казва Пейсу.

И у мен имаше такава мисъл. Не я казах. Не бих искал Тома да ме обвинява в алчност. Не би имало нищо по-невярно. За мен въпросът се поставя от гледна точка на сигурността, не на притежанието. За няколко месеца съм се откъснал от всякакво чувство за лична собственост. Дори не си спомням вече, че Малвил ми принадлежи. Това, от което се страхувам, е някой енергичен водач на банда да не завземе един ден градчето и богатството на земята да стане израз на сила. Не искам да имам съсед, който да ни зароби. Още по-малко искам да заробя аз Ла Рок. Това, което искам, е съюз на два братски колектива, които да си помагат и взаимно подкрепят, като всеки от тях запази свой собствен облик.^[1]

— В такъв случай — казва Мейсоние — не можем да разстреляме Фюлбер.

— А защо? — пита Тома агресивно.

— Трябва да избегнем вземането на властта с проливане на кръв. Намесвам се:

— И особено кръвта на един свещеник.

— Той не е никакъв свещеник — отговаря Тома.

— Няма значение, щом има хора, които го смятат за истински.

— Да допуснем — казва Тома. — Все пак не разбирам основанията за този мизансцен. Това не е сериозно, театър!

— Театър е. Но с определена цел: да се принуди Фюлбер да разкрие пред всички ларокци съучастничеството си с Вилмен. А той ще го направи с още по-голям цинизъм, след като смята, че е в позиция на сила.

— И тогава?

— Това е признание, от което ние ще се възползуваме против него в един обратен процес.

— Но без смъртна присъда?

— Вярвай ми, нищо не би ми направило по-голямо удоволствие, но както ти казаха, това не е възможно.

— Какво тогава?

— Не зная, може би изгнание.

Тома се спира и ние се спираме заедно с него, като оставяме каруцата да се отдалечи от нас.

— Значи, за това — казва той с тих и възмутен глас, — само за да го изпратиш в изгнание, ще довериш живота си на тия четиримата, които никога по-рано не си виждал? Хора от бандата на Вилмен?

Гледам го. Най-последно разбирам истинската причина за неприязънта към моя „театър“. В основата си тя е същата, както и у Жаке. Той се бои за живота ми. Вдигам рамене. В моите очи такъв риск не съществува. От вчера Ерве и Морис имаха всички възможности да ни предадат. Не го направиха, сражаваха се редом с нас. Колкото до другите двама, те мислят само за едно: да се включат колкото се може по-скоро в нашия колектив.

— При това те ще бъдат въоръжени, а ти — не.

— Ерве и Морис ще бъдат с пушките си и заредени пълнители. Бюрг и Жане ще получат пушки, без муниции. А пък аз имам това.

Изваждам от джоба си малкия револвер на чичо ми, който се сетих да взема от чекмеджето на бюрото, когато се преобличах. Това е играчка. Но както съм свикнал да бъда непрекъснато с пушка на рамо от нападението при Рюн, без оръжие би ми се струвало, че съм гол. А това оръжие — колкото и да е малко — виждам, че успокоява Тома.

— Аз — казва Мейсоние, който е премислил целия въпрос в допълнителните гънки на мозъка си, — аз мисля, че това е добра идея. Тъй като Жозефа и Газел не са в замъка, ларокци не знаят до каква степен Фюлбер е бил дупе и гащи с Вилмен. И само като приеме да те съди, той ще се разкрие. Така е — продължава Мейсоние сериозно. — В края на краищата идеята не е лоша. Ще принудим противника да се разкрие.

---

[1] Впоследствие тази мисъл ще бъде често цитирана от ларокци, а и от нас в подкрепа на противоположни гледища. — Бележка на Тома. ↑

XVIII

„Процесът“ срещу мен трябваше да се проведе в параклиса на замъка, тъй като църквата в долния град бе разрушена от пожара в *деня на събитието*. Неделен ден Лормиови нареждаха да се извърши в него богослужение от един техен приятел — свещеник, и по специално благоволение канеха на него първенците от Ла Рок и от околностите; с жените и децата това правеше около двадесетина избраници. Семейство Лормио не делеше бога с цял свят.

Както вече казах, замъкът в Ла Рок бе от епохата на Възраждането, което за човек от Малвил значеше съвсем скорошна постройка, но параклисът датираше от XII век. Тясна и дълга зала, надиплени сводове, опрени на колони — те самите върху много дебели стени, по които са направени отвори, съвсем малко по-широки от бойници. В полукръга, където е мястото на хора, има друга редица сводове, стъпили отвън на каменни стълбове, а отвътре на малки колони. Тази част, която е била полуразрушена, е възстановена много умело от един парижки архитект. Доказателство, че когато имаш пари, можеш да купиш всичко, дори добрия вкус.

Зад олтара (обикновена мраморна плоча върху две подпори срещу богомолците) Лормиови бяха поискали да се направи сводест отвор в зида и да се постави прозорец със стъклопис. Замисълът е бил по време на богослужение слънцето да осветява свещеника отзад. За жалост те не бяха забелязали, че прозорецът гледа на запад и че сутрин не беше възможно — освен ако станеше някакво чудо — богослужителят да бъде осветен с ореол. Никой обаче не бе оспорил ползата от този прозорец, защото малкото и тесни отвори по страничните стени прецеждаха в параклиса сумрака на крипта. В този тайнствен полумрак, където се открояваха смътно като бъдещи сенки, каквито се готвеха да станат, верующите виждаха ясно поне олтара и обещаваната от него надежда.

Всички ларокци бяха тук, поне доколкото можех да преценя. Защото, като излизам от топлото и ясно следобедно слънце, аз не

виждам нищо в тази средновековна пещера, където влажен хлад залива гърба ми. Както се бяхме споразумели, четиримата въоръжени мъже на Вилмен ме накарват да седна на едно от стъпалата на хора. И те сядат там, по двама от двете ми страни, строги, с пушки, изправени между краката. Зад мен — съвременният и без украса олтар, който описах, а отзад — по-надалеч и нависоко — прозорецът със стъклописа на Лормиови. Би трябвало той да светне, тъй като е минало четири часа, но няма такова нещо, защото слънцето се закри точно в момента, когато влязох. Гърбът ми е опрян на следващото стъпало, аз съм скръстил ръце и в полумрака се мъча да различа лицата. За момента виждам само блясъка на очите и тук-там бялото петно на някоя риза. Малко по малко успявам да идентифицирам хората. Някои от тях — отбелязвам това с болка — избягват погледа ми. Между тях е старият Пужес. Отляво обаче, свидливо осветена от лъчите през един тесен страничен прозорец, забелязвам крепката група на моите приятели: Марсел Фалвин, Жюдит Медар, двете вдовици — Анес Пимон и Мари Лануай — и двама селски стопани, чиито имена не си спомням добре. На първия ред откривам Газел; той е скръстил ръце на скута, а над тясното му чело се вият букли, които ми спомнят за сестрите ми.

Когато влязох през страничната вратичка откъм хора, не видях Фюлбер. Навярно се е разхождал по централната пътечка и в това си движение се е намирал към голямата сводеста врата на дъното. Като сядам, пак не го виждам, тъй като входът на църквата е в най-тъмната ѝ част, понеже там няма странични прозорци. Но в тишината, настъпила след влизането ми, чувам — много преди да го видя — отекването на стъпките му по големите каменни плочи. Стъпките се доближават и постепенно Фюлбер изплува от мрака в полумрака. Светлината не се задържа нито по черния му костюм, нито по сивата риза, нито по черната връзка. Това, което забелязвам отначало, е бялото му чело, бялото крило по слепоочието между шлема от черни коси, двете очни дупки и хлътналите бузи. След миг виждам сребърния кръст, разлюлян на развълнуваните му без съмнение от напълно човешки страсти гърди.

Както пристъпва, без да бърза, към мене с отмерени и твърди крачки, при което токовете му кълъчат повелително по плочите, насочил стремително напред глава, той сякаш иска жив да ме изяде. Спира обаче на около три крачки от мене и сложил ръце на гърба, полюляващ

се лекичко назад-напред на краката си, като че ли преди да ме удари, смята да ме хипнотизира, той мълчаливо ме оглежда от горе до долу и клати глава. Дори и на това разстояние едва отличавам тялото му, чийто църковно черен цвят се слива със здрача в параклиса. За сметка на това обаче много ясно виждам главата му, която сякаш плува отгоре ми, и съм изненадан от погледа на хубавите му кривоогледи очи. Защото те изразяват по отношение на мене само доброта, състрадание и тъга, както впрочем показват и поклащанията на главата му, а това ме кара да мисля, че той преживява едно от най-мъчителните състояния.

Разочарован съм и в същото време — разтревожен. Не вярвам нито за миг на искреността му, но ако той реши да залага до края на тази евангелска карта, комедията ми става незащитима, планът ми се проваля, а после ще ми бъде трудно да издам присъда над човек, който е отказал да ме съди. Защото поведението му издава точно това: отказ да ме съди.

Мълчанието трае дълги мигове. Всички ларокци гледат внимателно ту Фюлбер, ту мене и се учудват, че той не казва нищо. Аз пък започвам да се успокоявам. Това встъпително мълчание ми се струва, че е номер, с който проповедникът изисква внимание, а също така — бих се закълел в това — садистична хитрост с цел да се внушат напразни надежди на подсъдимия. От многоизиране в кривоогледите очи на Фюлбер аз изведнаж забелязвам, че в основата на страбизма^[1] му не е само разликата в зениците, но и обстоятелството, че дясното око има съвсем различно изражение от лявото. Второто — в хармония с бащинските поклащания на главата и тъжното изражение на устата — е изпълнено със състрадание. Дясното око обаче блести от злоба и зачерква онова, което съобщава лявото: стига само човек да се вгледа в него, като се абстрахира от останалата част на лицето.

Много съм доволен от откритието си, защото за мен то допълва двойствеността на Фюлберовата личност: грубите китки с широки пръсти, които са в противоречие с интелектуалното изражение; посталото лице в противоречие с тлъстото тяло. С една дума, преди още Фюлбер да си отвори устата, тялото е куп лъжи и опровержения.

Най-после той заговорва. Говори с нисък и плътен глас като звук от виолончело. Хармония и умиление. А съдържанието на думите му надхвърля още в първия момент надеждите ми. Не му стигали думи — както казва той, — за да ожали положението, в което ме вижда.

Положение, което пораждало у него много скръбни чувства (дума да няма!) — особено като се имало пред вид „топлите“ му приятелски чувства към мен, чувства, на които съм изменил и от тях той с голяма скръб трябвало да се откаже след заблужденията, в които ме била въвлякла моята гордост, заблуждения, получили днес възмездие, в което той виждал пръста на бога...

Съкращавам това противно встъпление. След него следва обвинителна реч, отдалечаваща се все повече от първоначалната благост. Обаче още при първото му обвинение, отправено към мен — то се отнася до нареченото от него „отвлечане“ на Кати, — в параклиса се чува мърморене и това мърморене се засилва въпреки все по-заплашителните погледи, хвърляни от Фюлбер наоколо, и все по-острия и груб тон, с който той изброява причините за недоволството си.

Тези причини са три вида: отвлякъл съм в разрез с наредбата на енорийския съвет една девойка от Ла Рок и след като съм я озлочестил, предоставил съм я на един от моите хора, след някакво подобие на бракосъчетание. Осквернил съм светата религия, като съм наредил да бъде избран от прислужниците ми за свещеник и като съм се отдал заедно с тях на някаква пародия на църковните и свещенически ритуали. Между другото възползувал съм се от това, за да дам воля на еретическите ми склонности, като съм дискредитирал изповедта с думи и на практика. Най-после, поддържал съм всячески злите и подмолни елементи в Ла Рок, въставащи открито срещу своя пастир, и съм заплашвал писмено да се намеся с оръжие, ако те бъдат наказани. Домогвал съм се дори, в името на измамни исторически аргументи, до правото на владетел на Ла Рок. „Очевидно е — заключава Фюлбер, — че ако капитан Вилмен — така го нарича — не се бе настанил в Ла Рок (мърморене и гласове: «Лануай! Лануай!»), Ла Рок е щял един ден да стане плячка на моите престъпни замисли с всичките последици, които човек лесно може да си представи, относно свободите и живота на нашите съграждани.“ (Нови и силни викове: „Лануай! Пимон! Курсьожак!“)

В този момент положението в параклиса е до немай-къде напрегнато. Трите четвърти от присъстващите пазят враждебно мълчание с наведени очи, но изглеждат — поне за момента — тероризирани от тона на Фюлбер и от светкавичните погледи, които

той мята към тях. Последната четвърт — Жюдит, Анес Пимон, Мари Лануай, Марсел Фалвин и двамата, чиито имена напразно се мъча да си спомня, са престанали да се владеят. Те протестират, крещят и застанали прави, устремени напред, дори сочат с юмрук към Фюлбер. Особено жените са извън себе си и ако не бяха четиримата мъже, за които се смята, че ме пазят, човек остава с впечатление, че са в състояние да се нахвърлят посред параклиса на техния свещеник и да го разкъсат.

Имам чувството, че моят „процес“ е подействувал като детонатор. Той накара да избухне омразата на опозицията към шефа на Ла Рок. Тя избухва за първи път наяве, и то така буйно, че смайва Фюлбер.

Тъй като го бива в лъжата, той сигурно умее да измамва и себе си. Откакто се разпорежда в Ла Рок, навярно се е нагодил да взема за уважение страха, който вдъхва. Очевидно не е смятал, че е мразен до такава степен от ларокци, от всички ларокци, тъй като, макар че поведението на повечето от тях е по-предпазливо и се изразява в мърморене, то не е по-малко неприязнено. Стоварването на тази омраза върху него е страшно. Той буквално трепери като статуя, на която местят основите. Изчервява се, побледнява, стиска юмруци, започва да говори, без да успее да свърши нито едно изречение, лицето му хлътва и се гърчи, а в очите му се явява ту страх, ту ярост.

Обаче той не е страхливец. Застава с лице към всички. Изкачва с твърда крачка стъпалата към хора, застава между Жане и Морис и простира ръце, за да иска тишина. Нещо поразително: няколко секунди по-късно се възцарява тишина; толкова е силен в Ла Рок навикът да го слушат.

— Виждам — започва той с разтреперан от гняв и възмущение глас, — че е настъпил часът да отделим житото от плевелите. Тук има хора, които се наричат християни и които не се поколебаха да съзаклятничат против пастира си зад гърба му. Тези съзаклятници трябва да знаят едно: аз ще изпълня дълга си, без да се поддам на слабост. Ако тук има хора, които правят скандали и покваряват енорията, аз ще ги отлъча от църквата, ще изчистя напълно дома на моя баща! И ако има мръсотия, ще я измета!

Това слово предизвика възмутени възгласи и силни протести. Забелязвам най-вече Мари Лануай, възпирана с голяма мъка от Марсел

и Жюдит, която крещи: „Мръсотия си ти! Ти, който се хранеше заедно с убийците на моя мъж!“

От мястото, където съм седнал, виждам само дясното око на моя обвинител. То гори от бясна омраза. В яростта си Фюлбер е загубил цялото си самообладание и всичката си ловкост. Той вече не маневрира, не се показва смел. Не хитрува, а провокира. Усеца зад себе си пушките на Вилмен и се чувствава силен благодарение на тях, решен е да предизвика ларокци и да ги пречупи. За няколко мига е регресирал — може би се е заразил — към примитивното мислене на човек като Вилмен. В момента, когато, побеснял от ярост, се сблъсква със съгражданите си, сигурен съм, че той мисли само да забие меч в тях.

Когато Фюлбер отново простира ръце и настъпва относителна тишина, той започва да крещи с някакъв променен, писклив, почти истеричен глас, нямащ нищо общо с виолончеления тембър, който обикновено използва:

— Що се отнася до Еманюел Конт, истинския подстрекател на всички тези заговори, настоящото ви държане не ми дава да избирам! В името на енорийския съвет аз го осъждам на смърт!

Тогава врявата надминава всичко, което бих могъл да си представя. Виждам, че Ерве — от дясната ми страна — е разтревожен, защото той се страхува да не бъде нападнат и обезоръжен заедно с другарите му, толкова много са разярени ларокци. Че не минават веднага към действия, се дължи, мисля, на липсата на подготовка и главно на липсата на водач. А също и защото с присъствието си, със смелостта и откритата омраза, която се чете по лицето му, Фюлбер продължава да ги респектира.

Газел подскочи, когато бившият му побратим заговори за енорийския съвет. Той поклаща глава и с меките си ръце прави знак на отрицание. Навеждам се към Ерве и му казвам тихо:

— Дай думата на Газел, мисля, че има нещо да ни каже.

Ерве се изправя и ставайки, поставя пушката си на рамо, за да покаже мирните си намерения. Той стои така цяла една секунда, елегантно облегат на единия си крак, вдигнал ръка, с любезно изражение на младото си лице. В настъпилата тишина, със спокоен и вежлив глас — пълна противоположност на крясъците, които току-що чухме, той казва:

— Мисля, че господин абатът Газел иска да ни каже нещо. Давам му думата.

След това си сядат. Младостта, елегантността, спокойният и учтив тон на Ерве, а също и обстоятелството, че дава думата на Газел през главата на Фюлбер, предизвикват слисване, но най-слисаният е сигурно Фюлбер, който не разбира защо представителят на Вилмен ще оставя Газел да говори: Газел, който е осъдил убийството на Лануай и „излишествата“ на Вилмен!

Самият Газел е много опечален, че му се дава думата, която не е искал. Той напълно би се задоволил с протестно жестикулиране, което би го изложило много по-малко. Но тъй като от залата избликуват викове: „Говорете! Говорете, господин Газел!“ и тъй като, от друга страна, Ерве го насърчава с жестове, той решава да стане. Под нахъдрените с маша хубави букли от сиви коси дългото му клоунско лице изглежда отпуснато, слисано, безполово; той заговаря с оня неутрален и тъничък глас, който никой не може да чуе, без да се усмихне. И все пак той казва не без кураж каквото има да каже, пред нас, пред Фюлбер.

— Бих искал да обърна внимание — казва Газел, скръстил ръце на гърди, — че откакто напуснах замъка поради всичките грозни неща, които ставаха в Ла Рок, енорийският съвет не се е събирал.

— Е и какво ни засяга, глупако — намесва се веднага Фюлбер със смазващо презрение, — че ти си напуснал или не енорийския съвет?

Нещо се качва в дългия гушав врат на Газел и мекото му лице приема сурово изражение. Ако има нещо, което полусакати хора от неговия вид не прощават никога, това е нараненото честолюбие.

— Моля да ме извините, ваше високопреосвещенство — казва той със съвсем различен глас — остър и писклив като на стара мома, — но вие казахте, че осъждате господин Конт от името на енорийския съвет. И аз именно ви обръщам внимание, че енорийският съвет не се е събирал и че не съм съгласен с осъждането на господин Конт.

Аплодират Газел и не само петимата членове на опозицията, но и още двама-трима от мнозинството, които, мисля, се засрашиха от смелостта му. Газел си сядат зачервен и разтреперан, а Фюлбер светкавично го обстрелва с очи.

— Прекрасно мога да мина и без твоето съгласие! Ти измами доверието ми, жалко нищожество! Няма да забравя какво каза, ти ще ми го платиш!

Дюдюкания посрещат думите му и Жюдит, която изведнаж си спомня, че в миналото е членувала в лявото крило на християнската партия, напада Фюлбер, викайки с пълно гърло: „Нацист! Есесовец!“ Марсел, както виждам, вече едва-едва я възпира. Страхувам се да не би ларокци да намерят в нея водача, който ще ги поведе в атака; най-вече се боя за живота на „новите“. Ставам и казвам със силен глас:

— Искам думата.

— Давам ти я — отговаря с голямо облекчение Ерве.

— Как! — възкликва Фюлбер, като насочва яростта си към Ерве. — Даваш думата на това нищожество? На този лъжесвещеник! На тоя враг божи! Ти не мислиш! Човека, когото съм осъдил на смърт!

— Още едно основание — отговаря Ерве, като поглажда флегматично малката си островърха брадичка. — Нека поне да каже последната си дума.

— Но това е нетърпимо! — продължава Фюлбер. — Какво означава това? Глупост или предателство? Ти действуваш на своя глава, това е невероятно! Аз ти заповядвам да отнемеш думата на осъдения, чуваш ли?

— Не сте вие, който ще ми давате заповеди — отговаря Ерве с достойнство. — Не сте ми началник. Тук в отсъствието на Вилмен аз командувам — продължава той, потупвайки с ръка приклада на пушката си — и аз реших, че обвиняемият ще говори. И дори ще говори толкова, колкото иска.

Тогава става нещо нечувано: Ерве е акламиран от голяма част от ларокците. Вярно е всъщност, че тъй като е новодошъл в бандата и не е взел никакво участие — като другите — в „грозните неща“, разобличени от Газел, хората не са настроени срещу него. Но все пак — да акламираш човек на Вилмен! Пълна бъркотия!

— Това е непоносимо! — крещи Фюлбер, стискайки юмруци, с очи изскочили въвн от орбитите. — Ти не разбираш, че като даваш думата на този тип, ставаш съучастник на бунтовници и съзаклятници. Но тази работа няма да ти се размине! Предупредил съм те, ще те изоблича пред началника ти и той ще те накаже!

— Бих се учудил, ако ме накаже — отговаря Ерве с толкова непритворно спокойствие, че се запитвам дали не прекалява и дали Фюлбер няма да разбере. — Във всеки случай — продължава той — казаното е казано, обвиняемият има думата.

— В такъв случай — крещи Фюлбер — аз не ща да го слушам! Отивам си! Ще чакам завръщането на Вилмен!

Той слиза по стълбите и сред крясъците на опозицията тръгва с едри крачки по централната пътека към вратата в дъното. Това не урежда работата. Без Фюлбер обратният процес няма да се състои. Извиквам силно зад него:

— Значи, ти толкова се страхуваш от думите ми, че дори нямаш смелост да ме изслушаш!

Той се спира, завърта се кръгом и изправя лице към мене. Продължавам с мощен глас:

— Сега е пет и четвърт. Вилмен каза, че ще бъде тук в пет и половина. Така че разполагам с четвърт час живот, а ти толкова много се страхуваш от мен през този последен четвърт час, че трепериш като парцал и отиваш да се скриеш под леглото си, докато пристигне твоят господар! Именно така: под леглото! Дори не и на него!

Поведението на Ерве бе разтревожило Фюлбер. Аз го успокоявам, като му съобщавам, че Вилмен ще бъде тук след четвърт час. Същевременно го засягам с упрека, че е страхлив. А както казах, той не е страхливец. Но в силата му има някаква слабост. Като всички смели хора, и той е суетен. Както се надявах, той щеше да реагира на провокацията ми с предизвикателство.

Бледен, непреклонен, с хлътнали бузи и трескави очи, той застава неподвижно и ми казва презрително:

— Можеш да изредиш колкото щеш глупости. Те не ме засягат. Възползуйвай се, докато можеш.

Улавям веднага топката.

— Най-вече ще се възползувам, за да превърна на пепел всичките ти обвинения. Най-напред за Кати. Не съм я озлочестил, както ти се осмели да кажеш, и не съм я отвлякъл. Това е чиста измислица. Тя дойде в Малвил да види баба си по свое желание и със съгласието на чичо си („Вярно!“ — вика веднага Марсел, за когото вече не се боя, че мога да го изложа), а там се влюби в Тома и се ожени за него. Кое

теб, Фюлбер, много те огорчи, защото ти искаше да я направиш прислужница в замъка.

Чуват се хихикания, а Фюлбер извиква:

— Това е отвратителна лъжа!

— О, моля! — казва внезапно, без да иска думата, една дребна петдесетгодишна жена.

Тя става. Това е Жозефа, домакинята на замъка. По принцип не особено уважавана заради това, че е португалка (ларокците са расисти), но всъщност доста много обичана, защото има остър език и „щом нещо ѝ тежи на сърцето, казва ти го право в лицето“.

Жозефа не е хубавица. Кожата ѝ сякаш не знае какво е вода и сапун. Освен това е късокрака, бузеста и гърдеста. Но със здравите си бели зъби, силни челюсти, много живи черни очи и буйна коса тя прави приятно впечатление на животинска жизненост.

— Моля — продължава тя с груб и рязък акцент, който като че ли придава много по-голяма сила на думите ѝ, — не бива да се казва, че е лъжа, когато е истина! А истина е, че негово преосвещенство не ме искаше вече и искаше малката! Че тя дори не би му и служила така добре — добави тя с някаква истинска или престорена наивност, не бих могъл да кажа.

Тя си сядва на мястото сред смехове и закачки за сметка на Фюлбер. А той — отбелязвам това — избягва да напада Жозефа. Сигурно познава езика ѝ, затова предпочита отново да се обърне към мен.

— Не виждам какво печелиш, като развихряш подобни клюки за собствения си епископ — извиква той надменно.

— Ти не си ми епископ! Дума да не става! А печеля това, че те карам да си прибереш лъжите под езика! А ето и още една измежду тях, и то дърта! Каза, че съм бил накарал прислужниците ми да ме изберат за свещеник. Ще знаеш преди всичко — казвам натъртено, — че аз нямам прислужници. Имам приятели, и то равни на мене. И обратно на онова, което става в Ла Рок, в Малвил не се взема никакво решение, без всички ние да сме го обсъждали. Защо бях избран за свещеник? Ще ти кажа: ти твърде много искаше да ни пратиш в Малвил господин Газел в качеството му на такъв, а ние никак не държахме господин Газел да бъде при нас. Надявам се, че като казвам това, не го засягам. Ето защо другарите ми ме избраха за абат. А дали

съм добър, или лош свещеник — нищо не зная. Избран съм за такъв, както казва господин Газел. Правя каквото мога. Когато не можеш да ореш с кон, ореш и с магаре. Не вярвам да съм по-лош свещеник от господин Газел и не ми е трудно да бъда по-добър от тебе. (Смехове и аплодисменти.)

— Горделивостта те кара да говориш така — вика Фюлбер. — Всъщност ти си един лъжесвещеник! Лош свещеник! Отвратителен! И ти знаеш това! Дори и не говоря за личния ти живот...

— И аз не говоря за твоя...

Той не поема. Навярно се бои да не заговоря за Миет.

— Ще приведа само един пример — продължава той яростно, — схващането ти за изповедта е напълно еретично!

— Не зная дали е еретично — отговарям скромно аз. — Не съм достатъчно сведущ по религиозните въпроси, за да мога да реша. Зная обаче, че се отнасям с известно недоверие към изповедта, защото в ръцете на един недобросъвестен свещеник тя може да се превърне в начин за шпиониране и в инструмент за заробване.

— И вие сте напълно прав, господин Конт — извиква Жюдит с мощния си глас, — точно това и стана изповедта тук в Ла Рок, в ръцете на този есесовец!

— Я млъкнете! — казва Фюлбер, като се обръща към нея. Вие сте луда, бунтовничка и лоша християнка!

— Не се ли срамувате — виква Марсел, издаден напред и стиснал с мощните си ръце облегалката на стола си, — не се ли срамувате да говорите така на една жена, на жена, която е много попросветена от вас и която дори оня ден поправи глупостите, които щяхте да кажете за сестрите и братята на Исус.

— Поправила! — възкликва Фюлбер и вдига нагоре ръце. — Тази луда жена нищо не разбира! Братя и сестри е грешка на превода: става дума за братовчедите му, казах вече!

Докато всред самия процес се извършва това изненадващо тълкуване на евангелието, аз казвам тихо на Морис: „Доведи сега другите, кажи им да дойдат в дъното на параклиса, да чакат да съобщя за смъртта на Вилмен и тогава да влязат.“

Морис се измъква, гъвкав и тих като котка, а аз си позволявам да прекъсна Жюдит, която е забравила къде се намира и колко е часът и спори горещо с Фюлбер за роднинските връзки на Исус.

— Момент — казвам аз, — бих искал да свърша!

Настъпва тишина и Жюдит, която ме беше забравила, ме поглежда разкаяно. Продължавам със спокоен глас:

— Сега стигам до последното престъпление, което Фюлбер ми приписва. Бил съм писал писмо, с което съм предявявал искания за владение на Ла Рок и съм му съобщавал намерението си да завзема града със сила. Много жалко, че Фюлбер не е счел за нужно да прочете писмото ми, защото тогава всички щяха да разберат, че съдържанието му не е такова. Но да допуснем. Да допуснем дори, че в това писмо съм му съобщавал за намерението си да нападна Ла Рок. Изниква един-единствен въпрос: направил ли съм го? Аз ли се вмъкнах късно вечер в Ла Рок, аз ли заклах охраната? Ограбих ли запасите, тормозих ли населението, изнасилвах ли жените? Аз ли изклах до последния жител населението на Курсьожак? Обаче към човека, който извърши това, Фюлбер се отнася като с приятел! А мене осъжда на смърт, защото — казва той — съм бил имал намерение да го сторя! Ето какво е правосъдието на Фюлбер: смърт за невинния, дружба за престъпника!

Слънцето е избрало чудесно момента, за да освети стъклописа зад мене и Ерве — който играе за последен път ролята си на наемник. Той казва:

— Ей ти, обвиняемия, по-кратко! Не може да се говори така за шефа!

Прекъсвам го:

— Не ме прекъсвай, Ерве. Шегата свърши вече.

Като ме чува да говоря повелително на стражата, Фюлбер подскача буйно, а ларокците разтварят широко очи. Изправям се. Поточно: заставам солидно на краката си. Изпитвам сладостно удоволствие да се къпя в светлината от прозореца. Усещам как очите ми се разтварят още повече и как цялото ми същество разцъфтява в това внезапно осветление. Чудно е също, че дори и през оцветеното стъкло слънцето затопля раменете и гърба ми. Имах нужда от него. Бях премръзнал.

Когато пак заговарям, със спокойното ми слово е свършено. Влагам в гласа си неговия пълен обем и вече не се страхувам, че той изпълва параклиса.

— Когато Арман уби Пимон, след като се опита да изнасили жена му, ти го прикри. Когато Бебел закла Лануай, ти го прие — ти и

Вилмен — на масата си. Когато Жан Ферак закла хората от Курсьожак, ти продължи да пиеш с него. А защо постъпи така? За да си спечелиш приятелството на Вилмен, защото с помощта на Вилмен ти разчиташе след смъртта на Арман да продължиш с тиранията си в Ла Рок, като се отървеш и от опозицията тук в града, и от Малвил.

Говоря с гръмотевичен глас при пълна тишина. Като свършвам, виждам, че Фюлбер си е възвърнал спокойствието.

— Питам се — казва той с топлия си глас — какъв смисъл има целият този брътвеж. Той с нищо няма да промени съдбата ти.

— Вие не отговаряте! — извиква Жюдит гневно устремена напред.

Четвъртитата ѝ челюст стърчи над високата яка на синия ѝ пуловер, а святкащите ѝ сини очи са впити във Фюлбер.

— Щях да отговоря с една дума — казва Фюлбер и поглежда крадешком часовника си. (Предполагам, че сега той вече е успял да потуши страховете си и че чака всеки миг пристигането на Вилмен.) — Излишно е да казвам, че не одобрявам всичко, което капитан Вилмен и хората му са извършили тук и другаде. Но войникът е войник навсякъде и ние нищо не можем да направим. А моята роля като епископ на Ла Рок е да преценя какво добро мога да извлека от това зло. Ако мога благодарение на капитан Вилмен да изтръгна ересите от Ла Рок и от Малвил, ще смятам, че съм изпълнил дълга си.

Тук пароксизмът е пълен, залата бучи в безкрайна ярост. И не само опозицията, и мнозинството е възмутено от това признание. Аз дори и не смятам да се възползувам от това положение, мълча. Защото току-що съм си дал сметка с дълбоко учудване, че говорейки така, Фюлбер е почти искрен. О, слагам настрана личното му желание за мъст! Но тук, в този момент, аз просто напипвам, че този лъжесвещеник, мошеник и авантюрист в края на краищата напълно е влязъл в ролята си и почти вярва, че е предопределен да пази истинската вяра!

Без да разбират напълно значението му, но послушното държане на стражата към мене навярно бе насърчило и успокоило присъстващите, защото сега отвсякъде избухват нападки и заплахи към Фюлбер, към които тук-таме се примесват дребнави лични искания, изказани обаче със същото настървение. Така например чувам как старият Пужес упреква с ненавист „кюрето“, че някога си не му

бил дал чаша вино. В този момент Фюлбер ми се струва почти единственият, който вярва в предстоящото пристигане на Вилмен. Той се е вкопчил в тази илюзия. Виждам, че надеждите му се затвърдяват от някакъв шум, ставащ точно тогава откъм голямата сводеста врата зад гърба му. Той се обръща, а през това време през страничната врата влиза Морис и със знак ми показва, че приятелите ми са тук.

Все по-яръстни клетви биват трупани върху стоически неподвижния посред централната пътека Фюлбер. Ако думите, погледите и жестовете можеха да убиват, той щеше вече да е на парчета. А точно когато трябва да му нанесе решителния удар, след който знам много добре какво ще стане с него, аз се колебая. Разбира се, това колебание е само един малък лукс за съвестта ми, който си позволявам в последния момент, за да бъда и в душата си така чист, както съм и в облеклото. Но няма вече време. Пуснал съм машината в движение и не мога да я спра. Ако Фюлбер отсъжда, че моята смърт е необходима, понеже съм еретик и подстрекател, аз пък смятам, че неговата смърт е нужна за съюза между Малвил и Ла Рок — основа за нашата взаимна сигурност. Разликата е, че аз наистина ще го убия, и то без смъртна присъда, без процес, без нито един изстрел, без дори да си цапам ръцете.

Гласът на Фюлбер е заглушен от изпълнените с омраза крясъци на присъстващите и докато той отвърща на всеки поглед с лихвата, тъй като не е в състояние да накара да го слушат, аз се възхищавам от смелостта му. В един миг обаче настъпва затишие и той отново намира сили за заплахи.

— Ще си промените тона, когато капитан Вилмен дойде!

Подава ми спасителната сламка. Настъпил е моят час да играя. Щастлив от хрумването ми от последната минута, аз импровизирам. Простирам ръце, както бе направил преди малко Фюлбер, и след затихването на глъчката, казвам с най-спокойния си глас:

— Питам се наистина защо продължаваш да наричаш Вилмен „капитан“? Той не е бил капитан (леко подчертавам миналото време). Тук имам един документ (изваждам портфейла от задния си джоб), който доказва това по неоспорим начин. Това е професионалната му карта. С една много хубава снимка. Всички тук, които са познавали Вилмен, ще го познаят. И на тази карта е писано черно на бяло, че

Вилмен е бил счетоводител. Господин Газел, бихте ли взели картата, за да я покажете на Фюлбер?

Изведнаж настъпва тишина и в някакво удивително единодушие цялата зала прави — макар и в посока обратна на пътечката — внезапно движение: всички едновременно са проточили врат, всички едновременно са навели глава, за да видят Фюлбер. Защото, колкото и да желае да бъде силен, той не е сляп. Щом документът, който му показвам, е мое притежание, какво трябва да заключи? Фюлбер сграбчва картата, която му подава Газел. Един поглед му е достатъчен. Лицето му е безстрастно, цветът му не се променя. Но ръката, която държи картата, започва да трепери. Това движение е с малка амплитуда, но е много бързо и сякаш нищо не може да го спре. По напрежението в чертите му чувствавам, че Фюлбер прави отчаяни усилия да задържи неподвижна тази малка карта, която трепти като крило в пръстите му. Изминава един дълъг миг — той не успява да произнесе нито дума. Пред себе си имам човек, който се бори с всичките си сили против завладяващия го ужас. От това изтезание изведнаж ми се повдига и аз решавам да го съкратя.

Казвам високо, като се надявам, че гласът ми е достатъчно силен, за да стигне голямата сводеста врата зад Фюлбер:

— Виждам, че дължа едно обяснение. Четиримата въоръжени пазачи, които виждате до мене, са почтени младежи, вербувани насила от Вилмен. Двама от тях преминаха в моя лагер преди битката, а другите двама постъпиха на служба при мен след това. В тоя час Вилмен заема най-много два квадратни метра от територията на Малвил.

Надига се глъч, над която се носи гласът на Марсел.

— Искаш да кажеш, че е мъртъв?

— Точно това искам да кажа. Жан Ферак е мъртъв. Вилмен е мъртъв. И с изключение на тия четиримата, които станаха наши приятели, всички останали са убити.

В същия миг голямата сводеста врата в дъното на параклиса се отваря наполовина и Мейсоние, Тома, Пейсу, Жаке един по един влизат в църквичката с оръжие в ръка. Казвам „влизат“ — това не е нахлуване. Движението им е спокойно и дори бавно. Ако не бяха пушките им, щяха да минат за мирни хора. Те пристъпват няколко крачки по централната пътека, после по мой сигнал се спират. Стражата около

мене, която по друг мой знак е застанала права и се е събрала около мене, също стои, без да мърда. Миг на изумление, после присъстващите започват да крещат смъртни заплахи към Фюлбер. Само двете въоръжени групи, които затварят двата края на пътеката, мълчат.

Всичко се разиграва за четвърт секунда. При скърцането на сводестата врата Фюлбер се завърта кръгом и последната му илюзия изчезва. Когато отново се обръща към мене с разстроено лице, той вижда как затварям с моите стражи мрежата, в която е попаднал. Нервите му не могат да издържат подобно сгромолясване след цялата надежда, с която го бях опил. Той се огъва. Само една мисъл го владее: да избяга — да избяга физически — от хората, които го гонят. Той замисля паническият план да стигне до страничната врата, като пресече една от пътеките отдясно. И в заслепението си се втурва по пътеката, където са Марсел, Жюдит и двете вдовици. Марсел дори не го удря с юмрук. Той го отблъсква с опакото на ръката, но не измерва силата си. Фюлбер се стоварва стремително на централната пътека. Разнася се диво ръмжене. Тълпата изскача от всичките пътеки, като събаря столовете, и Фюлбер изчезва под глутница разбеснели се хора, струпани върху му. Чувам го, че извиква два пъти. Виждам на другия край на пътеката отвратеното и ужасено лице на Пейсу и втренчените му в мен очи, с които ме пита да се намеси ли. Поклащам отрицателно глава.

Народното правосъдие не е приятна гледка, но в случая то ми се вижда справедливо. И аз не смятам да си предавам лицемерно вид, че го задържам или че съжалявам, след като съм направил всичко, за да му дам тласък.

Когато виковете на хората утихват, знам, че в ръцете им е едно безжизнено тяло. Чакам. Постепенно виждам как човешкият грозд около Фюлбер се разпада. Хората се отдръпват, отиват по местата си, вдигат падналите столове — някои от тях още зачервени и разпалени, други — както ми се струва — доста засрамени, с очи към земята, с потиснат вид. И едните, и другите разговарят на групички. Не слушам какво говорят. Гледам тялото, изоставено наред централната пътека. Давам знак на другарите ми да дойдат при мене. Те пристъпват и пристъпвайки, заобикалят трупа, без да го гледат. Единствен Тома се спира и разглежда Фюлбер.

Ние мълчим, макар че „новите“ дискретно са се отстранили. Когато Тома, който е коленичил, става и тръгва към мене, аз правя две крачки към него, за да се отдалеча от групата.

— Мъртъв ли е? — питам тихо.

Той кима утвърдително.

— Е добре — казвам аз със същия тон. — Ти трябва да си доволен, получи, каквото искаше.

Той продължително ме гледа. И в погледа му се таи онази смесица от обич и омраза, каквата той винаги е проявявал към мене.

— И ти също — отговаря той кратко.

Отново се качвам по стъпалата към хора. Обръщам се към хората и призовавам за тишина. Казвам:

— Бюрг и Жане ще отнесат тялото на Фюлбер в стаята му. Господин Газел ще бъде така добър да го придружи и да прекара нощта в бдение. А що се отнася до нас, предлагам да направим събрание след десет минути. Налага се да вземем съвместно решения, които се отнасят до Ла Рок и Малвил.

Шумът отначало е заглушен, но се засилва, щом Бюрг и Жане отнасят Фюлбер, сякаш с него се заличава колективният акт, който му отне живота. Замолвам другарите ми да намерят начин да отстранят внимателно онези, които биха искали да ме заобиколят. Предстоят ми два-три неотложни разговора, които трябва да останат в тайна.

Слизам по стъпалата и се отправям към опозиционната група, единствената, която прояви смелост в изпитанието и достойно държане, тъй като нито един от тях не взе участие в линчуването, дори и Марсел. След удара, с който отблъсна Фюлбер, той не мръдна от своята пътека, както не мръднаха и Жюдит, и двете вдовици, и двамата земеделски стопани, за които научавам, че се казват Фожане и Делпейру. Фюлбер бе убит от страхливците.

Анес Пимон и Мари Лануай ме прегръщат. По тъмното като гъон лице на Марсел текат малки кръгли сълзи. А Жюдит, по мъжкарана от всякога, ми стиска ръката и казва: „Господин Конт, вие бяхте чудесен. Облечен целият в бяло, вие сякаш слизахте от стъклописа на прозореца, за да убиете змея.“ Докато говори, тя мачка десния ми лакът със силната си ръка, а по-късно аз ще видя, че тя не може да говори на мъж, който е на възраст да ѝ хареса (нещо, което, като се има пред вид нейната възраст, предполага богат избор), без да опипва

горните му крайници. Спомням си, че първия път тя ми се представи като „неомъжена“ и сега се питам дали от *деня на събитието* е останала нечувствителна към херкулесовите рамене на Марсел, а Марсел — безразличен към нейното силно очарование. Говоря без ирония, защото тя наистина има чар.

— Слушайте — казвам аз, като понижавам глас и ги дръпвам настрана, тях, Фожане и Делпейру, на които продължително стискам ръка, — наистина имаме малко време. Трябва да се организирате. Няма да оставите бившите подлизурковци на Фюлбер да управляват Ла Рок. Ще предложите да се избере общински съвет. Още по време на заседанието напишете вашите шест имена и веднага представете вашата листа. Никой няма да посмее да излезе срещу вас.

— Не слагайте моето име — казва Анес Пимон.

— И моето — добавя веднага Мари Лануай.

— А защо?

— Това би раздразнило много жени. Обаче госпожа Медар — да. Госпожа Медар е учителка.

— Наричайте ме Жюдит, миличка — казва Жюдит и слага ръката си на рамото ѝ. (Тя опипва и жените.)

— Допускате ли, че ще посмея — казва Анес и се изчервява.

Гледам я. Приятна е тази нежна заруменена кожа на руса жена.

— А кмет? — пита Марсел. — Измежду нас само Жюдит умее да говори. Не искам да ви обидя — поглежда към нея той с нежен възторг, — но те никога няма да приемат жена за кмет. Особено — добавя Марсел и смесва ту „ти“, ту „вие“ (което в края на краищата го кара да се изчерви) — като не говориш нашия диалект.

— Ще ви задам един въпрос — казвам веднага. — Бихте ли приели за кмет някой от Малвил?

— Теб ли? — пита веднага Марсел с надежда.

— Не, не мен. Мислех за някой като Мейсоние.

С крайчеца на окото си виждам, че Анес Пимон е малко разочарована. Може би се е надявала да чуе друго име...

— Ами... — казва Марсел — той е сериозен, почтен...

Добавям:

— Познава военното дело, а това ще ви бъде много полезно при организиране на отбраната ви.

— Познавам го — казва Фожане.

— И аз — добавя Делпейру.

Те не ще добавят нищо повече. Гледам откровените им четвъртити лица. „Познавам го“ — това изключва всякаква резервираност.

— Все пак — казва Марсел.

— Защо „все пак“?

— Ами той е комунист.

— Хайде, бъдете сериозен, Марсел — казва Жюдит. — Какво е един комунист без комунистическата партия?

Тя говори много отчетливо като учител, което, ако бях всеки ден с нея, щеше да ме дразни, но на Марсел, изглежда, прави силно впечатление.

— Вярно — казва той и клати плешивата си глава. — Вярно, но все пак не би трябвало да има диктатура тук, достатъчно опитахме вече от нея.

Казвам сухо:

— Това не е в стила на Мейсоние. Ни най-малко. Обидно е дори да се предполага подобно нещо.

— Няма нищо обидно — казва Марсел.

— Ти забравяш, че сега ще имаме пушки — добавя Фожане.

Поглеждам Фожане. Лицето му е съвсем четвъртито и е с цвят на печена глина. И раменете му са четвъртити. Не е глупав. Възхитен съм, че поставя въпроса за пушките, като го смята разрешен.

— Предполагаме, че първото решение на общинския съвет ще бъде въоръжаването на жителите на Ла Рок — казвам аз.

— Така може — казва Марсел.

Споглеждаме се. Постигнали сме съгласие. Освен това нещо, което ме изненадва — Жюдит показва тактичност. Тя почти не се намеси.

— Добре — казвам аз с бегла усмивка, — сега ми остава само да убедя Мейсоние.

Оставям ги и се отдалечавам, после се връщам и със знак извиквам Мари Лануай. Тя веднага идва при мене. Тридесет и пет годишна брюнетка, закръглена и решителна. Докато вдига глава към мен в очакване да ѝ кажа какво възнамерявам, в мен нахлува силно, буйно желание да я взема в прегръдките си. Никога не съм флиртувал с нея, нито съм имал никакви по-точни намерения, ето защо не зная на

какво да припиша този внезапен порив, освен на жажда за покой у войника. Но и „покой“ не е добре казано. Има по-отморяващи занимания. Любовта също е борба, но тя изглежда за моя дълбок инстинкт по-положителна, отколкото битката, в която съм потънал, защото не отнема, а дава живот.

Но аз потискам дори и желанието си да стисна закръгления ѝ и хубав лакът — както би направила нашата голяма „опипвачка“, — който при това е твърде съблазнителен, тъй като роклята ѝ е без ръкави.

— Мари — казвам аз глухо, — ти познаваш Мейсоние, той се държи естествено. Няма да иска да живее в замъка. Ти имаш голяма къща. Не би ли искала да го вземеш при теб?

Тя ме гледа зяпнала. Това, че не ми казва веднага „не“, ме насърчава.

— Няма да се наложи да му готвиш. Той сигурно ще иска всички жители на Ла Рок да се хранят заедно. Ще се грижиш за бельото му, само това.

— Ами съгласна съм — казва тя, — но ти знаеш какви са хората. Ако Мейсоние дойде да живее у нас, хората ще кажат, че...

Вдигам рамене.

— Е и като кажат, какво от това? Та дори и да е вярно?

Тя ме поглежда тъжно, поклаща глава и в същото време, понеже в параклиса ѝ е било студено, потрива ръката, която бих искал да докосна.

— О, имаш право, Еманюел — казва тя и въздъхва. След всичко, което преживяхме тук!

Гледам я.

— Не е същото.

— Не, не — бърза да каже тя, — не е същото.

Усмиввам ѝ се.

— Мейсоние не беше ли от твоите ухажори?

— О, да — отговаря тя възхитена от този спомен. И продължава: — И дори много го харесвах. Но баща ми, той беше против, заради идеите му.

Значи, „да“. Благодаря ѝ, след това питам за здравето на бебето Натали. Следват пет минути разговор, който не слушам, не чувам дори

и това, което казвам. Но всяко нещо има край. Мари споделя някакво нейно чувство, което ме стресва и трогва.

— Знаеш ли, аз не живея. Поради събитията тя не беше ваксинирана. Както и малката Кристин на Анес. Тогава — казвам си, моята Натали може от всичко да се разболе. И нищо! Нито лекар, нито антибиотици при всички тези мръсни болести из въздуха, дете по-рано не сме ги и чували, защото имаше ваксини. Треперя при най-малкото нещо. Нямаме дори вече и кислородна вода. Знаеш ли какво имам, за да я лекувам? Един термометър!

— А кой е при нея сега, бедна моя Мари?

— Една старица от града, тя пази и Кристин.

Разделяме се с молбата да ми изпрати Анес. Ето я.

С Анес е друго. С Анес съм лаконичен, властен и без да се издавам — нежен.

— Анес, ще възложиш на Жюдит да гласува вместо теб, след което ще се върнеш в града. Ще отидеш да видиш как е твоята Кристин, а после ще ме чакаш у вас. Аз ще дойда там, трябва да говоря с теб.

Тя е малко зашеметена от този водопад от заповеди, но, както и мислех, съгласява се. Разменяме един поглед — само един — и аз я оставям, за да потърся Мейсоние.

Тоя залък Мейсоние мъчно се преглъща. Като го доближавам, изпитвам известно угризение, задето така се разпореждам със себеподобните ми, особено когато става дума за него. Обаче това е в интерес на всички — на хората и от Малвил, и от Ла Рок. Така се успокоявам, когато и на самия мен хитроумието ми стане малко противно, както понякога става на Тома. Това, което ще поискам от Мейсоние, е нещо огромно. Малко дори ме е срам. Което, разбира се, не ми попречи да събера козовете си и да се явя пред него с печеливши карти, които държат сметка за общинските му амбиции и дори за личния му живот.

Той ме изслуша, без да каже нито дума с онова тясно лице с изписани на него дълг и усилия, с примигващите очи и прави коси (не знам как бе успял да ги подреже). Напълно съзнавам какво върша: поднасям му на златна табличка ключовете на Ла Рок и Мари Лануай. Тези две неща не са толкова много, че да го принудят да напусне

Малвил. Знам, че това ще му разкъса сърцето. И все пак нямам избор. Не виждам никой в Ла Рок, който да струва колкото него.

След като му обяснявам всичко, той не казва нито „да“, нито „не“. Осведомява се, размисля.

— Ако добре разбирам, задачата ми е Ла Рок ще бъде двойна. Да изградя колективен живот и да организирам отбраната.

— Първо отбраната — отговарям аз.

Той поклаща глава.

— Няма да е лесно, стените не са недостъпни. Много голямо е разстоянието между южната и западната врата. И ще ми липсват хора. Особено млади.

— Ще ти дам Бюрг и Жане.

Той прави гримаса.

— Ами оръжие? Ще имам нужда от тридесет и шесткалибровите пушки на Вилмен.

— Ние имаме двадесет, ще ги поделим.

— Ще ми трябва и бомбохвъргачката.

Прихвам да се смея.

— Преувеличаваш! Какъв е тоя национализъм! Много присърце вземаш вече интересите на Ла Рок.

— Не съм казал, че ще приема — отговаря Мейсоние сдържано.

— И на това отгоре ме изнудваш!

Не мога дори да го накарам да се усмихне.

— Добре — казвам, като размислям малко. — Когато укрепленията на Ла Рок бъдат завършени, ще ти давам бомбохвъргачката петнадесет дни всеки месец.

— Така — казва Мейсоние.

Думата има неопределено и сдържано значение, така, както я употребяваме в Малжак. Той продължава:

— Остават и храните от Курсьожак, които Ферак е докарал тук. Много са. Бих искал да зная ще вземеш ли от тях.

— Какво има? Знаеш ли?

— Да. Току-що ми казаха. Птици, две прасета, две крави, сено и цвекло в изобилие. Сеното е останало там в една плевня, която те не са били толкова глупави да я изгорят.

— Две крави! Мислех, че в Курсьожак имаха само една крава!

— Скрили втората, за да не я дадат на Фюлбер.

— Я ги виж ти! Пет пари не са давали за това, че бебетата в Ла Рок умират от глад, стига само тяхното да е добре хранено! Това не им е помогнало много!

— И така — продължава Мейсоние, като ме връща сухо на въпроса. — Какво смяташ да правиш? Ще искаш ли частта си?

— Дали искам частта си! Какво нахалство! Това имане принадлежи изцяло на Малвил, тъй като Малвил победи Вилмен!

— Слушай — казва Мейсоние, без да се усмихва. — Ето какво ти предлагам: вземаш всичките кокошки...

— По дяволите кокошките! Доста много имаме в Малвил. Много зърно гълтат.

— Чакай: вземаш кокошките и двете прасета, а ние — останалото.

Прихвам да се смея.

— На Малвил — две прасета, а на Ла Рок — две крави! Това ли е твоята представа за справедлива делба? А сеното? А цвеклото?

Той не казва нищо. Нито дума! Добавям след малко:

— Във всеки случай не мога да реша това сам. Ще трябва да говорим в Малвил.

И понеже упорито мълчи и погледът му е строг, казвам доста неохотно:

— Понеже в Ла Рок имате само една крава, може би ще можем да направим някакво усилие откъм тази страна?

— Така! — казва Мейсоние тъжно, сякаш е останал по-долу в нашите преговори.

И пак мълчание. Той отново мисли. И аз не го притеснявам.

— Ако добре разбирам — казва той с вид на отвращение, — ще трябва още и да се зачитат формите на демокрация, да се спори цели часове и да се оставя да бъда критикуван преди всичко от хора, които нищо няма да вършат, а ще си седят на задника.

— Не преувеличавай, ще имаш златен общински съвет.

— Златен? Ами онази жена, и тя ли е от злато?

— Жюдит Медар ли?

— Да, Жюдит. Езикът ѝ е един! И какво всъщност представлява тя — казва той с подозрение, — социалистка ли е?

— Съвсем не! Тя е от лявото крило на християнската партия.

Лицето му светва.

— Предпочитам така. Винаги съм се разбирал добре с тоя вид католици. Те са идеалисти — допълва той със сдържано презрение.

Като че ли той не е идеалист! Във всеки случай успокоил се е напълно. Защото Марсел, Фожане, Делпейру — той ги познава. Жюдит бе — ако мога да се изразя така — пълна с неизвестност.

— Приемам — казва най-после той.

Понеже приема, сега и аз ще поставя условията си.

— Слушай, бих искал все пак между общинския съвет на Ла Рок и Малвил да има такова споразумение: десетте пушки от Вилмен и евентуално двете крави от Курсьожак не са дадени на Ла Рок. Те са предоставени лично на тебе през цялото време, докато трийсетте функции ти на кмет.

Той ме поглежда критично.

— Това значи, че искаш да си ги вземеш, ако ларокците ме изгонят?

— Да.

— Може би няма да е така лесно.

— Добре, в такъв случай пушките и кравите ще станат обект на съвместни преговори.

— На пазарлък, какво друго! — казва той с изражение на човек, който ме обвинява.

Всичко това — хладно и дори въздържано от страна на Мейсоние. Чувствувам се неудобно. Мъчно ми е да се разделя с него без нищо, което да припомни сърдечността, която в Малвил определя нашите отношения.

— Е добре — казвам аз, като се преструвам на весел, ето че стана кмет на Ла Рок! Щастлив ли си?

Въпросът ми никак не е уместен. Веднага забелязвам това.

— Не — отговаря той сухо. — Надявам се да бъда добър кмет, но не съм щастлив.

Нетактичността ми вече е тръгнала по нанадолнището. Продължавам да я търкалям.

— Дори и като живееш при Мари Лануай?

— Дори и тогава — отговаря той без усмивка и ми обръща гръб.

Оставам сам. Обстоятелството, че съм си заслужил троснатия му отговор, никак не ме утешава. За щастие нямам време да се задълбочавам в душевните си състояния. Господин Фабрьолатр ме

докосва по ръката и ме моли за разговор с учтивост, която е на две стъпки от раболепието. Не мога да кажа, че много обичам тази дълга белезникава свещ, с малката четчица за зъби под носа и с очички, мигащи зад очила с железни рамки. На това отгоре — с неприятен дъх.

Господин Конт — казва той с безизразен глас. Тук има хора, които казват, че искат да ме съдят и обесят. Намирате ли, че това е справедливо?

Отстъпвам цяла крачка назад, просто за да поставя дистанцията. Отговарям студено:

— Не намирам за справедливо да се говори за бесене, господин Фабрьолатр, *преди* да сте съден.

Устните му треперят, а погледът му блуждае. Съжалявам това отпуснато същество. „Все пак“ — както би казал Марсел — ще забравя ли шпионската му роля в Ла Рок? Съучастието му в тиранията?

Продължавам:

— Кой са тези хора?

— Кой хора, господин Конт? — пита той с едва чути глас.

— Които говорят, че ще ви съдят.

Той споменава двама-трима души, които, разбира се, по време на Фюлбер са стояли съвсем кротичко. След сгромолясването на Фюлбер — без те да си вдигнат и малкото пръстче — ето че страхливците стават безстрашни.

Безформеният Фабрьолатр обаче не е глупак, защото е проследил мисълта ми. Той казва с тънкото си гласче:

— Все пак какво съм извършил аз повече от другите? Изпълнявах заповеди.

Гледам го.

— Може би, господин Фабрьолатр, може би сте били малко по-изпълнителен?

Боже мой, колко е мекушав! В отговор на обвинението ми се огъва като плужек. А пък аз плужеците, дори и като съм с ботуши, никога не съм можел да ги смажа. Отстранявам ги с един удар с върха на обувката.

— Слушайте, господин Фабрьолатр, първо, престанете да се вълнувате, не говорете с никого и си стойте в ъгълчето. Ще видя какво мога да направя за вас.

След което го разкарвам — и него, и благодарностите му — и се обръщам към Бюрг, който крачи с късите си крака от дъното на параклиса към мене, с жив поглед, пробивен, изпъчил напред готваческото си коремче.

— Олеле — казва той запъхтяно, — да бяхте там да чуете! Става цяла история с Газел, тъй като са дошли хора да му забранят да чете молитви на гроба на Фюлбер. Газел не е на себе си. Замоли ме да ви предупредя за станалото.

Слисан съм. В тази минута човешката глупост и низост ми се виждат безкрайни. Питам се струва ли си да хвърляме толкова сили, за да запазим тази зла природна разновидност. Казвам на Бюрг да ме чака и че ще отида с него да видя Газел. Хващам случайно Жюдит и я дръпвам малко настрана.

Започвам да говоря, а тя, разбира се, ме хваща за ръката. Жертвувам ръката си, за да спася останалото.

— Госпожа Медар — казвам аз, — хората губят търпение, времето не чака. Мога ли да споделя с вас някои мои внушения?

Тя кима с едрата си глава.

— Първо: според мене би трябвало Марсел да представи листата за съвета. Трябва да постъпи ловко. Мога ли да бъда откровен?

— Но, разбира се, господин Конт — казва Жюдит и притиска с широката си длан ръката ми.

— Има две имена, които ще предизвикат раздвижване, вашето, защото сте жена, и името на Мейсоние, заради старите му връзки с комунистическата партия.

— Каква дискриминация! — възкликва Жюдит.

Пресичам я, преди да потъне още повече в насладите на свободомислещото си възмущение.

— Марсел би трябвало да подчертае преимуществата ви, с вашето образование... Колкото до Мейсоние, трябва да го представи като специалист по военните въпроси и като човек, необходим за връзка с Малвил. Нито дума за кметство засега!

— Трябва да ви кажа, че се възхищавам от тактичността ви, господин Конт — казва Жюдит и отново натиска мускулите на ръката ми.

— Ако позволите, ще продължа. Има хора, които искат да съдят Фабрьолатр. Какво ще кажете?

— Глупости — казва Жюдит с мъжка отривистост.

— Напълно съм на вашето мнение. Достатъчно ще е обикновено публично порицание. Между впрочем други или същите желаят да забранят на Газел да погребее по християнски Фюлбер. С една дума, стовари ни се една нова Антигона.

Жюдит се усмихва тънко при това споменаване на класиката.

— Благодаря, че ме предупредихте, господин Конт. Ако бъдем избрани, ще убием още в зародиш тези идиотщини.

— А може би ще трябва — прощавайте, че правя тези внушения — да се анулират всички нареждания на Фюлбер.

— Но разбира се.

— Добре, тъй като не искам да изглежда, че упражнявам натиск върху ларокци по време на избора, аз отивам да видя Газел.

Усмихам ѝ се и след миг колебание тя решава да освободи ръката ми. Тази жена, дори и с недостатъците си, е солта на земята. Почти съм сигурен, че тя ще се разбере с Мейсоние.

Бюрг ме повежда по някакъв лабиринт от коридори до стаята на Фюлбер, където успокоявам нашата „Антигона“, която наистина е съвсем разгорещена и решена да осигури на всяка цена на падналия враг ритуала на нашата религия. Хвърлям един поглед на тленните останки. Веднага отвърщам очи. Цялото лице е една рана. И някой, изглежда, го е мушкал с кама, защото по гърдите му виждам кръв. Сигурен в моята подкрепа, Газел ми изказва благодарност и понеже е започнал да подрежда книгата на Фюлбер (подозирам, че го е обзело силното любопитство на стара мома), предлага ми да ми върне писмото, в което исках, позовавайки се на историята, правото на владение върху Ла Рок. Приемам. Онова, което беше правилно, за да заплашим Фюлбер, не е необходимо при сегашните ни отношения с Ла Рок. Обратно, бих се страхувал, ако оставя това писмо тук, да не бъде използвано един ден за злонамерени цели.

Като пресичам полянката пред замъка, за да стигна до голямата тъмнозелена врата, слънцето отново ме посреща и аз се разтапям в топлината му. Мисля си, че слънцето на Ла Рок сигурно ще намери в замъка, където ще се съберат жителите на Ла Рок, една не толкова красива може би зала, но по-светла и не така влажна като параклиса.

Анес Пимон живее на Пресечката над книжарничката, където се продаваха и вестници, чийто собственик бе нейният мъж — много

стара и много кокетна къщичка, където всичко е малко, включително и извитата, стръмна стълба, която води на горния етаж, по чиито завои трябва да мина ребром. Анес ме посреща на площадката на стълбата и ме въвежда в мъничка приемна, осветена от също така малко прозорче. Всичко това прилича на къща за кукли, където някога имаше и една жардиниера с мушката към улицата. Стените са тапицирани с плат в старо злато и ако не става въпрос за двете кресла — най-ниските и най-разкрачените на света, — човек се пита откъде може да е минал, за да стигне чак дотук облеченият като тях в синьо кадифе диван, във всеки случай не през прозореца, нито пък по стълбата. Може би винаги е бил там, дори преди да бъдат построени стените. Той изглежда доста стар, за да е така, при това и стилът му не личи, обаче датата, издълбана на огромния горен каменен праг на вратата, показва, че къщата е била построена по времето на Луи XIII.

На пода в приемната между двете кресла и дивана има мокет и върху мокета — персийски килим, изработен във Франция, а на килима — бяла изкуствена кожа. Предполагам, че Пимон са наследили двете горни постилки и като не са знаели какво да ги правят в едно толкова тясно жилище, са решили да ги наслагат една върху друга. Получило се е нещо доста топло. Както е топъл и приемът на Анес — свежа, розова и руса, с добри и хубави кафяви очи, които — казах вече — винаги са ми правили впечатление на сини. Тя ми предлага да седна на едно от креслата, където се оказвам тъй ниско и така близо до бялата кожа, че ми се струва, че съм седнал на земята, в краката на седналата на дивана Анес.

Когато съм с нея, винаги изпитвам някакво чувство на близост, доверие и тъга. Насмалко не се ожених за нея, но вместо да ми се сърди за този провал, тя храни към мен приятелски чувства. Уважавам я за това. Мисля, че няма и едно момиче на хиляда, което да реагира като нея. А аз всеки път като я срещна, си казвам не без съжаление — ето един от възможните пътища, по които животът ми би могъл да тръгне. Задавам си въпроси за тази възможност, но това са танталови въпроси, защото не мога да им отговоря. За лишен път си казвам, че няма мъж, който да твърди, че би бил по-щастлив с друга жена, преди да е направил известен опит. Но и да го направи, независимо от това дали му носи щастие или нещастие — това не е вече опит; той става негов живот.

Едно нещо е сигурно във всеки случай. Ако се бях оженил за нея преди петнадесет години, тя щеше дълго да се запази. Много малко е остаряла. Или по-точно — старее красиво, без да вехне, без да съхне, а става по-пухкава, но без излишества. В кръста е приятно тънка, въпреки Кристин, обаче нагоре и надолу всичко е закръглено и каквато е розова и свежа, като че ли току-що е излязла от баня. Грим, коси — нагласила се е, докато ме е чакала. От това задачата ми става по-лека, тъй като усещам, че в този разговор срещу мен ще се изправи с цялата си тежест една изчезнала цивилизация.

Липсват селски умувания, както и омотани предисловия. Макар че живее в малък градец, Анес е гражданка, ако и синтаксисът ѝ да не е по-добър от този на старата Мену. Настанявам се удобно в креслото, гледам я в очите, старая се да замлъкне всякакво вълнение в мен и отивам направо към целта:

— Анес, би ли ти харесало да дойдеш да живееш с нас в Малвил?

Казвам „с нас“, не — „с мен“. Не знам обаче дали на този етап тя схвана добре нюанса, защото пламна в тъмнорозова руменина и сякаш някаква вълна я издигна нагоре от краката до гърдите. Продължително мълчание. Тя ме гледа, а аз се мъча моят поглед да не казва повече от необходимото, толкова много се страхувам да не ме разбере криво.

Тя отваря уста (устните ѝ са красиви, пълни), затваря я, преглъща и когато най-после успява да проговори, казва кратко:

— Ако това ти прави удоволствие, Еманюел.

От това се боях: тя разбира буквално предложението. Ще трябва да бъде по-ясен.

— Не само на мен ще бъде приятно, Анес.

Тя подскача, сякаш съм ѝ ударил плесница. Лицето ѝ отново се облива с руменина и тя ми казва с разочарование и угризение.

— Имаш пред вид Колен?

— Не говоря само за Колен.

И понеже тя продължава да ме гледа, без да смее да разбере, аз ѝ разказвам за Миет, най-вече за Кати и за несполучливия ѝ брак с Тома. Но и тук тя схваща нещата буквално.

— Но аз, Еманюел, бих могла да ти кажа предварително, че с момиче като Кати... Прекъсвам я:

— Остави Кати настрана, това не е въпрос за отделни личности. Днес в Малвил има осем мъже и две жени. Три, ако щеш. Може ли един мъж да си позволи да вземе само за себе си едната от тях? И ако го стори, какво ще помислят другите?

— А чувствата, къде ги, оставяш? — казва Анес живо, почти възмутено.

Чувствата. Разбира се, позицията ѝ е силна. Зад нея усещам векове рицарска и романтична любов. Поглеждам я.

— Ти не ме разбираш, Анес. Никой никога няма да те принуди да правиш нещо, което не желаеш да вършиш. Ще бъдеш напълно свободна в избора си.

— Моят избор! — казва Анес.

Това е вик. Тя влага цял куп упреци в тази дума и не само упреци, тъй като никога не е била толкова близо до любовно обяснение. Това ми въздейства така, че, носен от прилива на вълнението, аз съм почти готов да ѝ отстъпя. Не я гледам. Мълча. Овладявам се. Трябва ми обаче доста време, за да прескоча нейното „моят“. Виждам отлично, че не това е правилният път и че една трайна семейна двойка скоро ще бъде несъвместима с колективния живот в Малвил. От тази гледна точка несъответствието между броя на мъжете и броя на жените, на което аз обичам да се облягам при споровете, не е обаче най-важното. Всъщност трябва да се избира: семейната клетъчна единица или колектив без притежание.

Мисля, че дори не мога да кажа на Анес каква жертва правя, като се отказвам от нея.

— Анес, — казвам аз, като се навеждам напред, — дори и само заради Колен. Ако се ожения за теб, той ще бъде страшно разочарован и ревнив. Ако ти се ожениш за него, аз няма да бъда щастлив. Но не е само Колен, а и другите.

Колен — това е аргумент, който я трогва. И тъй като между впрочем тя чувства моята непреклонност, а и не може да каже след всичко това дали предпочита Ла Рок пред Малвил, вече не знае какво да прави. Възприема едно чисто женско държане, което в края на краищата не е по-лошо от някое друго: намира убежище в мълчанието и сълзите. Ставам от креслото, сядам до нея на дивана и я хващам за ръка. Тя плаче. Разбирам я. И тя като мене в този момент се отказва от една от мечтаните възможности в живота си.

Когато виждам, че сълзите ѝ пресекват, подавам ѝ кърпичката си и чакам. Тя ме поглежда и казва тихо:

— Бях изнасилена, знаеше ли?

— Не знаех, но предполагах.

— Всички жени от градчето бяха изнасилени, дори и старите, дори и Жозефа.

Понеже мълча, тя продължава:

— Ти затова ли...

Развиквам се:

— Ти си луда! Причината е само една: тази, която ти казах!

— Защото не би било справедливо, знаеш ли, Еманюел. Нищо, че са ме изнасилили, аз не съм уличница.

— Сигурен съм в това — заявявам аз енергично. — Това съвсем не е твоя грешка, не съм го и помислил!

Вземам я в прегръдките си и милвам с разтреперана ръка бузите и косите ѝ. В този момент би трябвало да изпитвам състрадание, но аз чувствавам само, че силно я желая. Желанието връхлита върху мене ненадейно, то ме овладява със страшна бруталност. Очите ми потъмняват, дишането ми се променя. Останал ми е проблясък само колкото да се сетя, че трябва да имам нейното съгласие — на всяка цена, и то веднага, — ако не искам да излезе, че и аз на свой ред я изнасилвам.

Притискам я до себе си. Искам да ми отговори. Стои пасивна в обятията ми и се колебае, чуди се и когато най-после се съгласява, то е, мисля, по-скоро защото съм ѝ предал моето желание, а не защото е убедена.

Смъкваме се на бялата кожа — която в случая се оказва полезна, — без нито за миг да проявя нежността си към Анес. Сякаш съм затворил тази нежност в някакво кътче на съвестта си, за да престане да ме тормози. И обладавам Анес грубо, насилствено.

Но след като завършва това опустошение, аз също плащам данък. Ако е вярно, че човек може да бъде щастлив на различни равнища, аз съм на най-ниското. Но след всички тези битки и тази кръв останало ли е още място за друго щастие, освен щастиято, че всички ние сме оцелели? „Аз вече не принадлежа на себе си“ — ето какво ѝ казвам на сбогуване, огорчен и от това, че тя ме оставя с известна хладина, също както преди един час направи Мейсоние.

Когато обаче го виждам в здрача на параклиса след свършване на събранието, Мейсоние ми се струва по-ненапрегнат и по-приятелски настроен. Той идва до мен и ме дръпва настрана:

— Къде беше? Търсихме те навсякъде. Както и да е — продължава той с обичайната си дискретност, — няма значение. Слушай, имам хубави новини. Всичко мина безупречно. Избраха цялата листа, после, по предложение на Жюдит, избраха Газел за свещеник — не с пълно болшинство. И накрая — както бяхме тръгнали — избраха те за епископ на Ла Рок.

Смаян съм. Капак на всичко — това повишение в епископски сан, съвпадащо с разговора, който току-що завърши. Вярно е, че отсъстващите се ползват с привилегии. Но ако в това трябва да видя пръста на бога, тогава той проявява снизхождение към слабостите на плътта, каквото никога не са му признавали.

В момента обаче не иронията ме поразява. Развиквам се енергично:

— Аз, епископ на Ла Рок? Моето място е в Малвил! Не им ли каза?

— Чакай малко, те много добре знаят, че няма да напуснеш Малвил. Но ако добре съм разбрал, искат да има някой над Газел, за да го уравни. Боят се да не се престарава.

Той се размива.

— Това е идея на Жюдит, а аз усилено помагах.

— Усилено си помагал!

— Ами, разбира се. Първо, смятам, че наистина е по-добре ти да имаш влияние върху Газел. Освен това, рекох си, че ще те виждам често. — Той добавя полугласно: — Защото все пак напускането на Малвил...

Гледам го. И той ме гледа. Миг по-късно той отвърща очи. Не знам какво да кажа. Знам добре какво изпитва. Още от училище Пейсу, Колен, Мейсоние и аз никога не сме се разделяли. Например Колен, който бе открил магазина си в Ла Рок, но продължаваше да живее в Малжак. А сега, край. *Клубът* се разпада. В този момент си давам сметка, че е така. Но и за нас в Малвил ще бъде тежко да не виждаме вече Мейсоние.

Стискам рамото му и му казвам някак неловко:

— Ще видиш, ще свършиш добра работа тук.

Казвам му това, сякаш работата някога е утешила някого.

Тома се присъединява към нас и ме поздравява някак неискрено.

После идва ред на Жаке. Не виждам Пейсу. Мейсоние ми го показва на няколко метра, много зает. Жюдит се е закачила здравата за него, щастлива, че най-после е намерила мъж, който да я надвишава с цяла глава. Докато говори с него, тя оглежда огромните му размери. Възторгът е взаимен, защото на връщане в Малвил Пейсу ще ми каже: „Видя ли какво парче? Обзалагам се, че една такава жена сигурно е доста шумна в леглото!“ Но те още не са стигнали дотам. За момента тя опипва ръката му. И аз виждам как моят Пейсу, разбира се, надува мускулите си. Кое то сигурно прави удоволствие на Жюдит.

— За онова преди малко не ми обръщай внимание — казва ми Мейсоние, — самочувствието ми беше много ниско.

Много съм трогнат, че се е сетил да се извини за студенината си, но отново не зная какво да кажа и мълча.

— Разбираш ли — казва той след малко, — на пътя след засадата, когато ме остави, за да отидеш да вземеш другите от Малвил, постоях доста пред трупове и не ми минаваха много весели мисли през ума.

— Какви мисли?

— Ами например този Ферак, когото трябваше да довършим... Да предположим, че беше някой от нашите с някаква тежка рана. Какво щяхме да направим? Без лекар, без лекарства, без инструменти. Би било лошо да го оставим да пукне, без да му помогнем.

Мълча. И аз съм мислил за това. Тома — също, виждам по лицето му. Мейсоние продължава.

— Ние сме в самото средновековие.

Поклащам глава.

— Не. Не съвсем. Има някаква прилика в положението; вярно е, в Средновековието са познавали подобни моменти. Но ти забравяш едно нещо. Нашето равнище на познания е много по-високо, без да говоря за забележителния сбор от знания, затворени в малката ми библиотека в Малвил. Това остава. А то е много важно, виждаш ли. Защото един ден то ще ни позволи да възстановим всичко.

— Но кога? — пита Тома с отвращение. Засега само се мъчим да преживеем. Разбойници, глад. Утре — епидемии. Мейсоние е прав, ние сме се върнали във времето на Жана д'Арк.

— Ама не — казвам аз енергично. — Как един математик като тебе може да извърши подобна грешка? Умствено ние сме много по-вълоръжени от хората от времето на Жана д'Арк. Няма да имаме нужда от векове, за да достигнем нашето техническо равнище.

— И да започнем всичко отначало? — казва Мейсоние и вдига вежди с израз на съмнение.

Той гледа към мене. И примигва. И мен ме обзема същият въпрос. Защото този въпрос го задава той — човекът на прогреса. И защото много добре виждам онова, което той съзира на края на това начало, в бъдещето.

---

[1] Страбизъм — кривогледство — Бел.ред.ел.изд. ↑

БЕЛЕЖКА НА ТОМА

На мен се падна да завърша това повествование.

Най-напред една моя мисъл. След линчуването на Фюлбер Еманюел пише, че прочел в погледа ми „онази смесица от обич и омраза“, каквато винаги съм бил проявявал към него. Думата „обич“ не е точна. Нито „омраза“. По-добре би било да се каже възторг и въздържаност.

Искам да обясня въздържаността. Бях на двадесет и пет години, когато станаха тези събития, за двадесет и петте си години имах малко житейска опитност и хитроумието на Еманюел ме шокираше. Намирах го за цинично.

Узрях. Поех отговорности и вече не мисля така. Обратно, смятам, че една добра доза макиавелизъм е необходима за оня, който смята да ръководи себеподобните си, дори и когато ги обича.

Както често се вижда от предшествуващите страници, Еманюел бе винаги доволен от себе си и винаги убеден, че е прав. Вече не се дразня от тези недостатъци. Те просто са обратната страна на самодейността, от която той се нуждаеше, за да ни командува.

Най-после бих искал да кажа и това: ни най-малко не вярвам, че в малки или големи мащаби колективът излъчва винаги оня велик човек, от когото има нужда. Точно обратно: има моменти в историята, когато се чувства ужасна празнота: необходимият водач не се е появил и всичко жалко пропада.

При нашия малък мащаб проблемът е същият. В Малвил ние имахме голям късмет с Еманюел. Той поддържаше единството ни и ни научи да се браним. И под негово ръководство Мейсоние направи Ла Рок не толкова уязвим.

Дори и да бе пожертвувал Мейсоние за общия интерес, настанявайки го в Ла Рок, трябва да призная, че Мейсоние наистина извърши много добра работа като кмет. Той надстрои стените на града, и най-вече нареди да се построи по средата им между двете подсилени врати една голяма четвъртита кула, в чийто втори етаж, приспособен като караулно помещение, имаше камина, а вън от него — по ъглите —

бойници, с много голяма видимост в околността. Една пътека отстрани на крепостните стени свързваше от двете страни четвъртитата кула с двете врати. Материалите за тези строежи бяха взети от развалините в долния град, а циментът бе заменен с глина.

Около крепостта Мейсоние организира зона за предна охрана с цяла система клопки и капани по примера на тази в Малвил. Твърде откритият, макар и доста хълмист терен не даваше възможност да се построи барикада, но Мейсоние намери в пристройките към замъка рола бодлива тел, навярно предназначени за бъдещи огради, и си послужи с тях, за да прегради двете шосета — асфалтираното за Малвил и шосето, което води към главния град — с цяла система от клопки, (отворени през деня и затворени през нощта), която трябваше да предпазва от изненади.

Докато Мейсоние се разбираше добре със своя съвет и със служителите си отчасти благодарение на Жюдит, с Газел той има спор от религиозен характер. Верен на обещанието, дадено на Еманюел, Мейсоние продължаваше да присъствува на богослужение и да се причестява, но отказваше всякаква изповед. Поемайки факела на най-стриктна ортодоксалност, Газел смяташе, както и Фюлбер, да свърже причестяването с изповедта. Той отиде безстрашно да се обясни с Мейсоние пред градския съвет и кавгата достигна доста далеч, тъй като Мейсоние отказа да прави каквито и да било отстъпки. „Съгласен съм — каза грубо той — да си направя публично самокритика, ако съм извършил някакви глупости, но не виждам защо би трябвало да запазя само за вас малката ми изповед.“

Най-после се обърнаха към Еманюел в качеството му на епископ на Ла Рок. Той се намеси предпазливо и тактично, изслуша всички и установи една система за колективно публично изповядване веднаж седмично, неделя сутрин.

Всеки трябваше да каже, като му дойдеше редът, неща, за които се укорява или укорява другите, като, разбира се, обвинените имаха на свой ред правото да отговорят, било за да протестира, било за да признаят грешките си. Еманюел присъствува като наблюдател на първото такова събрание в Ла Рок и остана толкова доволен, че убеди Малвил да възприеме същата система.

Еманюел наричаше това *семеино пране на мръсно бельо* — „здравословна и дори развлекателна институция“ — ми каза той.

Той ми разказа, че в Ла Рок някаква жена станала да критикува Жюдит, че не можела да говори на мъжете, без да им мачка ръката. „Това беше вече смешно“ — каза Еманюел, — но най-смешното бе искрената изненада в отговора на Жюдит: „Не съзнавам, че правя така — каза тя с ясения си изразителен глас. — Тук има ли някой, който да потвърди това изказване?“

„Доказателство — добави със смях Еманюел, — че е добре другите да ни казват как ни виждат, тъй като човек не вижда себе си.“

Обратно, за лична изповед не стана вече и дума. Така че Газел трябваше да се откаже от привилегията, на която толкова държеше, да „оправя“ или да „съхранява“ греховете на другите, привилегия, която, както си спомняме, Еманюел намираше за „чудовищна“ и винаги бе упражнявал с неудоволствие.

Преди да намери хитроумно разрешение, за да тури край на „инквизицията“ на свещеника в Ла Рок, Еманюел дълго време бе много загрижен от разногласието между Газел и Мейсоние. Спомням си, че той неколkokратно ми говори за това и по-специално в стаята му, докато седяхме двамата от двете страни на бюрото, а Евелин лежеше в голямото легло, бледа и изтощена след една страшно силна криза от астма (която според мене се дължеше на настаняването на Анес Пимон в Малвил).

— Виждаш ли, Тома, не са нужни двама водачи в един колектив: един духовен и друг — светски. Един е достатъчен. Иначе се получава напрежение и конфликти безкрай. Онзи, който стои начело на Малвил, трябва да бъде и негов духовен вожд. Ако един ден след смъртта ми бъдеш избран за военен ръководител на Малвил, и ти ще трябва...

Аз възкликнах:

— Говориш, без да мислиш! Това е в разрез с убежденията ми!

Той буйно ме прекъсна:

— Пет пари не давам за твоите убеждения! Те нямат абсолютно никаква стойност! За Малвил е от значение само единството на Малвил! Ще трябва да разбереш това: няма ли единство, не може да се оцелее!

— Но моля ти се, Еманюел, ти не ме виждаш, нали, как се изправлям, обръщам се към другарите и започвам да чета молитви!

— А защо не?

— Ще се почувствувам смешен!

— А защо ще се почувствуващ смешен?

Въпросът му бе изказан така стремително, че не можах да му отговоря. След миг той продължи вече много по-спокойно, сякаш говореше не само на мен, но и на себе си:

— Толкова ли е глупаво да се молиш? Ние сме заобиколени с неизвестности. Тъй като, за да останем живи, се нуждаем от оптимизъм, ние предполагаме, че неизвестното е добре настроено към нас и го молим да ни помогне.

За да се прецени „вярата“ на Еманюел — тъй като липсват текстове, в които да се е „ангажирал“, като ги е писал собственоръчно, — ние можем да избираме между едно предположение максимум и едно предположение минимум. Що се отнася до мен, не изпитвам необходимост да избирам между двете; просто цитирам по-горните думи, тъй като те съвпадат с предположението минимум.

Толкова ми е тежко да напиша онова, което следва, че ще го съобщя набързо, без излияния и със съвсем кратки подробности. За жалост магията не съществува, но ако можем с мълчанието си да залича онова, което се случи, бих мълчал, докато свят светува.

През пролетта и лятото на 1978 и 1979 година Малвил и Ла Рок унищожиха с обединените си сили две разбойнически банди. С нашата съседка бяхме установили зрителна и слухова система за телекомуникация, която ни позволяваше да се предупреждаваме взаимно за нападенията, като всеки летеше веднага на помощ на другия.

На 17 март 1979 година стана най-сериозната тревога. Призори камбаната на параклиса в Ла Рок започна да бие с всички сила и изключителната продължителност на камбанния звън ни предупреди за обхвата на опасността. Еманюел остави Жаке и двете жени да осигурят отбраната на Малвил и след три четвъртичасово бясно препускане през горската пътека стигнахме до края на гората, на стотина метра от крепостните стени. Гледката ни закова на място от изумление. Въпреки клопките, въпреки бодливата тел, въпреки гъстата стрелба на защитниците, пет-шест стълби бяха вече сложени на различни места по стените. Бандата броеше сигурно петдесетина решителни типове, а по-късно научихме, че десетина се бяха вече вмъкнали вътре, когато пристигна подкреплението от Малвил, което удари нападателите във фланг, уби мнозина с пушечна стрелба и с

бомбохвъргачката (беше наш ред да я държим) и ги обърна в бягство. Еманюел организира веднага преследването на останалите живи, които се скриха в гъсталаците на малки все още опасни групички. Гонитбата трая осем дена, а през това време хората от Малвил бяха непрекъснато на кон през планини и долини.

На 25 март се уверихме, че последният разбойник е убит. Този ден, като слизаше от своята Амарант, Еманюел усети силна болка в корема, започна често да повръща и легна с много висока температура. По негова молба опипах корема му и натиснах с пръсти мястото, което той ми посочи. Той нададе вик, който веднага сподави, хвърли ми един поглед, който няма да забравя, и ми каза с едва чут глас: „Няма смисъл да продължаваш, това е криза от апандисит. Третата.“

През следващите дни той ми разказа, че е имал вече две такива кризи през 1976 година и че е трябвало да бъде опериран по Коледа. Дори с лекаря било вече уговорено и било ангажирано легло в клиниката, но в последния момент, тъй като бил претрупан с работа и иначе се чувствувал добре, отложил операцията за Великден. Той добави, без да ме гледа: „Немарливост, за която сега плащам.“

Осем дена след тежката криза от 25 март Еманюел обаче се вдигна от леглото. Започна да се храни. Но аз забелязах, че избягваше да язди и да прави усилия. Освен това ядеше малко, често полягваше и се оплакваше от гадене. Месец измина така и ние се надявахме да го видим, че оздравява, което всъщност бе само една отсрочка.

На 27 май, както се хранехме, Еманюел почувствува силни болки. Пренесохме го в стаята му. Разтърсвах го тръпки, а термометърът показваше 41°. Коремът му бе опънат и твърд. Твърдината се увеличи през следващите дни. Еманюел страдеше ужасно и аз бях поразен от бързината, с която чертите му се променяха. За по-малко от три дни орбитите му хлътнаха и иначе пълното му и розово лице измършавя и стана пепелносиво. Нямахме нищо, за да го облекчим, дори и таблетка аспирин. Обикаляхме около стаята му разплакани от безсилна ярост при мисълта, че Еманюел щеше да умре без операция, която в нормално време щеше да трае десет минути.

На шестия ден болките намаляха. Той можа да изпие половината от купичката мляко, която му занесох сутринта, и ми каза: „Четиридесет и тригодишен съм. Имах много силен организъм. Но

знаеш ли какво най-много ме учудва? Това, че тялото ми, от което съм черпил толкова много радост, ме кара да плащам толкова много, преди да ме напусне.“

Тук той ме погледна с хлътналите си очи, поусмихна ми се с останалите без цвят устни и ми каза:

— Е, „да ме напусне“ — така се казва. Имам по-скоро чувството, че ще тръгнем заедно.

Както всеки ден Мейсоние дойде да го види от Ла Рок, след обяд. Макар и останал без сили, Еманюел го разпита за отношенията му с Газел и остана доволен, като научи, че са се подобрили. Мисълта му бе съвсем бистра. Вечерта ме замоли да събера целия Малвил до леглото му. Когато се събраха, той ни огледа един след друг, сякаш искаше да задържи в паметта си чертите ни. Макар че още можеше да говори, не каза нито дума. Може би се страхуваше, ако заговори, да не се поддаде на вълнението си и да видим сълзите му. Както и да е, той само ни погледа с някакво сърцераздирателно изражение на обич и съжаление. После даде знак с ръка да излезем, затвори очи, пак ги отвори и докато излизахме, замоли мен и Евелин да останем при него. След което не произнесе нито една дума. Към седем часа вечерта стисна ръката на Евелин и почина.

Евелин поиска първа да бди над тялото му. Понеже изрази това си желание спокойно и без сълзи, съгласих се, без да допускам нещо лошо. Два часа по-късно я намериха легнала върху Еманюел. Беше пронизала гърдите си с малката кама, която носеше на колана си.

Макар че никой от нас не беше привърженик на самоубийството, никой не бе изненадан, нито скандализиран. Във всеки случай жестът на Евелин само изпревари малко една развръзка, която можеше да се предвиди. Всичките усилия на Еманюел бяха насочени към това да я задържат жива. Тя винаги ни беше правила впечатление, че се държи за живота, колкото да не го напусне. Посъветвахме се и решихме единодушно — с изключение на един глас — на Колен, — че няма да я разделим от Еманюел и ще я погребем в един гроб с него. Несъгласието на Колен — което той обясни с религиозни съображения и възмути всички ни — бе поводът за първата кавга между нас след смъртта на Еманюел.

Впоследствие, размисляйки, престанах да се учудвам на отношенията между Евелин и Еманюел. Макар че се бе обявил — в

предишния свят — против моногамията и че продължаваше и после да държи на това по причини, които той изясни, мисля, че копнежът за една голяма изключителна любов не бе изгаснал у него. Този именно копнеж се задоволяваше тайно от платоничните му отношения с Евелин. Най-после той бе намерил някого, когото да люби с всички сили. Но това не беше жена в пълния смисъл на думата. Това не беше истински брак.

Освен двамата мъже, които Мейсоние предложи за охрана на крепостта, всички от Ла Рок дойдоха на погребението на Еманюел; дори и през горската пътека дотам имаше двадесет и пет километра отиване и връщане. Това бе първото от ежегодните поклонения на Ла Рок на гроба на неговия освободител.

По молба на градския съвет Жюдит Медар произнесе доста дълга реч, известни изрази от която минаха покрай ушите на слушателите ѝ. Наблягайки на човечността на Еманюел, тя говори за „неговата фанатична любов към хората и за почти животинската му привързаност към продължението на рода“. Запомних това изречение, защото ми се стори правилно и още защото имах чувството, че не бе разбрано. В края на словото си Жюдит трябваше да прекъсне, за да избърше сълзите си. Хората ѝ бяха благодарни за вълнението ѝ и дори за неяснотата, защото последната придаваше на надгробното ѝ слово някакво достойнство, което подходеше на обстоятелствата.

Но мъките ни не бяха свършили. Около седмица след погребението старата Мену прекъсна всякакви контакти със себеподобните си, престана да се храни и изпадна в състояние на немощ и мълчание, от което нищо не можа да я извади. Тя нямаше температура, не се оплакваше от никаква болка, не показваше никакъв болестен признак. Не легна и на легло. Денем стоеше седнала на столчето си, гледаше огъня със стиснати устни и празни очи. Отначало, като я канехме да стане и да се храни, тя отговаряше, както Момо бе казвал толкова пъти, докато беше жив: „Оставете ме на мира, дявол да го вземе!“ После, престана да отговаря и един ден, както бяхме на масата, се изтърколи от столчето си и падна в огъня. Сkochихме. Тя беше мъртва.

Тази смърт дълбоко ни нажали. Мислехме, че жизнеността ѝ щеше да надвие смъртта на Еманюел, както беше надвила смъртта на Момо. Не бяхме взели пред вид двете загуби една след друга. Мисля

още, че не бяхме напълно разбрали, че енергията на Мену имаше нужда да се опре на сила, която да я подпомогне, и че тази сила бе Еманюел.

След погребението събранието пожела да ме назначи за военен ръководител на Малвил, а за абат да избере Колен. Отказах. Ръководех се от неприязънта на Еманюел към разделянето на духовното от мирянското. Тогава ми предложиха да поема и функциите на свещеник. Отново отказах. Както ме бе упреждал Еманюел приживе, аз бях още твърде еснафски привързан към личните си убеждения.

От моя страна това бе огромна грешка. Защото тогава Колен получи от нашите ръце и двете власти.

По времето на Еманюел Колен бе чувствителен, внимателен, услужлив и весел. Но той бе всичко това, защото плуваше в обичта на Еманюел, който винаги го бе покровителствувал. След смъртта му Колен се помисли за втори Еманюел. Но тъй като нямаше нито неговия авторитет, нито способностите му да убеждава, той стана тираничен, обаче не и по-уважаван. Като си помисля само как се бях страхувал от „превръщането на Еманюел във феодален владетел!“ Но той бе самият ангел на демокрацията в сравнение със заместника си! Щом го избраха, Колен престана да свиква Събранието и взе да управлява като автократ.

В Малвил станаха сериозни и почти ежедневни сблъсквания на „шефа“ с Пейсу, с мен, с Ерве, с Морис, дори с Жаке. Критикуван от мъжете, Колен нямаше по-голям успех с жените. Той се скара с Анес Пимон, защото се бе опитал — впрочем съвсем безуспешно — да контролира чувствата ѝ. Нямаше успех и в Ла Рок, който, разбрал от нас за абсолютизма му, не пожела да го избере за епископ. Това много го засегна, той почти се разсърди на Мейсоние и се опита — макар и безуспешно — да ни увлече в тази кавга.

Разбира се, не беше лесно да си наследник на Еманюел, но тщеславието на Колен и желанието му да утвърждава себе си граничеха с нещо патологично. Щом го избраха за абат на Малвил и за негов военен ръководител, гласът му премина в ниските и плътни тонове, изражението му стана резервирано, по време на ядене потъваше във високомерно мълчание и подскачаше, когато заговорехме първи. Забелязахме, че малко по малко той се заобиколи от някаква детинска система от малки привилегии, от малки предимства, които

никой не можеше да пренебрегне, без да го обиди. Чувствителността му, която Еманюел обичаше да слави — не му помогна в случая да поправи абсурдността на поведението си, а само да почувствува, че не го одобрявахме. Той реши, че го преследваме. И се чувствуваше сам, защото се беше изолирал.

Разединението стана постоянно в Малвил. Разменяха се зли погледи, получи се непоносимо напрежение и също така непоносимо мълчание. Анес Пимон и Кати заговориха на два пъти за връщане в Ла Рок. Тези заплахи не направиха Колен по-гъвкав. Напротив. На другарите си той вече говореше само за да им дава заповеди. Накрая настъпи и моментът, в който той реши, че е заплашен физически. Започна да носи непрекъснато пистолета си, дори и на масата. И докато ядеше, хвърляше към нас ту изплашени, ту яростни погледи.

Понеже всичко го обиждаше, престанахме да говорим, по време на ядене. Но от това атмосферата в Малвил не стана по-лека. И по големите мрачни стени на крепостта започнаха да се стичат скука и страх.

Колен много се страхуваше от съзаклятие от наша страна, но най-после ние наистина направихме заговор. Помислихме да свикаме въпреки волята му Събранието на Малвил и да гласуваме свалянето му. Но не успяхме да доведем докрай този план. Преди да го осъществим, Колен бе убит по време на една битка с някаква малка разбойническа банда, състояща се едва от шестима души и много зле въоръжена. Смятайки може би да си възвърне старото обаяние с една блестяща проява, той изложи себе си така безумно, както по-рано в сражението срещу Вилмен, и получи право в гърдите залпа на една ловна пушка. В смъртта лицето му си възвърна онова детско изражение и онази закачлива усмивка, заради които Еманюел се отнасяше с толкова снизходителност, докато беше жив.

След смъртта му приех да поема двете функции. Възобнових с Ла Рок приятелските отношения, които Колен бе обтегнал, и след една година Ла Рок ме избра за епископ.

Жътвата през 1978 година бе добра, а още по-добра тази от 1979. Успях да накарам не без мъка ларокци да приемат в бъдеще всички реколти да бъдат общи и поделяни според броя на жителите. Две части за Ла Рок, една за Малвил, тъй като ние бяхме десет, а те — двадесетина. В нормално време ние много печелехме от това

споразумение, като се има пред вид богатството на наносните земи около Ла Рок. Обаче аз изтъкнах — и то не без основание, мисля, — че равнинната земя е много по-застрашена от нападения, отколкото нашите хълмове. Ако някой ден жителите на Ла Рок бъдеха ограбени от разбойници, те щяха да бъдат щастливи да получат в бедността си двете трети от нашето производство.

По време на тези преговори Мейсоние, който беше станал много голям ларокец, не ми направи никакви отстъпки. Аз обаче се показах търпелив и, както би казал Еманюел, — „гъвкав в непоколебимостта“. В Малвил, след като доведох докрай тази работа, Събранието ме поздравя с много топли думи. „Е добре, виждаш ли — каза Пейсу — и Еманюел не би я свършил по-хубаво. Спомняш ли си как трампихме с Фюлбер кравата?“

Още докато беше жив Еманюел, между нас се бе развил истински култ към децата, след като през 1977 година в замъка дойде Кристин Пимон, тогава на десетмесечна възраст. Не вярвахме на очите си: тя ни се виждаше така нова в нашите стари стени. Макар и доведена отвън, тя бе нашето първо бебе и тъй като бе веднага приета с някакъв опияняващ възторг, прекара първите си години от ръка на ръка. Непрекъснато носена, галена, занимавана и забавлявана от всички, Кристин започна да казва на всички жени в Малвил „мамо“ и на всички мъже „татко“. Когато бях избран за ръководител, реших със съгласието на Събранието да направя закон от това спонтанно наименование. Защото след 77 година бяха родени и други деца — Жерар, син на Миет, Брижит — дъщеря на Кати, Марсел — син на Анес, който се роди четири месеца след смъртта на Еманюел. По очевидни причини на Анес ѝ се искаше да го нарече на името на починалия, но аз успях да я разубедя и по мое внушение Събранието на Малвил забрани и това непрекъснато търсене на физическа прилика между детето и създателите му, което смятам за пагубно дори и у семейните, а с още по-голямо основание в колектив като нашия.

След смъртта на Фюлбер идването на Анес Пимон в Малвил наруши равновесието на силите сред жените. Анес не закъсня да прояви влечение към свободата, оставена ѝ от Еманюел, без обаче да се раздава като Миет по равно на всички. Подобно на Кати и тя прояви капризи, кокетство и предпочитания. Но ги прояви по-добре, по-умно. В обаятията на Кати човек имаше чувството, че танцува на вулкан,

преди да бъде погълнат от огъня в центъра му. Анес, „кротка и спокойна като априлско поточе“ (Еманюел) ви очароваше най-напред със свежестта си, преди да ви обгърне с пламъците си.

Глухо по времето на Еманюел, съперничеството на двете жени избухна в открита борба за власт след смъртта на старата Мену. Словесната война бушува цели седмици, преди да се превърне в бой с юмруци. Тогава под смаяния поглед на единствения свидетел, Пейсу, се намеси Миет и тя „зашлеви здравата и двете“. След което им поиска прошка, разцелува ги и ги утеши и с това осигури надмощието си както с добротата си, така и със силата си.

С тиранията си Колен превърна двете съпернички в свои врагове и това допринесе за помирието им. Те се съюзиха срещу него и го отрупаха със стрелички. За жалост тази игра им хареса и те я разпростряха и сред останалите другари, така че при смъртта на Колен никой не можеше да им излезе наглава. Трябваше да проявя много твърдост и търпение, за да обезоръжа двете жени. Мисля, че всъщност те ни се сърдеха за свободата, която им предоставяхме, но и че не биха понесли да бъдат лишени от нея. Мисля също, че с Еманюел бе изчезнала една тяхна представа за баща и че те страдаха от това. Научих, че трите жени се събирали в стаята на Миет и ги сварих да плачат и да се молят пред масата, на която бе сложен като на олтар портретът на Еманюел. Не знам сбърках ли, или не: не им попречих. И те именно, заразявайки и жените от Ла Рок, организираха в края на краищата този култ към мъртвия герой, който е станал у нас почти втора религия.

През 79 година — за която вече казах как започна — благодарение на две плодородни години, благодарение също и на споразумението, сключено с Ла Рок, Малвил бе богат, ако да си богат, значи да имаш в изобилие жито, фураж и добитък. Пак през тази година ние имахме само едно разбойническо нападение, онова, в което Колен изгуби живота си. Макар че все така бяхме решени да бъдем бдителни, ние разменихме мисли с Ла Рок какво бихме правили, ако живеем в мир или по-скоро, ако имахме мигове на мирен живот, на каквито може би ни предстоеше да се радваме.

Отначало направихме съвещание в тесен състав тримата — Мейсоние, Жюдит Медар и аз, а после — всеобщо обсъждане, което потвърди решенията, до които бяхме стигнали.

Всъщност въпросът бе изникнал пред Мейсоние и Еманюел в деня, когато освободихме Ла Рок от тиранията на Фюлбер. Освен малката библиотека на Малвил имахме и библиотеката в замъка на Ла Рок, която бе особено добре снабдена с научна литература, тъй като господин Лормио бил завършил политехниката. Тръгвайки от огромното знание, което спеше там — и от нашите съвсем скромни познания, — щяхме ли да се заемем с търсене на средства, които да улеснят живота ни, и на оръжия, които да го защищават? Или, понеже познавахме твърде много опасностите на техниката, поради ужасните изпитания, през които бяхме минали, щяхме веднаж завинаги да поставим извън законите техническия прогрес и машинното производство?

Мисля, че щяхме да се спрем на втората съставка на тази алтернатива, ако можехме да сме сигурни, че други човешки групировки във Франция или другаде нямаше да изберат първата. Защото в такъв случай струваше ни се очевидно, че смазвайки ни с техническото си превъзходство, веднага щяха да предприемат заробването ни.

Ето защо взехме решение в полза на науката, но без никакъв оптимизъм, тъй като всички бяхме напълно уверени, че сама по себе си тя е нещо добро, но че с нея винаги може да се злоупотреби.

На събранието на Ла Рок и Малвил, на което разисквахме въпроса, Фабрьолатр, когото Ла Рок бе назначил за магазинер, привлече вниманието ни върху факта, че мунициите за тридесет и шесткалибровите пушки са на привършване и че тези пушки за нищо няма да ни послужат, когато изстреляме и последния куршум. Тогава Мейсоние забеляза, че може би ще е възможно да се произведе чер барут, защото в околността имаше стара каменовъглена мина, че бихме могли да получим и сяра, защото имаше и серни извори, и че ще е лесно да се събере селитра в нашите изби и по старите стени. Колкото до металите, имахме достатъчно в магазина на Фабрьолатр и в бившия железарски магазин на Колен. Оставаха да се решат проблемите за леярните и за начина на запазване, но те не изглеждаха неразрешими.

В крайна сметка Общото събрание на Ла Рок и Малвил реши на 18 август 1980 година проучванията и опитите на производството на куршуми за тридесет и шесткалиброви пушки да започнат незабавно.

Оттогава измина една година и мога да кажа, че резултатите надминаха до такава степен очакванията ни, че — все в областта на отбраната — ние се залавяме с все по-амбициозни начинания. Така че занапред можем да гледаме на бъдещето с доверие. Ако изобщо думата „доверие“ е най-подходящата.

Издание:

Робер Мерл, Малвил

ДИ „Народна култура“, София, 1978

Рецензент: Ангелина Терзиева

Френска. Първо издание

Литературна група IV. Код 04 95366-11613/5716-1-78

Редактор: Пенка Пройкива

Художник: Юлия Иванова

Художник-редактор: Ясен Васев

Техн. редактор: Радка Пеловска

Коректор: Радослава Маринович

Дадена за набор юли 1978 г.

Подписана за печат октомври 1978 г.

Излязла от печат ноември 1978 г.

Формат 84X108/32 Печатни коли 31 1/4

Издателски коли 26,25

Цена 1,83 лв.

ДП „Тодор Димитров“, София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.